

COVER PAGE

1	Code and title of the deliverable	Deliverable 3.1.2 Study of natural & cultural heritage sites SURVEY OF THE NATURAL AND CULTURAL HERITAGE OF HASKOVO DISTRICT
2	Name(s) of the PB(s) responsible for the deliverable	Regional Municipalities Association "Maritza"
3	Text referring to the funding sources	The Project is co-funded by the European Regional Development Fund (ERDF) and by national funds of the countries participating in the Cooperation Programme Interreg V-A "Greece-Bulgaria 2014-2020" .
4	Disclaimer	The contents of this Methodology are sole responsibility of the Regional Municipalities Association "Maritza" and can in no way be taken to reflect the views of the European Union, the participating countries the Managing Authority and the Joint Secretariat.
5	Link to the project website	https://etourist.dimossin.gr/ https://maritza-evros.eu/

2018

SURVEY OF THE NATURAL AND CULTURAL HERITAGE OF HASKOVO DISTRICT

"Prepared in accordance with Contract of 15.06.2018 with subject: "Development of methodology and surveys" under the project "Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian-Greek cross-border region through smart and digital tools" with the acronym "eTOURIST" under the INTERREG V-A Cooperation Programme "Greece-Bulgaria 2014-2020", ref. No 1714, Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017

Sofia, 2018

Contents

I. INTRODUCTION.....	3
II. DEFINITION OF CULTURAL AND NATURAL HERITAGE. INTERNATIONAL AND NATIONAL CONTEXT.....	3
III. GENERAL CHARACTERISTICS OF HASKOVO DISTRICT	9
IV. METHODOLOGY OF THE SURVEY	10
V. ANALYSIS AND EVALUATION OF CULTURAL AND NATURAL SITES IN TERMS OF ACCESSIBILITY AND DEGREE OF PRESERVATION FOR VISITS.....	11
VI. ANALYSIS AND ASSESSMENT OF THE RECOGNIZABILITY OF THE SITES AMONG THE POPULATION OF THE TARGET REGION (HASKOVO DISTRICT).....	13
VII. IDENTIFYING THE SITES IN TERMS OF THEIR HISTORICAL PERIODIZATION.....	16
VIII. ANNEXES	18

I. INTRODUCTION

This document in implementation of Action 1. Study of the Natural and Cultural Heritage of Haskovo District has been prepared by EFTA SERVICES Ltd. - Contractor in execution of the Public Procurement Contract with Regional Municipalities Association "Maritza" – Contracting Authority, with subject "Development of methodology and surveys" under the project "Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian-Greek cross-border region through smart and digital tools" with acronym "eTOURIST" under the INTERREG V-A "Greece-Bulgaria - 2014-2020" Cooperation Programme, Ref. No 1714, Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017

The purpose of this document is to examine the natural and cultural heritage of the Haskovo district, including to collect data on all existing natural and cultural sites on the territory of Haskovo district, to analyze and evaluate their accessibility, degree of preservation for tourist visits and rate of recognizability among the population, as well as to identify the sites in terms of their historical periodization.

II. DEFINITION OF CULTURAL AND NATURAL HERITAGE. INTERNATIONAL AND NATIONAL CONTEXT

The term "**heritage**" is extremely broad and is always associated with the subject matter it relates to: value, meaning, quality, integrity, authenticity and, above all, its lasting presence through the generations. Thus, the term "**natural heritage**" relates to the ethical decision and, at the same time, the responsibility of society to pass on a healthy environment, along with its complex and diverse biological components, to future generations. The main perception of nature as a source of "heritage" is important because it is thus associated with the environment, with the concept of cultural heritage which is defined as an expression of the way of life the community has developed and which has been transmitted from generation to generation, including traditions, practices, artifacts, expressions and artistic values. For the European Council, "**cultural heritage**" is a phrase that reflects the safeguarding and promotion of ideals and principles. It entails a material representation of the systems of values, beliefs, traditions and lifestyles, and bears these traces - visible and tangible, from antiquity to the recent past. Our heritage leads us to reflections about the past, and in the present moment it is deeply related to the way we use the "past" as an unlimited source, a source of rediscovery and social power. Moreover, although not all forms of heritage are universally valued, heritage as a whole is regarded as a major source of personal and collective identity and vital for one's feeling of self-esteem.

The concept of cultural and natural heritage is under constant change, growth and completion, since the importance of the heritage to the community and the individual increases by its penetration deep into the planes of society, leading to the realization of

the close and indissoluble links between the cultural properties, including in the broadest sense also natural resources and local identity. A well-preserved natural and historical environment associated with knowledge and traditional customs can reduce the risk factors for social exclusion and discrimination, enhance the capacity for community sustainability and save lives.

CULTURAL HERITAGE

The recognition of this definition has been gradually expanding over the last 50 years since its start at the historic moment of the adoption of the **UNESCO Convention on the Protection of the World Cultural and Natural Heritage** in Paris in November 1972. Since then, nearly 200 countries have acceded to the Convention by agreeing to identify and designate places suitable to be listed on the World Heritage List. The number of World Protected Heritage sites in recent years has been growing substantially/exceptionally, reaching at present a total of 1092 sites¹. The enthusiasm for enlisting places on the World Heritage List demonstrates the political and public support not only for the World Heritage Convention but, above all, for the recognition of the symbolic value that the act of designating a site as part of the world heritage holds for the community and the individual, for its economic, cultural and social utilization, etc.

This growing care is also expressed at a local level where an increasing number of regulated protected monuments, protected natural areas or intangible cultural resources are recorded on lists of local, national or European importance depending on their value, integrity or uniqueness. This is why the cultural and natural sites identified in this study create the requisite conditions for tourist activity with important benefits for the region and the local community even though the tourist flow is unevenly distributed at present.

The cultural and natural heritage is composed of tangible and intangible resources that are well-defined by international institutions yet each country can apply its own methodology and criteria for their identification and classification. Thus, the type and importance of cultural and natural heritage can vary from one country to another. What remains invariable is the importance of the heritage in the context of sustainable development.

As a reference term, the framework for defining cultural and natural heritage adopted by the World Heritage Convention is the most comprehensive and, at the same time, strict. Thus, the definition framework determines the heritage features that are the subject of the Convention and that lead to four types of heritage:

- Cultural heritage
- Natural Heritage;
- Mixed heritage, the properties that, in part or as a whole, satisfy the definitions of cultural and natural heritage, and the analysis of how these definitions are met is done in an independent manner for these two components.

---

¹ <https://whc.unesco.org/en/list/>

- Cultural landscapes representing "the combined works of nature and of man" which are illustrative of the evolution of human society under the influence of the physical constraints and/or opportunities presented by their natural environment and of successive social, economic and cultural forces, both internal and external. In the case of this type of heritage, the analysis of these two components - cultural and natural - takes place in an interdependent and integrative manner.

The Convention on the Protection of the World Cultural and Natural Heritage has identified a set of criteria for recognition, at present ten criteria², under constant revision, so as to reflect the development of the concept, in itself, of the world heritage. To be included on the World Heritage List, the proposal must, first and foremost, be of outstanding universal value and satisfy at least one of the following criteria for analysis:

❖ **in respect to cultural sites:**

- to represent a masterpiece of the human creative genius;
- to exhibit an important interchange of human values, over a span of time or within a cultural area of the world, on developments in architecture or technology, monumental arts, town-planning or landscape design
- to bear a unique or at least exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization which is living or which has disappeared;
- to be an outstanding example of a type of building, architectural or technological ensemble or landscape which illustrates (a) significant stage(s) in human history;
- to be an outstanding example of a traditional human settlement which is representative of a culture (or cultures), or human interaction with the environment especially when it has become vulnerable under the impact of irreversible change;
- to be associated with events or living traditions, with ideas, or with beliefs, with artistic and literary works of outstanding universal significance.

❖ **in respect to natural sites:**

- to contain superlative natural phenomena or areas of exceptional natural beauty and aesthetic importance;
- to be outstanding examples representing major stages of earth's history, including the record of life, significant on-going geological processes in the development of landforms, or significant geomorphic or physiographic features;
- to be outstanding examples representing significant on-going ecological and biological processes in the evolution and development of terrestrial, fresh water, coastal and marine ecosystems and communities of plants and animals;
- to contain the most important and significant natural habitats for in-situ conservation of biological diversity, including those containing threatened species of outstanding universal value from the point of view of science or conservation.

In addition, in order to be considered to be of outstanding universal value, all properties nominated for inscription must meet well-defined criteria of integrity and/or authenticity and should benefit from an adequate management which could ensure their protection. The integrity conditions relate to the wholeness and intactness of the cultural and/or natural

---

² <http://whc.unesco.org/en/criteria/>

heritage and its attributes, therefore require an assessment of the extent to which the property:

- includes all the elements necessary to express its outstanding universal value;
- is of adequate size to ensure the complete representation of the features and processes which convey the property's significance;
- suffers from adverse effects of development and/or neglect.

Authenticity is assessed according to the type of heritage and its cultural context through a variety of parameters, including:

- form and design;
- materials and substance;
- use and function;
- traditions, techniques and management systems;
- location and setting;
- language and other forms of intangible heritage;
- spirit and feeling;
- other internal and external factors.

Cultural heritage is much more than simply monuments and large artworks. Currently, it comprises all aspects relating to the past and present which a community considers to be worthy of being preserved and which it wishes to hand down to posterity. In other words, heritage is important and cannot be recreated (it does not self-regenerate).

Expanding the notion of cultural heritage to an increasing variety of cultural properties allows, at the same time, for an ever-wider and more diverse audience to benefit from the direct or indirect influence that arises from including a cultural site on the heritage list.

In accordance with the Convention on the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, cultural heritage is defined and grouped into **three** categories:

- ❖ **Monuments:** architectural works, works of monumental sculpture and painting, elements or structures of an archaeological nature, inscriptions, cave dwellings and combinations of features;
- ❖ **Groups of buildings (ensembles):** groups of separate or connected buildings which, because of their architecture, their homogeneity or their place in the landscape, are of outstanding universal value from the point of view of history, art or science;
- ❖ **Sites:** works of man or the combined works of nature and man, and areas including archaeological sites which are of outstanding universal value from the historical, aesthetic, ethnological or anthropological point of view.

In respect to cultural landscapes, they are classified by the UNESCO World Heritage Committee as follows:

- ❖ **Designed landscape:** landscapes that have been designed and created intentionally by man, such as historical gardens and parks.
- ❖ **Organically evolved landscape:** refers to both landscapes for conservation and newly created landscapes coming to life as a result of a social, economic, administrative, and/or religious imperative and which have developed their present form by an association with or in response to their natural environment.

- ❖ **Associative landscape:** these are the landscapes that focus on the powerful religious, artistic or cultural associations of the natural element, placing strong emphasis on the respective influence, rather than on the material cultural evidence.

In Bulgaria, the Cultural Heritage Act promulgated in State Gazette, Issue 19 of 13.03.2009, effective from 10.04.2009, defines the general framework for regulating the preservation and protection of the country's cultural heritage, which encompasses intangible and tangible immovable and movable heritage as an aggregate of the cultural properties bearing historical memory and national identity and having their own academic or cultural value:

1. Surface, underground and underwater archaeological sites and objects and reserves;
2. Historical sites and compounds;
3. Architectural sites and compounds;
4. Ethnographic sites and compounds;
5. Specimens of horticulture and landscape design;
6. Natural properties (specimens), including anthropological remains established during field work, palaeozoological and cultivated plants;
7. Industrial heritage;
8. Works of fine and applied arts;
9. Folk crafts;
10. Documentary heritage;
11. Audiovisual heritage;
12. Oral tradition and language;
13. Literary artifacts;
14. Customs, rites, feasts and beliefs;
15. Music, songs and dances;
16. Traditional medicine;
17. Culinary traditions and oenology;
18. Folk games and sports.

These proposed definitions of the Cultural Heritage Regulatory Framework can be grouped into two categories of heritage sites: tangible heritage sub-categorized into immovable or movable, and intangible heritage.

- The tangible heritage can be described as an expression or a physical representation of the cultural expression or traditions of a society living in a particular area. Monuments, traditional buildings, archaeological excavations, temples, historical cities, etc. are all examples of tangible heritage sites.
- Immovable tangible heritage: sites of the tangible heritage that can not be moved from their setting (monuments, archaeological excavations, gardens, etc.);
- Movable tangible heritage: this type of sites can be moved from one place to another: artistic works, artifacts, books, traditional craft items, etc.
- Intangible cultural heritage is seen as a non-physical representation of the cultural expression or the traditions of a society as it has its roots in the cultural values or practices of previous generations: music, dance, local traditions, crafts, spiritual beliefs, social values, language, theatre, literature and others.

NATURAL HERITAGE

This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Programme "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme."

The same gradual expansion of the concept of natural heritage, as in the case of cultural heritage, has made it possible that a larger number of types of natural resources could be protected, preserved and returned to the community in an improved form for useful utilization. As in the case of cultural heritage, natural heritage is defined with clarity by the ***The Convention on the Protection of the World Cultural and Natural Heritage***:

- ❖ Natural features consisting of physical and biological formations or groups of such formations, which are of outstanding universal value from the aesthetic or scientific point of view;
- ❖ geological and physiographical formations and precisely delineated areas which constitute the habitat of threatened species of animals and plants of outstanding universal value from the point of view of science or conservation;
- ❖ Natural sites or precisely delineated natural areas of outstanding universal value from the point of view of science, conservation or natural beauty.

Additionally, to further specify the definitions of the World Heritage Convention, ***The Convention on Biological Diversity adopted by the United Nations in 1992*** defines the ecosystem as a dynamic complex of plant, animal and micro-organism communities and their non-living environment interacting as a functional unit. Regarding biodiversity, it is defined as the variability among living organisms from all sources including, inter alia, terrestrial, marine and other aquatic ecosystems and ecological complexes of which they are part - in other words, the biological diversity includes diversity within species, between species and of ecosystems.

Thus, the general characteristics of natural heritage resources relate to well-defined geographical areas recognized as such, regulated by law or otherwise, so as to achieve long-term conservation of nature by an association with their ecosystems and cultural values.

The Protected Areas Act (1998)³ identifies six categories of protected areas in line with current international requirements (IUCN categories) and categories differing in status and degree of conservation of natural elements, purpose and mode of management:

- Strict Nature Reserve (IUCN category I) – examples of natural ecosystems, hosting typical and/or remarkable wild plant and animal species and the habitats thereof, shall be designated strict nature reserves.
- National Park (IUCN category II) – areas which host natural ecosystems of high diversity of plant and animal species and habitats, with typical and remarkable landscapes and non-living natural features, shall be designated national parks.
- Natural Monument (IUCN category III) – typical or remarkable non-living natural features of outstanding value shall be designated natural monuments.
- Managed Nature Reserve (IUCN Category IV) – includes ecosystems of rare and/or endangered wild plant and animal species and their habitats;
- Nature Park (IUCN category IV or V) - areas hosting various ecosystems with diverse plant and animal species and the habitats thereof, with typical and remarkable landscapes and non-living natural features, shall be designated natural parks.

³ <http://e-ecodb.bas.bg/rdb/bg/vol1/6protected.html>

- Protected Site (IUCN category IV and/or V) –includes areas with typical or remarkable landscapes and habitats of endangered, rare or vulnerable plant and animal species and communities.

III. GENERAL CHARACTERISTICS OF HASKOVO DISTRICT

Haskovo is located in the southeastern part of Bulgaria's South Central region. It comprises 261 towns and villages organized in 11 municipalities: **Haskovo, Dimitrovgrad, Harmanli, Simeonovgrad, Svilengrad, Madzharovo, Ivaylovgrad, Lyubimets, Mineralnibani, Stambolovo and Topolovgrad**, covering a total area of 5543 km².

The region has a varied relief, its northern and central part being occupied by the Upper Thracian Plain. One of the things distinguishing it from other regions is the presence of vast, low-lying lands close to river banks and high groundwater that favour the intensive use of farmland.

The combination of flat relief and fertile soils has a beneficial impact on all sectors and sub-sectors of agriculture, the construction of irrigation systems and transport arteries. A large part of the territory of the region's southern part is occupied by the lower slopes of the Eastern Rhodopes and the slopes of the Sakar Mountain. The territory of the Eastern Rhodopes is characterized by rich flora and fauna. The proximity of the Mediterranean, the geological past of the mountain and the peculiarities of local lifestyle and culture have helped form and preserve diverse habitats, which has resulted in extremely high biodiversity.

Haskovo District has favorable physico-geographic features - mild climate, beautiful pristine nature, rich flora and fauna with exceptionally high biodiversity, numerous natural landmarks. Researchers have found 1,950 plant species of 122 families, 350 butterfly species, 21 fish species, 10 amphibian species, 26 reptile species, 273 bird species and 59 mammal species. The region boasts a rich and interesting cultural and historical heritage, including architectural and historical monuments from antiquity and the Middle Ages, valuable archeological finds, monuments from the National Revival Period (monasteries, old houses and churches), historical places and others. Many megalithic structures have been registered in the area of Straja-Sakar Mountains and the Eastern Rhodopes and a big number of monumental stone Thracian tombs have been discovered in the area.

IV. METHODOLOGY OF THE SURVEY

In connection with the study of the natural and cultural heritage in Haskovo district in implementation of a contract with subject "Development of Methodology and Surveys" under the project "Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian-Greek cross-border region through smart and digital tools" (eTOURIST) under the INTERREG V-A Cooperation Programme "Greece - Bulgaria 2014-2020", ref. No 1714, Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017, the following methods and instruments were used:

- ❖ Review and analysis of sources of information and related documents;
- ❖ Analysis of already accumulated experience and identified problems;
- ❖ Expert assessment;
- ❖ Questionnaire survey - incl. formulating questions and developing tables for entering and processing the information.

Numerous sources of information have been studied and evaluated, including: strategic documents (National Strategy for Sustainable Development of Tourism in Bulgaria, 2014-2030, Regional Development Plan for the South Central Region 2014-2020, District Development Strategy of Haskovo District 2014-2020, Municipal Development Plan of Haskovo Municipality 2014-2020, Strategy for the Municipal Property Management in Haskovo Municipality 2016-2019, Municipal Development Plan of Dimitrovgrad Municipality 2014-2020, Strategy for the Municipal Property Management of Ivaylovgrad Municipality until 2019, Municipal Development Plan of Lyubimets Municipality 2014-2020, Municipality Development Plan of Madzharovo Municipality 2014-2020, Municipal Development Plan of MineralniBani Municipality 2014-2020, Strategy for Tourism Development in MineralniBani Municipality 2014-2020, Municipal Development Plan of Svilengrad Municipality 2014 -2020, Municipal Development Plan of Simeonovgrad Municipality 2014-2020, Municipal Program for Management and Utilization of Municipal Property of Simeonovgrad Municipality for 2018, Municipal Development Plan of Stambolovo Municipality 2014-2020, Strategy for Sustainable Development of Tourism in Stambolovo Municipality 2014-2020, Strategy for Municipal Property Management of Topolovgrad Municipality 2015-2019, Tourism Development Program of Topolovgrad Municipality 2015-2020, Municipal Plan for Development of Harmanli Municipality 2014-2020, Strategy for Municipal Property Management of Harmanli Municipality 2014 -2020 and others), multiple websites with statistics, incl. those of Bulgaria's Official Tourist Portal, the Tourist Information Centre of Haskovo Municipality, the Tourist Information Centre of Stambolovo Municipality, the Tourist Information Centre of Svilengrad Municipality, the Tourist Information Centre of Ivaylovgrad Municipality, etc.

In addition, a representative survey was conducted among the adult population of the Haskovo district, whose aim was to study the attitudes, opinions and perceptions of local people regarding their familiarity with natural and cultural heritage sites in the region. **As a result**, according to selected methods and tools, nearly 200 cultural and over 80 natural heritage sites in Haskovo district have been identified. **Annex 1.1. Systematized**

database of all existing natural and cultural sites along with the information gathered about them).

A survey was conducted in the period July-August 2018 among the population in the territory of Haskovo district. A questionnaire (Annex 1.3.1) was developed as opinions were received by 402 respondents on site selected by a representative quota. In view of the topics, the questionnaire included a number of open-ended questions in order to avoid suggesting specific answers to respondents and to measure as accurately as possible people's free associations/knowledge on the given topics. The information was collected by semi-standardized face-to-face interviews. The survey was conducted also electronically, as the questionnaire (Annex 1.3.2) was sent by electronic mail to nearly 200 officials from different stakeholders, including the Ministry of Culture, the Ministry of Tourism, community centres, museums, district and municipal administrations, Haskovo's Regional Agriculture Directorate, the Executive Environment Agency (EEA), etc., yet only ten people responded.

V. ANALYSIS AND EVALUATION OF CULTURAL AND NATURAL SITES IN TERMS OF ACCESSIBILITY AND DEGREE OF PRESERVATION FOR VISITS

Once the natural and cultural heritage sites were identified, they were analyzed and evaluated in terms of their accessibility and how well-preserved they are for tourist visits. Qualitative methods, techniques and tools for data collection and analysis were used to perform the analysis and evaluation. When getting acquainted with the available documentation and information, the classical (qualitative) method of study was applied, based on the mechanism of insight into the content and meaning of the various sources of information and related documents. Each source was transformed from its original form into a research form, thus allowing a logical construction to interpret the contents of each source based on the following characteristics: type and form of the source; context; author; reliability of a source of information; factual content, trustworthiness of the information; evaluative content.

A thorough and comprehensive review of the collected information was carried out, which allowed us to summarize and analyze the conclusions used to assess the accessibility and the degree of preservation for visits of the natural and cultural sites on the territory of Haskovo District. Visits were also conducted to some of the sites for which the available information was either scarce or non-existent.

The following indicators and criteria have been taken into account in the analysis and assessment of accessibility and preservation degree of cultural and natural sites:

Accessibility		
PARAMETER	CRITERIA	DESCRIPTION

Road infrastructure	the site is accessible at least via an asphalt road with a motor vehicle (including all-terrain vehicles)	In case three out of the four criteria for the individual parameters are met, we assume that the site is accessible, as the criterion "the site is accessible at least via an asphalt road with a motor vehicle" is mandatory. Without it, even if the other three criteria are present, the site will be considered inaccessible.
Tourist Infrastructure	availability of tourist accommodation facilities from which access to the site is possible;	
	availability of catering units in the towns and villages from which access to the site is possible;	
Information Infrastructure	availability of signboards and information boards around the site	

DEGREE OF PRESERVATION FOR VISITS

PARAMETER	CRITERIA	DESCRIPTION
Physical condition	the physical condition of the site allows for visits	Excellent degree of preservation
	the physical condition of the site allows for visits up to a certain extent, but it is necessary to undertake restoration/ conservation activities	Satisfactory degree of preservation
	the physical condition of the site does not allow for visits and it is necessary to undertake restoration / conservation activities	Very poor degree of preservation

On the basis of the parameters and criteria identified above, the analysis and evaluation regarding the accessibility of the sites and how well-preserved they are for tourist visits are made in **Annex 1.2. Analysis and assessment of the accessibility and degree of preservation for tourist visits.**

VI. ANALYSIS AND ASSESSMENT OF THE RECOGNIZABILITY OF THE SITES AMONG THE POPULATION OF THE TARGET REGION (HASKOVO DISTRICT)

As a result of the analysis and the assessment of the recognizability of the sites /See **Annex 1.3 Analysis and assessment of the recognizability of the sites among the population of the target region (Haskovo district)**, the following conclusions can be drawn:

- the local population has a relatively high level of knowledge of the cultural and natural heritage sites in Haskovo district;
- the sites of natural heritage are much less known than cultural heritage sites.
- the listed cultural sites suggest quite good objective recognition, as far as the list of spontaneous responses contains sites with a real status of monuments, most of them of national significance, as well as others that bear a rather symbolic significance for the local people (for example the Monument to the Holy Mother of God built in recent years).
- cultural heritage sites are significantly more prominent in the minds of the local people as emblematic for the area compared to natural sites.

The analysis also includes questions about the extent to which the potential for development of the area in terms of natural and cultural heritage is being exploited as according to respondents, the potential for development of natural and cultural heritage sites to date is used almost to the same degree and it is relatively good - an average estimate of 5,16 for natural sites and 5,11 - for cultural sites, with a maximum of 7 (average scores of 1 to 7, where 1 is "to a very low degree", 4 - "to a neutral degree", 7 - "to a very high degree"). The higher scores for natural heritage are no surprise given that 1) it is generally considered to be of a smaller volume than that of the cultural heritage and 2) in the popular opinion regarding natural heritage there are fewer actions that need to be undertaken, in addition to preventing damage and popularizing it, whereas when it comes to cultural heritage, people pinpoint the need for restoration/preservation and interpretation.

So quite logically, when asked the question of what needs to be done to promote and preserve the region's natural heritage, respondents emphasize on three actions:

- advertising (45%);
- improved access (22.8%);
- ways to actively attract more visitors (15.9%).

Chart 1.

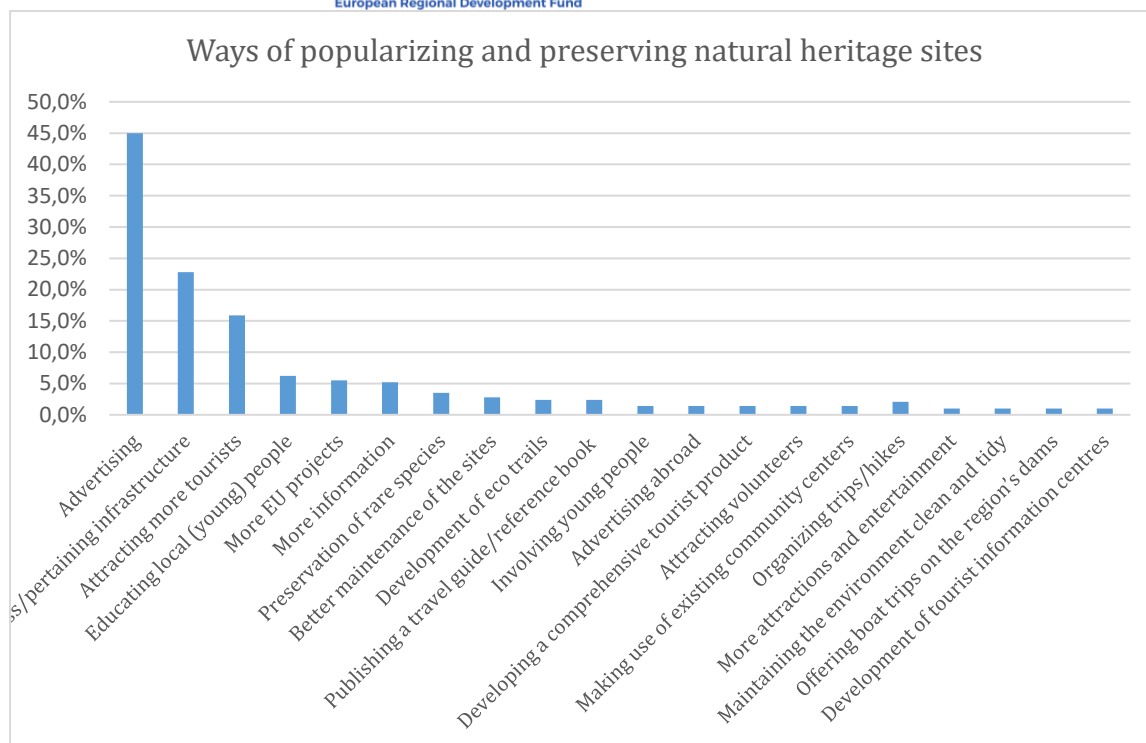
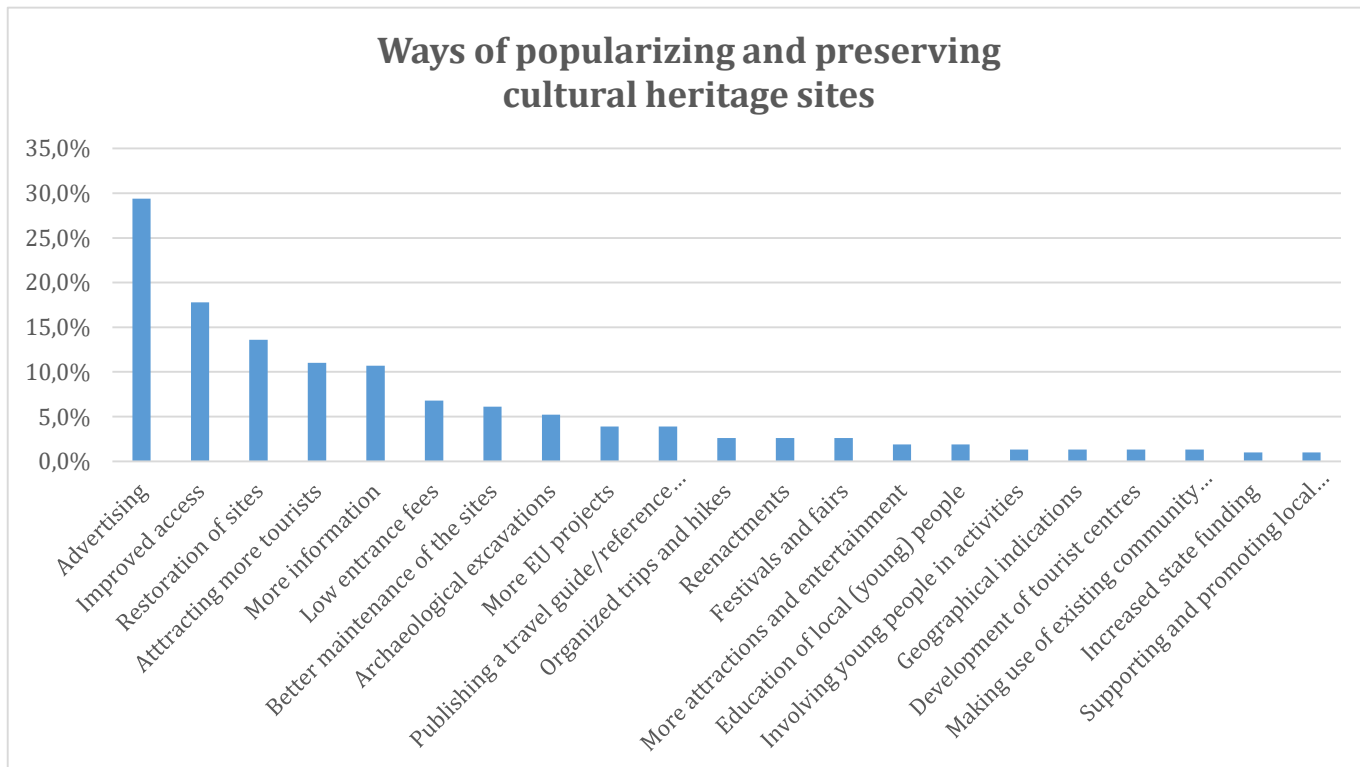

Chart 2.

However, the less common proposals of the respondents are quite revealing and can be summarized in the following main directions:

- involvement, incl. training in the process of preservation and popularization of larger/diverse groups - local young people, groups and formations dealing with local culture, volunteers - not only from the region, more active use of the potential of the local community centres;
- organizing and promoting of a higher number of exciting and attractive activities for mass visitors –re-enactments, festivals, boat trips on the dams, organized hikes and sightseeing tours;
- systematizing the promotional activities and attracting visitors through the development of more tourist centres and the creation of a comprehensive/integrated tourist product.

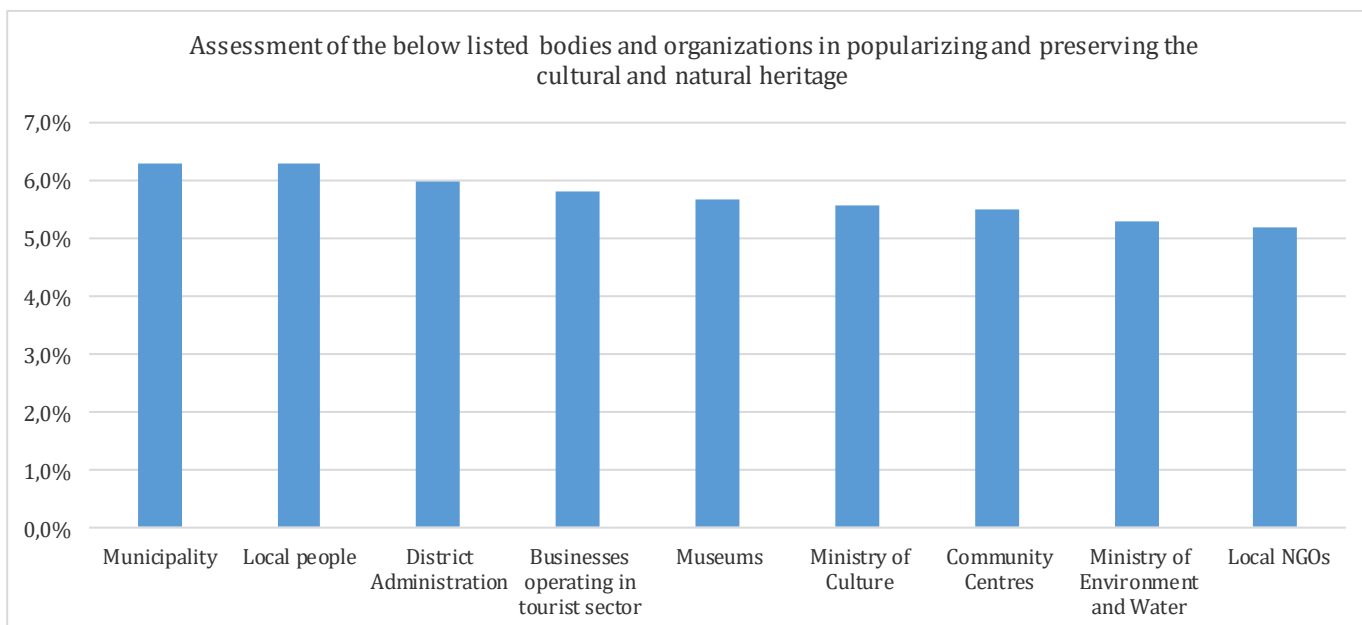
Regarding all proposed organizations in charge (public administrations, businesses, non-profit sector, local community), they are expected to play an important role in promoting and preserving the local natural and cultural heritage - estimates over 5 for the importance of their role based on the above-mentioned scale of 1 to 7.

However, the crucial role of local factors - municipalities and local people (estimates above 6), as well as the district government as being responsible for the implementation of state policies at the regional level (score 6), is very clear. This, on the one hand, shows:

- the important role of the municipality as a local initiator and leader in engaging the local community;
- the willingness of the local community to follow the municipality.

At the same time, the lower estimates given to the role of local NGOs (5,18) and community centres (5,51) indicate the need to increase the capacity of non-public organizations at the local level.

Chart 3.

VII. IDENTIFYING THE SITES IN TERMS OF THEIR HISTORICAL PERIODIZATION

All sites identified at the start of the survey have been dated in terms of their historical period.

Historical periodization is a methodology in historiography whereby the study of universal history is divided chronologically into several generalized time periods, based on distinctive differences, peculiarities, and pivotal points in the development of mankind and culture.

Classical periodization in history distinguishes the following historical ages:

1. Prehistory in the Stone Age with a transitional Chalcolith - 2.5 million years ago - 3300/3000 BC.;
2. Ancient History with the emergence of the first scripts in the Bronze Age - 3300/3000 BC until 800 BC.

3. Classical Antiquity, preceded by a bronze collapse, followed by the so-called Axial Age and a new era - from the 8th century BC until the beginning of the 6th century AD.
4. Middle Ages - from early 6th to late 15th century
5. Modernity - end-15th century –mid-20th century
6. Contemporary period - from the mid-20th century to the present day

In view of the above, according to their affiliation to a certain historical period, the Contractor has categorized the identified cultural heritage sites into the following periods /**Annex 1.4. Sites in terms of their historical periodization/:**

1. Prehistoric - 2.5 million years ago - 3300/3000 BC;
2. Ancient - 3300/3000 BC until 800BC;
3. Dating to Classical Antiquity - from 8th century BC until the beginning of the 6th century AD;
4. Medieval - from early 6th to late 15th century
5. Modern –from end-15thto mid-20th century
6. Contemporary - from the mid-20th century to the present day.

Nowadays, science employs several methods for categorizing historical periods of natural sites, some of which are:

- geological
- hydrochemical;
- biological;
- soil geochemistry;
- geographic information analysis;
- remote methods and more.

Geological methods can be further subdivided into mineralogical, petrological, geomorphological, stratigraphic, sedimentological and others methods. Each of the methods may result in a false dating, as all of the above-mentioned methods involve the construction of a database including layers of detailed topographic maps, geological maps, soil maps, satellite images, aviation and satellite images of the Earth's surface, three-dimensional relief patterns, analyzes of the macro- and micro-components of the soil composition, etc. Thus, specific geochemical, hydrological or geological features of the sites are reflected, which, when combined, allow for the explanation of some natural phenomena, but the study does not end with the application of the above-mentioned methods. As a result of the analyses carried out, it is possible to reach unknown facts. These facts may or may not fit into the previously established scientific hypothesis. Newly-established facts lead to new questions which, in turn, can be solved by additional samples, building more detailed maps, carrying out analyses of a new type,

increasing the accuracy of the laboratory tests, proposing partially or completely new hypotheses, etc. The chance of coming up with new unknown facts once again is enormous and this, in turn, can turn the accumulation of facts about the dating of natural sites into a continuous and endless process.

In determining the belonging of the identified natural sites to a certain historical period, account is taken of the fact that natural sites have evolved over billions of years, at different stages of the earth's development, dependent on climatic conditions, geological processes, physico-geographic and geomorphological features and more.

In conclusion, we can say that Haskovo district has a huge potential for development in terms of its cultural and natural heritage. The intention for development of this potential is found in Specific Objective 1.2.2. Encouraging the development of sustainable tourism based on the natural and cultural heritage laid out in the Haskovo District Development Strategy 2014-2020 but the fact that much of the identified natural and cultural sites at the beginning of the survey were not recognized at all by the local population suggests that the measures related to the promotion of cultural and natural heritage are extremely insufficient. The poor maintenance status and the limited access to the sites further reduce the potential of developing a tourism industry based on natural and cultural heritage.

VIII. ANNEXES

ANNEX 1.1 SYSTEMATIZED DATABASE FOR ALL EXISTING CULTURAL AND NATURAL HERITAGE SITES IN HASKOVO DISTRICT

ANNEX 1.2 ANALYSIS AND EVALUATION OF CULTURAL AND HERITAGE SITES IN TERMS OF ACCESSIBILITY AND DEGREE OF PRESERVATION FOR TOURIST VISITS

ANNEX 1.3 ANALYSIS AND ASSESSMENT OF THE RECOGNIZABILITY OF CULTURAL AND NATURAL SITES AMONG THE POPULATION OF THE TARGET REGION (HASKOVO DISTRICT)

ANNEX 1.3.1. QUESTIONNAIRE - ON SITE

ANNEX 1.3.2. QUESTIONNAIRE - ELECTRONIC

ANNEX 1.4. IDENTIFIED SITES IN TERMS OF THEIR HISTORICAL PERIODIZATION

No	CULTURAL SITE	LOCATION	SHORT DESCRIPTION
1	Museum of History	town of Dimitrovgrad	<p>The Historical Museum in Dimitrovgrad is a cultural and scientific institute established in 1951. It is the first museum in Bulgaria for contemporary history. According to its profile it is a comprehensive history museum and has the following departments:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Modern and Most Recent History Department - Ethnography Department - Arts Department - Petko Churchuliev Arts Gallery; - Affiliate - Penyo Penev House Museum - Department of Archaeology. <p>Today it showcases artefacts from the Neolithic Age to modern times, displayed in four exhibition halls.</p> <p>The hall entitled "Youth-brigade movement in Bulgaria" is one of a kind in Bulgaria, focusing on a complicated and controversial period of the country's recent past – the time frame 1945-1990. Brigade members' uniforms, flags, awards, photos depicting the daily life of youth brigade members, and other items reveal the history of this movement and immerse visitors in the spirit of the times.</p> <p>The Dimitrovgrad Hall reveals the construction of one of Bulgaria's youngest cities, which became a symbol of Socialism in the 1950s.</p> <p>The Archaeology Hall showcases artefacts testifying to the life in the settlements in Dimitrovgrad Municipality, some of which have had a continuous development since the Neolithic period (6th century BC) to the present day. Part of the museum's fund is known as the "Neolithic man" discovered in 2009 during archaeological rescue excavations of the medieval settlement in the Kar Dere locality near the village of Krum close to Dimitrovgrad. The skeleton is part of a Neolithic cult burial complex which is the only one discovered so far in the territory of Bulgaria and its neighboring countries. This makes it unique in terms of its scientific and museum value.</p> <p>The exhibition space of the museum is a venue for various exhibitions, both of items from the museum fund and also from other museums and institutions.</p>
2	Penyo Penev House Museum in Dimitro	town of Dimitrovgrad	<p>The Penyo Penev House Museum in Dimitrovgrad is an expression of the love, gratefulness and appreciation of Bulgarians for one of the most dramatic and provocative personalities in Bulgarian poetry from the 1950s – Penyo Penev. The museum keeps the memory of him alive, telling the story of his life and popularizing his poems.</p> <p>In 1964, an exhibition entitled "Penyo Penev" was launched at the Museum of Socialist Construction in Dimitrovgrad, which grew into a permanent exhibition. In 1970 it was moved to a new address, 9 Dimitar Blagoev Blvd, in the home where the poet used to live. In 1980 the exhibition was renamed to Penyo Penev House Museum - Dimitrovgrad.</p> <p>It stores over 1,200 items in its museum fund. Among the more interesting exhibits are manuscripts of the poet's works and private notebooks, letters, personal belongings, a portrait of Penyo Penev drawn by his son - painter Vladimir Penev. The museum has an audiovisual system that allows visitors to hear original recordings of Penyo Penev's voice reading his own works. Visitors can also watch films dedicated to the poet's life and literary work.</p>
3	Arts gallery	town of Dimitrovgrad	<p>The Petko Churchuliev Art Gallery in Dimitrovgrad came to life in 1962 as an art collection. Essentially, it is an art museum storing over 2,250 works by nearly 400 artists. The works are divided into several sections: Painting, Graphics, Sculpture, Contemporary Art and Theatre Posters. Along with the works of distinguished Bulgarian masters, the gallery also showcases works of artists whose creative path is connected to Dimitrovgrad.</p> <p>The gallery's fund includes:</p> <ul style="list-style-type: none"> - a significant collection of theatre stage posters painted by Bulgarian and foreign artists; - paintings by the participants in the plein air painting sessions - works from the Contemporary Art Symposium entitled "Dimitrovgrad in its own Context" and from the program "Names of the 1990s". - a work of the world-famous artist Christo Javacheff (Christo). <p>This is the only art gallery in the country where an item from the first conceptual exhibition in Bulgaria, Nedko Solakov's installation "Box of Index Cards" from 1988, is put on display.</p> <p>The gallery draws numerous admirers of the visual arts. Annually, more than 10 exhibitions are arranged in its halls. Exhibitions with artefacts from the gallery fund and visiting art museums alternate with visual shows of contemporary artists presented individually or as a group; various book launches and meetings with their authors, screenings of films, concerts and workshops are held.</p>
4	Apostol Karamitev Municipal Drama Theatre	town of Dimitrovgrad	<p>The Dimitrovgrad-based Municipal Drama Theatre named after Apostol Karamitev is a cultural institution with a 60-year-long history. It was established in 1953. It is the only state theatre located in a non-district city. The Dimitrovgrad-based theatre house experienced periods of both adversity and bloom, as in 1964 it was closed down and the building started to be used as a second stage of the Haskovo-based theatre. In 1972, it was again restored as a State Drama Theatre and in 1994 it was transformed into Apostol Karamitev State Open Theatre Stage - Dimitrovgrad. In 2011, following a decree, it was renamed to Apostol Karamitev Municipal Drama Theatre - Dimitrovgrad.</p> <p>In 2006, the theatre established the prize called "Lyubimets 13" to commemorate the theatre's patron, the great Bulgarian actor Apostol Karamitev. It was unique in that it was the only prize given by the audience to its favorite actor. It has been bestowed to seven actors - Valentin Tanev, Ivaylo Hristov, Kamen Donev, Hristo Mutafchiev, Assen Blatecki, Kalin Vrachanski and Gerasim Georgiev-Gero.</p>
5	Water tower	town of Dimitrovgrad	<p>The water tower is regarded as one of the symbols of Dimitrovgrad. The facility was built right after the launch of the Baron Hirsch Railroad (in June 1873) and is one of the town's oldest historical and architectural monuments.</p>
6	Architectural ensemble on Treti Mart Blvd.	Dimitrovgrad	<p>Dimitrovgrad is a town with a unique identity. Since April 2014, it has become part of the 27th Cultural Route to the Council of Europe. With its visual appearance, it is an example of the recognition of the value of the architectural heritage of 20th-century totalitarian regimes and its connection to certain periods of European history. The town's Treti Mart boulevard, the central square and the surrounding ensemble of buildings is an aesthetic solution for the style of the given era and an interesting sight for the connoisseurs of cultural tourism.</p>
7	Central Urban Area Ensemble	Dimitrovgrad	<p>Bulgaria Blvd. Dimitar Blagoev Blvd. - Maritza Park and Square in front of Hristo Botev Community Centre Ensemble in Dimitrovgrad - these places have been declared an urban immovable cultural property with the preliminary category of "national significance".</p>
8	Bulgaria Square	Dimitrovgrad	<p>Dimitrovgrad is a town which knows precisely its birth date – 2 September 1947. Built with the enthusiasm of young people from 963 towns and villages across the country, today it can be perceived as a peculiar open-air museum, mirroring the spirit of an era which is an integral part of Bulgarian history. The townhall was erected in 1965. Its 14-storey-high main building is combined with a one-storey round-shaped structure - a rotunda. The rotunda is designed with an 80-metre-long moulded frieze, which is a figural composition themed "Bulgarian history and the history of Dimitrovgrad".</p>

9	Church of Saint Demetrius	Dimitrovgrad	The Saint Demetrius Church in Dimitrovgrad is the oldest building in the town, dating back to 1884. A legend says that the yard of 8 decars assigned for the construction of a church and a school in the village of Kayadzhik (today's quarter of Rakovski in Dimitrovgrad) was donated by a Turkish bey. The church was erected by the residents of the village of Kayadzhik. The construction started in 1880 and was completed in 1884. The entire population participated with voluntary labour, money and donations in kind. The icons of the church, which were donated by the residents of the village of Kayadzhik, were painted by master iconographers and are older than the church itself by approximately 3 centuries. In the western part of the courtyard there is a chapel to the Resurrection of Christ. The peaceful atmosphere of the place is enhanced by luscious, beautiful and well-maintained vegetation. In 1974, the church was declared a monument of culture.
10	Giordano Bruno National Astronomical Observatory and Planetarium	Dimitrovgrad	Created in 1962, this was the first planetarium that opened doors in Bulgaria. Its star dome hall is equipped with two telescopes and has a capacity of 60 seats.
11	Blesna Fortress	In the locality Kaleto/Durhana close to Dimitrovgrad	One of the most famous fortresses in the Middle Ages. Historians believe it identifies with an important medieval fortress known as Blissimos, Blissimon or Blesna. It flourished during the Byzantine rule in the 11th-13th century, when it became a vibrant spiritual and military centre. Currently, there is a chapel of Saint Mina on the site, keeping an icon of the Holy Martyr Mina, believed to possess a healing power.
12	Thracian sanctuary of the Nymphs and Aphrodite	village of Kasnakovo, Gyaaur Bunar locality, 1 km southeast	The Sanctuary of the Nymphs and Aphrodite, the only one well-preserved in Bulgaria, is located about 500 m northeast of the village of Kasnakovo, in Dimitrovgrad Municipality. It is situated in a beautiful area. Built in the 2nd - 4th centuries, the sanctuary was just a small part from the large estate of Titus Flavius, a Roman citizen of Thracian descent. His name has survived till modern day thanks to the inscription above the central fountain, preserved to this day, which reads: "Good luck! Titus Flavius Beytyukent Esbenerios and his wife Claudia Montana built and dedicated this fountain to the nymphs and Aphrodite." The entire complex includes remains of cult buildings dating back to the 2nd century, a Roman villa from the 3rd century, an 4th-century amphitheatre and three architecturally shaped springs with basins arranged on an ellipse. The first archaeological excavations were made in the period 1945-1946. Now an information tourist centre operates on the spot. Legend has it that late at night the place turns into the dancing stage of the beautiful queens of nature - the nymphs. According to some beliefs, if a woman drinks water from the spring, she will conceive more easily and give birth to a beautiful boy. The supernatural healing properties of the spring water are well known. That's why, since time immemorial, every year at Spassovden (the day of the Ascension of Christ) people from near and far gather here to pray for health and fertility. In 1968, the Sanctuary was declared a cultural monument of national importance.
13	Fortress in Hissarya locality	village of Stalevo	The fortress near the village of Stalevo, Dimitrovgrad Municipality, is located in the Hissarya locality. It was built during the Thracian times, but became popular in the Middle Ages, as some researchers believing this was in fact the ancient city of Mileona. According to legend, it was here that on March 9, 1230 the Bulgarian Tsar Ivan Asen II observed and gave orders during the battle at Klokotnitsa. This was one of the greatest defeats the Byzantine Empire ever suffered, in which Despot Theodore Komnenos, the ruler of Epirus himself, was taken into captivity. In honor of the victory after the battle the Bulgarian ruler ordered that a chapel to the Holy Forty Martyrs be constructed in this place. Forty Martyrs. " Thanks to patriotic Bulgarians it still exists to this day. Below the top there is a large stone called "Kazancheto" or Krali Marko's step. There is a carved hole inside it resembling a cauldron which collects water even on a very hot day. Next to it, there is a huge imprint of a step as some believe it was where legendary hero Krali Marko set his foot hence the name Krali Marko's step.
14	Open-air arts gallery	village of Krepost	Unique wall paintings by the brothers Hristo and Pancho Panev (both painters) decorate all public buildings in the village of Krepost, Dimitrovgrad Municipality. That's why the village is known as an "Open-air art gallery" and local people have every reason to be proud of the works of the two brothers who painted the walls of the village school, the mayor's hall, the community centre, the health service, the chapel and the church. Their paintings can also be seen on the walls of their native house. Hristo and Pancho Panev painted their first mural in 1997 guided by their strong patriotic desire to revive and donate something to their birthplace. Their idea was warmly received by all locals and they worked zealously for years. Now the residents of the largest village in the municipality of Dimitrovgrad are studying the options for applying for the Guinness Book of Records.
15	Church of Saints Constantine and Helen	village of Krepost	The church was built in 1874 on the initiative of local residents filled with love of their home village. The church is a rectangular stone building with a double-sided roof, with three naves and an apse. The connoisseurs of Bulgarian antiquities and of Christian iconography can see here magnificent yet little-known works of master icon-painters. Most of the icons were painted by Nikola Danchov, they bear his signature and are dated from 1874. <u>The icons and frescoes throughout the church produce an extremely strong effect on viewers.</u>
16	Dyako Penev Ethnographic Museum Collection at Prosveta-1896 Cultural Community Centre	town of Merichleri	In commemoration of the 1300th anniversary of the foundation of the Bulgarian state, an ethnographic museum collection was unveiled in 1980 one of the halls of the community centre in the town of Merichleri. hosts an ethnographic museum exhibition. Over the years, it has turned into an exhibition showcasing the history of the town and the community centre and transmitting to posterity the entire cultural heritage of the village. All exhibits in the hall have been donated by patriotic residents of Merichleri.
17	Orthodox Church of Saint Nicholas the Wonderworker	town of Merichleri	Erected in 1858 on the site of a chapel of Saint Nicholas, the church was built by masons from Merichleri as the master builders Usta Manol and Usta Pastol from the village of Yugovo were employed to oversee the work. This was one of the first churches in the Haskovo region. In 1928, an earthquake partially destroyed the building but it was later restored and a rear extension was added A tall and beautiful bell tower was built. The overall restoration was completed in 1930. The church constitutes a valuable historical monument. The icons were made by Dimitar Andov, a painter from the Late National Revival period born in the town of Chirpan. The building of the church still astonishes visitors with its architectural design and construction.
18	The Christian Cross	village of Krum	On May 5, 2014, a 15-metre Christian Cross was consecrated near the village of Krum, close to Dimitrovgrad. It is made of metal and lights are placed on it so it can shine at night. The idea of erecting the cross came from inhabitants of the village, whose goal is that it would unite people, protect them and make them better human beings. It is situated on the highest hill above the village of Krum, in the Gichata locality. This symbol of faith was built entirely with money from donations. The idea is to remind people that spirituality is more important than material possessions.
19	Monastery of the Holy Theotokos	village of Dobrich	In 1886 a resident of the village, after having a vision in his dream, discovered a holy spring in his field, which he donated for the construction of a chapel. The holy place underwent serious restoration after the year 2000. The old chapel was renovated and a two-storey building was made for accommodating the visitors. Every year, on the eve of the Feast of the Assumption of Virgin Mary, many people come here to praise the Lord's mother. Next to the outer gates of the monastery a beautiful fountain was built, where people can drink from the healing water of the holy spring.
20	Church of Saint Haralampius	village of Chernogorovo	It was built in 1863 by master builder Usta Kosta from the village of Ustovo. It was painted in 1864 by Alexiy Iconographer. A legend goes that the Chernogorovo locals chose the name of the church because each year, on the feast of Saint Haralampius, February 11, a large deer came out of the forest, which was killed as an animal sacrifice. The church to Saint Saint Haralampius Church has 38 icons, some with exact dating and the names of the icon-painters who worked in the 1860s. Apart from the Biblical stories, attention is drawn also by a scene painted by an unknown author depicting three chain gangs of slaves.
21	Church of Saint Demetrius	village of Yabalkovo	It was built in the remote 1842 during the Ottoman domination. The pretext for building it was that the village priest Kalin needed a new house. The big earthquake at Chirpan of 1928 destroyed the church. It was restored in 1930 with resources from the Deposé Fund (a state fund covering the damages caused by the earthquake) and donations from the whole village. In 1950 it was painted by iconographer Petar Dzhamdzhev from Plovdiv. The building of the church is massive, made of bricks, with a gable roof, and an open-air arcade on the west and south sides. The tower of the belfry is built in the northwest corner and is accessed from the patio on the west. There is also a holy spring near the church.

22	Church of Saint George the Victorious	village of Bodrovo	Erected in 1858, it came into existence thanks to the wealth and generosity of Hadji Georgi who was granted permission to build a church in 1856. The entire village participated with voluntary work in its construction. The church is made of stone, with an apse and a gable roof. The icons were created in 1859-1860 by iconographer Nikola Zograf. An octagonal belfry made of stone stands in the northeastern corner of the churchyard.
23	Church of Saint George the Victorious	village of Gorski Izvor	The oldest in the territory of Dimitrovgrad Municipality, the Church of Saint George the Victorious in the village of Gorski Izvor was built in 1854. Its frescoes are of high artistic value. It is known that the chief iconographer was Georgi Danchoy Lukov (Popgeorgiev) from Chirpan. The church was designated a monument of culture of national importance in 1964.
24	Church of Saint Ivan of Rila Ivan Rilski "	village of Dobrich	The village church of Saint Ivan of Rila was built in 1880.
25	Church of Saint George	village of Brod	The village church was built in 1938.
26	Church of Prophet Elijah	village of Malko Asenovo	The village church was built in 1884.
No	NATURAL SITE	LOCATION	SHORT DESCRIPTION
1	Nikola Vaptsarov Park	town of Dimitrovgrad	The oldest park in Dimitrovgrad, it incorporates 821 decares of meadows and a 40-year-old oak forest. There are landscaped alleys in the forest and decorative shrubs and trees have been planted along the central promenade and in the grassland. The park was built within a very short time - for two years only, 1955 and 1956, mostly with voluntary work. The park boasts a small zoo corner which is a magnet for children. One can see different species there, ranging from exotic birds to bears. Sunny benches and shady lanes attract residents and guests of the town alike. The Giordano Bruno Astronomical Observatory and Planetarium is also located in the park. Opened in 1962, this was the first planetarium in Bulgaria. Its star dome hall is equipped with two telescopes and has a capacity for 60 visitors.
2	Penyo Penev Memorial Park	town of Dimitrovgrad	The Penyo Penev Memorial Park is one of Dimitrovgrad's emblematic sights. A park worth to be displayed in an exhibition – such is the Penyo Penev Park which was built under a project aimed at participating in the world expo in public park design in 1961. The park spreads over an area of 365 decares and is unique with its 92 species of trees, shrubs and flowers. The sculptures, plates with engraved verses of poetry, white-stone lanes with limestone curbs, picturesque footbridges and mosaic staircases, water cascades and fountains one can see here were innovations in landscape architecture of Bulgaria during the 1950s and 1960s. The park is located in the southern part of Dimitrovgrad. It offers a beautiful panoramic view of the town. It is pervaded by its own unique atmosphere. Over the years the park has turned into a major venue for various cultural events such as impromptu literary readings, concerts, recitals, as well as a must-see for all visitors and official delegations arriving in Dimitrovgrad.
3	Maritsa Park	town of Dimitrovgrad	Maritsa Park is situated on the right bank of the Maritsa River, on a splendid river terrace. Many trees and shrubs have been planted there. This is the largest of the three parks in the territory of Dimitrovgrad. Originally, it had a swimming pool, a restaurant, even an artificial canal where sailing on a small boat was possible. The park has numerous wide and long alleys.
4	Zlato Pole protected area	village of Zlato Pole, village of Brod, village of Raynovo	The largest natural wetland along the Maritsa River. The protected area covers a total of 84.79 ha. It encompasses parts of the lands of the villages of Nova Nadezhda (Haskovo municipality), Brod, Raynovo and Zlato pole (Dimitrovgrad Municipality). It includes a complex of interconnected water basins of different shapes, sizes and depths, reed and bulrush colonies, small islands and pastures. It is the natural habitat of many endangered and protected plant and animal species such as the European white water lily, the pygmy cormorant, the great bittern, the whooper swan, the mute swan and other water fowl, the European pond turtle, etc.
5	Propadnaloto Blato (Propadnaloto Marsh) protected area	village of Golyamo Asenovo	After numerous changes over time, this wetland has turned into a biotope attracting numerous animal species and boasting a rich plant diversity.
6	Nocturnal roosting place of the Pygmy Cormorant - Dimitrovgrad (Protected area)	town of Dimitrovgrad and village of Radievo	Conservation of part of the Maritsa River valley, remnants of riparian floodplain forests, representing a natural habitat, a roosting, resting and breeding place during the migration of the Pygmy Cormorant (Phalacrocorax pygmaeus) and other protected animal species, such as the horned grebe, the Eurasian bittern, the Levant sparrowhawk, the Eurasian hobby, the otter, etc.
7	Dyado Panyovata Dupka (Dyado Panyo's Hole) Cave	town of Dimitrovgrad	The name comes from the treasure hunter, Dyado Panyo from the village of Rakovski (now a neighborhood in Dimitrovgrad), who first entered the cave. The first map of the cave was made on July 26, 1964 by Boris Kolev from Aida Speleology Club based in Haskovo.
8	Popovitsa Cave	village of Krepost, Dimitrovgrad Municipality	A fissure (diacalse) cave with a length of 36 m.
9	Kirkovata Dupka (Kirko's Hole) Cave	Village of Kasnakovo, Dimitrovgrad Municipality	The name of the cave was given at the end of the past century when a boy named Kirko was hiding in it. Later, probably under the influence of history and literature textbooks, the name was rethought as "Kir Todorovata Dupka" (Kyrios Theodore's hole), connecting it to the Battle of Klokotnitsa in 1230. According to the more recent legend, Bulgarian Tsar Ivan Asen II defeated the Byzantine army and its leader, Kyrios Theodore Komnenos, hid himself in that hole and was captured there. That's why the cave attracts many treasure hunters and gives rise to legends. Yet its most common name is Kirkovata dupka (Kirko's hole). Surveyed and mapped by Boris Kolev, V. Genchev and Vl. Metodiev from the Haskovo-based Aida Speleology Club in 1972 and 1983. The cave's entrance has been covered up and even people who know its whereabouts find it difficult to locate it
10	Gabera Deep Cave	town of Dimitrovgrad	A fissure cave with a length of 49 m and a displacement of 21 m
This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools” (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme."			

No	CULTURAL SITE	LOCATION	SHORT DESCRIPTION
1	Ancient Roman Villa Armira 2nd-4th century	4 km west of Ivaylovgrad	The ancient Roman villa was erected in the valley of the Armira River, a right tributary of the Arda River, in the second half of the 1st century AD. AD Villa Armira is one of the earliest and most accurately dated villa complexes of the Roman period studied in Bulgaria. It is an outstanding architectural monument created 2000 years ago. This is the most sumptuous private mansion (palace) of the ancient Roman era, uncovered in the Bulgarian lands. The villa was the centre of an landed estate owned a wealthy Thracian aristocratic family. Its first owner was an heir to a Thracian king (basileus). He obtained the status of a Roman citizen for his merit before the Roman authorities, thus acquiring the right to establish a villa estate which he organized in the 50s-70s of the 1st century AD, which is only some twenty years after the final conquest of Thrace by Rome. Villa Armira was built on an area of 3600 square metres where the residential building of the owners, as well as a garden for recreation and walking were located. At the south-eastern end of the building a terrace was built, from which the inhabitants of the villa and their guests enjoyed the beautiful scenery and the view of the river. This ancient Roman architectural ensemble existed from the mid-1st century AD (year 50 to 70) until 378 AD when it was destroyed during the Gothic War. Then the villa was burnt down after the Battle of Hadrianopolis (modern-day Edirne in European Turkey) on August 9, 378. The Roman Emperor Valens himself died from his wounds at the battlefield somewhere near Hadrianopolis.
2	Aterenski Bridge	7 km southwest of Ladzha quarter, Ivaylovgrad	It has been declared an archaeological monument of cultural importance. In its current form it dates back to the 16th century but some scholars suggest that it was part of an ancient Roman road leading to the Aegean and later the bridge was also connected to the fortified town - Lyutitsa fortress. Close to the bridge (1 km of dirt road along the Armira River) one can find one of the most attractive picnic spots in the municipality known as Golemiyat gyl (or the Big Puddle). Suitable tourist infrastructure has been created close to the river (2 tables, benches and a fountain with cold water), with the possibility for holding larger events on the neighbouring field.
3	Lyutitsa Medieval Fortress	6 km west of Ladzha quarter, Ivaylovgrad	Archaeological excavations here began in the summer of 2002. According to experts, the fortress was a large and rich medieval town located on an area of 26 decares. The length of the exceptionally well-preserved fortress walls is about 600 meters, with 14 fortress towers. Archaeologists have discovered a church that existed from the 13th to 16th century, a vast necropolis, cells, and marble fragments from an ancient basilica.
4	Municipal Museum of History	town of Ivaylovgrad	Ivaylovgrad's History Museum has three expositions on display - Archeology, History of the town and the region before Bulgaria's Liberation, and History after 1878. Some of the museum exhibits include pottery vessels from the ancient Roman villa Armira, coins, fragments of a Thracian funeral chariot unearthed during the excavations of the mound near the village of Svirachi, artefacts found at Lyutitsa fortress, etc. In addition to archaeological finds, on display are also rifles and pistols from the Russo-Turkish War of Liberation, icons, and archival documents related to the life and work of vojvodes Yopi Popov and Stambol Dimitrov. Visitors can also get acquainted with Bulgaria's unique geographic and historical map of 1913, as well as with objects from the daily urban life.
5	Church of the Lord's Transfiguration	town of Ivaylovgrad	An extremely valuable representative of church architecture as well as fine and applied arts in Bulgaria from the National Revival Period, it has been declared an architectural and artistic monument of cultural of national importance. The church was built in 1828 on the site of an older temple. Of special interest are the splendid wood-carved fretwork iconostasis in two tiers with plant and animal motifs, the royal doors, the bishop's throne, a small iconostasis and an iconostasis for kissing, the plastic decoration on the ceiling, columns and the sovereign tier of icons, all of high artistic value. The church feast of the Transfiguration of Jesus Christ (6 August) is celebrated with a solemn liturgy and a sacrificial kurban meal for health. The church is the main place of worship in the town, open every Sunday.
6	Revival Period House-museum of Mircho Paskalev (Paskaleva House)	town of Ivaylovgrad	One of the brightest examples of a traditional urban house of a silk-breeding family from the late 19th century, declared an architectural monument of culture. It has been restored and now houses the local ethnographic museum, presenting the traditional lifestyle and livelihood of people in the Ivaylovgrad region during the Bulgarian Renaissance period. The house has a stone foundation and was built with a mixture of adobe and clay and coated with lime plaster, as in the past, the ground floor was used for farming and economic purposes, and the two upper floors were of mixed use - they comprised the living premises and the large silk-making salon called "feyat" was used for the cultivation of silkworms and for welcoming guests when the busy silk-making season was over. Currently, the ethnographic exposition can be seen on the main two floors and includes: a traditional living room with a fireplace, the dining area of the family (a copper pot laid on top of a wooden four-legged low table surrounded by cushions for sitting on the floor) and the working corner of the hostess (a curvy comb, a distaff, a spinning wheel and a loom), a parlour with all the necessary attributes demonstrating the welfare of the owners (a bronze brazier for heating with charcoal, wooden seats near the windows arranged with exquisite home-spun fabrics and covers with white lacing, a deep built-in closet for the trousseau, a low table for serving coffee with fig jam, a wood-carved iconostasis, a richly decorated lamp made of coloured glass from Edirne and a salon for silkworm cultivation and silk making. Exhibits on the second floor showcase the main stages in the production of silk cocoons and folk costumes typical for the region. After its renovation, the ethnographic collection today has 11 new expositions related to local livelihoods and craftsmanship from the mid-19th century - cartwright's trade and iron smithery, shoe-making, weaving, sericulture, tobacco growing and a number of other crafts.
7	Monastery of Saints Constantine and Helen	town of Ivaylovgrad	The Ivaylovgrad-based monastery of Saints Constantine and Helen was founded in the 12th century and reached its peak a century later when it was turned into a bishop's centre. During the Ottoman Yoke the monastery was destroyed twice only to rise back to life again in 1846. Since 1949 the Ivaylovgrad-based monastery has not been inhabited by the monastic brotherhood, but each year on September 8 an annual fair is held here, including an all-night vigili, a solemn liturgy and a sacrificial kurban meal for health. Nowadays the monastery is active in certain periods and consists of a church, a residential building and an old fountain from 1846. From the old monastery complex only the church has been preserved, which is a three-nave pseudo-basilica with an iconostasis which was painted later (end-19th century) and 8 built-in medallions in the altar from an earlier period. Other must-see objects are the carved candlesticks and chandeliers made of marble.
8	Church of Archangel Michael	village of Dolno Lukovo	It is a remarkable three-nave pseudo-basilica made of stone. On the marble pediments above the two entrances there are calligraphic inscriptions in Greek with the names of the church donors. Of particular interest is the wood-carved iconostasis, composed of larger elements.
9	Thracian vaulted-brickwork tomb	Ronkite locality, 3.5 km northwest of the village of Dolno Lukovo	Near the village of Dolno Lukovo archaeologists have found several dolmens (sanctuaries) and a richly decorated tomb dating back to Thracian times. The tomb was built at the level of the ancient terrain and covered with a mound embankment with a height of 4 m. It consists of a burial chamber with a rectangular shape and an entrance from the south, a south-facing antechamber and an uncovered dromos (corridor). The walls of the burial chamber are covered with large marble and limestone slabs joined together by iron clamps and decorated with different figures woven in stone: discs, squares, rectangles, a five-pointed star, images of a horse's head and a fish. These figures together with the crescent moon heven at the entrance constitute a visual composition with a strong aesthetic and somewhat mystical power, probably hiding encoded information associated with the ancient burial rites. The antechamber was built similarly to the burial chamber, but only limestone slabs were used. The dromos has walls made of crushed stones bound with mud and is partially preserved. The unearthed artefacts are relatively few due to the fact that the tomb had been robbed already in antiquity. Most of the finds were discovered in the antechamber (and in front of it), including a stone relief image of a horse's head, fragments of earthenware, a bronze fibula, bronze ornaments, parts of a gilded funerary wreath, a silver coin and a pottery lamp. The discovered artefacts and horse skeletons (the burial of the horses along with their masters was a sign of the Thracian aristocracy) indicate that, most likely, a local Thracian aristocrat was buried in the tomb close to the village of Gorno Lukovo, but so far little else is known.
10	Church of Saints Constantine and Helen	village of Dolno Lukovo	One of the most well-preserved old Bulgarian churches. It has been declared an architectural monument of cultural of national importance. It dates back to 1806 when, as the legend goes, it was built secretly in the then-existing oak forest in only 7 nights. Defining the short construction time was an Ottoman law, according to which a building on which a roof was already laid could not be destroyed. There are two compartments - male and female. The interior was not fully completed until 1918. Of special interest is the wood-carved iconostasis with the so-called "shepherd's wood-carving" and the original icons from the early 19th century - the work of distinguished local masters.
11	Megalithic tomb (dolmen)	village of Pelevun	A megalithic burial structure (5th-1st century BC), designated an archaeological monument of cultural of national importance. It is made of large, chopped, roughly shaped gneiss slabs placed vertically in a preliminary dug pit on a small natural elevation. The dolmen is the most recently discovered megalithic Thracian monument in Bulgaria and is unique in terms of its architecture because it combines both elements of the early Iron Age and also such reminiscent of the subsequent developments of Hellenism. The tomb at Pelevun has a design which was modern for its time, typical of the monumental tombs of the 5th to 3rd century BC. The site has an overall length of 7.5 metres and represents a rectangular two-chambered dolmen with a dromos oriented east-west. It has a complex structure consisting of 4 parts: a corridor, an ante-burial chamber, an antechamber and a large burial chamber. A facade made of two slabs vertically rounded on the top leads to the tomb entrance. The entrance most probably used to be closed with stones bound with mud and is partially preserved. The unearthed artefacts are relatively few due to the fact that the tomb had been robbed already in antiquity. Most of the finds were discovered in the antechamber (and in front of it), including a stone relief image of a horse's head, fragments of earthenware, a bronze fibula, bronze ornaments, parts of a gilded funerary wreath, a silver coin and a pottery lamp. The discovered artefacts and horse skeletons (the burial of the horses along with their masters was a sign of the Thracian aristocracy) indicate that, most likely, a local Thracian aristocrat was buried in the tomb close to the village of Gorno Lukovo, but so far little else is known. The exhibition space of the museum is a venue for various exhibitions, both of items from the museum fund and also from other museums and insti
12	Museum collection	village of Pelevun	The building of the old monastic school, built in a neoclassical style, houses a permanent historical and ethnographic exhibition revealing the traditional lifestyle, culture and livelihood of Anatolian Bulgarians (Bulgarians of Asia Minor) with a photo exhibition dedicated to Captain Petko Voyvoda.
13	Step-like stone construction at Golyamata Mogla (The Big Mound)	village of Svirachi	Golyamata mogla (The Big Mound) is one of the most impressive burial structures in Bulgaria from the Roman period, consisting of an impressive dome-shaped tumulus (60 m diameter and original height of 18-20 m), surrounded tightly by a robust ring of a unique stonework called a crepis which was supposed to guard the sacred space from the outside world. Apart from its cult functions, the crepis also had a purely technical purpose - to keep the embankment in place. In this case, scholars perceive it not as an ordinary stone fence, but as an original creation of ancient architecture, comparable in terms of its construction to ancient Roman amphitheatres and stadiums, so for this reason it recently received the individual status of an archaeological monument of cultural of national importance. This monumental facility, the only one of its kind in the Balkans, constitutes a complex terraced structure made of large stone slabs with a length of up to 3.70 m, cut in a curve along their outer side and connected with smoothed stones bound with mud and is partially preserved. The unearthed artefacts are relatively few due to the fact that the tomb had been robbed already in antiquity. Most of the finds were dis
14	Ilieva Niva Thracian Memorial	village of Glumovo	The Ilieva Niva (Ilieva field) locality is situated on the outskirts of the village of Glumovo, Ivaylovgrad municipality. On this site on October 3, 1913, during the Second Balkan War, the Turkish army killed over 200 babies and children hidden on the southern bank of the Arda River. These were children of Bulgarians fleeing the Turkish army which was chasing them. In 1996, a memorial complex was erected on the spot in memory of more than 40,000 massacred Bulgarian refugees and their children. The memorial consists of a monument, a fountain and a chapel to Saint Petka of Bulgaria.
15	Thracian dolmen	village of Zhelezino	A megalithic tomb dating back to the end of 2nd millennium BC. The facility was made up of large roughly shaped vertical gneiss slabs dug into the ground inside a preliminarily made trench. The northern side slab and the western transverse slab are well-preserved, the southern slab is half-destroyed and the eastern slab and the capstone are missing.
16	Fortress of Byalgrad	3.47 km East of the village of Gugutka	It was built on a naturally protected, hard-to-reach rocky peak. The slopes of the peak descend steeply towards the Bjala River, which surrounds it on both sides. The fortress walls follow the outline of the ridge and encircle an area of 13 decares. They are preserved almost entirely in their original form - they have a total length of about 550 m, a height of 7-8 m and are 2 m thick. In the eastern part, where the fortress is comparatively easier to access, a second wall, which delineates an irregular semicircle, was built in front of the main wall at a distance of 10-15 m. Double fortification walls known as protechisma were rare in fortresses in the Eastern Rhodopes. This type of fortification was applied elsewhere only in the fortress near the village of Vodenicharsko, Dzhebel Municipality, Dzhebel. The fortress name Byalgrad (White City) probably originated due to the fact that many pieces of marble were used for the construction of its walls. And there is another peculiarity - the level of the terrain inside the fortress is higher than the terrain outside the fortress walls by 4-5 m. This hampered their undermining and demolition during a siege. In the eastern part of the fortress archaeologists have unearthed the foundations of a single-nave, one-apse church, partially buried underground. It has a length of 8 m, a width of 6 m and a wall thickness of 1 m. Its floor was covered with equally-sized square stone slabs. The most interesting facility of this fortress that has survived to this day is the inner feudal-residential tower. It belongs to the type of the so-called donjon (keep) and is one of the few relatively well-preserved defensive towers in Bulgaria. This was also one of the few free-standing donjons in Bulgarian lands. This is one of the big differences with Middle and Western Europe where such fortified towers are common. Its walls rise to a height of 9 m and their thickness is 1.5 m. It has a rectangular shape with dimensions of the base at 11x9 m. It had at least three floors. The lack of thorough archaeological excavations makes it difficult to determine the role of this fortress in the Middle Ages, but its large size and its unusual destiny give scholars reason to believe that it was an important urban-type settlement in which a feudal lord possessing adjacent lands and villages resided. This is confirmed indirectly by its name - Byalgrad or less often Gradisheto (from "grad" meaning town, city), while other fortresses in the vicinity were called by the local population with the word "kale", meaning a stronghold. The fate of Byalgrad Fortress after the fall of Bulgaria under Ottoman domination remains unclear. Probably the fortress was not destroyed, but temporarily used by an Ottoman feudal ruler who settled there.
17	Saint Athanasius Church	village of Belopolyane	A remarkable example of National Revival Period church architecture from the first half of the 19th century, a monument of culture. Built in 1838, the church is a typical three-nave pseudo-basilica with a single apse, a pentagonal bell tower and richly embossed sculpture work on the outer walls. The interior is also original, distinguished by the only two-storey gallery in the municipality. The icons of the iconostasis are of high artistic value, as a great rarity for the area are two pilgrim icons brought from the Church of the Holy Sepulchre in Jerusalem. Particular attention is also paid to the monstrance decorated with picturesque applique ornaments. The church is active, open on all Christian holidays, but only on the church patron feast of Saint Athanasius (18 Jan, 2 May). In May, a sacrificial kurban meal for health is offered to the worshippers.
18	Ossuary Memorial	Cherni Rid Peak	The ossuary is a memorial built and unveiled in the remote 1937 in commemoration of the people from Ivaylovgrad region who died in the Balkan Wars (1912-1913) and the First World War (1915-1918). It was built entirely with donations from local residents who also lost relatives and loved ones in the wars.
No	NATURAL SITE	LOCATION	SHORT DESCRIPTION

1	Dupkate (The Holes) protected area	village of Svirachi, Ivaylovgrad Municipality	One of the smallest protected areas in the municipality (6.5 hectares), which was given a special protected status for the purpose of preserving a habitat of rare and protected species of orchids and a habitat of bats in the Dupkata Cave. Here one can encounter 13 species of orchids, among them the protected species of the Ophrys mammosa, the woodcock bee-orchid, Himantoglossum caprinum, and the pyramidal orchid (Anacamptis pyramidalis). Of special interest are also four bat species on the World Red Data List found in the Dupkata Cave - the greater horseshoe bat, the lesser horseshoe bat, the Mediterranean horseshoe bat and Schreibers' long-fingered bat. It is not uncommon to find also fossils. The protected site constitutes a large plateau-shaped rock whose base from the east is riddled with a number of cavernous corridors of varying depth. There are about 15 holes, as the shallowest ones have a depth of about half a metre and the two deepest holes go more than 10 metres inside. One of the holes has been turned into a bunker, its entrance has been covered by a stone wall as a place for putting a machine gun was left. The rock is covered holes and its foundation is surrounded by a fortification wall, from which only some remains have survived to this day. However, one can clearly see the perfect masonry work that surrounded the sanctuary. Obviously the place was a cult religious complex from which the ancient priests directed their prayers and spells to the deities.
2	Likana protected area	village of Belopolyane, village of Svirachi	The smallest protected area in the municipality is the Likana locality (3 hectares). Declared protected for the purpose of preserving the only discovered habitat in Bulgaria of the wild-growing Hambar Dere is the most hard-to-reach protected zone in the municipality with an area of 101 hectares, given a special status in order to protect the complex of natural riparian forests, xerophytic oak forests and habitats of protected and rare species of fish, amphibians, reptiles, birds and mammals. It covers the lower reaches of the Hambar Dere River before it flows into Byala Reka River (the lands of the villages of Kazak and Byal Gradets), whose banks are covered by an almost continuous strip of pristine oak forests more than 100 years old (Hungarian oak, the Austrian oak, the pubescent Oak), communities of willow trees, alder trees, lianas and floristic species of high conservation status. The conserved unique aquatic ecosystems contain 10 species of fish, including 4 Balkan endemics, as well as amphibian species, and on land one can encounter 11 species of reptiles, 43 species of birds, including 19 breeding species, as well as 5 bat species. Of particular value are the otter, Hermann's tortoise and the spur-thighed tortoise, the greater and the lesser horseshoe bats included in the World Red List. The area is also of great importance for the protection of the western Caspian turtle - a protected species enlisted in Bulgaria's Red Book.
3	Hambar Dere protected area	village of Kazak, village of Byalgradets and village of Gugutka	
4	Meanders of Byala Reka River (protected area)	village of Meden Buk, village of Zhelezari	It is the second largest protected area in the Eastern Rhodopes (1532 hectares), given this status for the purpose of preserving a unique landscape for Bulgaria, characterized with an exceptional variety of rare and endangered species of plants and animals. It encompasses the most attractive part of the middle reaches of Byala Reka river distinguished by a beautiful complex of meanders (part of the lands of the villages of Zhelezari and Beden Buk), where one can see some of the few surviving natural forests of the Oriental plane enlisted in Bulgaria's Red Book as well as lianas. In terms of the variety of butterfly species (over 100) the region ranks second in Bulgaria. The aquatic ecosystems of Byala Reka River are unique to the Balkan Peninsula, as they are a habitat of 9 fish species, including 4 Balkan endemics, and of a previously unknown species of fish which was discovered there - Cobitis rhodopensis. This is also one of the richest places in the country in terms of herpetofauna with 7 amphibian and 19 reptile species. Of special value are the snake-eyed lizard (its only place of occurrence in Bulgaria), the European worm snake and the western Caspian turtle - species listed in Bulgaria's Red Book, as well as Hermann's tortoise and the spur-thighed tortoise put on the World's Red List. The protected area is part of the ornithologically important site Byala Reka with a global conservation significance. Out of the 94 bird species discovered in the area, 56 are of European importance, as one can observe here 6 of the 9 biome-restricted species in Bulgaria, typical of the Mediterranean area - the black-eared wheatear, the olive-tree warbler, the subalpine warbler, the Sardinian warbler, the masked shrike and the black-headed bunting. The area is a permanent feeding and resting place of the world-endangered black vulture and one of the most important nesting places in Bulgaria of the short-toed snake eagle, the Levant sparrowhawk, the booted eagle, the Eurasian scops owl, the woodlark, the olive-tree warbler and the masked shrike. Of special interest among mammals are the five species of bats, three of which are in the world's Red List (the lesser horseshoe bat, Daubenton's bat and greater noctule bat), and the otter - a protected species of worldwide significance.
5	Cave	village of Belopolyane, Kozha Kae locality	Natural landmark since 1978. It has a protected area of 80 ha.
6	Habitat of the Eriolobus trilobata - Daneva Cheshma Fountain (protected area)	village of Belopolyane	The protected area "Habitat of Eriolobus trilobata - Daneva Cheshma Fountain" aims at protecting the Eriolobus trilobata species and its habitat in the lands near the village of Belopolyane.
7	Habitat of Eriolobus trilobata - Livadite (the Meadows) (protected area)	village of Belopolyane	The protected area "Habitat of Eriolobus trilobata - Livadite" is aimed at protecting the Eriolobus trilobata species and its habitat in the lands near the village of Belopolyane.
8	Habitat of the common snowdrop (Galanthus nivalis) (protected area)	town of Ivaylovgrad, Petkov Bair locality	Natural monument with a total area of 0.1 ha.
9	Habitat of the peony (protected area)	village of Zhelezino, Halka Bair locality, Pobeda peak	Habitat of a protected species with a total area of 15 ha.
10	Habitat of the peony (protected area)	village of Hrabla	Habitat of a protected species with a total area of 15 ha.
11	Habitat of the garden sage (Salvia officinalis) (protected area)	village of Cornoseltsi, Mareshnitsa River	Total area of 10 ha.
12	Habitat of the garden sage (Salvia officinalis) (protected area)	village of Corno Lukovo, Luda Reka River	Total area of 80 ha.

This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme."

No	CULTURAL SITE	LOCATION	SHORT DESCRIPTION
1	Rock cult complex Gluhite Kamani (The Deaf Stones)	village of Dabovets and village of Malko Gradishte	It is an elaborate complex of a religious cult character, with cultural layers starting from the early Iron Age until the 12th century AD. The great interest in the Gluhite Kamani complex is mainly due to the numerous niches cut on the sides of the 30-metre-high rocks. Most striking are the niches delved in the westernmost rock mass dominating over the surrounding rocks. A deep rectangular reservoir for collecting and storing water was cut into its flat top. A well-formed double staircase leads to it. In this spot a cave-shaped room with a rectangular plan and dome-shaped cover was hewn in the rock, gaining the popular name of a "rock tomb". South, under the array of these cuttings, there is a flat part on the rock where a church was built in the 5th or 6th century.
2	Thracian domed tomb	village of Valche Pole	The tomb is located under Sheinovets peak near the village of Valche Pole and was discovered in the 1930s by prof. Bogdan Filov under a mound with a diameter of about 30 m and a height of approximately 6 m. It consists of a rectangular anteroom and a circular dome-shaped chamber, fully corresponding in its form to the dome-shaped chamber of the Mezok Tomb. It was dated around 4th century BC. The tomb was robbed already in antiquity and has been excavated by treasure hunters in recent years. The roof structure of the antechamber and the entrance to it are destroyed. There is an initial stage of destruction of the site under the effect of atmospheric processes. So far no conservation and restoration work has been done. Besides this, there is evidence of two more Thracian tombs on the hill above the village, almost completely destroyed by time and treasure hunters.
3	Dolmen necropolis	village of Oryahovo and village of Vaskovo	Dolmens are among the most common types of megalithic monuments in Bulgaria. Their great concentration in Sakar Mountain is unusual. Such is the dolmen necropolis lying between the village of Oryahovo and the village of Vaskovo. It was first studied at the end of the 19th century by the Bulgarian brothers Stefan and Georgi Bonchev and the Czech brothers Herman and Karel Škorpil. Their total number then exceeded 70. In the Kapaklykta area near the village of Oryahovo there is a necropolis consisting of 4 dolmens. The name of the area probably comes from the dolmens, which the local population likened to "covered with a lid" ("kapak" meaning a lid in Bulgarian). Very interesting is the dolmen in the Eshmedzhika locality, where rare oval dents have been found on the inner walls of the stone. In Kerez Dere locality there is another dolmen and a mound necropolis consisting of 5 dolmens dated to the early Iron Age - 10th - 11th century BC.
4	Gospodeva Stapka (Lord's Step)	village of Oryahovo	Gospodeva Stapka is an extremely interesting natural and cultural site located in the Kerez Dere locality, in a riverbed. Archaeologists have marked a number of dolmens in the vicinity, some of which are in good condition. This is a natural hollow in the rock which, throughout the year, gets filled with water which drips through the rock. The ancient Thracians used to worship such places, as they venerated the water nymphs. So, along with the nearby dolmens, the area was probably an ancient sanctuary. After the adoption of Christianity, the religious significance of the site continued. A legend was born, according to which the Lord, disguised as a traveller, asked for water from a woman who was working in the fields but she would not give him. Then his horse stepped on the stone and water gushed out. That's why people call the spring "The Lord's Step".
5	An architectural monument - obelisk to the victims in the Balkan War (1912) - on top of Sheinovets peak	village of Valche Pole and Malko Gradishte, Lyubimets Municipality	At Sheinovets peak, in the area between the villages of Valche Pole and Malko Gradishte, an architectural monument was erected in 1941 - an obelisk to the victims of the Balkan war. The peak itself is connected to the beginning of the Balkan War in 1912. According to the Bulgarian intelligence, on October 4, 1912, there were about 100 soldiers in the Ottoman picket at Kurkale peak, and two more small units of soldiers nearby. The Bulgarian military high command prepared an attack on the summit, whose main aim was to seize control of it as the valleys of the Arda, Maritsa and Edirne rivers can be seen from here. Access to the top was extremely difficult. The slopes from the south and northwest descend vertically and are inaccessible, and the slope to the east is rocky and steep. Climbing the peak was possible through one path only, winding between rocks and bushes. On October 4, at 21:30 hours, the 30th Infantry Regiment of Sheinovo was ordered to begin seizure of the summit. On the early morning of October 5th, the Bulgarian military units conquered it. This was the first serious battle in the campaign of the Bulgarian Army towards Edirne. After it, the Bulgarian troops seized Mustafa Pasha (present-day Svilengrad), without any obstacles.
6	Saint Athanasius Church	village of Malko Gradishte	It is a three-nave church, with massive arches, and an open narthex from the west. Construction began in 1840 and it was consecrated on June 27, 1844. According to the inscription on the icon of the Holy Theotokos, the icons were painted in 1845. The eight sovereign and nineteen apostolic icons were painted in warm colours by a popular anonymous master. The image of Jesus Christ Pantocrator (Almighty) on canvas is laid in the highest point of the central vault. His name expresses the idea of the unity of all "heavenly hosts" of the universe obeying the hierarchical principle. The Biblical prophetic books contain the phrase "Lord of War" or "All-Powerful," "Ruler of All". The word "hosts" means the sun, the moon, and the stars that make up the heavenly hosts. It is believed that the icon-painter was from Edirne. He made the iconostasis, which consists of wooden planks, it is coloured in green and has a coronation tier with a wood-carved crucifix and griffons. There was also a monastic school at the church, which was opened around 1862 and existed until 1883. At first, the teacher in the school was Father Atanasii from Kavakli (present-day Topolovgrad) as he used to teach the children in Greek. After 1864-1865, priest Filiya from Hebshchevo (present-day Lyubimets) taught the students in Church-Slavonic.
No	NATURAL SITE	LOCATION	SHORT DESCRIPTION
1	Kovan Kaya	village of Valche Pole	Thracian rock niches.
2	Bird's stone (Kush Kaya)	village of Valche Pole	It is a huge majestic rock resembling an eagle, located to the north of the village of Valche Pole. During recent archaeological excavations it was found that the rock was an ancient Thracian cult complex, probably linked to the other one, The Deaf Stones, lying several kilometres higher in the mountain.
3	Habitat of the summer snowflake (Leucoujum aestivum) - Dolnata ova (protected site)	town of Lyubimets	Conservation of a natural habitat of the summer snowflake.
4	Bakarlia (protected area)	village of Yerusalimovo	Long-term conservation of populations of world and European threatened species of amphibians, reptiles, birds, mammals and plants as well as other habitats and landscapes typical for the Sakar Mountain as well as a part of the important ornithological site of Southern Sakar. Conservation of habitats, rocky landscapes and plants typical for Sakar Mountain.
5	Gospodeva Stapka (Lord's Step)	village of Oryahovo	Gospodeva Stapka is an extremely interesting natural and cultural site located in the Kerez Dere area, in a riverbed. Archaeologists have marked a number of dolmens in the vicinity, some of which are in good condition. This is a natural hollow in the rock which, throughout the year, gets filled with water which drips through the rock. The ancient Thracians used to worship such places, as they venerated the water nymphs. So, along with the nearby dolmens, the area was probably an ancient sanctuary. After the adoption of Christianity, the religious significance of the site continued. A legend was born, according to which the Lord, disguised as a traveller, asked for water from a woman who was working in the fields but she would not give him. Then his horse stepped on the stone and water gushed out. That's why people call the spring "The Lord's Step".

No	CULTURAL SITE	LOCATION	SHORT DESCRIPTION
1	Thracian memorial complex. Chapel of Saint Petka of Bulgaria. Monument-symbol "Thrace without Borders"	town of Madzharovo - 2 km of asphalt road northeast of the town centre in close proximity to the Eastern Rhodopes Environmental Centre	Thracian memorial complex with pantheon-ossuary, chapel to Saint Petka of Bulgaria and a monument-symbol "Thrace without Borders", declared a historical monument of local culture. It is built in memory of the Bulgarian refugees who died near the village of Yatadzhik (present-day Madzharovo) in what was the biggest massacre of Bulgarians in Eastern Thrace in 1913. On the initiative of the local Thracian associations, in 1928 a pilgrimage was organized for the first time to the place of their death, which turned into a tradition that remains to this day, and then a search started for the remains of the bodies of the victims collected in a common grave. Later in 1948, a pantheon was built, where the found bones were laid. Its inauguration was attended personally by the voyvode Dimitar Madzharov, who turned back the wheel of time, telling his memories of an eyewitness and direct participant in the tragic events of 1913. The monument-symbol "Thrace without Borders" was subsequently built, and in 1995 the Chapel of Saint Petka of Bulgaria was erected.
2	Thracian cult-funeral complex and settlement. Okopa medieval fortress	town of Madzharovo - 2 hours' walk west of the town centre to Harman Kaya locality	Town of Madzharovo - 2 hours walk west of the town centre to the locality Harman kaya (2 Thracian tombs), including 1 km of asphalt road, 0.5 km of dirt road and a marked forest path, plus a 20-minute walk on a dirt road with tourist marking to the Okopa locality (Thracian sanctuary, Thracian settlement, medieval fortress) plus a 40-minute walk on an unmarked dirt road north to the locality Golemiya Burun near the abandoned village of Baldzha (sharapana). There are 2 direct routes leading from Madzharovo to the sharapana (rock winery): a one-hour walk along the marked path to Okopa locality and a 30-minute walk along the dirt road to Baldzha (the Baldzha path) or 3 km of asphalt road to the west of the town centre near the Arda River, then another 2 km of dirt road in direction of the village of Strandzevo and an hour's walk on a dirt forest road leading south (3 km). They are located within the borders of the Momina Skala protected area.
3	Roman road	village of Dolni Glavanak	The best-preserved section of an important Roman road in the Eastern Rhodopes in the valley of the Arda River, connecting present-day Edirne to the interior of the Rhodope Mountain. Many roads crossed the territory of the modern-day Haskovo region in Antiquity and the Middle Ages. One of them - the main road Via Singidunum connecting Serdica (Sofia) with Constantinople (Tsarigrad) had been used since the 5th century BC and was of high strategic importance. During the period of the Roman rule, it was laid out with a solid stone pavement and a number of road stations were built along it, the distances between which were marked with milestones (miliaria).
4	Megalithic cult structure - cromlech	locality of Bunaralta, village of Dolen Glavanak	It is a religious ritual structure of vertically erected stone slabs. The stones are placed directly on the rock without having any special places and holes for erecting them. The enclosed sacred space where rituals were held has a circular shape. In Western Europe similar cult places are usually described with the term "cromlech", as the most famous example is Stonehenge in South England.
5	Saint Demetrius Church	village of Dolni Glavanak	Built in the 1930s by the local population.
6	Rock Relief/Sanctuary	the vicinity of the village of Gorno Pole	The Thracian monument consists of an oval stone with a carved relief. The stone block on which the relief is cut, as a result of further processing, vaguely resembles a human figure. It is now fallen sideways on one of its long sides, but in the past it was standing upright. A rough frame is shaped in its upper part, in which two human figures are hewn next to each other, with raised hands, elongated bodies and marked legs; one figure is taller than the other. The monument is unique because it is unparalleled and is one of the oldest stone reliefs discovered in the Bulgarian lands.
7	Rock tomb	Funardzhika locality, village of Gorno Pole	It is cut into an eroded rock at the foot of a slope. It consists of an anteroom, an entrance and a chamber. The interesting thing about this tomb is that it has an opening also on top of the ceiling of the burial chamber.
8	Thracian Rock Niches - Hambarakaya	village of Gorno Pole - 7 km of asphalt road northwest of the town of Madzharovo in the direction of Haskovo (before the road fork to the village) + a 20-minute walk to the left and to the south along a forest path to Hambar Kaya locality.	It is located within the boundaries of the protected area Chernata skala (The Black Rock). Unique ancient Thracian monuments of culture with trapezoidal shape, found only in the Eastern Rhodopes.
9	Thracian fortress and sanctuary Sivri dikme	Sivri Dikme peak at 2.66 km northwest of the village of Gorno Pole	The Thracian fortress and the rock sanctuary are dated to the 1st century BC. There are preserved remains of fortress walls, stairs, and rocks with carved basins for religious rituals. The fortress is part of the defensive fortification system of the Arda River valley. The fortress and sanctuary kept functioning also during the Roman period and the Middle Ages. Scholars have also found pottery vessels from the Iron Age, a marble relief of a Thracian horseman from the 2nd or 3rd century, Roman and medieval coins. The site is an archaeological monument of culture of national importance and is under the protection of the law.
10	Sharapana (rock winery)	Golemiya Burun locality, on the territory of the village of Baldzha	The sharapana is situated on a hillside in the Golemiya burun locality, near the abandoned village of Baldzha. It consists of a shallow basin hewn into a single rock and drainage chutes connected to it. There are other similar monuments in the area of different shapes and sizes.
11	Church of Archangel Michael	village of Senoklas	The oldest church in the municipality, built in 1858 by master Georgi Borumsuza from the village of Ustovo, Smolyan Municipality. In 1913, the church was burned down and later restored in 1921.

12	Thracian cult complex. Thracian and medieval fortress Hisarya. Chapel of Saint Cyril and Methodius	village of Senoklas - 9 km of asphalt road southeast/east of the town of Madzharovo + 6 km of dirt road partially covered with macadam to the left of the road to the village of Senoklas next to the chapel of St. St. Cyril and Methodius + a 20-minute walk on the right along a marked tourist trail leading to the fortress on top of Hisarya peak	A remarkable archaeological complex, including a Thracian cult centre with a rock sanctuary, rock niches and the rarely encountered rock suns, as a central place is occupied by the remnants of a large Thracian and medieval fortress. The chapel of Saints Cyril and Methodius is erected close by.
13	Church of the Great Martyr Demetrius of Thessaloniki	village of Borislavtsi	Built in 1936 with the volunteer work of the local Thracians who settled in the village in 1914.
14	Rock cult complex Gluhite kamani (The Deaf Stones)	village of Efrem	It is a complex structure of a religious cult character, with cultural layers starting from the early Iron Age until the 12th century AD. The great interest in the Gluhite Kamani complex is mainly due to the numerous niches cut on the sides of the 30-metre-high rocks. Most striking are the niches delved in the westernmost rock massif dominating over the surrounding rocks. A deep rectangular reservoir for collecting and storing water is cut into its flat top. A well-formed double staircase leads to it. In this spot a cave-shaped room with a rectangular plan and dome-shaped cover was hewn in the rock, more popular as a "rock tomb". South, under the array of these cuttings, there is a flat part on the rock where a church was built in the 5th or 6th century. The site lies in an area administratively belonging to the villages of Oreshets (Harmanli Municipality), Dabovets and Malko Gradishte (Lyubimets Municipality).
14	Saint Athanasius Church	village of Efrem	It was built in 1887 by the local population.
No	NATURAL SITE	LOCATION	SHORT DESCRIPTION
1	Nesting site of rare endangered diurnal raptors (Protected Site)	town of Madzharovo - 3 km of asphalt road north-east of the town centre in the direction of the village of Borislavtsi on the left bank of the Arda River, village of Gorno Pole, Kavan Kaya locality	It is located within the lands pertaining to the village of Gorno pole. The only protected area in the municipality with the status of a natural landmark, declared for the purpose of protecting the nesting sites of rare and endangered bird species. Of the species included in Bulgaria's Red Book, nesting on the volcanic rock niches here are the griffon vulture and the Egyptian vulture, two species unique to entire Bulgaria and Europe. One can also see the black vulture, known as the cinereous vulture. Here, bird lovers can observe other endangered and rare species, too, such as the black stork, the long-legged buzzard, the blue and common rock thrush and many more interesting birds.
2	Meanders of the Arda River	town of Madzharovo - 3 km of asphalt road north-east of the town centre on the way to the village of Borislavtsi	In its middle course, the Arda River forms many beautiful meanders. Some of the most impressive and easily accessible for lovers of natural phenomena are those at the entrance of Ivailovgrad water reservoir between Madzharovo and Borislavtsi. The meanders of the Arda River with its sandy beaches, Ivailovgrad reservoir, the impressive rock ring surrounding Madzharovo and the extremely rich geological and bio diversity form a unique natural complex with great potential for the development of eco-friendly and specialized tourism.
3	Patronka protected area	town of Madzharovo, village of Borislavtsi	Preservation of the natural habitats of protected and rare species of birds and plants included in the Red Data Book of the Republic of Bulgaria and the European Red List of Endangered Species.
4	Gyurgena protected area	town of Madzharovo - 4 km of asphalt road southeast of the town centre towards the village of Senoklas, including a detour of 0.5 km on the left	It is located to the south of the protected area Patronka in the land pertaining to the depopulated village of Gaberovo. The smallest protected area in the municipality, which is of national environmental significance. Conservation of habitats and populations of rare and endangered plant species, protected amphibian species, reptiles, birds and mammals. Conservation of Geoffroy's bat (<i>Myotis emarginatus</i>) included in the Red Book of Bulgaria. Preservation of an outstanding landscape.
5	Momina Skala (Maiden's Rock) protected area	town of Madzharovo - 15 minutes walk west of the town centre, including 1 km of asphalt + 0.5 km of dirt road, along the right bank of the Arda River	It is located to the south of the Black Rock protected area within a territory administratively pertaining to the town of Madzharovo and the village of Bryagovets (Krumovgrad Municipality). Conservation of protected and endangered plants and animals such as: <i>Anthemis auriculata</i> , <i>Bupleurum gerardi</i> , <i>Cleome ornithopoides</i> , <i>Fritillaria pontica</i> , <i>Micropirum tenelum</i> , <i>Orhis papilionacea</i> , the oriental plane, etc. as well as hundreds of butterfly species, tortoises, the sheltopusik, the golden eagle, the peregrine falcon. The protection of the populations and habitats of protected and endangered species of plants and animals, including <i>Orhis papilionacea</i> , the oriental plane, <i>Scandix australis</i> , <i>Steffanophia claucoides</i> , <i>Verbascum humile</i> ; conservation of unique rock landscapes.
6	Chernata Skala (The Black Rock) protected area	town of Madzharovo - 4 km of asphalt road northwest from the town centre in the direction of Gorno Pole on the left bank of the Arda River	It is located to the west of the Kovan Kaya natural landmark within the lands pertaining to the villages of Gorno Pole, Gorni Glavanak, Rumelia and Topolovo. The largest protected area in the municipality, declared in order to protect habitats and a significant diversity of animal and plant species, protected and endangered at a national and European level. Not far from here one can see the Thracian rock niches typical of the Eastern Rhodopes. Preservation of habitats and populations of protected and rare species of plants and animals, including <i>Anthemis auriculata</i> , <i>Fritillaria pontica</i> , <i>Carduus thracicus</i> , thesheltopusik, the spur-thighed tortoise and Hermann's tortoise, etc.
This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme."			

No	CULTURAL SITE	LOCATION	SHORT DESCRIPTION
1	Thracian rock cult complex Altan Tepe and Late Antiquity fortress in the Hisarya locality	village of Angel Voivoda	<p>Among the numerous megalithic monuments in the Mineralni Bani Municipality, the Thracian cult complex near the village of Angel Voivoda occupies a special place. One of the largest in Bulgaria, this ancient sanctuary has the status of a monument of culture of national importance. The complex is located on a rocky peak known as Asara. There are remains of a powerful fortress wall on the ridge and more than 50 (cult) niches have been cut into the rocks. In the approach to the hill a rock basin with trapezoidal shape and rounded corners has been formed - probably it was used as an altar. In the highest part, ritual facilities have been cut on three crags. A grave has been shaped on the easternmost one, with five steps leading to it.</p> <p>Just as in Perperikon and elsewhere in the Eastern Rhodopes, the sharapanas are rock vessels associated with the rituals of the Thracians ever since the late Bronze and early Iron Age. There are hundreds of registered sharapanas, all of which are of different shape and size. The sharapana discovered here is almost 6 metres long, but it lacks depth. More excavations are needed to find out what it was designed for.</p> <p>Regarding the later Roman and ancient period, scholars have evidence to suggest that the fortress of Hisarya above the village of Angel Voivoda in the municipality of Mineralni Bani was built sometime in the late 4th and early 5th century. It was most flourishing during the intense activities of Emperor Justinian, well-documented in the historical records. He ruled the Eastern Roman Empire in the 6th century and was one of its greatest emperors. It was during his rule that a very strong fortification system was built in the boundaries of modern-day Bulgaria, which started from the Danube, the second line of defense was in the Balkan Mountains, and the third one was precisely here, in the Rhodopes.</p>
2	Golyamoto Gradishte Prehistoric Thracian Fortress	1.5 km north of the village of Gorno Bryastovo	Built of large cyclopean blocks without mortar. It has an oval shape and its walls, approximately 2.5 m thick, are in a state of ruin. It is 150 m long and 50 m wide, the built-up area is 5-6 decares and has two internal walls.
3	Stapkata na Bogoroditsa (Virgin Mary's Step)	village of Mineralni Bani	<p>The vestige from the Roman era is the landmark that has survived to this day and is known as Virgin Mary's Step, which was cut into a natural rock. It is located 5 metres from the first mineral spring - in the centre of Mineralni Bani. It is 2 metres long, 1 metre deep and 0.75 m wide. According to historians this is an ancient sarcophagus, while the local population has given birth to a legend saying that this is the footprint left when the Mother of Jesus was running away from her Jewish pursuers.</p> <p>People believe that her "miraculous footprint" possesses healing power, brings good luck and can make wishes come true. This is why both Christians and Muslims worship this holy place and leave a thread or a piece of their garments here for health and happiness.</p>
4	Sveti Duh (Holy Spirit) Roman fortress	village of Mineralni Bani	Historical data reveal that the so-called city Toplitsos (Toplika), which numbered about 12,000 inhabitants, was located in the territory of Mineralni Bani. It is believed that after battles the Roman soldiers used to come here to heal their wounds at the warm mineral springs. Thus, thanks to the unique curative properties of the mineral water, an ancient city called Toplitsos by the Romans came into being. Archaeological excavations give evidence that the area around the mineral springs was bustling with life during various historical periods. The Sveti Duh Fortress is the best-preserved historical landmark in the resort. Its name originated from the chapel of the Holy Spirit (Sveti Duh in Bulgarian) which once existed there. It was built in Roman times using large rusticated stone blocks and served as a fortification for the settlement. Another fact testifying to its Roman origin are the various building techniques and materials used. The fortress has the shape of an irregular polygon with two entrances from Saint Petka of Bulgaria was erected. d until 1883. At first, the teacher in the school was Father Atanasii from Kavaki (present-day Topolovgrad) as he used to teach the children in Greek. After 1864-1865, priest Filyu from Hebitchevo (present-day Lyubimets) taught the student
5	Church of Saint George	village of Mineralni Bani	The newest and largest Christian temple in the village of Mineralni Bani built in 2006, the Church of Saint George attracts visitors with its beautiful architecture.
6	Fortress Peak Kupena/Varga/Latnitsata	village of Sarnitsa	Thracian, Late Antiquity and medieval fortress at peak Kupena Varga/Latnitsata is situated on the peak of the same name, at 2.67 km north-west in a straight line from the centre of the village of Sarnitsa. The walls of the fortress are made of crushed stones bonded with white mortar. Remains of the fortress wall are visible only in the northern part of the ridge.
7	Saint Nicholas Church	village of Sarnitsa	<p>Around 1910, Sarnitsa was one of the large villages in that period. Its residents were bright and public-spirited people - Orthodox Christians. They started to nurture the idea of building a church that would satisfy their need for spirituality. People wanted it to be a special church - they found a master builder from as far as Kazanlak, who drew up a beautiful design. For two years the master was busy crafting the stones for the masonry and in the meantime the entire local population took turns to bring him food. He knew each stone so well that when they carried all stones to the chosen lawn so the construction could commence he immediately saw that one was missing. It had been stolen by a deluded soul. He begged people to return it and said the construction would not start without the stone. On the morning after, the stone was in its place and the construction began.</p> <p>The church was completed in 1912 - the year is written on one of the huge candlesticks which are also distinctive - they are rotating, which is not typical of other churches in the region. There is an internal balcony (second floor) because Christians were numerous and more space was needed for the congregation. The iconography was made by artists from the Debar Artistic School in Macedonia, which lends it a distinctive character. One of them is the weeping icon of St. Nicholas the Wonderworker.</p>
8	Sarnitsa Stronghold - walls of a Thracian, Late Antiquity and medieval fortress with a signalling tower	above the village of Sarnitsa to the Gidika mountain pass	The fortress wall is made of roughly worked stones without mortar, in places including the protruding rocks, structurally connected to the wall. The enclosed area is nearly 2 decares. At the lower north end of the fortress, the citadel is protected by an additional transverse wall. On the surface ceramic fragments were found from the beginning and the second half of the 1st millennium BC as well as the Roman and Middle Ages. A rare valuable document was discovered here - a military diploma by Roman emperor Elagabalus, dated 7 January 221. The diploma is now kept in a museum in Vienna.
9	Sharapanas (rock wineries)	village of Bryastovo	<p>Sharapanas represent rock basins made by humans 2600-2800 years ago. Archaeological excavations date these finds around 8th-6th century BC. These are artificially made niches in the rocks with a depth of 20-70 cm and a diameter of 50-180 cm. Each sharapana consists of a smaller and a larger basin with a sloping bottom and an open or covered canal. The name "sharapana" comes from the Turkish word "sarap" meaning wine. It is supposed that the ancient inhabitants of these places used to process grapes for wine. Sharapanas are believed to be related to the cult of God Dionysus. Sharapanas can be seen in the areas of Karakaya, Garvanitsa, Pozharishteto, Avramov Kamak in the vicinity of the village of Mineralni Bani.</p> <p>There are other similar monuments in the area of varying shapes and sizes. Two major theories exist on the use of these fascinating inventions: one claims these were wineries (for crushing of the grapes for making wine), and another theory suggests they were used in ore mining to purify the finely crushed ore with water. According to some authors, sharapanas coexisted with the megalithic monuments (from the 1st millennium BC) and were used for a long time. More than 200 sharapanas have been found in the vicinity of the village of Bryastovo alone, located at high and hard-to-reach places. An ancient gold mine was also found nearby.</p>
10	Saint Athanasius Church	village of Susam	It was built in 1898. Later, in 1925, a bell tower was attached to it. The church has been declared an artistic cultural monument/property because of the painting of the medallion of the arch, the Beautiful Gates and the Crest, the tier of the Despotic icons (Sovereign Tier) and the tier with icons of the Twelve Great Feasts. The architecture of the building is also noted as a cultural property.
11	Mosque	village of Kolets	Interesting with its architecture and frescoes.
12	Mosque	village of Boyan Botevo	Interesting with its architecture and frescoes.
13	Mosque	village of Karamantsi	Interesting with its architecture and frescoes.
14	Thracian fortress of Orlovi Skali (Eagle's Rocks) Peak	in the Orlovi Skali locality, 3 km west in a straight line from the centre of the village of Sarnitsa	The Thracian Fortress of the New Iron Age is located in the Orlovi Skali (Eagle's Rocks) locality, 3 km west in a straight line from the centre of the village of Sarnitsa. The pottery on the surface dates back to the 2nd half of the 1st millennium BC.
15	Sundial	village of Mineralni Bani	This dial is unique and it can count not only hours but also minutes, seconds, and days, so it also performs the function of a calendar. There is an identical one in Mexico with 5 steps while the one in Mineralni Bani has seven steps.
No	NATURAL SITE	LOCATION	SHORT DESCRIPTION
1	Aida protected area	the land pertaining to the village of Spahievo	The protected area covers a total of 3.5 ha. It consists of a natural, century-old beech high forest.
2	Habitat of lily-of-the-valley and peony natural monument (protected area)	Drenka locality, village of Spahievo	The natural site has an area of 3 hectares. It was given a special status in order to preserve the habitat of the lily-of-the-valley and the peony.
3	Dikilitash protected area	the land pertaining to the village of Sarnitsa	It spreads over 0.2 ha. It is given a special status in order to protect the waterfall on the Harmanliyska River.

4	Boraka Nature Reserve	the land pertaining to the village of Sarnitsa	The reserve has an area of 14.78 ha. It has been declared a nature reserve for the purpose of conservation of a century-old, natural, coppice black pine forest. The average age of the trees is between 120 and 150 years.
5	Orlovi Skali (Eagle's Rocks) protected area	the land pertaining to the village of Sarnitsa	This is a unique rock formation of peculiar-shaped majestic rocks, some of which reach as high as 30-40 metres. The rock phenomenon resembles a medieval castle with solid towers. Ritual niches have been cut in many of the rocks. The majority of them have a trapezoidal shape, but some are also cylindrically arched. Two vertical cliffs between the rocks (Dogan Kaya - Eagle's Rocks) naturally protect a space of about 1.5 decares, further framed by a wall made of large loose stones without mortar. The rock complex is a protected natural site. There was an old Thracian settlement here, as the remains of a fortress from the New Iron Age are still visible to this day. The Thracian fortress from the Neolithic Age is located in the Orlovi Skali (Eagle's Rocks) locality, 3 km west in a straight line from the centre of the village of Sarnitsa. The ceramics on the surface dates back to the 2nd half of the 1st millennium BC.
6	Pobiatia kamak (The Standing Stone) protected area	the land pertaining to the village of Sarnitsa	The natural landmark spreads over an area of 1 ha. It is a complex of interesting rock formations. The rock is 4 metres high and its width exceeds 12 metres. It resembles the Chudnite Mostove (Wonderful Bridges) rock formation at Erkupria River, with the difference that it is located on a ridge rather than in a river valley. Apart from the opening, there is also a large covered cave.
7	The Mirror Rock natural monument	the land pertaining to the village of Bryastovo	The natural landmark covers an area of 1.5 ha. It has been declared a protected area for the purpose of preserving the rock formations.
8	Golyamata Ev Kaya Cave	village of Spahievo, municipality of Mineralni Bani	A fissure (diacalse) cave with a length of 18 metres and a displacement of 3 metres.
9	Lipovitsa Cave	village of Sarnitsa, municipality of Mineralni Bani	A fissure cave with a length of 11 metres.
10	Ivanov Kamak Cave	village of Sarnitsa, municipality of Mineralni Bani	At this cave, above the south entrance, on the smooth wall of the rock painted in a red-brown colour, there are 7 trapezoidal cult niches carved - remnants of the old customs of the Old Thracians. Perhaps the cave was used by them for a sanctuary or for some cult customs. On the surrounding rocks in the entire region there are many trapezoidal niches and traces of Thracian culture. Surveyed on June 22, 1980 by Boris Kolev and Zhecho Staykov from Aida Speleology Club based in Haskovo.
11	Dushkovitsa Cave	village of Sarnitsa, municipality of Mineralni Bani	A fissure (diacalse) cave with a length of 14 metres and a displacement of 3 metres.
12	Peshturata Cave	village of Sarnitsa, municipality of Mineralni Bani	A fissure (diacalse) cave with a length of 28 metres.
13	Kaleto 1 and Kaleto 2 Caves	village of Sarnitsa, municipality of Mineralni Bani	A fissure (diacalse) caves with a length of 18 metres.
This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c-07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme."			

No	CULTURAL SITE	LOCATION	SHORT DESCRIPTION
1	Mustafa Pasha Bridge	town of Svilengrad	The bridge is the only fully preserved part of a former complex consisting of a caravansary, a mosque, a charshia (open-air bazaar) and a hammam. It was built on the orders of Mustafa Pasha, a vizier of Sultan Suleiman I the Magnificent (Kanuni Sultan Süleyman). The year of construction 1529 is indicated via the numerical meanings of the Arabic letters in the last two words of the inscription on the bridge: "Hassana Abadie", or an eternal good deed. Along with being the initiator for the construction of the bridge, Mustafa Pasha was perceived also as the founder of the new settlement called Mustafa Pasha, present-day Svilengrad, and the bridge was known with its Turkish name, "Mustafa Pasha köprüsü", i.e. the bridge of Mustafa Pasha. Its length is 295 m, width 6 m. Paved with finely dressed stones, in the past it boasted 20 beautiful arches. The handrails are made of large blocks of stone. The number of all handrail stone slabs on the bridge is 706, with 353 on each side. The inscription for the construction of the bridge is carved in a relief on a marble slab placed on a 6-metre railing erected in the middle of the bridge. The slab with the inscription is called by the local people "tareha, tarih" meaning history. The translation of the inscription reads: "This bridge was built in the time when kalif was one of the greatest of sultans, Sultan Suleiman Khan, son of Sultan Selim Khan, as a successor of his safety and security his vizier Mustafa Pasha - may God protect him for what he created. And the construction of the bridge was his longest-lasting good work during the year, on a date when it turned into an eternal good deed."
2	Museum of History	town of Svilengrad	The Svilengrad Museum of History was established in 2007, on the basis of an existing museum exhibition created in the late 1960s. It contained mainly photographic material, ancient and medieval coins, archaeological and ethnographic artefacts. In the 1970s the exhibits were officially registered as part of the Haskovo Museum of History. In the 1990s, the restored house of Doctor Tsarkovski, located in the town centre and interesting for its typical early-20th century architecture, was provided for the needs of the museum collection. The Svilengrad Museum of History aims at safeguarding and preserving the intangible and tangible immovable and movable cultural heritage of the population in the lower reaches of the Maritsa River, the Eastern Rhodopes and Sakar Mountain. The museum has three exhibitions - on history, archaeology and ethnography, showcasing artefacts with important historical, cultural and scientific importance, such as documents, photos, manuscripts, military decorations, medals, tools, clothing and objects from the urban lifestyle, appliances related to the production of silk, cotton and wool, bladed weapons and firearms, personal belongings, etc.
3	Ancient and medieval settlement	town of Svilengrad, Hisarya locality near Kanakliyska neighbourhood	During the Bronze and Iron Age, lands around today's town of Svilengrad were inhabited by the Thracian tribe of the Odrisians. Remnants of settlements, burial mounds, sanctuaries, dolmens and other artefacts have survived to this day from the time of the ancient Thracians. In the old neighbourhood of Kanakliya there was a place called "The Mound" after the name of a big mound in the vicinity where remnants of Thracian chariots had been found. Late Antiquity writer Procopius of Caesarea wrote that under the rule of Emperor Justinian (483-565 AD) a fortification called Bourdepto (from Greek, Βουρδέπτο) was either built or strengthened. Many historians believe it used to be where actually are now the old ruins in Hisarya locality near the old Kanakliya neighbourhood of Svilengrad.
4	Dolmen	village of Studena, Kapaklia locality, 12 km northeast	The dolmen in the village of Studena, Svilengrad Municipality, is located in the Kapaklia locality near the village. It is part of the so-called "megalithic culture" on the Bulgarian lands, in particular in the region of Strandzha and Sakar Mountains. It consists of two vertically positioned stone slabs, stuck in the ground and forming a chamber, and a third horizontal one which covers them. Megalithic monuments are known in their three varieties - menhir, cromlech and dolmen. The megaliths are ancient objects originating from the New Stone, Bronze and Early Iron Age. The working of the stone is relatively imperfect, rough. Unlike the standard building technique of masonry, megalithic structures were assembled from elements touching each other only on their edges. Typically, they consisted of the minimum possible number of building blocks (slabs, pillars).
5	Monument to War Heroes	town of Svilengrad	Located at Selena Square. It was built in memory of the heroes from Svilengrad and the municipality who died in the wars. On its granite walls one can read the names of more than 100 people who sacrificed their lives for Bulgaria's freedom.
6	Church of the Life-Receiving Source	town of Svilengrad	The church was built around 1860, mainly with donations from the residents of Gebran neighbourhood. During the Second Balkan War (1913), the church was razed to the ground, and after the end of the wars, its restoration began, which continued until 1924. The church now lies amidst a richly landscaped, beautiful park spreading over an area of nearly 4,000 square metres. Fully reconstructed is the network of park lanes where the main places for recreation of the residents in the neighbourhood are located. The lanes are covered with coloured concrete slabs. The vegetation consists of deciduous and coniferous trees, large groups of flowering and evergreen shrubs and also climbing plants and shrubs. There are also several low deciduous exotic species. The lush wood and shrub vegetation is maintained via an automated irrigation system. In place of the previously existing playground, a new one was designed and built, featuring modern children's playground equipment and benches. It is enclosed by an open-worked fence which is connected with the main approaches to the church. New lamps have been installed along the alleys. The impressive building of the church is highlighted with night lighting.
7	Church of the Holy Trinity	town of Svilengrad	The church was built with voluntary donations in 1834 at the place which was probably the cultural centre of the Bulgarian population at that time. The construction of the church was carried out by the Bulgarians from the three neighbourhoods of the town - Bayandar (meaning "nobleman"), Kanakli (meaning "suburb") and Gebran (meaning an "infidel", i.e. a Christian) and that's why it was probably named after the Holy Trinity. Upon the burning of the town in 1913, the church was also burned, but its original shape was preserved during its restoration. In 1847-48, the first secular school opened doors in a building attached to the church. Today it bears the name of one of its founders and chief teacher Hristo Popmarkov.
8	Prehistoric and Protohistoric Pit Complex	village of Kapitan Andreevo, Hauza locality	This complex dating back to the period 5,200-4,800 BC is unseen anywhere else in South-East Europe and provides an important contribution to the knowledge of the first European civilization which thrived in present-day Bulgarian lands. The second stage in the use of the studied area is the Middle Bronze Age - around 1800-1700 BC. Several ritual pits have been discovered, which are a rarity in Bulgarian lands. The third stage of using the area dates to the early and late Iron Age - 1st millennium BC. Archaeologists have studied dozens of Thracian ritual pits, some of which of a very large size. Chronologically, last on the list are two medieval dug-outs and at least three ritual pits for human sacrifices from the 8th-9th century.
9	Remains of the ancient Roman road Via Diagonalis	village of Kapitan Andreevo, Hauza locality	The finds discovered in the section with a length of 130 m reveal that it was used from the 2nd to the 6th century. It was built of coarse river gravel and had a width of 18 metres. The sections of this military road registered so far along its route from Middle Europe to Constantinople are some 6 to 8 metres wide. Remnants of Via Diagonalis have been discovered in Bulgaria so far in the vicinity of Harmantli and Kostinbrod. The preserved section of road is so long only in the vicinity of Kapitan Andreevo. The find in the Hauza locality drew astonishment from all experts in Bulgarian Antiquity also because of the big width of the road of 18 metres, resembling present-day highways.
10	Rock church	village of Matochina, locality of Deli Kaya, 2 km southwest	The rock church near Matochina is cut in a limestone rock and is located 2 km southwest of the village in the Dekliya kaya (the pierced stone) locality. The face of the rock is finely dressed and along a dozen wide carved steps located on both sides of the entrance, one can go down to a small vaulted corridor, 4.40 m long, 3 m wide and 3.5 metres high. The interior of the church is rectangular, vaulted over the top. It has a size of 7 x 9.85 m, as current height of the vault is 5 m. On the eastern wall of the church, which has no apse, there are three niches located 2 m from the floor, which were probably used to place the icons. There are two square niches on both sides of the entrance passageway, close to the exit. Further inside, on the left side, there is a similar niche at the same height. Several graves carved in the rock and oriented east-west were found above the church. The largest concentration of rock-hewn temples in the world is found in the region of the Rusevski Lom River in Central Northern Bulgaria and in Asia Minor - in Amasya and Lake Van. The rock church at the village of Matochina and the one at the village of Mihalich were made by monks who lived as hermits around the 10th century. Churches and monasteries were carved out in the rocks also by the followers of various heresies that were numerous in that period. In 1968, the rock church near the village of Matochina was declared a monument of culture of national importance.
11	Medieval tower Bukelon Fortress	village of Matochina, Kulata locality, 200 m north	The village of Matochina is situated near the Bulgarian-Turkish border, on the right bank of the Tundzha River. A steep hill rises at its northern end, accessible only from the village. A partition wall existed here from which only some vestiges have remained. Some 50 metres away from it, up the hill, lay the Bukelon fortress, the nearest defense structure of Adrianople from the north. It is one of the best-preserved military fortifications in Bulgaria. The fortress which covers the crest of the hill is about 65 metres wide and 150 metres long. Best-preserved is the protective tower and part of the double fortress wall at the gate. The tower and the walls are made of large roughly worked stones and girdles of 4 rows of bricks soldered with white mortar. It consisted of three large floors. The last floor with a semi-cylindrical shape served as a small chapel where the besieged defenders of the fortress used to pray. The battlements are located on all sides and one could reach them via wooden stairs. The fortress was built during the Roman era. In 387, there was a great battle near Bukelon between the armies of Emperor Valens and the Goths. It ended with the complete defeat of the Roman army, and the Emperor died in the battle. The fortress has been repeatedly used and rebuilt over the centuries. The construction technique used, i.e. mixed masonry with decorative brick layers and white mortar, suggests the fortress came into existence between the 12th and 14th century. A cross-shaped brick monogram was embedded at the side of the front gate, testifying to the fortress ruler from the 14th century. The letters signify the name Mikhalil. It is known that by the year 1328 the Bulgarian Tsar Mihail, fighting against the Byzantine emperor Andronikos III, reached as far as Dimotika (present-day Didymoteicho). It is possible that during this military campaign the Bulgarian tsar restored the fortress in haste. It was near this fortress that on 14 April 1205 the Bulgarian soldiers led by Tsar Kaloyan defeated the army of the Latin Knights and captured their emperor Baldwin of Flanders. The prisoner was taken to the capital Turnovo, where he died in 1206. During the Turkish rule, the fortress lost its importance and was left desolate. In 1664, Sultan Mohammed IV used to come here to hunt and from his diary historians learnt that the fortress and the village beneath it were now called Fika.
12	Medieval fortress	village of Mezek, Kaleto locality, 300 m to the west	In the vicinity of the village of Mezek (Svilengrad Municipality), on the Kaleto peak rise the ruins of a medieval Byzantine fortress from the end of the 11th century. It is the best-preserved defensive facility in the Rhodope Mountains. The fortress performed the role of a border guard fortress. It protected territories lying between the rivers Maritsa and Arda. It is located on the outskirts of the village of Mezek, 6 km southwest of Svilengrad and only 1 km from the Greek border. Some historians believe that this was the fortress of Neoutzikon mentioned in written sources, and other scholars are of the opinion that this was the location of Versinikia Fortress, in whose vicinity Bulgaria's Khan Krum defeated the Byzantine armies and conquered Thrace in 813. Several archaeological excavations have revealed artefacts from the 11th century. The construction of the fortress dates back to the rule of the Byzantine Emperor Alexios I Komnenos (1081-1117). The fortress walls enclose an area of about 7 decares with the shape of an irregular quadrangle and dimensions of 110/60 m. They are built of large loose stones bound together by white mortar, decorated with three layers of bricks on the outside. The fortress wall ended with ridges which were preserved until 1900. The defence of the fortress was reinforced by nine towers with a rounded shape and a height of over 10 m. Five of the towers are located on the southern fortress wall (two at the corners and three at the front side), two on the western wall (in the middle and at the main entrance) and one on both the northern and eastern walls. The fortress was functioning until the Ottoman invasion at the end of the 14th century. Concealed as a solid fortification unit, it was bustling with life. Several granaries with charred wheat grains were uncovered, where the food supplies were stored. Numerous iron tips of arrows, spurs, and horseshoes have been found, testifying to the daily routine of the garrison soldiers. Stone mills, metal implements and similar objects reveal details about the life of ordinary people. The fortress near the village of Mezek was well-preserved until the beginning of the 20th century. Part of it was destroyed around 1900, when stones were taken from there for the construction of Turkish barracks in Svilengrad. The northern fortress wall is most severely damaged. It is preserved to the level of the terrain on the inside. The southern, western, and eastern sides have been preserved to the height of the platform over which their pinnacles rose.
13	Thracian beehive tomb	village of Mezek, 600 m southwest	It belongs to one of the most monumental facilities of this type found in the lands of ancient Thrace. The tomb is an impressive east-west-oriented structure with an entrance from the east. It was built of large, finely dressed stone blocks. The building technique was dry masonry, without mortar. The blocks are connected to each other with iron and oak braces. Its total length is 29.95 m. The dromos/corridor is 20.65 metres long, 1.55 m wide and 2.40-2.60 m high. From it one enters consecutively two chambers (antechambers) with a rectangular shape, followed by a circular chamber with a beehive-shaped dome. The tomb was used repeatedly, as at least four funerals were conducted here. The people buried here were members of the Thracian aristocracy. Many gold, silver, bronze, iron, glass, pottery and clay objects have been found inside. They date back to 4th-3rd century BC.
14	Rock church	village of Mihalich, 3 km east	The rock church in the village of Mihalich is the only one in Bulgaria with a unique triconch shape (with three apses). The whole church is carved into a limestone rock. By design it represents a free domed triconch church, as if it were made of ordinary building material. Its internal space is perceived as a cross-shaped dome. The three conchs have almost identical dimensions: the two side ones are 4 metres deep and 3.60 metres wide, while the eastern one is 4.4 m. The right side of the latter conch was extended due to the rock breaking off, as it remains unclear whether it happened during the making of the church or later. The space of the missing rock is now filled with a wall made of crushed stones. At the bottom of the eastern conch an altar is made - a wall of plate stones, 0.80 m high and 0.85 m wide in the middle. The desire of the builders to make a church resembling one built by masonry work was so strong that they carved a central dome in its middle with a diameter of 5.5 m and a
15	Thracian domed tomb	Sheinovets Peak	Under the Sheinovets Peak (704 m altitude) there is another Thracian beehive (tholos) tomb. Its anteroom is small and almost destroyed, the domed chamber is preserved for now, but the flooring has been completely smashed by treasure hunters.

No	NATURAL SITE	LOCATION	SHORT DESCRIPTION
----	--------------	----------	-------------------

1	Habitat of the summer snowflake (<i>Leucojum aestivum</i>) - Lozen road (protected area)	town of Svilengrad	Habitat of the summer snowflake.
2	Habitat of the scarlet peony (<i>Paeonia peregrina</i>) (protected area)	village of Kostur, Taushan Bair locality	Habitat of the scarlet peony.
3	Habitat of <i>Veronica multifida</i> (protected area)	village of Shtit	Conservation of the plant species <i>Veronica multifida</i> L. and its habitat.
4	Dervish Mound (protected area)	village of Dervishka Mozila	Rock formations.
5	Kaleto protected area	village of Mezek	Rock formation around a medieval fortress.
6	Sheinovets Peak	south-west of the village of Mezek	Its height is 703.6 meters. The peak is known to the local population also with its Turkish name Kurt Kale - translated as "the wolf's fortress". Here on October 5, 1912 the first battle in the Balkan War took place. In it 14 soldiers of the 30th Sheinovo regiment guarding the peak lost their lives. At the very top a monument has been erected in memory of the soldiers killed. Today, a television tower with a height of more than 100 metres rises at the top and is noticeable from a long distance. On a good and clear day, one can see from the top as far as the Aegean Sea in Greece as well as part of Ivaylovgrad reservoir. The peak itself can be reached by car, passing through the village of Mezek. The road is in good condition, its only disadvantage is that in some places it is steep and quite narrow.

This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (TOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co-funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.

No	CULTURAL SITE	LOCATION
1	Medieval necropolis	town of Simeonovgrad, Belana locality, 2 km east
2	Constantia Fortress	town of Simeonovgrad
3	Church of the Holy Theotokos	district of Zlati Dol quarter, town of Simeonovgrad
4	Church of Saint Nicholas the Wonderworker	town of Simeonovgrad
5	Roman road	village of Troyan
No	NATURAL SITE	LOCATION
1	-	-

This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natura financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract N funds of the countries participating in the Interreg V-A

SHORT DESCRIPTION

Declared an architectural and construction site from Antiquity and the Middle Ages of national importance.

The late Antiquity and medieval town of Constantia was located at the Asara hill, north of the Zlati Dol quarter, on the right bank of the Maritsa River, at 2.46 km east in a straight line from the centre of the town of Simeonovgrad. The medieval city from the 11th-12th century was located on the left bank of the Maritsa River in Gradishteto locality, just opposite the fortress. This fortress evolved as one of the largest and oldest cities in Northern Thrace,

What has remained from the Church of the Holy Theotokos are only parts of the outer walls. It was built in the early 1950s.

The church was built in the 1940s. Its patron saint was not chosen by accident. Situated along the Maritsa River, Simeonovgrad is famous for its well-developed river-borne transportation of goods on rafts and the protector of sailors and rafters is Saint Nicholas the Wonderworker. According to the chronicle, in 1856 another church was built in its yard, which was demolished around 1866-1867, being too small for the growing settlement. The

An old Roman road passes through the village of Troyan and at a distance of 1.5 km from the village and in the village itself large milestones without inscriptions have been discovered. In the Manastircheto area, near the village, ancient Roman buildings have been preserved. Part of the Roman road Via Singidunum or Via Militaris used to pass from the

SHORT DESCRIPTION

-

l and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools" (eTOURIST), o B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme."

No	CULTURAL SITE	LOCATION
1	Burial mound (tumulus)	village of Madzhari
2	An archaeological complex including the following monuments: 1. Thracian settlement; 2. Thracian cult place; 3. Rock niches; 4. Rock tombs.	village of Dolno Cherkovishte
3	Ethnographic Museum	village of Zhalti Bryag
4	Church of Saint Demetrius of Thessaloniki Dimitar	village of Zhalti Bryag
5	Rock tomb	village of Popovets, locality of Hambar tash, 2 km north-east
6	Burial mound (tumulus)	village of Popovets
7	Hambarlak Telesi Thracian Fortress	village of Popovets
8	Settlement mound (tell)	village of Stambolovo, Beshkova and Maschkova River locality, 1.5 km south of the village
9	Mound necropolis	village of Stambolovo, Dvete Chuki locality, 1.2 km east of the village
10	Mound necropolis	village of Stambolovo, locality of Ilyarska forest, 2.5 km north of the village
11	Church of Saints Peter and Paul	village of Stambolovo
12	Church of Saints Constantine and Helen	village of Tankovo
13	Archaeological complex including 3 rock tombs	village of Pchelari, 2.5 km south-east from the village, locality of Hambar kaya
14	Rock tomb	village of Pchelari, Kara In locality, 2.5 km south-southeast
15	Medieval fortress	village of Rabovo, locality of Kaleto /Asara/, 1.5 km west
16	Sharapana (rock winery)	village of Kralevo, Kayryaka locality /Karierata/, 1 km south
17	Mound necropolis	village of Kralevo, Kayryaka locality (Karierata), 0.5-1 km south of the village
18	Thracian fortress "Kralev peak"	village of Kralevo
19	Thracian complex at Chala Ridge in the Eastern Rhodopes	village of Kralevo
20	Burial mound (tumulus)	village of Dolno Botevo, 2.5 km northwest of the village centre, Tokmakli locality
21	Thracian sharapanas	village of Dolno Botevo

22	Chala Late Roman and medieval fortress	Village of Golyam Izvor
23	Demir Baba Türbe	village of Lyaskovets
24	Mound necropolis	village of Tsareva polyana, 0.3 km east-northeast of the village
25	Church of Saint Elijah	village of Tsareva Polyana
26	Chapel of Saint George	village of Tsareva Polyana
27	Chapel of the Holy Trinity	village of Zhalti Bryag
No	NATURAL SITE	LOCATION
1	Studen Kladenets protected area	village of Byal Kladenets, village of Rabovo, village of Svetoslav
2	Golemiyat Sipey (The Big Scree) protected area	village of Byal Kladenets, village of Rabovo
3	Habitat of <i>Astracantha thracica</i> (protected area)	village of Vodentsi
4	Habitat of the Orpheus flower (<i>Haberlea Rhodopensis</i>) (protected area)	village of Rabovo, locality of Sheytan Kyupris
5	The Devil's Bridge Protected area	village of Rabovo
6	Eastern Rhodopes	-

7	Arda Bridge	-
---	-------------	---

This document has been created within the framework of the Project „Promotion and dev
B2.6c.07/09.10.2017. The Project is c

SHORT DESCRIPTION

<p>This site has been partially explored. The iron sword and ceramic fragments originating from the embankments dug out by treasure hunters belong to the Late Iron Age.</p> <p>The most remarkable are the rock niches ("Kavanlatsi", "Kovan Kaya"), in which the ashes of the deceased were most probably laid. Here is the famous Popmartinova dupka (the Hole of Priest Martin) - an ancient Thracian royal tomb. Its entrance is found under a row of 12 trapezoidal niches, at a height of 3.8 m from the base of a rock shed. There are also several rock graves nearby. The Popmartinova hole has a rectangular shape, it is 2.75 m long, 1.50 m wide and 1.80 m high. The axis is pointed north-south. On the southern side, just outside the entrance, a niche has been carved out. The entrance has a trapezoidal shape with a height of 1 m and a width of 90 and 65 cm. In its front part - at the upper and lower side of the opening - a rectangular recess for closing the opening with a stone slab is carved.</p> <p>There are many burial mounds in the area, most of which have unfortunately been robbed by treasure hunters. Another typical reminder of the Thracian heritage in this region are the remnants of their religious sanctuaries, such as the sanctuary found at Aul Kaya area located at the foot of the so-called Lion's Rock. Along with fragments from pottery vessels and figurines, archaeologists have also discovered here remains of a hearth and ashes where the sacrificial animals were burned. There are traces of a two-row stone fence made of dry masonry.</p> <p>The necropolis at the village of Dolno Cherkovishte is one of the largest in the Eastern Rhodopes. Here the rock-hewn trapezoidal niches (over 80) are clustered at the Kovan Kaya rock and on the opposite Sarakaya rock. The tomb itself lies within the lands pertaining to the village of Oreshari, on the right bank of the Arda River.</p> <p>During the construction of the Studen Kladenets dam, a Thracian settlement from the time of the Roman era was found near the village next to an ancient Roman road.</p> <p>Near the Arda River there are remnants of two fortresses, one on the peak of Kartal kaya (Saint George), the other one Sarlaka (Hisarlaka).</p> <p>The fortress of Hisarluka is located 500 m east of the village and was erected on the rocky peak of St. Elijah, on the left bank of the Arda River. The fortress has a trapezoidal shape and encloses an area slightly larger than 1 decaire. The walls are 2 m thick and are made of local crushed stones bonded with white mortar. The platform on which the fortress is built is strongly inclined to the north. The fortress walls were constructed with masonry from the north, west and part of the eastern side. On the south and east side vertical and inaccessible rocks rise up to 30 metres, serving as natural protection. The walls have been razed to the level of the terrain, only on the southwestern side they are preserved up to 3 metres above the ground level. In this part the square tower with dimensions 5x5 m is still visible.</p> <p>Fragments of medieval clay vessels were found in the fortress and on the slopes of the peak. Outside the fortress, from the west, one can see the foundations of a small quadrangular building, oriented east-west - probably a church. At 100 metres east of the fortress, after the saddleback, local people excavated Christian graves shaped with stone slabs. Glass and bronze bracelets were discovered in the graves (according to eyewitness accounts - 10th-11th century).</p> <p>At the foot of the fortress, east of the village, there are vestiges of a relatively well-preserved old cobble road that comes from the Edirne field, goes through the village of Dolni Glavanak and the village of Topolovo, all along the left bank of the Arda River to the fortress of the village of Rabovo, then continues to the dam of Studen Kladenets Reservoir in the area of which the road probably crossed the river, changing its direction to the south.</p>
<p>It reveals the culture and lifestyle of the local population from this region. Created in 1980, the ethnographic museum in the village of Zhalti Bryag showcases a rich exposition, associated primarily with the cultural tradition of the population in the village of Stambolovo, Thrace and the Rhodope Mountains, its cultural and economic development during the years of the National Revival Period.</p> <p>The museum exhibition represents agriculture and livestock farming as the main livelihoods of the region's population. On display are also popular folk costumes, carpets, copper vessels, pottery, antique weapons, woodcarvings, jewellery and church plate, sewn and knitted lace.</p>
<p>The construction of the church to Saint Demetrius of Thessaloniki took four years. It was consecrated on May 3, 1859, which is evidenced by a text on the throne plate. A legend says that the whole population gathered to witness the start of the building of the church. The master builder, with a pick in hand, told the people to stand around the fence. He went round the circle of people three times and finally turned the first sod in front of a young maiden, Donna, of the Georgidelchev's family. Covered in tears, the girl ran away to her home. Forty days later she passed away. This legend is associated with the belief that in order for a building or a bridge to be solid and sound, a "human shadow" had to be engraved in it.</p>
<p>Scholars believe that it was made by the Thracian tribe of the Odrysians at the end of the 1st millennium BC.</p>
<p>Monument of culture of national importance.</p>
<p>Monument of culture of local importance. An asphalt road passes at 1.50 km from the site and the foot of the rock can be reached via a dirt road.</p>
<p>Prehistoric settlement from the late Neolithic and the Stone Age (5th-6th millennium BC).</p>
<p>In 1966, in the Dvete Chuki locality, opposite Gledka dam, during deep digging of the earth for planting a vineyard, a Thracian chariot from the 2nd century was unearthed a few metres from one of the mounds. The carriage and the yoke are decorated with bronze open-work engravings and small bronze figurines of pegasi, heads of wild boars and actor's masks. On the back of the chariot, positioned in the middle between two small bronze Ionic columns coated with ivy and vine sprouts and decorated with red stones, we see the statue of Apollo, playing the lyre. In 1985, the neighboring mound was also excavated and scholars discovered some 30 clay pots dating to the same period and placed in the grave of the deceased during the funerary burning ritual. In the vicinity of Gledka Reservoir one can see remains of Roman and medieval settlements.</p>
<p>The site was registered in July 2008 based on reports of treasure hunters. It dates back to the early Iron Age. The mounds are raised on top of low natural elevations, at the ridge of an almost indistinct watershed overgrown with a broad-leaved forest. The embankments are mainly made of stones - pieces of local volcanic rocks, limestone and sandstone, and a few river stones. Archaeologists have discovered six graves.</p>
<p>The church in Stambolovo is one of the first Christian temples in the Haskovo region - it was built in 1849. It bears the name of the holy apostles Peter and Paul.</p>
<p>The church was built in 1874 by patriotic peasants. The place was donated by Lenko Karaivanov. The icons were drawn by a Russian iconographer. The consecration of the church took place in 1874 and it was named after Saints Constantine and Helen.</p>
<p>The surroundings of the village of Pchelari are dotted with monuments of culture from Antiquity and the Middle Ages. Such are the tombs hewn in eroded rocks in the areas of Hambar Kaya, Ak Kaya, Kara In, Mal Kazan, Hodzhas. In the Hambar kaya area there are traces of 6 tombs vertically dug into the upper part of the rock massif and covered with large stone slabs.</p>
<p>At about 2 km south of the village of Pchelari in the valley of the Arda River, on its left bank, there are a number of albescent weathered rocks bearing the names of Akkaya, Hambarkaya, Mal Kazan, Haodzhas, and others. Many groups of trapezoidal cut niches can be seen on the walls of these rocks. On the Akkaya rock, about 10 metres below its highest point, one can see the trapezoidal opening of the Kara In rock tomb. Its aperture (entrance) is trapezoidal and is located to the southwest at 700-800 m north of the Arda River, just opposite the mouth of Krumovitsa River. The tomb constitutes a chamber with an almost trapezoidal form, 2.40 m long and with a width of the sides of 1.80 and 2.30 m. Its height is 1.80 m, reaching as high as 1.95 m at the entrance. A shallow dome has been carved in the middle of the ceiling. The tomb floor is flat and the corners are rounded.</p> <p>At about 70 metres west of the tomb, at the foot of Akkaya rock, there is another rock-hewn tomb with an arched entrance. It consists of a chamber with a width and depth of 2.10 m and a height of 1.50 m. The floor is flat and curved like an apse at the rear end and the ceiling is vaulted. The entrance is arched, facing south. The walls and ceiling of the tomb are covered with graffiti - numerous later drawings: circles (symbolizing the Sun), rays, circles of dots, crosses, lozenges, quadrangles, and other symbols and signs. The Christian symbol of the cross is carved in the rocks more than ten times.</p>
<p>At 2 km west of the village of Rabovo, not far from the dam of Studen Kladenets water reservoir, there are remnants of a medieval fortress known as Asara. The fortress impresses with its strategic location and with the skill of its builders who masterfully embedded it among the inaccessible cliffs, from where its residents had excellent visibility of the whole region. Asara Fortress played a leading role for Byzantium in the control and protection of its lands in the Eastern Rhodopes.</p> <p>The fortification walls were 6 metres high and 2 metres thick, made of stone blocks bonded with mortar. There were also four huge rock towers surrounding it. A small cave with graves next to it was found in one of these towers. An additional wall divided the inside of the fortress into two parts. The upper part was smaller in size and had watchtowers. Nowadays, parts of the fortress wall have fallen, but have remained intact on the ground. In the lower part well-preserved foundations of an edifice built with large rectangular stones were found.</p>
<p>In the direction of the vicinity of the village of Botevo, a well-shaped shrapana with two round troughs was found, dating back to the end of the 2nd and the beginning of the 1st millennium BC.</p>
<p>These are two rock-hewn Thracian tombs. The first one known as "The Cave" has a furnace shape with an elliptic entrance facing south, 1.85 m high and 2.5 metres wide. On the inside, the chamber expands and reaches a diameter of up to 4 m and a height of 1.70 m. The traces of the hammering of the ceiling and walls of the tomb are still clearly visible. The floor was made level. On its western side a circular hole was dug, with a diameter of 17 cm, probably used to place a ritual vessel. In the eastern part there is another hole of natural origin (a rock crack), with traces of additional shaping and remains of a niche. The size of the tomb and the opening at the eastern end indicate that it was used as a natural cave.</p> <p>The second tomb is called "The Small Cave" - a fully artificially made tomb with an opening of about 1 m, which is now half-destroyed.</p>
<p>Scattered and poorly preserved remnants of fortress walls. The fortress has a circular shape with a diameter of about 70 metres. A second fortress wall (or a rampart) that surrounds the place is partially noticeable. Completely deprived of authentic character. No pottery artefacts were found. There are theories that this was a fortified Thracian settlement. The peak is low with very low-grade slopes. It is virtually situated on absolutely flat terrain.</p>
<p>The religious cult complex of Thracian monuments (a fortress, a sanctuary, a necropolis) at the great Eastern Rhodopean Ridge called Chala draws strong interest. Explorations have found that at the highest part of the Chala ridge, at about 2 km east of Kraljevo, there are remains of three rows of walls of a Thracian fortress, which represent stone belts (fences) of dry masonry (construction without soldering). Iron heads of ancient and medieval arrows were found near the fortress. A Thracian sanctuary dating to the Roman and pre-Roman times existed here. Remnants of the Roman era date back to the 3rd century - several lead mirrors were found, some of them with inscriptions glorifying beauty.</p> <p>About 1 km southeast of Kraljevo, at Ai Bunar, on the western slopes of the Chala Ridge, there are several groups of picturesque rocks buried in lush greenery and very difficult to access. The rocks are soft and loose, and the niches carved in them are largely washed away. In the southernmost rock group there are 12 niches facing south and southwest. The best-preserved ones are 60 cm high, 35 cm wide 15 cm deep. Remains of an unfinished rock tomb were found nearby.</p> <p>About 100 m to the north, in the other group of rocks, apart from the now almost non-existent trapezoidal niches, two Thracian rock tombs were carved out. The first one known as "The Cave" has a furnace shape with an elliptic entrance facing south, 1.85 m high and 2.5 metres wide. On the inside the room expands and reaches a diameter of up to 4 m and a height of 1.70 m. The traces of the hammering of the ceiling and walls of the tomb are still clearly visible. The floor was made level. On its western side a circular hole was dug, with a diameter of 17 cm, probably used to place a ritual vessel. In the eastern part there is another hole of natural origin (a rock crack), with traces of additional shaping and remains of a niche. The size of the tomb and the opening at the eastern end indicate that it was used as a natural cave.</p> <p>In addition to the generally difficult accessibility of the rocks, the entrance of the tomb was placed on an elevated rock and a threshold cut in the rock and about 1.5 metres high - i.e. the vertically cut rock separates the tomb from the rest of the steep slope. Around the entrance one can still see the cuts made to hold the stone door (slate).</p> <p>Some 4-5 metres away from "The Cave" one comes across the remains of "The Small Cave" - a fully artificial tomb with an aperture of about 1 m, which is now half-destroyed.</p>
<p>In the area of Ai Bunar one can see fragments of early Thracian (late 2nd - early 1st millennium BC) and medieval clay vessels.</p>
<p>There is a Roman settlement dating back to the Roman Age (1st-3rd century) in Tokmakli locality. The ceramics discovered here is of two types: one is fine and decorated with red lacquer, the other one is crude, local made. Ancient Roman pottery was found also on the surface at Akmara locality, 1 km north of the village, where in 1958 a well-preserved Roman water catchment reservoir was found in the ground, around which Roman, late-Roman, and also medieval pottery was found - apparently the water spring and its catchment restored in 1958 were used in all historical periods.</p>
<p>At the foot of Chala Ridge from the side of the village of Dolno Botevo Thracian shrapanas (wineries) have been found, and at the karst spring in the Akmara area - a completely preserved water catchment reservoir from the 4th century. Another peculiarity here is the large-scale discovery of Thracian imitations of ancient Greek silver coins (tetradrachms) from Thassos Island dating to the 1st century BC. In Terfilika locality, at a distance of about 2.5 km from the village of Dolno Botevo, in the direction of the village of Kladenets, the silver breastplate of an armour from the 5th century BC was discovered.</p>

The fortress is one of the major fortifications between Harmanliyska River and Arda River, with remnants of fortress walls and household pottery from the Neolithic (5th millennium BC), the early Iron Age (1st millennium BC), the Roman period (1st-4th century), the early-Byzantine period (5th-6th century) and the Middle Ages (9th-14th century). Part of the fortress walls were made of large stone blocks, and others - of larger undressed stones bonded with white mortar.

Archaeologists have found in the medieval iron heads of bows and arrows (9th to 14th century), as well as knives, interesting belt applications, friezes and buckles, fibulae, gold coins from the period of Byzantine Emperor Andronikos II (1282-1328), a copper coin of Byzantine Emperor Michael IV (1034-1041), a ring with monograms and a few lead seals of Basilios Agapit, an 11th-century patrician, Alexios I Komnenos, also from the 11th century, and Staffan Vatazi, sebastos of the 12th-13th century. Other finds include coins from the 6th-7th century, ancient coins from Maroneia and of Philip II of Macedon, etc.

The Demir Baba Türbe (an Ottoman tomb or mausoleum) is located in the area of the medieval settlement just below the medieval necropolis, next to a fountain regarded as a sacred spring. This fact gives reason to assume that it was the successor of an earlier Christian consecrated ground.

This is a poorly explored archaeological site dating back to Antiquity.

The church in the village of Tsareva Polyana was built in 1858. The Sultan's permission for the construction was obtained on condition that it should be erected in a low-lying place and within a very short time. Therefore, the whole population took part in the construction. The legend says it was built on the foundations of an earlier church.

It was named after St. Elijah and was consecrated on Ilinden, the feast day of the saint. This is also the day of the village fair. Every year local people perform the ritual of serving a kurban meal, a tradition interrupted during Socialism and later revived. Everybody gathers in the churchyard where, after the liturgy, the kurban meal is consecrated. A story goes that once, on the feast of Saint Elijah, a person from the village kept working and then the river overthrew its banks, which was seen as a sign of punishment for the whole village because no work should be done on this day.

In the Gyorgjidenya locality, on the road between the villages of Tsareva Polyana and Stambolovo, there is a healing spring and a chapel of Saint George. It is a four-walled stone structure built above the spring with an earthen floor (460-360 cm) and an open porch to the west. On the eastern wall there is a semi-circular niche with a protruding ledge and a semicircular window above. There is one small window with a rectangular shape on both the southern and northern wall. The entrance is at the western wall where there is also a rectangular window. The roof structure and the porch are made of wood. There is no ceiling. Three steps lead to a large stone slab in front of the holy spring. A small hemispherical arched niche has been made at the spring, with a hole (90-60 cm) to the west. In each stone wall to the north, east and south there is a niche (30-35 cm). Until recently, there was also a stone cross here.

At the southeastern end of the village, under the two hills, is the Jazmichkata fountain. A legend says that, about 150 years ago, a girl named Bozhka Kavrakova had a vision in her dream on the eve of Pentecost Monday. In her dream she saw a man who told her to go to Yamacha locality near the village, under the two rocky peaks, and to start digging with a hoe - water healing for the eyes would gush out. The frightened girl did nothing but also told no one. The following year at the same time, the dream was repeated, but with words of warning: "If you do not tell anyone and do nothing, you will go blind." The girl told Grandpa Gurko who went to the place, made a dig into the ground and water spouted out. He put up a small stone fountain and later a chapel was built by the soldiers returning from the two Balkan wars. The chapel is erected above the healing spring. It consists of one room with icons and murals on the walls. Under it a domed well for the healing water was built. Its chapel feast is celebrated on the day of the Holy Spirit, marked on the fifty-first day after Easter. In the village of Zhuliti Bryag the chapel is known as "Sta Truitsa". Every year an all-village fair is organized at the healing spring, with a public prayer service and a kurban meal. People in need come all year round, not only from the village, but also from the entire region. They wash their eyes and tie a thread from their garment to a bush in front of the entrance to the healing fountain.

After the 1960s this holy place was abandoned and left in neglect. The icons were plundered, the frescoes destroyed, and the walls pulled down.

In 1977, for a short time, the hunting company turned the chapel into a hut - with a fireplace, tables, chairs. In 2000, it was restored and renovated with funds donated by the locals. It was consecrated on the day of the Holy Spirit. Not only residents from the village took part but also people from Zhalti Brayg living in Haskovo. Now the chapel and the place around it are maintained by the church board. It is visited by the needy and by believers in the power of the healing water.

SHORT DESCRIPTION

This is a specially protected area accepted for inclusion in the European ecological network NATURA 2000. The area encompasses the Studen Kladenets water reservoir located in the rocky gorge of the Arda river, surrounded by vertical cliffs, steep shores with scarce vegetation and adjacent mountain ridges. Part of the territory of Stambolovo municipality falls within the bounds of the protected area. Its total area is 159,956 decares. This is one of the key places for the conservation of endangered bird species encountered in the Eastern Rhodopes.

The majority of the mountain slopes around Studen Kladenets reservoir are covered with mixed deciduous forests composed of the Oriental hornbeam (*Carpinus orientalis*), the South European flowering ash (*Fraxinus ornus*), the Hungarian oak (*Quercus frainetto*) and the Dalechamps oak (*Quercus dalechampii*). Less common in the area are the forests of Dalechamps oak only or those mixed with the common hornbeam (*Carpinus betulus*). There are also quite a few places around the artificial lake covered with forests and shrubs of the Oriental hornbeam, Christ's thorn (*Palurus spina-christi*) and the prickly juniper (*Juniperus oxycedrus*). Interesting are also the rock complexes occupying a significant part of the protected area. The view of the rock complexes alternating with single rocks and stone-screens is breath-taking.

Scattered throughout the area are open spaces occupied by agricultural land and meadows overgrown with grassland, where species such as the yellow bluestem (*Dichanthium ischaemum*) and the bulbous bluegrass (*Poa bulbosa*) are predominant.

A total of 219 bird species have been registered in Studen Kladenets protected area. Of these, 91 are included in Bulgaria's Red Book. Of the species encountered there, 103 are of European conservation importance and 12 are threatened by global extinction. The site covering areas around the Studen Kladenets reservoir is also of global importance as a representative area for the Mediterranean region. Here one can observe 7 out of a total of 9 biome-restricted species found in Bulgaria. These are the black-eared wheatear (*Oenanthe hispanica*), olive-tree warbler (*Hippolais olivetorum*), a subalpine warbler (*Sylvia cantillans*), the Sardinian warbler (*Sylvia melanocephala*), the rock nuthatch (*Sitta neumayer*), the masked shrike (*Lanius nubicus*), and the black-headed bunting (*Emberiza melanocephala*).

The area of the dam is of utmost importance for the conservation of the habitats of 69 bird species breeding here and 21 species of migratory or wintering waterfowl.

The place is also unique with the fact that one of the only two colonies of griffon vultures in Bulgaria nests on the rocky shores of the lake. Also, the black vultures nesting in Dadia-Lefkimi-Soufli Forest National Park in neighbouring Greece regularly come here, looking for food.

The area of Studen Kladenets reservoir is one of the most important habitats in Bulgaria of the species breeding here, such as the black stork (*Ciconia nigra*), the Egyptian vulture, the owl, the stone curlew, the eagle owl, the olive-tree warbler and the masked shrike. The site also maintains a breeding population of the blue rock thrush of European significance.

The Big Scree Protected Site is located on the northern shore of Studen Kladenets Reservoir and falls within the land pertaining to the villages of Rabovo and Byal Kladenets. It covers an area of 653.9 ha. It covers a hard-to-reach area of rugged terrain, located between the dam of Studen Kladenets Reservoir and Kachlubuyuk dere ravine. It includes remarkable rock complexes, scree, shrubs and woods. It is due to be included in the Pan-European NATURA 2000 Protected Areas Network. The region is characterized by extremely high biodiversity and has been declared an important ornithological site of world significance. Diverse vegetation, drought-loving (xerophilous) forests composed mainly of the Hungarian oak (*Quercus frainetto*), the pubescent oak (*Quercus pubescens*) and the Austrian oak (*Quercus cerris*). The shrubbery is made of the Oriental hornbeam (*Carpinus orientalis*), Christ's thorn (*Palurus spina-christi*), the prickly juniper (*Juniperus oxycedrus*), the common hawthorn (*Crataegus monogyna*), and the dog rose (*Rosa sp. div.*) Large areas are occupied by drought-loving grasslands with a predominance of the yellow bluestem (*Dichanthium ischaemum*), the bulbous bluegrass (*Poa bulbosa*) and the perennial bunchgrass of the species *Crysopogon gryllus*.

The region has become an important ornithological site, which might also be included in the NATURA 2000 network in the future. The Big Scree Protected Area is one of the two most important nesting sites of the griffon vulture (*Gyps fulvus*) in Bulgaria. Between 9 and 14 pairs out of a total of 30 pairs of griffon vultures in the country nest here. Qualified specialists take care of the nourishment of the vultures and the protection of the newly-hatched birds. The observation of vultures in natural conditions is attractive for lovers of ornithological diversity.

The presence of a total of about 87 species of birds makes the area particularly rich and appealing for nature lovers. Of these, 38 species have an unfavourable conservation status in Europe. Of the species included in Bulgaria's Red Book, here is the nesting site of between 6 and 9 pairs of the black stork (*Ciconia nigra*), 1-2 pairs of the golden eagle (*Aquila chrysaetos*), 3-4 pairs of the Egyptian vulture (*Neophron percnopterus*), the short-toed snake eagle (*Circus cyaneus*), the booted eagle (*Aquila pennata*) and the common kestrel (*Nyctalus noctula*). Other species in the area include the booted eagle, the lesser spotted eagle (*Aquila pomarina*) and the black kite (*Milvus migrans*).

One can also find here Bulgaria's only colony of the grey heron (*Ardea cinerea*) located on rocks. Interestingly, this region is also a nesting site of 7 of the 9 biome-restricted bird species encountered in Bulgaria typical for the Mediterranean zone: black-eared wheatear (*Oenanthe hispanica*), olive-tree warbler (*Hippolais olivetorum*), Sardinian warbler (*Sylvia melanocephala*), subalpine warbler (*S. cantillans*), masked shrike (*Lanius nubicus*), the rock nuthatch (*Sitta neumayer*), the black-headed bunting (*Emberiza melanocephala*), and other rare birds. Under a conservation and regulated use status are a considerable number of wildlife species which are listed in the Appendices of Bulgaria's Biodiversity Act.

Habitat of *Astracantha thracica*.

Habitat of the Orpheus flower.

The protected area is located in the vicinity of the village of Rabovo, Stambolovo municipality. Other natural landmarks such as this one in Bulgaria include typical or remarkable sites of inanimate nature, such as rock formations, earth pyramids, caves, ponors, waterfalls, deposits of fossils and minerals, sand dunes and others.

Part of Stambolovo Municipality falls into the Eastern Rhodopes Protected Area, proposed to be declared part of the European ecological network NATURA 2000. This is an area that is to be declared a protected zone under the EU Directive on the Conservation of Natural Habitats and of Wild Fauna and Flora, or, as is briefly known, the Habitats Directive. This protected area encompasses most of the Eastern Rhodopes. It spreads over 2,175,530 decares. The two highest ridges in the Eastern Rhodope Mountain fall within its boundaries - Gumyurdzhinski Snezhnik with a height of 1,463 m above sea level and Maglenik ridge with a height of 1,266 m.

Within the protected area there are pristine forests of the Balkan endemic species European ash (*Fraxinus excelsior*) still untouched by human hand. The zone is also important for the conservation of several types of riparian forests composed of the alder, the Oriental plane, the white poplar and willow trees.

Other important habitats are those of mixed-oak forests. They are composed of the Austrian oak (*Quercus cerris*), the Hungarian oak (*Quercus frainetto*), and the pubescent oak (*Quercus pubescens*). Here they occupy a considerable area.

The Eastern Rhodopes protected area is one of the four zones in Bulgaria, on the territory of which grows the endemic Bulgarian fir tree, also known as Tsar Boris's fir (*Abies borisii-regis*).

It is also the most important zone for the conservation of the populations of the two tortoise species occurring in Bulgaria. These are the spur-thighed tortoise (*Testudo graeca*) and Hermann's tortoise (*Testudo hermanni*).

In the past, both species were widespread. Today, however, they are threatened with extinction worldwide and are included on the Red List of the International Union for Conservation of Nature (IUCN).

Both species are of priority for conservation according to a number of international conservation documents:

The Berne Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats

The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora

The European Union Directive on the Conservation of Natural Habitats and Wild Fauna and Flora

In Bulgarian legislation, tortoises fall under the protection of the Biodiversity Act, according to which offenders are punished with a fine of up to BGN 10,000 and compensation for each killed specimen, and under also the Penal Code of the Republic of Bulgaria, according to which poachers are punished with a fine of up to BGN 5,000, imprisonment of up to 5 years and payment of compensation for each destroyed specimen.

Regarding the reptiles encountered here, interesting are also the habitats of the western Caspian turtle (*Mauremys rivulata*). The place is of utmost importance for its conservation. In the water basins in the area one can observe also the other freshwater turtle species - the European pond turtle (*Emys orbicularis*). Of the 30 species of bats occurring in Bulgaria, 19 have been registered in the Eastern Rhodopes protected area. The caves along the valley of Arda River and near the village of Ribino provide shelter to tens of thousands of these flying mammals. Among them are the species included on the World Red List, namely Mehely's horseshoe bat (*Rhinolophus mehelyi*), Blasius's horseshoe bat (*Rhinolophus blasii*), the greater horseshoe bat (*Rhinolophus ferrumequinum*), the lesser horseshoe bat (*Rhinolophus hipposideros*), the long-fingered bat (*Myotis capaccinii*), the greater mouse-eared bat (*Myotis myotis*) and Geoffroy's bat (*Myotis emarginatus*).

This is an area approved for inclusion in the European NATURA 2000 Protected Areas Network. This protected area spreading over 150 224 decares includes territories of Stambolovo Municipality. Arda Bridge Protected Area is located in the southeastern part of Bulgaria, in the Eastern Rhodopes. The place is part of the valley of the Arda River between the Studen Kladenets and Ivaylovgrad reservoirs, surrounded by wooded mountain slopes and rock massifs.

The majority of the area is occupied by mixed deciduous forests, consisting of the Austrian oak, the Hungarian oak, and the pubescent oak. They also contain Mediterranean elements such as the prickly juniper and the bladder-senna (*Colutea arborescens*). Individual plots in the protected area are covered with hawthorn and jasmine. Forests along the valley of the Arda River within the protected zone alternate with huge open plots with drought-loving grass formations and moisture-loving grass close to the river itself. Agricultural lands also constitute a large part of the zone, as they are located around the river valley itself and on the slopes and flattened ridges. The Arda River course in this area offers spectacular views, with the river bed covered in sand and stone and its banks overgrown with willows.

A total of 142 species of birds have been found in the protected area, as 31 of them are included in Bulgaria's Red book and 65 are of European conservation significance. Here one can also observe 5 species threatened with extinction across the planet. The Arda Bridge protected area is a place of global significance for the conservation of some bird species typical of the Mediterranean biome. Seven of the 9 biome-restricted species occurring in Bulgaria typical of the Mediterranean biome can be seen here. These are the black-eared wheatear, the olive-tree warbler, the subalpine warbler (*Sylvia cantillans*), the Sardinian warbler (*Sylvia melanocephala*), the masked shrike (*Lanius nubicus*), the rock nuthatch (*Sitta neumayer*) and the black-headed bunting (*Emberiza melanocephala*).

The place is unique also for being one of the few places in Bulgaria of global significance for the conservation of the black vulture, as this species regularly visits the region in search of food. Here one can also observe the world-threatened imperial eagle. The Arda Bridge protected area is one of the most important in Bulgaria and of significant role for the European Union regarding the conservation of species such as the stone curlew, the black stork, the Egyptian vulture, the scops owl (*Otus scops*) and the blue rock thrush. Other species of representative populations in the area are the ortolan bunting and the barred warbler.

	LOCATION	SHORT DESCRIPTION
Greece-Bulgaria TOURIST National Development Fund Municipal Historical Museum	town of Topolovgrad	A museum collection existed in Topolovgrad already in the 1930s. It was founded by the Topolovgrad-based Scientific and Archaeological Society "Dolmen" which ceased its existence in 1943. In 1970, another museum collection was set up in the local community centre, which in 1982 was moved to its current building - one of the most beautiful in the town. It came into existence in the early 20th century by as the home of the rich local family of Vlakidis (currently emigrants in Thessaloniki, Greece). After the deportation of the Greeks from the region in the period of 1923-1926, the building hosted the representative body of the Bulgarian Agricultural and Cooperative Bank and of the Bulgarian National Bank. The modern museum exhibition is displayed on two floors and showcases valuable objects, documents and photographs, testifying to the historical development of the area. The region's history from ancient times to the present day is presented on the upper floor. The lower floor features an ethnographic collection.
2	Church of the Holy Theotokos, Memorial to Christ the Savior	It is the largest and most imposing Eastern Orthodox church in the area. The present-day church rises on a place where an Orthodox chapel existed as early as the 18th century. With the permission of the Turkish authorities, in 1800 the inhabitants of Kavakli (Topolovgrad's former name) built a larger church to satisfy their religious needs. The old church was dug a few metres into the ground. In 1934, the church ceased together with the municipal council and the local citizen decided to build a new church, larger and more beautiful, in the place of the old one. Under the leadership of Father Yani Pophrisov and the master builder Bozhin Penchev, within two years 1936-1937 the church was built, covered, plastered inside and furnished so that public worship could be carried out. The church of the Holy Theotokos was also the place where the well-respected priest throughout the region, Father Yani Pophrisov, served the liturgies from 1934 till 1987. After his death in 1987, Father Ivan Yanchev Mihalev, a vicar of the diocese, was appointed as the church priest. Under his leadership, the church was renovated, a fence was built, and a yard with a fountain was created. The impressive interior of the church is mainly due to the beautiful carved iconostasis (made in 1966 by Petar Kushlev and local carpenters) and the walls richly painted with icons (the work of Angel Maljajev and Toma Popyanchev). In recent years, local artists and craftsmen restored the murals and made a new wood-carved bishop's throne.
3	Monastery of the Holy Trinity	Active female monastic community - one of the largest spiritual centres in this part of the country. It is believed that a monastery emerged here as early as the 14th century at the time of Tsar Ivan Alexander under the name of the Holy Apostles Peter and Paul. It was probably devastated in 1373 by the Turkish hordes invading from the north led by Timurash Bey. It was restored again in the 17th century. The monastery's history is closely related to the hajduk movement (rebel movement for freedom), for this reason it is still known as the "Haidushki Monastery". Legendary rebel leaders took refuge behind the monastery doors such as Valkhan Voivoda, Indzhe Voivoda, Kara Kolju, Hristo Voivoda, Dagli Stoyanov, Kara Dobri, Garabchi Georgi and others. After he withdrew from the life of a hajduk in 1812, Hristo Voivoda took the Holy orders and was appointed abbot of the monastery with the monastic name Hristo. He carried out a large-scale construction work for the renovation of the holy cluster. In 1818, due to the widespread plague epidemic, many people from the area found shelter and salvation in the monastery quarters. As a token of gratitude, they donated a lot of funds which were used to make new buildings (the barn, the refectory and the lower rooms of the monastery). In 1870, in connection with religious struggles, the monastery began to be governed by Greek clerics and by the Greek bishop from Edirne. This led to a strong reaction of the Bulgarian population from the Sakar Mountain, which resulted in a struggle for reclaiming the monastery as a Bulgarian spiritual centre. This struggle reached a successful result in 1898 when the monastery was transferred to the authority of the Sliven Diocese. In 1909, the monastery was transformed into a fenced-in town with 50 mansions from Saint Theodosius the Studite Monastery (close to present-day village of Studina) settled there. Today it is inhabited by only two nuns and several workers. A central place in today's monastery complex is occupied by the Holy Trinity Church built in 1836. It rises on the place of the old monastery church of the Holy Apostles Peter and Paul which was embedded in the new construction. The new iconostasis was also made using the earlier one as a basis. The church of the Holy Trinity is a three-nave, one-apse stone basilica without a dome. Its size (12m X 18m) makes it one of the most spacious monastery churches in Bulgaria. Its architectural design and construction are characterized by simple and pure forms. Eight cylindrical columns via arches support the wooden vault, the walls are smoothly plastered, without frescoes. The icons in the church date back to the 18th, 19th and 20th century.
4	Rock church	Consisting of cave of irregular shape and numerous hollows and niches on the walls and vaults, the old church was used for religious worship in the 10th century. Its approximate dimensions are 8m x 6m. The church was not further shaped as the natural outlines of the rocks were preserved and the images in almost all the niches and planes were painted directly on the bare stone. Images of saints and, in some places, Greek inscriptions can be seen in the vaults and tall niches. Unfortunately, as a result of penetrating water and erosion, many images and inscriptions are now barely visible and only a small part is well-preserved. Among them are the three images of saints on one of the vaults. The image of Saint Parascheva is located in the middle and on the right - of a young saint. These two images are the best-preserved in artistic terms. To the right of them, under a different gradient, there is an image of Virgin Mary depicted half-length, called Theotokos Oranta (Praying). The image of Archangel Michael is located at the top to the right, against the cave entrance. All images are made with a brush, with ochre, in one tone, in some places denser and in other places lighter and transparent (eg. the halos surrounding the heads of the saints). With careful viewing, traces of other images (only faces and figures, no Biblical scenes) can be found. Many hypotheses exist about the history and fate of the Old Church. Perhaps the cave had been inhabited since ancient times, and also during the earliest Christianity, similar to the monastic cells of Aladzha cave monastery in Northeastern Bulgaria. Water was dripping down like falling tears from the vaults of the church, as in the past it was considered to be holy and healing. During the great Christian feasts of the Ascension of Christ, Saint George's Day, the Day of the Holy Trinity, and of the Holy Apostles Peter and Paul people from near and far would come here to wash their sick bodies and pray for healing.
5	Paleocastro Thracian Religious Complex and Fortress	An interesting cult object of Thracian times of regional and national significance. It is located on Paleocastro Peak which offers good visibility in all directions and which is naturally protected from the south by a steep slope and vertical rocks up to 14 m high. This good strategic location was not overlooked by the ancient Thracians. They built a sanctuary here and later added a fortress and a settlement. On the rocks of the two adjacent peaks and at their foot there are over 150 concave and convex circles resembling the sun disk. It is assumed that the rock sanctuary of the sun existed from the 10th to the 5th century BC. The fortress itself resembles the shape of a spear pointed to the southeast. From the east, north and west, the fortress was protected by a high and solid wall, about 350 m long. The crags on the south side were also connected with a fortification wall. The stone masonry of the wall was bonded with mortar. On the north wall of the fortress, which was most accessible for attack, two defensive towers were built. One was in the northwest corner of the fortress, where the gate stood, and the other at the northeast end. The internal part of the fortress was 200 m long and 20 to 60 m wide. To the north of the fortress archaeologists have found the remains of a large settlement - foundations of buildings, ceramic fragments, construction materials, blades of arrows and spears, accoutrements, everyday objects and ornamentation, bronze coins from Mesebria, of Alexander III of Macedonia, and others. Discovered were also ancient Roman coins of Septimius Severus, Julia Domna, Caracalla, Philip the Arab, Gordian III, Severus Alexander, Maximinus Daza, Diocletian, Geta, Marcus Aurelius, etc. Other finds include Early Byzantine coins of Theodosius II, Anastasius I, Justinian I, and the latest ones date to the time of Manuel I Komnenos (1143-1180) - cup-shaped copper coins. In terms of the coins found here the earliest of which date to the 5th century BC and the latest to the 12th century, it can be concluded that this settlement was bustling with life for about 1,600 years. Originally built by the Thracians, the fortress was used by the Romans, Byzantines and Bulgarians. Perhaps it was conquered and destroyed during the invasions of the Cumans and Pechenegs in the 13th century.
6	Remains of Vishegrad fortress	The fortress of Vishegrad (of Paparimsko Kale) is located on the highest peak of Sakar Mountain, at 1028 km southwest in a straight line from the centre of the town of Topolovgrad. The fortress is accessible via an asphalt road starting from the main road between Topolovgrad and Hlyabovo, taking a left turn as soon as one leaves the town. Unfortunately, the whole peak is within the control of the Bulgarian military forces and tourists are not allowed to see the remains of the fortress.
7	Dolmens (two-chamber) and Megalithic circle - remains	The megalithic circle is located near Topolovgrad in the Sakar Mountain. Scientists suggest this was a Thracian tomb. It is believed to date back to the Bronze Age. The stone slabs have a thickness of 25-40 cm and were only roughly worked. Today, the megalithic circle is half-buried in the ground. [1]
8	Fortified ruler's house from the Hellenistic era	Tatar Masha is an area in South Bulgaria located in close proximity to the village of Knyazhevo, Topolovgrad Municipality, Haskovo district. There is a hypothesis that this was the site of the ancient Thracian city Dronigion. Centuries ago, on top of the natural elevation in Tatar Masha, in the vicinity of the present-day village of Knyazhevo, there was a palace that was later burnt down, proof of which are the discovered charred wooden beams. Recent archaeological excavations led by Daniela Agre uncovered artefacts indicating that probably important guests and delegations were received here and political, business and commercial contracts were concluded. Archaeologists also have evidence of the existence of a tower on the eastern side, whose foundations were 6.20 x 6.20m in size. The ancient builders took advantage of the natural protection of the hill and erected the residence on its crest. Its foundations are made of large worked stones, on which adobe walls were erected, some of them 2.40 m thick. Archaeologists were surprised to find a deep and wide ditch just outside the fortification wall. Also, a large double defensive wall was found on the west side of the palace. The latest coins found on the site are of Antiochus II from the middle of the 3rd century, and the earliest ones date to the third quarter of the 4th century BC. Archaeologists have also found a large amount of Greek pottery consisting of plates for serving fish, wine-drinking vessels and many amphorae carrying the seal of their manufacturer.
9	Dolmen (two-chamber)	A two-chamber dolmen with a well-preserved rear chamber. Only a small part of the front chamber has been preserved. The dolmen is oriented along its longitudinal axis north-south, with an entrance from the south. The dimensions of the rear chamber are: width and length 2m x 2m; height 1.5m; aperture 0.60m x 0.40m. <u>Nearby one can visit the localities of Redenite Kamani, Garvanov Kamak, Mangara, the Big River.</u>
10	Dolmen (two-chamber)	Two-chamber half-ruined dolmen. The front chamber is largely destroyed. The capstone of the structure is missing. The entrance of the dolmen is from the south. <u>From here one can go to the localities of Garvanov Kamak, Haidut Bunar, Sedemte Gabara, Bogovets.</u>
11	Dolmen (two-chamber) - remains	A two-chamber dolmen with a dromos, practically without a facade and mound. Finely worked slabs. Roofless, the capstone is missing.
12	Dolmen (two-chamber)	A two-chamber half-destroyed dolmen. The front chamber is largely destroyed. The entire roof of the structure is missing. The entrance of the dolmen faces south.
13	Kamenna mogila (Stone Mound) rock sanctuary	The sanctuary is situated 9 km southwest of Topolovgrad and 3 km south of the village of Hlyabovo. It lies on the ridge which separates the catchment areas of the Sokolitsa and Sina pavska rivers. It offers good visibility to the north and to the central ridge of Sakar Mountain. <u>The site is still little-known and poorly explored, yet a fascinating place to visit. It is believed that an ancient sanctuary existed on the summit called Kamenna Mogila (Stone Mound). Close to the sanctuary a large number of Thracian, Macedonian, Celtic and Roman coins and fragments of household pottery have been found. Close by are also some of the well-known dolmens - Byalata Treva (the White Grass), Evdzhika, Kralieva Sava and others. The peak constitutes an enormous stone mass of chaotically scattered, peculiar-shaped granite blocks. Some of them have carved signs that have remained unexplored to this day.</u>
14	Two-chamber dolmen - remains	The so-called Royal Dolmen lies in the locality of Byalata Treva, a few kilometres south of the village of Hlyabovo. They are part of an ancient Thracian necropolis. These dolmens are the first representatives of the monumental tomb architecture in the Bulgarian lands. The ancient Thracians used to lay the bodies of the dead inside them. Similar burial facilities were used in these lands during the period between the 12th and 14th century BC. The dolmen is situated among a beautiful oak forest, 4 km south of the village of Hlyabovo, and 9 km southwest of the town of Topolovgrad. Nearby is the Karamanovo Dam and the Kamenna Mogila (Stone Mound) locality believed to have been the site of a rock sanctuary. <u>The best-preserved three-chamber dolmen in the region of Sakar Mountain. The dolmen is oriented north-south with an entrance from the south. Dimensions of the two well-preserved chambers: front chamber - 1.60m x 1.40m and height of 1.60m, aperture size 0.70m x 0.80m; rear chamber: 2.50m x 1.85m and height of 2.15m; aperture size 0.80m x 0.65m.</u>
15	Dolmen (two-chamber)	A two-chamber dolmen. The front chamber is almost shattered. The capstone of the rear chamber has fallen outside of the structure. Dimensions: front chamber 1.30 x 1.70 x 1.80 m and apertures 0.65 x 0.50 m. On its longitudinal axis the dolmen is oriented north-south with an entrance from the south.
16	Dolmen (two-chamber)	Well-preserved two-chamber dolmen. Its eastern part is partially destroyed. Dimensions - front chamber: length and width 1.40 x 1.40 m; height of 1.25 m; rear chamber: length 2 m, width 1.40 m, height 1.50 m; openings: 0.55 - 0.65 m. It is oriented along its longitudinal axis in a north-south direction with an entrance from the south.
17	Dolmen (two-chamber)	A comparatively well-preserved two-chamber dolmen. Missing are only the capstones that have been knocked down inside the dolmen. Around it there are large standing stones dug in the ground - the crepis.
18	Dolmen (group)	A rock-hewn dolmen stuck into the ground - the dolmen has been hewn into a monolithic rock slab measuring 1.40 x 1.40m. Inside it there are numerous artificially carved holes, probably for decoration. <u>One-chamber dolmen with the two short sides missing. Dimensions: length 2.80m, width 0.80m, height - 1m. Conserved mound.</u>
19	Dolmen (group)	The archaeological site is situated to the south of the village of Hlyabovo, in Stoeva Krusha locality, lying southwest of the Avdzhika locality. The remains of a large destroyed megalithic object (probably a dolmen) can be seen on the spot. Above the ground one can also see the peaks of vertically standing slabs with rounded edges, typical of local dolmens, but can also be elements of a crepis (crepidoma).
20	Dolmen Group - remains of 4 double-chamber dolmens and one cromlech	This dolmen was found in a cromlech, without a mound cover.

21	Dolmens - remains	The dolmens are found at 3-4 km east and northeast of the village of Radovets in Kapaklia and Chervenite Varvushki localities.	In Kapaklia locality there are remains of 17 dolmens (mostly one-chamber), but none of them is completely preserved. Mostly the standing stones have survived and not of all dolmens.
22	Museum collection	village of Radovets	The collection is put on display at Vasil Levski 1924 Community Centre.
23	Kaleto Medieval Fortress	village of Orlov Dol	The medieval fortress Kaleto is located 1.89 km northwest in a straight line from the centre of the village of Orlov Dol. It covers an area of approximately 8-9 decares. Steep cliffs descend from the east, west and south. It is most accessible from the north. The remains of the fortress wall and other buildings are almost buried under an embankment. The south wall of the fortress was destroyed almost completely (for the construction of houses and buildings by the local people). The fortress wall was made of large roughly dressed stones bonded with white mortar and was 2 m wide. A road used to pass along the west and south wall of the fortress. In terms of terrain, the fortress was built in a strategically well-chosen location.
No	NATURAL SITE	LOCATION	SHORT DESCRIPTION
1	Kazankite locality	village of Orlov Dol	The Kazankite locality can be reached via two roads. The first one is shorter and easier - one must take the road from Topolovgrad to Vishegrad, after Karalka peak turn left along the forest road to the village of Planinovo, then begin to descend to the Zdravchevsko ridge, then turn again to the left along a forest road. Kazankite can also be reached from the village of Mramor. It is situated on the Zdravchevsko Dere river. Here, the river has carved its way into the Sakar Mountain granite, forming several beautiful small waterfalls and rapids. In spring and early summer the scenery is breathtaking - an ideal place for relaxation and escape from the daily stress. Unfortunately, in July, August, September and October the river runs dry.
2	Babini Boski Cave	village of Mramor, Topolovgrad Municipality	It is 324 m long. The cave has not been electrified and urbanized for tourists. If one decides to go inside, a good lighting device and a pair of boots are mandatory. In the beginning, the cave corridor is very narrow, but soon expands and one can enjoy the cave halls. There are not plenty of cave formations inside. A small river passes through it as local people say its waters go on the surface at the fountains of the Holy Trinity Monastery.
3	Brasnarskiat Stoi (Barber's Chair) (protected area)	town of Topolovgrad	Rock formation
4	Karakolovovata Dupka (protected area)	village of Ustrem and village of Mramor	The cave and the forest around it. There is also the so-called Old church.
5	State forest around the Holy Trinity Monastery (protected area)	village of Ustrem and village of Mramor	Acentury-old forest around the Holy Trinity Monastery and rocky slopes.
6	Gorge of the Tundzha River (protected area)	village of Radovets	Protection of important habitats of 149 species of birds, 8 species of amphibians, 21 species of reptiles, also of other protected, rare and vulnerable plant and animal species, their communities, as well as a characteristic landscape.
7	Habitat of <i>Verbascum purpureum</i> (protected area)	village of Bulgarska Poliana	Conservation of the plant species <i>Verbascum purpureum</i> and its habitat.
8	Sakar Mountain	-	Sakar is a bowl-shaped border mountain in southeast Bulgaria near the rivers Maritsa, Tundzha, Sokolitsa and Sazliyka. Its highest point is Mount Vishegrad. The road from Topolovgrad to Svilengrad goes through Sakar Mountain. With its abundant flora and fauna, this mountain is of great interest for scientists and environmentalists. Here is the largest variety of raptors in Bulgaria that are threatened with extinction. For many years, the area of Sakar Mountain was closed for visitors because it lies at the Bulgarian-Turkish border. Tourist infrastructure is not well-developed but has a huge potential. Recently, hunting and fishing tourism has gained popularity. For this purpose, specially designed hunting lodges have been created, and for those wishing to learn to hunt, lodge keepers offer specialized training. In terms of eco-tourism, Sakar Mountain boasts numerous eco-trails suitable for adventurous mountain trekking combined with an unparalleled scenery of pristine nature. Apart from its tourist and natural features, the mountain is also distinguished by the fact that it keeps valuable traces of Bulgarian history. There are remains from the Thracian time until the Middle Ages - there are dozens of dolmens, sanctuaries and fortresses from different historical eras. Here is also the biggest landmark in the region of Sakar Mountain - the Holy Trinity Monastery near the village of Ustrem. Sakar Mountain has much more to offer - there are 7 protected areas and 6 natural landmarks here, including a number of rock formations and sites of historical importance.

This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme."

No	CULTURAL SITE	LOCATION	SHORT DESCRIPTION
1	Izvor na belonogata (The Spring of the White-legged Girl)	town of Harmanli	<p>On the road between Irbicha and Harmanli a fountain stands bearing the name of "Aka baldara cheshmesht...". This is the opening line of one of the most famous poems in Bulgarian literature entitled "Izvor na belonogata" (The Spring of the White-legged Girl). In the remote 1873, Petko Slaveykov wrote this work, praising the power of the spirit of the Bulgarian woman and the beauty of the Bulgarian village. A story goes that Slaveykov spent a period of his life in Harmanli and had the opportunity to explore the region. He was very keen to find out where King Vukasin of Serbia, the father of the legendary hero Krali Marco (Prince Marco), was buried. It was this desire that led him to the fountain which would later become so famous thanks to him.</p> <p>"Ak baldar cheshmesht" or "The Spring of the White-Legged Girl" as the fountain is known today was built at the end of the 16th century by Siyavus Pasha. A statue was erected of the white-legged Gergana, the female protagonist in Slaveykov's poem, whose dignified conduct earned the admiration of the great vizier. People say that in the past there were three inscriptions on marble close to the fountain, of which only one has survived to this day: "Thanks to the water, every little thing is alive. The Charitable Honorable Siyavus Pasha. 1585."</p> <p>During excavations conducted in 1960 by the Archaeological Institute of the Bulgarian Academy of Sciences it was confirmed that the fountain near Harmanli was built at the end of the 16th century along with the famous bridge at Olu dere (the river crossing the town of Harmanli) and with the already demolished caravanserai, mosque, and hammam. The excavations also revealed Thracian pottery from the pre-Roman era, testifying to the existence of a settlement 2,500 years ago. Or, in other words, there was always life around the spring.</p>
2	The Humpback Bridge	town of Harmanli	Built in 1585 over the river Olu dere (Harmanliyska River). Near the bridge a caravansarai was built on top of the remains from the Byzantine era, which lie below today's level of the parking lot of Hebros Hotel.
3	Church of Saint Athanasius the Great	town of Harmanli	The church was built in 1834. Later a wooden bell tower was erected in the courtyard, which was replaced in 1931 with a new massive belfry attached to the western façade of the church. In the same year, the church was largely repaired, as it almost completely lost its original appearance. Probably in 1834, the church was a three-nave basilica without a dome and with a narthex incorporated in the main body of the building. Today the place of the narthex is replaced by the body of the bell tower. The columns separating the naves are arched and the ceilings are flat and covered with wooden planks. The emporium in the western part was also heavily modified in 1931.
4	Museum of History	town of Harmanli	The iconostasis was made by an anonymous chair maker and is poor in terms of woodcarving detail. The idea of creating an institution involved in collecting, studying, preserving and promoting historical artefacts was born in the local cultural community centre in the late 1950s. The first museum collection was put on display on January 18, 1968. Initially, it was arranged in the first school building in the town dating back to 1835. In 2002, it was transformed into a historical museum proper. The building in which the museum is housed today was built after 1884 on a project by Italian architect Pietro Montani. It has 350 sq.m. of exhibition space, there are lots of storage facilities, administrative offices and a library room with more than 1,000 volumes of literature. The museum is divided into three departments - archaeology, ethnography and modern and most recent history.
5	Glubite Kamani (The Deaf Stones) rock cult complex	village of Oreshets	It is a complex structure of a religious cult character, with cultural layers starting from the early Iron Age until the 12th century AD. The great interest in the Deaf Stones complex is mainly due to the numerous niches cut on the sides of the 30-metre-high rocks. Most striking are the niches carved in the westernmost rock massif dominating over the surrounding rocks. A deep rectangular reservoir for collecting and storing water is cut into its flat top. A well-formed double staircase leads to it. In this spot a cave-resembling room with a rectangular plan and a dome-shaped cover was hewn in the rock, gaining the popular name of a "rock tomb". South, under the array of these cuttings, there is a flat part on the rock where a church was built in the 9th or 6th century. It extends to the villages of Oreshets (Harmanli Municipality), Dabovets and Malko Gradishte (Lyubimets Municipality), village of Efrein (Madzharovo Municipality).
6	Roman road	village of Izvorovo, Kaldarama locality, 2 km south	This was part of the route of Via Diagonalis - the most important road of the Roman Empire connecting Rome with Constantinople. In the territory of Harmanli Municipality one can still see not only traces but also whole sections of the road preserved in several places. The ancient Romans used to build their roads abiding by strict rules - they used to put several well-trampled layers with different composition of earth and stones for water drainage, and then cover the top surface with stone slabs, which would make them long-lasting and strong - so much so that they have survived to this day. The bottom layer consisted of earth, gravel and lime and was called pavementum. The second layer was the stone foundation known as statumen. The third layer was made of stones and construction debris - rudus. The fourth, upper layer which was the road itself, was called sumum dorsum. At both sides ditches were built known as fossa. Throughout the Roman era, road stations were located all along the roads - some serving only for changing the horses and taking a rest, others also for spending the night. Circetius station was also a fortification with a military garrison, which served to protect the road station and the passengers. At about 7 km from the village lay the important road station Castra Rubra built in the 2nd century and serving the travelers on the Roman road as a place where they changed their horses, rested or stayed the night. Later, it developed as a fortress within Byzantium. Before reaching it, one can see on spot how a Roman road used to be built.
7	Archaeological complex Castra Rubra	village of Izvorovo, Kaletto locality	The Late Antiquity and Medieval fortress Castra Rubra is located in the Kaletto locality, 6 km southwest of the village of Izvorovo. The locality cakked Kaletto (The Stronghold) is a huge complex that was inhabited since the Neolithic Age. Archaeologists have so far unearthed part of the fortress wall, two towers and the entrance gate. At least two historical periods are clearly pronounced in the fortress. One is the Early Byzantine period, evidenced by the discovered coins of Emperor Anasthadius I (491-518), and the tower dates back to the Middle Ages. The fortress probably existed until the time of Emperor Heraclius (610-641). A medieval water reservoir was found within the fortress. The fate of the complex is still unclear. The fortress was very stable facility, unique of this type in southern Bulgaria and one of the last to survive on the Balkans in the early Byzantine period. Castra Rubra or "The Red Castle" had an elongated irregular trapezoidal shape. The fortress walls surrounded an area of about 11 decares and were made of large irregular roughly worked blocks soldered with a mixture of mortar and crushed bricks. There was a rectangular tower at each corner. The entrance to the fortress passed through a massive rectangular tower. The tower had two gates - external and internal. The fortress was built at the very end of the 5th or the beginning of the 6th century. The fortress survived until the beginning of the 7th century when it was burned down during the invasions of the Slavs and Avars.
8	Chuchul Kamak menhir	village of Orcharovo	The menhir called Chuchul Kamak near the village of Orcharovo is the only surviving Thracian monument of its kind in the world. It is a roughly cut, conical trachyte column, resembling a phallus. It is 2.10 m high and its diameter in its widest part is approximately 1 m. The term "menhir" comes from Breton ("men" - stone and "hir" - long). This type of construction belongs to the so-called megaliths, which in Bulgarian lands date back to the early Iron Age (12th-6th century BC) and are connected with the ancient Thracian civilization. The name "megalith" translated from Greek means literally a very large stone. Constructions cut into natural rocks or built of large stones of impressive size and weight are usually categorized as megaliths. They include sites such as Thracian fortresses, dolmens, rock tombs, rock basins and niches, cromlechs and others. Menhirs were usually sites of ancient religious ceremonies. Their phallic shape is associated with the widespread cult for fertility and ever-renewing nature widespread among the Thracian tribes.
9	Roman Road	village of Orcharovo, localities of Garena, Turuskoto grobe, Kovanlaka and Yurushki Kladenets	This was part of the route of Via Diagonalis - the most important road of the Roman Empire connecting Rome with Constantinople.
10	Dolmen	village of Cherepovo	The village of Cherepovo is situated in a small trough on the western slopes of the Sakar Mountain. In the area close to the village there are traces revealing the existence of active life for millennia. There are a number of megalithic monuments, most of them dolmens, mound tombs, cromlechs. In 1903 there were over 28 dolmens and cromlechs in this area. Some of them were located in the village itself. Today, around 18 dolmens have survived. The dolmen necropolis is located south of the village in the Byalata Prast (The White Earth) area. At least 3 dolmens are visible, but they are heavily destroyed. Although they had only one chamber and no dromos or facade, they had a rather complex technical design. Probably all of them had sloping front and rear walls, i.e. the longitudinal walls were composed of two stone slabs, as the lower one was stuck vertically in the ground and the upper one was slightly inclined inward. Probably all had facade slabs with nice openings with a decorative groove: at dolmen 1 the front panel is preserved but it was pulled down and broken in two; with dolmen 3 only the lower part of the front plate is preserved, embedded in the ground as the groove for the aperture is visible.
11	Dolmen	the village of Ostar Kamak, Sivri Kaya locality	One of the most important and interesting sites here is the dolmen called Kamennata Kashta (The Stone House), which is located on the right side of the road to the village, about 500-700 metres from Ostar Kamak peak. Only three of the walls of the dolmen have survived, as the front slab was already missing in the 1950s. Dolmens are remarkable monuments of Thracian culture and are distributed only in the mountains of Strandzha and Sakar and to a lesser extent in the Eastern Rhodopes in the region of the Hujlata ridge, in the villages of Ostar Kamak, Ivanovo and Bryagovo.
12	Kervan Saray	town of Harmanli	Built around 1510 to accommodate the passengers on their way from and to Constantinople, it soon transformed into a village and a "harman" - a threshing floor. The people working at the "harman" were called "harmanlii", and that's how the name of the town originated. Currently, only one wall from this complex is preserved.
No	NATURAL SITE	LOCATION	SHORT DESCRIPTION
1	Kyumyurluka Waterfall	town of Harmanli	The natural waterfall is at Kyumyurluka Reservoir which has very well-developed tourist facilities and can be reached via the road to Madjarovo, 4 km from the town of Harmanli.
2	Kuru-Dere Waterfall	town of Harmanli	Natural waterfall in the Kuru-Dere locality.
3	Hajdushkata Dupka cave	village of Dripchovo, locality of Shirokita alchak	This is a fissure (diacalse) cave. The rock is composed of marbled limestone.
	Stankova Kashta Cave	village of Dositevo, Harmanli Municipality	This is a fissure (diacalse) cave. The rock is composed of marbled limestone. The cave is connected with Bulgaria's National Liberation movement.
4	Habitat of the summer snowflake (Leucojum aestivum) (Protected area)	village of Biser, Szalaka locality	Habitat of the summer snowflake.
5	Olu-dere Gorge (Protected Site)	town of Harmanli, village of Ostar Kamak, village of Polyanovo	Conservation of the following species: thermophilic and sub-Mediterranean oak forests, riparian formations of willows (Salix spp.), mixed common ash-elder tree formations near rivers (Fraxinus excelsior-Alnus glutinosa) as well as the protected animal species: the European tree frog (Hyla arborea), the eastern spadefoot (Pelobates syriacus balcanicus), sheltopusik (Pseudopus apodus), the European worm snake (Typhlops vermicularis), the aesculapian Snake (Zamenis longissimus), the spotted Snake (Elaphe sauromates), the Turkish Boa (Eryx jaculus), the pond turtle (Emys orbicularis), Hermann's tortoise (Testudo hermanni), the spur-thighed tortoise (Testudo graeca), the Black Stork (Ciconia nigra), the Levant sparrowhawk (Accipiter brevipes), the Eurasian sparrowhawk (Accipiter nisus), the northern goshawk (Accipiter gentilis), the short-toed snake eagle (Circusus gallicus), the booted eagle (Hieraaetus pennatus), the lesser spotted eagle (Aquila pomarina), the long-legged buzzard (Buteo rufinus), the European honey buzzard (Pernis apivorus), the black kite (Milvus migrans), the peregrine falcon (Falco peregrinus), the Eurasian hobby (Falco subbuteo), the Eurasian eagle-owl (Bubo bubo), the stone curlew (Burhinus oedicnemus), the European ground squirrel (Spermophilus citellus), the marbled polecat (Vormela peregusina), the Eurasian otter (Lutra lutra) and others.
6	Bakarlia protected area	village of Izvorovo	Long-term conservation of populations of world and European threatened species of amphibians, reptiles, birds, mammals and plants as well as other habitats and landscapes typical for the Sakar Mountain as well as a part of the important ornithological site of Southern Sakar. Conservation of habitats, rocky landscapes and plants typical for Sakar Mountain.
7	Habitat of Verbascum purpureum (protected area)	village of Branitsa	Conservation of the plant species Verbascum purpureum and its habitat.

No	CULTURAL SITE	LOCATION	SHORT DESCRIPTION
1	Church of Archangels Michael and Gabriel, murals and woodcarving	town of Haskovo	The church of the Archangels Michael and Gabriel was built in 1861 by Bulgarians who used to follow the Greek way of life. It was the second church built in the town and was known as the Greek church or the church of the rich. It is a three-nave basilica with a large, relatively low semi-circular apse and a wide U-shaped narthex. Many of the icons in the church have inscriptions in Greek with the name of the kitor (church donor) and the year of creation is also mentioned. The most impressive among them are: the icon depicting the scene Synaxis of the Holy Angels - the church patron icon made in 1866; the icon of Saint John the Baptist from 1872; the icon of the Presentation of the Holy Virgin into the Temple; and the icon of the Nativity of Christ. The rich woodcarving of the iconostasis, the bishop's throne and the small iconostasis (proskynetarion) were made by the famous master Yane Spirtov. The Holy Archangels Michael and Gabriel Church has fascinating murals, especially at the church vault. They were undoubtedly the work of a highly experienced artist. The compositional distribution of the figures in the scenes depicting in the domes and the icons depicting the patron saints is very carefully planned. Few people know that in 1877-1878, during the Russo-Turkish War of Liberation, the largest of the seven gallows in Haskovo was erected in front of this church. In 1972, the church was designated a monument of culture. The dome of the church bell tower was plated in gold in 2003.
2	Church of the Assumption of the Theotokos and woodcarvings	town of Haskovo	The Assumption of the Theotokos Church is the oldest and most revered church in the town. The residents of Haskovo invested a lot of faith, effort and courage, united and determined to obtain permission to build a church of their own in the years of the Ottoman domination. The consecration ceremony took place in an extremely solemn setting on August 15, 1837 - the day of the Assumption of the Most Holy Mother of God, one of the greatest Christian feasts. The church was built on the site of an ancient chapel, in a vast courtyard with a stone wall more than 4 metres high, erected to protect God's house from abomination. For unknown reasons, the church is almost fully oriented to the southeast-northwest. In terms of architectural design, it is a nave basilica with a gable roof, without a dome. Internally, it has three altar apses. The iconostasis was made by a master from the Debar Artistic School and is notable for its elaborate woodcarving. Most remarkable among the frescoes is the image of the "blessing God". It is painted in the middle of the vault in a huge size and gives the impression of a depiction of God Almighty (Pantocrator), which was probably the main idea of the icon-painter conveyed in this image as if reflected in the bastions.
3	Saint Demetrius Church	town of Haskovo	On July 14, 1896, the foundations of the Saint Demetrius Church in Haskovo were laid. The construction continued for two years and in the autumn of 1898, on the feast of the Exaltation of the Cross (14 September), the church was consecrated by the Metropolitan of the Plovdiv Diocese, Nathanael. The church of Saint Demetrius was built of large stone blocks and lime. It has a gable roof. Initially it also had a dome but in 1956, due to its lack of maintenance and impossibility to be repaired, it was pulled down. All church windows and doors are crowned by arches. In its highest part above the royal gates the iconostasis is 6.32 m high and its length is as much as the entire width of the temple - 10 m. Every Sunday at 10.30 am the Saint Demetrius Church hosts the classes of the only Sunday school in Haskovo. The purpose of the priests is to educate the children in the values of the Orthodox Christian faith.
4	Armenian Church Surp Stepanos (St. Stephen)	town of Haskovo	In the first decades of the 20th century the Haskovo-based Armenian community gradually developed and strengthened. Their main goal now was to have their own place of worship. At a gathering it was decided that the two rooms located in a yard purchased by the community would be transformed into a chapel. Busy work started - the middle wall was pulled down and the two rooms were connected, turning them into a chapel. In one corner was the altar with the Virgin Mary icon on the wall and two large burning candles on both sides. In the middle they placed a Vem Kar, a consecrated piece of stone brought from the church in Hay-Quih. In 1925, they celebrated Easter here for the first time. The first service of worship was carried out. The entire Armenian community based in Haskovo attended this momentous event. February 24, 1924 was a memorable date. All assembled Armenians chose the church board members. The Arax Society was also set up, whose members were tirelessly contributing to accomplishing the goals of the Haskovo-based Armenian community. Their zeal and yearning for a faster completion of the building intended for a church and a school were crowned with success. On 15 August 1925, the building of the church of the Assumption of the Most Holy Mother of God was handed over to the church board of trustees. The first floor was designated for the church named "Surp Stepanos" and the upper floor - for a school.
5	Eski Mosque (Cam Javid)	town of Haskovo	Eski Mosque claims to be one of the oldest mosques in Bulgarian lands. According to the stone slab with an Arabic inscription wallled in above its entrance, it was built in 1394. At present, it is significantly dug into the ground (perhaps due to the elevated level of the surrounding streets). The building has a rectangular shape and its entrance on the northern facade lies gently withdrawn from the street into a small courtyard. The prayer hall, with a slightly underlined longitudinal axis and a centrally located mihrab (prayer niche) in the opposite wall, is illuminated by two rows of windows. The walls of the main body (without the workshops and the farming premises) are 1.00 m thick. In the farming premises, from which the minaret is accessible, an old wooden bell has been preserved. There are also traces of external paintings (on a thick wall of the main body). The minaret is plastered in white, with a four-row stalactite motif under the serafe (the balcony of the minaret). Eski Mosque is the main active place of worship of the Muslims in the town. The building was registered in 1967 in Issue 68 of the State Gazette as a monument of culture of local importance.
6	Charshijska Mosque (Carşi Cami)	town of Haskovo	The name of the building is related to its location - both in the past and now - in the midst of the town's commercial core. Now it is almost completely enclosed by one-storey and two-storey commercial buildings and shops attached to it, which largely hide it from the view of the passers-by. In the past, there were no other buildings in such close proximity to it as of special interest were the two large-scale fountains lying at some distance on both sides of the mosque outside its courtyard. One feature of the prayer hall is that its long axis is transverse to the direction of entry. The ceiling cover is two-dimensional. In the middle of the counter-wall there is the mihrab niche shaped with a relief frame. Overall, the interior is poor, largely upgraded and modernized (the wooden ceilings were removed, the walls were plastered, etc.). A characteristic fresco with landscape motifs has been well-preserved in the niche. The external architecture (except for the minaret) is uncharacteristic and devoid of impressive power. On the southern wall there is a plaque with Arabic writing, still undeciphered by scholars.
7	Monument of the Holy Mother of God	town of Haskovo	The world's tallest statue of the Most Holy Virgin Mary with the Child is erected with reverence, love and gratitude to God's mother. The monument was opened in 2003 with a ceremony of the blessing of the waters by Metropolitan Arsenius. In 2005, it was listed in the Guinness Book of World Records and since 2009 is also on the list of Bulgaria's 100 National Tourist Sites. The authors of the statue are Petyo Alexandrov and Nikola Stoyanov assisted by a team. It was made of polymer-concrete and weighs 120 tonnes. The total height of the monument is 32.8 m, and its attractiveness is complemented by the chapel of the Blessed Virgin Mary built inside its foundation. The Yamacha hill, on which the statue towers, reveals a fascinating panorama of the entire town. The idea for the construction of the Monument of the Holy Mother of God was given by Haskovo Municipality and was implemented entirely with donations from the Haskovo community. The symbol was not chosen by chance - the Mother of God has always been considered the patron saint of the town. In its millennial history, the day of the Nativity of Virgin Mary has always been celebrated as one of the greatest feasts and with a decision of the Municipal Council, September 8th was also designated the Day of Haskovo.
8	Monument "1000 years of Haskovo"	town of Haskovo	The 1000 Years of Haskovo Monument was built in 1985 on the occasion of the 1000th anniversary of the town's foundation. The project was made by sculptor Krum Damyanov and architect Simeon Borissov. The monument rises on top of the foundations of Haskovo's Old Clock Tower, first discovered during the construction of Aida Hotel in the 1960s. The monument "1000 Years of Haskovo" is a modern clock tower with a height of 26.5 m. It consists of three equal parts, connected in one composition. The first part is made of granite tiles with ornaments, with a ritual stone marking the event in the middle. The second part is a complex of four sculptures of gray granite figures with a height of 6 m, placed on round steel columns. The third part is a clock with four dials with a diameter of 1.6 m and two bells driven by weights based on the principle of old clockwork mechanisms. The clockwork mechanism was produced in Leipzig, Germany. The monument symbolizes the four directions on the globe, the transition to the new millennium and Haskovo as a place at the crossroads between the East and the West.
9	Bell tower	town of Haskovo	A belfry of impressive size and unforgettable views rises over the town of Haskovo. The nearly 30-metre-high bell tower was erected in 2010 in close proximity to the Monument of the Holy Mother of God and quickly became an integral part of the resulting architectural ensemble. Eight bells of different sizes are placed at its top. A curious fact is that some of them were manufactured at the Veleganov Bell Foundry based in Plovdiv. The bell foundry was established in 1872 and its initial period of operation coincided with the pre-liberation period in Bulgaria. The Veleganov brothers took part in the preparation of the April Uprising by casting bullets and small lion emblems for the rebels.
10	The Old Clock Tower	town of Haskovo	Haskovo's clock tower was built in the early 19th century as a symbol of the town and its economic upsurge. For some reason, in 1913, the town council adopted a decision to demolish it. On September 8, 2012 the Haskovo municipal administration turned the first sod for the restoration of the old clock tower. A year later, again at the feast of the town - the Nativity of the Most Holy Mother of God, Haskovo regained one of its symbols. The restored clock tower rises at a height of 23 metres and is made of dressed stones from Uzudzovho. There are three dials and electronic equipment with GPS time adjustment placed on its top, as a chime strikes the hours gone by. An interesting fact is that the tower's bell was made in the Whitechapel foundry that manufactured the Big Ben bell, the Liberty Bell in Philadelphia, the bells of the London Olympics, and the bells for the jubilee of Queen Elizabeth II. The Whitechapel Bell Foundry (formally established in 1570) is listed in the Guinness Book of Records as the oldest in the United Kingdom. The old clock tower of Haskovo has been restored entirely with donations.
11	The Sundial	town of Haskovo	In ancient times, when people did not have clocks, calendars, and compasses, the sun was a basic reference for time and space. Then the peoples of Mesopotamia, India, Egypt, and Hellas invented sundials. Though consisting of only one vertical rod stuck in the ground or a ritual obelisk, they helped our ancestors to measure time. Over the years, sundials would become ever larger, more diverse, more beautiful, more sophisticated and more advanced. Besides measuring time, the sundial in Haskovo also shows the "Compass Rose". For centuries on end, the symbol of the rose was connected with reading maps and it used to guide people into the right direction. Painted on almost every map, the compass rose pointed north and south, east and west. Originally known as "The Rose of the Winds", it would point to the thirty-two different winds blowing from the directions of the eight principal winds, the eight half-winds and the 16 quarter-winds. When delineated in a circle, these thirty-two compass points perfectly matched the thirty-two petals of the rose.
12	Monument of Envy	town of Haskovo	The world's first and only Monument of Envy aka "The Bulgarian Icarus" was unveiled on September 8, 2014 in the town of Haskovo. It represents the sculpture of a man who has spread his arms bearing wings of feathers in an excited effort to take flight, but two hands of a human skeleton hold his wings in a grip, pulling them down and trying to break them. The idea for making a monument of envy materialized into a sculpture in the hands of Gospodin Tenev aka Guspata, the author of a number of other art installations in Haskovo: the sculpture of the folk tale witch Baba Yaga, the owl in front of the townhall, the sculptures on the Orange bridge, the monument to the painter Liso. The unique work is cast in bronze, it is 3 metres high and weighs 1 tonne. It is placed in the centre of Haskovo on top of a massive granite pedestal. The Monument of Envy or The Bulgarian Icarus was erected entirely with donations.
13	Marsa Fortress	town of Haskovo	Haskovo is a town of a rich millennial history. The site of today's town occupying an important strategic location on the road from Central Europe to Constantinople was inhabited by various tribes as early as Antiquity. Some of them disappeared, others merged with the local population only to see new tribes coming and settling for good, as were the ancient Thracians. The archaeological excavations have revealed the existence of an ancient Thracian settlement in the Hisarya locality. Towards the end of the 8th century, a new settlement emerged at the Hisarya elevation (now the town quarter of Hisarya), south of the Haskovo River. Fenced with a thick fortress wall, it gradually expanded and a second fortification wall was built at the beginning of the 10th century. Thus, ten centuries ago, the early medieval Haskovo came to life as a typical Bulgarian town with well-developed crafts, a military garrison and a considerable population. In an effort to wipe out the young Bulgarian state from the face of the Balkan Peninsula, in the 11th century the Byzantine conquerors razed the town walls to the ground and destroyed the settlement. Despite these devastating blows, the population did not leave their native ground and settled on the other bank of the river and later also around today's Yamacha Park.

14	Regional Museum of History	town of Haskovo	The Regional Historical Museum in Haskovo preserves over 120,000 thousand movable cultural and historical monuments, many of which are of exceptional value. Unique collections of prehistoric, antique and medieval artefacts made of pottery, stone, iron and glass are part of the rich museum fund. Among the most interesting exhibits are two two-handed cups from Troy, rarely encountered in the Bulgarian lands and dating back to the 1st century BC, one of which is also the museum emblem. An extremely valuable collection of antique and medieval coins counting more than 22,000 pieces can be seen here. Over the years, the Regional Museum of History has been actively involved in collection and exploration activities on the territory of the 11 municipalities of today's Haskovo administrative district. The museum experts have restored over 30 monuments of culture. The museum has one of the best ethnographic collections. The department's funds have nearly 15,000 units. Here are collections of copper vessels, folk costumes, fabrics, jewellery, agricultural and crafts equipment, objects of folk art, ritual artefacts and many others. In 2016, the Regional Historical Museum in Haskovo launched its renovated archaeological exhibition. It is put on display in a new modern hall on two floors and showcases material testimonies to the history of the region from the New Stone Age (7th-5th millennium BC) until the late Middle Ages.
15	House of Chorbadzhi Pascal (Paskalevata House)	town of Haskovo	Undoubtedly, Chorbadzhi Pascal's house is a true architectural masterpiece. It is declared a monument of culture of national importance. It is an example of the transition from the traditional rural to the urban and European way of life of the local population after Bulgaria's Liberation. Paskalevata House is a two-storey, asymmetrical edifice with a magnificent functional layout. The semi-circular bay window creates a light and aristocratic feel, the beautifully carved ceilings, doors and built-in cupboards lend coziness and warmth, and the decorative niches (the so-called "alafraŋga") complement the interior, imbuing it with unique sophistication. The ethnographic exposition in the house showcases valuable artefacts from the lifestyle of Haskovo locals of that period. The first floor introduces visitors to the everyday life of the Haskovo family, and the second one impresses with its elegance and spaciousness. One gets a weird sensation in Paskalevata House - a blend of curiosity, aesthetic pleasure, sense of safety and surprise - wooden couches in the living room coexist with furniture from Vienna, a Russian samovar is placed next to European silver cutlery, and all of this seems to come together in an integral whole united by the typical Haskovo carpets and rugs, with their amazing colourful streaks and patterns in which Haskovo women weaved their sense of beauty and aestheticism.
16	House of Chorbadzhi Dimitrak	town of Haskovo	The house of Chorbadzhi Dimitrak is one of the oldest in Haskovo. Built in the first decades of the 19th century, it boldly shows the aesthetic demands and aspirations of the well-to-do Haskovo artisans and merchants. It is impressive with its masterful construction, exquisite artistic woodcarvings and original elements. Chorbadzhi Dimitrak's house is interesting with its asymmetrical forms and the L-shaped layout of the rooms. From the large space underneath the big verandah (called chardak), one can enter three rooms - a large lower living room, a kitchen with a hearth and in-built closets. The guest room, with its magnificently carved wooden two-colour ceiling and with alafraŋga flanked by cupboards, reveals one of the most beautiful and well-preserved old interiors in Haskovo. One of the smaller rooms has a similar interior. The ceiling of the salon is also wooden, with decorative diamond-shaped applications. The windows are adorned with beautiful woodcarving - the only one of its kind in the whole town.
17	Boyadzhi Oglu's House	town of Haskovo	Splendor, unique style and Renaissance spirit - these words may well characterize the house of Chorbadzhi Boyadzhi Oglu in Haskovo. It shines with its beautiful decorative and landscape plots, intertwining architecture, fine arts and the imagination. Built in the mid-19th century, the house is L-shaped, with two floors. A remarkable feature of the interior layout are the different, individually designed carved wooden ceilings. They create the sensation of elevation of the space in the rooms and impart airiness. The impressive salon provides a functional link with the rest of the rooms, making it one of the most representative rooms. The highlights in the overall mural decoration of the interior are the ornamental niches richly painted with colourful motifs (the so-called alafraŋga). The end result is a symphony of colours, delicateness and finesse.
18	Kirkovo School	town of Haskovo	The Kirkovo School is a wonderful example of the Renaissance architecture in the town of Haskovo and a national monument of culture. The building impresses with its extremely rich mural and plastic decoration. The four-column portico and the staircase railing lend a special solemnity and prove the aesthetic class of architecture during the National Revival period in Bulgaria. A natural continuation of the Kirkovo School is the exceptionally beautiful garden in front. It enchants visitors with its green trellis vines, the deep well, the exquisitely crafted boxwood trees and a myriad of flowers. After it was attended by students for a long time, in 1952 Kirkovo school became the seat of the regional Museum of History, and by 1993 it hosted the exposition dedicated to the life and work of Haskovo-born world-famous scientist Prof. Dr. Assen Zlatarov. Currently, the Kirkovo School houses a museum exhibition entitled "Haskovo-born National Enlightenment Leaders", which sheds more light on the most prominent public figures who contributed to the spiritual development of the town from the Renaissance to the present day. Kirkovo School works with visitors on a preliminary request.
19	Ivan Dimov Theatre	town of Haskovo	Ivan Dimov Theatre is deservedly famous for being one of the most beautiful and contemporary theatres in Bulgaria. The Haskovo-based temple of Melpomene was built in the remote 1926 and underwent a major renovation in 2004 initiated by the municipality of Haskovo. During its years of existence it has always played a leading role in the town's cultural life. The Ivan Dimov Theatre in Haskovo has two halls: a large theatre hall with 260 seats and a small puppet theatre hall with 110 seats. Unobstructed access for disabled people is provided. The theatre has a warehouse, an actor's studio, a carpenter's studio, an iron workshop, excellent wardrobe and props. The two lobbies of the Ivan Dimov Theatre in Haskovo also operate as a permanent art gallery. A Fairy Tales Room is provided for the viewers who have no one to leave their children with during their shows. Before the beginning of each show, a professional pianist contributes to the special atmosphere that has already become emblematic for the place.
20	Haskovo Art Gallery	town of Haskovo	The Art Gallery in Haskovo was founded in 1962. Initially, it was housed in the former Septemvri movie theatre and its fund consisted of about 550 works, mostly by local artists Dimitar Ivanov - Lito, Petar Tolchev and others. In 1998, the gallery moved to the newly-restored buildings, monuments of culture from the beginning of the 19th century, at No. 1 Episkop Sofroniy Str., where it is found until this day. At present the gallery stores 1,500 works of painting, graphics and sculpture of artists from different generations. The works of the most prominent authors are arranged in a permanent exhibition, open daily for visitors.
21	Forum Arts Gallery	town of Haskovo	e Forum Arts Gallery was established by Haskovo Municipality and operates as a gallery for contemporary art since September 5, 2007. It is located in the heart of the town, next to the theatre, and has an exhibition area of 130 m ² , spread over two floors. The facade is antique, with a triangular pediment and Ionian columns, and harmonizes with the theatre facade. The ground floor houses the seat of the Association of the Haskovo Artists and a permanent bazaar of their works. On the ground floor visitors can see solo and group exhibitions of artists from the town, the country and abroad. On display are works by artists such as Vezhdi Rashidov, Georgi Papazov, Svetlin Rusev, as well as works by artists connected with the town. Exhibitions in the Forum Gallery change every 20 days as the culminating points are the South Spring literary days, the Day of Haskovo on 8 September, and the annual Christmas Exhibition of the Haskovo Artists' Association.
22	Prehistoric settlement	town of Haskovo, 2 km SW	Architectural monument from Antiquity and the Middle Ages. This is a site of national significance.
23	Alexandrovo Tomb (Thracian tomb with frescoes)	village of Alexandrovo	Many traces of prehistoric, Thracian, Thracian-Roman, late antique and medieval settlements have been preserved in the vicinity and within the borders of the town of Haskovo. In December 2000, in the Roshavata Chuka mound near the village of Alexandrovo, a team of archaeologists led by Dr. Georgi Kitov (1943-2008) made one of the most significant discoveries in Bulgarian archaeology. By penetrating through an opening made by treasure hunters, the scientists came across a Thracian tomb from the 4th century BC with incredibly well-preserved frescoes. The very first inspection in situ showed that the artistic decoration is unique, unparalleled among previously discovered structures of this type. Impressive is also the architecture of the tomb, which in its size rivals the most monumental tombs unearthed in Bulgarian lands. The burial mound is located in the immediate vicinity of the village and stands out against the background as a beautiful hill. The height of the mound is around 15 m and its diameter exceeds 70 m. At its eastern periphery starts a corridor with a length of more than 14 metres, passing successively through a rectangular and a circular room. The building used to perform the function of a heron (shrine over a tomb). The small height of the hallway and the two entrances required that visitors would have to bend over in order to cross and all of a sudden find themselves inside a world of colours and shapes, floral and geometric patterns, images of foot soldiers and horsemen, domestic and wild animals. All images are depicted with unexpected realism and have an outstanding scientific and artistic value, coupled with a very powerful effect on viewers. The paintings cover the entire round and rectangular chambers and a small part of the corridor. Hunting and battle scenes as well as scenes of a burial feast alternate with monochrome tiers and such with ornamental decorations. The images in the first chamber are mostly monochrome or represent ornaments. Above the entrance to the central chamber there is an image of a horseman and a foot soldier painted opposite him, in a moment of duel. Various and rich are the frescoes in the round funeral chamber. It is decorated with six horizontal tiers, situated one above the other. Two of them have decorations depicting figures. Best-preserved is the tier with images of hunting scenes. Particularly important and scientifically valuable are the images of horsemen. They are depicted wearing tunics, some with trousers. They are armed with spears and swords. The shapes of the weapons shed further light on the knowledge of Thracian armaments. Impressive are the figures of the horses and the detailed depiction of the accoutrements which, according to the colours, were made of gold, silver and bronze appliques. Their positioning on the straps, saddles and chest is important for the interpretation of already known armament. On the heads of the horses there are images of decorations in the shape of a labrys (a double-headed ax).
24	Museum of Thracian Art	village of Alexandrovo	The Museum Centre called "Thracian art in the Eastern Rhodopes" near the village of Alexandrovo was built within the framework of the program of the Japanese Government for grants in the field of culture. The construction of the museum started in February 2008 and it was officially opened on May 15, 2009 by Their Imperial Highnesses Prince and Princess Akishino (Fumihito and Nonko Akishino-no-miya) and the President of the Republic of Bulgaria, Georgi Parvanov. The newly-constructed Thracian Art Centre in the Eastern Rhodopes has a total area of 834 sq.m. and is located in the immediate vicinity of the mound with the original tomb. One part of the building is designed for a rich museum exposition and a replica of the tomb. The other part hosts a modern scientific research laboratory centre furnished with the most modern equipment for restoration and conservation. The museum has a repository and an audiovisual hall for conferences, round tables and thematic meetings related to the study of Thracian culture.
25	Venue of the Uzundzhovo Fair from the 16th to the 19th century	the village of Uzundzhovo, the square in front of the church	The fair in the village of Uzundzhovo gained wide popularity and established itself as the best among other fairs not only in the Bulgarian lands but also in the territory of the whole Ottoman Empire. The development of the fair was favoured by a number of factors. Since ancient times, an ancient Roman road passed through Uzundzhovo. Its proximity to the Maritsa River, which was at that time navigable, also contributed to the development of the region. No less important is the fact that Uzundzhovo is located on the road linking Europe and Asia, the East and the West (the current E80 international road). Over time, the Uzundzhovo Fair became a hub of commercial activity. It attracts not only Bulgarian traders, but also merchants from Europe and Asia, significant capitals get accumulated and huge turnover is realized. The Uzundzhovo Fair lasted for nearly two centuries. With the onset of the Russian-Turkish War of Liberation, this vibrant merchant hub of many cultures ceased its existence. After the Liberation and the division of the Bulgarian lands into two parts, Plovdiv became the capital of the autonomous province of Eastern Rumelia. Gradually the city of Plovdiv developed in economic and cultural terms. On August 15, 1892, during the term of Stefan Stambolov as Prime Minister of Bulgaria, the Plovdiv Fair was opened, which is the successor of the Uzundzhovo Fair.
26	Church of the Assumption of the Most Holy Mother of God (Uzundzhovo Church)	village of Uzundzhovo	The Church of the Assumption of the Most Holy Mother of God is the largest village church in Bulgaria. It is an fascinating example of elements of Christianity and Islam merged together. Originally built as a Christian church, it was destroyed in 1593 by the Ottoman Empire. In its place a mosque was erected - part of a huge caravan seray resembling a fortress according to the chroniclers, whose central entrance is still preserved. At the beginning of the 20th century Turkey returned the property to Bulgaria and then the reconstruction of the mosque into a church started. In 2007 the church was restored mainly by the Haskovo municipal authorities. During the restoration, two medieval inscriptions in Arabic were found, on religious and philosophical themes, which are not yet dated. All icons and frescoes have been renovated. The master builder from Tryavna, Usta Darin Bozhkov, carved a new iconostasis, which ranks among the three most impressive in the country with its size. The windows bear exquisite stained glasses depicting scenes from the life of God's mother. The Uzundzhovo church also stores one of the miraculous icons of the Virgin Mary. In the past century, the Church of the Assumption of the Most Holy Mother of God in the village of Uzundzhovo was declared a monument of culture.
27	Medieval fortress	village of Klokotitsa, Asenova Mahala quarter, 2 km southwest	Few people know about the second fortress of Tsar Assen, which is located near the village of Klokotitsa, 5 km from Haskovo. It was here, however, that on 9 March 1230 Tsar Ivan Asen II defeated the armies of the Byzantine Emperor Theodore Komnenos. This victory played a key role in the expansion of Bulgaria and its access to three seas - the Black Sea, the Aegean Sea and the Adriatic. This fortress rose on a sharp hill with a height of 387 m, precisely at the intersection of the two tributaries of the rivers, i.e. the place where the battle is believed to have taken place. Unfortunately, almost nothing has survived from the wall, only the medieval walls are quite visible. However, the view from the hill is beautiful, there are 2 gazebos and fountains along the eco trail leading to the fortress, and the place is of great importance for Bulgaria's history.

28	Holy Spring and Chapel of Saint Anna	village of Trakiets	The history of this holy place began almost two centuries ago. A legend goes that there was a woman who was born blind. On the eve of the Assumption of Saint Anna - July 25, the Lord appeared to her and told her, "You will go to Elechcha (the old name of the village of Trakiets). There, in the woods, there is a stone from which water is gushing out. You'll take from this water, wash your eyes and will be able to see." The woman went there and found the spring. She spent there the whole night, washing her eyes. On the following day she opened her eyes and she could see. This was when the construction of the chapel began, which the locals named St. Anna, the patron saint of women and children, a healer and mother of Virgin Mary. The Chapel of Saint Anna near the village of Trakiets is built entirely with donations and volunteer work from people who found a remedy in the healing water of the spring. Faithful people from all over Bulgaria come crowding to the holy place, seeking salvation. The living water from the holy spring helps not only with impaired sight - many childless couples conceive and have a child after visiting the chapel. Hundreds of people suffering from various ailments receive a cure from Saint Anna. In 2009, to mark the holy place, the mayor of Trakiets, Krasimir Boychev, with his own funds, raised a 13-metre-tall metal cross. Every year, on the day of the Assumption of Saint Anna (July 25), thankful people from all over the country gather together at the holy spring of the chapel, a water-blessing ceremony is served and a sacrificial kurban meal is offered.
29	Ethnographic room	village of Knizhovnik	An ethnographic room with more than 100 ethnographic exhibits was opened in March 2015 in the village of Knizhovnik, near Haskovo. The idea came from the mayor Zorka Daskalova and the secretary of the Izgrev 1900 community centre in the village, Vanya Petkova. The ethnographic room is arranged in the community centre and the exhibits on display were collected by people from the village who donated their traditional household items - costumes, musical instruments, gas lamps, vessels, a weaving loom, different tools. New items are being added to the collection repeatedly. Promotional materials telling about the origins of the village have been created, too.
30	Osman Baba's Türbe	village of Teketo	A tekke (from Turkish) is a word used to denote a Muslim monastic community, a monastery, usually a ritual complex of buildings, in which the central place is occupied by a seven-corner building called türbe - a tomb or a mausoleum (usually a symbolic one) of a Saint. The oldest tekkes found in Bulgaria, which are also the biggest and most famous, are four: the tekke of Demir Baba near the village of Sveshtari, near the town of Iserih; of Akyazili Baba in the village of Obrochishte, Dobrich Municipality; of Kademli Baba near the village of Sokol, Nova Zagora Municipality, and of Osman Baba near the village of Teketo, Haskovo Municipality.
No	NATURAL SITE	LOCATION	SHORT DESCRIPTION
1	Ivanova Dupka Cave	village of Klokotnitsa	A fissure cave (diacalse) with a length of 10 m and a displacement of 6 m. The rock is composed of limestone.
2	Dyado Dulyova Dupka Cave	village of Nova Nadezhda	Discovered by an old man, grandfather Dulio, while he was searching for the entrance to a Roman mint. It is a fissure (diacalse) cave with a length of 134 m and a displacement of 27 m.
3	Murchaluka Cave	village of Nova Nadezhda, Haskovo Municipality	It is a fissure (diacalse) cave with a length of 77 m and a displacement of 13 m.
4	Kenana Forest Park	town of Haskovo	Kenana is the largest park on the territory of Haskovo Municipality (236.6 ha), located northeast of the town. Its main part is wooded. It boasts a variety of tree species. Interesting in dendrological terms are the "small and large ground floor", the rosarium, the dendrarium and the "dry river". A wide promenade, 2.5 km long, passes through the park. It leads to the centre of the park composition - an artificial lake and a restaurant. There are many pubs, hotels, swimming pools, an open-air cinema, a children's playground and sports facilities in the park. Here are the Haskovo tennis courts whose 8 equipped playgrounds and professional coaches offer excellent conditions for playing tennis and squash. Kenana is also the place where the zoo of the town of Haskovo is located. It spreads over 9 decares and has a huge number of different animal species. The Sivata Voda water reservoir is also located here.
5	Zlato Pole protected area	village of Nova Nadezhda	Zlato Pole was declared a protected site in 2001. It covers the former bed of the Maritsa River, which was cut off from the river in the 1950s. The Zlato Pole protected area includes several water basins with a varying size and depth, plots of reed and bulrush, islands and pastures. This is the largest natural wetland along the Maritsa River. Zlato Pole protected area is most distinguished with its feathered inhabitants, mostly water-loving species. In the protected area one can see the little grebe, the common moorhen, the little bittern, the common kingfisher and many others. The Zlato Pole protected area is an important wintering and nesting site during migration for a number of species. Up to 2000 specimens of the globally threatened pygmy cormorant have been registered to spend the night here and this defines the protected area as a Ramsar site. Other such species are the ferruginous duck and the corncrake. Of interest for ornithologists are the Eurasian bittern and the ferruginous duck. Years ago, the European white water lily included in Bulgaria's Red Book was transferred here a natural habitat at Popovitsa (also an old bed of the Maritsa River). Planting lilies is part of the comprehensive biodiversity restoration program. It encompasses parts of the lands of the villages of Nova Nadezhda (Haskovo Municipality), Brod, Raynovo and Zlato Pole (Dimitrovgrad Municipality).
6	Boaza (Protected Territory)	village of Garvanovo	Waterfall of the Baska River
7	Habitat of the common snowdrop (Galanthus nivalis) (protected area)	village of Garvanovo, Asenova Fortress	Habitat of the common snowdrop.
8	Habitat of the common oak (Quercus robur) (protected area)	village of Uzunzhovo, locality of Palamudche	Habitat of the common oak.

This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co-funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme."

No	CULTURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Museum of History	YES	excellent
2	Penyo Penev House Museum in Dimitrovgrad	YES	excellent
3	Arts gallery	YES	excellent
4	Apostol Karamitev Municipal Drama Theatre	YES	excellent
5	Water tower	YES	excellent
6	Architectural ensemble on Treti Mart Blvd.	YES	excellent
7	Central Urban Area Ensemble	YES	excellent
8	Bulgaria Square	YES	excellent
9	Church of Saint Demetrius	YES	excellent
10	Giordano Bruno National Astronomical Observatory and Planetarium	YES	excellent
11	Blesna Fortress	NO	very bad
12	Thracian sanctuary of the Nymphs and Aphrodite	YES	excellent
13	Fortress in Hissarya locality	YES	excellent
14	Open-air arts gallery	YES	excellent
15	Church of Saints Constantine and Helen	YES	excellent
16	Dyako Penev Ethnographic Museum Collection at Prosveta-1896 Cultural	YES	excellent
17	Orthodox Church of Saint Nicholas the Wonderworker	YES	excellent
18	The Christian Cross	YES	excellent
19	Monastery of the Holy Theotokos	YES	excellent
20	Church of Saint Haralampius	YES	satisfactory

21	Church of Saint Demetrius	YES	excellent
22	Church of Saint George the Victorious	YES	excellent
23	Church of Saint George the Victorious	YES	excellent
24	Church of Saint Ivan of Rila Ivan Rilski "	YES	excellent
25	Church of Saint George	YES	excellent
26	Church of Prophet Elijah	YES	excellent
No	NATURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Nikola Vaptsarov Park	YES	excellent
2	Penyo Penev Memorial Park	YES	excellent
3	Maritsa Park	YES	excellent
4	Zlato Pole protected area	YES	excellent
5	Propadnaloto Blato (Propadnaloto Marsh) protected area	YES	excellent
6	Nocturnal roosting place of the Pygmy Cormorant - Dimitrovgrad (Protected area)	YES	excellent
7	Dyado Panyovata Dupka (Dyado Panyo's Hole) Cave	NO	satisfactory
8	Popovitsa Cave	NO	very bad
9	Kirkovata Dupka (Kirko's Hole) Cave	NO	very bad
10	Gabera Deep Cave	NO	very bad

This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Programme "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme."

Interreg

EUROPEAN UNION

Greece-Bulgaria

TOURIST

www.maritza-evros.eu

European Regional Development Fund

No	CULTURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Ancient Roman Villa Armira 2nd-4th century	YES	excellent
2	Aterenski Bridge	YES	excellent
3	Lyutitsa Medieval Fortress	YES	satisfactory
4	Municipal Museum of History	YES	excellent
5	Church of the Lord's Transfiguration	YES	excellent
6	Revival Period House-museum of Mircho Paskalev (Paskaleva House)	YES	excellent
7	Monastery of Saints Constantine and Helen	YES	excellent
8	Church of Archangel Michael	YES	satisfactory
9	Thracian vaulted-brickwork tomb	NO	satisfactory
10	Church of Saints Constantine and Helen	YES	excellent
11	Megalithic tomb (dolmen)	YES	satisfactory
12	Museum collection	YES	excellent
13	Step-like stone construction at Golyamata Mogila (The Big Mound)	YES	satisfactory
14	Ilieva Niva Thracian Memorial	YES	excellent
15	Thracian dolmen	YES	very bad
16	Fortress of Byalgrad	NO	very bad
17	Saint Athanasius Church	YES	excellent
18	Ossuary Memorial	YES	excellent
No	NATURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Dupkite (The Holes) protected area	YES	excellent
2	Likana protected area	YES	excellent

3	Hambar Dere protected area	YES	excellent
4	Meanders of Byala Reka River (protected area)	YES	excellent
5	Cave	YES	excellent
6	Habitat of the Eriolobus trilobata - Daneva Cheshma Fountain (protected	YES	excellent
7	Habitat of Eriolobus trilobata - Livadite (the Meadows) (protected area)	YES	excellent
8	Habitat of the common snowdrop (Galanthus nivalis) (protected area)	YES	excellent
9	Habitat of the peony (protected area)	YES	excellent
10	Habitat of the peony (protected area)	YES	excellent
11	Habitat of the garden sage (Salvia officinalis) (protected area)	YES	excellent
12	Habitat of the garden sage (Salvia officinalis) (protected area)	YES	excellent
<p>This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Programme "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.”</p>			

Interreg

Greece-Bulgaria

EUROPEAN UNION

European Regional Development Fund

No	CULTURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Rock cult complex Gluhite Kamani (The Deaf Stones)	YES	excellent
2	Thracian domed tomb	YES	very bad
3	Dolmen necropolis	YES	very bad
4	An architectural monument - obelisk to the victims in the Balkan War (1912) - on top of Sheinovets peak	YES	satisfactory
5	Saint Athanasius Church	YES	excellent
No	NATURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Kovan Kaya	YES	excellent
2	Bird's stone (Kush Kaya)	YES	excellent
3	Habitat of the summer snowflake (<i>Leucojum aestivum</i>) - Dolnata	YES	excellent
4	Bakarlia (protected area)	YES	excellent
5	Gospodeva Stapka (Lord's Step)	YES	excellent

This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Programme "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.“

Interreg

Greece-Bulgaria

 TOURIST
www.maritza-evros.eu

European Regional Development Fund

EUROPEAN UNION

No	CULTURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Thracian memorial complex. Chapel of Saint Petka of Bulgaria. Monument-symbol "Thrace without Borders"	YES	excellent
2	Thracian cult-funeral complex and settlement. Okopa medieval fortress	YES	excellent
3	Roman road	YES	satisfactory
4	Megalithic cult structure - cromlech	YES	excellent
5	Saint Demetrius Church	YES	excellent
6	Rock Relief/Sanctuary	YES	very bad
7	Rock tomb	YES	excellent
8	Thracian Rock Niches - Hambarkaya	YES	satisfactory
9	Thracian fortress and sanctuary Sivri dikme	NO	very bad
10	Sharapana (rock winery)	NO	satisfactory
11	Church of Archangel Michael	YES	excellent
12	Thracian cult complex. Thracian and medieval fortress Hisarya. Chapel of Saint Cyril and Methodius	YES	excellent

13	Church of the Great Martyr Demetrius of Thessaloniki	YES	excellent
14	Rock cult complex Gluhite kamani (The Deaf Stones)	YES	excellent
15	Saint Athanasius Church	YES	excellent
No	NATURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Nesting site of rare endangered diurnal raptors (Protected Site)	YES	excellent
2	Meanders of the Arda River	YES	excellent
3	Patronka protected area	YES	excellent
4	Gyurgena protected area	YES	excellent
5	Momina Skala (Maiden's Rock) protected area	YES	excellent
6	Chernata Skala (The Black Rock) protected area	YES	excellent

This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Programme "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.”

No	CULTURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Thracian rock cult complex Altan Tepe and Late Antiquity fortress in the Hisarya locality	YES	satisfactory
2	Golyamoto Gradishte Prehistoric Thracian Fortress	YES	satisfactory
3	Stapkata na Bogoroditsa (Virgin Mary's Step)	YES	excellent
4	Sveti Duh (Holy Spirit) Roman fortress	YES	excellent
5	Church of Saint George	YES	excellent
6	Fortress Peak Kupena/Varga/Latnitsata	YES	satisfactory
7	Saint Nicholas Church	YES	excellent
8	Sarnitsa Stronghold - walls of a Thracian, Late Antiquity and medieval fortress with a signalling tower	YES	satisfactory
9	Sharapanas (rock wineries)	YES	excellent
10	Saint Athanasius Church	YES	excellent
11	Mosque	YES	excellent
12	Mosque	YES	excellent
13	Mosque	YES	excellent
14	Thracian fortress of Orlovi Skali (Eagle's Rocks) Peak	YES	excellent
15	Sundial	NO	satisfactory

№	NATURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Aida protected area	YES	excellent
2	Habitat of lily-of-the-valley and peony natural monument (protected area)	YES	excellent
3	Dikilitash protected area	YES	excellent
4	Boraka Nature Reserve	YES	excellent
5	Orlovi Skali (Eagle's Rocks) protected area	YES	excellent
6	Pobiatia kamak (The Standing Stone) protected area	YES	excellent
7	The Mirror Rock natural monument	YES	excellent
8	Golyamata Ev Kaya Cave	NO	very bad
9	Lipovitsa Cave	NO	very bad
10	Ivanov Kamak Cave	NO	satisfactory
11	Dushkovitsa Cave	NO	very bad
12	Peshturata Cave	YES	excellent
13	Kaleto 1 and Kaleto 2 Caves	YES	excellent

This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Programme "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.“

No	CULTURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Mustafa Pasha Bridge	YES	excellent
2	Museum of History	YES	excellent
3	Ancient and medieval settlement	NO	very bad
4	Dolmen	NO	very bad
5	Monument to War Heroes	YES	excellent
6	Church of the Life-Receiving Source	YES	excellent
7	Church of the Holy Trinity	YES	excellent
8	Prehistoric and Protohistoric Pit Complex	YES	satisfactory
9	Remains of the ancient Roman road Via Diagonalis	YES	excellent
10	Rock church	YES	excellent
11	Bukelon Fortress	YES	excellent
12	Medieval fortress	YES	excellent
13	Thracian beehive tomb	YES	excellent
14	Rock church	YES	excellent
15	Thracian domed tomb	NO	very bad
No	NATURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Lozen road (protected area)	YES	excellent
2	area)	YES	excellent
3	Habitat of Veronica multifida (protected area)	YES	excellent

4	Dervish Mound (protected area)	YES	excellent
5	Kaleto protected area	YES	excellent
6	Sheinovets Peak	YES	excellent

This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Programme "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme."

No	CULTURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Medieval necropolis	NO	very bad
2	Constantia Fortress	YES	very bad
3	Church of the Holy Theotokos	YES	very bad
4	Church of Saint Nicholas the Wonderworker	YES	excellent
5	Roman road	NO	satisfactory

This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Programme "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme."

No	CULTURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Burial mound (tumulus)	NO	very bad
2	An archaeological complex including the following monuments:	YES	excellent
3	Ethnographic Museum	YES	excellent
4	Church of Saint Demetrius of Thessaloniki Dimitar	YES	excellent
5	Rock tomb	NO	very bad
6	Burial mound (tumulus)	NO	very bad
7	Hambarlak Telesi Thracian Fortress	NO	satisfactory
8	Settlement mound (tell)	NO	very bad
9	Mound necropolis	YES	excellent
10	Mound necropolis	YES	excellent
11	Church of Saints Peter and Paul	YES	excellent
12	Church of Saints Constantine and Helen	YES	excellent
13	Archaeological complex including 3 rock tombs	YES	excellent
14	Rock tomb	YES	excellent
15	Medieval fortress	YES	satisfactory
16	Sharapana (rock winery)	NO	very bad
17	Mound necropolis	NO	very bad
18	Thracian fortress "Kralev peak"	NO	very bad

19	Thracian complex at Chala Ridge in the Eastern Rhodopes	YES	satisfactory
20	Burial mound (tumulus)	NO	satisfactory
21	Thracian sharapanas	NO	very bad
22	Chala Late Roman and medieval fortress	NO	very bad
23	Demir Baba Türbe	YES	satisfactory
24	Mound necropolis	NO	very bad
25	Church of Saint Elijah	YES	excellent
26	Chapel of Saint George	YES	excellent
27	Chapel of the Holy Trinity	YES	excellent
No	NATURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Studen Kladenets protected area	YES	excellent
2	Golemiyat Sipey (The Big Scree) protected area	YES	excellent
3	Habitat of <i>Astracantha thracica</i> (protected area)	YES	excellent
4	(protected area)	YES	excellent
5	The Devil's Bridge	YES	excellent
6	Eastern Rhodopes	YES	excellent
7	Arda Bridge	YES	excellent

This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Programme "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.“

No	CULTURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Municipal Historical Museum	YES	excellent
2	Church of the Holy Theotokos,	YES	excellent
3	Monastery of the Holy Trinity	YES	excellent
4	Rock church	YES	satisfactory
5	Paleocastro Thracian Religious Complex and Fortress	YES	excellent
6	Remains of Vishegrad fortress	NO	satisfactory
7	Dolmens (two-chamber) and Megalithic circle - remains	YES	satisfactory
8	Fortified ruler's house from the Hellenistic era	YES	satisfactory
9	Dolmen (two-chamber)	YES	satisfactory
10	Dolmen (two-chamber)	YES	very bad
11	Dolmen (two-chamber) - remains	YES	very bad
12	Dolmen (two-chamber)	YES	very bad
13	Kamenna mogila (Stone Mound) rock sanctuary	YES	satisfactory
14	Two-chamber dolmen - remains	YES	excellent
15	Dolmen (two-chamber)	NO	very bad
16	Dolmen (two-chamber)	YES	excellent
17	Dolmen (two-chamber)	YES	excellent
18	Dolmen (group)	YES	excellent
19	Dolmen (group)	NO	satisfactory
20	Dolmen Group - remains of 4 double-chamber dolmens and one cromlech	YES	very bad
21	Dolmens - remains	NO	very bad
22	Museum collection	YES	excellent
23	Kaleto Medieval Fortress	NO	very bad

№	NATURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Kazankite locality	YES	excellent
2	Babini Boski Cave	YES	satisfactory
3	Brasnarskiat Stol (Barber's Chair) (protected area)	YES	excellent
4	Karakolyovota Dupka (protected area)	YES	excellent
5	State forest around the Holy Trinity Monastery (protected area)	YES	excellent
6	Gorge of the Tundzha River (protected area)	YES	excellent
7	Habitat of Verbascum purpureum (protected area)	YES	excellent
8	Sakar Mountain	YES	excellent

This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Programme "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.“

No	CULTURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Izvara na belonogata (The Spring of the White-legged Girl)	YES	excellent
2	The Humpback Bridge	YES	satisfactory
3	Church of Saint Athanasius the Great	YES	excellent
4	Museum of History	YES	excellent
5	Gluhite Kamani (The Deaf Stones) rock cult complex	YES	excellent
6	Roman road	YES	excellent
7	Archaeological complex Castra Rubra	YES	very bad
8	Chuchul Kamak menhir	YES	excellent
9	Roman Road	YES	excellent
10	Dolmen	YES	very bad
11	Dolmen	YES	very bad
12	Kervan Saray	YES	excellent
No	NATURAL SITE	AVAILABLE	PRESERVATION
1	Kyummyurluka Waterfall	YES	excellent
2	Kuru-Dere Waterfall	YES	excellent
3	Hajdushkata Dupka cave	NO	excellent
	Stankova Kashta Cave	NO	excellent
4	area)	YES	excellent
5	Olu-dere Gorge (Protected Site)	YES	excellent

6	Bakarlia protected area	YES	excellent
7	Habitat of <i>Verbascum purpureum</i> (protected area)	YES	excellent
<p>This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Programme "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.“</p>			

No	CULTURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Church of Archangels Michael and Gabriel, murals and	YES	excellent
2	Church of the Assumption of the Theotokos and	YES	excellent
3	Saint Demetrius Church	YES	excellent
4	Armenian Church Surp Stepannos (St. Stephan)	YES	excellent
5	Eski Mosque (Camı Jadid)	YES	excellent
6	Charshijska Mosque (Çarşı Camı)	YES	excellent
7	Monument of the Holy Mother of God	YES	excellent
8	Monument "1000 years of Haskovo"	YES	excellent
9	Bell tower	YES	excellent
10	The Old Clock Tower	YES	excellent
11	The Sundial	YES	excellent
12	Monument of Envy	YES	excellent
13	Marsa Fortress	YES	satisfactory
14	Regional Museum of History	YES	excellent
15	House of Chorbadzhi Pascal (Paskalevata House)	YES	excellent
16	House of Chorbadzhi Dimitrak	YES	excellent
17	Boyadzhi Oglu's House	YES	excellent
18	Kirkovo School	YES	excellent
19	Ivan Dimov Theatre	YES	excellent
20	Haskovo Art Gallery	YES	excellent
21	Forum Arts Gallery	YES	excellent
22	Prehistoric settlement	NO	very bad
23	Alexandrovo Tomb (Thracian tomb with frescoes)	YES	satisfactory
24	Museum of Thracian Art	YES	excellent
25	Venue of the Uzundzhovo Fair from the 16th to the	YES	excellent

26	Church of the Assumption of the Most Holy Mother of	YES	excellent
27	Medieval fortress	YES	very bad
28	Holy Spring and Chapel of Saint Anna	YES	excellent
29	Ethnographic room	YES	excellent
30	Osman Baba's Türbe	YES	excellent
No	NATURAL SITE	AVAILABLE	STAGE OF PRESERVATION
1	Ivanova Dupka Cave	NO	satisfactory
2	Dyado Dulyova Dupka Cave	NO	excellent
3	Murchaluka Cave	NO	satisfactory
4	Kenana Forest Park	YES	excellent
5	Zlato Pole protected area	YES	excellent
6	Boaza (Protected Territory)	YES	excellent
7	Habitat of the common snowdrop (<i>Galanthus nivalis</i>) (protected area)	YES	excellent
8	Habitat of the common oak (<i>Quercus robur</i>) (protected area)	YES	excellent

This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Programme "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.“

Annex 1.3 Analysis and assessment of the recognizability of cultural and natural heritage sites among the population of the target region (Haskovo district)

I. The place of cultural and natural sites in the vision of the local population for the development of the target region

The extent to which the sites are recognized by the respondents is considered in the context of the overall vision of the local population for the development of the target region (Haskovo district).

Cultural and historical heritage sites have a clearly defined place in the vision of the population as **the second most important resource for the development of the target region** with their potential for attracting visitors:

- the cultural and historical sites are the second most frequently mentioned resource (30.6%), connected with the main development potential of the Haskovo district - after the land and the opportunities for development of agriculture (33.2%).
- next to agriculture (58.8%), considered by the respondents as the most promising sector for the Haskovo region, tourism is regarded as the second (45%) and wine growing (22.8%) as the third most important sector for development.

Regarding cultural heritage **a major role is played by archaeological sites** – finds from antiquity, excavations and archaeological remains (at the expense of, for example, architectural monuments): given average assessment scores of 1 to 7, where 7 is the highest score, archaeological monuments are very highly valued for their potential to attract tourists to the area - 6,02, which is the highest score among all other aspects - for architectural landmarks it is 5.81 and for local customs and traditions - 5.65.

Natural sites remain slightly outside the main focus:

- When respondents spontaneously identified the main resources for development, the region's natural resources have a tangible presence, but are mentioned by a relatively smaller share of respondents compared to the cultural ones - 20.8%.
- The average score of the potential of natural landmarks for attracting visitors is 5.54 (on a scale of 1 to 7, where 1 is the lowest and 7 is the highest score) - a high score, but lower than the assessment of all types of cultural heritage - archaeological and architectural sites and intangible cultural heritage - customs and traditions.

II. Recognisability and assessment of the sites

As a result of the survey carried out on the territory of Haskovo district, it has been found that the local population has a relatively high level of familiarity with the sites of natural and cultural heritage in Haskovo district - more than 80% of the respondents are able to spontaneously identify at least one cultural site and over 70% - one natural site.

In general, however, natural heritage sites are much less familiar than those of the cultural heritage. In addition, respondents regard as natural heritage sites both protected areas (Dupkata, Likana) and various types of outdoor locations (peaks, rivers) as well as hydro-engineering facilities such as dams, including even urban parks. Some of the sites they identify are not even located in the territory of Haskovo district (Vishegrad Fortress, Kamenna svatba (The Petrified Wedding) rock formation, the source of the Arda River, the Stone Mushrooms). The common element in the respondents' associations is obviously the fact that all mentioned sites are places for outdoor recreation amidst verdure, water and other natural elements.

The identified sites of cultural heritage show quite good objective degree of recognition as far as the list of spontaneous responses includes sites with a real status of a monument, most of them of national importance, as well as others of a rather symbolic significance for the local people (for example the Monument to the Holy Mother of God built in recent years).

The sites of cultural heritage are significantly more prominent in the minds of the local people as being emblematic for the area compared to natural sites.

- Regarding cultural sites, the share of respondents who spontaneously think of ancient archaeological monuments is 83.8% and with architectural sites it is 73.1%. Regarding natural sites, this share is relatively smaller - 69.4%.
- Similarly, most numerous are the identified archaeological monuments (25), followed by architectural monuments (15 sites) as part of the cultural heritage of the area and more limited is the number of identified natural landmarks (14), even when sites such as local dams and Kenana Park are included.

Chart 1.

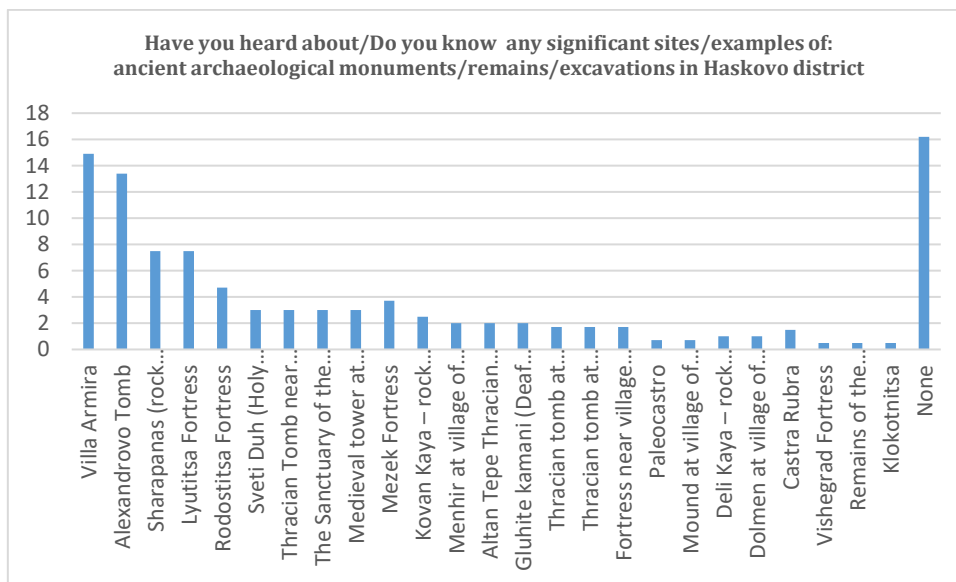
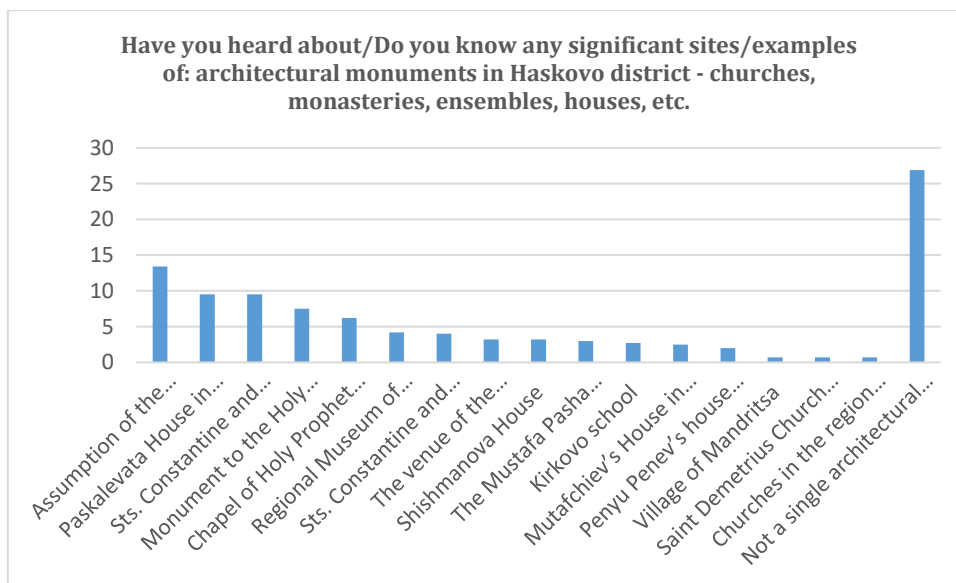
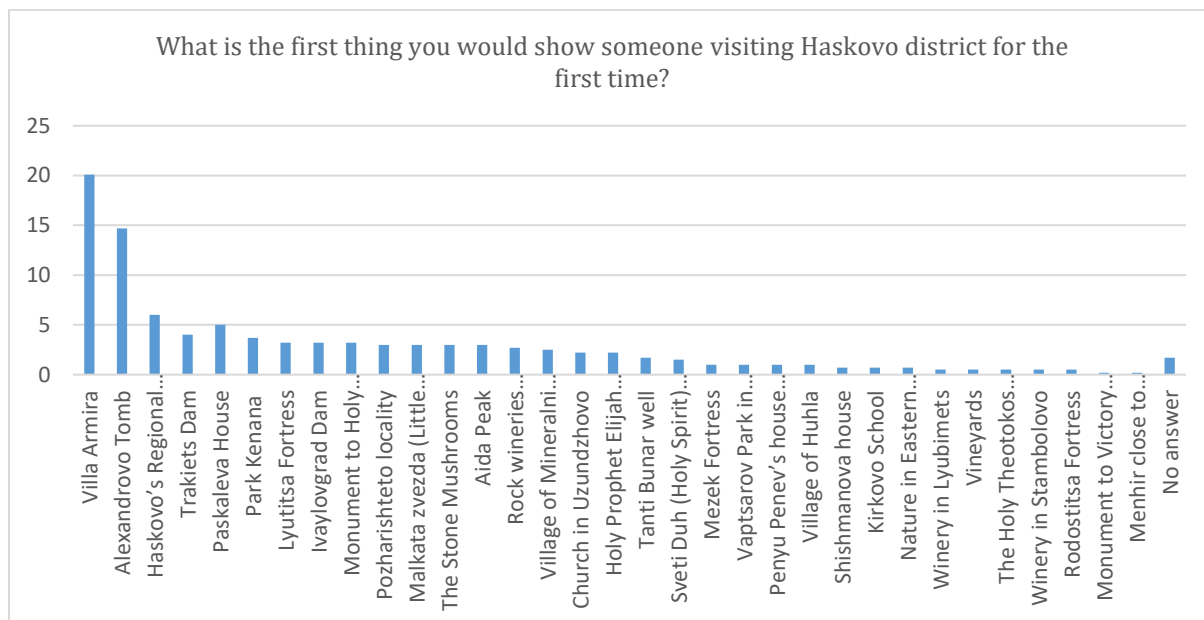

Chart 2.

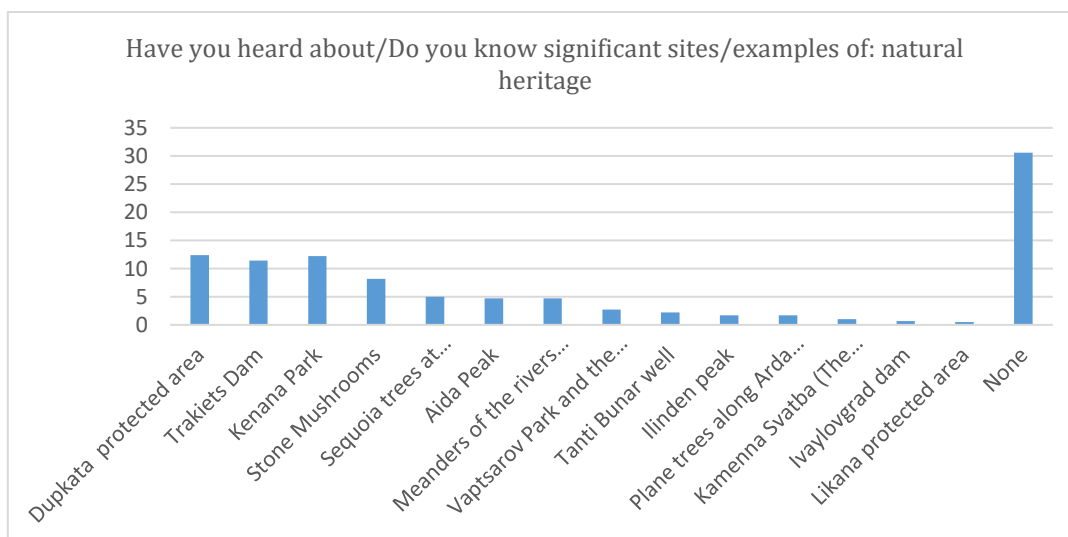
When asked about what would be the first thing they would show someone visiting the area for the first time, the majority of respondents again pointed to cultural heritage sites, the list being headed by two sites, both of which are actual cultural monuments of national importance: Villa Armira (20,1%) and the Alexandrovo Thracian Tomb (14.7%). The sites following next in the list - both cultural and natural - are mentioned by less than 10% of respondents.

Chart 3.

The identified natural sites serving as a source of pride are much less numerous, as most often people point to Kenana Park (5, 0%), Trakiets Dam (4%), Ivaylovgrad Dam (3.2%) and Aida Peak (3%).

Chart 4.

Almost half of the respondents (47%) have visited at least one of the sites identified as natural heritage and 63% - at least one cultural site. Nearly all respondents have rated the sites they visited, but for some sites the total number of visitors is very small, so their estimates can only be viewed as a reference point and might vary considerably in case a more detailed survey is conducted. On a scale from one to seven (*with 1 being the*

This document has been created within the framework of the project "Promotion and development of natural and cultural heritage of the Bulgarian-Greek cross-border region through smart and digital tools" (eTOURIST), financed under the INTERREG VA Cooperation Programme2 "Greece-Bulgaria 2014 -2020 ", Subsidy Contract No B2.6c. 07/09.10.2017 The Project is co-funded by the European Regional Development Fund and the national funds of the countries participating in the Interreg VA "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme."

lowest score, 2, 3, 4 - neutral, 5, 6, 7 - highest) the average scores on the two criteria referring to natural sites that respondents have visited over the past year show that:

- the overall condition and degree of maintenance is higher for almost all sites compared to the availability of information and guidance for finding the sites, except for dams, which is quite logical as far as they are part of an infrastructure which cannot be left poorly signposted.
- the protected areas near Madzharovo and partially Dupkata protected area are noted for their good overall condition.

In respect to cultural sites, there is good level of recognizability, as well as the "sense of bringing to life" of cultural landmarks through habits of spending leisure time in their vicinity - more than half of the respondents (63%) have visited at least one of the mentioned cultural sites.

The assessment of cultural sites on both criteria is higher than that of natural sites, with their overall condition being assessed again higher than the availability of information

The recognizable cultural and natural sites among the population are the following:

Villa Armira
Alexandrovo tomb
Sharapanas (rock wineries) near the village of Kralevo, Avramov stone, Pozharishteto locality
Lyutitsa Fortress
Rodostitsa Fortress
Sveti Duh (Holy Spirit) Fortress
Thracian tomb at Pchelari
The Sanctuary of the Nymphs
Medieval tower at village of Matochina
Mezek Fortress
Kovan kaya - rock niches
Menhir at Ovcharovo village
Thracian tomb at Altan tepe
Gluhite Kamani (Deaf Stones) rock formation
Thracian tomb in the village of Dolno Lukovo
Thracian tomb at Sheinovets peak
Fortress near the village of Gugutka
Paleocastro
Mound close to village of Svirachi
Deli kaya - a rock church
Dolmen at village of Plevun

Castra Rubra
Vishegrad Fortress
Remains of the ancient Roman road Via Diagonalis
Klokotnitsa Fortress
Assumption of the Theotokos Church in Uzundzhovo
Paskaleva House in Haskovo
Sts. Constantine and Helen Church in Dolno Lukovo (partially buried underground)
Monument to the Holy Mother of God
Chapel to the Holy Prophet Elijah above the village of Huhla
Regional Museum of History
Monastery to Saints Constantine and Helen in Ladzha
Venue of the Uzundzhovo Fair
Shishmanova house
The Mustafa Pasha Bridge - Svilengrad
Kirkovo School
Mutafchieva House - Ivaylovgrad
Penyo Penev's house museum - Dimitrovgrad
Saint Demetrius Church at village of Mandritsa
Saint Demetrius Church in Haskovo
Churches in the area as a whole
Dupkata protected area
Trakiets Dam
Kenana Park
Stone Mushrooms rock formation
Sequoia trees in Kolibar cheshma locality
Aida Peak
Meanders of the rivers Arda, Luda Reka, Byala Reka
Vaptsarov Park and the lake in it
Tanti bunar well
Ilinden peak
Plane trees along the Arda River
Kamenna Svatba (The Petrified Wedding) rock formation
Ivaylovgrad Dam
Likana protected area

Average visitor ratings regarding natural and cultural sites - total for all sites

lowest score 1 2 3 4 5 6 7 highest score

	Overall condition and maintenance	Availability of information and signboards
Average rating of natural sites : on the basis of all	4.89	4.40

This document has been created within the framework of the project "Promotion and development of natural and cultural heritage of the Bulgarian-Greek cross-border region through smart and digital tools" (eTOURIST), financed under the INTERREG VA Cooperation Programme2 "Greece-Bulgaria 2014 -2020 ", Subsidy Contract No B2.6c. 07/09.10.2017 The Project is co-funded by the European Regional Development Fund and the national funds of the countries participating in the Interreg VA "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme."

answers		
Average rating of <u>cultural sites</u> : on the basis of all answers	5.16	4.89

Average visitor ratings regarding natural heritage - by sites

lowest degree 1 2 3 4 5 6 7 highest degree

	Site of natural heritage	% of visits	Overall condition and maintenance	Availability of information and signboards
	Kenana Park	26.3%	4.72	4.38
	Trakiets Dam	23.7%	4.36	4.64
	Dupkata protected area	18.4%	5.10	4.45
	Stone mushrooms	13.2%	4.86	4.50
	Meanders of Byala Reka River	7.4%	4.56	3.56
	Meanders of Arda River	6.8%	5.00	4.50
	Ivaylovgrad Dam	6.3%	4.33	4.67
	Protected areas near Madzharovo	5.8%	6.27	6.27
	Likana protected area	4.2%	3.50	3.0
	Aida Peak	2.1%	4.00	4.0
	Ilinden Peak	2.1%	7.00	4.0
	Forests near Huhla village	1.6%	Not specified	Not specified
	Forests along Arda River	1.6%	1.0	1.0
	Aleksandrovo camping site	1.1%	6.0	6.0
	Average score on this criterion		4.89	4.40

Average visitor ratings regarding cultural heritage - by sites
lowest degree 1 2 3 4 5 6 7 highest degree

	Site of cultural heritage	% of visits	Overall condition and maintenance	Availability of information and signboards
	Villa Armira	23.6%	6.63	6.52
	Lyutitsa Fortress	20.5%	3.79	4.35
	Alexandrovo Tomb	14.6%	4.44	4.32
	Church in Uzundzhovo	13.4%	5.06	4.69
	Monument to the Holy Mother of God	11.8%	4.69	4.54
	Gluhite kamani (Deaf Stones)	9.4%	5.38	4.83
	Mezek Fortress	7.9%	6.00	5.39
	Paskaleva House	4.7%	5.25	3.88
	Rodostitsa Fortress	4.7%	4.00	2.00
	Mound near Svirachi	3.9%	2.30	2,70
	Penyo Penev house museum in Dimitrovgrad	3.1%	6.50	6.50
	The Roman Bridge	3.1%	3.75	3.75
	Pozharishteto locality	2.8%	6.50	6.50
	Sharapana	2.8%	5.86	5.29
	Chapel of Prophet Elijah	2.4%	7.00	5.87
	Sveti Duh Fortress	2.0%	5.80	6.80
	Regional History Museum - Haskovo	2.0%	6.13	4.25
	Kirkovo School	1.6%	4.50	4.50
	Sts. Constantine and Helen Monastery	1.6%	4.00	4.00
	Kovan Kaya rock niches	1.6%	6.00	5.00
	Fortress near village of Gugutka	1.6%	6.00	6.00
	Average score on the criterion		5.16	4.89

ANNEX 1.4. IDENTIFIED SITES IN TERMS OF THEIR THE HISTORICAL PERIODODI- ZATION

PERIOD	
PREHISTORIC	
<i>/2.5 million years ago - 3300/3000 BC./</i>	
	<p>Dolmen acropolis, Oryahovo village and Vaskovo village, Lyubimets Prehistoric Thracian Fortress "Golyamo Gradishte", Gorno Bryastovo village, Mineral bani Sunny Clock, Mineralni bani village, Mineral bani Dolmen, Studena village, Kapaklia, Svilengrad municipality Prehistoric and proto-historical yam complex, Kapitan Andreevo village, "Hausa" village, Svilengrad</p>
ANCIENT	
<i>/3300/3000 BC until 800BC/</i>	
	<p>Thracian Dolmen, village of Zhelezino, Ivailovgrad Rock cult complex "Deaf Rocks", Dabovets village and Malko Gradishte village, Lyubimets municipality Thracian domed tomb, village of Valche pole, municipality of Lyubimets Step foot, village of Oryahovo, municipality Lyubimets Thracian Fortress and Sivri Dikme Shrine, Gorno Pole, Madzharovo Municipality The step of the Virgin Mary, village of Mineralni bani Antique and Medieval Settlement, Svilengrad, Hissarya near the Kanacliiski neighbourhood Tombstone Mound, village of Madjari, Stambolovo Rock Tomb, Popovets, Hambar Tash Area, Stambolovo Tombstone mound, Popovets village, Stambolovo Mogilen necropolis, Stambolovo village, "Dvete Chuki", municipality Stambolovo Mogilev necropolis, Stambolovo village, Illyraska gora municipality Stambolovo Dolmen (two-chamber-ruins), village of Sakarci, Topolovgrad Dolmen (two-chamber), the village of Sakarci, "Yurgakov igrek", municipality. Topolovgrad "Kamenna mogila" rock sanctuary, Topolovgrad Two-chamber Dolmen-Remains, village of Hlyabovo, Byalata treva Dolmen (two-chamber), village of Hlyabovo, Manger village, Topolovgrad Dolmen (two-chamber), village of Hlyabovo, Topolovgrad Dolmen (two-chamber), village of Hlyabovo, Topolovgrad Dolmen (group), village of Hlyabovo, Topolovgrad Dolmen (group), village of Hlyabovo, Topolovgrad Dolmen group, village of Planinovo, Sands, village, Topolovgrad Dolmeni, the village of Radovets in Kapaklia and Chervenite Varvushki areas, Topolovgrad Rock cult complex "Deaf Stones", Oreshets village, Topolovgrad</p>

	Menhir-Chuchul stone, Ovcharovo village, Harmanli Dolmen, Cherepovo village, Harmanli Dolmen, the village of Ostar Kamuk, Sivri Kaya, Harmanli
	<i>DATING TO CLASSICAL ANTIQUITY</i>
	<i>/from 8th century BC until the beginning of the 6th century AD /</i>
	Thracian sanctuary of the nymphs and Aphrodite, village of Kasnakovo, Gyaur bunar, Dimitrovgrad Ancient villa "Armira" II-IV century, town of Ivaylovgrad Thracian masonry tomb, Ronkite area, Dolno Lukovo village, Ivailovgrad Megalithic tomb (Dolmen), Pelevun village, Ivailovgrad The stone-built stone construction in "Golyamata mogila", Svirachi village, Ivailovgrad Thracian cult-funeral complex and settlement. Medieval fortress "Okopa". Sharapana, Madzharovo Roman Road, village of Dolni Glavanak, Madjarovo Megalithic cult facility - cromlehm. "Bunarullum", Dolen Glavanak village, municipality of Madjarovo Rock relief / sanctuary, the land of the village of Gorno pole, Madjarovo Rock tomb, Furnadjikka village, Gorno pole village, Madjarovo Thracian Rock Niches - "Hambarkaya" village of Gorno Pole, Madjarovo. Sharapana, the Big Bourun, on the territory of the village of Balzha, Madjarovo Thracian cult complex. Thracian and Medieval fortress "Hisarya". Chapel "St. St. Cyril and Methodius", village of Senoklas, Madjarovo Rock cult complex "The Deaf Stones", Efrem village, Madjarovo Thracian rock cult complex and late antique fortress in the Hissarya village, Angel Voivoda village, Mineralni bani Roman fortress "Holy Spirit", village of Mineralni bani, Mineralni bani Fortress Coupen / Varga / Latnata fortress, village of Sarnitsa, Mineralni bani Kaleto Sarnitsa - walls of a Thracian, late antique and medieval fortress with a signal tower, village of Sarnitsa to the Gidika pass, Mineralni bani Sharapani (wine rock "Sharap Tash"), Bryastovo village, Mineralni bani Thracian fortress of "Orlovi skali" peak, village of Surnitsa, Mineralni bani Remains of Roman Road "Via Diagonalis" Kapitan Andreevo, "Hausa", Svilengrad Thracian domed tomb, village of Mezek, Svilengrad Thracian domed tomb, Shinovets peak, Svilengrad Medieval necropolis, town of Simeonovgrad, Belana locality, Simeonovgrad Fortress Constancia, town of Simeonovgrad Roman Road, village Troyan, Simeonovgrad Archaeological complex, village of Dolno Cherkovishte, Stambolovo Selishtena Mogila, Stambolovo village, Beshkova and Mashkova Reka, Stambolovo Archaeological complex, including 3 Rock Tombs, village of Pchelari, Stambolovo Rock Tomb, village of Pchelari, Kara-in, Stambolovo

	<p>Rock Winery / Sharapana / Kralevo village, Stambolovo Mogul necropolis, village of Kralevo, Stambolovo Thracian fortress "Kralev peak", Kralevo village, Stambolovo Thracian fortress barn bells, Popovets village, Stambolovo Thracian complex at East Rhodopes mountain Chala, Kralevo village, Stambolovo Tombstone Mound, Dolno Botevo village, Stambolovo Thracian Sharapans, village of Dolno Botevo, Stambolovo Late Roman and Medieval fortress Chala, village of Golyam izvor, Stambolovo Mighty necropolis, village of Tsareva polyana, Stambolovo Rock niches Kovan Kaya, village of Dolno Cherkovishte, Stambolovo Thracian Thracian Complex "Paleokastro" and Thracian Fortress, Topolovgrad Remains of fortress Visegrad, Topolovgrad Enhanced ruler's home from the Hellenistic epoch, village of Knyazhevo, "Tatar Masha" area, Topolovgrad Roman road, village of Izvorovo, Kaldarama locality, Harmanli Archaeological complex Castra Rubra, village of Izvorovo, Kaleto village, Harmanli Roman Road, Ovcharovo village, Gerena district, Harmanli Prehistoric School, Haskovo Alexander Tomb (Thracian tomb with frescoes), Aleksandrovo village, Haskovo</p>
	MEDIEVAL
	<i>/ from early 6th to late 15th century /</i>
	<p>Fortress in Hasara locality, Stalevo village, Dimitrovgrad Medieval fortress "Lyutza", 6 km. west of Ljuja district, town of Ivaylovgrad Monastery "St. St. Konstantin and Elena ", Ivaylovgrad Fortress Byalgrad, Gugutka village, Ivaylovgrad municipality "Medieval Tower, (Bukelon Fortress)", Matochina Village, Kulata Village, Svilengrad Municipality Medieval fortress, Mezek village, Kaleto village, Svilengrad Rock Church, Matochina Village, Deli Kaya, Municipality Svilengrad Rock church, Mikhalich village, Svilengrad Medieval fortress, village of Rabovo, pl. Stambolovo Turibe, village of Lyaskovets, pl. Stambolovo Monastery of the Holy Trinity, Topolovgrad - Ustrem village Rock Temple Church, Topolovgrad Medieval Fortress Kaleto, Orlov Dol Eski Mosque (Dzhami Jadid), Haskovo Fortress Marsa, Haskovo Medieval fortress, Klokotnitsa village, Haskovo</p>
	MODERN
	<i>/ from end-15th to mid-20th century /</i>
	<p>Water tower Dimitrovgrad</p>

"Bulgaria" Square, Dimitrovgrad
St. Dimitar Church, Dimitrovgrad
Blesna Fortress, in Dimitrovgrad, Kaleto / Durhana
St. Konstantin and Elena Church, Krepost village, Dimitrovgrad
Orthodox Church of St. Nicholas the Wonderworker, Merichleri, Dimitrovgrad
Monastery of Virgin Mary, Dobrich, municipality Dimitrovgrad
The church "St. Haralampiy ", village of Chernogovo, Dimitrovgrad
The church "St. Dimitar ", village of Yabulkovo, Dimitrovgrad
Church of St. George the Victorious, Bodrovo village, Dimitrovgrad
Church of St. George the Victorious, Gorski izvor village, Dimitrovgrad
The church "St. Ivan Rilski ", village of Dobrich, municipality of Dobrich Dimitrovgrad
The church "St. Georgi "village, Brod village, Dimitrovgrad
The church "St. Prophet Elijah ", M. Asenovo village, Dimitrovgrad
Athenian bridge, Ljudja district, Ivaylovgrad
The church "St. Transfiguration of the Lord ", town of Ivaylovgrad
Revival house-museum of Mircho Paskalev - Paskaleva house, town of Ivaylovgrad
The church "St. Archangel Michael ", Dolno Lukovo village, Ivailovgrad
The church "St. St. Konstantin and Elena ", village of Dolno Lukovo, Ivailovgrad
Museum collection in an old cellar school, village of Pelevun, Ivailovgrad
Thracian memorial "Ilieva niva", village of Glumovo, Ivailovgrad
The church "St. Anastasiy ", village of Belopolyane, Ivailovgrad
Monument-Ossuary, Mount Cherni rid, Ivaylovgrad Municipality
Architectural monument-obelisk of the victims of the Balkan War (1912) - on the peak of Shinovets, Valche pole and Malko gradishte, Lyubimets municipality
St. Athanasius Church, Malko gradishte village, Любимец
Thracian memorial complex. Chapel "St. Petka Bulgarska ", Monument-symbol" Thrace without borders ", town of Madzharovo, Madjarovo
St. Demetrius Church, village Dolni Glavanak, Madjarovo
St. Archangel Michael Church, Senoklas village, Madzharovo municipality
Church of the Holy Martyr Dimitrios of Thessaloniki, Borislavtsi village, municipality Madjarovo
St. Athanasius Church, Eferem village, Madjarovo municipality
Church of St. Athanasius, Susam village, Mineralni bani
Mosque, village of Kolets, Mineralni bani
Mosque, Boyan Botevo village, Mineralni bani
Mosque, Karamantsi village, Mineralni bani
The bridge of Mustafa Pasha, Svilengrad
"Zivopriemniy zdroj" Church, Svilengrad
Holy Trinity Church, Svilengrad
St. Mary's temple, Zlatni dol, Simeonovgrad
"St. Nikolay the Wonderworker" Temple, Simeonovgrad
St. Dimitar ", the village of Yulti bryag, Stambolovo

	<p>"St. St. Apostles Peter and Paul ", Stambolovo village, Stambolovo "St. St. Konstantin and Elena ", village of Tankovo, Stambolovo Church of St. Elias, village of Tsareva polyana, Stambolovo Chapel "St. Georgi ", village of Tsareva polyana, Stambolovo Chapel "St. Trinity ", the village of Zhulti bryag, Stambolovo municipality Municipal Historical Museum, Topolovgrad Church of Virgin Mary, Topolovgrad Museum Collection, Radovets village, Topolovgrad "The Spring of the Belonoga", Harmanli Humpback Bridge, Harmanli St. Atanasii the Great Church, Harmanli Caravan Sarai, Harmanli The church "St. Archangels Michael and Gabriel "and frescoes and carvings, Haskovo Assumption of Virgin Mary Church and Woodcarvings, Haskovo St. Dimitar Church, Haskovo Armenian church "Surp Stepanos" (St. Stefan), Haskovo The Grand Mosque (Haskovo Mosque), Haskovo Old Clock Tower, Haskovo Regional History Museum, Haskovo Kirkovo School, Haskovo Theater "Ivan Dimov", Haskovo Place of the Uzundjov Fair, Uzundjovo Village, Haskovo House of Chorbadji Paskal, Haskovo The house of Chorbadji Dimitrak, Haskovo The house of Boyadji Oglu, Haskovo Church of Assumption of the Most Holy Mother of God (Uzunjov Church), Uzundzhovo village, ХАСКОВО Holy Spring and Chapel of Saint Anna , Trakiets village, Haskovo municipality Osman Baba's Türbe, Teketo Village, Haskovo</p>
	CONTEMPORARY
	<i>/ from the mid-20th century to the present day /</i>
	<p>Historical Museum, Dimitrovgrad Penyo Penev House Museum, Dimitrovgrad Art Gallery, Dimitrovgrad Municipal Dramatic Theater "Apostol Karamitev", Dimitrovgrad Architectural ensemble of "Treti mart" Blvd., Dimitrovgrad Ensemble Central City District, Dimitrovgrad Open-air gallery, Krepost village, Dimitrovgrad Ethnographic museum collection "Dyko Penev" at NS "Prosveta-1896", town of Merichleri, Dimitrovgrad Christian Cross, Krum, General. Dimitrovgrad</p>

Interreg Greece-Bulgaria

European Regional Development Fund

Municipal Historical Museum - Ivaylovgrad, town of Ivaylovgrad / 2009 /
St. Georgi Church, Mineralni bani village, Mineralni bani municipality
Church of St. Nicholas, village of Sarnitsa, Mineralni bani municipality
Historical Museum, Svilengrad
Monument of the heroes from the wars, Svilengrad
Ethnographic Museum, the village of. Stambolovo
The Historical Museum, Harmanli
Monument Bogoroditsa, Haskovo
Monument "1000 years Haskovo", Haskovo
The bell tower, Haskovo
The Solar Clock, Haskovo
Monument of envy, Haskovo
Art Gallery - Haskovo, Haskovo
Forum Forum, Haskovo
Museum of Thracian Art, Aleksandrovo village, Haskovo
Ethnographic room, village of Knzhovnik

Interreg

Greece-Bulgaria

 TOURIST
www.maritza-evros.eu

European Regional Development Fund

EUROPEAN UNION

ЗАГЛАВНА СТРАНИЦА

1	Код и заглавие на продукта	Продукт 3.1.2 Проучване на обекти на природно и културно наследство ИЗСЛЕДВАНЕ НА ПРИРОДНО И КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО НА ОБЛАСТ ХАСКОВО
2	Име(на) на Проектен бенефициент(и), отговорен за изпълнението	Регионално сдружение на общините „Марица”
3	Текст, отнасящ се до източниците на финансиране	Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР) и от национални фондове на страните, участнички в Програмата за сътрудничество Interreg V-A „Гърция-България 2014-2020”.
4	Отказ от отговорност	Съдържанието на това изследване е изцяло отговорност на Регионално сдружение на общините „Марица” и по никакъв начин не може да се счита, че отразява възгледите на Европейския съюз, участващите страни, Управляващия орган и Съвместния секретариат.
5	Линк към уебсайта на проекта	https://etourist.dimossin.gr/ https://maritza-evros.eu/

„Този документ е създаден в рамките на Проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти” (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020 г.”, Договор за субсидия № В2.6с.07/09.10.2017 г. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от национални фондове на страните, участнички в Програмата за сътрудничество Interreg V-A „Гърция - България 2014-2020 г. Съдържанието на този документ е изцяло отговорност на РСО „Марица” и по никакъв начин не може да се счита, че отразява възгледите на Европейския съюз, участващите страни, Управляващия орган и Съвместния секретариат”.

2018

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ПРИРОДНО И КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО НА ОБЛАСТ ХАСКОВО

„Изготвено съгласно Договор от 15.06.2018 г. с предмет: „Разработване на методология и изследвания“ по проект „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ в превод: „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“, с акроним „eTOURIST“ по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция – България 2014-2020“, реф. № 1714, Договор за БФП № B2.6c.07/09.10.2017

София, 2018 г.

Съдържание

I. ВЪВЕДЕНИЕ.....	3
II. РАЗБИРАНЕ ЗА КУЛТУРНО И ПРИРОДНО НАСЛЕДСТВО. МЕЖДУНАРОДЕН И НАЦИОНАЛЕН КОНТЕКСТ.....	3
III. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОБЛАСТ ХАСКОВО.....	10
IV. МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.....	11
V. АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА ДОСТЪПНОСТ И СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ ЗА ПОСЕЩЕНИЯ НА ОБЕКТИТЕ.....	13
VI. АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА РАЗПОЗНАВАЕМОСТТА НА ОБЕКТИТЕ СРЕД НАСЕЛЕНИЕТО НА ЦЕЛЕВИЯ РЕГИОН /ОБЛАСТ ХАСКОВО/.....	15
VII. ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ОБЕКТИТЕ ОТ ГЛЕДНА ТОЧКА НА ИСТОРИЧЕСКАТА ИМ ПЕРИОДИЗАЦИЯ.....	19
VIII. ПРИЛОЖЕНИЯ.....	21

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящия документ в изпълнение на Дейност 1. Изследване на природно и културно наследство на област Хасково е изготвен от ЕФТА СЪРВИСИС ЕООД-Изпълнител в изпълнение на Договор по обществена поръчка с РСО „Марица“-Възложител с предмет „Разработване на методология и изследвания“ по проект „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ в превод: „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“, с акроним „eTOURIST“ по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция – България 2014-2020“, реф. № 1714, Договор за БФП № В2.6с.07/09.10.2017.

Целта на настоящия документ е да се изследва природното и културно наследство на област Хасково, в т.ч. да се събере информация за всички съществуващи природни и културни обекти на територията на област Хасково, да се анализира и оцени тяхната степен на достъпност, съхраненост за посещения и разпознаваемост сред населението, както и да се определят обектите от гледна точка на историческата им периодизация.

II. РАЗБИРАНЕ ЗА КУЛТУРНО И ПРИРОДНО НАСЛЕДСТВО. МЕЖДУНАРОДЕН И НАЦИОНАЛЕН КОНТЕКСТ

Терминът **„наследство“** е изключително широк и винаги се свързва с предмета, за който се отнася: ценност, значение, качество, цялост, автентичност и най-вече дълготрайност през многобройните поколения. По този начин, **„природното наследство“** представлява етическото решение и същевременно отговорност на обществото да предаде здрава околна среда, заедно с нейните комплексни и сложни биологични компоненти на бъдещите поколения. Основното възприемане на природата като източник на „наследство“ е важно, защото, по този начин, се асоциира с околната среда, с концепцията за културно наследство, което е дефинирано като израз на начина на живот, който общността е развила, и което се предава от поколение на поколение, като включва традиции, практики, предмети, изрази и артистична ценност. За Европейския Съвет **„културното наследство“** е израз, който отразява опазването и промотирането на идеалите и принципите. То води до материално представяне на системите от ценности, вярвания, традиции и стилове на живот и съдържа тези следи - видими и осезаеми, от античността до близкото минало. Наследството ни води до мисълта за миналото, а в настоящето е дълбоко свързано с начина, по който използваме „миналото“, като неограничен източник, източник за преоткриване и социална сила. Освен това, въпреки че не

всички форми на наследство са универсално оценени, наследството е оценено като основен източник на лична и колективна идентичност и е необходимо за чувството за себеуважение.

Понятието културно и природно наследство е в постоянна промяна, в растеж и завършване, след като значението на наследството за общността и индивида се увеличава чрез навлизането му дълбоко в плановете на обществото, като води до осъзнаване на тесните и неразривни връзки между културните ценности, в по-широкия смисъл се включват и природните ресурси и местната идентичност. Една природна и историческа среда, добре запазена, асоциирана с познанията и традиционните обичаи може да намали рисковите фактори на социалното изключване и дискриминацията, може да затвърди капацитета за устойчивост на общността и да спаси живот.

КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Признаването на това значение се разширява постепенно през последните 50 години от началото на историческия момент на приемане на **Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство от ЮНЕСКО** в Париж през ноември 1972г. Оттогава, близо 200 държави са се присъединили към Конвенцията, като приемат да идентифицират и да определят места, които да бъдат записани в списъка на световното наследство. Броят на обектите на световното защитено наследство през последните години се увеличава съществено/изключително като понастоящем достига до 1092 места¹. Ентузиазмът за записване на местата в списъка на световното наследство показва политическата и публична подкрепа не само за Конвенцията за световното наследство, но най-вече на признаването на символичната стойност, която има обявяването на едно място за част от световното наследство, за общността и индивида, за икономическото му, културно - социално и др., оползотворяване.

Такава засилваща се грижа, е изразена и на местно ниво, където все повече регламентирани защитени паметници, защитени природни зони или нематериални културни ресурси са записани в списъците от местен, национален или европейски интерес в зависимост от ценността, целостта или уникалността им. Именно затова идентифицираните в настоящото изследване културни и природни обекти създават предпоставки за туристическа дейност с важни ползи за региона и местната общност, дори ако в този момент туризма е неравномерно разпределен.

Културното и природно наследство е съставено от материални и нематериални ресурси на наследството, които са добре дефинирани от международните институции, но за чието идентифициране и класифициране, всяка държава ползва собствени методи и критерии. Така, типа и значението на културното и природно наследство могат да варират от една държава в друга. Това, което не варира е значението на наследството в контекста на устойчивото развитие.

¹ <https://whc.unesco.org/en/list/>

Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № B2.6c.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A „Гърция-България 2014-2020“. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program „Greece-Bulgaria 2014-2020“, Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A „Greece - Bulgaria 2014-2020“ Cooperation Programme.

Като референтен термин, рамката за дефиниране на културното и природно наследство, приета от Конвенцията за световното наследство, е най-всеобхватна и в същото време, стриктна. Така, рамката за дефиниране определя характеристиките на наследството, които са предмет на Конвенцията, и които водят до четири типа наследства:

- Културно наследство;
- Природно наследство;
- Смесено наследство, това наследство, което отговаря изцяло или частично на определенията за културно наследство и за природното наследство, а анализът на начина, по който отговарят на тези определения, става по независим начин, за тези два компонента;
- Културните пейзажи, които представляват „комбинирани обекти на природата и на човека“, които илюстрират развитието на човешкото общество в контекста на ограниченията от физическо естество и/или на представените възможности от естествената им среда или от социалните, икономически и културни сили, както външни, така и вътрешни. В случая на този тип наследство, анализът на тези два компонента – културен и природен – става по взаимозависим и интегративен начин.

Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство е идентифицирала набор от критерии за признаване, понастоящем десет критерия², в постоянно преразглеждане, така че да се отрази развитието на концепцията, сама по себе си, за световното наследство. За да може да бъде записано в списъка на световното наследство, предложението трябва, на първо място, да има изключителна универсална стойност и да отговаря на най-малко един от следните критерии за анализ:

❖ **по отношение на културните обекти:**

- представлява шедьовър на човешкия художествен гений;
- притежава важни промени на човешки ценности, във времеви интервал или в културна зона на света по отношение на развитието в сферата на архитектурата, технологията, изкуството на паметниците, градоустройството или ландшафтната архитектура;
- носи уникалния или най-малко изключителен заряд на една културна традиция или цивилизация, която е жива, или която е изчезнала;
- е един изключителен пример за тип сграда или пейзаж, които илюстрират значим етап от човешката история;
- е един изключителен пример за традиционно човешко селище, което е представително за културата или пример за взаимодействието на човека със средата и по-специално, тогава когато средата е станала уязвима под влияние на необратимите промени;

² <http://whc.unesco.org/en/criteria/>

Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № B2.6c.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A „Гърция-България 2014-2020“. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program „Greece-Bulgaria 2014-2020“, Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A „Greece - Bulgaria 2014-2020“ Cooperation Programme.

- асоциира се със събития или живи традиции, с идеи или вярвания, с артистични и литературни творби, които имат универсално значение;
- ❖ **по отношение на природните обекти:**
- съдържа превъзходни природни феномени или изключителни по природна красота зони и с особено естетическо значение;
- е един изключителен пример за главните етапи на историята на земята, включително еволюцията на живота, значимите геологични процеси в процес на осъществяване в развитието на формите на релефа или значимите физико-географски и геоморфологични характеристики;
- е един изключителен пример, който представя значимите екологични и биологични процеси в процес на осъществяване в еволюцията и развитието на природните водни източници, на крайбрежните и морски екосистеми и на общностите от растения и животни;
- съдържа най-важните и значими природни хабитати за съхранение in-situ на биологичното разнообразие, включително тези, които съдържат застрашени видове с изключителна универсална стойност от гледна точка на науката или съхранението.

Допълнително, за да се приеме за изключителна универсална стойност, предложението трябва да отговаря на условия за интегритет и/или автентичност, добре дефинирани, и трябва да се възползва от системата за адекватно управление, която да му осигури защита. Условията за интегритет, които се отнасят за качеството на културното и природно наследство, да бъде цялостно и недокоснато, и имат нужда от оценка на мерките, в които предложението:

- включва всички необходими елементи за изразяване на изключителната универсална стойност;
- с адекватни размери за да се осигури пълното представяне на характеристиките и процесите, които придават значение на предложението;
- страда от вредните ефекти на развитието и/или липсата на грижи.

Автентичността се оценява в зависимост от типа наследството и от нейния културен контекст чрез разнообразие от атрибути, измежду които:

- форма и дизайн;
- материали и вещества;
- ползване и функции;
- традиции, техники и системи за управление;
- разположение и позиция;
- език и други форми на нематериалното наследство;
- дух и усещане;
- други вътрешни и външни фактори.

Културното наследство представлява повече от паметници и големи художествени творби. Понастоящем включва всички аспекти, които се отнасят за миналото и настоящето, които една общност счита за ценни, и които желае да предаде на бъдещите поколения. С други думи, наследството е важно и не може да бъде пресъздадено (не е регенериращо се).

Разширяването на понятието културно наследство до все по-голямо разнообразие на обектите позволява, в същото време, като една все по-широка и разнообразна аудитория, да се възползва от директното или индиректно влияние, до което води обявяването на един културен обект за част от наследството.

В съответствие с Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство, културното наследство е дефинирано и групирано в **три** категории:

- ❖ **Паметници:** архитектурни, скулптурни творби или рисунки по паметниците, елементи или структури с архитектурен характер, надписи, пещери и групи;
- ❖ **Ансамбъл от конструкции:** групи от изолирани или групирани конструкции, които благодарение на архитектурата си, на единството си и на интегрирането им с пейзажа имат изключителна универсална стойност от историческа, художествена или научна гледна точка;
- ❖ **Обекти/места:** работи на човека или творби, получени от свързани дейности на човека и природата, както и зони, които включват археологически терени, и които са с изключителна универсална стойност от историческа, естетична, етнографска или антропологична гледна точка.

По отношение на културните пейзажи те са класифицирани от Комитета за Световното наследство на ЮНЕСКО по следния начин:

- ❖ **Проектирани пейзажи:** онези пейзажи, които са били проектирани с внимание и създадени от човека, като историческите градини и паркове.
- ❖ **Разработени пейзажи:** включват както пейзажи за съхранение, така и ново-създадени пейзажи, получени от императиви от социално, икономическо, административно и/или религиозно естество, и които са се развили в представените форми като резултат от естествения контекст на околната среда.
- ❖ **Асоциативни пейзажи:** това са пейзажите, които асоциират религиозно, артистично или културното влияние на природните елементи, като поставят акцент върху съответното влияние и по-малко на създадените културни елементи или материалите.

У нас Закона за културното наследство, Обн., ДВ, бр. 19 от 13.03.2009 г., в сила от 10.04.2009 г.; дефинира общата рамка за регламентиране на културното наследство, което включва материалното и нематериално наследство, движимо или недвижимо, като агрегат на културната стойност, която носи историческата памет и националната идентичност и притежава научно и културно значение:

1. разкопки, обекти и надземни, подземни и подводни археологически резервати;
2. исторически места и комплекси;
3. архитектурни обекти и комплекси;

4. етнографски обекти и комплекси;
5. художествени обекти на градинарството и на ландшафтната архитектура;
6. природни ценности (проби), включително антропологически останки, установени по време на работата на място, палеозоологични и култивирани растения;
7. промишлено наследство;
8. работи на приложното изкуство;
9. народни занаяти;
10. документално наследство;
11. аудиовизуално наследство;
12. традиция и вербален език;
13. литературни ценности;
14. обичаи, ритуали, празници и вярвания;
15. музика, песни и танци;
16. Традиционна медицина;
17. Кулинарни традиции и енология;
18. Народни игри и спорт.

Тези предложени определения от регламентиращата рамка на културното наследство могат да бъдат групирани в две категории обекти на наследството: материално наследство, което е недвижимо или движимо, и нематериално наследство.

- Материалното наследство може да бъде описано като израз или физически символ на културния израз или на традициите на едно общество, което живее в една определена зона. Паметниците, традиционните конструкции, археологическите разкопки, храмовете, историческите градове и др. са примери за обекти на материалното наследство.
- Недвижимо материалното наследство: обекти на материалното наследство, което не може да бъде преместено от мястото (паметници, археологически разкопки, градини и др.);
- Движимо материалното наследство: този тип обекти могат да бъдат преместени от едно място на друго: художествени творби, артефакти, книги, традиционни занаятчийски предмети и др.
- Нематериалното културно наследство е представено от нефизическо представяне на културния израз или на традициите на едно общество, и което има корени в културните ценности или практиките на предходните поколения: музика, танц, местни традиции, занаяти, духовни вярвания, социални ценности, език, театър, литература и др.

ПРИРОДНО НАСЛЕДСТВО

Същото постепенно разширяване на понятието природно наследство, като и в случая на културното наследство, е създадо място за по-голям брой типове природни ресурси, които да бъдат защитени, съхранени и върнати на общността в подобрена форма за оползотворяване.

Както и в случая на културното наследство, природното наследство е дефинирано с яснота от **Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство**:

- ❖ Природните паметници представляват физически и биологически формации или групи от подобни формации, които имат изключителна универсална стойност от естетична или научна гледна точка;
- ❖ Геологичните и физиографски образувания и стриктно ограничените зони съставят хабитата на застрашените видове животни и растения, които имат изключителна универсална стойност от гледна точка на науката или съхранението;
- ❖ Природните места или природните, стриктно ограничени, зони, които имат изключителна универсална стойност от научна гледна точка, от гледна точка на съхранението или на природната красота.

Допълнително, за конкретизиране на определенията на Конвенцията за световното наследство, **Конвенцията за биологичното разнообразие приета от ООН през 1992г.**, определя екосистемата като динамичен комплекс от растения, животни и микроорганизми и неживата им средата, който да взаимодействат като функционална единица. По отношение на биологичното разнообразие, то представлява разнообразието на ниво живи организми, които произтичат от всички възможни източници, включително, *inter alia*, с източник земната повърхност, морето или други водни екосистеми и екологични ансамбли, от които са част – с други думи, биологичното разнообразие включва разнообразието в рамките на видовете, между видовете и на ниво екосистеми.

Така, общите характеристики на ресурсите на природното наследство се отнасят за добре ограничени географски зони, признати като такива, управлявани чрез законови средства или от друго естество, така че да се постигне съхранение на природата в дългосрочен план, чрез асоцииране с екосистемите им и културните ценности.

Законът за защитените територии (1998)³ определя шест категории ЗТ, съобразени със съвременните международни изисквания (категиите на IUCN) и категории, различаващи по състояние и степен на съхраненост на природните елементи, цел и режим на управление:

- **Резерват** (категория I на IUCN) – обявяват се образци от естествени екосистеми, включващи характерни и/или забележителни диви растителни и животински видове, както и местообитанията им;
- **Национален парк** (категория II на IUCN) – обявяват се територии, които включват естествени екосистеми с голямо разнообразие на растителни и жи-

³ <http://e-coddb.bas.bg/rdb/bg/vol1/6protected.html>

Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № B2.6c.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A „Гърция-България 2014-2020“. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program „Greece-Bulgaria 2014-2020“, Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A „Greece - Bulgaria 2014-2020“ Cooperation Programme.

вотински видове и местообитания, с характерни и забележителни ландшафти и обекти на неживата природа;

- **Природна забележителност** (категория III на IUCN) – обявяват се характерни или забележителни обекти на неживата и живата природа;
- **Поддържан резерват** (категория IV на IUCN) – обявяват се екосистеми, включващи редки и/или застрашени диви растителни и животински видове, както и местообитанията им;
- **Природен парк** (категория IV или V на IUCN) – обявяват се територии, включващи разнообразни екосистеми с многообразие на растителни и животински видове, както и на техните местообитания, характерни забележителни ландшафти и обекти на неживата природа;
- **Защитена местност** (категория IV и/или V на IUCN) – обявяват се територии с характерни или забележителни ландшафти и местообитания на застрашени, редки или уязвими растителни и животински видове и съобщества.

III. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОБЛАСТ ХАСКОВО

Местоположението на област Хасково се намира в югоизточната част на Южен централен район. Тя включва 261 населени места, организирани в 11 общини: **Хасково, Димитровград, Харманли, Симеоновград, Свиленград, Маджарово, Ивайловград, Любимец, Минерални бани, Стамболово и Тополовград** с обща площ 5543 км².

Областта притежава разнообразен релеф, като северната и централна част е заета от Горнотракийската низина. Едно от нещата, които отличава областта от другите области са обширните приречни ниски земи и високи подпочвени води, които благоприятстват интензивното използване на селскостопанските площи.

Присъствието на равнинен релеф и плодородни почви оказва благоприятно влияние върху всички отрасли и подотрасли на селското стопанство, изграждането на напоителни системи и транспортни артерии. Голяма част от територията на областта на юг е заета от ниските разклонения на Източните Родопи и склоновете на Сакар планина. Територията на източните Родопи се отличава с богат растителен и животински свят. Средиземноморското влияние,

геоложко минало на планината и особеностите на местния бит и култура са спомогнали за формирането и съхраняването на разнообразни хабитати, а това е довело до изключително високо биологично разнообразие.

Хасково има благоприятни физико-географски дадености - мек климат, красива и екологично чиста природа, богата флора и фауна с изключително биоразнообразие, наличие на множество природни забележителности. Установени са 1 950 вида растения от 122 семейства, 350 вида пеперуди, 21 вида риби, 10 вида земноводни, 26 вида влечуги, 273 вида птици и 59 вида бозайници. Областта има богато и интересно културно-историческото наследство, включващо архитектурно-исторически паметници от античността и средновековието, археологически ценности, паметници от епохата на Възраждането /манастири, стари къщи и църкви/, исторически места и др. Много мегалити са регистрирани в района на Странджа-Сакар и Източните Родопи, както и много монументални каменни тракийски гробници са разкрити в областта.

IV. МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Във връзка с изследването на природното и културно наследство в област Хасково в изпълнение на договор с предмет „Разработване на методология и изследвания“ по проект „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ в превод: „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“, с акроним „eTOURIST“ по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция – България 2014-2020“, реф. № 1714, Договор за БФП № B2.6c.07/09.10.2017, бяха използвани следните методи и инструменти:

- ❖ Преглед и анализ на източници на информация и свързани документи;
- ❖ Анализ на вече натрупан опит и установени проблеми;
- ❖ Експертна оценка;
- ❖ Анкетно проучване – в т.ч. формулиране на въпроси и разработване на таблици за въвеждане и обработване на информацията.

Бяха проучени и оценени множество източници на информация, в т.ч. стратегически документи (Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в РБ, 2014-2030 г., Регионален план за развитие на Южен централен район

2014-2020 г., Областна Стратегия на област Хасково 2014-2020, Общински план за развитие на община Хасково за периода 2014-2020 г, Стратегия за управление на общинската собственост в община Хасково 2016-2019 г., Общински план за развитие на община Димитровград за периода 2014-2020 г., Стратегия за управление на общинската собственост на община Ивайловград до 2019 г., Общински план за развитие на община Любимец 2014-2020 г., Общински план за развитие на община Маджарово 2014-2020 г., Общински план за развитие на община Минерални бани 2014-2020 г., Стратегия за развитие на туризма в община Минерални бани 2014-2020 г., Общински план за развитие на община Свиленград 2014-2020 г., Общински план за развитие на община Симеоновград 2014-2020 г., Общинска програма за управление и разпореждане с имотите общинска собственост на община Симеоновград за 2018 г., Общински план за развитие на община Стамболово 2014-2020 г., Стратегия за устойчиво развитие на туризма в община Стамболово 2014-2020 г., Стратегия за управление на общинската собственост на община Тополовград 2015-2019 г., Програма за развитие на туризма в община Тополовград 2015-2020 г., Общински план за развитие на община Харманли 2014-2020 г., Стратегия за управлението на общинската собственост на община Харманли 2014-2020 г. и др.), множество сайтове със статистически данни, вкл. тези на Официалния туристически портал на България, Туристически информационен център на община Хасково, Туристически информационен център на община Стамболово, Туристически информационен център на община Свиленград, Туристически информационен център на община Ивайловград. и др.

В допълнение, бе проведено представително изследване сред пълнолетното население на област Хасково, чиято цел бе да се изследват нагласите, мненията и възприятията на населението по отношение на разпознаваемостта на обектите на природното и културно наследство. **В резултат**, съгласно избраните методи и инструменти бяха идентифицирани близо 200 обекта на културното наследство и над 80 обекта на природното наследство в област Хасково. **(Приложение 1.1. Систематизирана база данни на всички съществуващи природни и културни обекти с информацията, събрана за тях).**

Анкетно проучване се проведе в периода юли-август 2018г. сред населението на територията на област Хасково. Разработен бе въпросник (Приложение 1.3.1.) като мнение по въпросите дадоха 402 души на терен, подбрани чрез представителна квота. Предвид темите, въпросникът включваше редица въпроси без предварително формулирани отговори, за да се избегне елементът на сугестия и това да позволи да се измерят максимално точно свободните асоциации/ знание по зададените теми. Информацията бе събирана по метода

полу-стандартизирано интервю „лице в лице“. Проучването се проведе и електронно, като въпросника (Приложение 1.3.2.) бе изпратен на електронните пощи на близо 200 представители на различни заинтересовани страни, в т.ч. Министерство на културата, Министерство на земеделието, Министерство на туризма, читалища, музеи, представители на областна и общински администрации, Областна дирекция земеделие-Хасково, Изпълнителна агенция по околна среда (ИАОС) и др., на което се отзоваха едва 10 души.

V. АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА ДОСТЪПНОСТ И СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ ЗА ПОСЕЩЕНИЯ НА ОБЕКТИТЕ

След като обектите на природното и културно наследство бяха идентифицирани, същите бяха анализирани и оценени от гледна точка на достъпност и степен на съхраненост. За провеждане на анализа и оценката бяха използвани качествени методи, техники и инструменти за събиране на данни и извършване на анализ. При запознаване с наличната документация и информация бе приложен класическия (качествен) метод за проучване, в чиято основа стои механизмът на вникване в съдържанието и смисъла на различните източници на информация и свързаните документи. Бе извършено трансформиране на всеки източник от неговата първоначална в изследователска форма и това позволи логическа конструкция за интерпретация на съдържанието на всеки източник, която се основа на следните характеристики: вид и форма на източника; контекст; автор; надеждност като източник на информация; фактическо съдържание, достоверност на информацията; оценъчно съдържание.

Бе направен задълбочен и цялостен преглед на събраната информация, което позволи да се обобщят и анализират изводи, които послужиха за оценка относно достъпността и степента на съхраненост за посещения на природните и културни обекти на територията на област Хасково. Бяха извършени и посещения на някои от обектите, за които наличната информация бе оскъдна или изобщо я нямаше.

При анализа и оценката на достъпността и съхранеността на културните и природни обекти се взеха предвид следните показатели и критерии:

ДОСТЪПНОСТ		
ПОКАЗАТЕЛ	КРИТЕРИИ	ОПИСАНИЕ
Пътна инфраструктура	обектът е достъпен най-	В случай, че са налице три

	малкото по асфалтов път с МПС (в т.ч. високопроходими превозни средства)	от четирите критерия по отделните показатели, приемаме, че обектът е достъпен, като критерият „обектът е достъпен най-малкото по асфалтов път с МПС“ е задължителен. Без него дори и при наличието на останалите три критерия, обектът ще се счита за недостъпен.
Туристическа инфраструктура	наличие на структури за туристическо настаняване, от които се осъществява достъпа до обекта;	
	наличие на единици за обществено хранене в населените места, от които се осъществява достъпа до обекта;	
Информационна инфраструктура	наличие на указателни табели и информационни табла около обекта	
СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ ЗА ПОСЕЩЕНИЯ		
ПОКАЗАТЕЛ	КРИТЕРИИ	ОПИСАНИЕ
Физическо състояние	физическото състояние на обекта позволява осъществяване на посещения	Отлична степен на съхраненост
	физическото състояние на обекта в известна степен позволява осъществяване на посещения, но е необходимо да се предприемат дейности по реставрация/консервация	Задоволителна степен на съхраненост
	физическото състояние на	Много лоша степен на

	обекта не позволява осъществяване на посещения и е необходимо да се предприемат дейности по реставрация/консервация	съхраненост
--	---	-------------

На база идентифицираните горе показатели и критерии анализа и оценката по отношение на достъпността и степента на съхраненост за посещения на обектите са направени в **Приложение 1.2. Анализ и оценка на достъпност и степен на съхраненост за посещения на обектите.**

VI. АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА РАЗПОЗНАВАЕМОСТТА НА ОБЕКТИТЕ СРЕД НАСЕЛЕНИЕТО НА ЦЕЛЕВИЯ РЕГИОН /ОБЛАСТ ХАСКОВО/

В резултат от анализа и оценката на разпознаваемостта на обектите /Виж **Приложение 1.3 Анализ и оценка на разпознаваемостта на обектите сред населението на целевия регион /област Хасково/** могат да се направят следните изводи:

- местното население има относително висока степен на запознатост с обектите на природното и културното наследство в област Хасково;
- обектите на природното наследство са много по-малко познати в сравнение с тези на културното наследство.
- посочените обекти на културното наследство показват доста добра обективна разпознаваемост, доколкото в списъка със спонтанни посочвания присъстват обекти с реален статут на паметник, повечето с национално значение, както и други, които имат по-скоро символично значение за местните хора (например монументът на Св. Богородица, изграден през последните години).
- обектите на културното наследство са значително по-силно застъпени в съзнанието на местното население като емблема на областта в сравнение с природните обекти.

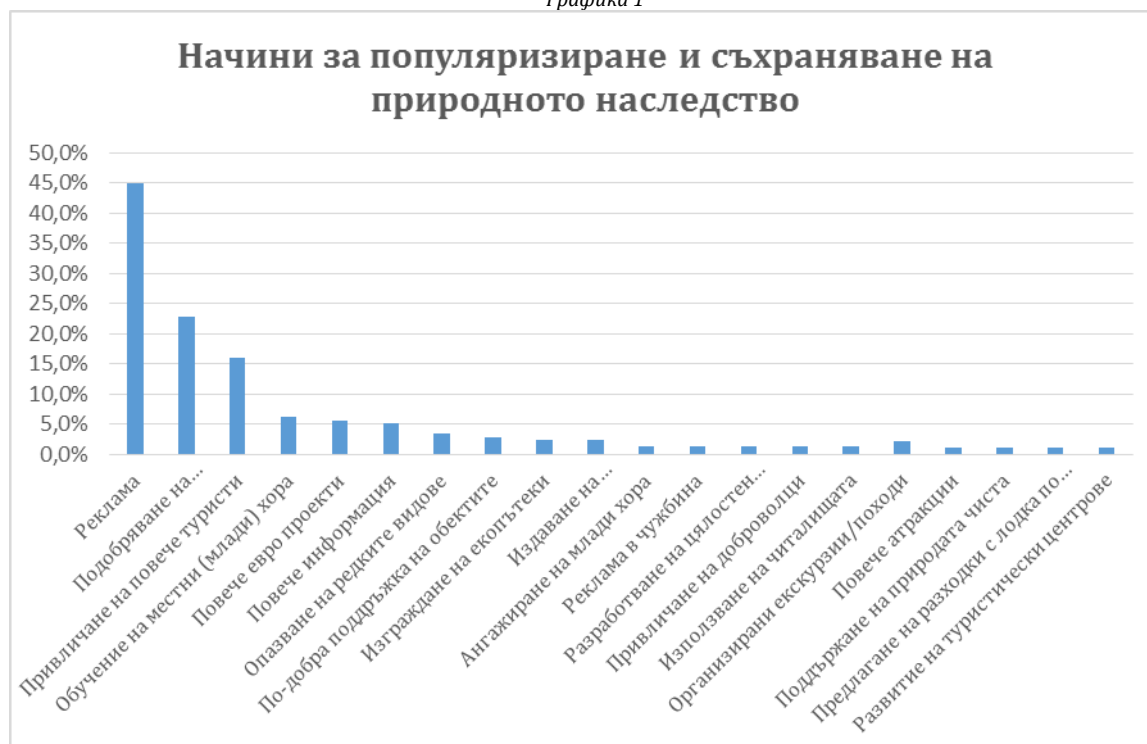
В рамките на анализа бяха включени и въпроси, касаещи в каква степен се използва потенциалът за развитие на областта по отношение на природното и културното наследство, като към момента, според анкетиранияте, потенциалът за развитие на природните и културните обекти се използва в почти еднаква степен и то относително добре – средна оценка 5,16 за обектите на природното наследство и 5,11 – на културното наследство, при максимална 7 (средни оценки

от 1 до 7, където 1 е „в много ниска степен“, 4 – неутрална оценка, а 7 – „в много висока степен). Закономерна е по-високата оценка за оползотворяване на потенциала на природното наследство, доколкото 1) той поначало се разглежда с по-малък обем от този на културното наследство и 2) в популярната визия по отношение на природното наследство има по-малко действия, които да се предприемат, освен да не бъде увреждано и да бъде популяризирано, докато при културното наследство се идентифицира нуждата от възстановяване/реставрация и интерпретация.

Така логично на въпроса какво трябва да се направи за популяризиране и съхраняване на природното наследство, анкетираните поставят три най-важни акцента:

- рекламата (45%);
- подобряване на достъпа (22,8%);
- активно привличане на повече посетители (15,9%).

Графика 1

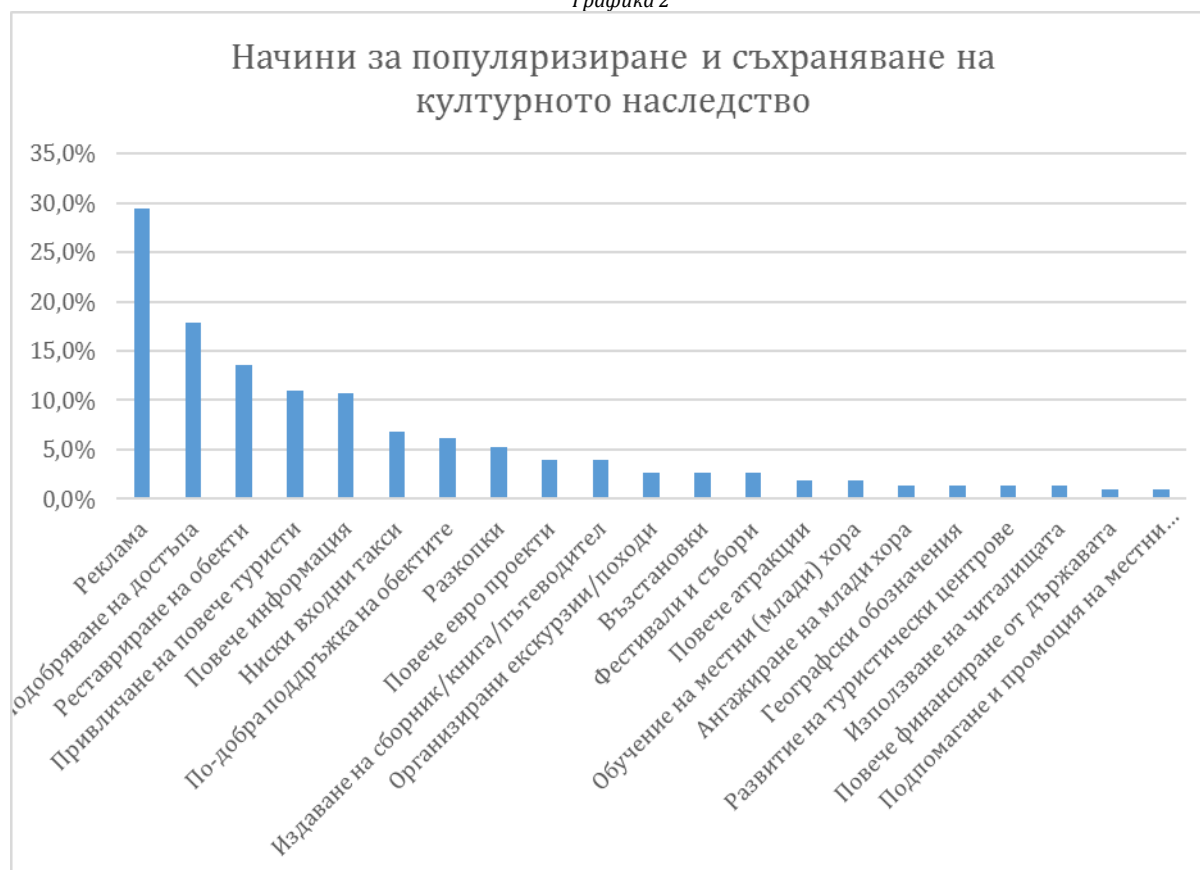

По отношение на културното наследство акцентите са четири:

- рекламата (29,4%),
- подобряване на достъпа (17,8%),
- реставриране на обекти (13,6%)
- активно привличане на повече посетители (11%).

Графика 2

Не толкова масовите предложения на анкетирания обаче са много интересни и могат да се обобщят в следните основни насоки:

- ангажиране, вкл. обучение в процеса на съхраняване и популяризиране на поголеми/разнообразни групи – местни млади хора, групи и състави/формации, които се занимават с местна култура, доброволци – не само от областта, по-активно използване на потенциала на читалищата;
- организиране и промоция на повече интересни и атрактивни дейности за масови посетители – възстановки, фестивали, разходки с лодка по язовирите, организирани походи и посещения на забележителности;
- систематизиране на популяризаторската дейност и привличането на посетители посредством развитие на повече туристически центрове и разработване на цялостен/интегриран туристически продукт.

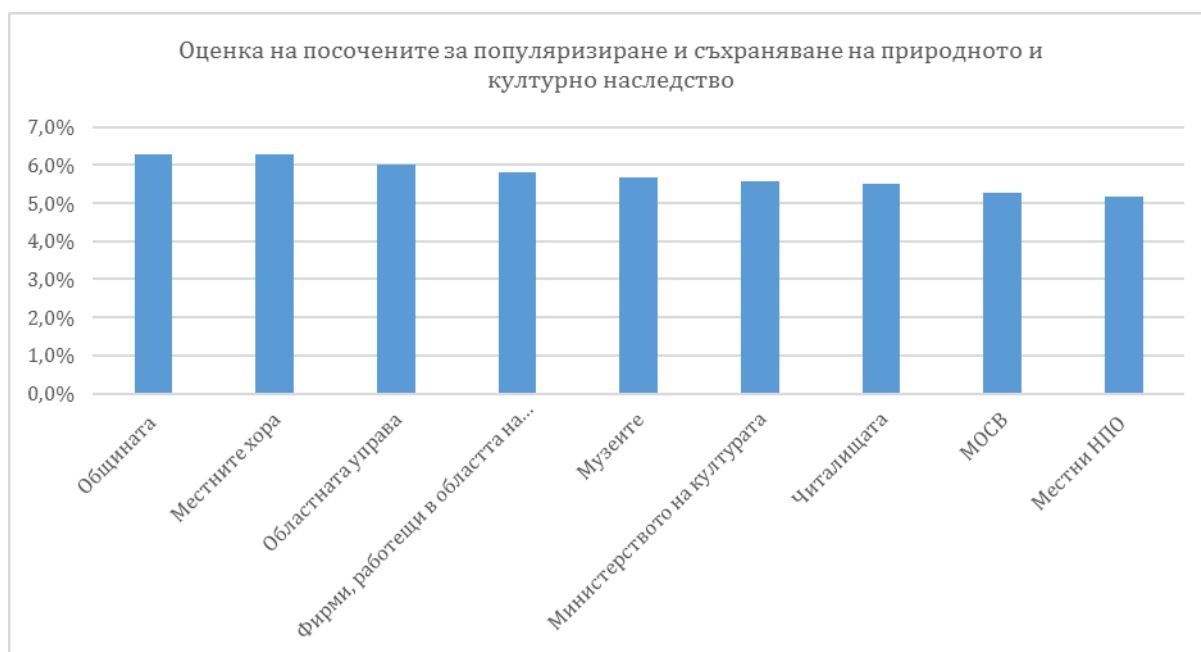
За всички предложени отговорни организации (публични администрации, бизнес, нестопански сектор, местната общественост) се приема, че имат важна роля за популяризиране и съхраняване на природното и културно наследство – оценки над 5 за важността на ролята при вече познатата скала от 1 до 7.

Съвсем ясно се очертава обаче изключително важната роля на местните фактори – общините и местните хора (оценки над 6), както и областната управа като отговорна за прилагането на държавните политики на областно ниво (оценка 6). Това от една страна показва:

- важността на ролята на общината като местен инициатор и лидер за ангажирането на местната общност;
- наличието на степен на готовност на местната общност да последва общината.

В същото време по-ниските оценки за ролята на местните неправителствени организации (5,18) и читалищата (5,51) говорят за необходимост от повишаване на капацитета на непубличните организационни структури на местно ниво.

Графика 3

VII. ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ОБЕКТИТЕ ОТ ГЛЕДНА ТОЧКА НА ИСТОРИЧЕСКАТА ИМ ПЕРИОДИЗАЦИЯ

Всички идентифицирани обекти в началото на изследването бяха периодизирани.

Историческата периодизация е методология в историографията, посредством която изучаването на всеобщата история се разделя хронологично на няколко обобщителни времеви периода въз основа на характерни различия, особености и ограничителни репири в развитието на човечеството с културата.

Класическата периодизация в историята разграничава следните епохи:

1. Праистория в каменната ера с преходен халколит- преди 2,5 милиона години - 3300/3000 г. пр. Хр.;
2. Древност с овладяване на писмеността през бронзовата епоха - 3300/3000 г. пр. Хр. до периода 800 г. пр. Хр.
3. Античност, предшествана от бронзов колапс, с последвал период на т.нар. осево време и нова ера - от VIII век пр. Хр. до началото на VI век сл. Хр.
4. Средновековие – от началото на VI – края XV век

5. Ново време - края XV век – средата на XX век
6. Съвременна епоха – от средата на XX век до наши дни

С оглед горенаписаното, според принадлежността им към определен исторически период Изпълнителят категоризира идентифицираните обектите на културно наследство спрямо следните периоди **/Приложение 1.4. Обекти от гледна точка на историческата им периодизация/:**

1. праисторически – преди 2,5 милиона години - 3300/3000 г. пр. Хр.;
2. древен – 3300/3000 г. пр. Хр. до периода 800 г. сл. Хр.
3. античен – от VIII век пр. Хр. до началото на VI век сл. Хр.
4. средновековни - от началото на VI – края XV век
5. от Новото време – края XV век – средата на XX век
6. съвременност – от средата на XX век до наши дни.

Понастоящем, науката познава няколко метода за при категоризирането на исторически периоди на природни обекти, някои от които са :

- геоложки;
- хидрохимични;
- биоложки;
- почвена геохимия;
- географски информационен анализ;
- дистанционните методи и др.

Сред геоложките методи като подразделения се открояват минераложки, петроложки, геоморфоложки, стратиграфски, седиментоложки и др. методи. Всеки един от методите може да даде погрешно датиране като всички споменати методи предполагат изграждане на база от данни, включваща слоеве от детайлни топографски карти, геоложки карти, почвени карти, сателитни образи, авиационни и сателитни снимки на земната повърхност, тримерни модели на релефа, лабораторни анализи на макро- и микрокомпонентния състав на почвите и др. По този начин се отразяват специфични геохимични, хидроложки или геоложки особености на обектите, които комбинирани заедно, дават възможност за обясняване на някои природни феномени, но с преминаването през изброените методи, изследването не приключва. В резултат на проведените анализи е възможно да се достига до неизвестни до момента факти. Тези факти може да се вписват, а може и да не се вписват в изградените преди това научни

хипотези. Новите факти водят до нови въпроси, които от своя страна могат да бъдат решени чрез допълнителни проби, изграждане на по-детайлни карти, провеждане на анализи от нов тип, повишаване на точността на лабораторните изследвания, издигане на частично или напълно нови хипотези и т.н. Вероятността да се стигне отново до нови неизвестни факти е огромна, а това от своя страна да превърне натрупването на факти около датирането на природните обекти в един непрекъснат и безкраен процес.

При определянето на принадлежността на идентифицираните природни обекти към определен исторически период се взема предвид факта, че природните обекти са се развивали в течение на милиарди години, в различни етапи на развитие на земята, зависими от климатичните условия, геологични процеси, физико-географски и геоморфологични характеристики и др.

В заключение можем да твърдим, че област Хасково има огромен потенциал за развитие по отношение на културното и природно наследство. Заявката за развитие на този потенциал откриваме в Специфична цел 1.2.2. Насърчаване развитието на устойчив туризъм, базиран на природно и културно наследство от Областна стратегия за развитие на област Хасково за периода 2014-2020, но фактът, че голяма част от идентифицираните природни и културни обекти в началото на изследването изобщо не са разпознати от местното население ни навежда на мисълта, че мерките, свързани с популяризиране на културното и природно наследство са крайно недостатъчни. Лошото състояние и ограничен достъп до обектите допълнително намалява възможността на отрасъл туризъм, базиран на природно и културно наследство.

VIII. ПРИЛОЖЕНИЯ

ПРИЛОЖЕНИЕ 1.1 СИСТЕМАТИЗИРАНА БАЗА ДАННИ НА ВСИЧКИ СЪЩЕСТВУВАЩИ КУЛТУРНИ И ПРИРОДНИ ОБЕКТИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЛАСТ ХАСКОВО

ПРИЛОЖЕНИЕ 1.2. АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА ДОСТЪПНОСТ И СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ ЗА ПОСЕЩЕНИЯ НА ОБЕКТИТЕ

ПРИЛОЖЕНИЕ 1.3. АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА РАЗПОЗНАВАЕМОСТТА НА ОБЕКТИТЕ СРЕД НАСЕЛЕНИЕТО НА ЦЕЛЕВИЯ РЕГИОН /ОБЛАСТ ХАСКОВО/

ПРИЛОЖЕНИЕ 1.3.1. АНКЕТНА КАРТА- ТЕРЕН

Interreg
Greece-Bulgaria

 TOURIST
www.maritza-evros.eu

European Regional Development Fund

ПРИЛОЖЕНИЕ 1.3.2. АНКЕТНА КАРТА - ЕЛЕКТРОННА
ПРИЛОЖЕНИЕ 1.4. ОПРЕДЕЛЕНИ ОБЕКТИТЕ ОТ ГЛЕДНА ТОЧКА НА
ИСТОРИЧЕСКАТА ИМ ПЕРИОДИЗАЦИЯ

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Исторически музей	гр. Димитровград	<p>Исторически музей - Димитровград е културен и научен институт, създаден през 1951 г. Той е първият в България Музей за съвременна история. По профил музейят е общоисторически и има следните отдели:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Отдел „Нова и най-нова история“; - Отдел „Етнография“; - Отдел „Художествен“ – ХГ „Петко Чурчулиев“; - Филиал – Дом-музей „Пеньо Пенев“; - Отдел „Археология“. <p>Днес в него могат да се видят артефакти от неолита до съвременността, разположени в четири експозиционни зали.</p> <p>Зала „Бригадирско движение в България“ е единствена по рода си в България и отразява един сложен и противоречив период от близкото минало на България – 1945-1990 г. Бригадирски униформи, знамена, награди, снимки от бригадирското ежедневие и др. разкриват историята на това движение и попаят посетителите в духа на времето.</p> <p>Зала „Димитровград“ проследява изграждането на един от най-младите градове на България, превърнал се през 50-те години на ХХ век в символ на социализма.</p> <p>Зала „Археология“ показва артефакти от живота на селищата от Община Димитровград, някои от които имат непрекъснато развитие от периода на неолита (VI х. пр. Хр.) до днес. Част от фонда на музея е неолитният човек, открит през 2009 г. при спасителни археологически разкопки на средновековното селище в местността Кар дере до димитровградското село Крум. Скелетът е част от неолитен култов гробищен комплекс, който е единствен на територията на България и съседните страни. Именно това го прави уникален от научна и експозиционна гледна точка</p> <p>Изложбената зала на музея е място за разнообразни и атрактивни изложби, както от неговия фонд, така и гостуващи от други музеи и институции.</p>
2	Дом-музей „Пеньо Пенев“	гр. Димитровград	<p>Дом-музей „Пеньо Пенев“ в Димитровград е акт на благодарствена любов и признателност към една от най-драматичните и провокативни личности в българската поезия от 50-те години на ХХ-ти век – Пеньо Пенев. Музейят пази спомена за него, разказва историята му, популяризира стиховете му.</p> <p>През 1964 г. към „Музея на социалистическото строителство“ в Димитровград се открива изложба „Пеньо Пенев“, която прераста в постоянна експозиция. От 1970 г. тя е преместена на бул. „Д. Благоев“ № 9 в жилището, където е живял поетът. През 1980 г. експозицията е преименувана в Дом-музей „Пеньо Пенев“ - Димитровград.</p> <p>Домът-музей съхранява в своя фонд над 1200 музейни единици. Сред по-интересните музейни експонати са ръкописи на негови произведения и бележници със записки, писма, лични вещи, портрет на Пеньо Пенев нарисуван от сина му - художника Владимир Пенев. Музейят разполага с аудиовизуална система, която позволява да се чуят на запис оригиналните изпълнения на Пеньо Пенев на негови собствени произведения. На разположение на посетителите са и филми, посветени на живота и творчеството на поета.</p>
3	Художествена галерия	гр. Димитровград	<p>Градската художествена галерия «Петко Чурчулиев» съществува като художествена сбирка от 1962г. По същество тя е художествен музей, който съхранява над 2250 произведения от близо 400 художници. Обособени са разделите: Живопис, Графика, Скулптура, Съвременно изкуство и Театрален плакат. Заедно с творбите на бележити български майстори, в колекцията ѝ са намерили място произведения на художници, свързали творческия си път с Димитровград.</p> <p>Галерията притежава:</p> <ul style="list-style-type: none"> - значима колекция сценични плакати на наши и чуждестранни артисти; - картини от участниците в Пленерите по живопис, - творби от Симпозиума за съвременно изкуство «В собствен контекст` Димитровград» и от програмата «Имена на 90-те». - творба на световно известния художник Христо Явашев (Кристо). <p>Галерията е единствената в страната, в която е съхранен експонат от първата концептуална изложба в България «Сандъчче-картотека '88» от Недко Солаков.</p> <p>Тя е притегателен център за почитателите на визуалното изкуство. Годишно в залите ѝ се уреждат 10-12 изложби. Експозиции от фонда на галерията и на гостуващи художествени музеи се редуват с изложби на съвременни художници, представени самостоятелно или колективно; представят се книги и срещи с авторите им, осъществяват се прожекции на филми, концерти и форми на уърк шоп.</p>
4	Общински драматичен театър „Апостол Карамитев“	гр. Димитровград	<p>Общински драматичен театър „Апостол Карамитев“ - Димитровград е културна институция с 60-годишна история. Създаден е през 1953 година. Той е единственият държавен театър в не околния град. Димитровградският театър минава през периоди на трудности и разцвет, като през 1964 г. бива закрит и сградата остава като втора сцена на Хасковския театър. През 1972г. е отново възстановен като Държавен драматичен театър, през 1994 г. е трансформиран в държавна открита театрална сцена „Апостол Карамитев“ – Димитровград. От 2011 г. с постановление е превърнат в Общински драматичен театър „Апостол Карамитев“ - Димитровград.</p> <p>През 2006 година, ДТ „Апостол Карамитев“ учредява награда „Любимец 13“ - един поклон пред паметта на патрона на театъра, големия български актьор Апостол Карамитев. Тя бе уникална с това, че е единствената награда, която се дава от публиката на нейния любимец, 7 са нейните носители - актьорите Валентин Танев, Ивайло Христов, Камен Донеv, Христо Мутафчиев, Асен Блатечки, Калин Вранчански и Герасим Георгиев-Геро.</p>
5	Водонапорна кула	гр. Димитровград	<p>Водонапорната кула е считана за един от символите на гр. Димитровград. Съоръжението е изградено веднага след пускането на Баронхиршовата железница /юни 1873 г./ и е сред най-старите исторически и архитектурни паметници в гр. Димитровград.</p>
6	Архитектурен ансамбъл на бул. „Трети март“	гр. Димитровград	<p>Димитровград има уникален облик. От месец април 2014 г. градът е част от 27-я културен маршрут към Съвета на Европа. Със своята визия той е пример за признание на стойността на архитектурното наследство на тоталитарните режими от ХХ век и неговата връзка с определени периоди от европейската история. Булевард „Трети март“, площадът и разположеният около него сграден ансамбъл е естетично решение за стила на далената епоха и интересен поглед за ценителите на културния туризъм.</p>
7	Ансамбъл централна градска част	гр. Димитровград	<p>Бул. България – бул. Димитър Благоев – парк Марица и Ансамбъл „Площад пред читалище Христо Ботев“, гр. Димитровград – те са декларирани за урбанистична недвижима културна ценност с предварителна категория „национално значение“.</p>
8	Площад „България“	гр. Димитровград	<p>Димитровград е от градовете, които знаят своята точна рождена дата – 2 септември 1947 г. Построен с ентузиазма на младежи от 963 населени места, днес градът е своеобразен музей на открито, огледало на духа на една епоха, която е неразривна част от българската история. Сградата на Общината е построена през 1965 г. Високият ѝ корпус от 14 етажa и съчетан с едноетажна кръгла по форма постройка – ротонда. Ротондата е оформена с пластично моделиран фриз с дължина 80 метра, който представлява фигурална композиция на тема „Българската история и историята на Димитровград“.</p>

9	Църква „Свети Димитър“	гр. Димитровград	Църквата „Свети Димитър“ в Димитровград е най-старата постройка на територията на града, датираща от 1884 г. Според преданието дворното място от 8 декара, определено за строеж на църква и училище на с. Каяджик /днешният квартал Раковски в Димитровград/ е подарено от турски бей. Църквата е построена от жителите на с. Каяджик. Строежът започнал през 1880 г. и завършил през 1884 г. С доброволен труд, с парични и натурални дарения участвало цялото население. Иконите на църквата, които са подарени от жителите на с. Каяджик, са от Зографската школа и са по-стари от самата църква с около 3 века. В западната част на двора има параклис „Възкресение Христово“. Хармонията на мястото е постигната с богатата, красива и добре поддържана растителност. През 1974 г. църквата е обявена за паметник на културата.
10	Народна астрономическа обсерватория и планетариум Джордано Бруно	гр. Димитровград	Създаден през 1962 г., планетариумът е първият в България. Звездната му зала е оборудвана с два телескопа и има капацитет 60 места.
11	Крепост „Блесна“	В димитровградската местност Калето /Дурхана	Една от най-известните крепости през Средновековието. Според историците тя се отъждествява с Блисимос, Блисимон или Блесна. Истински разцвет Блесна изживява по време на византийското владичество XI – XIII век, когато се превръща в един истински духовен и военен център. В днешно време там е построен параклис „Св. Мина“, където се съхранява икона на Св. Мъченик Мина, за която мряните вярват, че притежава целебна сила.
12	Тракийско светилище на нимфите и Афродита	с. Каснаково, м. „Гяур бунар“, 1 км югоизточно	Единственото добре запазено в България „Светилище на нимфите и Афродита“ се намира на около 500 м североизточно от с. Каснаково, Община Димитровград. Разположено е в красива местност. Светилището, градено през II – IV в. е малка част от голямото имение на римлянина от тракийски произход Тит Флавий. Името му научаваме от запазените и до днес надпис над централния извор, който гласи: „На добър час! Тит Флавий Бейтиокент Есбенеириос и неговата съпруга Клавдия Монтана направиха и посветиха извора на нимфите и Афродита“. Включва останки от култови постройки, датиращи към II век, римска вила от III век, амфитеатър от IV век и архитектурно оформени три извора с басейни разположени върху елипса. Първите археологически разкопки са направени в периода 1945-1946 г. към светилището настоящем действа информационен център. Преданията гласят, че на това живописно място вечер танцуват красивите повелителки на природата – нимфите. Според вярванията, ако жените пият от изворчето вода, те зачеват по-лесно и раждат красиви мъжки рожби. Свърхестествените лечебни свойства на водата на извора са много известни. За това от незапомнени времена тук всяка година на Спасовден се събират хора от близо и далеч за да се помолят за здраве и плодородие. През 1968 г. Светилището е обявено за паметник на културата от национално значение.
13	Крепост в местност „Хасара“	с. Сталево	Крепостта край с. Сталево, Община Димитровград се намира в местността „Хисаря“. Тя е построена още по времето на траките, но става популярна през Средновековието, като някоя от изследователите я локализира като древния град Милеона. Преданията разказват, че именно от тук на 9 март през 1230 г. българският цар Иван Асен II е наблюдавал и ръководил битката при Клокотница. Това е едно от най-големите поражения на Византия, в което в плен попада и самият епирски деспот кир Теодор Комнин. След битката българския владетел в чест на победата заповядал тук да бъде издигнат параклис, наречен „Св. Четириседет Мъченици“. Благодарение на родолюбиви българи той съществува и до днес. По-надолу от върха има голям камък наричан Казанчето или Крали Марковата стъпка. На него има издълбана дупка, приличаща на казан, в който има вода дори и в най-големите горещини. До нея има огромна стъпка за която казват, че Крали Марко е стъпил там и затова носи име Кралимарковата стъпка.
14	Галерия на открито	с. Крепост	Уникални стенописи, дело на братята – художници Христо и Панчо Паневи, украсяват всички обществени сгради в с. Крепост, Димитровградска община. Затова и селото е известно като „Галерия на открито“ и хората там с право се гордеят с творбите на братята, изрисували училището, кметството, здравната служба, читалището, параклиса, църквата. Техни творения на открито има още и върху родната им къща. Първото пано Христо и Панчо Паневи правят още през 1997 г. водени от възрожденското желание да дарят нещо на родното си място. Идеята им намира радушен прием и така, ентузиазирани, те не спират работата си и до днес. От най-голямото село в община Димитровград проучват вариантите за кандидатстване в книгата за рекорди „Тинес“.
15	Църква „Свети Равноапостоли Константин и Елена“	с. Крепост	Построена е през 1874 г. по инициатива на родолюбиви жители на селото. Църквата е правоъгълна каменна постройка с двускатен покрив, трикорабна, с абсида. Любителите на българските старини и на християнската иконография ще намерят в нея прекрасни и слабо познати творби на майстори зографи. Голяма част от иконите са дело на Никола Данчов, носят неговия подпис и са датирани от 1874 година. Иконите и стенописите в цялата църква са изключително въздействащи.
16	Етнографска музейна сбирка „Дяко Пенев“ към НЧ „Просвета-1896“	гр. Мерицлери	В чест на 1300 годишнината от създаването на Българската държава, през 1980 година в една от залите на читалището в гр. Мерицлери е открита етнографска музейна изложба. С течение на годините етнографската сбирка се превръща в място, където се проследява историята на града и читалището и предава на идните поколения цялото културно наследство на селището. Всичко събрано в залата е дарение от родолюбивите мерицлерци.
17	Православен храм „Свети Николай Чудотворец“	гр. Мерицлери	Построен е през 1858 година на мястото на параклис „Свети Николай“. Строители са били зидари от Мерицлери, а за майстори били наети Уста Манол и Уста Пастол от село Югово. Това е една от първите църкви в Хасковска област. През 1928 година при силно земетресение храмът е частично разрушен, но в последствие е възстановен - извършва се ремонт и се прави пристройка на задната част. Изградена е хубава висока камбанария. Окончателното му възстановяване е завършило през 1930 година. Храмът е ценен исторически паметник. Иконите са дело на художник от късното възраждане Димитър Андон - родом от гр. Чирпан. Сградата на църквата по строеж и архитектура и до днес учудва всички.
18	Християнския кръст	с. Крум	На 5 май 2014 г. край димитровградското село Крум беше осветен 15-метров Християнски кръст. Той е изработен от метал и върху него са поставени осветителни тела така, че да свети и през нощта. Идеята за издигане на кръста е на жителите на селото, а целта е той да бъде обединител на хората, да ги закрия и прави по-добри. Намира се на най-високия хълм над село Крум, в местността „Гичата“. Символът на вярата е изграден изцяло с пари от дарения. Идеята е да се припомни на хората, че духовното е по-важно от материалното.
19	Манастир „Света Богородица“	с. Добрич	Жител на селото през 1886 година, чрез съновидение, открива аязмо в нивата си и я дарява за строеж на параклис. Свящото място е възстановено основно след 2000 година. Старият параклис е обновен, издигната е двуетажна сграда за преспиране. Всяка година в навечерието на Голяма Богородица тук се стичат много хора, за да почетат Божията майка. До външните порти на манастира е изградена красива чешма, от която те могат да си напълнят от лековитата вода на аязмото.
20	Църква „Св. Харалампий“	с. Черногорово	Построена е през 1863 г. от Уста Коста от с. Устово. Заографисана е през 1864 г. от Алексий Иконописец. Според легендата, черногоровци избрали името на храма, защото всяка година, на деня, посветен на светеца - 11 февруари, от гората излизал голям елен, който се пренасял в жертва. Църквата „Св. Харалампий“ има 38 икони, някои с датировка и имената на зографите, работили през 60-те години на XIX век. Освен библейските сюжети, интерес представлява сцена от неизвестен автор изобразяваща три синджира роби.
21	Църква „Св. Димитър“	с. Ябълково	Построена е през далечната 1842 г. по време на Османското владичество. Претекстът за построяването и е, че се строи нова къща на свещеника на селото поп Калин. Голямото чирпанско земетресение от 1928 г. разрушава църквата. Тя е възстановена през 1930 г. със средства от фонд „Депозе“ и дарения от цялото село. През 1950 г. зографът Петър Джамджиев от Пловдив я изографиса. Сградата на църквата е масивна, тухлена, с двускатен покрив, открита галерия от запад и юг. Кулата на камбанарията е построена в северозападния ъгъл с вход от галерията откъм запад. До църквата има и аязмо.

22	Църква „Свети Георги Победоносец“	с. Бодрово	Построена е през 1858 г. Тя е изградена благодарение на богатството и щедростта на Хаджи Георги, който получава разрешение за строеж на църква през 1856 г. Цялото село участва с труда си в построяването ѝ. Църквата е с каменен градеж, с абсида, с двускатен покрив. Иконите са изработени през 1859-1860 година от Никола Зограф. В североизточния ъгъл на църковния двор е изградена осемстенна каменна камбанария.
23	Църква „Свети Георги Победоносец“	с. Горски извор	Най-старата църква на територията на Димитровградска община, „Свети Георги Победоносец“ в с. Горски извор е построена през 1854 г. Стенописите на храма са с висока художествена стойност. Знае се, че главен зограф е бил Георги Данчов Луков (Пощеоргиев) от Чирпан. Църквата е паметник на културата с национално значение от 1964 г.
24	Църква „Св. Иван Рилски“	с. Добрич	Селската черква „Св. Иван Рилски“ е построена през 1880 г.
25	Църква „Св. Георги“	с. Брод	Селската черква е построена през 1938 г.
26	Църква „Св. Пророк Илия“	с. М. Асеново	Селската черква е построена през 1884г.
№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Парк „Н. Й. Вапцаров“	гр. Димитровград	Най-старият парк в Димитровград и включва 821 дка поляни и 40 годишна дъбова гора. В гората са оформени алеи, а край централната алея и в затревената част са засадени декоративни храсти и дървета. Паркът е изграден за изключително кратко време – само за две години 1955 и 1956, предимно с доброволен труд. В парка е разположен зоокът, който се радва на изключителния интерес на децата. В него могат да се видят най – различни видове животни - от екзотични птици до мечки. Стъпчеви пейки и сенчести алеи привличат за отмора жителите и гостите на града. В парка се помещава и астрономическа обсерватория и планетариум „Джордано Бруно“. Създаден през 1962 г., планетариумът е първият в България. Звездната му зала е оборудвана с два телескопа и има капацитет 60 места.
2	Парк „Пеньо Пенев“	гр. Димитровград	Мемориален парк „Пеньо Пенев“ е една от емблематичните забележителности в град Димитровград. Да направиш парк за изложба – такъв е парк „Пеньо Пенев“, който се изгражда по проект за да участва в световната изложба по парково изкуство през 1961 г. Паркът е разположен на 365 дка и е уникален с 92-та си вида дървета, храсти и цветя. Скулптурите, гравирани със стихове късове, белокамените алеи с варовикови бордюри, живописните пасарелки и мозаечни стълбища, водните каскади и фонтани са нововъведения в озеленителната архитектура на България през 50-те и 60-те години на XX век. Паркът се намира в южната част на Димитровград. От него се разкрива красива панорама към града. Той има свой индивидуален облик. През годините паркът става осъзнато пространство за културни изяви – импровизирани литературни четения, концерти, рецитали и др., и представително място за всички гости на града и официални делегации.
3	Парк „Марица“	гр. Димитровград	Парк Марица е разположен на десния бряг на река Марица, върху разкошна речна тераса. Засадени са много дървета и храсти. Това е най-големия от трите парка на територията на Димитровград. В самото начало е разполагал с басейн, ресторант, дори изкуствена река, по която е било възможно плаването с малки лодки. Парка разполага с широки, дълги и много на брой алеи.
4	Защитена местност „Злато поле“	с. Злато Поле, с. Брод и с. Райново	Най-голямата влажна зона с естествен характер по поречието на река Марица. Площта на защитена територия е 84,79 ха. Обхваща части от землищата на селата Нова Надежда (община Хасково), Брод, Райново и Злато поле (община Димитровград). Тя включва комплекс от свързани един с друг водни басейни с различна форма, големина и дълбочина, тръстикови и папурови масиви, острови и пасища. Местообитание на множество застрашени от изчезване и защитени видове растения и животни като бяла водна лилия, ношувка на малък корморан, голям воден бик, ням и поен лебеди и др. водоплаващи птици, блатна костенурка и др.
5	Защитена местност „Пропадналото благо“	с. Голямо Асеново	След многобройните изменения във времето влажната зона се е превърнала в биотоп, привличащ многобройни животински видове и наличие на растително разнообразие.
6	Ношувка на малък корморан - Димитровград (Защитена местност)	гр. Димитровград и с. Радицево	Опазване на част от поречието на река Марица, остатъци от заливни крайречни гори, представляващи местообитание, място за почивка и струване по време на миграция на малък корморан (Phalacrocorax rufaeus) и други защитени животински видове, като: ушат гмурец, голям воден бик, късопръст ястреб, сокол орко, видра и др.
7	Пещера Дядо Паньовата дупка	гр. Димитровград	Името си носи от иманияра дядо Паньо от с.Раковски/сега квартал в Димитровград./който пръв е влязъл в нея. Картирана на 26/07/1964г от Борис Колев - "Аида" Хасково
8	Пещера Поповица	с.Крепост, общ.Димитровград	Диаклазна пещера с дължина 36м.
9	Пещера Кирковата дупка	с.Каснаково, общ.Димитровград	Името на пещерата е дадено в края на миналия век, когато в нея се е криело едно момче на име Кирко. По-късно, вероятно под влиянието на учебниците по история и литературата, името е преосмислено на "Кир Тодоровата дупка", свързвайки я с Клокотнишката битка през 1230г. Според легендата от по-ново време, цар Иван Асен II разбил гръцката армия и предводителя и Кир Теодор Комнин е скрил в тази дупка и там бил пленен. Затова и пещерата е обект на иманярски търсения и легенди. Но най-разпространено е названието "Кирковата дупка". Проучена и картирала от Борис Колев, В.Генчев и Вл.Методиев от "Аида" Хасково през 1972г и 1983г. Пещерата е почти затрупана и дори хора, които знаят къде се намира, трудно се ориентират за местоположението ѝ.
10	Пропастна пещера Габера	гр. Димитровград	Диаклазна пещера с дължина 49м и денивелация 21м
„Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № B2.6c.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A „Гърция-България 2014-2020“. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.“			

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Антична римска вила „Армира“ II-IV век	4 км. Западно от гр. Ивайловград	Античната вила е била издигната в долината на р. Армира, десен приток на р. Арда, през втората половина на I век сл. Хр. Вила „Армира“ е един от най-ранните и най-точно датирани вилни комплекси от римската епоха, проучени в България. Тя е изключителен архитектурен паметник от преди 2000 години. Това е най-пищно украсеният частен дом (дворец) от римската епоха, разкрит в българските земи. Вилата е била център на поземлено владение, основано от богатата тракийска аристократична фамилия. Първият ѝ владетел е бил наследник на тракийски цар (базилевс). Той е получил за заслуги пред римската власт статут на римски гражданин и така е добил правото да създаде вилно стопанство, което е организирал още през 50-70-те години на I век сл. Хр., тоест само около двадесетина години след окончателното завладяване на Тракия от Рим. Античната вила „Армира“ е била издигната на площ от 3600 кв. м. Върху тази площ са разположени жилищната сграда на собствениците, както и градина за отдих и разходки. В югоизточния край на сградата е била построена и тераса, от която обитателите на вилата и техните гости са се наслаждавали на красивата природа, и реката. Този античен архитектурен ансамбъл съществувал от 50-70 години на I в. сл. Хр. до 378 година сл. Хр., когато е бил разрушен по време на Готската война. Тогава вилата е била опожарена след битката при Хандрианопол (дн. Одрин, Турция) на 9 август 378 година. Самият римски император Валент намира смъртта си от раните в битката, някъде край Хандрианопол.
2	Атеренски мост	7 км. югозападно от квартал „Лъджа“, гр. Ивайловград	Той е обявен за археологически паметник на културата с местно значение. В сегашния си вид съоръжението датира от XVI в., но съществуват предположения, че оттук е минавал древен римски път за Беломорието, а по-късно мостът е имал връзка и с укрепения град – крепост „Лютница“. В близост до моста (1 км черен път по течението на р.Армира) се намира едно от най-атрактивните места за пикник в общината – Големият гъол. Край реката има изградена подходяща туристическа инфраструктура (2 маси, пейки и чешма със студена вода) с възможност и за по-големи мероприятия на поляната в съседство.
3	Средновековна крепост „Лютница“	6 км. западно от квартал „Лъджа“, гр. Ивайловград	Археологическите проучвания започват през лятото на 2002 г. Според специалистите крепостта е голям и богат средновековен град, разположен на площ от 26 дка. Дължината на изключително добре запазените крепостни стени е около 600 метра, 14 са крепостните кули. Археолозите откриха църква, която е съществувала от 13 до 16 век, обширен некропол, монети, мраморни детайли от антична базилика.
4	Общински исторически музей – Ивайловград	гр. Ивайловград	Три експозиции са подредени в сградата на Историческия музей – „Археология“, „История на града и района преди Освобождението“ и „История след 1878 г.“. В музея могат да се видят керамика от античната вила „Армира“, монети, части от тракийска погребална колесница и от разкопките на могилата край село Свирачи, артефакти от крепостта „Лютница“. Освен археологическите находки тук има пушки и пистолети от Руско-турската освободителна война, икони и архивни документи, свързани с живота и делото на войводите Яни Попов и Стамбол Димитров. Посетителите могат да се запознаят и с уникалната географска и историческа карта на България от 1913 г., както и с предмети от градския бит.
5	Църква „Св. Преображение Господне“	гр. Ивайловград	Изключително ценен представител на възрожденската култова архитектура, изобразително и приложно изкуство в България, обявен за архитектурно-художествен паметник на културата с национално значение. Църквата е строена през 1828 г. на мястото на по-стар храм. Специален интерес представляват разкошния ажурно резбован двуреден иконостас с растителни и животински мотиви, царски двери, архиерейски трон, малък и целувателни иконостаси, пластичната украса по тавана и колоните и царските икони, имащи висока художествена стойност. Храмовият празник Преображение Господне (6 авг.) се чества с тържествена литургия и курбан за здраве. Църквата е основния градски храм за богослужения и е отворена всяка неделя.
6	Възрожденска къща-музей на Мирчо Паскалев - Паскалевата къща	гр. Ивайловград	Един от най-ярките образци на традиционна градска бубарска къща от края на XIX в., обявена за архитектурен паметник на културата. Тя е реставрирана и в нея се помещава местният етнографски музей, представящ традиционния бит и поминък в ивайловградския край през Възраждането. Къщата има каменна основа, изградена е от кирпич с глина и измазана с вар, като в миналото приземният етаж е изпълнявал стопански функции, а двата етажа над него са били със смесено предназначение, т.нар. къщи са стаи за живеене, а големия бубарски салон – феят е използван за отглеждане на буби и посрещане на гости извън активния сезон. Понастоящем етнографската експозиция е уредена на основните два етажа и включва: традиционна дневна стая с огнище, място за хранене на фамилията (медна синия върху четириножник с възглавници за сядане на земята около нея) и работен кът на домакинята (чешало, хурка, чекрък и тъкачен стан), гостна стая с всички необходими атрибути, демонстриращи благосъстоянието на собствениците (бронзов мангал за отопление с дървени въглища, дървени миндери край прозорците с изящни домашно тъкани миндерлъци и покривки с бели дантели, дълбок долап за чеза, масичка за сервиране на кафе със смокиново сладко, резбован иконостас, богато декорирана лампа с цветно стъкло от Одрин) и бубарски салон. На втория етаж са показани основните етапи в производството на копринени пашкули и характерни за района традиционни народни костюми. След обновяването ѝ, сбирката днес разполага с 11 нови експозиции, свързани с местния поминък и занаятчийство, от средата на XIX век – коларо-железарство, обушарство, тъкачество, тютюнопроизводство, бубарство и редица други.
7	Манастир „Св. Св. Константин и Елена“	гр. Ивайловград	Ивайловградският манастир „Св. св. Константин и Елена“ е основан през XII в., а век по-късно е разцветът му, когато се превръща в митрополитски център. По време на османското робство манастирът е разрушаван на два пъти, за да възкръсне през 1846 г. От 1949 г. Ивайловградската обител не е обитавана от монашеско братство, но всяка година на 8 септември, тук ежегодно тук се провежда събор с нощно бдени, тържествена литургия и курбан за здраве. В днешно време ивайловградският манастир е периодично действащ и представлява комплекс от църква, жилищна сграда и старинна чешма от 1846 г. От стария манастирски комплекс е запазена само църквата, която представлява трикорабна псевдобазилика с изографисан по-късно иконостас (края на XIX в.) и вградени 8 медальона в олтара от по-ранен период. Интерес в храма представляват и резбованите свещници и полилени, изработени от мрамор.
8	Църква „Св. Архангел Михаил“	с. Долно Луково	Представлява забележителна трикорабна псевдобазилика, изидана от камък. Върху мраморните фронтони над двата входа са издълбани ктиторски калиграфни надписи на гръцки език. Особен интерес представлява едро изработената дърворезба на иконостаса.

9	Тракийска зидана гробница	м. "Ронките", на 3.5 км. северозападно от с. Долно Луково	<p>Край село Долно Луково са открити няколко долмена (светилища) и една богато украсена гробница датираща от времето на Траките. Гробницата е изградена на нивото на древния терен и покрита с могилен насип с височина 4м. Състои се от гробна камера с правоъгълен план и вход от юг, отворено на юг предверие и непокрит дромос (коридор). Стените на гробната камера са покрити с големи мраморни и варовикови блокове, съединени помежду си с железни скоби, и украсени с различни, изсечени в камъните, фигури: дискове, квадрати, правоъгълници, една петолъчна звезда, изображения на конска глава и риба. Тези фигури заедно с полумесеца, изсечен на входа, образуват композиция със силно естетическо и донякъде мистично въздействие, като вероятно крият закодирана информация свързана с погребалния култ.</p> <p>Предверието е изградено подобно на гробната камера, но са използвани само варовикови блокове. Дромосът е със стени от ломени камъни на калова spojка и е запазен частично.</p> <p>Откритите артефакти са сравнително малко поради факта че гробницата е била ограбена още в древността. Голяма част от находките са били открити в предверието на гробницата (и пред него), като сред тях са: каменно релефно изображение на конска глава, фрагменти от глинени съдове, бронзова фибула, бронзови украшения, части от позлатен погребален венец, сребърна монета и керамична лампа.</p> <p>Откритите артефакти и конски скелети (погребването на коня заедно с господаря им е белег на Тракийската аристокрация) показват, че най-вероятно в гробницата при с.Долно Луково е бил погребан местен тракийски аристократ, но до момента не са открити факти, които да дадат повече информация.</p>
10	Църква „Св. Св. Константин и Елена“	с. Долно Луково	<p>Една от най-запазените стари български църкви. Обявена е за архитектурен паметник на културата с местно значение. Датира от 1806 г., като според преданието е изградена тайно в съществуващата тогава дъбова гора само за 7 нощи. Определящ за кратките срокове на изграждане е бил османски закон, според който постройка, на която е сложен покрив, не се разрушава. Има две отделения – мъжко и женско. Интериорът е дооформян до 1918 г. Специален интерес представляват дърворезбеният иконостас с т.нар. „овчарска резба“ и оригиналните икони от началото на XIX в. – дело на самобитни местни майстори.</p>
11	Мегалитно гробно съоръжение (долмен)	с. Плевун	<p>Мегалитно гробно съоръжение (V-I в. пр.н.е.), обявено за археологически паметник на културата с национално значение. Изграден е от големи чепени и грубо оформени гнайсови плочи, които са поставени вертикално в предварително подготвен изкоп на малко естествено възвишение. Долменът е последният открит до момента мегалитен тракийски паметник и е уникален като архитектура, защото съчетава в себе си както елементи от ранножелязната епоха, така и такива напомнящи за по-новите достижения на елинизма. Гробницата при Плевун притежава модерен за времето си план, характерен за монументалните гробници от V – III в. пр.н.е. Обектът е с обща дължина 7,5 метра и представлява правоъгълен двукамерен долмен с дромос, ориентиран в посока изток – запад. Има сложна структура състояща се от 4 части: коридор, предгробна камера, предверие и голяма гробна камера. От подхода към съоръжението е оформена своеобразна фасада от две вертикални заоблени отгоре плочи, които водят до входа. Входът най-вероятно се затварял с плоча и е води към дълъг 2,8 м. дромос със стени от дълги вертикални плочи. След нея следва тясно и късо предверие, след което се влиза в гробната камера. Нейните надлъжни стени са изградени от плочи дълги 2,75 м. а подът ѝ е покрит с голяма каменна плоча. Спецификата на обекта е във факта, че предната камера е по-широка както от дромоса, така и от главната камера. Линейно това е най-дългият долмен в Родопите. По напречни размери долменът е сравнително малък, тесен, което също е необичайно. Долменът е с изключително сложен план, непознат сред проучените в България подобни паметници. Некрополът е бил използван многократно, но още в древността е бил ограбен. При направените разкопки са открити единствено керамични фрагменти и желязно сечиво.</p>
12	Музейна сбирка	с. Плевун	<p>В сградата на старото килийно училище, строено в стил неокласицизъм е уредена постоянна историко-етнографска експозиция, представяща традиционния бит, култура и поминък на малоазийските българи със самостоятелна фотоизложба за Капитан Петко войвода.</p>
13	Стъпаловидната каменна конструкция в "Голямата могила"	с. Свирачи	<p>"Голямата могила" е едно от най-впечатляващите погребални съоръжения в България от римската епоха и представлява внушителен могилен насип с правилна куполообразна форма (60 м диаметър и 18-20 м оригинална височина), стегнат в много здрав пръстен от уникална каменна конструкция – крепида, която пази священото пространство от външния свят. Освен култови функции, крепидата е имала и чисто техническо предназначение – да поддържа самия насип. В конкретния случай тя не е обикновена каменна ограда, а оригинално творение на древната архитектура, сравнимо по начин на изграждане с амфитеатрите и стадионите в римските градове, затова неотдавна получи статут на самостоятелен археологически паметник на културата с национално значение. Това монументално по своя характер съоръжение – единственото по рода си на Балканите, е сложна стъпаловидна конструкция от големи каменни блокове с дължина до 3,70 м, дълговидно изрязани по външната си страна и свързани един с друг чрез метални скоби, като образуват огромен кръг от прецизно напаснати елементи върху масивна основа. Каменният градеж на могилата е бил частично разрушен още в древността.</p>
14	Тракийски мемориал "Илиева нива"	с. Глуново	<p>Местността "Илиева нива" се намира в покрайнините на село Глуново, община Ивайловград. На това място на 03.10.1913 г. по време на Междусъюзническата война, турската войска убива над 200 бебета и деца, които са скрити на южния бряг на р. Арда. Това били деца на българи, бягащи от преследващата ги турска войска. През 1996 година в местността е издигнат мемориален комплекс в памет на над 40 000 изклани български бежанци и техните деца. Мемориалът се състои от паметник, чешма и параклис "Света Петка българска"</p>
15	Тракийски долмен	с. Железино	<p>Мегалитно гробно съоръжение датиращо от края на II хил. пр.н.е. Съоръжението е изградено от големи грубо оформени вертикални гнайсови плочи, вкопани в предварително подготвен изкоп. Добре запазени са северната странична и западната напречна плочи, докато южната е полуразрушена, а източната и покривната липсват.</p>

16	Крепост Бялград	3.47 км. Източно от с. Гутутка	Изградена е на естествено защитен, труднодостъпен скалист връх. Склоновете на върха се спускат стръмно към Бяла река, която го обгражда от две страни. Крепостните стени следват очертанията на билната заравненост и ограждат площ от 13 дка. Те са запазени почти изцяло в първоначалният им вид- имат дължина общо около 550 m и височина до 7-8 m, а дебелината им е 2 m. В източната част, където крепостта е сравнително по-достъпна, пред основната стена на разстояние 10-15 m е построена втора стена, която описва неправилен полукръг. Двойните стени- протохизма, са рядкост при източнородопските крепости. Подобно фортификационно решение е приложено още само в крепостта при с. Воденичарско общ. Джебел. Името Бялград, обектът вероятно дължи на факта, че за направата на стените и са използвани много късове от мрамор. И още една особеност- нивото на терена вътре в крепостта е по- високо от терена извън крепостните стени с 4-5 m. Това е затруднявало тяхното подпопаване и разрушаване при обсада. В източната част на твърдината са разкрити основите на еднокорабна, едноабсидна черква, частично вкопана в земята. Тя има дължина 8 m, ширина 6 m, а дебелината на страните и е 1 m. Подът и е бил покрит с каменни квадратни плочи с еднакви размери. Най- интересното съоръжение от тази крепост, което е стигнало до наши дни, е вътрешната феодална жилищна кула. Тя е от типа на така наречените донжони и е една от малкото сравнително добре запазени кули в България. Също така тази кула е един от малкото свободностоящи донжони по нашите земи. Това е една от големите разлики със средна и западна Европа, където тези фортификационни съоръжения са често срещани. Стените и се издигат на височина до 9 m, а дебелината им е 1.5 m. Тя има правоъгълен план с размери на основата 11 и 9 m. Била е на поне три етажа. Липсата на пълни археологически разкопки създава трудности за определяне ролята на тази крепост през средновековието, но големите ѝ размери и необичайната ѝ съдба дават основание да се смята, че тя е била средишно селище от градски тип, в което е резидирал феодален господар със земи и села наоколо. Това се потвърждава косвено и от името ѝ - Бялград или по-рядко Градището, докато другите крепости наоколо местното население нарича калета. Съдбата на Бялград след падането на България под османско владичество е неясна. Вероятно крепостта не е била разрушена, а в нея се е настанил, временно османски феодален владетел.
17	Църква „Св. Анастасий“	с. Белополяне	Забележителен представител на възрожденската култова архитектура от първата половина на XIX в., паметник на културата. Построен през 1838 г., храмът представлява типична трикорабна едноабсидна псевдобазилика с петъгълна кула-камбанария и богата релефна пластика по външните стени. Интериорът също е оригинален, отличавайки се с единствената в общината двуетажна галерия. Иконите на иконостаса имат висока художествена стойност, като голяма рядкост за района са две поклоннически икони, донесени чак от Божий гроб в Йерусалим. Особено внимание заслужава и дарохранителницата, украсена с много живописна апликация. Църквата е действаща, отворена е на всички християнски празници, но само на храмовия празник св. Атанасий (18 ян., 2 май) има литургия. През месец май след нея се прави курбан за здраве.
18	Паметник-костница	връх Черни рид	Паметникът-костница е построен и открит през далечната 1937 г. във вечна памет на загиналите от Ивайловградската околия през Балканските войни (1912-1913 г.) и Първата световна война (1915-1918 г.). Изграден е изцяло с дарения от местните жители, които също са загубили близки и приятели във войните.
№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Местност „Дупките“	с. Свирачи, община Ивайловград	Една от най-малките защитени територии в общината (6,5 ха), обявена с цел опазване на находище на редки и защитени орхидеи и местообитание на прилепи в пещерата „Дупката“. Тук се срещат 13 вида орхидеи, като защитени са другата и паяковидната пчелици, пърчовката и пирамидалният анакамптис. Специален интерес представляват и 4 вида прилепи от Световния Червен списък, установени в пещерата Дупката – голям, малък и южен подковоноси. Не е рядкост и откриването на фосили (вкамменелости). Обектът представлява голяма скала с платовидна форма, чиито основа от изток е надупчена от множество коридори с различна дълбочина. Има около 15 дупки, като най-плитките са до половин метър, а най дълбоките две са с дълбочина по над десет метра. Една от дупките е превърнат в бункер, входът му е зазидан с камъни, като е оставено място за поставяне на картчещица. Скалата е надупчена от отвори, а в основата си е заобиколена от крепостна стена, от която днес виждаме само останките. Ясно личи обаче съвършената зидария, опасвала светилището. Явно мястото е било цял култов – религиозен комплекс, от който жреците са отправяли своите молитви и заклинания.
2	Ликана (Защитена местност)	с. Белополяне, с. Свирачи	Най-малката защитена територия в общината е местноста „Ликана“ (3 ха). Обявена с цел опазване на единственото открито в България находище на диворастящата орхидея
3	Хамбар Дере (Защитена местност)	с. Казак, с. Бялградец и с. Гутутка	„Хамбар дере“ е най-труднодостъпната защитена територия в Общината с площ 101 ха, обявена с цел опазване на комплекс от естествени крайречни горски формации, ксерофитни дъбови гори и местообитания на защитени и редки видове риби, земноводни, влечуги, птици и бозайници. Обхваща долното течение на река Хамбар дере преди вливането ѝ в Бяла река (землищата на селата Казак и Бял градец), чиито брегове са покрити от почти непрекъсната ивица девствени дъбови гори на възраст над 100 г. (благун, цер, космат дъб), съобщества на върба, елша, лиани и флористични видове с висок природозащитен статус. В запазените уникални водни екосистеми са установени 10 вида риби, в т.ч. 4 балкански ендемита, и 9 вида земноводни, а на сушата се срещат 11 вида влечуги, 43 вида птици, в т.ч. 19 гнезденци, и 5 вида прилепи. Особена ценност представляват видрата, шипоопашатата и шипобедрената сухоземни костенурки и прилепите малък и южен подковоноси, включени в Световния Червен списък. Районът е от изключителна важност и за опазването на каспийската блатна костенурка – защитен вид от Червената книга на България.
4	Меандри на Бяла река (Защитена местност)	с. Меден бук, с. Железари	Тя е втората по големина защитена територия в Източните Родопи (1532 ха), обявена с цел опазване на уникален за България ландшафт с изключително разнообразие на редки и застрашени видове растения и животни. Обхваща най-атраktivната част от средното течение на Бяла река с красив комплекс от меандри (землищата на селата Железари и Меден бук), където са запазени едни от малкото у нас естествени гори от включените в националната Червена книга източен чинар и лиани. По видово богатство на пеперуди (над 100 районът се нарежда на второ място в България. В уникалните за Балканския полуостров водни екосистеми на Бяла река бе открит нов за науката вид риба-родопски шипок, наред с още 9, в т.ч. 4 балкански ендемита. Това е и едно от най-богатите на херпетофауна места в страната със 7 вида земноводни и 19 вида влечуги. Особена ценност представляват змиекоият гушер (единствено находище у нас), змията-червейница и каспийската блатна костенурка – видове от Червената книга на България, както и шипобедрената и шипоопашатата костенурки, фигуриращи в Световния Червен списък. Защитената местност е част от Орнитологично важно място „Бяла река“ със световно природозащитно значение. От установените 94 вида птици, 56 имат европейско значение, като тук се срещат 6 от 9-те биомно ограничени вида за България, характерни за средиземноморската зона – испанско каменарче, голям маслинов присмехульник, червенушко коприварче, малко черноглаво коприварче, белочела сврачка и черноглаво овесарка. Районът е постоянно място за хранене и почивка на световнозастрашения черен лешояд и едно от най-важните места в страната за гнездене на орела-змияр, късопръстия ястреб, малкия орел, чухала, горската чучулига, големия маслинов присмехульник и белочелата сврачка. Сред бозайниците специален интерес представляват 5-те вида прилепи, 3 от които са в Световния Червен списък (малък подковонос, воден ношник и гигантски вечерник), и видрата – защитен вид със световно значение.
5	Пещера	с. Белополяне, м. "Коджа кае"	Природна забележителност от 1978 година. Тя има защитена площ от 80 ха.
6	Находище на Триразделнолистен ериолобус – Даневата чешма (Защитена местност)	с. Белополяне	Защитена местност „Находище на Триразделнолистен ериолобус-Даневата чешма“ с цел опазване на растителен вид Триразделнолистен ериолобус и неговото местообитание в землището на село Белополяне

7	Находище на Триразделнолистен ериолобус - Ливадите (Защитена местност)	с. Белополяне	Защитена местност „Находище на Триразделнолистен ериолобус-Ливадите“ с цел опазване на растителен вид Триразделнолистен ериолобус и неговото местообитание в землището на село Белополяне
8	Находище на снежно кокиче (Защитена територия)	гр. Ивайловград, м. "Петков баир"	Природна забележителност с обща площ 0.1 ха.
9	Находище на Божур (Защитена територия)	с. Железино, м. "Халка Баир", вр. Победа	Защитен вид с обща площ 15 ха.
10	Находище на Божур (Защитена територия)	с. Хухла	Защитен вид с обща площ 0.5 ха.
11	Находище на градински чай (Защитена територия)	с. Горноселци, р. Марешница	Обща площ 10 ха.
12	Находище на градински чай (Защитена територия)	с. Горно Луково, р. Луда Река	Обща площ 80 ха.

„Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № В2.6с.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A "Гърция-България 2014-2020". This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No В2.6с.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.“

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Скален култов комплекс "Глухите камъни"	с. Дъбовец и с. Малко Градище	Представява сложен комплекс с култов характер, с културни напластявания започващи от ранната желязна епоха, до XII в сл. хр. Големият интерес към Глухите камъни се дължи основно на многобройните ниши, изсечени по отвесните страни на високите до 30 м. скали. Най-впечатляващи са изсичанията в най-западния и доминиращ над околните скален масив. Върху заравнения му връх е вкопана дълбока правоъгълна щерна за събиране и съхраняване на вода. До нея води добре оформена двурамenna стълба. На това място е издълбано пещерообразно помещение с правоъгълен план и куполообразно покритие, добило популярното название „скална гробница“. Южно, под масива с тези изсичания, се намира скална площадка, на която през 5 или 6 век е изградена църква.
2	Тракийска куполна гробница	с. Вълче поле	Гробницата се намира под връх Шейновец, в близост до с. Вълче поле и е открита през 30-те години от проф. Богдан Филев, под могила с диаметър около 30 м. и височина около 6 м. Състои се от четвъртито преддверие и кръгло куполно помещение, по своята форма напълно съвпадаща с куполното помещение на Мезепката гробница. Датирана е около IV в. пр.Хр. Гробницата е ограбена още в древността, а през последните години е обект на иманярски разкопавания. Разрушена е покривната конструкция на преддверието и входа към него. Налице е начален етап на разрушаване на обекта от атмосферни влияния. До момента няма извършени консервационно-реставрационни работи. Освен тази, известни са още две тракийски гробници, на хълма над селото, разрушени почти напълно от времето и иманярите.
3	Долменен некропол	с. Оряхово и с. Васково	Долмените са сред най-разпространените видове мегалитни паметници у нас. Тяхната голяма концентрация в Сакар планина е необичайна. Такъв е долменият некропол между с. Оряхово и с. Васково. Той е проучван още от края на XIX в. от братя Стефан и Георги Бончеви от българската страна и чехите - братя Херман и Карел Шкорпил. Общият им брой тогава е надхвърлял 70. В местността "Капаклийката" до с. Оряхово има Некропол от 4 долмена. Името на местността вероятно идва от долмените, които местното население е оприличавало на "покрити с капак". Много интересен е долменът в местността "Ешмеджика", при който при вътрешните стени на камъка са открити рядко срещани овални вдлъбнатини. Местността "Керез дере" има друг долмен и могилен некропол от 5 долмена, датирани от ранножелязната епоха - X - XI в. пр. хр.
4	Господева стъпка	с. Оряхово	Господевата стъпка е изключително интересен природен и културен обект, който се намира в местността "Керез дере", в руслото на речно корито. Наоколо археолозите са маркирали множество долмени, някои от които в добро състояние. Представява естествена вдлъбнатина в скалата, която през цялата година се пълни с вода, която се процежда през скалата. Древните траки са обожествявали такива места, като са отдавали почит на водните нимфи. Затова с долмените наоколо местността вероятно е била древно светилище. След приемането на християнството, култовата значимост на обекта продължава. Ражда се легенда, според която Господ преоблещен като пътник, поискал вода от жена, която тук работела нивите си, но тя не му дала. Тогава коня му стъпил върху камъка и от там бликнала вода. Затова хората наричат извора "Господева стъпка".
5	Архитектурен паметник-obelisk на загиналите по време на Балканската война (1912) – на връх „Шейновец“	с. Вълче поле и Малко градище, община Любимец	На връх „Шейновец“, в землището между селата Вълче поле и Малко градище, през 1941 година е издигнат архитектурен паметник - obelisk на загиналите по време на Балканската война. Самия връх е свързан с началото на Балканската война 1912 година. Според българското разузнаване на 4 октомври 1912 година в османската заграда на връх "Курткале" има около 100 войници, а в близост до нея още две роти. Българското военно командване подготвя атака към върха, чиято главна цел е овладяването му, тъй като от тук могат да се наблюдават долините на реките Арда, Марица и Одринското поле. Достъпът до върха е изключително труден. Склоновете от юг и северозапад се спускат отвесно и са недостъпни, а скалът на изток е скалист и стръмен. Изкачването на върха било възможно само по една пътечка, криволичетца между скалите и хралалаците. На 4 октомври в 21.30 часа дружината на 30-ти пехотен шейновски полк получава заповед да започне овладяването на върха. Рано сутринта на 5 октомври българските военни роти го превземат. Това е първото сериозно сражение в похода на българската армия към Одрин. След него, българските войски завземат Мустафа паша (днес Свиленград), без никакви препятствия.
6	Църква "Свети Атанасий"	с. Малко градище	Храмът е трикорабен, масивно засводен, с открит притвор от запад. Строителството му е започнало през 1840 г., а освещаването е извършено на 27 юни 1844 г. Според надпис на иконата на "Св. Богородица", иконите са изписвани през 1845 г. Осемте царски и 19-те апостолски икони са рисуване от народен майстор в топла гама. Изображението на "Исус Христос Пантократор" /вседържител/ върху платно е апликирано в зенита на централния свод. С неговото име е изразена идеята за единството на всички "войнства" на вселената, подчинени на йерархичния принцип. В библейските пророчески книги се среща в съчетание "Господ на войната" или Вседържител, "Владика на силите". Под "войнства" се разбира слънцето, луната и звездите, съставляващи цялото небесно войнство. По предание иконописецът е от Одрин. Той е направил иконостаса, които е дъсчен, оцветен в зелено, с венчилка от резбовано разятие и грифони. Към храма е имало и килийно училище, което е открито около 1862 г. и е просъществувало до 1883 г. Отначало на децата е преподавал отец Атанасий от Кавакли /Тополовград/, като ги е учил на гръцки. Според 1864-1865 г. свещеник филио от Хебичево /Любимец/ е обучавал учениците на черковнославянски.
№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Кован Кая	с. Вълче поле	Тракийски скални ниши.

2	Птичи камък („Куш Кая“)	с. Вълче поле	Представява огромна величествена скала наподобяваща орел, намираща се на север от село Вълче поле. При неотдавнашни археологически разкопки е установено, че скалата е била древен тракийски култов комплекс, вероятно свързан с другият такъв - "Глухите камъни", разположен <u>няколко километра по-нагоре в планината.</u>
3	Находище на блатно кокиче - Долната ова (Защитена местност)	гр. Любимец	Опазване на естествено находище на блатно кокиче.
4	Бакърлия (Защитена местност)	с. Йерусалимово	Дългосрочно опазване популациите на световно и европейско застрашени видове земноводни, влечуги, птици, бозайници и растения както и типични за Сакар местообитания и ландшафти както и част от орнитологично важно място южен Сакар. Опазване на типични за Сакар местообитания, скални пейзажи и насаждения.
5	Господева стъпка	с. Оряхово	Господевата стъпка е изключително интересен природен и културен обект, който се намира в местността "Керез дере", в руслото на речно корито. Наоколо археолозите са маркирали множество долмени, някои от които в добро състояние. Представява естествена вдлъбнатина в скалата, която през цялата година се пълни с вода, която се процежда през скалата. Древните траки са обожествявали такива места, като са отдавали почит на водните нимфи. Затова с долмените наоколо местността вероятно е била древно светилище. След приемането на християнството, култовата значимост на обекта продължава. Ражда се легенда, според която Господ преоблечен като пътник, поискал вода от жена, която тук работела нивите си, но тя не му дала. Тогава коня му стъпил върху камъка и от там бликнала вода. Затова хората наричат извора "Господева стъпка".
<p>„Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № B2.6c.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A "Гърция-България 2014-2020". This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.“</p>			

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Тракийски мемориален комплекс. Параклис „Св. Петка Българска“. Паметник-символ „Тракия без граници“	гр. Маджарово – 2 км асфалтов път североизточно от центъра на града в непосредствена близост до Природозащитен център “Източни Родопи”	Тракийски мемориален комплекс с пантеон-костница, параклис “Св. Петка Българска” и паметник-символ “Тракия без граници”, обявен за исторически паметник на културата с местно значение. Той е изграден в памет на избитите край село Ятаджик (дн. Маджарово) бежанци от най-големия погром над българите в Източна Тракия през 1913 г. По инициатива на местните тракийски дружества през 1928 г. за първи път се организира поклонение на лобното място, превърнало се в традиция и до днес, и започва издирването на останки от загиналите, събрани в общ гроб. По-късно през 1948 г. е построен пантеонът, където са преместени намерените кости. На откриването му е присъствал лично войводата Димитър Маджаров, който връща назад колелото на историята и разказва спомените си на очевидец и пряк участник в трагичните събития от 1913 г. Впоследствие е изграден паметникът-символ “Тракия без граници”, а през 1995 г. – и параклисите “Св. Петка Българска”.
2	Тракийски култово-погребален комплекс и селище. Средновековна крепост „Окопа“	Гр. Маджарово – 2 ч. пеша западно от центъра на града до мест. Харман кая	Гр. Маджарово – 2 ч. пеша западно от центъра на града до мест. Харман кая (2 тракийски гробници), в т.ч. 1 км асфалтов път, 0,5 км черен път и маркирана горска пътека, +20 мин. пеша по черен път с туристическа маркировка на юг до мест. Окопа (тракийско светилище, тракийско селище, средновековна крепост) +40 мин. пеша по черен път без маркировка на север до мест. Големия бурун край изоставеното село Балджа (шарапана). От Маджарово до шарапаната има и 2 директни маршрута: 1 ч пеша по маркираната пътека за мест. Окопа +30 мин пеша по черен път за Балджа (Балджанската пътека) или 3 км асфалтов път на запад от центъра на града край р.Арда +2 км черен път в посока с. Странджево + 1 ч. пеша по черен горски път на юг (3 км). Намират се в границите на защитената местност “Момина скала”.
3	Римски път	с. Долни Главанак	Най-добре запазеният в Източните Родопи участък от важен римски път по долината на р. Арда, свързващ /дн. Одрин/ с вътрешността на Родопите. През територията на съвременната Хасковска област през античността и средновековието преминават множество пътища. Един от тях – главния път Виа Сингидунум свързващ Сердика /София/ с Константинопол /Цариград/ се използва още от V в.пр.Хр., и има важно стратегическо значение. През периода на римското владичество, той е трасиран със солидна каменна настилка и по протежението му са построени множество пътни станции, разстоянията между които са маркирани с милиарни колони.
4	Мегалитно култово съоръжение – кромлех	м.”Бунарлът”, с. Долен Главанак	Представява култово съоръжение от вертикално побити каменни блокове. Камъните са поставени направо върху скалата, без да са оформени специални места и дупки за побиването им. Заграденото свещено пространство, където са били провеждани ритуалите, е с форма на окръжност. За подобни култови места в Западна Европа е възприет терминът “кромлех”, най-известен представител на който е Стоунхендж” в Южна Англия.
5	Църква "Св. Димитър"	с. Долни Главанак	Построена през 30-те години на 20-ти век от местното население.
6	Скален Релеф/светилище	землището на с. Горно поле	Тракийския паметник представлява овален камък, на който е изсечен релеф. Каменият блок, върху който е изсечен релефът, в следствие на допълнителна обработка, грубо напомня човешка фигура. В момента е паднал на едната си дълга страна, но в миналото е стоял изправен. В горната му част е оформена груба рамка, в която са изсечени две човешки фигури, които са една до друга, с вдигнати нагоре ръце, издължено тяло и маркирани крака; едната е по-висока от другата. Паметникът е уникален, защото е без аналог и е едно от най-старите релефни изображения върху камък по нашите земи.
7	Скална гробница	м. Фурнаджика, с. Горно поле	Изсечена е в оголена от ерозията скалата в подножието на склон. Тя е от типа с преддверие, вход и камера. Интересното при тази гробница е, че тя има отвор и отгоре на тавана на гробната камера.
8	Тракийски скални ниши – „Хамбаркая“	с. Горно поле с. Горно поле – 7 км асфалтов път северозападно от гр. Маджарово в посока Хасково (преди разклона за селото) +	Намира се в границите на защитената местност “Черната скала”. Уникални тракийски паметници на културата с трапецовидна форма, срещани се единствено в Източните Родопи.
9	Тракийска крепост и светилище Сиври дикме	върх Сивридикме на 2.66 km северозападно от с. Горно поле.	Тракийската крепост и скалното светилище са датирани от I х-ие пр.н.е. Запазени са останки от крепостните стени, стъпала, скали с издълбани басейнчета за религиозни ритуали. Крепостта е част от отбранителната крепостна система на долината на р. Арда.
10	Шарапана	м. Големия бурун, в землището на с. Балджа	Шарапаната се намира на склон на възвишение в местността Големия бурун, близо до изоставеното с. Балджа. Паметникът представлява изсечен в единична скала плитък басейн и свързани с него улици за изливане на течността. Има и други подобни паметници в района с различни форми и размери.
11	Църква "Св. Архангел Михаил"	с. Сеноклас	Най-старата църква в общината, построена 1858 година, от майстор Георги Борумсуза от с. Устово Смолянско. През 1913 година, църквата е опожарена, възстановяването става през 1921 година.
12	Тракийски култов комплекс. Тракийска и средновековна крепост „Хисаря“. Параклис „Св. Св. Кирил и Методий“	с. Сеноклас – 9 км асфалтов път югоизток/източно от гр. Маджарово + 6 км черен път с частична макадамова настилка вляво от шосето за с. Сеноклас по параклиса	Забележителен археологически комплекс, включващ тракийски култов център със скално светилище, скални ниши и рядко срещаните скални стънца, като централно място заемат руините на голяма тракийска и средновековна крепост. Близо до нея е издигнат параклисите “Св. св. Кирил и Методий”.
13	Църква "Св. Велики мъченик Димитрий Солунски"	с. Бориславци	Построена през 1936 година, на доброволни начала от местните тракийци, които са заселили селото през 1914 година.
14	Скален култов комплекс "Глухите камъни"	с. Ефрем	Представява сложен комплекс с култов характер, с културни напаставявания започващи от ранната желязна епоха, до XII в сл. хр. Големият интерес към Глухите камъни се дължи основно на многобройните ниши, изсечени по отвесните страни на високите до 30 м. скали. Най-впечатляващи са изсичанията в най-западния и доминиращ над околните скален масив. Върху заравнения му връх е вкопана дълбока правоъгълна щерна за събиране и съхраняване на вода. До нея води добре оформена двурамена стълба. На това място е издълбано пещерообразно помещение с правоъгълен план и куполообразно покритие, добило популярното название „скална гробница“. Южно, под масива с тези изсичания, се намира скална площадка, на която през 5 или 6 век е изградена църква. Простира се на териториите на села Орещец (община Харманли), Дъбовец и Малко Градище (община Любимец).
14	Църква "Св. Атанасий"	с. Ефрем	Построена е през 1887 г. от местното църковно население.

№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Гнездово находище на редки застрашени дневни грабливи птици (Защитена територия)	гр. Маджарово – 3 км асфалтов път североизточно от центъра на града в посока с. Бориславци на левия бряг на р. Арда, с. Горно поле, м. Кован Кая	Намира се в землището на с. Горно поле. Единствената защитена територия в общината със статут на природна забележителност, обявена с цел опазване гнездови находища на редки и застрашени видове птици. От видовете, включени в червената книга на България, по скалните вулканични ниши гнездят уникалните за цяла България и Европа белоглав и египетски лепояд. Може да се види и черният лепояд или още наричан картал. Тук могат да се наблюдават и други застрашени и редки видове като черният щъркел, белоопашат мишелов, син и пъстър скален дрозд и още много други интересни видове птици.
2	Меандрите на р. Арда	гр. Маджарово – 3 км асфалтов път североизточно от центъра на града по пътя за с. Бориславци	В средното си течение река Арда образува множество красиви меандри. Едни от най-впечатляващите и лесно достъпни за любителите на природните феномени са тези на входа на язовир "Ивайловград" между Маджарово и Бориславци. Меандрите на Арда заедно с нейните пясъчни плажове, язовир "Ивайловград", внушителният скален пръстен около Маджарово и изключително богатото гео и биоразнообразие формират уникален по рода си природен комплекс с много голям потенциал за развитие на екологичен и специализиран туризъм.
3	Патронка (Защитена местност)	гр. Маджарово, с. Бориславци	Запазване естествените местообитания на защитени и редки видове птици и растения, включени в Червена книга на РБ и в списъка на застрашените видове в Европа.
4	Защитена местност „Гюргена“	гр. Маджарово – 4 км асфалтов път югоизточно от центъра на града в посока с. Сеноклас, в т.ч. 0,5 км отбивка вляво	Намира се на юг от защитената местност "Патронка" в землището на обезлюденото село Габерово. Най-малката защитена територия в общината, имаща национално природозащитно значение. Опазване на местообитанията и популациите на редки и застрашени видове растения, защитени видове земноводни, влечуги, птици и бозайници. Опазване на включения в Червената книга на България - трицветни ношник. Съхраняване на забележителен ландшафт.
5	Защитена местност „Момина скала“	гр. Маджарово – 15 мин. пеша западно от центъра на града, в т.ч. 1 км асфалтов + 0,5 км черен път, на десния бряг на р. Арда	Намира се на юг от защитената местност "Черната скала" в землищата на гр. Маджарово и с. Бряговец (община Крумовград). Опазване на защитени и застрашени растения и животни като: южно подрумиче, жерардова урока, сарделовидно клеоме, черноморска ведрица, нежен микропилум, леперудовиден салеп източен чинар и др. „стотици видове пеперуди, сухоземни костенурки, жълтокоремник, скален орел, сокол скитник. Опазване на популациите и местообитанията на защитени и застрашени от изчезване видове растения и животни, в т.ч. пеперудовиден салеп, източен чинар, южно чапличе, морковидна стефанофия, нежен лопен; Опазване на уникални скални ландшафти
6	Защитена местност „Черната скала“	гр. Маджарово – 4 км асфалтов път северозападно от центъра на града в посока с. Горно поле на левия бряг на р. Арда.	Намира се на запад от природната забележителност "Кован кая" в землищата на селата Горно поле, Горни Главанак, Румелия и Тополово. Най-голямата защитена територия в общината, обявена с цел опазване на хабитати и значително видово разнообразие на животни и растения, защитени и застрашени от изчезване в национален и европейски мащаб. Недалеч оттук могат да се видят характерните за Източни Родопи тракийски скални ниши. Запазване на местообитания и популации на защитени и редки видове растения и животни в т.ч. южно подрумиче, черноморска ведрица, тракийски магарешки бодил, жълтокоремник, шипобетра и шилоопашати костенурки и др.
„Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № B2.6c.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A "Гърция-България 2014-2020". This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.“			

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Тракийски скален култов комплекс Алтън тепе и късноантична крепост в м."Хисаря"	с. Ангел войвода	<p>Сред множеството мегалитни паметници в Община Минерални бани, тракийският култов комплекс край с. Ангел войвода заема особено място. Древното светилище – едно от най-големите в България, е със статут на паметник на културата от национално значение. Комплексът се намира върху скалист връх, известен под името Асара. По билото му е оставила следи мощна крепостна стена, а по скалите са издълбани над 50 (култови) ниши. При подхода към височината е оформен скален басейн с трапецовидна форма и заоблени ъгли – вероятно съоръжението е служило за жертвеник. В най-високата част, на три зъбера, са изсечени култови съоръжения. Върху най-източното е оформен гроб, до който водят пет стъпала.</p> <p>Шарапаните, както на Перперикон, така и на други места в Източните Родопи са каменни корита, които са свързани с ритуалите на траките, още от времето на късно-бронзовата и ранно желязната епоха. Има регистрирани стотици такива, като всички те са с различна форма и големина. Откритата шарапана е дълга почти 6 метра, но липсва дълбочина. Необходимо е да бъдат направени още разкопки, за да се установи за какво е била предназначена.</p> <p>За по-късния римски и античен период, ние вече можем да твърдим, че крепостта на „Хасара“ над село Ангел войвода в община Минерални бани е била изградена някъде в края на 4-ти и началото на 5-ти век. Нейния най-силен период на съществуване е бил по време на така силно изявената и добре документирана исторически дейност на император Юстиниан. Той управлява Източната римска империя през 6-ти век и е един от най-великите източноримски императори. Реално по време на неговото управление за последен път в границите на днешна България се изгражда една много силна отбранителна система, която започва още от река Дунав, втората отбранителна линия е по Стара планина, а третата е именно тук, в Родопите.</p>
2	Праисторическата крепост от времето на траките "Голямото Градище"	1,5 км. северно от с. Горно Брястово	<p>Строена от големи ломени камъни без хоросан. Тя е елипсовидна, а стените ѝ, дебели средно по 2,5 м, са в състояние на разсип. Дълга е 150 м и широка 50м, застроената площ е 5-6 дка и има два вътрешни зида.</p>
3	Стъпката на Богородица	с. Минерални бани	<p>Следата от римската епоха е запазената и до днес забележителност, известна като "Стъпката на Богородица", която е изсечена в естествена скала. Тя се намира на 5 метра от първия минерален извор - в центъра на Минерални бани, дълга е 2 метра, дълбока 1 метър и широка 0,75 м. Според историците това е старинен саркофаг, а местното население е създало легенда, която гласи, че това е стъпката на Богородица, бягаща от преследващите я евреи.</p> <p>Хората вярват, че нейната "чудодейна стъпка" има лечебна сила, носи късмет и сбъдва желания. Затова и християни и мюсюлмани почитат това свято място и оставят конец или парче от дрехата си за здраве и щастие.</p>
4	Римска крепост „Свети дух“	с. Минерални бани	<p>Историческите сведения разказват, че на територията на Минерални бани е бил разположен така нареченият град Топлицос (Топлика), който наброявал около 12 000 жители. Предполага се, че след сраженията /битки/, римските войници са лекували раните си тук около топлите минералните извори. Така, благодарение на уникалните лечебни свойства на минералната вода е възникнал и древният град, наречен от римляните Топлицос. Археологически разкопки са доказателство, че около минералните извори е кипял интензивен живот през различните исторически времена. Крепостта "Свети Дух" е най-добре запазената историческа забележителност на територията на курорта. Името ѝ идва от намиращият се там параклис „Св. дух“. Строена е през римско време от големи рустифирани каменни блокове и е служела за отбрана на селището. Доказателство за строежа и през римско време са и различните строителни техники и материали. Крепостта представлява неправилен многоъгълник с два входа от южната страна и две малки врати на западната и източната страна. Историческите предания разказват, че през Средновековието те са били заздани. Установено е, че крепостта е съществувала от II век до XIV век. През този период тя неколккратно е била разрушавана и изградена отново.</p>

5	Църква "Св. Георги"	с. Минерални бани	Това е най-новият и най-голям християнски храм „Св. Георги“ в с. Минерални бани, който привлича интереса на посетителите със своята красива архитектура./2006г. Е построена/
6	Крепост вр. Купена / Върга / Латницата	с. Сърница	Тракийска, късноантична и средновековна крепост вр. Купена / Върга / Латницата, с. Сърница се намира на едноименния връх, на 2.67 км северозападно по права линия от центъра на село Сърница. Стените на крепостта са изградени от ломен камък, споен с бял хоросан. Останки от крепостната стена се виждат само в северната част на билото.
7	Църква "Св. Никола"	с. Сърница	Около 1910 г. Сърница било голямо за онези години село. В него живеели будни хора – християни. Сред тях назряла идеята за църква, която да удовлетвори нуждата от духовност. Хората искали специална църква – намерили майстор чак от Казанлък, който изготвил красивият проект. Две години обработвал майсторът камъните за градежа, през които цялото население се редувало да го храни. Толкова добре познавал всеки един камък майсторът, че когато пренесли всичките на поляната, за да започне строежът, той установил че един липсвал. Бил откраднат от заблудена душица. Помолил да го върнат и казал, че строежът няма да започне без камъка. На сутринта – камъкът бил на мястото си и строежът започнал. Църквата била завършена през 1912 г. – годината е изписана на един от огромните свещници, които също са различни – те се въртят, което не е характерно за църквите в района. Има вътрешен балкон /втори етаж/ – тъй като християните били много и имало нужда от повече място за вярващите. Иконописите са дело на художници от Дебърската школа – Македония, и затова иконите също се отличават с характерност. Една от тях е Плачещата икона на Св. Николай Чудотворец.
8	Калето Сърница – стени на тракийска, късноантична и средновековна крепост със сигнална кула	над с. Сърница до прохода "Гидика"	Крепостната стена е изградена от ломени камъни без spojка на места включва стърчащите скали, конструктивно свързани със стената. Заградената площ е близо 2 дка. В по-ниския северен край на крепостта цитаделата е отделена с допълнителна напречна стена. По повърхността се намират керамични фрагменти от началото и от втората половина на I хил.пр.н. е., както и от римската епоха и средновековието. Тук е намерен един рядък ценен документ - военна диплома от император Елагабал, носеща дата 7 януари 221 г. Дипломата се съхранява в бившия придворен музей във Виена.
9	Шарапани (винарски камък „Шарап таш“)	с. Брястово	Представяват скални вдлъбнатини, направени от хората преди 2600-2800 години. Археологически разкопки датират тези находки около VIII-VI в.пр.н.е. Това са изкуствено направени вдлъбнатини в скалите с дълбочина 20-70 см. и диаметър 50-180 см. Всяка шарапана се състои от малко и голямо басейнче с наклонен под и открито или закрито каналче. Името шарапана идва от турската дума шарап и означава вино. От там се предполага, че в тях древните обитателите на тези места са преработвали грозде за вино. Счита се, че шарапаните са свързани с култа към бог Дионисий. Шарапани има в местностите „Каракая“, „Гарваница“, „Пожарището“, „Аврамов камък“ в землището на с. Минерални бани. Има и други подобни паметници в района, с различни форми и размери. Две са теориите за използването на тези интересни съоръжения: според едната това са винарни (за мачкане на гроздето за вино), а според другата – при рудодобив, за пречистване на стритата руда с вода. Според някои автори шарапаните са синхронни с мегалитните паметници (от I хилядолетие пр. Хр.) и са използвани дълго време. Само в землището на село Брястово са открити над 200 бр. шарапани разположени на високи и труднодостъпни места, а в близост е открит древен златен рудник.
10	Църква "Св. Атанасий"	с. Сусам	Построена е през 1898 г. По-късно, през 1925 г. към нея е пристроена камбанария. Църквата е декларирана като художествена културна ценност заради живописването на медалиона на свода, царските двери и венчилката, иконите от царския ред и празничния пояс. Отбелязана като ценност е и архитектурата на сградата.
11	Джамия	с. Колец	Интересна със своята архитектура и стенописи.
12	Джамия	с. Боян Ботево	Интересна със своята архитектура и стенописи.
13	Джамия	с. Караманци	Интересна със своята архитектура и стенописи.
14	Тракийска крепост на вр. "Орлови скали"	в местността "Орлови скали", на 3 км западно по права линия от центъра на село Сърница	Тракийската крепост от новожелязната епоха се намира в местността "Орлови скали", на 3 км западно по права линия от центъра на село Сърница. Керамиката по повърхността е от 2-рата половина на I хил.пр.н.е.
15	Слънчев часовник	с. Минерални бани	Този часовник е уникален и чрез него могат да се отчитат не само часовете, а минутите, секундите и дните, така че той едновременно с това изпълнява функцията и на календар. Втори такъв има в Мексико с 5 стъпала, докато този в Минерални бани е със седем стъпала.

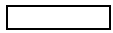
№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Защитена местност "Аида"	землището на с. Спахиево	Защитената местност има площ от 3,5 ха. Представява естествена, вековна, семенна букова гора.
2	Природна забележителност "Находище на момина сълза и божур" (Защитена територия)	м. Дренака, с. Спахиево	Природната забележителност има площ от 3 ха. Обявена е за защита е с цел опазване находище на момина сълза и божур.
3	"Дикилиташ" (Защитена територия)	землището на с. Сърница	Има площ от 0,2 ха. Обявена е за защита с цел опазване на водопад на р. Харманлийска.
4	Резерват "Борака"	землището на с. Сърница	Резерватът има площ от 14,78 ха. Обявен е за резерват с цел опазване на вековна, естествена, саморазмножаваща се гора от черен бор. Средната възраст на дърветата е между 120 г. и 150 г.
5	"Орлови скали" (Защитена територия)	землището на с. Сърница	Това е уникален скален комплекс от интересни и величествени скали, някои от които достигат 30- 40 м. височина. Скалният феномен наподобява средновековен замък със здрави кули. На много от скалите са издълбани трапецовидни култови ниши. По-голямата част от тях имат трапецовидна форма, но има и цилиндрично засводени. Два скални откоса м/у скалите (Доган кая - Орлови скали) естествено защитават пространство от около 1.5 дка, допълнително преградено от крепостна стена от ломен камък, без спойка. Скалният комплекс е защитена природна забележителност. Тук е имало старо тракийско селище, като и до днес се виждат останки от крепост от новожелезната епоха. Тракийската крепост от новожелезната епоха се намира в местността "Орлови скали", на 3 км западно по права линия от центъра на село Сърница. Керамиката по повърхността е от 2-рата половина на I хил.пр.н.е.
6	"Пробития камък" (Защитена територия)	землището на с. Сърница	Природната забележителност има площ от 1 ха. Представява комплекс от интересни скални образувания. Скалата е висока 4 метра, а ширината и е повече от 12 метра. Наподобява на чудните мостове на Еркюприе , с тази разлика, че се намира на било, а не на дефиле /река/. Освен отвора, има и голяма закрыта пещера.
7	Природна забележителност „Огледната скала“	землището на с. Брястово	Природната забележителност заема площ от 1,5 ха. Обявена е за защита е с цел опазване на скални образувания.
8	Пещера Голямата Ев кая	с.Спахиево, общ.Минерални бани	Диаклазна пещера с дължина 18м и денивелация 3м
9	Пещера Липовица	с.Сърница, общ.Минерални бани	Диаклазна пещера с дължина 11м
10	Пещера Иванов камък	с.Сърница, общ.Минерални бани	Тази пещера е, че над южния вход , по гладката стена на скалата, оцветена в червено-кафяв цвят са издълбани 7 броя трапецовидни култови ниши - остатъци от култови обичаи на старите траки. Вероятно пещерата е била използвана от тях за светилище или за някакви култови обичаи. По околните скали в целия район се намират множество такива трапецовидни ниши и следи от тракийската култура. Картирана на 22/06/1980г от Борис Колев и Жечо Стайков - "Аида" Хасково
11	Пещера Душковица	с.Сърница, общ.Минерални бани	Диаклазна пещера с дължина 14м и денивелация 3м
12	Пещера Пещурата	с.Сърница, общ.Минерални бани	Диаклазна пещера с дължина 28м
13	Пещери Калето 1 и Калето 2	с.Сърница, общ.Минерални бани	Диаклазни пещери с дължина 18м

„Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Сводест мост на Мустафа паша	гр. Свиленград	Мостът е единственият напълно запазен елемент от някогашния цялостен комплекс от кервансарай, джамия, чаршия и хамам. Той е построен по нареждане на Мустафа паша, везир на султан Сюлейман I Великолепни /Сюлейман Ел Кануни/. Годината на построяването 1529 г. е предадена с числените значения на арабските букви в последните две думи на надписа на моста: хасана абадие, т.е. вечно добро дело. Така, едновременно със строителството на моста, Мустафа паша бил възприет и като основател на новото селище Свиленград наричано по турски Мустафа паша къпрюсю т.е. "Мостът на Мустафа паша". Дължината му е 295 м, ширина 6 м. Застлан с гладко издялани камъни, на времето той е имал 20 красиви свода. Парапетите са от цели камъни. Броят на всички парапетни блокове на моста е 706, по 353 от двете страни. Надписът за построяването на моста е релефен на мраморна плоча, поставена на издигнат в средата на моста парапет, висок 6 м. Плочата с надписа е наричана от населението тареха, тарих т.е. история. Преводът на надписа гласи: "Този мост построи, когато бе халиф най-великият от султаните султан Сюлейман хан, син на султан Селим хан, да бъде продължител на безопасността и сигурността му техният везир Мустафа паша - бог да го покровителства за това, което създава. И то /построяването на моста/ бе най-дълготрайното негово добро дело през годината, на дата на която стана едно вечно добро дело".
2	Исторически музей	гр. Свиленград	Исторически музей – Свиленград е създаден през 2007 г., на база на съществуваща по-рано музейна сбирка, създадена в края на 60-те години на миналия век. В нея се съхранявали предимно фотоекспозиции, антични и средновековни монети, археологически и етнографски материали. През 70-те години експонатите се водят на отчет в Хасковския исторически музей. През 90-те години за нуждите на музейната сбирка е предоставена реставрираната къща на д-р Цукровски в центъра на града, интересна с характерната за началото на XX в. архитектура. Исторически музей – Свиленград полага грижи за съхранението и опазването на нематериалното и материалното недвижимо и движимо културно наследство на населението по долното течение на р. Марица, Източните Родопи и Сакар планина. Музеят разполага с три експозиции: история, археология и етнография, в които са представени предмети с важно историческо, културно и научно значение, като документи, снимки, ръкописи, ордени, медали, оръдия на труда, облекло и предмети от градския бит, уреди, свързани с производството на коприна, памук и вълна, хладно и огнестрелно оръжие, лични вещи и др.
3	Антично и средновековно селище	гр. Свиленград, м. "Хисаря" край Канаклийската махала	През бронзовия и желязния период земите около днешния Свиленград били населявани от тракийското племе одриси. От времето на траките са останали следи от селища, надгробни могили, светилища, догмени и други. В старата махала Канаклия е съществувала местност Могилата, наречена по името на голяма могила, в околностите на която са намирани останки от колесници. Късноантичният автор Прокопий Кесарийски пише, че при император Юстиниан (483 – 565 г. сл. Хр.) било построено или заздрано укрепление, назовано Бурдетто (гр. Βοῦρδέττω). Много историци свързват този градеж със старите руини в м. Хисаря при старата махала Канаклия в Свиленград.
4	Долмен	с. Студена, м. "Капаклия", 12 км СИ	Долменът в с. Студена, общ. Свиленград се намира в местността „Капаклия“ край селото. Той е част от т.нар. „мегалитна култура“ по българските земи, в частност региона на Странджа-Сакар. Състои се от две отвесно разположени каменни плочи, забити в земята, които образуват камера и трета хоризонтална, която ги покрива. Мегалитните паметници са познати в своите три разновидности – менхир, кромлех и долмен. Мегалитите са древни обекти, произхождащи от новокаменната, бронзовата и ранната желязна епоха. Обработката на камъка при тях е относително несъвършена, груба. За разлика от стандартната строителна техника на зидането, мегалитните съоръжения се сглобяват от елементи, които се допират само по ръбовете си. Обикновено се състоят от минималния възможен брой гравитни елементи (плочи, стълбове).
5	Паметник на героите от войните	гр. Свиленград	Намира се на площад "Свиленград". Построен е в памет на загиналите във войните герои от Свиленград и общината. Върху гранитните му стени са изписани над 100 имена на хора, пожелвали живота си за свободата./2008г./
6	Църква „Живоприемният източник“	гр. Свиленград	Църквата е построена около 1860 г. основно с дарения от жителите на махала „Гебран“. По време на Междусъюзническата война (1913) църквата е разрушена до основи, а след приключването на войните, започва нейното възстановяване, което продължава до 1924 г. На площ от близо 4 000 кв. м. е оформена богато озеленена, красива паркова среда, чийто център е църквата. Изцяло реконструирана е алеята мрежа, по която са разположени и основните места за отдих на живущите в квартала. Алеите са покрити с цветни бетонови плочи. Засадени са широколистни и иглолистни дървета, масивни групи от цъфтящи и вечнозелени храсти и пълъзящите храстови видове. Присъстват и няколко броя ниски широколистни екзотични видове. Богатата дървесна и храстова растителност ще се поддържа с автоматизирана система за поливане. На мястото на съществуваща детска площадка е проектирана и изградена нова, оборудвана с модерни детски съоръжения и пейки. Поставена е ажурна ограда с три входа, които са свързани с основните подходи към църквата. Монтирано е ново алеино осветление. Масивната страда на храма е подчертана с нощно осветление.
7	Църква "Света Троица"	гр. Свиленград	Църквата е построена с доброволни пожертвования през 1834 г. на мястото, където вероятно е било културното средище на българското население по онова време. Построяването на църквата е било дело на българите от трите махали на града - Баяндър/благородник/, Канакли/предградие/ и Гебран/неверник т.е. християнин/ и затова може би е наречена "Св. Троица". При опожаряването на града през 1913 г. църквата също изгаря, но формата и била запазена при възобновяването. През 1847-48 г. към църквата е построено първото светско училище в града. Днес то носи името на един от своите основоположници и главен учител Христо Попмарков.
8	Праисторически и протоисторически ямен комплекс	с. Капитан Андреево, м. "Хауза"	Този комплекс от периода между 5200 и 4800 години преди Христа няма аналог в Югоизточна Европа и е сериозен принос към знанието за първата европейска цивилизация, процъфтявала в днешните български земи. Вторият етап на използване на изследваната местност е средната бронзова епоха – около 1800 – 1700 г. пр. Хр. Установени са отново няколко обредни ями, които са рядкост в българските земи. Третият период на използване на района е от ранната и късната желязна епоха – I хилядолетие пр. Хр. Проучени са няколко десетки тракийски обредни ями, някои от които с много големи размери. Хронологически накрая идват две средновековни землянки и поне три обредни ями с човешки жертвоприношения от VIII-IX век.

9	Останки от римски път "Виа Диагоналис"	с. Капитан Андреево, м. "Хауза"	Според находките в проучения участък с дължина около 130 м той е използван от II до VI век. Изграден е от едър речен чакъл и има ширина около 18 м. Досега регистрираните участъци от този военен път по цялото му протежение от Средна Европа до Константинопол са с ширина 6-8 м. В България досега откритите участъци от Виа Диагоналис са край Харманли и Костинброд. Само край Капитан Андреево участъкът е толкова дълъг. Находката в местността Хауза бързо предизвика удивлението на всички специалисти по античността на българските земи и заради голямата ширина на пътя от 18 метра, заради която може да се направи аналогия с днешните магистрали.
10	Скална църква	с. Маточина, м. "Дели кая", 2 км югозападно	Скалната църква при с. Маточина е издълбана във варовикова скала и се намира на 2 км югозападно от селото в местността „Декили кая“ (Пробит камък). Лицето на скалата е гладко изрязано и по десетина широки изчукани стъпала, намиращи се от двете страни на входа, се слиза към малък сводест коридор, с дължина 4,40 м, ширина 3 м и височина 3,5 м. Вътрешността на църквата е правоъгълна, засводена отгоре. Тя има размери 7 x 9,85 м, при сегашна височина на свода 5 м. На източната стена на черквата, която няма абсида, има три ниши, разположени на 2 м от пода, които вероятно са служили за поставяне на икони. От двете страни на входния коридор до изхода има по две квадратни ниши. По-навътре, от лявата страна, на същата височина има още една такава ниша. Над църквата са открити няколко издълбани в скалата гроба, ориентирани изток-запад. Най-голямата концентрация на скални църкви е в района на р. Русенски Лом и в Мала Азия, при Амасия и езерото Ван. Скалната църква при с. Маточина, както и тази при с. Михалич, са направени от монаси-отшелници около X в. Скални църкви и манастири са издълбавали в скалите и последователи на различни ереси, които са били многобройни в онази епоха. През 1968 г. скалната църква при с. Маточина е обявена за паметник на културата от национално значение.
11	Средновековна кула (Крепостта Букелон)	с. Маточина, м. "Кулата", 200 м северно	Село Маточина е разположено до българо-турската граница, на десния бряг на река Тунджа. В северния му край се издига стръмен хълм достъпен само откъм селото. Тук е имало преградната стена, от която сега са останали само следи. На 50 м. от нея, нагоре по хълма, е почвала крепостта Букелон - най-близката охрана на Одрин от север. Тя е една от най-добре запазените военни постройки у нас. Крепостта, която опасва билото на хълма, е широка около 65 метра и е дълга 150 метра. От нея най-добре е запазена защитната кула при входа и част от двойния крепостен зид при вратата. Кулата и стените са градени от ломени камъни и пояси от 4 реда тухли споени с бял хоросан. Тя е била издигната на три големи етажа. Последният етаж с полуцилиндрична форма е служил като малък параклис, в който се черкували обсадените защитници на крепостта. Бойниците са разположени от всички страни, а до тях се е стигало посредством дървени стълби. Крепостта е построена през римската епоха. Тук край Букелон през 387 г. се е провело голямо сражение между войските на император Валент и готите. То завършва с пълен разгром на римската армия, а императорът загива в боя. Крепостта е използвана и престроявана през вековете. Строителната техника - смесена зидария с декоративни тухлени пояси и бял хоросан ни подсказва епохата между XII-XIV век. В страни от входната врата е вграден кръстов тухлен монограм на владетеля ѝ от XIV в. Буквените знаци сочат името Михаил. Известно е, че към 1328 г. българският цар Михаил, воювайки срещу Андроник III, достига чак до Димотика. Възможно е по време на този поход българският цар да е възобновил набързо крепостта. Близко до тази крепост на 14.04.1205 г. българските войски, водени от цар Калоян, разбили рицарската армия на латините и пленили техния император Балдуин Фландърски. Пленникът бил отведен в Търново, където умрял през 1206 г. По време на турското владичество крепостта загубва значението си и запустява. През 1664 г. тук ловува султан Мохамед IV, от чийто дневник научаваме, че крепостта и селото под нея се наричат вече Фикла.
12	Средновековна крепост	с. Мезек, м. "Калето", 300 м западно	В околностите на село Мезек (община Свиленград), на възвишението Калето се издигат останките от средновековна византийска крепост от края на XI в. Тя е най-запазеното отбранително съоръжение в Родопите. Крепостта е имала функции на гранична стражева крепост. Охранявала е територии между реките Марица и Арда. Намира се в покрайнините на село Мезек, на 6 км югозападно от Свиленград и само на 1 км от гръцката граница. Някои историци смятат, че това е известната от писмените източници крепост Неутзикои, а други учени са на мнение, че на това място се е намирала крепостта Версиникия, край която през 813 г. хан Крум разгромява византийските войски и завладява Тракия. При няколко археологически разкопки са открити предмети отпреди XI век. Построяването на твърдината се отнася към времето на византийския император Алексий I Комнин (1081-1117 г.). Стените на крепостта ограждат площ от около 7 декара с форма на неправилен четириъгълник с размери 110/60 м и са изградени от ломени камъни, споени с бял хоросан, украсени с три тухлени пояса от външната страна. Крепостната стена е завършвала със зъбери, които са били запазени до 1900 г. Отбраната на крепостта е подсилена с девет кули със заоблена форма и височина над 10 м. Пет от кулите са разположени на южната крепостна стена (две ъглови и три по фронта), две на западната (по средата и на главния вход) и по една на северната и на източната стена. Крепостта е функционирила до османското нашествие в края на XIV в. Тя е замислена като солидно фортификационно звено и в нея е имало интензивен живот. Разкрити са няколко зърнохранилища с овъглено жито, където се съхранявали хранителите припаси. Многобройни са намерените железни върхове на стрели, шпори и конски подкови, свидетелстващи за ежедневието на войниците от гарнизона. Каменни мелници, метални инструменти и други подобни предмети пък разказват за бита на обикновеното население. Крепостта при с. Мезек е била много добре запазена до началото на XX в. Част от нея е разрушена около 1900 г., когато оттам са вземани камъни за строеж на турски казарми в Свиленград. Най-пострадала е северната крепостна стена. Тя е запазена до нивото на терена от вътрешната страна. Южната, западната и източната страна са се съхранили до височината на платформата, над която са се издигали зъберите ѝ.
13	Тракийска куполна гробница	с. Мезек, 600 м югозападно	Принадлежи към едно от най-монументалните съоръжения от този тип, открити в земите на древна Тракия. Гробницата представлява внушително съоръжение, ориентирано в посока изток-запад с вход от към изток. Тя е изградена от големи, добре обработени каменни блокове. Градежът е на "суха зидария", без хоросан. Блоковете са свързани помежду си с железни и дъбови скоби. Общата и дължина е 29,95 м. Дромусът /коридорът/ е дълъг 20,65 м, широк 1,55 м, и висок 2,40 - 2,60 м. От него последователно се влиза в две камери /предверия/ с правоъгълен план, след които следва кръгла камера с кошеровиден купол. Гробницата е използвана многократно, броят на извършените погребения е не по-малък от 4. Погребани са били представители на тракийската аристокрация. В нея са открити множество предмети от злато, сребро, бронз, желязо, стъкло, фаянс и глина. Датират се от IV - III в. пр. Хр.

14	Скална църква	с. Михалич, 3 км източно	<p>Скалната църква при село Михалич е единствената в България с уникална трихонкална форма. Цялата е изрязана /издълбана/ във варовикова скала. В план тя представлява същинска засводена трихонкална църква, сякаш е градена от обикновен строителен материал. Вътрешното ѝ пространство се възприема като кръстовидно-куполно. Конхите са с почти еднакви размери: двете странични са дълбоки по 4 метра и широки 3,60 метра, а източната е 4x4 м. Дясната страна на последната е разширена поради окъртване на скалата, за което не може да се каже дали е станало още при оформянето на църквата. Това окъртване сега е запълнено със стеничка, изградена от ломени камъни. В дъното на източната конха /апсидата/ е направен олтар - стена от плочести камъни, висока 0,80 м. и широка в средата 0,85 м.</p> <p>Стремелът на строителите, скалната църква да наподобява градена, стига до там, че в средата ѝ е издълбан централен купол с диаметър 5,5 м. и височина от пода 6 м. Църквата има и други архитектурни елементи, характерни за градените постройки. Вместо тромпи или пандантиви, които биха окръжили четвъртитото пространство между конхите, над които стои куполът, тук от двете страни на източната конха на 2,60 м. от пода има каптели на колони /или пластири/. Те са изградени около 30 см. и поставени в ъгъла, изрязан между източната и страничните конхи. Този ъгъл е образуван от двете стени, широки по 90 см. Така е постигната илюзия, че куполът е носен от колони. В ъгъла между източната и лявата конха е издълбан кръст, с разширени навътре рамене, висок 0,30 см. Други изображения или стенописи по стените няма. Подът е направен върху скалата, върху която има натрупан тънък слой /до 0,10 м./ пръст.</p> <p>Всички усилия да се намерят някакви по-точно датирани указания се оказаха неуспешни. Отвън около църквата, по повърхността има незначителни фрагменти от ранносредновековна керамика, а в близката околност - следи от стари селища от различни епохи. Скалната църква при Михалич се отличава от всички скални църкви у нас по своята сложна, трихонкална форма, която на балканския полуостров е застъпена само в градените сгради, познати още в античната епоха и при църквите в ранновизантийското строителство. Тя вероятно е направена в неспокойните години около Х в. Скалните църкви, манастири и монашески скитове са дълбани по скалите от монаси и отшелници, последователи на различни ереси, които са така многобройни по това време.</p>
15	Тракийска куполна гробница	Връх Шейновец	Под връх Шейновец (704 м н.в.) се намира още една тракийска куполна гробница. Преддверието ѝ е малко и почти разрушено, куполното помещение засега е запазено, но подовата настилка е изцяло разбита от иманяри.
№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Находище на Блатно кокиче - Лозенски път (Защитена местност)	гр. Свиленград	Находище на блатно кокиче.
2	Находище на див Божур (Защитена територия)	с. Костур, Таушан баир	Находище на див божур.
3	Находище на Наделенолистно великденче (Защитена местност)	с. Щит	Опазване на растителен вид - Наделенолистно великденче (<i>Veronica multifida</i> L.) и неговото местообитание.
4	Дервишка могила (Защитена територия)	с. Дервишка могила	Скални образувания.
5	Калето (Защитена територия)	с. Мезек	Скално образувание около средновековна крепост.
6	Връх Шейновец	югозападно от с. Мезек	Височината му е 703,6 метра. Върхът е известен сред местното население още и с турското име Курт кале - в превод „Вълчата крепост“. Тук на 5.10.1912 г. става първото сражение в Балканската война. В него загиват 14 от охраняващите котата войници от 30-ти Шейновски полк, дал името на върха. На самия връх има издигнат паметник в памет на загиналите. Днес на върха се издига телевизионна кула с височина над 100 метра, която се забелязва отдалече. При хубаво и ясно време от върха се вижда Бяло море в Гърция, както и част от ръкава на ивайловградския язовир. До самия връх може да се стигне с автомобил като се мине през село Мезек. Пътят е в добро състояние, единственият му недостатък е, че на места е стръмен и доста тесен.
<p>„Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № B2.6c.07/09.10.2017. Проектът е финансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A „Гърция-България 2014-2020“. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.“</p>			

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Средновековен некропол	гр. Симеоновград, м. "Белана", 2 км източно	Обявен за Архитектурно-строителен обект от Античността и Средновековието с национално значение.
2	Крепост Констанция	гр. Симеоновград	Късноантичен и средновековен град Констанция се намира на височина "Асара", северно от квартал Злати дол, на десния бряг на река Марица, на 2.46 км източно по права линия от центъра на град Симеоновград. Същинският средновековен град от XI-XII в., е на левия бряг на река Марица в местността Градището, точно срещу крепостта. Тази крепост се оформя като един от най-големите и стари градове в Северна Тракия, съществувал от IVв до началото на XIIIв. Тук ясно личат яки зидове, дебели около три метра. Входът на крепостта е от север. При разкопки на крепостта са намерени подземни тунели с разклонения.
3	Храм "Св. Богородица"	кв. Злати дол, гр. Симеоновград	От църквата „Св. Богородица“ в момента са останали части от външните стени. Строена е в началото на 50-те години на XIX век.
4	Храм "Св. Николай Чудотворец"	гр. Симеоновград	Строена е през 40-те години на XIX век. Патронът не е избран случайно. Разположен по течението на р. Марица, Симеоновград е известен с развито салджийство, а закрилник на моряци и салджии е свети Николай Чудотворец. Според летописната книга през 1856 г. в двора ѝ е построена друга църква, която е съборена около 1866-1867 год., бивайки малка за разрастващото се селище. Новата е издигната през 1868 г. Запазени са почти всички икони, дело на Георги Данчов Зографина. На всяка икона са изписани имената на дарителите. Изписването на храмовата икона на свети Николай, е от "Рука В. Ст. К. Москов 1868 г."
5	Римски път	с. Троян	През с. Троян минава стар римски път, а на 1.5 км. от селото и в самото село е са открити големи милиарни колони без надпис. В местността Манастирчето, в близост до селото, са запазени стари римски постройки. От с. Калугерово до с. Тянево е минавал римският път Виа Сингидунум или Виа Милитарис, който е свързвал Централна Европа с Балканския полуостров и Мала Азия, където са открити 6 пътни колони, три от които се пазят в Историческия музей в гр. Хасково.
№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	-	-	-

„Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № В2.6с.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A "Гърция-България 2014-2020". This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No В2.6с.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.“

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Надгробна могила	с. Маджари	<p>Този обект е проучен отчасти. Железният меч и керамичен материал, произхождащи от насипите на разкопани от иманяри принадлежат към късната желязна епоха.</p> <p>Най-забележителни са скалните ниши („Каванлъци“, „Кован кая“), в които се предполага, че е поставян прахът на покойниците. Тук е известна Попмартиновата дупка – старо-тракийска царска гробница. Отворът е под редица от 12 трапецовидни ниши, на 3,8 м височина от основата на скален навес. Наблизо има и няколко скални гроба. Попмариновата дупка е с четириъгълна форма, с дължина 2,75 м, ширина 1,50 м и височина 1,80 м. Оста и сочи север-юг. На южната страна, точно срещу входа е издълбана ниша. Входът има трапецовидна форма с височина 1м, ширина 90 и 65 см. В предната част – отгоре и отдолу на отвора – е издълбан правоъгълен жлеб за затваряне с каменна плоча.</p> <p>Тук има множеството надгробни могили, които за съжаление са повечето разграбени от иманяри. Друг типичен за траките белег, който са ни оставили, са следите от техните култови светилища, каквото е светилището открито в м.Аул кая /разположено в подножието на “Лъвската скала”. При направеното археологическо проучване наред с отломките от керамика и други керамични съдове и фигури бяха намерени следи от огнище и пепел, където са изгаряни жертвите. Има следи от двуредна каменна ограда от суха зидария.</p> <p>Некрополът при с.Долно Черковище е един от големите в Източните Родопи. Тук скалните трапецовидни ниши(над 80) са сгрупани при Кован кая и по отсрещната скала Саръкая. Самата гробница е в землището на село Орешари, на десният бряг на река Арда.</p> <p>Край селото, по време на строежа на язовир Студен кладенец, е открито тракийско селище от времето на римската епоха, в съседство със стар римски път.</p> <p>Край р. Арда има останки от две крепости, едната на връх Картал кая(Св. Георги), другата - на Сарлъка(Хисарлъка).</p> <p>Крепостта Хисарлъка се намира на 500 м източно от селото, изградена върху скалистият връх Св. Илия, от лявата страна на р.Арда. Крепостта има трапецовидна форма и загражда площ малко по-голяма от 1 дка. Стените са дебели 2м и са изградени от местен ломен камък, споен с бял хоросан. Площадката, върху която е изградена крепостта, е силно наклонена на север. Крепостните стени са издигнати от север, запад и част от източната страна. От юг и изток се издигат високи до 30 м отвесни и непристъпни скали, служещи като естествена защита. Стените са съборени до терена; само на югозападната страна те са запазени по 3 м и над земята. В тази част личи квадратната кула с размери 5x5 м.</p> <p>В крепостта и по склоновете на върха се намират фрагменти от средновековни глинени съдове. Извън крепостта, от запад, се виждат основите на малка четириъгълна сграда, ориентирана изток-запад – вероятно църква. На 100 м източно от крепостта, след седловината, местните жители са разкопали християнски гробове, оформени с каменни плочи. В гробовете са били открити стъквени и бронзови гривни(според описанието на очевидци – X-XI в.).</p> <p>В подножието на крепостта, източно от селото, личат следи от сравнително добре запазен стар калдъръмен път, който идва откъм одринското поле, през с.Долни Главанак и с.Тополово, все по левият бряг на р.Арда към крепостта при с.Рабово, до стената на яз. Студен кладенец, в района на който вероятно пътят пресичал реката, като е променял посоката си на юг.</p>
2	Археологически комплекс, включващ паметниците: 1. Тракийско селище; 2. Тракийско култово място; 3. Скални ниши; 4. Скални гробници.	с. Долно Черковище	<p>Отразява културата и бита на местното население от този край. Създаден през 1980 г. етнографския музей в с. Жълти бряг съхранява богата експозиция, свързана предимно с културната традицията на населението в стамболовския край, Тракия и Родопите, неговото културно и стопанско развитие през годините на Възраждането.</p> <p>В колекциите му земеделието и животновъдството са представени като основни поминъци на населението от региона. Открояват се народни носии, килими, медни съдове, керамика, старинни оръжия, изделия от дърворезба, накити и църковна утвар, шити и плетени дантели.</p>
3	Етнографски музей	с. Жълти бряг	
4	Св. Димитър	с. Жълти бряг	Строителството на църквата “Св. Димитър Солунски” продължава четири години. Освещава се на 3 май 1859 г., което се удостоверява от текст на престолната плоча. Съществува предание, че
5	Скална гробница	с. Поповец, м. “Хамбар тап”, 2 км СЗ	Смята се, че е била направена от Одрисите (тракийско племе) в края на първото хилядолетие пр. Хр.
6	Надгробна могила	с. Поповец	Паметник на културата от национално значение
7	Тракийска крепост Хамбърлък телеси	с. Поповец	Паметник на културата от местно значение. Асфалтов път минава на 1,50 км от местността, по почвен път може да се достигне до подножието на скалата.
8	Селищна могила	с. Стамболово, м. “Бешкова и Машкова река”, 1,5 км южно от селото	Праисторическо селище от късната новокаменна и каменна епоха (V-IV хил. пр. н. е.).
9	Могилен некропол	с. Стамболово, м. “Двете чуки”, 1,2 км източно от селото	<p>В 1966 г. в местността Двете чуки, срещу Гледка, при риголване на лозовите масиви, на няколко метра от едната могила е открита тракийска колесница от II в. колата е яремът са украсени с бронзови художествено изработени ажурни апликации и малки бронзови фигурки на пегаси, глави на глигани и актьорски маски. На задната страна на колесницата между две бронзови колонки в ионийски стил, обвити с бръшлян и ластари от лозица и украсени с червени камъни, централно място заема статуята на Аполон, свирещ на лира. През 1985 г. бе разкопана и съседната могила, в която бяха открити около 30 глинени съдове от същото време, поставени в гроба на покойника при погребален ритуал на изгарянето му. Около яз. Гледка има следи от римски и средновековни селища.</p>
10	Могилен некропол	с. Стамболово, м. “Илярска гора”, 2,5 км северно от селото	Обектът е регистриран през юли 2008 г. по информация за иманярска интервенция. Той е от ранната желязна епоха. Могилите са издигнати върху ниски естествени кулминации, на билото на слабо изразен вододел, обрасъл с широколистна гора. Насипите им са основно от камъни – късове от местни вулкански скали, варовик и пясъчник, срещат се и единични речникамъни. Има регистрирани 6 гроба.
11	„Св. св. Апостоли Петър и Павел“	с. Стамболово;	Църквата в Стамболово е един от първите християнски храмове в Хасковския край – построена е през 1849 г. Носи името на апостолите Петър и Павел.
12	„Св. св. Константин и Елена“	с. Тънково	Църквата е построена през 1874 г. от родолюбиви селяни. Мястото е подарено от Ленко Караиванов.Изографирането на иконите е направено от руски иконопис. Освещаването на църквата е

13	Археологически комплекс, включващ 3 Скални гробници	с. Пчелари, 2,5 км ЮИ от селото, м. "Хамбар кая"	Околностите на с. Пчелари са осянати с паметници на културата от Античността и Средновековието. Такива са изсечените в ерозирани скали гробници в местностите „Хамбар кая“, „Ак кая“, „Кара ин“, „Мал казан“, „Ходжас“... В местността „Хамбар кая“ личат следи от 6 гробници, вкопани вертикално в горната част на масива и покрити с големи каменни плочи.
14	Скална гробница	с. Пчелари, м. "Кара ин", 2,5 км Ю-ЮИ	На около 2 км южно от село Пчелари в долината на р. Арда, на левия бряг, се намират редица беззвонни изветряли скали, с названия Аккая, Хамбаркая, Мал казан, Хаоджас и др. По стените на тези скали се виждат множество групи от трапецовидни култови ниши. На скалата Аккая, на около 10 м под най-високата и точка, се вижда трапецовидният отвор на скалната гробница Караин. Отворот ѝ (входът ѝ) е трапецовиден и се намира на югозапад на 700-800 м северно от р. Арда, точно срещу устието на р. Крумовица. Гробницата представлява камера с почти трапецовидна форма на плана, с дълж. 2,40 м и шир. На страните 1,80 и 2,30 м. Височината е 1,80 и при входа достига до 1,95 м. По средата на тавана е издълбан плитък купол. Подът на гробницата е равен, а ъглите са заоблени. На около 70 м западно от гробницата Караин, в основата на Аккая се намира още една скална гробница с пещоробна форма и арковиден вход. Тя представлява камера с ширина и дълбочина - 2,10 м и височина - 1,50 м. Подът е равен и абсидно извит в дъното, а таванът е сводест. Входът е сводест, обърнат на юг. По стените и тавана на гробницата има графити - многобройни по-късни рисунки: кръгове (символи на слънцето), лъчи, кръгове от точки, кръстовете, ромбове, четириъгълници и др. символи и знаци. Християнският кръстен символ е изрязан повече от десет пъти.
15	Средновековна крепост	с. Рабово, м. "Калето" /"Асара"/, 1,5 км западно	На 2 км западно от село Рабово, недалеч от стената на я. Студен кладенец, се намират останки на средновековната крепост "Асара". Крепостта впечатлява със стратегическото си положение и умело ѝ вграждане сред непристъпните канари, откъдето е имало отлична видимост към целия регион. Асара е заемала водеща роля за Византия в контрола и охраняването на земите ѝ в Източните Родопи. Укреплението е имало стени с височина 6 метра и дебелина 2 метра, изградени от каменни блокове, споени с хоросан. Имало е и 4 огромни скални кули, заграждащи вътрешността ѝ. В една от тези кули е открита малка пещера, а до нея гробове. Вътрешността на крепостта е била разделена на две части от друга стена. Горната част е била по-малката по размер и е имала охранителни кули. В наши дни части от крепостната стена са паднали, но са останали здрави на земята. В долната част са открити запазени основи на страда, строена с големи правоъгълни камъни
16	Скална винарна /шарапана/	с. Кралево, м. "Кайряка" /Кариерата/, 1 км южно	В посока на землището на Долно Ботево е открита добре оформена шарапана с две кръгли корита от края на II - началото на I хил. пр. н.е.
17	Могилен некропол	с. Кралево, м. "Кайряка" (Кариерата), 0,5-1 км южно от селото	Това са издълбани две тракийски скални гробници. Първата от тях, известна като „Пещерата“, има фурунообразна форма с елипсоиден вход, обърнат на юг, висок 1,85 м и широк 2,5 м. Вътре помещението се разширява и достига диаметър до 4 м и височина до 1,70 м. Ясно личат следите от изучаването на тавана и стените на гробницата. Подът е изравнен. В западната му страна е издълбан кръгъл отвор с диаметър 17 см, вероятно служил за поставяне на ритуален съд. В източната част има друг отвор с естествен произход (скална пукнатина), със следи от допълнително оформяне и останки от ниша. Големината на гробницата и отворот ѝ в източния край подсказват, че е използвана като естествена пещера. Втората гробница е „Малката пещера“ – изцяло изкуствено оформена гробница с отвор около 1 м сега е полуразрушена.
18	Тракийската крепост „Кралев връх“	с. Кралево	Разпръснати и недобре съхранени останки от крепостни стени. Крепостта е с кръгла форма с диаметър около 70м. Частично личи и втора стена (или вал) която огражда мястото. Напълно обезличена. Керамика няма. Тук мисля че става дума за укрепено тракийско селище. Върха нисък с много полегати склонове. На практика се намира на абсолютно равно място.
19	Тракийски комплекс при Източнородопски рид Чала	с. Кралево	Най-интересен е културният комплекс от тракийски паметници (крепост, светилище, некропол) при големият Източно родопски рид Чала. Проучванията установиха, че най-високата част на Чала, на около 2 км източно от Кралево, личат останки от три реда стени на тракийска крепост, които представляват каменни пояси (огради) от суха зидария (градеж без спойка). В района на крепостта се откриват железни върхове на антични и средновековни стрели. Тук е имало тракийско светилище от римската и пред-римската епоха. Останките от римската епоха са от III в. – открити са няколко оловни огледалца, някои от които с надпис, възхваляващ красотата. На около 1 км югоизточно от Кралево, при Ай бунар, по западните склонове на Чала има няколко групи живописни скали, потънали в пищна зеленина, които са трудно достъпни. Скалите са меки и ронливи, а издълбаните в тях ниши са в значителна степен отмити. В най-южната скална група се наблюдават 12 ниши, обърнати на юг и югозапад. Най-добре запазената от тях има височ. 60 см, шир. 35 см и дълб. 15 см. В близост личи незавършена скална гробница. На около 100 м на север, в другата група скали, освен почти заличените култови трапецовидни ниши, са издълбани две тракийски скални гробници. Първата от тях, известна като „Пещерата“, има фурунообразна форма с елипсоиден вход, обърнат на юг, висок 1,85 м и широк 2,5 м. Вътре помещението се разширява и достига диаметър до 4 м и височина до 1,70 м. Ясно личат следите от изучаването на тавана и стените на гробницата. Подът е изравнен. В западната му страна е издълбан кръгъл отвор с диаметър 17 см, вероятно служил за поставяне на ритуален съд. В източната част има друг отвор с естествен произход (скална пукнатина), със следи от допълнително оформяне и останки от ниша. Големината на гробницата и отворот ѝ в източния край подсказват, че е използвана като естествена пещера. Освен общото трудно достъпно разположение на скалите, входът на гробницата е поставен на издигната скала и изсечен – висок около 1,5 м праг – т.е. отвесно изрязаната скала я отделя от останалата стръмнина. Около входа все още личат изсичанията, които е трябвало да задържат каменната врата (плоча). На 4-5 м на „Пещерата“ са останките на „Малката пещера“ – изцяло изкуствено оформена гробница с отвор около 1 м сега е полуразрушена. В местността Ай бунар могат да се намерят фрагменти от ранно-тракийски (края на II – началото на I хил. пр. н.е.) и средновековни глинени съдове.
20	Надгробна могила	с. Долно Ботево, 2,5 км северозападно от центъра на селото, м. "Токмакли"	В местността Токмакли има селище от римската епоха (I-III в.). Керамиката на това място е червена, фина, с червен лак и друга – местна груба. Римска керамика има по повърхността и в местността Акмара, на 1 км северно от селото, където през 1958 г. е открит добре запазен в земята римски каптаж с резервоар, около който освен римска и късно-римска, се намира и средновековна керамика – явно изворът и каптажът му, възобновен през 1958г. са използвани през всички исторически епохи.
21	Тракийски шарапани	с. Долно Ботево	В полите на Чала откъм село Долно Ботево са открити тракийски шарапани /виноделни/, а при карстов извор в местността Акмара – напълно запазен каптаж с резервоар от IV век. От този район интересна е и големата находка от тракийски имитации на сребърни тетрадрахми от остров Тасос от I в. пр. н. е., в местността Терфилика, на около 2,5 км. От Долно Ботево, по посока на с. Кладенец е открит и сребърен нагръдник от V в. пр. н. е.

22	Късноримска и средновековна крепост Чала	с. Голям извор	Крепостта е едно от значителните укрепени места между р. Харманлийска и р. Арда, с останки от крепостни стени и битова керамика от неолита (V хил. пр. н. е.), ранно-желязната (I хил. пр. н. е.), римската (I-IV в.), ранно-византийската (V-VI в.) епохи и средновековието (IX-XIV в.). Част от стените на крепостта са изградени от големи каменни блокове, а други – от по-едри ломени камъни, споени с бял хоросан. В крепостта са намерени средновековни железни върхове на копия и стрели (IX-XIV в.) и ножове, интересни коланни апликации, обкови и токи, фибули, златна монета от имп. Андроник II (1282-1328г.), медна монета на имп. Михаил IV (1034-1041 г.), пръстен с монограми и няколко оловни печати на Василий Агапит, патриций от XI в., Алексей I Комнин, също от XI в. и Стафан Ватаци, севаст от XII-XIII в. Открити са също монети от VI-VIII в., също антични монети от Мароней II период на Филип II Македонски и др.
23	Тюрбе	с. Лясковец	Тюрбето "Демир баба" се намира в района на средновековното селище непосредствено под средновековния некропол, до чешма – свещен извор. Този факт дава основание да се предположи, че то е приемник на старо християнско оброчище.
24	Могилен некропол	с. Царева поляна, 0,3 км източно-североизточно от селото	Това е недобре проучен древен обект от епохата на Античността.
25	Църква "Св. Илия"	с. Царева поляна	Църквата в Царева Поляна тя е построена през 1858 г. Султанско разрешение за строежа е получено с условие, че тя трябва да бъде издигната на ниско място и за кратко време. Затова в изграждането се включват цялото население. Легендата разказва, че е била построена върху основите на старата църква. Храмът носи името на свети Илия и е осветен на Илинден. На този празник е селищният събор. Всяка година, с прекъсване по време социализма се прави общоселски курбан. Събират се в църковният двор, където след служба се осветява курбана. Има запазен спомен, че веднъж на този ден един човек работил и реката придошла, което се приема като наказание за цялото село, защото на този ден не се работи
26	Параклис „Св. Георги“	с. Царева поляна	М. "Гьоргиденя", на пътя между селата Царева поляна и Стамболово, има лековит извор и параклис на името на Свети Георги. Той представлява четиристенна каменна постройка, изграден
27	Параклис „Св. Троица“	с. Жълти бряг	В югоизточния край на селото, под двата хълма, е Язмичката. Според предание, преди около 150 години, момиче на име Божка Кавръкова, сънува сън срещу Свети Дух. Явява й се човек, който казва да отиде на Ямача, под двете чуки и да копне с мотичка – там има лековита за очите вода. Изплашено момичето не прави нищо, но и не казва на никого. На следващата година, пак по същото време, сънят се повтаря, но със закана: "Ако не кажеш на никого и не направиш нищо – ще ослепееш". Момичето казва на дядо Гурко, който отива на мястото, копча и водата бликва. Зидва чешмичка, а по-късно е построен параклис от завърналите се от Балканската и Междусъюзническата война фронтоваци. Параклисът е над аязмото. Представлява една стая-църквичка с икони и иконопис по стените. Под нея е иззидано куполовидно кладенче за лековитата вода. Почита се на празника Свети Дух, който е на петдесет и първия ден от Великден. В Жълти бряг е известен като "Ста Труйца". На аязмото всяка година става общоселски събор с молебен и курбан. Нуждаещите се идват през цялата година, не само от селото, но и от околните селища. Измиват очите си и връзват конец от дрехата си на храст пред входа на чешмичката. След 60-те години на XX в. това свято място е изоставено, не се поддържа. Иконите са разграбени, стенописите – унищожени, а стените – окъртени. През 1977 г. за кратко време ловната дружинка превръща параклиса в хижа – с камина, маси, столове. През 2000 г. е възстановен – ремонтиран и възобновен, с общоселски средства. Осветен е на празника Свети Дух. Участват не само жители от селото, идват и живеещи в Хасково жълтибрияговци. Сега параклисът и мястото около него се поддържат от църковното настоятелство. Посещава се от нуждаещи се и вярващи в силата на лечебната вода.
№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Студен кладенец (Защитена местност)	с. Бял кладенец, с. Рабово, с. Светослав	Това е специално защитена зона приета за включване в Европейската екологична мрежа НАТУРА 2000. Мястото обхваща язовир „Студен кладенец“, разположен в скално дефиле на река Арда, заобиколен от отвесни скали, стръмни брегове с оскъдна растителност и намиращите се в съседство планински ридове. Една част от територията на община Стамболово попада в границите на защитената зона. Общата и площ е 159 956 дка. Това е едно от ключовите места за опазването на застрашени видове птици, срещащи се в Източните Родопи. По-голямата част от планинските склонове около язовира са покрити със смесени широколистни гори, съставени от келяв габър, мъждрия, благун и горун. По-рядко в района се срещат чистите гори от горун или такива премесени с обикновен габър. Не са малко и местата покрай язовира покрити с гори и хрусталаци от келяв габър, драка и червена хвойна. Интерес представляват скалните комплекси, заемащи значителна част от територията на защитената зона. Невероятна е гледката от редуващите се скални комплекси с единични скали и каменисти сипеи. Навсякъде в района разпръснато са разположени открити пространства, заети от селскостопански земи и ливади, обрасли с тревни съобщества, в които преобладават видове като безизмата и луковичата ливадина. На територията на защитена зона „Студен кладенец“ са установени общо 219 вида птици. От тях 91 са включени в Червената книга на България. От срещащите се видове, 103 са от европейско природозащитно значение, а застрашените от изчезване в световен мащаб са 12 вида. Мястото, обхващащо територии около язовир „Студен кладенец“ е и от световно значение като представителен район за Средиземноморския регион. Тук могат да бъдат наблюдавани 7 от общо 9 установени за страната ни биомно ограничени вида. Това са испанско каменарче, голям маслинов присмехульник, червеногушо коприварче, скална зидарка, белочела сврачка и черноглава овесарка. Районът на язовира е от изключително значение за опазване на местообитанията на 69 гнездящи тук видове птици и 21 вида мигриращи или зимуващи водоплобиви птици. Мястото е уникално и с това, че една от двете колонии белоглави лешояди в България гнезди по скалистите брегове на язовира. Тук редовно идват да търсят храна и черните лешояди, гнездящи в националния парк „Дадя“ в Гърция. Районът на „Студен кладенец“ е едно от най-важните места в страната на гнездящите тук черен щъркел, египетски лешояд, сивокъждосвирец, бухал, голям маслинов присмехульник и белочела сврачка. Мястото поддържа и значима на европейско равнище гнездова популация на синия скален дрозд.

2	Големият сипеи (Защитена местност)	с. Бял кладенец, с. Рабово	<p>Защитената местност "Големия сипеи" се намира на северния бряг на яз."Студен кладенец" и попада в землищата на селата Рабово и Бял кладенец. Площта е 653,9 ха. Обхваща силно пресечен и труднодостъпен район, разположен между стената на яз."Студен кладенец" и Качлъбук дере. Включва забележителни скални комплекси, сипеи, храсталаци и гори. Предстои включването ѝ в Общоевропейската екологична мрежа НАТУРА 2000. Районът се характеризира с изключително високо биологично разнообразие и е обявен за Орнитологично важно място от световно значение. Разнообразна растителност, сучлюбиви гори (ксерофилини), съставени основно от благун (<i>Quercus frainetto</i>), космат дъб (<i>Q.pubescens</i>) и чер (<i>Q.cerris</i>). Храстовата разстителност е от келяв габър (<i>Carpinus orientalis</i>), драка (<i>Paliurus spina-christii</i>), червена хвойна (<i>Juniperus oxycedrus</i>), глог (<i>Crataegus monogyna</i>), шипки (<i>Rosa sp.div.</i>). Големи площи са заети от сучлюбиви тревни съобщества с преобладаване на белизма (<i>Dichanthion ischaemum</i>), луковична ливадина (<i>Roa bulbosa</i>) и садина (<i>Crysopodon gryllus</i>).</p> <p>Районът се е обособил като орнитологично важно място, който е и потенциален сайт от мрежата НАТУРА 2000. ЗМ "Големият сипеи" е едно от двете най-важни гнездовища на белоглавия лешояд (<i>Gyps fulvos</i>) в България. Тук гнездат между 9 и 14 двойки от общо 30 за страната. Квалифицирани специалисти полагат грижи за подхранването на лешоядите и за опазването на новоизлюпените птици. Наблюдението на лешоядите в природни условия ги прави привлекателни и атрактивни за любителите на орнитологичното разнообразие.</p> <p>Наличието на общо около 87 вида птици прави района особено богат и интересен за природолюбителите. От тях 38 са с неблагоприятен природозащитен статус в Европа. От видовете включени в Червената ни книга тук гнездат между 6 и 9 двойки черни шъркели (<i>Cicinia nigra</i>), 1-2 двойки скални орли, 3-4 двойки египетски лешояди (<i>Neophron percnopterus</i>), Орел змияр (<i>Circus gallicus</i>), малък орел и осояд. Тук се срещат и орелът змияр, малкият креслив орел (<i>Aquila pomarina</i>) и черната каня (<i>Milvus migrans</i>).</p> <p>В защитената местност се среща и единствената в страната колония на сива чапла (<i>Ardea cinerea</i>), разположена върху скали. Интересно, че в този район гнездат и 7 от 9-те срещаните се в България биомно ограничени птици, характерни за средиземноморската зона: испанско каменарче (<i>Oenanthe hispanica</i>), голям маслинов присмехулик (<i>Hippolais olivetorum</i>), малко черноглаво коприварче (<i>Sylvia melanocephala</i>), червеногушо коприварче (<i>S. cantillans</i>), белочела сврачка (<i>Lanius nubicus</i>), скална зидарка (<i>Sitta neumayer</i>), както и други редки птици. Под режим на опазване и регулирано ползване от природата се поставят значителен брой видове диви животни и растения, които са изброени в приложенията на Закона за биологичното разнообразие.</p>
3	Находище на тракийски клин (Защитена територия)	с. Воденци	Находище на тракийски клин.
4	Находище на Родопски Силивряк (Защитена територия)	с. Рабово, м. Шейтан Кюприс	Находище на родопски силивряк.
5	"Дяволски мост" (Защитена територия)	с. Рабово	Защитената територия се намира в землището на село Рабово, община Стамболово. За природни забележителности като тази, у нас се обявяват характерни или забележителни обекти от нея
6	Източни Родопи	-	<p>Част от община Стамболово попада в защитена зона „Източни Родопи“ предложена за обявяване като част от Европейската екологична мрежа НАТУРА 2000. Това е зона, която следва да бъде обявена по Директивата на Европейския съюз за опазване на природните местообитания и дивата флора и фауна или както е известна накратко, Директивата за хабитатите. Тази защитена зона обхваща по-голяма част от Източни Родопи. Общата и площ е 2 173 530 дка. В границите и влизат и двата най-високи рида на Източни Родопи - рида Гюмюрджински снежник с височина от 1 463 м н. в. и рида Мъгленик висок 1 266 метра.</p> <p>На територията на защитената зона са съхранени незасегнати от човешката дейност гори от балканския ендемит планински ясен. Зоната е важна и за опазването на няколко типа крайречни гори съставени от елша, източен платан, бяла топола и върба.</p> <p>Други важни местообитания са смесените дъбови гори. Те са съставени от чер, благун и космат дъб. Тук те заемат значителна площ.</p> <p>Защитена зона „Източни Родопи“ е една от четерите зони у нас, на територията на които се среща ендемичната българска ела, известна още като Цар-Борисова ела.</p> <p>Защитена зона „Източни Родопи“ е най-важната зона за опазване популациите на двата вида сухоземни костенурки, срещани се у нас. Това са шипобедрената и шипоопашатата сухоземни костенурки.</p> <p>В миналото двата вида сухоземни костенурки са били широко разпространени. Днес обаче са застрашени от изчезване в световен мащаб и са включени в Червения списък на Международния съюз за защита на природата.</p> <p>Двата вида са приоритетни за опазване съгласно редица международни природозащитни документи: Бернската конвенция за опазване на дивата европейска флора и фауна и природни местообитания Конвенцията по международна търговия със застрашени видове от дивата флора и фауна Директивата на Европейския съюз за опазване на природните местообитания и дивата флора и фауна</p> <p>В българското законодателство сухоземните костенурки попадат под закрилата на Закона за биологичното разнообразие, съгласно който нарушителите се наказват с глоба до 10 000 лева и обезщетение за всеки убит екземпляр и Наказателния кодекс на Република България, съгласно който браконьерите се наказват с глоба до 5 000 лв., лишаване от свобода до 5 години и заплащане на обезщетение за всеки унищожен екземпляр.</p> <p>От влечугите интерес представляват и местообитанията на каспийската блатна костенурка. Мястото е от изключително значение за нейното опазване. Във водоемите може да бъде наблюдавана и другия вид водна костенурка - обикновена блатна. От 30-те вида прилепи, срещани се у нас в защитена зона „Източни Родопи“ са установени 19 вида. Пещерите по долината на Арда и край село Рибино осигуряват убежище на десетки хиляди от тези летящи бозанници. Сред тях са включените в Световния червен списък подковонос на Мехели, средиземноморски подковонос, малък и голям подковонос, дългопръст, голям и трицветен ношник.</p> <p>Горите по гръцката граница се посещават от скитащи кафяви мечки. Във водоемите на територията на защитената зона може да бъде видяна и видрата-вид защитен от изчезване в световен мащаб.</p>

7	Мост Арда	-	<p>Това е зона одобрена за включване в Европейската екологична мрежа НАТУРА 2000. В границите на тази защитена зона с площ от 150 224 дка попадат територии от община Стамболово. Защитена зона "Мост Арда" се намира в югоизточната част на България, в Източни Родопи. Мястото е част от долината на река Арда между язовирите "Студен кладенец" и "Ивайловград", заобиколена от гористи планински склонове и скални масиви.</p> <p>Най-голямата площ от територията на това място заемат смесените широколистни гори съставени от цер, благун и космат дъб. В тях се срещат и средиземноморски елементи като червената хвойна и дървовидният плоскач. Отделни райони в защитената зона са покрити от глог и жасмин. Горите по поречието на река Арда в защитената зона се редуват с огромни открити тревни пространства със сухолюбиви тревни формации и влаголюбиви около самата река. Големи площи заемат и земеделските земи, които са около самото долиноно разширение и по склоновете и заравнените била. Коритото на река Арда в този участък е много красиво, с пясъкливо-каменисто дъно и брегове обрасли с върби.</p> <p>На територията на защитената зона са установени 142 вида птици. 31 вида от тях са включени в Червената книга на страната ни, а от общият брой срещани се видове 65 са от европейско природозащитно значение. Тук могат да бъдат наблюдавани и 5 вида застрашени от изчезване в световен мащаб. Защитена зона "Мост Арда" е място със световно значение за опазването на някои видове птици, представителни за средиземноморския биом. Седем от срещаните се в България 9 биомно ограничени вида, характерни за средиземноморския биом могат да бъдат видени тук. Това са испанското каменарче, големия маслинов пресмехулник, белочелата сврачка, червеногушото коприварче, малкото черноглаво коприварче, скалната зидарка и черноглавата овесарка.</p> <p>Мястото е уникално и с това, че е едно от малкото в България, които са от световно значение за опазването на черния лешояд, тъй като този вид редовно посещава района при търсене на храна.</p> <p>Тук се среща и световнозастрашения царски орел. Защитена зона "Мост Арда" е една от най-важните в страната ни и е от значение за Европейския съюз за опазване на видове като сивокият дъждосвирец, черния църкел, египетския лешояд, чухала и синия скален дрозд. Други видове представителни популации в района са градинската овесарка и ястребогушото коприварче.</p>
---	-----------	---	--

„Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № В2.6с.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A "Гърция-България 2014-2020". This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No В2.6с.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.“

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Общински исторически музей	гр. Тополовград	Музейна сбирка в Тополовград е съществувала още през 30-те години на XX век. Била е основана от Научно – Археологическо дружество “Долмен” – Тополовград, прекратила е своето съществуване през 1943г. През 1970 г. в местното читалище отново била създадена музейна сбирка, която през 1982г. е преместена в сегашната сграда – една от най-красивите в града. Строена е в началото на XX век от богатата Каваклийска фамилия Влайкидис (понастоящем изселници в гр. Солун). След изселването на гърците от района в периода 1923-1926 г., в нея се помещавало представителството на БЗКБ (Българска Земеделска и Кооперативна Банка) и на БНБ. Съвременната експозиция е разположена на два етажа и съхранява ценни предмети, документи и снимков материал, свидетелстващи за историческото развитие на района. На горния етаж е представена историята на района от древността до наши дни. На долния етаж е ~~попелена етнографска сбирка~~
2	Църква "Света Богородица", паметник на Христос спасител	гр. Тополовград, централна градска част	Това е най-големият и най-представителен източноправославен храм в района. Днешната църква се издига на място, където още през XVIII век е имало православен параклис. С разрешение на турските власти, през 1800 г. жителите на Кавакли (старото име на Тополовград) построили по-голям храм, който да задоволява религиозните им потребности. Старата църква била вкопана на няколко метра в земята. През 1934 г. църковното настоятелство, съвместно с общинския съвет и гражданството, взело решение на мястото на старата църква да бъде изградена нова, още по-голяма и красива. Под ръководството на отец Яни Попхристов и майстора строител Божин Пенчев за две години 1936-1937 г. църквата била построена, покрита, измазана отвътре и оборудвана, за да може в нея да се извършва богослужение. В църквата “Св. Богородица” от 1934 г. до 1987г. е служил многоуважаваният в целия район отец Яни Попхристов. След неговата кончина през 1987 г. за свещеник е назначен отец Иван Янчев Михалев, който е и архиерейски наместник. Под негово ръководство църквата се обновява и ремонтира, построява се църковна ограда, оформя се църковен двор с чешма. Представителният интериор на църквата се дължи най-вече на красивия резбован иконостас (изработен през 1966 г. от Петър Кушлев и местни дърводелци) и богатото изографисаните стени (дело на Ангел Маляев и Тома Попянчев). През последните години местни художници и майстори са реставрирали стенописите и са изработили нов резбован владишки трон.
3	Манастир "Света Троица"	12 км. югоизточно от гр. Тополовград, на 4 км. от с. Мрамор и 6 км. от с. Устрем (отклонение 1,5 км от пътя Тополовград – с. Устрем)	Действащ женски манастир – едно от най-големите духовни средища в тази част на страната. Смята се, че манастир на това място е възникнал още през XIV в. по времето на цар Иван Александър под името “Св. Първоапостоли Петър и Павел”. Вероятно е бил опустошен през 1373 г. от настъпващите на север турски орди под предводителството на Тимурташ бей. Отново е бил възстановен през XVIII век. Историята на манастира е тясно свързана и с хайдушкото движение, заради което и до днес той е известен като “Хайдушкият манастир”. В манастира са отседнали и укривали легендарните народни водачи: Вълчан войвода, Индже войвода, Кара Колно, Христо войвода, Далъ Стоян, Кара Добри, Гарабчи Георги и др. След оттеглянето си от хайдушкия живот през 1812 г. Христо войвода приел монашеството и бил обявен за игумен на манастира с името Хрисант. Той извършил голяма строителна дейност за обновяване на светата обител. През 1818 г., поради върлуващата чумна епидемия, в манастира били приютени и намерили спасение много хора от околните селища. В знак на благодарност те дарили много средства, с които се изградили нови постройки (хамбарът, готварницата и долните стаи на манастира). През 1870 г., във връзка с религиозните борби, манастирът започнал да се управлява от гърци духовници и от Одринския гръцки владика. Това довело до ответна силна реакция на българското население от Сакар планина, което повело борба за възвръщане на манастира като българска духовна обител. Тази борба се увенчала с успех през 1898г., откогато манастирът е към Сливенската митрополия. През 1909 г. манастирът бил трансформиран в девически и в него се заселили около 50 монахини от манастира “Св. Теодор Студит” (до днешното с. Студена). Днес в него живеят две монахини и няколко работника. Централно място в днешния манастирски комплекс заема църквата “Св. Троица”, построена през 1836 г. Тя се издига на мястото на старата манастирска църква “Св. Първоапостоли Петър и Павел”, която била вградена в новия строеж. Новият иконостас също е изработен по образец на този от стария храм. Църквата “Св. Троица” е трикорабна, едноабсидна, безкуполна, каменна базилика. Със своите размери (12м X 18м), тя е една от най-просторните манастирски църкви в България. Архитектурното оформление и строителният ѝ план се отличават с опростени и изчистени форми. Осем цилиндрични колони посредством дълги поддържат дървения свод, стените са гладко измазани, без стенописи. Иконите в църквата са от XVIII, XIX и XX век.

4	Скален храм	Църквата се намира на 500 м над манастира "Св. Троица". Разположена е на северния склон на варовиково плато, което започва от самия манастир и се издига стръмно и нагоре.	Вехтата църква е пещера с неправилна форма и множество вдлъбнатини и ниши по стените и сводовете, която е била използвана за църква през X век. Приблизителните ѝ размери са 8м X 6м. Църквата не е оформяна допълнително, била е запазена естествената конфигурация на скалите, като почти всички ниши и плоскости са били изписани направо върху горния камък. Образи на светци, а на места и гръцки надписи се открояват по сводовете и високите ниши. За съжаление, в резултат на проникващата вода и ерозията, много образи и надписи едва личат, само една малка част са запазени по-добре. Между тях са тройката светии на един от сводовете. В средата е разположена Св. Парашкева, а в дясно е млад светец. Тези два образа са най-запазени в художествено отношение. В дясно от тях под друг наклон има допоясно изображение на "Богородица Оранта" (Молителка и закрилница). Ликът на Арахангел Михаил е разположен горе в дясно, срещу входа на пещерата. Всички образи са изработени с четка, със земна охра, в една тоналност, като на места са по-плътни, а на места - по-леки и прозрачни (напр. нимбите около главите). При внимателно вглеждане могат да се открият и други следи образи (само образи, никъде сцени). За историята и съдбата на Вехтата църква съществуват много и различни хипотези. Може би пещерата е била обитавана още през древността, а също и по време на най-ранното християнство, подобно на монашеските килии на Аладжа манастир. От сводовете на Вехтата църква съзляла вода, която в миналото се смятала за светена и лековита. По време на големите празници Спасовден, Гергьовден, Св. Троица, Св. Апостоли Петър и Павел и др. тук идвали хора от близо и далеч, за да си измият болните тела и да получат изцеление.
5	Култов тракийски комплекс "Палеокастро" и Тракийска крепост	гр. Тополовград, 3 км западно	Интересен култов обект от тракийско време в регионален и национален мащаб. Разположен е на вр. Палеокастро, от който има добра видимост във всички посоки и който е естествено защитен от юг от стръмен склон и отвесни скали с височина до 14 м. Това добро стратегическо разположение било оценено още от траките. Тук те изградили свое светилище, а по късно - крепост и селище. По скалите на двата съседни върха и подножните им части има изработени над 150 вдлъбнати и изтъкнати кръгове, наподобяващи слънчевия диск. Предполага се, че скалното светилище на стъпчето е съществувало от X до V век пр. н.е. Самата крепост наподобява формата на копие, насочено с върха на югоизток. От изток, север и запад крепостта била защитена с висок и здрав зид, дълъг около 350 м. Скалните зъбери от южната страна също са били свързани с крепостен зид. Каменната зидария на стената е споена с хоросан. На северната стена на крепостта, която е най-достъпна за нападение, са били изградени две отбранителни кули. Едната се намирала в северозападния край на крепостта, където е била и портата, а другата - в североизточния край. Вътрешната част на крепостта има размери от 200 м. дължина и 20 до 60 м. ширина. На север от крепостта са намерени останки от голямо селище - основи на сгради, керамични фрагменти, строителни материали, остриета на стрели и копия, аксесоари за бойно снаряжение, предмети на бита и украса, бронзови монети от Месемврия, Александър III Македонски и др. Римски монети на Септимий Север, Юлия Домна, Каракала, Филипп Арап, Гордиан III, Александър Север, Максимин Даза, Диоклициан, Гета, Марк Аврелий и др. Намирани са и ранно византийски монети на Теодосий II, Анастасий I, Юстиниан I, а най-късните са от времето на Мануил I Комнин (1143-1180 г.) - корубести медни монети. По монетни находки, най-ранните от които са от V век пр. н.е., а най-късните от XII век може да се направи извод че на това място е имало живот около 1600 г. Изградена от траките, крепостта е била използвана от римляни, византийци и българи. Вероятно е била завладяна и разрушена при нашествията в района на кумани и печенези през XII век.
6	Останки от крепост Вишеград	гр. Тополовград, 6-7 км южно	Крепост Вишеград / Папаримско кале се намира на най-високия връх на Сакар планина, на 10.28 km югозападно по права линия от центъра на гр. Тополовград. До крепостта има асфалтиран път, който тръгва от пътя Тополовград- Хлябово вляво, веднага след като се излезе от града. Проблемът е, че целия връх е владение на военните и не може да се види какво е останало от крепостта
7	Долмени (двакамерен) и Мегалитен кръг - останки	с. Българска поляна, м. Славова кория, 5,5 км изток-североизток и м. Мангъра	Мегалитният кръг се намира близо до Тополовград, в Сакар планина. Според учените, представлява тракийска гробница. Счита се, че датира от бронзовата епоха. Плочите са с дебелина 25-40 см и са обработена грубо. Днес, мегалитният кръг е полузарит в земята. D11
8	Укрепен владетелски дом от елинистическата епоха	с. Княжево, м. "Татар маша"	"Татар Маша" е местност в Южна България и се намира в непосредствена близост до село Княжево, община Тополовград, Област Хасково. Съществува хипотеза, че в тази местност е бил древният тракийски град "Дронгилон". В местността "Татар Маша" в землището на сегашното село Княжево върху естествения хълм преди векове е имало дворец, който е бил изгорял, доказателство за което са намерените обгорели дървени греди. Последните разкопки с ръководител Даниела Агре откриха артефакти които показват, че тук най-вероятно са се посрещали важни гости, делегации и са сключвали търговски, делови и политически договори. Археолозите също така вече имат доказателства за наличието на кула от източната страна, чиито основи са с размери 6.20м на 6.20м. Строителите са се възползвали от естествената защитеност на хълма и са издигнали резиденцията върху билото му. Основите ѝ са изградени от големи обработени камъни, върху тях са били издигнати кирпичени стени, някои от тях с дебелина 2,40м. За археолозите бе изненада откритието на дълбок и широк ров, непосредствено пред укрепителната стена. Също така от западната страна на двореца са открити широка двойна отбранителна стена. Най-късните монети открити на обекта са на Антиох II от средата на IIIв, а по-ранните са от третата четвърт на IVв. Пр. Хр. Из археологическия обект е открито и голямо количество гръцка керамика от рибни блюда, съдове за пиене на вино и много амфори с печати на производителя.
9	Долмен (двакамерен)	Долменът е разположен на около 3 км южно от село Сакарци сред дъбова гора. В района има множество извори и красиви места за почивка.	Двакамерен долмен с добре запазена задна камера. От предната камера са останали малка част. Долменът е ориентиран по надлъжната си ос север – юг, с вход от юг. Размери на задната камера: ширина и дължина 2м x 2м; височина 1.5м; отвор 0.60м x 0.40м. В близост могат да бъдат посетени местностите Редените камъни, Гарванов камък, Мангъра, Голямата река.

10	Долмен (двакамерен)	Намира се на около 3 км южно от село Сакарци сред горска поляна рядка дъбова гора.	Двукамерен полуразрушен долмен. Предната камера в голяма степен е унищожена. Липсва покривът на цялото съоръжение. Входът на долмена е от юг.
11	Долмен (двакамерен-останки)	На 4 км югоизточно от село Сакарци	Двукамерен с дромос, практически без фасада и могила. Качествено обработени плочи. Отхлупен, капакът не е запазен.
12	Долмен (двакамерен)	с. Сакарци, м. "Юргаков игрек", 3 км южно	Двукамерен полуразрушен долмен. Предната камера в голяма степен е унищожена. Липсва покривът на цялото съоръжение. Входът на долмена е от юг
13	Скално светилище "Каменна могила"	Светилището отстои на 9 км югозападно от Тополовград и на 3 км. южно от с. Хлябово. Разположено е на рида, който разделя водосборните басейни на реките Соколица и Синаповска. От него има добра видимост на север и към централното било на Сакар планина.	Обектът е все още малко познат и слабо проучен, но е интересно място за посещения. Предполага се, че на върха, наречен Каменна могила, се е намирало антично светилище. В близост до светилището са намирани голям брой тракийски, македонски, келтски и римски монети и фрагменти от битова керамика. Около него са разположени и някои от известните долмени – Бялата трева, Евджика, Кралева сая и др. Върхът представлява каменна грамада от неправилно разхвърляни причудливи гранитни блокове. Върху някои от тях са изработени знаци, които до сега не са проучвани.
14	Двукамерен долмен-останки	4.5 км южно от село Хлябово, м. Бялата трева	"Царският долмен" се намира в местността "Бялата трева", няколко километра южно от село Хлябово. Те са част от древен тракийски некропол. Долмените са първите представители на монументалната гробнична архитектура по българските земи. В тях древните траки са полагали телата на мъртвите. Подобен вид гробнични съоръжения са се използвали по тези земи в периода между XII и VI в пр.н.е. Долменът е разположен сред красива дъбова гора на 4 км южно от село Хлябово и на 9 км югозападно от Тополовград. В близост се намира местност Каменна могила, където се предполага че е съществувало скално светилище и Карамановия зювир. Най-добре запазеният трикамерен долмен в района на Сакар планина. Долменът е ориентиран в посока север-юг с вход от южната страна. Размери на двете добре запазени камери: предна камера - 1.60м X 1.40м и височина 1,60м, размер на отвора 0.70м X 0.80м; задна камера: 2.50м X 1.85м и височина 2,15м; размер на отвора 0.80м X 0.65м.
15	Долмен (двакамерен)	с. Хлябово, м. "Мангъра", поземлен имот 151002 по КВС	Двукамерен долмен. Предната камера е почти разбита. Покривният камък на задната камера е паднал на външната страна на съоръжението. Размери: предна камера 1.30 X 1.70 X 1.80м и отвори 0.65 x 0.50м. По надлъжната си ос долменът е ориентиран в посока север-юг с вход от юг.
16	Долмен (двакамерен)	В землище с. Хлябово. По пътя Тополовград – Харманли, на около 3 км Югозападно от с. Хлябово, на 200 м от шосето за с. Българска поляна (м. Начови чаири)	Добре запазен двукамерен долмен. Източната му страна отчасти е разрушена. Размери - предна камера: дължина и ширина 1.40 на 1.40м; височина 1.25м; задна камера: дължина 2м, ширина 1.40м, височина 1.50 м; отвори: 0.55 – 0.65м. Ориентиран е по надлъжната си ос в посока север-юг с вход от юг.
17	Долмен (двакамерен)	2 км. югозапад от с. Хлябово, разположен в бадемова градина, в близост до р. Соколица (м. Гаидарова пещера)	Сравнително добре запазен двукамерен долмен. Липсват само покривните камъни, съборени в долмена. Около него има забити големи камъни - крепида.
18	Долмен (група)	На около 1.0 - 1.5 км. южно от с. Хлябово сред смесена широколистна гора (м. Евджика)	Скално изсечен, вкопан долмен - долменът е издълбан в монолитен скален блок с размери 1.40 x 1.40м. Във вътрешността има многобройни изкуствено издълбани дупки, вероятно за украса. Еднокамерен долмен с липсващи двете къси страни. Размери: дължина 2.80м, ширина 0.80м, височина – 1м. Култова площадка
19	Долмен (група)	с. Хлябово, м. "Стоева круша" и „Бекир соват“, 1,5 км южно	Археологическият обект е разположен южно от с. Хлябово, в м.Стоева круша, която отстои югозападно от местността Авджика. На терен се наблюдават останките от голям разрушен мегалитен обект (най-вероятно долмен). Над земята се показват и върховете на вертикално забити плочи със заоблени кантове, каквито са типични за местните долмени, но могат да бъдат и елементи от крепида.
20	Долмен група - останки на 4 двукамерни долмени и кромлех	На 2 км североизточно от село село Планиново, м. Пясыците	Този долмен е открит в кромлех, без могилно покритие.
21	Долмени-останки	Долмените са на 3-4 км източно и североизточно от село Радовец в местностите Капаклия и Червените Вървущки	В местност Капаклия има останки от 17 долмена (предимно еднокамерни), но никой от тях не е напълно запазен. Останали са предимно побитите в земята камъни, и то не на всички долмени.
22	Музейна сбирка	с. Радовец	Сбирката е поместена в Читалище "Васил Левски 1934".
23	Средновековна крепост Калето	с. Орлов дол	Средновековна крепост Калето се намира на 1.89 km северозападно по права линия от центъра на село Орлов дол. Обхваща площ от приблизително 8-9 дка. От изток, запад и юг се спускат стръмни скали. Най-достъпна е от север. Останките от крепостната стена и другите постройки са почти под насип. Южния крепостен зид е унищожен почти напълно (за строеж на къщи и постройки от местните). Крепостната стена е строена от ломени камъни, споени с бял хоросан и е била широка 2 m. Покрай западната и южната крепостна стена е минавал стар път. По отношение на терена, крепостта е построена на стратегически добре избрано място.
№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Местност "Казанките"	с. Орлов дол	До местност "Казанките" може да се достигне по два пътя. Първия, по кратък и по лесен е - поемате по пътя Тополовград - Вишеград, след вр. Каргалка поемате в ляво по горския път за с. Планиново, след като започнете да се спускате към Здравчевско дере завивате отново на ляво по горски път. От село Мрамор също можете да достигнете до Казанките Намира се на р. Здравчевско дере. Тук реката се е всякла в сакарския гранит, образувала е няколко красиви малки водопади, бързеи и котли. През пролетта и началото на лятото тук е чудно и красиво, идеално място за отдих и бягство от напрежението. За съжаление през юли, август, септември и октомври реката пресъхва.

2	Пещера "Бабини боски"	с. Мрамор, община Тополовград	Тя е дълга 324м Пещерата не е социализирана.. Ако решите да влезете вътре ще ви е необходимо, поне добро осветление и ботуши. В началото коридора на пещерата е много тесен, но скоро се разширява и можете да се насладите на пещерните зали. В пещерата няма много пещерни образувания , през нея преминава малка рекичка водите на която местните хора казват че излизат при чешмите на манастира Св.Троица.
3	Бръснарският стол (Защитена територия)	гр. Тополовград	Скално образувание
4	Караколювата дупка (Защитена територия)	с. Устрем и с. Мрамор	Пещера и гората около нея. Там се намира и т.нар.Вехта църква.
5	Държавна гора около манастира "Света Троица" (Защитена територия)	с. Устрем и с. Мрамор	Вековна гора около манастира "Св. Троица" и скалисти склонове
6	Ждрелото на река Тунджа (Защитена местност)	с. Радовец	Опазване на консервационно значими местообитания на 149 вида птици, 8 вида земноводни, 21 вида влечуги, на други защитени, редки
7	Находище на Жлезист лопен (Защитена местност)	с. Българска поляна	Опазване на растителен вид – Жлезист лопен (<i>Verbascum purpureum</i>), и неговото местообитание.
8	Сакар планина	-	Сакар е купообразна гранична планина в Югоизточната България в близост до реките Марица, Тунджа, Соколица и Сазлийка. Най-високата точка е връх Вишеград. През Сакар преминава линията на шосето Тополовград – Свиленград. Със своето изобилие от флора и фауна планинското възвишение представлява огромен интерес за учени и еколози. Тук е съсредоточено най-голямото разнообразие от грабливи птици в България, които са застрашени от изчезване. Дълги години районът на Сакар планина е бил затворен, поради това, че е гранична зона. Туристическата инфраструктура не е добре развита, но притежава огромен потенциал. Напоследък много разпространен е ловният и риболовният туризъм. За целта са създадени специално пригодени ловни хижи, а за желаещите да се научат да ловуват, хижарите предлагат и своеобразно обучение. По отношение на еко туризма Сакар разполага с множество еко пътеки, които предлагат планински преходи, изпълнени с приключения в съчетание с неповторими природни гледки от дивата природа, която заобикаля туристите. Освен със своите туристически и природни характеристики планината се отличава и с това, че съхранява ценни за историята ни следи. Тук се откриват останки от траките чак до Средновековието – тук се намират десетки долмени, светилища и крепости от различни епохи. Тук също така се намира и най-голямата забележителност в района на Сакар планина – Устремския манастир „Св. Троица“. Сакар притежава и още забележителности – тук се намират 7 защитени местности и 6 природни забележителности, сред които са редица скални образувания и обекти от историческо значение.

„Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № В2.6с.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A "Гърция-България 2014-2020". This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No В2.6с.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.“

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	„Извора на Белоногата“	гр. Харманли	<p>„Помежду Ибинча и Харманлии на пътя има една чешма, която ся казва Акъ балдъръ чешмеси...“</p> <p>Така започва една от най-прочутите поеми в българската литература "Изворът на белоногата". През далечната 1873 г. Петко Славейков написва тази творба, възхвалява за силата на духа на българската жена и красотата на българското село. Историята разказва, че Славейков е прекарал известно време от своя живот в Харманли и е имал възможността на опознае региона. Той силно желаел да разбере къде бил погребан Вълкашин. Именно това желание го води до прочулата се по-късно, благодарение на него, чешма. "Ак балдър чешмеси" или както днес наричаме чешмата "Изворът на белоногата" е изградена в края на XVI век от Сиваюш паша. Издигната е статуя на главната героиня белоногата Гергана, която възхитила големия везир с достойното си поведение. Хората разказват, че навремето до чешмата имало три надписа върху мрамор, от които днес е запазен само единият: "Благодарение на водата всяко нещо е живо. Благотворителят почитания Сиваюш паша. 1585."</p> <p>При разкопки проведени през 1960 г. от Археологическия институт на БАН е потвърдено, че чешмата край Харманли е изградена в края на XVI век заедно с прочутия мост на Олудере и с вече съборените кервансарай, джамия, хамам. При разкопките е разкрита и тракийска керамика от предримската епоха, свидетелстваща за съществуване на селище още преди 2500 години. Или с други думи – около изворът винаги е имало живот.</p>
2	Гърбавия мост	гр. Харманли	<p>Построен през 1585 г. над р. Олу дере (Харманлийска река). Край моста е бил построен и Кервансарай върху останките от византийската епоха, които лежат под днешното ниво на паркинга край хотел Хеброс.</p>
3	Църква "Св. Атанасий Велики"	гр. Харманли	<p>Построена през 1834 г. По-късно в двора е била построена дървена камбанария, която през 1931 г. е заменена с нова масивна камбанария, добавена към западната фасада на църквата. През същата година църквата е била основно ремонтирана, при което изгубила почти напълно своя първоначален вид.</p> <p>Вероятно в 1834 г. църквата е представлявала трикорабна безкуполна базилика с притвор, включен в общото тяло на сградата. Днес мястото на притвора е заменено от тялото на камбанарията. Колоните, които разделят корабите, са дървени, а таваните равни, обшити с дъски. Емпорията в западната част е също силно изменена през 1931 г.</p> <p><i>Иконостасът е със столарска изработка и белен детайл</i></p>
4	Историческия музей	гр. Харманли	<p>Идеята за изграждане на институция, занимаваща се със събиране, изучаване, опазване и популяризиране на артефакти се заражда в местната културна общност още към края на 50-те години на миналия XX век. Сбирка е открита на 18 януари 1968 г. Първоначално тя намира подслон в първата сграда на училището в града, построена след 1835 г. През 2000г. музейната сбирка се преобразува в Исторически музей. Сградата, в която днес се намира музеят е построена след 1884 г. по проект на италианския архитект Пиетро Монтани. Разполага с 350 кв.м. експозиционна площ, обособени са фондохранилища, административна част и помещение, пригодено за библиотека, разполагаща с над 1000 тома литература. Музея се обособяват три отдела – археология, етнография и нова и най-нова история.</p>
5	Скален култов комплекс "Глухите камъни"	с. Орещец	<p>Представлява сложен комплекс с култов характер, с културни напластявания започващи от ранната желязна епоха, до XII в сл. хр. Големият интерес към Глухите камъни се дължи основно на многобройните ниши, изсечени по отвесните страни на високите до 30 м. скали. Най-впечатляващи са изсичанията в най-западния и доминиращ над околните скален масив. Върху заравнения му връх е вкопана дълбока правоъгълна щерна за събиране и съхраняване на вода. До нея води добре оформена двурамenna стълба. На това място е издълбано пещерообразно помещение с правоъгълнен план и куполообразно покритие, добило популярното название „скална гробница“. Южно, под масива с тези изсичания, се намира скална площадка, на която през 5 или 6 век е изградена църква. Простира се на териториите на села Орещец (община Харманли), Дъбовец и Малко Градище (община Любимец), с. Ефрем (община Маджарово).</p>
6	Римски път	с. Изворово, м."Калдаръма", 2 км южно	<p>От тук е минавал пътя Вия Диагоналис - най-важният път за Римската империя, който свързвал Рим с Константинопол.</p> <p>През територията на община Харманли са останали не само следи, но и цели отсечки от пътя на няколко места. Римляните строели пътищата си по определени правила - полагали се няколко добре утълкани пласта с различен състав от пръст и камъни за отвеждане на водата, а повърхността отгоре била настилана с каменни плочи, което ги правело дълготрайни и здрави - така те са оцелели до днес. Най-долният слой е бил от земя, чакъл и вар и се е наричал Pavimentum. Вторият слой е бил каменният фундамент - Statument. Третият слой е бил от камъни и строителни отпадъци - Rudus. Четвъртият, горен слой, същинският път, се е наричал - Sumum Dorsum. А от двата края е имало изградени канавки - Fossa.</p> <p>По цялото протежение на пътя през римската епоха са били разположени пътни станции - едните са служели само за смяна на конете и почивка, а други и за нощуване. Най-често при тях е имало и укрепление, често с военен гарнизон, което служело за защита на станцията и пътниците. На около 7 километра от селото се намирала важната пътна станция Кастра Рубра, изградена през II век служила на пътуващите по изградения римски път за място, където те са сменяли конете, почивали или нощували. В последствие се развива като крепост в пределите на Византия. Преди да стигнете до нея е показано нагледно как се е правил Римски път.</p>

7	Археологически комплекс Кастра Рубра	с. Изворово, м. "Калето"	<p>Късноантична и средновековна крепост "Кафра Рубра" се намира в местността "Калето", на 6 км югозападно от село Изворово. Цялата местност "Калето" представлява огромен комплекс, който е обитаван още през неолита (новокаменната епоха). От крепостта са разкрити част от стената, две кули и входната порта. В крепостта са ясно изразени най-малко два периода. Единият е ранновизантийски, за което се съди по откритите монети на император Анастасий I (491-518 г.), а кулата е от Средновековието. Крепостта вероятно е съществувала до времето на император Ираклий (610-641 г.) В рамките на крепостта е открито средновековно водохранилище. Все още не е ясна съдбата на комплекса.</p> <p>Крепостта представлява много стабилно съоръжение, единствена по рода си в Южна България и една от най-късно загиналите на Балканите в ранновизантийския период. "Кафра рубра" или "Червена крепост" има издължена неправилна трапецовидна форма. Крепостните стени заграждат площ от около 11 дка и са градени от ломени камъни, споени с хоросан, примесен с късчета чукани тухли. На всеки от ъглите е имало по една кула с правоъгълна форма. В крепостта се е влизало през мощна правоъгълна кула. Кулата е разполагала с две порти - вътрешна и външна. Крепостта е била изградена в самия край на V в или началото на VI в. Крепостта доживяла до началото на VII в, когато по време на славяно-аварските нашествия била опожарена.</p>
8	Менхир-Чучул камък	с. Овчарово	<p>Менхирът Чучул камък при с. Овчарово е единствения в света запазен тракийски паметник от този тип. Представлява грубо изсечена конусовидна трахитна колона, наподобяваща фалос. Висок е 2,10м, а диаметърът му в най-широката част е приблизително 1м. Названието "менхир" е бретонско (men - камък и hig - висок). Този тип съоръжения принадлежат към така наречените мегалити, които за българските земи се датират в рамките на ранножелязната епоха (XII-VI пр. Хр.) и се свързват с траките.</p> <p>Названието "мегалити" в превод от гръцки означава буквално голямокаменни. Към тази група се отнасят съоръжения, изсечени в естествените скали или строени от големи камъни с внушителни размери и тегло. В нея се включват някои тракийски крепости, долмените, скалните гробници, басейни, ниши, кромлехи и др.</p> <p>Менхирите са служили за култови цели. Фалическата им форма се свързва с широко разпространения сред тракийските племена култ към плодородието и вечно обновяващата се природа.</p>
9	Римски път	с. Овчарово, м. "Герена", „Турското гробе“, „Кованлъка“ и „Юрушкя кладенец“	От тук е минавал пътя Виа Диагоналис - най-важният път за Римската империя, който свързвал Рим с Константинопол.
10	Долмен	с. Черепово	<p>Село Черепово е разположено в малка падина на западните склонове на Сакар планина. В землището на селото има следи от активен живот от хилядолетия. Съществуват множество мегалитни паметници, повечето от които долмени, могилни гробници, кромлехи. През 1903г е имало над 28 долмена и кромлехи. Някои от тях били и в самото село. Днес са се запазили около 18 долмена.</p> <p>Долменна некропол се намира южно от селото в местността Бялата пръст. Личат поне 3 долмена, но са силно разрушени. Макар че са били еднокамерни, без дромос и фасада, те са имали относително сложно техническо изпълнение. Вероятно всичките са били със скосени предни и задни стени, т.е. надлъжните стени са били съставени от по две плочи, като долната е била забита вертикално в терена, а горната е била леко наклонена навътре. Вероятно всичките са имали лицеви плочи с хубави отвори с декоративен жлеб: при долмен 1 лицевата плоча е налице, но съборена и пречупена на две; при долмен 3 налице е само долната част от лицевата плоча, забита в терена, като в нея личи връзването за лицевия отвор.</p>
11	Долмен	с. Остър камък, м. "Сиври кая"	<p>Един от най-важните и интересни обекти тук са долменът "Каменната къща", който се намира в дясно от пътя към селото, на ок. 500-700 м от връх Остър камък. Долменът има запазени само три от стените, като лицевата плоча е липсвала още през 50-те години на XX в. Долмените са забележителни паметници на тракийската култура и са разпространени само в Странджа, Сакар и съвсем малко в Източните Родопи в района на рида Хуйлата, при селата Остър камък, Иваново и Брягово.</p>
12	Керван сарай	гт. Харманли	<p>Построен (около 1510 г.) да приютява пътниците по пътя им от и за Цариград, около който постепенно се оформя селище и „харман“ - равно място, където се е вършеело житото. Хората, работещи на хармана, са се наричали "харманлии", откъдето произлиза името на града. Понастоящем от него е запазена само една стена.</p>
№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Водопад Кюмурлука	гр. Харманли	Естествения водопад е при язовир Кюмурлука като последния е с много добре изградена туристическа база и се стига до него по пътя за Малжарово, на 4 км. от гр. Харманли
2	Водопад Куру-Дере	гр. Харманли	Естествен водопад в местността Куру-Дере
3	Пещера Хайдушката дупка	с. Дрипчево, м. Широкия алчак	Това е диаклазна пещера. Скалата е мраморизиран варовик.
	Пещера Станкова къща	с.Доситеево, общ.Харманли	Това е диаклазна пещера. Скалата е мраморизиран варовик. Пещерата е свързана с нашето национално-освободително движение.
4	Находище на Блатно кочиче (Защитена територия)	с. Бисер, м. Сълъка	Находище на блатно кочиче

5	Дефилето Олу-дере (Защитена местност)	гр. Харманли, с. Остър камък, с. Поляново	Опазване на: термофилни и субсредиземноморски дъбови гори, крайречни формации от върби (<i>Salix</i> spp.), смесени ясенovo-елшови групировки край реките (<i>Fraxinus excelsior</i> - <i>Alnus glutinosa</i>), и защитени животински видове: жаба дървесница (<i>Hyla arborea</i>), балканска чесновница (<i>Pelobates syriacus balcanicus</i>), жълтокоремник (<i>Pseudopus apodus</i>), змия червейница (<i>Typhlops vermicularis</i>), смок мишкар (<i>Zamenis longissimus</i>), пъстър смок (<i>Elaphe sauomates</i>), турска боа (<i>Eryx jaculus</i>), обикновена блатна костенурка (<i>Emys orbicularis</i>), шипоопашата костенурка (<i>Testudo hermanni</i>), шипобедрена костенурка (<i>Testudo graeca</i>), черен щъркел (<i>Ciconia nigra</i>), късопръст ястреб (<i>Accipiter brevipes</i>), малък ястреб (<i>Accipiter nisus</i>), голям ястреб (<i>Accipiter gentilis</i>), орел змияр (<i>Circus gallicus</i>), малък орел (<i>Hieraaetus pennatus</i>), малък креслив орел (<i>Aquila pomarina</i>), белоопашат мишелов (<i>Buteo rufinus</i>), осяд (<i>Pernis apivorus</i>), черна каня (<i>Milvus migrans</i>), сокол скитник (<i>Falco peregrinus</i>), сокол орко (<i>Falco subbuteo</i>), бухал (<i>Bubo bubo</i>) и турилик (<i>Burhinus oedipnemus</i>), лалугер (<i>Spermophilus citellus</i>), пъстър пор (<i>Vormela peregusna</i>) и видра (<i>Lutra lutra</i>) и др.
6	Бакърлия (Защитена местност)	с. Изворово	Дългосрочно опазване популациите на световно и европейско застрашени видове земноводни, влечуги, птици, бозайници и растения както и типични за Сакар местообитания и ландшафти както и част от орнитологично важно място южен Сакар. Опазване на типични за Сакар местообитания, скални пейзажи и насаждения.
7	Находище на Жлезист лопен (Защитена местност)	с. Браница	Опазване на растителен вид – Жлезист лопен (<i>Verbascum purpureum</i>) и неговото местообитание.

„Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № B2.6c.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A „Гърция-България 2014-2020“. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.“

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Църква „Св. Архангели Михаил и Гавриил“ и стенописи и дърворезби	гр. Хасково	Църквата „Св. Архангели Михаил и Гавриил“ е построена през 1861 г. от гърчещи се българи. Тя е втората по ред в града и е известна като гръцката църква или църквата на богатите. Представлява трикорабна базилика с голяма, сравнително ниска полукръгла абсида и широк П-образен нартекс. Много от иконите на храма имат ктиторски надписи на гръцки език, посочена е и година на създаване. Сред тях изгкъват „Събор Архангелски“ – патронната икона от 1866 г., „Св. Йоан Кръстител“ от 1872 г., „Въведение Богородично“, „Рождество Христово“. Богатите дърворезби на иконостаса, архиерейския трон и на малкия иконостас (проскинитарий) са дело на известния майстор Яне Спиров. Стенописите в „Св. Архангели Михаил и Гавриил“ са прекрасни, особено на свода на църквата. Със сигурност можем да кажем, че са дело на художник с богат опит. Много добре е обмислено композиционното разпределение на фигурите в сцените от сводовите и патронния цикъл. Малцина знаят че през 1877-1878 г., по време на Руско-турската освободителна война, пред храма се е издигала най-голямата от седемте бесилки в Хасково. През 1972 г. църквата е обявена за паметник на културата. Куполът на камбанарията на църквата „Св. Архангели Михаил и Гавриил“ грейна в ползата през 2003 г.
2	Църква „Успение Богородично“ и Дърворезби	гр. Хасково	Успение Богородично е най-старата и респектираща църква в града. Много вяра, усилия и смелост дават от себе си хасковци – обединени и борбени, за да получат разрешение за построяване на своя храм в годините на Османско владичество. Освещаването се е състояло при изключително тържествена обстановка на 15 август 1837 г. – Успение на Пресвета Богородица, един от най-големите християнски празници. Храмът бил построен на мястото на древен параклис, в обширен двор с издигнат над 4 метра каменен зид, за да се опази Божият дом от поругания. По неизвестни причини църквата е ориентирана почти напълно на югоизток-северозапад. В стило отношение Успение Богородично представлява корабна базилика с двускатен покрив без кубета. Вътрешно тя има три олтарни апсиди. Иконостасът е дело на Дебърската школа и е с богата дърворезба. От стенописите най-забележителен е образът на „благославящия Бог“. Той е изрисуван в средата на свода в огромни размери и оставя впечатлението на „Вседържател“ (пантократор), което навярно е било и основната идея на зографата, вложена в този образ, поставен сякаш в небесата.
3	Църква "Свети Димитър"	гр. Хасково	На 14 юли 1896 година се полагат основите на църквата „Свети Димитър“ в Хасково. Строежът продължава две години и през есента на 1898, на Кръстовден (14 септември), храмът е осветен от Пловдивския митрополит Натанаил. Храмът „Свети Димитър“ е граден с ломен камък и вар. Първоначално е имало и кубе, но през 1956 година – поради остаряване и невъзможност да бъде поправено – е срутено. Всички прозорци и врати в църквата завършват с арки. Иконостасът в най-високата си част над вратите е висок 6,32 м, а дължината му е цялата ширина на храма – 10 м. Всяка неделя от 10.30 ч. в църквата „Свети Димитър“ се провежда и единственото неделно училище в Хасково. Целта на божиите служители е да възпитат у децата ценностите на православната вяра.
4	Арменска църква "Сурп Степаннос" (Свети Стефан)	гр. Хасково	В първите десетилетия на 20 век хасковската арменска общност постепенно се развива и укрепва. Главната им цел сега е да си създадат Богослужебно място. На едно събиране се взема решение двете стаи, намиращи се в дворно място, закупено от общността, да бъдат преустроени в параклис. Започва се трескава работа – срутват средната стена и съединяват двете стаи, превръщайки ги в параклис. Единият ъгъл представлява олтар като на стената е поставена иконата на Света Богородица, а от двете страни – две големи запалени свещи. В средата е поставен Вем кар, донесен от църквата в Хай-кюх. През 1923 г. за първи път празнуват Великден. Извършва се първото богослужение. Цялата хасковска арменска общност присъства на това грандиозно събитие. 24 февруари 1924 г. е паметна дата. Събралите се родолюбиви арменци избират църковно ръководство. Сформира се и дружеството "Араке", чиито членове с неуморен плам допринасят за постигане целите на хасковската арменска общност. Тяхното усърдие и стремеж за по-скорошно завършване на сградата, предвидена за църква и училище, се увенчават с успех. На 15 август 1925 г., Успение на Пресвета Богородица, сградата е предадена на църковното настоятелство. Първият етаж е определен за църквата, именувана "Сурп Степаннос", а горният етаж – за училище.
5	Ески Джамия (Джами Джадид)	гр. Хасково	Ески джамия претендира да е една от най-старите, строени по нашите земи. Според взижданата над входа ѝ каменна плоча с арабски надпис тя датира от 1394 г. Понастоящем тя е значително вкопана в земята (навярно поради повдигане нивото на околните улици). Сградата е правоъгълна и лежи с входната си северна фасада леко отдръпната от улицата в малък двор. Молитвения салон, със слабо подчертана надлъжна ос, на която отговаря централно поставената михрабна ниша в насрещната стена, е осветен от два реда прозорци. Стените на основното тяло (без дюкяните и стопанските помещения) са дебели 1.00 м. В стопанското помещение, откъдето е достъпно и минарето, е запазена стара дървена решетка. Виждат се и следи от външно изписване (върху дебела стена на основното тяло). Минарето е бяло измазано – с четириредов сталактитов мотив под викалото. Ески джамия е главният действащ молитвен дом на мюсюлманите в града. Сградата е регистрирана през 1967 г. в брой 68 на Държавен вестник като паметник на културата с местно значение.

6	Чаршийска джамия (Чарши Джамия)	гр. Хасково	<p>Наименованието на сградата е свързано с местоположението ѝ – както в миналото, така и понастоящем – в центъра на търговското ядро на града. Сега тя е почти изцяло обградена от плътно долепени до нея дву- и едноетажни търговски сгради и магазини, които до голяма степен я изолират от погледа на минавача.</p> <p>В миналото тя е била свободностояща като особен интерес представлявали двата значителни по големина фонтана, разположени свободно (извън двора ѝ) на известно разстояние от двете ѝ страни. Една особеност на молитвения салон е, че дългата му ос се явява напречна спрямо посоката на влизането. Таванското покритие е плоскостно. В средата на насрещната стена е разположена михрабната ниша, оформена с релефна рамка. Общо взето интериорът е беден, до голяма степен изменен и модернизирани (премахнати са били дървени тавани, предприето е било измазване и пр.). В нишата е запазен добре характерен стенопис с пейзажни мотиви. Външната архитектура на сградата (с изключение на минарето), е нехарактерна и неизразителна. На южната стена има заздана плоча с арабски писмени знаци, която е неразчетена.</p>
7	Монумент Богородица	гр. Хасково	<p>Най-високата в света статуя на Пресвета Дева Мария с Младенеца е издигната с почит, любов и признателност към Божията майка. Монументът е открит през 2003 г. с водосвет от митрополит Арсений. През 2005 г. е вписан в книгата Световните рекорди на Гинес, а от 2009 г. е и в листата на Стоте национални туристически обекта на България.</p> <p>Автори на статуята са Петьо Александров, Никола Стоянов и колектив. Изработена е от полимер-бетон и тежи 120 тона. Общата височина на монумента е 32,8 м, а притегателното му излъчване се допълва от изградения вътре в основата му параклис Рождество Богородично. От хълма Ямача, на който се извисява статуята, се разкрива запленяваща панорама на целия град.</p> <p>Идеята за построяването на Монумент Пресвета Богородица е на община Хасково и се осъществява изцяло с дарения от хасковската общественост. Символът не е избран случайно – Божията Майка винаги се е считала за покровителка на града. В хилядолетната му история Рождество Богородично се е почитал като един от най-големите празници, а с решение на Общинския съвет 8 септември става и Ден на Хасково.</p>
8	Монумент "1000 години Хасково"	гр. Хасково	<p>Монумент „1000 години Хасково“ е построен през 1985 г. по случай 1000-годишнината на Хасково. Проектът е на скулптора Крум Дамянов и архитекта Симеон Борисов. Монументът е върху основите на Старата часовниковата кула на Хасково, разкрити за първи път при строителството на хотел „Аида“ през 60-те години на XX в.</p> <p>Монумент „1000 години Хасково“ представлява модерна часовникова кула с височина 26,5 м. Състои се от три равни части, свързани композиционно. Първата част е изградена от гранитни плочки с орнаменти, а в средата на настилката е поставен ритуален камък за отбелязване на събитието. Втората част представлява комплекс от четири скулптури на фигури от сив гранит с височина 6 м., поставени върху кръгли стоманени колони. Третата част е часовник с четири циферблата с диаметър 1,6 м. и две камбани, задвижвани от тежести на принципа на старите часовникови механизми. Часовниковият механизъм е произведен в Лайпциг, Германия.</p> <p>Монументът символизира четирите посоки в света, прехода към новото хилядолетие и Хасково като кръстопътен център между Изтока и Запада.</p>
9	Камбанарията	гр. Хасково	<p>Камбанария с внушителни размери и незабравима гледка се извисява над град Хасково. Високата почти 30 метра камбанария е издигната през 2010 година в непосредствена близост до Монумент Света Богородица и бързо заема своето място в образувалия се архитектурен ансамбъл.</p> <p>На върха ѝ са поставени осем камбани с различна големина. Любопитен факт е, че част от тях са произведени в Камбанолеярна Велеганов, Пловдив. Леярната е създадена през 1872 година и функционирането ѝ съвпада с предосвободителната епоха на България, а братя Велеганови участват дейно в подготовката на Априлското въстание, като леят лъвчета и куршуми за въстаниците.</p>
10	Старата Часовникова кула	гр. Хасково	<p>Часовниковата кула на Хасково е построена в началото на 19-ти век като символ на града и на стопанския подем. Незнаимо защо, през 1913 г. Градският общински съвет приема решение за разрушаването ѝ.</p> <p>На 8 септември 2012 г. ръководството на община Хасково прави първата копка на възстановяването на старата часовникова кула. Година по-късно, отново на празника на града – Рождество на Пресвета Богородица, Хасково възвръща един от символите си.</p> <p>Възстановената часовникова кула се извисява на 23 метра и е изградена от дялан узунджовски камък. На върха ѝ са поставени три циферблата и електронен механизъм с GPS сверяване, а камбанен звън отмерва изминалите часове. Любопитен факт е, че камбаната на кулата е от леярната "Whitechapel", произвела камбаната на Биг Бен, камбаната на свободата във Филаделфия, камбаните на Олимпиадата в Лондон и камбаните за юбилея на кралица Елизабет II. Леярната "Whitechapel" (основана 1570 г.) е вписана в Рекордите на Гинес като най-старата във Великобритания.</p> <p><i>Старата часовникова кула на Хасково е възстановена изцяло с дарения.</i></p>
11	Слънчевият часовник	гр. Хасково	<p>В древността, когато хората са нямали часовници, календари и компаси, слънцето било основен ориентир за времето и пространството. Тогава народите от Месопотамия, Индия, Египет, Елада изобретяват слънчеви часовници. Макар и състоящи се от един вертикален прът, забит в земята, или ритуален обелиск, те научили предците ни да измерват времето. С годините слънчевите часовници ставали все по-големи, по-разнообразни, по-красиви, по-свършени и все по-сложни...</p> <p>Освен времето, слънчевият часовник в Хасково ни показва и "Розата на компаса". Векове наред символът на розата се свързвал с картите и водел хората в нужната посока. Рисувана на почти всяка карта, "Розата на компаса" сочела север и юг, изток и запад. Първоначално известна като „Роза на ветровете“, тя указвала тридесет и двата вятъра, духащи от посоките на осемте основни ветрове, осемте полуветрове и шестнадесетте четвъртветрове. Когато се впишели в кръг, тези тридесет и две точки на компаса идеално съответствали на тридесет и двете венчелистчета на розата.</p>

12	Паметник на завистта	гр. Хасково	<p>Първият и единствен в света Паметник на Завистта – Българският Икар бе открит на 8 септември 2014 година в град Хасково. Скулптурата представлява човек, разперил ръце, с криле от пера в устрем да полети, но две скелетни ръце хващат крилето му, дърпат го надолу и искат да ги пречушат.</p> <p>Идеята за Паметника на Завистта се превръща в скулптура изпод ръцете на Господин Тенев – Гуспата, автор и на редица други арт инсталации в Хасково: скулптурата на Баба Яга, бухала пред Общината, фигурите на Оранжевия мост, паметника на художника Лицо.</p> <p>Уникалната творба е отлята от бронз, височината ѝ е 3 метра, а теглото – 1 тон. Поставена е в центъра на град Хасково върху масивен гранитен постамент.</p> <p>Паметникът на Завистта – Българският Икар е издигнат изцяло с дарения.</p>
13	Крепост Марса	гр. Хасково	<p>Хасково е селище с богата хилядолетна история. На територията на днешния град, заемащ важно стратегическо място по пътя от Централна Европа за Константинопол, в древността се заселват и живеят различни племена. Едни от тях изчезват, други се претопяват, за да дойдат на тяхно място трети, настанили се завинаги, каквито са древните траки. Археологическите проучвания разкриват старо тракийско селище в местността Хисаря.</p> <p>Към края на VIII век, на височината Хисаря (понастоящем квартал Хисаря), южно от Хасковската река, се появява ново селище. Оградено с дебела крепостна стена, то постепенно се разраства, като в началото на X век се издига и втора укрепителна стена. Така преди десет века се ражда ранносредновековното Хасково като развити български град с развити занаяти, военен гарнизон и значително по брой население.</p> <p>За да изтрият от лицето на Балканския полуостров младата българска държава, през XI век византийските завоеватели разрушават из основи градските стени и разрушават селището. Въпреки тези пагубни удари, населението не напуска родната си земя и се установява на другия бряг на реката, по-късно и около днешния парк „Ямача“.</p>
14	Регионален исторически музей	гр. Хасково	<p>Регионалният исторически музей в Хасково съхранява над 120 000 хиляди движими паметници на културно-историческото наследство, много от които имат изключителна стойност. Уникални колекции от праисторически, антични и средновековни материали от керамика, камък, желязо и стъкло оформят част от богатия фонд на музея. Сред най-интересните експонати са две от рядко срещаните в България чаши „Троянски тип“, датирани от I в. пр. Хр., едната от които е и символ на музея.</p> <p>Тук може да бъде видяна и изключително ценна колекция от антични и средновековни монети, наброяващи повече от 22 000 броя. През годините регионалният исторически музей осъществява събирателска, проучвателска и методическа дейност на територията на 11 общини от днешната Хасковска област. Реставрирал е над 30 паметника на културата. Музеят притежава една от най-добрите етнографски сбирки. Фондовете на отдела разполагат с близо 15 000 единици. Тук се съхраняват колекции от медни съдове, народно облекло, тъкани, накити, земеделски и занаятчийски инвентар, предмети на народното изкуство, обреден реквизит и много други.</p> <p>През 2016 година Регионалният исторически музей в Хасково откри обновената археологическа експозиция. Тя е разположена в нова модерна зала на два етажа и съхранява материални свидетелства за историята на региона от Новокаменната епоха (VII-V хилядолетие пр. Хр.) до периода на късното Средновековие.</p>
15	Къща на Чорбаджи Паскал /ГНС/	гр. Хасково	<p>Безспорно къщата на чорбаджи Паскал е един истински архитектурен шедевър. Тя е обявена за паметник на културата от национално значение. В нея можем да проследим преходът от традиционния селски към градския и европейски бит на местното население след Освобождението.</p> <p>Паскалевата къща е двуетажна, асиметрична, с великолепно функционално разпределение. Лекота и аристократичност придава полукръглият еркер, уют и топлина създават прекрасно резбованите тавани, врати и долапи, а декоративните ниши или т.нар. "алафранги" – допълват интериора и му придават една самобитна изисканост.</p> <p>Етнографската експозиция в къщата разкрива съкровища от бита на хасковлии по онова време. Първият етаж запознава с ежедневието бит на хасковското семейство, а вторият впечатлява със своята представителност и простор. Странно е усещането в Паскалевата къща – смесица от любопитство, естетическа наслада, сигурност, изненада – дървените миндери в гостната съжителстват с мебели от Виена, наред със сребърните европейски прибори виждаме и руски самовар... и всичко това сякаш се обединява от типичните хасковски килими и черги, с удивителните си ивици в пестроцветни багри и композиция, в която хасковлийката е вътъкала тънкия си усет към красивото и естетичното.</p>
16	Къщата на Чорбаджи Димитрак	гр. Хасково	<p>Къщата на чорбаджи Димитрак е една от най-старите в Хасково. Строена през първите десетилетия на 19 в., тя смело показва повишените естетически изисквания и стремежи на замогналите се хасковски занаятчии и търговци. Впечатлява с майсторския си строеж, изящните художествени дърворезби и оригинални елементи.</p> <p>Чорбаджииската къща е интересна със своята асиметричност и Г-образното разпределение на стаите. От значителното по размери подчардачно пространство са достъпни три помещения – голяма долна жилищна стая, кухня с огнище и долапи. Гостната стая, с изкусно резбован таван от два цвята дърво, с алафранга, фланкирана от долапи, разкрива един от най-красивите и добре запазени стари интериори в Хасково. Подобно оформление има и една от по-малките стаички. Таванът на салона също е дървен, с апликирани ленти, образуващи ромбове. Прозорците са украсени с прекрасна дърворезба – единствена по рода си в целия град.</p>
17	Къщата на Бояджи Оглу	гр. Хасково	<p>Разкош, неповторим стил и възрожденски дух – тези думи характеризират може би най-добре къщата на хасковския чорбаджия Бояджи Оглу. Тя блести с красивите си декоративни и пейзажни сюжети, обединили архитектура, изобразително изкуство и въображение.</p> <p>Двуетажна, с Г-образна форма, къщата е строена в средата на 19 в. Забележителна черта на вътрешното оформление са различните, решени по индивидуална схема, резбовани дървени тавани. Посредством тях майсторът постига своеобразно извисяване на пространството в помещенията и придава въздушност. Впечатляващият салон осигурява функционална връзка с останалите стаи, превръщайки се в едно от най-представителните помещения. Акценти в цялостната стенописна украса на интериора са богато изрисуваните с цветни мотиви декоративни ниши или така наречените алафранги. Крайният резултат е една симфония от багри, очарование и финес.</p>

18	Кирково училище	гр. Хасково	<p>Кирковото училище е прекрасен образец на възрожденската архитектура в град Хасково и паметник на културата в национален мащаб. Сградата впечатлява с изключително богатата си стенописна и пластична украса. Четириколният портик и стълбищният парапет придават особена тържественост и доказват естетическата класа на архитектурата в периода на Възраждането. Естествено продължение на Кирковото училище е изключително красивата градина отпред. Тя очарова със зелените си асми, дълбокия кладенец, изящно оформените чешмири и многобройните цветя.</p> <p>След като дълго време е посещавано от ученици, през 1952 година Кирковото училище става седалище на Окръжния исторически музей, а до 1993 година приювява експозиция за живота и делото на родения в Хасково световно известен учен проф. д-р Асен Златаров. Към момента в Кирковото училище е уредена експозицията „Хасковски будители“, в която са показани материали за най-изявените личности с принос в духовното развитие на града от Възраждането до наши дни.</p> <p><u>Кирковото училище работи по програмната задача</u></p>
19	Театър "Иван Димов"	гр. Хасково	<p>Театър "Иван Димов" напълно заслужено има славата на един от най-красивите и съвременни театри в България. Хасковският храм на Мелпомена е построен в далечната 1926 година и основно реставриран/ремонтиран през 2004-та от община Хасково. В годините си на съществуване той винаги е играл една от водещите роли в културния живот на града.</p> <p>Театър "Иван Димов" – Хасково предлага на своите зрители две зали: голям салон за драматичен театър с 260 места и малък салон за културен театър със 110. Обезпечен е безпрепятствен достъп за инвалиди. Театърът разполага със складова база, ателие на художник-изпълнител, дърводелско ателие, железарско ателие, отличен гардероб и реквизит.</p> <p>Двете фойейта на Театър "Иван Димов" в Хасково са постоянно действаща арт галерия. Осигурена е „Стая на приказките“ за зрителите, които нямат на кого да оставят своите деца по време на представленията. Преди началото на всеки спектакъл, професионален пианист създава ~~приятна атмосфера~~ <u>приятна атмосфера</u> с пиано в специална за тази цел стая.</p>
20	Художествена галерия - Хасково	гр. Хасково	<p>Художествена галерия - Хасково е основана през 1962 година. Първоначално тя се помещава в бившето кино "Септември", а фондът и се състои от около 550 творби, предимно на местните художници Димитър Иванов - Лицо, Петър Толчев и др. През 1998 г. галерията се премества в ново – реставрираните сгради, паметници на културата от началото на миналия век, на ул."Епископ Софроний" №1, където се намира и до днес. В момента фондът разполага с 1500 творби, живопис, графика и скулптура на художници от различни поколения. Творбите на най-известните от тях са подредени в постоянна експозиция, отворена ежедневно за посещения от гражданите и гостите на града.</p>
21	Галерия "Форум"	гр. Хасково	<p>Галерия „Форум“ е създадена от община Хасково и функционира като галерия за съвременно изобразително изкуство от 05.09.2007 г. Намира се в идеалния център на града, до театъра и има 130 м² изложбена площ, разположени на два етажа. Фасадата е антична, с триъгълен фронтон, йонийски колони и хармонична с тази на театъра.</p> <p>В приземния етаж се намира офисът на дружеството на хасковските художници и постоянен базар на техни произведения. На партерния етаж се организират самостоятелни и общи изложби на художници от града, страната и чужбина. Тук са излагани творби на автори като Вежди Рашидов, Жорж Папазов, Светлин Русев, както и творби на художници, свързани с града. Изложбите в галерия „Форум“ се сменят през около 20 дни, като кулминационните точки са около литературните дни „Южна пролет“, Денят на Хасково - 8 септември и годишната обща Коледна ~~изложба на изкуството на хасковските художници~~ <u>изложба на изкуството на хасковските художници</u>.</p>
22	Праисторическо селище	гр. Хасково, 2 км ЮЗ	<p>Архитектурно-строителен паметник на културата от Античността и Средновековието. Това е обект с национално значение</p>
23	Александровска гробница (Тракийска гробница със стенописи)	с. Александрово	<p>В околностите и пределите на Хасково има запазени следи от много праисторически, тракийски, трако-римски, късноантични и средновековни селища. През декември 2000 г. в могилата "Рошавата чука" до с. Александрово, екип от археолози, ръководен от д-р Георги Китов (1943-2008), прави едно от най-значимите открития в българската археология.</p> <p>Прониквайки през направения от иманярите отвор, учените попадат в тракийска гробница от IV в.пр.Хр. с невероятно добре запазени стенописи. Още първия оглед показва, че художествената украса е уникална, без паралел сред откритите до сега съоръжения от подобен тип. Впечатляваща е и архитектурата на гробницата, която по своите размери си съперничи с най-монументалните такива по нашите земи. Могилата се намира в непосредствена близост до селото и се откроява на фона на околността като красиво възвишение. Височината на могилния насип е около 15 м, а диаметърът му надхвърля 70 м. От източната му периферия започва коридор с дължина повече от четиринадесет метра, който преминава последователно в правоъгълно и кръгло помещение.</p> <p>Постройката е играла ролята на хероон (храм-мавзолей). Малката височина на коридора и двата входа е налагала посетителят да мине през тях ниско приведен, озовавайки се в свят от цветове и фигури, растителни и геометрични мотиви, изображения на пешаци и конници, домашни и диви животни. Те са изпълнени неочаквано реалистично, имат изключителна научна, художествена и изворова стойност, и въздействат по неподражаем начин.</p> <p>Живописиста обхваща изцяло кръглата и правоъгълната камери и малка част от коридора. Ловни, бойни сюжети, както и сцени от погребално утощение се редуват с монохромни пояси и такива с орнаментална украса. Изображенията в първата камера са предимно едноцветни или представят орнаменти. Над входа за централното помещение са разположени конник и нарисуван срещу него пешак, в момент на двубой. Най-разнообразни и богати са стенописите в кръглата погребална камера. Тя е украсена с шест хоризонтални, разположени един над друг пояса. Два от тях са с фигурална украса. Най-добре е запазен поясът с изображения на ловни сцени. Особено важни и с научна стойност са изображенията на конниците. Те са облечени с туники, някои са с панталони. Въоръжени са с копия и мечове. Формите на оръжията обогатяват представите за тракийското въоръжение.</p> <p>Впечатляващи са фигурите на конете и детайлно представената амуниция, която според цветовете е от златни, сребърни и бронзови апликации. Разположението им по ремъците, седлата и гърдите има важно значение за тълкуването на вече познати комплекти. Върху главите на конете са изобразени украси с форма на лабрис – двойна брадва.</p>

24	Музей на тракийското изкуство	с. Александрово	Музейният център „Тракийско изкуство в Източните Родопи“ край село Александрово е изграден по линия на Програмата на японското правителство за безвъзмездна помощ в областта на културата. Изграждането на музея стартира през месец февруари 2008 г. и е официално открит на 15 май 2009 г. от Техни Императорски Височества Принц и Принцеса Акишино (Фумихито и Норико Акишиномия) и президентът на Република България Георги Първанов. Новопостроеният Музеен център „Тракийско изкуство в Източните Родопи“ е с обща площ от 834 кв.м. и е разположен в непосредствена близост до могилата с оригиналната гробница. Едната част от сградата е предназначена за богата музейна експозиция и копие на гробницата. В другата част е обособен модерен научно-изследователски център с лаборатории, оборудвани с най-съвременна техника за реставрация и консервация. Музеят разполага с фондохранилище и аудиовизуална зала за конференции, кръгли маси и тематични срещи, свързани с изследването на тракийската култура.
25	Място на Узунджовския панаир от XVI-XIX в.	с. Узунджово, площада пред църквата	Панаирът в село Узунджово добива широка известност и се налага като водещ сред останалите панаири не само по българските земи, но и на територията на цялата Османска империя. Развитието на панаира е благоприятствано от редица фактори. Още от древността, през Узунджово е минавал римски път. Близостта на селището до река Марица, която тогава е била плавателна, също допринася за развитието на региона. Не по-маловажен е и фактът, че Узунджово се намира на пътя, свързващ Европа и Азия, Изтока и Запада (настоящият международен път E80). С течение на времето, Узунджовският панаир се превръща в център на търговия. Там се съсредоточават не само български търговци, а и такива от Европа и Азия, натрупват се значителни капитални и се осъществява огромен стокооборот. Узунджовският панаир просъществува близо два века. Със започването на Руско-турската освободителна война, международното търговско средище прекъсва своя живот. След Освобождението и разделянето на българските земи на две части, Пловдив се обособява като столица на Източна Румелия. Постепенно градът се развива в икономически и културен аспект. На 15 август 1892 г., по време на управлението на Стефан Стамболов, се открива пловдивският панаир, който е приемник на Узунджовския.
26	Църква „Успение на Пресвета Богородица“ (Узунджовската църква)	с. Узунджово	„Успение на Пресвета Богородица“ е най-голямата селска църква в България. Тя по удивителен начин съчетава в себе си елементи от християнството и исляма. Построена като християнски храм, през 1593 г. е била унищожена от Османската империя. На нейно място е издигната джамия – част от огромен, приличащ според летописците на крепост керван сарай, чийто централен вход е запазен и до днес. В началото на 20 в. Турция връща имота на България и тогава започва преустройството на джамията в църква. През 2007 г. храмът е възстановен основно от община Хасково. При реставрацията са открити два средновековни надписа на арабски език с религиозно-философска тематика, които все още не са точно датирани. Обновени са всички икони и стенописи. Тревненският майстор уста Дарин Божков резбова нов иконостас, който с размерите си се нарежда сред трите най-внушителни в страната. На прозорците са поставени изящни витражи, изобразяващи сцени от живота на Божията майка. Узунджовската църква пази и една от чудотворните икони на Богородица. През миналия век, църквата „Успение на Пресвета Богородица“ в с. Узунджово е обявена за паметник на културата.
27	Средновековна крепост	с. Клокотница, Асенова махала, 2 км югозападно	Малко хора знаят за втората Асенова крепост, която се намира до село Клокотница, на 5 километра от Хасково. Именно тук обаче на 9 март 1230 година цар Иван Асен II побеждава войските на византийския император Теодор Комнин. Победата играе ключова роля за развитието на България и получаването на излаз на три морета - Черно, Бяло и Адриатическо море. Тази крепост се е издигала на един открояващ се хълм с височина 387 м точно при заключването на двата притока на реките, т.е. мястото където се смята, че се е състояла битката. За съжаление от нея не е останало почти нищо, като доста личат средновековните зидове. Въпреки това гледката, която се открива от хълма е красива, по екопътчетата към крепостта има 2 беседки и чешми, а мястото е с изключително значение за историята на България.
28	Лязмо и Параклис "Света Анна"	с. Тракиец	Историята на това свято място започва преди близо два века. Една жена била сляпа по рождение. В навечерието на Успение на Света Анна – 25 юли, Господ ѝ се явил и казал: „Ще отидеш в Елехча (старото име на село Тракиец – бел. ред.). Там, в гората, има един камък, от който извира вода. Ще вземеш от тази вода, ще измиеш очите си и ще прогледнеш.“ Отишла жената и намерила извора. Прекарала там цяла нощ и мила очите си. На следващия ден прогледнала. Тогава започнало изграждането на параклиса, който местните нарекли на името на Света Анна – покровителка на жените и децата, лечителка и майка на Пресвета Богородица. Параклисът „Света Анна“ до село Тракиец е изграден изцяло с дарение и труд от хора, на които целебният извор е помогнал. Миряни от цяла България се стичат на свящото място, дирейки спасение. Живата вода от аязмото помага не само при проблеми със зрението – много бездетни двойки се сдобиват с първа рожба след посещението си в параклиса. Стотици люде, страдащи от най-различни болки, получават изцеление от Света Анна. През 2009 г., за да се означи свящото място, кметът на Тракиец Красимир Бойчев със собствени средства издига 13-метров метален кръст. Всяка година в деня на Успението на Света Анна (25 юли), благодарни хора от цялата страна се събират на аязмото на параклиса, отслужва се водосвет и се дава курбан.
29	Битова стая	с. Книжовник	Битова стая с над 100 етнографски експоната бе открита през месец март 2015 година в хасковското село Книжовник. Идеята е на кмета Зорка Даскалова и на секретаря на читалище "Изгрев 1900 - Книжовник" Ваня Петкова. Битовата стая се намира в читалището, а експонатите са събрани от хората от селото, които даряват традиционни предмети от местния бит – носии, музикални инструменти, газови лампи, съдове, стан, различни сечива. Попълването на стаята с нови предмети продължава, изготвени са и материали, в които се разказва за възникването на селото.

30	Тюрбето на Осман Баба	с. Текето	Теке (от турски: tekke) е мюсюлманска монашеска общност, манастир, обикновено ритуален комплекс от сгради, в който централно място се заема от седмоъгълна сграда – тюрбе, която е гробница/мавзолей (обикновено символично) на светец. Най-старите текета в България, които са и най-големи и най-известни – са четири: на Демир Баба край с. Свещари, Исперихско; на Акязълъ Баба в с. Оброчище, Добричко; на Кадемли Баба край с. Сокол, Новоагорско и на Осман Баба край с. Текето, Хасковско.
№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	КРАТКО ОПИСАНИЕ
1	Пещера Иванова дупка	с. Клокотница	Диаклазна пещера с дължина 10 м. и денивелация 6 м. Скала - варовик
2	Пещера Дядо Дульова дупка	с. Нова Надежда	Открита от дядо Дульо при търсене на входа на римска монетарница. Това е диаклазна пещера с дължина 134м и денивелация 27м.
3	Пещера Мурчалъка	с.Нова Надежда, общ.Хасково	Това е диаклазна пещера с дължина 77м и денивелация 13м.
4	Лесопарк "Кенана"	гр. Хасково	„Кенана“ е най-големият парк на територията на община Хасково (236,6 ха), намира се североизточно от града. Основната му част е залесена. Тук са разпространени множество дървесни видове. Интересни в дендрологично отношение са „малкият и голям партер“, розариумът, дендрариумът и „сухата река“. През парка минава широка пешеходна алея, дълга 2,5 км. Тя води до центъра на парковата композиция – изкуствено езеро и ресторант. В парка са разположени множество заведения, хотели, басейни, лятното кино, детски кът и спортни съоръжения. Тук са разположени тенискортовете, чиято база от 8 оборудвани игрища и професионални треньори е много добра за тенис и скуош. На „Кенана“ се намира и зоопаркът на град Хасково, разполагащ с терен от 9 дка и огромен брой различни животински видове, както и язовир „Сивата вода“.
5	Защитена местност „Злато поле“	с. Нова Надежда	"Злато поле" е обявено за защитена местност през 2001 г. Обхваща старото корито на Марица, което е откъснато от реката през 50-те години на миналия век. Защитената местност "Злато поле" включва няколко водни басейна с различна площ и дълбочина, тръстикови и папурови масиви, острови и пасища. Това е най-голямата влажна зона с естествен характер в поречието на река Марица. Защитената местност "Злато поле" е най-характерна с пернатите си обитатели, предимно водолубиви видове. В защитената местност могат да бъдат видени малкият гмурец, зеленоногата водна кокошка, малкият воден бик, земеродното рибарче и много други. За редица видове защитената местност "Злато поле" е важно място за зимуване и почивка по време на миграция. Така тук през зимата са регистрирани да ношуват до 2000 екземпляра от световно застрашения малък корморан и това определя защитената местност като Рамсарско място. Други такива видове са белооката потапница и ливадният дърдавец. Интересни за орнитолозите са големият воден бик и белооката потапница. Преди години в защитената местност "Злато поле" бе пренесена включената в Червената книга бяла водна лилия от естествено находище при Поповица (също старо корито на река Марица). Засаждането на лилиите е част от цялостната програма за възстановяване биоразнообразието. Обхваща части от землищата на селата Нова Надежда (община Хасково), Брод, Райново и Злато поле (община Димитровград).
6	Боаза (Защитена територия)	с. Гарваново	Водопад на р. Банска.
7	Снежно кокиче (Защитена територия)	с. Гарваново, м. Асенова крепост	Находище на снежно кокиче.
8	Находище на летен Дъб (Защитена територия)	с. Узунджово, м. Паламудче	Находище на летен дъб.

„Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № В2.6с.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A „Гърция-България 2014-2020“. This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program “Greece-Bulgaria 2014-2020”, Subsidy Contract No В2.6с.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.“

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	Исторически музей	да	ОТЛИЧНО
2	Дом-музей „Пеньо Пенев“	да	ОТЛИЧНО
3	Художествена галерия	да	ОТЛИЧНО
4	Общински драматичен театър „Апостол Карамитев“	да	ОТЛИЧНО
5	Водонапорна кула	да	ОТЛИЧНО
6	Архитектурен ансамбъл на бул. „Трети март“	да	ОТЛИЧНО
7	Ансамбъл централна градска част	да	ОТЛИЧНО
8	Площад „България“	да	ОТЛИЧНО
9	Църква „Свети Димитър“	да	ОТЛИЧНО
10	Народна астрономическа обсерватория и планетариум Джордано Бруно	да	ОТЛИЧНО
11	Крепост „Блесна“	не	МНОГО ЛОШО
12	Тракийско светилище на нимфите и Афродита	да	ОТЛИЧНО
13	Крепост в местност „Хасара“	да	ОТЛИЧНО
14	Галерия на открито	да	ОТЛИЧНО
15	Църква „Свети Равноапостоли Константин и Елена“	да	ОТЛИЧНО
16	Етнографска музейна сбирка „Дяко Пенев“ към НЧ „Просвета-1896“	да	ОТЛИЧНО
17	Православен храм „Свети Николай Чудотворец“	да	ОТЛИЧНО
18	Християнския кръст	да	ОТЛИЧНО
19	Манастир „Света Богородица“	да	ОТЛИЧНО
20	Църква „Св. Харалампий“	да	задоволително
21	Църква „Св. Димитър“	да	ОТЛИЧНО
22	Църква „Свети Георги Победоносец“	да	ОТЛИЧНО
23	Църква „Свети Георги Победоносец“	да	ОТЛИЧНО

24	Църква „Св. Иван Рилски“	да	ОТЛИЧНО
25	Църква „Св. Георги“	да	ОТЛИЧНО
26	Църква „Св. Пророк Илия“	да	ОТЛИЧНО
№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	Парк „Н. Й. Вапцаров“	да	ОТЛИЧНО
2	Парк „Пеньо Пенев“	да	ОТЛИЧНО
3	Парк „Марица“	да	ОТЛИЧНО
4	Защитена местност „Злато поле“	да	ОТЛИЧНО
5	Защитена местност „Пропадналото блато“	да	ОТЛИЧНО
6	Нощувка на малък корморан - Димитровград (Защитена местност)	да	ОТЛИЧНО
7	Пещера Дядо Паньовата дупка	не	задоволително
8	Пещера Поповица	не	МНОГО ЛОШО
9	Пещера Кирковата дупка	не	МНОГО ЛОШО
10	Пропадна пещера Габера	не	МНОГО ЛОШО
<p>Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № В2.6с.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A "Гърция-България 2014-2020". This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No В2.6с.07/09.10.2017. The Project is co</p>			

Interreg

EUROPEAN UNION

Greece-Bulgaria**eTOURIST**
www.maritza-evros.eu

European Regional Development Fund

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	Антична римска вила „Армира“	да	отлично
2	Атеренски мост	да	отлично
3	Средновековна крепост „Лютица“	да	задоволително
4	Общински исторически музей – Ивайловград	да	отлично
5	Църква „Св. Преображение Господне“	да	отлично
6	Паскалевата къща	да	отлично
7	Манастир „Св. Св. Констатин и Елена“	да	отлично
8	Църква „Св. Архангел Михаил“	да	задоволително
9	Тракийска зидана гробница	не	задоволително
10	Църква „Св. Св. Константин и Елена“	да	отлично
11	Мегалитно гробно съоръжение (долмен)	да	задоволително
12	Музейна сбирка	да	отлично
13	Стъпаловидната каменна конструкция в „Голямата могила“	да	задоволително
14	Тракийски мемориал "Илиева нива"	да	отлично
15	Тракийски долмен	да	много лошо
16	Крепост Бялград	не	много лошо
17	Църква „Св. Анастасий“	да	отлично
18	Паметник-костница	да	отлично
№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	Местност „Дупките“	да	отлично
2	Ликана (Защитена местност)	да	отлично
3	Хамбар Дере (Защитена местност)	да	отлично
4	Меандри на Бяла река (Защитена местност)	да	отлично

5	Пещера	да	ОТЛИЧНО
6	Находище на Триразделнолистен ериолобус - Даневата чешма	да	ОТЛИЧНО
7	Находище на Триразделнолистен ериолобус - Ливадите (Защитена	да	ОТЛИЧНО
8	Находище на снежно кокиче (Защитена територия)	да	ОТЛИЧНО
9	Находище на Божур (Защитена територия)	да	ОТЛИЧНО
10	Находище на Божур (Защитена територия)	да	ОТЛИЧНО
11	Находище на градински чай (Защитена територия)	да	ОТЛИЧНО
12	Находище на градински чай (Защитена територия)	да	ОТЛИЧНО

Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № В2.6с.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A "Гърция-България 2014-2020". This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No В2.6с.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	Скален култов комплекс "Глухите камъни"	да	ОТЛИЧНО
2	Тракийска куполна гробница	да	МНОГО ЛОШО
3	Долменен некропол	да	МНОГО ЛОШО
4	Архитектурен паметник-obelisk на загиналите по време на Балканската война	да	задоволтелно
5	Църква "Свети Атанасий"	да	ОТЛИЧНО
№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	Кован Кая	да	ОТЛИЧНО
2	Птичи камък („Куш Кая“)	да	ОТЛИЧНО
3	Находище на блатно кокиче - Долната ова (Защитена	да	ОТЛИЧНО
4	Бакърлия (Защитена местност)	да	ОТЛИЧНО
5	Господева стъпка	да	ОТЛИЧНО

Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № В2.6с.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A "Гърция-България 2014-2020". This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No В2.6с.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme

Interreg

Greece-Bulgaria

TOURIST

www.maritza-evros.eu

European Regional Development Fund

EUROPEAN UNION

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	Тракийски мемориален комплекс. Параклис „Св. Петка Българска“. Паметник-символ „Тракия без граници“	да	отлично
2	Тракийски култово-погребален комплекс и селище. Средновековна крепост „Окопа“	да	отлично
3	Римски път	да	задоволително
4	Мегалитно култово съоръжение – кромлех	да	отлично
5	Църква "Св. Димитър"	да	отлично
6	Скален Релеф/светилище	да	много лошо
7	Скална гробница	да	отлично
8	Тракийски скални ниши – „Хамбаркая“	да	задоволително
9	Тракийска крепост и светилище Сиври дикме	не	много лошо
10	Шарапана	не	задоволително
11	Църква "Св. Архангел Михаил"	да	отлично
12	Тракийски култов комплекс. Тракийска и средновековна крепост „Хисаря“. Параклис „Св. Св. Кирил и Методий“	да	отлично

13	Църква "Св. Велики мъченик Димитрий Солунски"	да	ОТЛИЧНО
14	Скален култов комплекс "Глухите камъни"	да	ОТЛИЧНО
15	Църква "Св. Атанасий"	да	ОТЛИЧНО
№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	Гнездово находище на редки застрашени дневни грабливи птици (Защитена територия)	да	ОТЛИЧНО
2	Меандрите на р. Арда	да	ОТЛИЧНО
3	Патронка (Защитена местност)	да	ОТЛИЧНО
4	Защитена местност „Гюргена“	да	ОТЛИЧНО
5	Защитена местност „Момина скала“	да	ОТЛИЧНО
6	Защитена местност „Черната скала“	да	ОТЛИЧНО

Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № B2.6c.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A "Гърция-България 2014-2020". This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	Тракийски скален култов комплекс Алтън тепе и късноантична крепост в м."Хисаря"	да	задоволително
2	Праисторическата крепост от времето на траките "Голямото Градище"	да	задоволително
3	Стъпката на Богородица	да	отлично
4	Римска крепост „Свети дух“	да	отлично
5	Църква "Св. Георги"	да	отлично
6	Крепост вр. Купена / Върга / Латницата	да	задоволително
7	Църква "Св. Никола"	да	отлично
8	Калето Сърница - стени на тракийска, късноантична и средновековна крепост със сигнална кула	да	задоволително
9	Шарапани (винарски камък „Шарап таш“)	да	отлично
10	Църква "Св. Атанасий"	да	отлично
11	Джамия	да	отлично
12	Джамия	да	отлично
13	Джамия	да	отлично
14	Тракийска крепост на вр. "Орлови скали"	да	отлично
15	Слънчев часовник	не	задоволително

№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	Защитена местност "Аида"	да	отлично
2	"Находище на момина сълза и божур" (Защитена територия)	да	отлично
3	"Дикилиташ" (Защитена територия)	да	отлично
4	Резерват "Борака"	да	отлично
5	"Орлови скали" (Защитена територия)	да	отлично
6	"Побития камък" (Защитена територия)	да	отлично
7	Природна забележителност „Огледната скала“	да	отлично
8	Пещера Голямата Ев кая и Мечите дупки	не	много лошо
9	Пещера Липовица	не	много лошо
10	Пещера Иванов камък	не	задоволително
11	Пещера Душковица	не	много лошо
12	Пещера Пещурата	да	отлично
13	Пещери Калето 1 и Калето 2	да	отлично

Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № В2.6с.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A "Гърция-България 2014-2020". This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No В2.6с.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	Сводест мост на Мустафа паша	да	отлично
2	Исторически музей	да	отлично
3	Антично и средновековно селище	не	много лошо
4	Долмен	не	много лошо
5	Паметник на героите от войните	да	отлично
6	Църква „Живоприемний източник“	да	отлично
7	Църква "Света Троица"	да	отлично
8	Праисторически и протоисторически ямен комплекс	да	задоволително
9	Останки от римски път "Виа Диагоналис"	да	отлично
10	Скална църква	да	отлично
11	Средновековна кула от крепостта Букелон	да	отлично
12	Средновековна крепост	да	отлично
13	Тракийска куполна гробница	да	отлично
14	Скална църква	да	отлично
15	Тракийска куполна гробница	не	много лошо
№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	местност)	да	отлично
2	Находище на див Божур (Защитена територия)	да	отлично
3	местност)	да	отлично

4	Дервишка могила (Защитена територия)	да	ОТЛИЧНО
5	Калето (Защитена територия)	да	ОТЛИЧНО
6	Връх Шейновец	да	ОТЛИЧНО

Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № B2.6c.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A "Гърция-България 2014-2020". This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	Средновековен некропол	не	МНОГО ЛОШО
2	Крепост Констанция	да	МНОГО ЛОШО
3	Храм "Св. Богородица"	да	МНОГО ЛОШО
4	Храм "Св. Николай Чудотворец"	да	ОТЛИЧНО
5	РИМСКИ ПЪТ	не	задоволително

Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № В2.6с.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A "Гърция-България 2014-2020". This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No В2.6с.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	Надгробна могила	не	МНОГО ЛОШО
2	1. Тракийско селище;	да	ОТЛИЧНО
3	Етнографски музей	да	ОТЛИЧНО
4	Св. Димитър"	да	ОТЛИЧНО
5	Скална гробница	не	МНОГО ЛОШО
6	Надгробна могила	не	МНОГО ЛОШО
7	Тракийска крепост хамбърлък телеси	не	задоволително
8	Слещина могила	не	МНОГО ЛОШО
9	Могилен некропол	да	ОТЛИЧНО
10	Могилен некропол	да	ОТЛИЧНО
11	„Св. св. Апостоли Петър и Павел“	да	ОТЛИЧНО
12	„Св. св. Константин и Елена“	да	ОТЛИЧНО
13	Археологически комплекс, включващ 3 Скални гробници	да	ОТЛИЧНО
14	Скална гробница	да	ОТЛИЧНО
15	Средновековна крепост	да	задовилително
16	Скална винарна /шарапана/	не	МНОГО ЛОШО
17	Могилен некропол	не	МНОГО ЛОШО
18	Тракийската крепост „Кралев връх“	не	МНОГО ЛОШО

19	Тракийски комплекс при Източнородопски рид Чала	да	задоволително
20	Надгробна могила	не	задоволително
21	Тракийски шарапани	не	много лошо
22	Късноримска и средновековна крепост Чала	не	много лошо
23	Тюрбе	да	задоволително
24	Могилен некропол	не	много лошо
25	Църква "Св. Илия"	да	отлично
26	Параклис „Св. Георги“	да	отлично
27	Параклис „Св. Троица"	да	отлично
№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	Студен кладенец (Защитена местност)	да	отлично
2	Големият сипей (Защитена местност)	да	отлично
3	Находище на тракийски клин (Защитена територия)	да	отлично
4	Находище на Родопски Силивряк (Защитена територия)	да	отлично
5	„Дяволски мост“ (Защитена територия)	да	отлично
6	Източни Родопи	да	отлично
7	Мост Арда	да	отлично

Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № B2.6c.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A "Гърция-България 2014-2020". This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	Общински исторически музей	да	отлично
2	Църква "Света Богородица",	да	отлично
3	Манастир "Света Троица"	да	отлично
4	Скален храм	да	задоволително
5	Култов тракийски комплекс "Палеокастро" и Тракийска крепост	да	отлично
6	Останки от крепост Вишеград	не	задоволително
7	Долмени (двукамерен) и Мегалитен кръг - останки	да	задоволително
8	Укрепен владетелски дом от елинистическата епоха	да	задоволително
9	Долмен (двукамерен)	да	задоволително
10	Долмен (двукамерен)	да	много лошо
11	Долмен (двукамерен-останки)	да	много лошо
12	Долмен (двукамерен)	да	много лошо
13	Скално светилище "Каменна могила"	да	задоволително
14	Двукамерен долмен-останки	да	отлично
15	Долмен (двукамерен)	не	много лошо
16	Долмен (двукамерен)	да	отлично
17	Долмен (двукамерен)	да	отлично
18	Долмен (група)	да	отлично
19	Долмен (група)	не	задоволително
20	Долмен група - останки на 4 двукамерни долмени и кромлех	да	много лошо
21	Долмени-останки	не	много лошо
22	Музейна сбирка	да	отлично
23	Средновековна крепост Калето	не	много лошо

№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	Местност "Казанките"	да	отлично
2	Пещера "Бабини бозки"	да	задоволително
3	Бръснарският стол (Защитена територия)	да	отлично
4	Караколовата дупка (Защитена територия)	да	отлично
5	Държавна гора около манастира "Света Троица" (Защитена територия)	да	отлично
6	Ждрелото на река Тунджа (Защитена местност)	да	отлично
7	Находище на Жлезист лопен (Защитена местност)	да	отлично
8	Сакар планина	да	отлично

Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № В2.6с.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A "Гърция-България 2014-2020". This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No В2.6с.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	„Извора на Белоногата“	да	отлично
2	Гърбавия мост	да	задоволително
3	Църква "Св. Атанасий Велики"	да	отлично
4	Историческия музей	да	отлично
5	Скален култов комплекс "Глухите камъни"	да	отлично
6	Римски път	да	отлично
7	Археологически комплекс Кастра Рубра	да	много лошо
8	Менхир-Чучул камък	да	отлично
9	Римски път	да	отлично
10	Долмен	да	много лошо
11	Долмен	да	много лошо
12	Керван сарай	да	отлично
№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СЪХРАНЕНОСТ
1	Водопад Кюмурлука	да	отлично
2	Водопад Куру-Дере	да	отлично
3	Пещера Хайдушката дупка	не	отлично
	Пещера Станкова къща	не	отлично
4	Находище на Блатно кокиче (Защитена територия)	да	отлично
5	Дефилето Олу-дере (Защитена местност)	да	отлично
6	Бакърлия (Защитена местност)	да	отлично

7	Находище на Жлезист лопен (Защитена местност)	да	отлично
<p>Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № В2.6с.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A "Гърция-България 2014-2020". This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No В2.6с.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme</p>			

№	КУЛТУРЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	Църква „Св. Архангели Михаил и Гавриил“	да	отлично
2	Църква „Успение Богородично“	да	отлично
3	Църква "Свети Димитър"	да	отлично
4	Арменска църква "Сурп Степаннос"	да	отлично
5	Ески Джамя (Джами Джадид)	да	отлично
6	Чаршийска джамия (Чарши Джамя)	да	отлично
7	Монумент Богородица	да	отлично
8	Монумент "1000 години Хасково"	да	отлично
9	Камбанарията	да	отлично
10	Старата Часовникова кула	да	отлично
11	Слънчевият часовник	да	отлично
12	Паметник на завистта	да	отлично
13	Крепост Марса	да	задоволително
14	Регионален исторически музей-Хасково	да	отлично
15	Паскалевата къща	да	отлично
16	Къщата на Чорбаджи Димитрак	да	отлично
17	Къщата на Бояджи Оглу	да	отлично
18	Кирково училище	да	отлично
19	Театър "Иван Димов"	да	отлично
20	Художествена галерия - Хасково	да	отлично
21	Галерия "Форум"	да	отлично
22	Праисторическо селище	не	много лошо
23	Александровска гробница - оригинал	да	задоволително
24	Музей на тракийското изкуство	да	отлично
25	Място на Узунджовския панаир от XVI-XIX в.	да	отлично

26	Църква „Успение на Пресвета Богородица“	да	ОТЛИЧНО
27	Средновековна крепост	да	МНОГО ЛОШО
28	Аязмо и Параклис "Света Анна"	да	ОТЛИЧНО
29	Битова стая	да	ОТЛИЧНО
30	Тюрбето на Осман Баба	да	ОТЛИЧНО
№	ПРИРОДЕН ОБЕКТ	ДОСТЪПЕН	СТЕПЕН НА СЪХРАНЕНОСТ
1	Пещера Иванова дупка	не	задоволително
2	Пещера Дядо Дульова дупка	не	ОТЛИЧНО
3	Пещера Мурчалъка	не	задоволително
4	Лесопарк "Кенана"	да	ОТЛИЧНО
5	Защитена местност „Златно поле“	да	ОТЛИЧНО
6	Боаза (Защитена територия)	да	ОТЛИЧНО
7	Снежно кокиче (Защитена територия)	да	ОТЛИЧНО
8	Находище на летен Дъб (Защитена територия)	да	ОТЛИЧНО
<p>Този документ е създаден в рамките на проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“ (eTOURIST), финансиран по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция-България 2014-2020“, съгласно Договор за БФП № В2.6с.07/09.10.2017. Проектът е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие и от националните фондове на страните, участващи в Програмата за сътрудничество Interreg V-A "Гърция-България 2014-2020". This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No В2.6с.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme</p>			

КУЛТУРЕН ОБЕКТ *		
НАЦИОНАЛНО	?	
МЕСТНО	??	
АНСАМБЛОВО	?	
ЗА СВЕДЕНИЕ	?	
ПРИРОДЕН ОБЕКТ *		
Национални паркове		
Природни паркове		
Резервати		
Поддържани резервати		
Защитени местности		
Природни забележителности		

Приложение 1.3. Анализ и оценка на разпознаваемостта на обектите на културното и природно наследство сред населението на целевия регион/област Хасково

I. Място на културните и природните обекти във визията на местното население за развитие на целевия регион

Разпознаваемостта на обектите се разглежда в контекста на цялостната визия на местното население за развитието на целевия регион (област Хасково).

Обектите на културно-историческото наследство имат категорично място във визията на населението като втори по важност ресурс за развитие на целевия регион със своя потенциал за привличане на посетители:

- обектите на културно-историческото наследство са вторият най-често посочван ресурс (30,6%), с който се свързва основният потенциал за развитие на област Хасково – след земята и възможностите за развитие на земеделие (33,2%).
- След земеделието (58,8%), което се разглежда от анкетиранията лица като най-перспективно за област Хасково, туризмът е вторият (45%) а лозаро-винарството (22,8%) – третият най-важен отрасъл за развитие.

Сред обектите на културното наследство **основна роля имат археологическите обекти** – древни старини, разкопки и руини (за сметка например на архитектурните паметници): при средни оценки от 1 до 7, където 7 е най-високата оценка, археологическите паметници получават много висока оценка на своя потенциал за привличане на туристи в областта – 6,02, което е най-високата оценка сред всички други аспекти – за архитектурните забележителности тя е 5,81, а за местните битови обичаи и традиции – 5,65.

Обектите на природното наследство остават на малко по-заден план:

- При спонтанните посочвания на основни ресурси за развитие природните дадености на областта присъстват осезаемо, но се посочват от относително по-малък дял респонденти в сравнение с културните – 20,8%.
- Средната оценка на потенциала на природните забележителности за привличане на посетители е 5,54 (по скала от 1 до 7, където 1 е най-ниската, а 7 – най-високата оценка) – висока оценка, но по-ниска в сравнение с оценките на всички видове културни дадености –

археологически и архитектурни обекти и нематериално културно наследство - обичаи и традиции.

II. Разпознаваемост и оценка на обектите

В резултат от проведеното анкетно проучване на територията на област Хасково се установи, че местното население има относително висока степен на запознатост с обектите на природното и културното наследство в област Хасково – над 80% от анкетираните лица са в състояние да посочат спонтанно поне един културен обект и над 70% - природен обект.

Като цяло обаче обектите на природното наследство са много по-малко познати в сравнение с тези на културното наследство. Освен това като обекти на природното наследство анкетираните асоциират както природни дадености със защитен статус (ЗМ Дупката, Ликана) и общо места сред природата извън селищата (върхове, реки), така и хидроинженерни обекти като язовири, включително дори градски паркове. Някои от обектите дори не се намират в област Хасково (Крепост Вишеград, Вкаменена сватба, Изворът на р. Арда, Каменните гъби). Обединяващото в асоциациите очевидно е, че всички посочени са места за отдих и почивка сред зеленина, вода и други природни елементи.

Посочените обекти на културното наследство показват доста добра обективна разпознаваемост, доколкото в списъка със спонтанни посочвания присъстват обекти с реален статут на паметник, повечето с национално значение, както и други, които имат по-скоро символично значение за местните хора (например монументът на Св. Богородица, изграден през последните години).

Обектите на културното наследство са значително по-силно застъпени в съзнанието на местното население като емблема на областта в сравнение с природните обекти.

- По отношение на обектите на културното наследство делът на респондентите, които се сещат спонтанно за древни археологически паметници, е 83,8%, а за архитектурни обекти - 73,1%. За природните обекти този дял е относително по-малък – 69,4%.
- Аналогично, най-много са посочените археологическите паметници (25), следвани от архитектурните (15 обекта) като част от културното наследство на областта и по-ограничени са посочванията за природните забележителности (14), дори при включване на обекти като язовирите в областта и парк Кенана.

Графика 1

Графика 2

На въпроса какво биха показали на първо място на някого, който посещава за пръв път областта, също така доминират обекти на културното наследство, като списъкът се оглавява от два обекта, и двата са реални паметници на културата с национално значение: Вила Армира (20,1%) и Александровската гробница (14,7%). Следващите поред обекти – както на културното, така и на природното наследство, са посочени от по-малко от 10% от анкетираните лица.

Графика 3

Посочените природните обекти, които са източник на гордост са много по-малко, като при това най-често се посочва парка Кенана (5, 0%), язовирите Тракиец(4%) и Ивайловград (3,2%) и връх Аида (3%).

Графика 4

Почти половината – 47% от респондентите, са посетили поне един от посочените като природни обекти, а 63% - поне един културен обект. Почти всички посетили са дали оценки на посетените от тях обекти, но за някои обекти съвкупността на посетителите е много малка, поради което оценките могат да се приемат само за ориентация и при по-задълбочено проучване могат да варират значително. При скала от едно до седем (1 е най-ниска оценка, 2, 3, 4 – неутрална оценка, 5, 6, 7 – най-висока оценка) средните оценки по двата критерия за природните обекти, които анкетираните са посетили през последната година показват:

- общото състояние и степен на поддържаност е с по-висока оценка за почти всички обекти в сравнение с наличието на информация и упътване за намиране на обектите, изключение правят само язовирите, което е логично, доколкото те са инфраструктура, която няма как да не е добре обозначена.
- с доброто си състояние се отличават защитените местности около Маджарово, донякъде ЗМ Дупката.

По отношение на културните обекти е налице добра разпознаваемост, също така и „оживеност“ на културните забележителности чрез навици за прекарване на свободното време в близост до такива - над половината от респондентите (63%) са посетили поне един от посочените като културни обекти.

Оценката за културните обекти и по двата критерия е по-висока от тази на природните, като общото състояние отново се оценява по-високо от наличието на информация

Разпознаваемите културни и природни обекти сред населението са:

Вила Армира
Александровска гробница
Шарапани/скални винарни с. Кралево, Аврамов камък, м. Пожарището
Крепост Лютица
Крепост Родостица
Крепост Св. Дух
Тракийска гробница Пчелари
Светилището на нимфите
Средновековна кула с. Маточина
Крепост Мезек
Кован кая - скални ниши
Менхира с. Овчарово
Тракийска гробница Алтън тепе
Глухите камъни

Тракийска гробница с. Долно Луково
Тракийска гробница вр. Шейновец
Крепост край с. Гугутка
Палеокастро
Могилa с. Свирачи
Дели кая - скална църква
Долмен с. Плевун
Кастра Рубра
Крепост Вишеград
Останките от Римския път Виa Диагоналис
Крепост Клокотница
Църквата „Успение Богородично“ в Узунджово
Паскалевата къща - Хасково
Църква „Св. Св. Константин и Елена“ в Долно Луково (Вкопаната църква)
Монумента на Св. Богородица
Параклис Св. пророк Илия над с. Хухла
Регионалният исторически музей
Манастир Св. св. Константин и Елена - Лъджа
Мястото на Узунджовския панаир
Шишмановата къща
Моста на Мустафа паша - Свиленград
Кирковото училище
Мутафчиевата къща - Ивайловград
Дом-музей Пеньо Пенев - Димитровград
Църква „Св. Димитър“, с. Мандрица
Църквата Св. Димитър в Хасково
Църквите в областта като цяло
ЗМ Дупката
Язовир Тракиец
Парк Кенана
Каменните гъби
Секвоите в м. Колибар чешма
вр. Аида
Меандрите на реките Арда, Луда река, Бяла река
Парка Вапцаров и езерото в него
Танти бунар
Вр. Илинден
Чинарите на р. Арда
Каменна сватба
Язовир Ивайловград
ЗМ Ликана

Средни оценки на посетители за природни и културни обекти – общо за всички обекти

най-ниска степен 1 2 3 4 5 6 7 най-висока степен

	оценка общо състояние и степен на поддръжаност	оценка за наличие на информация и указателни табели
Средна оценка на природни обекти : база всички отговори	4,89	4,40
Средна оценка на културни обекти : база всички отговори	5,16	4,89

Средни оценки на посетители за обекти на природното наследство – по обекти

най-ниска степен 1 2 3 4 5 6 7 най-висока степен

Обект на природното наследство	% от посещенията	оценка общо състояние и степен на поддръжаност	оценка за наличие на информация и указателни табели
Лесопарк Кенана	26,3%	4,72	4,38
Язовир Тракиец	23,7%	4,36	4,64
ЗМ Дупката	18,4%	5,10	4,45
Каменните гъби	13,2%	4,86	4,50
Меандрите на Бяла река	7,4%	4,56	3,56
Меандрите на р. Арда	6,8%	5,00	4,50
Язовир Ивайловград	6,3%	4,33	4,67
Защитените местности около Маджарово	5,8%	6,27	6,27
ЗМ Ликана	4,2%	3,50	3,0
вр. Аида	2,1%	4,00	4,0
вр. Илинден	2,1%	7,00	4,0
Горите край с. Хухла	1,6%	Не е посочена	Не е посочена
Горите по р. Арда	1,6%	1,0	1,0
Къмпинг Александрово	1,1%	6,0	6,0
Средна оценка по критерия		4,89	4,40

Средни оценки на посетители за обекти на културното наследство – по

обекти

най-ниска степен 1 2 3 4 5 6 7 най-висока степен

Обект на културното наследство	% от посещенията	оценка общо състояние и степен на поддръжаност	оценка за наличие на информация и указателни табели
Вила Армира	23,6%	6,63	6,52
Крепостта Лютица	20,5%	3,79	4,35
Александровската гробница	14,6%	4,44	4,32
Узунджовската църква	13,4%	5,06	4,69
Монумента на Св. Богородица	11,8%	4,69	4,54
Глухите камъни	9,4%	5,38	4,83
Крепостта Мезек	7,9%	6,00	5,39
Паскалевата къща	4,7%	5,25	3,88
Крепостта Родостица	4,7%	4,00	2,00
Могилата край Свирачи	3,9%	2,30	2,70
Дом-музей Пеньо Пенев	3,1%	6,50	6,50
Римския мост	3,1%	3,75	3,75
М. Пожарището	2,8%	6,50	6,50
Шарапана	2,8%	5,86	5,29
Параклиса Св. Илия	2,4%	7,00	5,87
Крепостта Св. Дух	2,0%	5,80	6,80
Регионален исторически музей - Хасково	2,0%	6,13	4,25
Кирковото училище	1,6%	4,50	4,50
Манастира "Св. Константин и Елена"	1,6%	4,00	4,00
Кован кая	1,6%	6,00	5,00
Крепостта край с. Гугутка	1,6%	6,00	6,00
Средна оценка по критерия		5,16	4,89

АНКЕТНА КАРТА

УВАЖАЕМИ УЧАСТНИЦИ,

ЕФТА СЪРВИСИС ЕООД разработи настоящата анкетна карта в изпълнение на договор с предмет „Разработване на методология и изследвания“ по проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“, - „eTOURIST“ по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция – България 2014-2020“. Възложител по договора е Регионално сдружение на общините „Марица“.

Целта на проучването е да се изследват нагласите, мненията и възприятията на населението по отношение на разпознаваемостта на обектите на природното и културно наследство. Информацията ще бъде използвана единствено за обобщения и анализи доколкото разпознаваеми са обектите на културно и природно наследство на област Хасково.

Предварително Ви благодарим.
Разчитаме на Вашето участие.

С уважение,
ЕФТА СЪРВИСИС ЕООД

1. С какви ресурси свързвате основния потенциал за развитие на област Хасково?

(свободно посочване – до 2 отговора)

1.	2.
----	----

2. Според Вас развитието на кои отрасли би било най-перспективно за област Хасково?

(свободно посочване – до 3 отговора)

1.	2.	3.
----	----	----

3. Кое е първото нещо, което бихте показали на някого, който за първи път пристигне в област Хасково? (свободно посочване – 1 отговор)

1.
----

4. В каква степен всяко от следните елементи на културното и природно наследство може да привлече посетители в областта? – отговор на всеки ред (моля използвайте скала от 1 до 7, където 1 е най-ниска степен, 4 – неутрална оценка, и 7 – в най-висока степен)

най-ниска степен	1	2	3	4	5	6	7 най-висока степен	оценка
1. Архитектурни паметници – черкви, манастири, ансамбли/къщи								
2. Древни археологически паметници – останки/разкопки								
3. Местни битови традиции и обичаи								
4. Природни забележителности (вековни дървета, пейзажи, местности, пещери, др.)								
5. Редки/интересни растения и животни								
6. Лековити растения, билки								
7. Растения с кулинарна стойност – билки, подправки								

5. А чували ли сте, знаете ли важни и значими обекти/примери за всяко от посоченото по-долу в област Хасково?: моля посочете за всеки ред

	Моля посочете.....	1. Не знам/не съм чувал
1. Архитектурни паметници – черкви, манастири, ансамбли/къщи		
2. Древни археологически паметници – останки/разкопки		
3. Местни битови традиции и обичаи		
4. Природни забележителности (вековни дървета, пейзажи, местности, пещери, др.)		
5. Редки/интересни растения и животни		
6. Лековити растения, билки		
7. Растения с кулинарна стойност – билки, подправки		
8. Друго.....		

6. Посещавали ли сте някои природни и/или културни обекти през последната 1 година на територията на област Хасково? Ако да, поля посочете кои (свободно посочване – до 2 отговора)

Природни обекти	Културни обекти
1.	1.

2.	2.
----	----

7. Бихте ли оцените състоянието на посетените обекти по посочените критерии (моля използвайте скала от 1 до 7, където 1 е най-ниска оценка, 4 – неутрална оценка, и 7 – в най-висока оценка)

Най- ниска оценка 1	2	3	4	5	6	7 най- висока оценка
			Оценка за общо състояние като цяло и степен на поддръжаност			Оценка за наличие на информация и указателни табели
Посетени природни обекти						
1.						
2.						
Посетени културни обекти						
1						
2.						

8. Според Вас, в каква степен в момента се използва потенциалът на културното и природното наследство за развитие на областта? (моля използвайте скала от 1 до 7, където 1 е много ниска степен, 4 – е неутрална оценка, а 7 е много висока степен)

много ниска степен 1	2	3	4	5	6	7 много висока степен	оценка
1. На културното наследство							
2. На природното наследство							

9. Какво, според Вас, трябва да се направи за популяризиране и съхраняване на обектите на природното и културно наследство от територията на област Хасково? (свободно посочване – до 2 отговора)

Природно наследство	Културно наследство
----------------------------	----------------------------

1.	1.
2.	2.

10. А доколко важна е ролята на всеки от посочените за популяризиране и съхраняване на обектите на природното и културно наследство от територията на област Хасково (моля използвайте скала от 1 до 7, където 1 е маловажна роля 4 – неутрална оценка, а 7 – много важна роля)

<i>маловажна роля</i> 1	2	3	4	5	6	7	<i>много важна</i>	<i>оценка</i>
1. Общината								
2. Областната управа								
3. Министерството на културата								
4. Министерството на околната среда и водите								
5. Музеите								
6. Читалищата								
7. Фирми, работещи в областта на туризма								
8. Местните неправителствени организации								
9. Местните хора								

11. Пол 1. Мъж 2. Жена (загради вярното)

12. Възраст в навършени години.....

13. Образование 1. Висше 2. Средно 3. Основно 4. По-ниско **Вие сте:** 1. Работещ 2. Безработен 3. Пенсионер 4. Ученик 6. Студент 7. Домакия

13. Ако работите, в кой отрасъл сте зает?

1. Търговия/услуги	7. Армия	13. Туризъм
2. Култура	8. Полиция	14. Медии
3. Образование/наука	9. Строителство	15. Селско стопанство

4. Съдебна с-ма	10. Информационни технологии	16. Горско стопанство	
5. Администрация/у-ние	11. Индустрия (промишленост)	17. Транспорт	18. Друго
6. Финанси	12. Здравеопазване		

14. Населено място:

1. Гр. Хасково	2. Друг град в област Хасково	3. Село в област Хасково

АНКЕТНА КАРТА

УВАЖАЕМИ УЧАСТНИЦИ,

ЕФТА СЪРВИСИС ЕООД разработи настоящата анкетна карта в изпълнение на договор с предмет „Разработване на методология и изследвания“ по проект „Промотиране и развитие на природното и културното наследство на българо-гръцкия трансграничен регион чрез интелигентни и електронни инструменти“, - „eTOURIST“ по Програма за сътрудничество INTERREG V-A „Гърция – България 2014-2020“. Възложител по договора е Регионално сдружение на общините „Марица“.

Целта на проучването е да се изследват нагласите, мненията и възприятията на населението по отношение на разпознаваемостта на обектите на природното и културно наследство, включително да се изследват кулинарни дадености, лозарство и винопроизводство на територията на област Хасково. Информацията ще бъде използвана единствено за обобщения и анализи за извършване на анализ и оценка на обектите на културно и природно наследство на област Хасково, както и за анализ на традиционните кулинарни дадености на Област Хасково в контекста на критерия „значимост за съхранението на кулинарното наследство на региона“ и проучване на възможностите за презентация на Хасково като лозаро-винарски район и анализ на характерните винени сортове грозде за региона и тяхната добавена стойност в икономическото развитие на областта.

Предварително Ви благодарим.
Разчитаме на Вашето участие.

С уважение,
ЕФТА СЪРВИСИС ЕООД

1. С какви ресурси свързвате основния потенциал за развитие на област Хасково?

(свободно посочване – до 2 отговора)

1.	2.
----	----

2. Според Вас развитието на кои отрасли би било най-перспективно за област Хасково?

(свободно посочване – до 3 отговора)

1.	2.	3.
----	----	----

3. В каква степен всяко от следните елементи на културното и природно наследство може да привлече посетители в областта? – отговор на всеки ред (моля използвайте скала от 1 до 7, където 1 е най-ниска степен, 4 – неутрална оценка, и 7 – в най-висока степен)

най-ниска степен	1	2	3	4	5	6	7 най-висока степен	оценка
1. Архитектурни паметници – черкви, манастири, ансамбли/къщи								
2. Древни археологически паметници – останки/разкопки								
3. Местни битови традиции и обичаи								
4. Природни забележителности (вековни дървета, пейзажи, местности, пещери, др.)								
5. Редки/интересни растения и животни								
6. Лекарствени растения, билки								
7. Растения с кулинарна стойност – билки, подправки								

4. Според Вас, в каква степен в момента се използва потенциалът на културното и природното наследство за развитие на областта? (моля използвайте скала от 1 до 7, където 1 е много ниска степен, 4 – е неутрална оценка, а 7 е много висока степен)

много ниска степен	1	2	3	4	5	6	7 много висока степен	оценка
1. На културното наследство								
2. На природното наследство								

5. Какво, според Вас, трябва да се направи за популяризиране и съхраняване на обектите на природното и културно наследство от територията на област Хасково? (свободно посочване – до 2 отговора)

Природно наследство	Културно наследство
1.	1.
2.	2.

6. А доколко важна е ролята на всеки от посочените за популяризиране и съхраняване на обектите на природното и културно наследство от територията на област Хасково (моля използвайте скала от 1 до 7, където 1 е маловажна роля 4 – неутрална оценка, а 7 – много важна роля)

<i>маловажна роля</i> 1	2	3	4	5	6	7	<i>много важна</i>	<i>оценка</i>
роля								
1. Общината								
2. Областната управа								
3. Министерството на културата								
4. Министерството на околната среда и водите								
5. Музеите								
6. Читалищата								
7. Фирми, работещи в областта на туризма								
8. Местните неправителствени организации								
9. Местните хора								

II. Кулинарни дадености и винопроизводство

2. Според Вас, в каква степен са съхранени местните кулинарни традиции в област Хасково (моля използвайте скала от 1 до 7, където 1 е най-ниска степен, 4 – неутрална оценка, и 7 – в най-висока степен)

<i>много ниска степен</i> 1	2	3	4	5	6	7	<i>много висока степен</i>	<i>оценка</i>
Степен на съхраненост на местните кулинарни традиции								

3. Доколко според Вас следните фактори имат значение за съхранение на кулинарното наследство в региона (моля използвайте скала от 1 до 7, където 1 е най-малко значение, 4 – неутрална оценка, и 7 – най-голямо значение)

<i>най-малко значение</i> 1	2	3	4	5	6	7	<i>най-голямо значение</i>	<i>оценка</i>
1. Производството на земеделски продукти, характерни за местната кухня								
2. Съхранението на рецептите								
3. Съхранението на уменията за приготвяне на ястията								
4. Запазване на тези традиции в домашни условия								
5. Наличието на места за хранене, които предлагат местни ястия (ресторанти, др.)								
6. Издаването на книги, описващи кулинарните рецепти и традиции								
7. Друго – моля посочете								

5. Според Вас, от какъв вид селскостопанска дейност се печели най-добре в момента в област Хасково? (свободно посочване – до 3 отговора)

1.	2.	3.
----	----	----

7. Според Вас, доколко са съхранени практиките за отглеждане на традиционните винени сортове в област Хасково? (моля използвайте скала от 1 до 7, където 1 е най-ниска степен, 4 – неутрална оценка, и 7 – в най-висока степен)

много ниска степен	1	2	3	4	5	6	7 много висока степен	оценка
Степен на съхраненост на практиките за отглеждане на традиционните винени сортове								

8. В каква степен сте съгласни с всяко от следните твърдения (моля използвайте от 1 до 7, където 1 е най-ниска степен, 4 – неутрална оценка, и 7 – в най-висока степен)

най-ниска степен	1	2	3	4	5	6	7 най-висока степен	оценка
1. Лозаро-винарството е традиционен поминък за хората от област Хасково								
2. Днес област Хасково е един от основните лозаро-винарски райони в България								
3. Лозарството и винопроизводството могат много да стимулират развитието на туризма в област Хасково								
4. Лозаро-винарските дадености на област Хасково са известни в достатъчна степен на националната общественост.								

9. В каква степен всяко от следните може да привлече посетители от България и чужбина в областта? – отговор на всеки ред (моля използвайте от 1 до 7, където 1 е най-ниска степен, 4 – неутрална оценка, и 7 – в най-висока степен)

най-ниска степен	1	2	3	4	5	6	7 най-висока степен	оценка
1. Местна кухня								
2. Кулинарни традиции и обичаи, събития, фестивали								
3. Изби, винарни, възможности за дегустация на вино								

10. Пол
1. мъж   2. жена
11. Навършени години

12. Образование

1. Висше 2.. Средно 3. Основно 4. По-ниско

13. Вие сте представител на:

(посочете само един отговор)

- Представител на централната власт на национално и регионално равнище;
- Представител на местната власт /общински съвети и общинска администрация/;
- Представител на Туроператори и туристически агенции;
- Представител на институции за управление на културно-историческото наследство (регионални и местни музеи);
- Представители на бизнеса: еднолични търговци, представители на търговски дружества предоставящи комунални услуги, МСП - хотелиерство и ресторантьорство, допълнителни услуги;
- Представител на Туристически информационни центрове;
- Представители на структурите на гражданското общество (СГО), в това число НПО, културни институции, читалища, туристически дружества, браншови организации, камари и локални асоциации (фолклорни, занаятчийски, спортни);
- Представител на научни организации и образователни институции: артисти, изтъкнати учени, възпитатели, учители, екскурзоводи и аниматори;
- Представител на медия

14. Населено място:

1. Гр. Хасково   2. Друг град в област Хасково   3. Село в област Хасково

Приложение 1.4. Определени обекти от гледна точка на историческата им периодизация

ПЕРИОД	
ПРАИСТОРИЧЕСКИ	
<i>/преди 2,5 милиона години - 3300/3000 г. пр. Хр./</i>	
	<p>Долмен акропол, с. Оряхово и с. Васково, общ. Любимец Праисторическата крепост от времето на траките “Голямото Градище“, с. Горно Брястово, общ. Минерални бани Слънчев часовник, с. Минерални бани, общ. Минерални бани Долмен, с. Студена, м. ”Капаклия”, община Свиленград Праисторически и протоисторически ямен комплекс, с. Капитан Андреево, м. ”Хауза”, общ. Свиленград</p>
ДРЕВНОСТ	
<i>/3300/3000 г. пр. Хр. до периода 800 г. пр. Хр./</i>	
	<p>Тракийски долмен, с. Железино, общ. Ивайловград Скален култов комплекс ”Глухите камъни”, с. Дъбовец и с. Малко Градище, общ.Любимец Тракийска куполна гробница, с. Вълче поле, общ.Любимец Господева стъпка, с. Оряхово, общ. Любимец Тракийска крепост и светилище Сиври дикме, с. Горно поле, общ.Маджарово Стъпката на Богородица, с. Минерални бани, общ. Минерални бани Антично и средновековно селище, гр. Свиленград, м. ”Хисаря” край Канаклийската махала Надгробна могила, с. Маджари, общ. Стамболово Скална гробница, с. Поповец, м. ”Хамбар таш”, общ. Стамболово Надгробна могила, с. Поповец, общ. Стамболово Могилен некропол, с. Стамболово, м. “Двете чуки”, общ. Стамболово Могилен некропол, с. Стамболово, м. “Илярска гора”, общ. Стамболово Долмен (двукамерен-останки), село Сакарци, общ. Тополвград Долмен (двукамерен), с. Сакарци, м. ”Юргаков игрек”, общ. Тополвград Скално светилище ”Каменна могила”, общ. Тополвград Двукамерен долмен-останки, село Хлябово, м. Бялата трева Долмен (двукамерен), с. Хлябово, м. ”Мангъра”, общ. Тополвград Долмен (двукамерен), с. Хлябово, общ. Тополвград Долмен (двукамерен), с. Хлябово, общ. Тополвград Долмен (група), с. Хлябово, общ. Тополвград Долмен (група), с. Хлябово, общ. Тополвград Долмен група, село Планиново, м. Пясъците, общ. Тополвград Долмени, село Радовец в местностите Капаклия и Червените Вървушки, общ. Тополвград Скален култов комплекс ”Глухите камъни”, с. Орешец, общ. Тополовград Менхир-Чучул камък, с. Овчарово, общ. Харманли</p>

	<p>Долмен, с. Черепово, общ. Харманли Долмен, с. Остър камък, м. "Сиври кая", общ. Харманли</p>
	АНТИЧНОСТ
	<i>/от VIII век пр. Хр. до началото на VI век сл. Хр./</i>
	<p>Тракийско светилище на нимфите и Афродита, с. Каснаково, м. „Гяур бунар”, гр. Димитровград Антична вила „Армира“ II-IV век , гр. Ивайловград Тракийска зидана гробница, м. "Ронките", с. Долно Луково, общ. Ивайловград Мегалитно гробно съоръжение (долмен), с. Пелевун, общ. Ивайловград Стъпаловидната каменна конструкция в “Голямата могила”, с. Свирачи, общ. Ивайловград Тракийски култово-погребален комплекс и селище. Средновековна крепост „Окопа“. Шарапана, гр. Маджарово Римски път, с. Долни Главанак, общ. Маджарово Мегалитно култово съоръжение – кромлехм. ”Бунарълтъ”, с. Долен Главанак, общ.Маджарово Скален Релеф/светилище, землището на с. Горно поле, общ. Маджарово Скална гробница, м. Фурнаджика, с. Горно поле, общ. Маджарово Тракийски скални ниши – „Хамбаркая“ с. Горно поле, общ. Маджарово . Шарапана, м. Големия бурун, в землището на с. Балджа, общ. Маджарово Тракийски култов комплекс. Тракийска и средновековна крепост „Хисаря“. Параклис „Св. Св. Кирил и Методий“, с. Сеноклас, общ. Маджарово Скален култов комплекс "Глухите камъни", с. Ефрем, общ. Маджарово Тракийски скален култов комплекс и късноантична крепост в м."Хисаря", с. Ангел войвода, общ. Минерални бани Римска крепост „Свети дух“, с. Минерални бани, общ. Минерални бани Крепост вр. Купена / Върга / Латницата, с. Сърница, общ. Минерални бани Калето Сърница – стени на тракийска, късноантична и средновековна крепост със сигнална кула, с. Сърница до прохода "Гидика", общ. Минерални бани Шарапани (винарски камък „Шарап таш“) , с. Брястово, общ. Минерални бани Тракийска крепост на вр. "Орлови скали", с.Сърница, общ. Минерални бани Останки от римски път "Виа Диагоналис" с. Капитан Андреево, м. "Хауза", общ. Свиленград Тракийска куполна гробница, с. Мезек, общ. Свиленград Тракийска куполна гробница, връх Шейновец, общ. Свиленград Средновековен некропол, гр. Симеоновград, м. ”Белана”, общ. Симеоновград Крепост Констанция, гр. Симеоновград Римски път, с. Троян, общ. Симеоновград Археологически комплекс, с. Долно Черковище, общ. Стамболово Селищина могила, с. Стамболово, м. ”Бешкова и Машкова река”, общ. Стамболово Археологически комплекс, включващ 3 Скални гробници , с. Пчелари, общ. Стамболово Скална гробница, с. Пчелари, м. ”Кара ин”, общ. Стамболово Скална винарна /шарапана/ с. Кралево, общ. Стамболово</p>

	<p>Могилен некропол, с. Кралево, общ. Стамболово Тракийската крепост „Кралев връх“, с. Кралево, общ. Стамболово Тракийска крепост хамбарлък телеси, с. Поповец, общ. Стамболово Тракийски комплекс при Източнородопски рид Чала, с. Кралево, общ. Стамболово Надгробна могила, с. Долно Ботево, общ. Стамболово Тракийски шарапани, с. Долно Ботево, общ. Стамболово Късноримска и средновековна крепост Чала, с. Голям извор, общ. Стамболово Могилен некропол, с. Царева поляна, общ. Стамболово Скални ниши Кован Кая, с. Долно Черковище, общ. Стамболово Култов тракийски комплекс "Палеокастро" и Тракийска крепост, гр. Тополовград Останки от крепост Вишеград, гр. Тополовград Укрепен владетелски дом от елинистическата епоха, с. Княжево, м. "Татар маша", общ. Тополовград Римски път, с. Изворово, м. "Калдаръма", общ. Харманли Археологически комплекс Кастра Рубра, с. Изворово, м. "Калето", общ. Харманли Римски път, с. Овчарово, м. "Герена", общ. Харманли Праисторическо училище, гр. Хасково Александровска гробница (Тракийска гробница със стенописи), с. Александрово, общ. Хасково</p>
	<p>СРЕДНОВЕКОВИЕ</p>
	<p><i>/от началото на VI – края XV век/</i></p>
	<p>Крепост в местност „Хасара“, с. Сталево, гр. Димитровград Средновековна крепост „Лютица“, 6 км. западно от квартал „Лъджа“, гр. Ивайловград Манастир „Св. Св. Констатин и Елена“, гр. Ивайловград Крепост Бялград, с. Гугутка, община Ивайловград "Средновековна кула, (Крепостта Букелон)", с. Маточина, м. "Кулата", общ. Свиленград Средновековна крепост, с. Мезек, м. "Калето", общ. Свиленград Скална църква, с. Маточина, м. "Дели кая", общ. Свиленград Скална църква, с. Михалич, общ. Свиленград Средновековна крепост, с. Рабово, общ. Стамболово Тюрбе, с. Лясковец, общ. Стамболово Манастир "Света Троица", общ. Тополовград – с. Устрем Скален храм Църквата, общ. Тополовград Средновековна крепост Калето, с. Орлов дол Ески Джамия (Джами Джадид), гр. Хасково Крепост Марса, гр. Хасково Средновековна крепост, с. Клокотница, общ. Хасково</p>
	<p>НОВО ВРЕМЕ</p>
	<p><i>/края XV век – средата на XX век/</i></p>
	<p>Водонапорна кула, гр. Димитровград Площад „България“, гр. Димитровград Църква „Свети Димитър“, гр. Димитровград</p>

Крепост „Блесна“, в димитровградската местност Калето / Дурхана
 Църква „Свети Равноапостоли Константин и Елена“, с. Крепост, общ. Димитровград
 Православен храм „Свети Николай Чудотворец“, гр. Меричлери, общ. Димитровград
 Манастир „Света Богородица“, с. Добрич, общ. Димитровград
 Църква „Св. Харалампий“, с. Черногово, общ. Димитровград
 Църква „Св. Димитър“, с. Ябълково, общ. Димитровград
 Църква „Свети Георги Победonosец“, с. Бодрово, общ. Димитровград
 Църква „Свети Георги Победonosец“, с. Горски извор, общ. Димитровград
 Църква „Св. Иван Рилски“, с. Добрич, общ. Димитровград
 Църква „Св. Георги“, с. Брод, общ. Димитровград
 Църква „Св. Пророк Илия“, с. М. Асеново, общ. Димитровград
 Атеренски мост, квартал „Лъджа“, гр. Ивайловград
 Църква „Св. Преображение Господне“, гр. Ивайловград
 Възрожденска къща-музей на Мирчо Паскалев - Паскалевата къща, гр. Ивайловград
 Църква „Св. Архангел Михаил“, с. Долно Луково, общ. Ивайловград
 Църква „Св. Св. Константин и Елена“, с. Долно Луково, общ. Ивайловград
 Музейна сбирка в старо килийно училище, с. Пелевун, общ. Ивайловград
 Тракийски мемориал "Илиева нива", с. Глумово, общ. Ивайловград
 Църква „Св. Анастасий“, с. Белополяне, общ. Ивайловград
 Паметник-костница, връх Черни рид, община Ивайловград
 Архитектурен паметник-obelisk на загиналите по време на Балканската война (1912)
 – на връх „Шейновец“, с. Вълче поле и Малко градище, община Любимец
 Църква "Свети Атанасий", с. Малко градище, общ. Любимец
 Тракийски мемориален комплекс. Параклис „Св. Петка Българска“, Паметник-символ
 „Тракия без граници“, гр. Маджарово, общ. Маджарово
 Църква "Св. Димитър", с. Долни Главанак, общ. Маджарово
 Църква "Св. Архангел Михаил", с. Сеноклас, общ. Маджарово
 Църква "Св. Велики мъченик Димитрий Солунски", с. Бориславци, общ. Маджарово
 Църква "Св. Атанасий", с. Еферем, общ. Маджарово
 Църква "Св. Атанасий", с. Сусам, общ. Минерални бани
 Джамия, с. Колец, общ. Минерални бани
 Джамия, с. Боян Ботево, общ. Минерални бани
 Джамия, с. Караманци, общ. Минерални бани
 Сводест мост на Мустафа паша, гр. Свиленград
 Църква „Живоприемний източник“, гр. Свиленград
 Църква "Света Троица", гр. Свиленград
 Храм "Св. Богородица", кв. Злати дол, гр. Симеоновград
 Храм "Св. Николай Чудотворец", гр. Симеоновград
 Св. Димитър”, с. Жълти бряг, общ. Стамболово
 „Св. св. Апостоли Петър и Павел”, с. Стамболово, общ. Стамболово
 „Св. св. Константин и Елена”, с. Тънково, общ. Стамболово
 Църква "Св. Илия", с. Царева поляна, общ. Стамболово
 Параклис „Св. Георги“, с. Царева поляна, общ. Стамболово
 Параклис „Св. Троица", с. Жълти бряг, общ. Стамболово

	<p>Общински исторически музей, гр. Тополовград Църква "Света Богородица", гр. Тополовград Музейна сбирка, с. Радовец, общ. Тополовград „Извора на Белоногата”, гр. Харманли Гърбавия мост, гр. Харманли Църква "Св. Атанасий Велики", гр. Харманли Керван сарай, гр. Харманли Църква „Св. Архангели Михаил и Гавриил” и стенописи и дърворезби, гр. Хасково Църква „Успение Богородично” и Дърворезби, гр. Хасково Църква "Свети Димитър", гр. Хасково Арменска църква "Сурп Степаннос" (Свети Стефан), гр. Хасково Чаршийска джамия (Чарши Джамия), гр. Хасково Старата Часовникова кула, гр. Хасково Регионален исторически музей, гр. Хасково Кирково училище, гр. Хасково Театър "Иван Димов", гр. Хасково Място на Узунджовския панаир, с. Узунджово, общ. Хасково Къща на Чорбаджи Паскал, гр. Хасково Къщата на Чорбаджи Димитрак, гр. Хасково Къщата на Бояджи Оглу, гр. Хасково Църква „Успение на Пресвета Богородица” (Узунджовската църква), с. Узунджово, общ. Хасково Аязмо и Параклис "Света Анна", с. Тракиец, общ. Хасково Тюрбето на Осман Баба, с. Текето, общ. Хасково</p>
	СЪВРЕМЕННОСТ
	<i>/от средата на XX век до наши дни/</i>
	<p>Исторически музей, гр. Димитровград Дом-музей „Пеньо Пенев“, гр. Димитровград Художествена галерия, гр. Димитровград Общински драматичен театър „Апостол Карамитев“, гр. Димитровград Архитектурен ансамбъл на бул. „Трети март“, гр. Димитровград Ансамбъл централна градска част, гр. Димитровград Галерия на открито, с. Крепост, общ. Димитровград Етнографска музейна сбирка „Дяко Пенев“ към НЧ „Просвета-1896“, гр. Мерицлери, общ. Димитровград Християнския кръст, с. Крум, Общ. Димитровград Общински исторически музей – Ивайловград, гр. Ивайловград /2009 г./ Църква "Св. Георги", с. Минерални бани, общ. Минерални бани Църква "Св. Никола", с. Сърница, общ. Минерални бани Исторически музей, гр. Свиленград Паметник на героите от войните, гр. Свиленград Етнографски музей, с. Жълти бряг, общ. Стамболово Историческия музей, гр. Харманли Монумент Богородица, гр. Хасково</p>

Interreg
Greece-Bulgaria

eTOURIST
www.maritza-evros.eu

European Regional Development Fund

	<p>Монумент "1000 години Хасково", гр. Хасково Камбанарията, гр. Хасково Слънчевият часовник, гр. Хасково Паметник на завистта, гр. Хасково Художествена галерия – Хасково, гр. Хасково Галерия "Форум", гр. Хасково Музей на тракийското изкуство, с. Александрово, общ. Хасково Битова стая, с. Книжовник</p>
--	---

COVER PAGE

1	Code and title of the deliverable	Deliverable 3.1.2 Study of natural & cultural heritage sites SURVEY OF THE NATURAL AND CULTURAL HERITAGE OF HASKOVO DISTRICT
2	Name(s) of the PB(s) responsible for the deliverable	Regional Municipalities Association "Maritza"
3	Text referring to the funding sources	The Project is co-funded by the European Regional Development Fund (ERDF) and by national funds of the countries participating in the Cooperation Programme Interreg V-A "Greece-Bulgaria 2014-2020" .
4	Disclaimer	The contents of this Methodology are sole responsibility of the Regional Municipalities Association "Maritza" and can in no way be taken to reflect the views of the European Union, the participating countries the Managing Authority and the Joint Secretariat.
5	Link to the project website	https://etourist.dimossin.gr/ https://maritza-evros.eu/

2018

ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΠΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΧΑΣΚΟΒΟ

«Εκπονημένη σύμφωνα με το Συμβόλαιο από τις 15.06.2018 με αντικείμενο: «Ετοιμασία μεθοδολογίας και ερευνών» στο πλαίσιο του πρότζεκτ „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools” σε μετάφραση: «Προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς στην βουλγαρο-ελληνική διασυνοριακή περιοχή μέσω έξυπνων και ηλεκτρονικών εργαλείων» με ακρονύμιο „eTOURIST” στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG V-A „Ελλάδα –Βουλγαρία 2014-2020“, αριθμός αναφοράς 1714, Συμβόλαιο για Αφιλοκερδή Οικονομική Βοήθεια № B2.6c.07/09.10.2017

Σόφια, 2018

Interreg Greece-Bulgaria

European Regional Development Fund

Περιεχόμενα

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
II. ΤΙ ΕΝΝΟΟΥΜΕ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ. ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ... 3	3
III. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΧΑΣΚΟΒΟ.....	10
IV. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	11
V. ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ.....	13
VI. ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΞΙΟΘΕΑΤΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΣΤΟΧΕΥΜΕΝΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ /ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΧΑΣΚΟΒΟ/.....	15
VII. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΞΙΟΘΕΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗΣ . 18	18
VIII. ΕΠΙΣΥΝΗΜΜΕΝΑ ΕΓΓΡΑΦΑ.....	21

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν έγγραφο σε εκτέλεση της Δραστηριότητας 1. Μελέτη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της περιφέρειας Χάσκοβο εκπονήθηκε από την ΕΦΤΑ ΣΕΡΒΙΣΙΣ ΕΠΕ – Εκτελεστής σε εκτέλεση του Συμβολαίου στο πλαίσιο δημοσίου έργου με την Περιφερειακή Ένωση Δήμων «Μαρίτσα» - Εντολέα με αντικείμενο «Ετοιμασία μεθοδολογίας και ερευνών» στο πλαίσιο του πρότζεκτ „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools” σε μετάφραση: «Προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς στην βουλγαρο-ελληνική διασυνοριακή περιοχή μέσω έξυπνων και ηλεκτρονικών εργαλείων» με ακρονύμιο „eTOURIST” στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG V-A „Ελλάδα –Βουλγαρία 2014-2020“, αριθμός αναφοράς 1714, Συμβόλαιο για Αφιλοκερδή Οικονομική Βοήθεια Νο Β2.6c.07/09.10.2017.

Στόχος του παρόντος εγγράφου είναι να ερευνηθεί η φυσική και η πολιτιστική κληρονομιά της περιφέρειας Χάσκοβο, συμπεριλαμβανομένου να συγκεντρωθούν πληροφορίες για τα υπάρχοντα φυσικά και πολιτιστικά αξιοθέατα στην επικράτεια της περιφέρειας Χάσκοβο, να γίνει ανάλυση και εκτίμηση του επιπέδου προσβασιμότητας, συντήρησης για επισκέψεις και αναγνωρισιμότητας μεταξύ των κατοίκων όπως και να οριστούν τα αξιοθέατα από την άποψη της ιστορικής τους χρονολόγησης.

II. ΤΙ ΕΝΝΟΟΥΜΕ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ. ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ο όρος κληρονομιά είναι πολύ ευρύς και πάντα συνδέεται με το αντικείμενο το οποίο αφορά: αξία, σημασία, ποιότητα, χαρακτηριστικό, ολότητα, αυθεντικότητα και ιδιαίτερα διαχρονικότητα μέσω πολλών γενεών. Έτσι η «φυσική κληρονομιά» αποτελεί ηθική απόφαση και ταυτόχρονα ευθύνη της κοινωνίας να παραδώσει υγιές περιβάλλον, με τα σύνθετα και περίπλοκα βιολογικά του στοιχεία, στις επόμενες γενιές. Η βασική αντίληψη για το περιβάλλον σαν πηγή «κληρονομιάς» είναι σημαντική γιατί με αυτόν τον τρόπο συνδέεται με το περιβάλλον, με την ιδέα για πολιτιστική κληρονομιά η οποία ορίζεται σαν «έκφραση του τρόπου ζωής τον οποίο έχει αναπτύξει μια κοινωνία και ο οποίος μεταδίδεται από γενιά σε γενιά συμπεριλαμβάνοντας παραδόσεις, πρακτικές, αντικείμενα, εκφράσεις και καλλιτεχνική αξία».

Για την ΕΕ ο όρος «πολιτιστική κληρονομιά» σημαίνει διατήρηση και προώθηση των ιδανικών και των αρχών η οποία οδηγεί σε υλική παρουσίαση των συστημάτων αξιών, των πεποιθήσεων, των παραδόσεων και των τρόπων ζωής και συμπεριλαμβάνει τα ίχνη τους – ορατά και αισθητά, από την αρχαιότητα ως το πρόσφατο παρελθόν. Η λέξη κληρονομιά μας προκαλεί να σκεφτούμε το παρελθόν ενώ όσον αφορά το παρόν είναι στενά συνδεδεμένο με τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούμε το «παρελθόν» σαν απεριόριστη πηγή ανακάλυψης και κοινωνικής δύναμης. Εκτός αυτού παρ’ ότι δεν είναι όλες οι μορφές

κληρονομιάς καθολικά αναγνωρισμένες η κληρονομιά εκτιμάται σαν βασική πηγή ατομικής και συλλογικής ταυτότητας και είναι απαραίτητη για να νιώθουν οι άνθρωποι αυτοεκτίμηση.

Ο όρος «πολιτιστική και φυσική κληρονομιά» αλλάζει συνεχώς, διευρύνεται και ολοκληρώνεται αφού η σημασία της κληρονομιάς για την κοινωνία και το άτομο αυξάνεται και οδηγεί σε συνειδητοποίηση των άρρηκτων δεσμών μεταξύ των πολιτιστικών αξιών ενώ σε ένα πιο ευρύ πλάνο συμπεριλαμβάνονται επίσης οι φυσικές πρώτες ύλες και η τοπική ταυτότητα. Ένα φυσικό και ιστορικό περιβάλλον το οποίο είναι καλά διατηρημένο και δημιουργεί συσχετισμούς με τις γνώσεις και τα έθιμα μπορεί να μειώσει τους κινδύνους από την περιθωριοποίηση και τις διακρίσεις όπως και να κατοχυρώσει την σταθερότητα της κοινωνίας σώζοντας ζωές.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Η αναγνώριση αυτού του όρου διευρύνεται σιγά σιγά τα τελευταία 50 χρόνια από την ιστορική στιγμή που εγκρίθηκε το Σύμφωνο για την Διατήρηση της Παγκόσμιας και Φυσικής Κληρονομιάς της ΟΥΝΕΣΚΟ, στο Παρίσι το 1972. Από τότε σχεδόν 200 κράτη συμμετέχουν στο Σύμφωνο δεχόμενα να επισημάνουν και να ορίσουν τόποθεσίες οι οποίες να εγγραφούν στη λίστα της παγκόσμιας κληρονομιάς. Ο αριθμός των αξιοθέατων της παγκόσμιας προστατευμένης κληρονομιάς τα τελευταία χρόνια αυξάνονται αισθητά φτάνοντας σήμερα τις 1 092 τοποθεσίες. Ο ενθουσιασμός για την καταγραφή των τοποθεσιών στη λίστα δείχνει την πολιτική και την δημόσια υποστήριξη όχι μόνο προς το Σύμφωνο αλλά και για την αναγνώριση της συμβολικής αξίας, που έχει η καταγραφή ενός αξιοθέατου στη λίστα, για την κοινωνία και το άτομο όπως και για την οικονομική, πολιτιστική, κοινωνική κ.ά. ωφέλειες που προκύπτουν από αυτήν την πράξη.

Τέτοια αυξανόμενη φροντίδα εκφράζεται και σε τοπικό επίπεδο όπου όλο και περισσότερα ρυθμισμένα προστατευμένα μνημεία, προστατευμένες φυσικές ζώνες ή άυλες πολιτιστικές πρώτες ύλες καταγράφονται στις λίστες τοπικού, εθνικού ή ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος ανάλογα με την αξία τους, την μοναδικότητα ή την ολότητά τους. Γι' αυτό ακριβώς τα πολιτιστικά και τα φυσικά αξιοθέατα που επισημαίνονται στην παρούσα μελέτη δημιουργούν προϋποθέσεις για τουριστική δραστηριότητα με σημαντικά οφέλη για την περιοχή και την τοπική κοινωνία ακόμα κι αν μέχρι στιγμής ο τουρισμός δεν μοιράζεται ισομερώς.

Η πολιτιστική και η φυσική κληρονομιά αποτελείται από υλικές και άυλες πρώτες ύλες της κληρονομιάς που ορίζονται επαρκώς από τους διεθνείς θεσμούς αλλά για την επισήμανση και την κατηγοριοποίησή τους κάθε κράτος χρησιμοποιεί δικές του μεθόδους και κριτήρια. Έτσι ο τύπος και η σημασία της πολιτιστικής και της φυσικής κληρονομιάς μπορούν να διαφέρουν από το ένα κράτος στο άλλο. Αυτό που δεν διαφέρει είναι η σημασία της κληρονομιάς στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης.

Σαν αναφορικός όρος, το πλαίσιο για την διατύπωση της πολιτιστικής και της φυσικής κληρονομιάς που εγκρίθηκε από το Σύμφωνο για την Παγκόσμια Κληρονομιά είναι ταυτόχρονα ευρεία και ακριβής. Έτσι το πλαίσιο για την διατύπωση ορίζει τα

χαρακτηριστικά της κληρονομιάς που είναι αντικείμενο του Συμφώνου και που οδηγούν σε 4 είδη κληρονομιάς:

- Πολιτιστική κληρονομιά
- Φυσική κληρονομιά
- Μικτή κληρονομιά και δη κληρονομιά η οποία ανταποκρίνεται εξ ολοκλήρου ή εν μέρει στους ορισμούς για πολιτιστική ή φυσική κληρονομιά ενώ η ανάλυση του τρόπου με τον οποίο ανταποκρίνονται σε αυτούς τους ορισμούς γίνεται με ανεξάρτητο τρόπο για αυτά τα δυο στοιχεία
- Πολιτιστικά τοπία που αποτελούν «σύνθετους χώρους της φύσης και του ανθρώπου» και που δείχνουν την ανάπτυξη της ανθρώπινης κοινωνίας στο πλαίσιο των περιορισμών από τα φυσικά στοιχεία και/ή των δυνατοτήτων που τους δίνει το φυσικό περιβάλλον ή οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές δυνάμεις, εξωτερικές ή εσωτερικές. Στην περίπτωση αυτού του είδους κληρονομιάς η ανάλυση αυτών των δυο στοιχείων – πολιτιστικού και φυσικού – γίνεται με αλληλοεξαρτώμενο και ενσωματωτικό τρόπο.

Το Σύμφωνο για τη Διατήρηση της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς επισημαίνει μια σειρά από κριτήρια για την αναγνώριση, αυτή τη στιγμή είναι 10 και αναθεωρούνται συνέχεια έτσι ώστε να αντικατοπτρίζουν την ανάπτυξη της ιδέας για την παγκόσμια κληρονομιά. Για να μπορεί να καταγραφεί στη λίστα της παγκόσμιας κληρονομιάς κάθε πρόταση πρέπει πρώτα απ' όλα να έχει εξαιρετική παγκόσμια αξία και να ανταποκρίνεται σε τουλάχιστον ένα από τα εξής κριτήρια για ανάλυση:

❖ **όσον αφορά τα πολιτιστικά αξιοθέατα:**

- να αποτελεί αριστούργημα της ανθρώπινης καλλιτεχνικής διάνοιας
- να αντικατοπτρίζει σημαντικές αλλαγές στις ανθρώπινες αξίες σε μια περίοδο ή σε μια πολιτιστική ζώνη του κόσμου όσον αφορά την εξέλιξη στον τομέα της αρχιτεκτονικής, της τεχνολογίας, της τέχνης των μνημείων, της πολεοδομίας ή της αρχιτεκτονικής εξωτερικών χώρων
- να φέρει το μοναδικό ή τουλάχιστον εξαιρετικό φόρτο μιας πολιτιστικής παράδοσης ή πολιτισμού ο οποίος είναι ζωντανός ή έχει πια εξαφανιστεί
- να είναι εξαιρετικό παράδειγμα για τύπο κτιρίου ή τοπίου που αντικατοπτρίζει σημαντικό στάδιο της ανθρώπινης ιστορίας
- να είναι εξαιρετικό παράδειγμα για παραδοσιακό ανθρώπινο οικισμό αντιπροσωπευτικό για τον πολιτισμό ή παράδειγμα για την αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το περιβάλλον και πιο ειδικά τότε όταν το περιβάλλον έχει γίνει ευάλωτο υπό την επίδραση μη αναστρέψιμων αλλαγών
- να συνδέεται με γεγονότα ή ζωντανές παραδόσεις, με ιδέες ή πεποιθήσεις, με καλλιτεχνικά και λογοτεχνικά έργα που έχουν παγκόσμια σημασία;

❖ **όσον αφορά τα φυσικά αξιοθέατα:**

να συμπεριλαμβάνει θαυμάσια φυσικά φαινόμενα ή εξαιρετικές ζώνες φυσικής ομορφιάς με ειδική αισθητική σημασία

- να είναι ένα εξαιρετικό παράδειγμα για τα βασικά στάδια της ιστορίας της γης συμπεριλαμβανομένου την εξέλιξη της ζωής, των σημαντικών γεωλογικών διαδικασιών κατά την υλοποίηση της ανάπτυξης των μορφών του ανάγλυφου ή των σημαντικών φυσικο-γεωγραφικών και γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών
- να είναι ένα εξαιρετικό παράδειγμα που παρουσιάζει τις σημαντικές οικολογικές και βιολογικές διαδικασίες της εξέλιξης των φυσικών υδάτινων πηγών, των παραλιακών και των θαλάσσιων οικοσυστημάτων και των φυτικών και ζωικών ομάδων
- να συμπεριλαμβάνει σημαντικούς βιότοπους για την διατήρηση της βιοποικιλότητας ειδικά αυτούς με είδη απειλούμενα από εξαφάνιση και ακόμα ειδικότερα αν πρόκειται για είδη που απειλούνται από εξαφάνιση σε παγκόσμιο επίπεδο.

Επιπλέον για να γίνει αποδεκτό σαν εξαιρετική παγκόσμια αξία, το αντικείμενο της πρόταση πρέπει να ανταποκρίνεται στους όρους της ακεραιότητας και/ή της αυθεντικότητας. Πρέπει επίσης να έχει σύστημα διοίκησης που να εγγυάται την ασφάλειά του. Οι όροι για την ακεραιότητα αναφέρονται στην ποιότητα της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς και δη να είναι εννιαία και ανέπαφη. Στους όρους συμπεριλαμβάνεται και η εκτίμηση των μέτρων τα οποία δείχνουν πως το αντικείμενο της πρότασης:

- συμπεριλαμβάνει όλα τα απαραίτητα στοιχεία έκφρασης της εξαιρετικής παγκόσμιας αξίας
- έχει τις κατάλληλες διαστάσεις για να εξασφαλιστεί η πλήρης παρουσίαση των χαρακτηριστικών και των διαδικασιών που προσδίνουν σημασία στην πρόταση
- ζημιώνεται από τις αρνητικές επιπτώσεις της εξέλιξης και/ή από την έλλειψη φροντίδας..

Η αυθεντικότητα εκτιμάται ανάλογα από τον τύπο κληρονομιάς και από τα πολιτιστικό της πλαίσιο μέσω διάφορων χαρακτηριστικών μεταξύ των οποίων είναι:

- η μορφή και το σχέδιο
- τα υλικά και οι ουσίες
- η χρήση και οι λειτουργίες
- οι παραδόσεις, οι τεχνικές και τα συστήματα διοίκησης
- η τοποθεσία και η θέση
- η γλώσσα και άλλες μορφές της άυλης κληρονομιάς
- το πνεύμα και η αίσθηση
- άλλοι εσωτερικοί και εξωτερικοί παράγοντες.

Η πολιτιστική κληρονομιά είναι παραπάνω από τα μνημεία και τα μεγάλα έργα τέχνης. Προς στιγμήν συμπεριλαμβάνει όλες τις εκφάνσεις του παρελθόντος και του παρόντος τις οποίες μια κοινωνία εκτιμά και θέλει να μεταδώσει στις επόμενες γενιές. Με άλλα λόγια η κληρονομιά είναι σημαντική και δεν μπορεί να αναπαραχθεί.

Η διεύρυνση της έννοιας πολιτιστική κληρονομιά ως μια όλο και μεγαλύτερη ποικιλία των αντικειμένων της επιτρέπει ταυτόχρονα σε ένα όλο και αυξανόμενο κοινό να επωφεληθεί

από την άμεση ή έμμεση επίδραση που έχει η ανακήρυξη ενός πολιτιστικού αξιοθέατου σαν μέρος της κληρονομιάς.

Το σύμφωνο για την Διατήρηση της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς ορίζει την πολιτιστική κληρονομιά και την χωρίζει σε τρεις κατηγορίες:

- ❖ **Μνημεία:** αρχιτεκτονικά, αγάλματα και ζωγραφιές στα μνημεία, στοιχεία ή δομές με αρχιτεκτονικό χαρακτήρα, επιγραφές, σπηλιές, συγκροτήματα
- ❖ **Ανσάμπλ δομών:** ομάδες από αποκομμένες ή ομαδικές δομές οι οποίες χάρη στην αρχιτεκτονική τους, στην ενότητά τους ή στην ένταξή τους στο τοπίο έχουν εξαιρετική παγκόσμια αξία από ιστορική, καλλιτεχνική ή επιστημονική άποψη
- ❖ **Αντικείμενα/τόποι:** έργα ανθρώπινα ή αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης του ανθρώπου με τη φύση, όπως και ζώνες που συμπεριλαμβάνουν αρχαιολογικούς χώρους. Το σημαντικό είναι να έχουν εξαιρετική παγκόσμια αξία από ιστορική, αισθητική, λαογραφική ή ανθρωπολογική άποψη.

Όσον αφορά τα πολιτιστικά τοπία κατηγοριοποιούνται από την Επιτροπή για την Παγκόσμια Κληρονομιά της ΟΥΝΕΣΚΟ ως εξής:

- ❖ Σχεδιασμένα τοπία: τοπία σχεδιασμένα προσεκτικά και δημιουργημένα από τον άνθρωπο, όπως είναι οι ιστορικοί κήποι και τα πάρκα
- ❖ Επεξεργασμένα τοπία: συμπεριλαμβάνουν τοπία διατηρημένα ή δημιουργημένα, αποτέλεσμα κοινωνικής, οικονομικής, διοικητικής και/ή θρησκευτικής ανάγκης, τα οποία έχουν εξελιχτεί ως την τωρινή τους μορφή στο φυσικό πλαίσιο του περιβάλλοντός τους
- ❖ Συσχετισμένα τοπία: τοπία τα οποία συσχετίζονται με την θρησκευτική, καλλιτεχνική ή πολιτιστική επίδραση των φυσικών στοιχείων τονίζοντας περισσότερο την επίδραση παρά τα δημιουργημένα πολιτιστικά στοιχεία ή τα υλικά.

Στη Βουλγαρία ο Νόμος για την Πολιτιστική Κληρονομιά, δημοσιευμένος στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης, τεύχος 19 από τις 13.03.2009 και σε ισχύ από τις 10.04.2009, διατυπώνει το γενικό πλαίσιο για την ρύθμιση της πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία συμπεριλαμβάνει την υλική και την άυλη, την κινητή και την ακίνητη κληρονομιά, σαν κινητήρα της πολιτιστικής αξίας που φέρει την ιστορική μνήμη και την εθνική ταυτότητα αλλά και έχει επιστημονική και πολιτιστική σημασία:

1. ανασκαφές, αξιοθέατα, επίγειοι και υπόγειοι αρχαιολογικοί χώροι, όπως και κάτω από το νερό
2. ιστορικοί τόποι και συγκροτήματα
3. αρχιτεκτονικά αξιοθέατα και συγκροτήματα
4. λαογραφικά αξιοθέατα και συγκροτήματα
5. καλλιτεχνικά αξιοθέατα της κηπουρικής ή της αρχιτεκτονικής εξωτερικών χώρων
6. φυσικά αξιοθέατα συμπεριλαμβανομένου ανθρωπολογικά ευρήματα, παλαιολιθικά και φυτικά (καλλιέργειες)
7. βιομηχανική κληρονομιά
8. έργα εφαρμοσμένης τέχνης
9. παραδοσιακά επαγγέλματα

10. κληρονομιά σε ντοκουμέντα
11. οπτικοακουστική κληρονομιά
12. παράδοση και ρητή μετάδοση
13. λογοτεχνικά αξιοθέατα
14. έθιμα, τελετουργίες, γιορτές και πεποιθήσεις
15. μουσική, τραγούδια και χοροί
16. παραδοσιακή ιατρική
17. γαστρονομικές παραδόσεις και εθνολογία
18. λαϊκά παιχνίδια και αθλητισμός.

Αυτοί οι ορισμοί που προτείνει το ρυθμιστικό πλαίσιο της πολιτιστικής κληρονομιάς μπορούν να μπουν σε δυο κατηγορίες: υλική κληρονομιά, κινητή ή ακίνητη και άυλη κληρονομιά.

- Η υλική κληρονομιά μπορεί να περιγραφεί σαν έκφραση ή φυσικό σύμβολο της πολιτιστικής έκφρασης ή των παραδόσεων μιας κοινωνίας που ζει σε μια ορισμένη ζώνη. Τα μνημεία, οι παραδοσιακές δομές, οι αρχαιολογικές ανασκαφές, οι ναοί, οι ιστορικές πόλεις κ.ά. είναι παράδειγμα για αντικείμενα της υλικής κληρονομιάς
- Ακίνητη υλική κληρονομιά: αντικείμενα της υλικής κληρονομιάς που δεν μπορούν να μετακινηθούν από τη θέση τους (μνημεία, αρχαιολογικές ανασκαφές, κήποι κ.ά.)
- Κινητή υλική κληρονομιά: αυτού του είδους τα αντικείμενα μπορούν να μετακινηθούν από ένα μέρος σε άλλο: έργα τέχνης, εκθέματα, βιβλία, παραδοσιακά επαγγελματικά αντικείμενα κ.ά.
- Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί μη φυσική παρουσίαση της πολιτιστικής έκφρασης ή των παραδόσεων μιας κοινωνίας η οποία έχει ρίζες στις πολιτιστικές αξίες ή πρακτικές των προηγούμενων γενεών: μουσική, χορός, τοπικές παραδόσεις, παραδοσιακά επαγγέλματα, δόγματα, κοινωνικές αξίες, γλώσσα, θέτρο, λογοτεχνία κτλ.

ΦΥΣΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Κι εδώ παρατηρείται διεύρυνση της έννοιας. Η διεύρυνση της έννοιας «φυσική κληρονομιά», όπως και στην περίπτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς, δημιουργεί χώρο για έναν μεγαλύτερο αριθμό τύπων φυσικών πρώτων υλών που να προστατευτούν, διατηρηθούν και να επιστραφούν στην κοινότητα σε μια καλύτερη μορφή έτσι ώστε να μπορούν να αξιοποιηθούν.

Όπως στην περίπτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς, η φυσική κληρονομιά ορίζεται σαφώς από το Σύμφωνο για την Διατήρηση της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς:

- ❖ Τα φυσικά μνημεία αποτελούν φυσικές και βιολογικές δομές ή ομάδες από παρόμοιες δομές που έχουν εξαιρετική παγκόσμια αξία από αισθητική ή επιστημονική άποψη

- ❖ Οι γεολογικές και φυσιογραφικές δομές όπως και οι αυστηρά περιορισμένες ζώνες αποτελούν το οικοσύστημα των απειλούμενων με εξαφάνιση ζώων και φυτών που έχουν εξαιρετική παγκόσμια αξία από την άποψη της επιστήμης ή της διατήρησης
- ❖ Οι φυσικοί τόποι ή οι φυσικές, αυστηρά περιορισμένες ζώνες οι οποίες έχουν εξαιρετική παγκόσμια αξία από την άποψη της επιστήμης, της διατήρησης ή της φυσικής ομορφιάς.

Επιπλέον για τον πιο συγκεκριμένο ορισμό των εννοιών του Συμφώνου για την Παγκόσμια Κληρονομιά, το Σύμφωνο για την Βιολογική Ποικιλία, που εγκρίθηκε από τον ΟΗΕ το 1992, ορίζει το «οικοσύστημα» σαν «δυναμικό συγκρότημα φυτών, ζώων, μικροοργανισμών και μη οργανικού περιβάλλοντος τα οποία αλληλεπιδρούν μεταξύ τους σαν λειτουργική μονάδα». Όσον αφορά την βιοποικιλότητα πρόκειται για την ποικιλία των ζωντανών οργανισμών που προέρχονται από όλες τις δυνατές πηγές συμπεριλαμβανομένου τη γη, τη θάλασσα ή άλλα υδάτινα οικοσυστήματα και οικολογικά σύνολα από τα οποία είναι μέρος – με άλλα λόγια η βιοποικιλότητα συμπεριλαμβάνει την ποικιλία στο πλαίσιο των ειδών, μεταξύ των ειδών και σε επίπεδο οικοσυστημάτων.

Έτσι τα γενικά χαρακτηριστικά των πρώτων υλών της φυσικής κληρονομιάς αναφέρονται σε καλά οργανωμένες γεωγραφικές ζώνες, αναγνωρισμένες σαν τέτοιες, διοικούμενες με νομικά μέσα ή μέσα άλλης φύσης έτσι ώστε να επιτευχθεί διατήρηση της φύσης σε μακροπρόθεσμο πλάνο μέσω συσχετισμού με τα οικοσυστήματα τους και τις πολιτιστικές αξίες.

Ο Νόμος για τις Προστατευμένες Επικράτειες (1998) ορίζει 6 κατηγορίες Προστατευμένες Περιοχές (ΠΕ) που λαμβάνουν υπόψη τις σύγχρονες διεθνείς απαιτήσεις (τις κατηγορίες της Διεθνούς Ένωσης Προστασίας της Φύσης - International Union for Conservation of Nature / IUCN) και κατηγορίες που διαφοροποιούν τα φυσικά στοιχεία βάση της κατάστασής τους, του στάδιου διατήρησης, του στόχου και του καθεστώτος διοίκησής τους:

- Βιότοπος (κατηγορία I της IUCN) – ανακηρύσσονται υποδείγματα φυσικών οικοσυστημάτων που συμπεριλαμβάνουν χαρακτηριστικά ή/και εντυπωσιακά άγρια φυτικά ή ζωικά είδη όπως και τις περιοχές όπου ζουν (οικότοπους)
- Εθνικό πάρκο (κατηγορία II της IUCN) – ανακηρύσσονται επικράτειες που συμπεριλαμβάνουν φυσικά οικοσυστήματα με μεγάλη ποικιλία φυτικών και ζωικών ειδών και οικότοπων με χαρακτηριστικά και εντυπωσιακά τοπία και αντικείμενα του μη οργανικού περιβάλλοντος
- Φυσικά αξιοθέατα (κατηγορία III της IUCN) – ανακηρύσσονται χαρακτηριστικά ή εντυπωσιακά αντικείμενα της οργανικής και της ανόργανης φύσης
- Συντηρούμενος βιότοπος (κατηγορία IV της IUCN) – ανακηρύσσονται οικοσυστήματα που συμπεριλαμβάνουν σπάνια ή/και απειλούμενα με εξαφάνιση άγρια φυτικά ή ζωικά είδη όπως και τους οικότοπούς τους
- Φυσικό πάρκο (κατηγορία IV ή V της IUCN) – ανακηρύσσονται επικράτειες που συμπεριλαμβάνουν διάφορα οικοσυστήματα με ποικιλία φυτικών και ζωικών ειδών

και των οικότοπων τους όπως και χαρακτηριστικά, εντυπωσιακά τοπία και αντικείμενα του ανόργανου περιβάλλοντος

- Προστατευμένη Περιοχή (ΠΠ / κατηγορία IV και ή V της IUCN) – ανακηρύσσονται επικράτειες με χαρακτηριστικά και εντυπωσιακά τοπία και οικότοπους απειλούμενων από εξαφάνιση, σπάνιων ή ευάλωτων φυτικών και ζωικών ειδών και κοινωνιών που συμβιώνουν..

III. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΧΑΣΚΟΒΟ

Η θέση της περιφέρειας Χάσκοβο βρίσκεται στο νοτιοανατολικό μέρος της Νοτιοκεντρικής περιοχής της Βουλγαρίας. Η περιφέρεια συμπεριλαμβάνει 261 κατοικημένες περιοχές, οργανωμένες σε 11 δήμους: Χάσκοβο, Ντιμίτροβγκραντ, Χάρμανλι, Σιμεώνοβγκραντ, Σβίλενγκραντ, Ματζάροβο, Ιβάνηλοβγκραντ, Λιουμπίμετς, Μινεράλνι μπάνι, Σταμπολόβο και Τοπόλοβγκραντ με συνολική έκταση 5 543 χλμ².

Η περιφέρεια χαρακτηρίζεται με ποικιλία ανάγλυφου. Στην Βόρεια και Κεντρική

πλευρά βρίσκεται η πεδιάδα της Άνω Θράκης. Χαρακτηριστικό της περιοχής είναι οι χαμηλές γαίες δίπλα στα ποτάμια και το υψηλό επίπεδο των υπόγειων υδάτων που διευκολύνουν την γεωργία, την άρδευση και τις μεταφορές.

Μεγάλο μέρος από την επικράτεια της περιφέρειας στο Νότο αποτελείται από την Ανατολική Ροδόπη, βουνό με πλούσιο φυτικό και ζωικό κόσμο και από τις πλαγιές του βουνού Σακάρ. Η επίδραση της Μεσογείου, το γεωλογικό παρελθόν του βουνού και οι ιδιαιτερότητες του τοπικού βίου και πολιτισμού βοηθάνε για την διαμόρφωση και την συντήρηση διάφορων βιότοπων στους οποίους υπάρχει μεγάλη βιοποικιλότητα.

Το Χάσκοβο έχει καλά φυσικο-γεωγραφικά δεδομένα – μαλακό κλίμα, όμορφη και οικολογικά καθαρή φύση, πλούσια χλωρίδα και πανίδα με εξαιρετική βιοποικιλότητα, στην περιοχή υπάρχουν πολλά φυσικά αξιοθέατα. Έχουν διαπιστωθεί 1 950 είδη φυτών από 122 οικογένειες, 350 είδη πεταλούδες, 21 είδη ψαριών, 10 είδη αμφίβιων, 26 είδη ερπετών, 273 είδη πτηνών και 59 είδη θηλαστικών. Η περιοχή έχει επίσης πλούσια και ενδιαφέρουσα πολιτιστικο-ιστορική κληρονομιά που συμπεριλαμβάνει αρχιτεκτονικο-ιστορικά μνημεία από την Αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα,

αρχαιολογικούς θησαυρούς, μνημεία από την εποχή της Αναγέννησης /μοναστήρια, παλιά σπίτια και εκκλησίες/, ιστορικούς τόπους κ.ά. Στην περιοχή της Στράντζα Σακάρ και στην Ανατολική Ροδόπη παρατηρούνται μεγαλιθικά μνημεία, όπως και θρακικοί τάφοι.

IV. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Σε σχέση με την έρευνα της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς στην περιφέρεια Χάσκοβο, σε εκτέλεση του συμβολαίου με αντικείμενο «Ετοιμασία μεθοδολογίας και ερευνών» στο πλαίσιο του πρότζεκτ „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools” σε μετάφραση: «Προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς στην βουλγαρο-ελληνική διασυνοριακή περιοχή μέσω έξυπνων και ηλεκτρονικών εργαλείων» με ακρονύμιο „eTOURIST” στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG V-A „Ελλάδα –Βουλγαρία 2014-2020”, αριθμός αναφοράς 1714, Συμβόλαιο για Αφιλοκερδή Οικονομική Βοήθεια № B2.6c.07/09.10.2017, χρησιμοποιήθηκαν οι εξής μέθοδοι και τα εξής εργαλεία:

- ❖ Επισκόπηση και ανάλυση των πηγών πληροφοριών και των σχετικών εγγράφων
- ❖ Ανάλυση συγκεντρωμένης πείρας και διαπιστωμένων προβλημάτων
- ❖ Εκτίμηση ειδημόνων
- ❖ Δημοσκόπηση – συμπεριλαμβανομένου διατύπωσης ερωτήσεων και ετοιμασία πινάκων για την εισαγωγή και την επεξεργασία των πληροφοριών.

Μελετήθηκαν και εκτιμήθηκαν πολλές πηγές πληροφοριών, συμπεριλαμβανομένου στρατηγικών εγγράφων (Εθνική Στρατηγική για Βιώσιμη Ανάπτυξη του Τουρισμού στη Δημοκρατία της Βουλγαρίας 2014-2030, Περιφερειακό Σχέδιο Ανάπτυξης της Νότιας Κεντρικής Περιοχής 2014-2020, Νομαρχιακή Στρατηγική της περιφέρειας Χάσκοβο 2014-2020, Δημοτικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Δήμου Χάσκοβο 2014-2020, Στρατηγική για την Διαχείριση της Δημοτικής Ιδιοκτησίας στον Δήμο Χάσκοβο 2016-2019, Δημοτικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Δήμου Ντιμίτροβγκραντ 2014-2020, Στρατηγική για την Διαχείριση της Δημοτικής Ιδιοκτησίας του Δήμου Ιβάνηλοβγκραντ ως το 2019, Δημοτικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Δήμου Λιουμπίμετς 2014-2020, Δημοτικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Δήμου Ματζάροβο 2014-2020, Δημοτικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Δήμου Μινεράλνι μπάνι 2014-2020, Στρατηγική Τουριστικής Ανάπτυξης του Δήμου Μινεράλνι μπάνι 2014-2020, Δημοτικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Δήμου Σβίλενγκραντ 2014-2020, Δημοτικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Δήμου Σιμεώνοβγκραντ 2014-2020, Δημοτικό

πρόγραμμα Διοίκησης και Διαχείρισης της Δημοτικής Ιδιοκτησίας του Δήμου Σιμεώνοβγκραντ για το 2018, Δημοτικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Δήμου Σταμπολόβο 2014-2020, Στρατηγική για Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη στο Δήμο Σταμπολόβο 2014-2020, Στρατηγική για την διοίκηση της Δημόδιας Ιδιοκτησίας στο Δήμο Τοπόλοβγκραντ 2015-2019, Πρόγραμμα Τουριστικής Ανάπτυξης στο Δήμο Τοπόλοβγκραντ 2015-2020, Δημοτικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Δήμου Χάρμανλι 2014-2020, Στρατηγική για τη Διοίκηση της Δημοτικής Ιδιοκτησίας στο Δήμο Χάρμανλι 2014-2020 κ.ά.), πολλών ιστοσελίδων με στατιστικά στοιχεία συμπεριλαμβανομένου και αυτών του Επίσημου Τουριστικού πορτάλ της Βουλγαρίας, του Τουριστικού Κέντρου Πληροφοριών του Δήμου Χάσκοβο, του Τουριστικού Κέντρου Πληροφοριών του Δήμου Σταμπολόβο, του Τουριστικού Κέντρου Πληροφοριών του Δήμου Σβίλενγκραντ, του Τουριστικού Κέντρου Πληροφοριών του Δήμου Ιβάηλοβγκραντ κ.ά.

Συμπληρωματικά διεξήχθη και αντιπροσωπευτική έρευνα μεταξύ των ενηλίκων στην περιφέρεια Χάσκοβο με σκοπό να ερευνηθούν οι διαθέσεις, οι γνώμες και οι αντιλήψεις του πληθυσμού όσον αφορά την αναγνωρισιμότητα των αντικειμένων της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Ως αποτέλεσμα, σύμφωνα με τις επιλεγμένες μεθόδους και τα επιλεγμένα εργαλεία αναγνωρίστηκαν περίπου 200 αντικείμενα της πολιτιστικής κληρονομιάς και πάνω από 80 αντικείμενα της φυσικής κληρονομιάς στην περιφέρεια Χάσκοβο (Επισυννημμένο έγγραφο 1.1. Συστηματική βάση δεδομένων όλων των φυσικών και πολιτιστικών αξιοθέατων μαζί με τις πληροφορίες που συλλέχθηκαν γι' αυτά).

Δημοσκόπηση διεξήχθη την περίοδο Ιούλιο - Αύγουστο 2018 μεταξύ του πληθυσμού της περιφέρειας Χάσκοβο. Ετοιμάστηκε ερωτηματολόγιο (Επισυννημμένο έγγραφο 1.3.1.) και γνώμη για τα ζητήματα έδωσαν 402 άτομα επιλεγμένα μέσω επροσωπευτικής ποσόστωσης. Λαμβάνοντας υπόψη τα θέματα το ερωτηματολόγιο συμπεριλάμβανε μια σειρά ερωτήσεων δίχως διατυπωμένες από πριν απαντήσεις για να αποφευχθεί η υποβολή και να μετρηθούν με μεγαλύτερη ακρίβεια οι ελεύθεροι συσχετισμοί/γνώση για τα θέματα. Οι πληροφορίες συλλέχθηκαν με τη μέθοδο ημιτυποποιημένης συνέντευξης «πρόσωπο με πρόσωπο». Η έρευνα διεξήχθη και ηλεκτρονικά και το ερωτηματολόγιο (Επισυννημμένο έγγραφο 1.3.2.) στάλθηκε στα ηλεκτρονικά ταχυδρομεία περίπου 200 εκπροσώπων διάφορων ενδιαφερόμενων συμπεριλαμβανομένου στο υπουργείο Πολιτισμού, στο υπουργείο Γεωργίας, στο υπουργείο Τουρισμού, σε πολιτιστικά κέντρα, μουσεία, εκπροσώπους της νομαρχιακής και δημοτικής διοίκησης, στην Νομαρχιακή διεύθυνση «Γεωργία» της Περιφέρειας

Χάσκοβο, στην Εκτελεστική Υπηρεσία Περιβάλλοντος, αλλά στο ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο απάντησαν μόνο 10 άτομα.

V. ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Αφού τα αντικείμενα της φυσικής και της πολιτιστικής κληρονομιάς αναγνωρίστηκαν, άρχισε η ανάλυση και η εκτίμησή τους από την άποψη του κατά πόσο εύκολη είναι η πρόσβαση σ' αυτά και κατά πόσο είναι συντηρημένα. Για την διεξαγωγή της ανάλυσης και της εκτίμησης χρησιμοποιήθηκαν μέθοδοι ποιοτικής ανάλυσης, τεχνικές και εργαλεία για την συλλογή των πληροφοριών και την διεξαγωγή της ανάλυσης. Κατά τη μελέτη των ντοκουμέντων και των πληροφοριών εφαρμόστηκε η κλασική μέθοδος ποιοτικής ανάλυσης η οποία βασίζεται στον μηχανισμό εντύφησης στο περιεχόμενο και κατανόησης του νοήματος των διάφορων πηγών πληροφοριών και των συνδεδεμένων εγγράφων. Κάθε πηγή πέρασε από την αρχική της σε ερευνητική μορφή και αυτό επέτρεψε λογική δομή ερμηνείας του περιεχομένου κάθε πηγής η οποία βασίστηκε στα εξής χαρακτηριστικά: είδος και μορφή της πηγής, συμφραζόμενα, συγγραφέας, φερεγγυότητα σαν πηγή πληροφοριών, πραγματικό περιεχόμενο, αξιοπιστία της πληροφορίας, αξιολογικό περιεχόμενο.

Έγινε βαθύτατη και καθολική επισκόπηση των συλλεγμένων πληροφοριών το οποίο επέτρεψε να γενικευτούν και να αναλυθούν συμπεράσματα τα οποία χρησίμευσαν σαν εκτίμηση για το επίπεδο προσβασιμότητας και συντήρησης για την επίσκεψη στα φυσικά και τα πολιτιστικά αξιοθέατα στην επικράτεια της περιφέρειας Χάσκοβο. Η μελέτη συμπεριλάμβανε και επίσκεψη σε κάποια από τα αξιοθέατα για τα οποία έλλειπαν ή δεν υπήρχαν αρκετές πληροφορίες.

Κατά την ανάλυση και την εκτίμηση της προσβασιμότητας και της συντήρησης των φυσικών και των πολιτιστικών αξιοθέατων λήφθηκαν υπόψη οι εξείς ενδείξεις και τα εξής κριτήρια:

ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ		
ΔΕΙΚΤΗΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΟ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
Οδική υποδομή	Το αξιοθέατο είναι προσβάσιμο το λιγότερο από ασφαλτοστρωμένο δρόμο με όχημα	Σε περίπτωση που παρατηρούνται τρία από τα τέσσερα κριτήρια όσον αφορά τους δείκτες

	(συμπεριλαμβανομένου τζιπ)	δεχόμαστε πως το αξιοθέατο είναι προσβάσιμο αλλά το κριτήριο «Το αξιοθέατο είναι προσβάσιμο το λιγότερο από ασφαλτοστρωμένο δρόμο με όχημα» είναι υποχρεωτικό. Χωρίς αυτό ακόμα και αν ισχύουν τα υπόλοιπα τρία κριτήρια το αξιοθέατο θα θεωρείται μη προσβάσιμο.
Τουριστική υποδομή	Υπαρξη δομών τουριστικής διαμονής από τις οποίες να υπάρχει πρόσβαση προς το αξιοθέατο	
	Υπαρξη μονάδων εστίασης στις κατοικημένες περιοχές από τις οποίες υπάρχει πρόσβαση προς το αξιοθέατο	
Ενημερωτική υποδομή	Υπαρξη σήμανσης και πινάκων με πληροφορίες γύρω από το αξιοθέατο	
ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΓΙΑ ΕΠΙΣΚΕΨΗ		
ΔΕΙΚΤΗΣ	ΚΡΙΤΗΡΙΟ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
Φυσική κατάσταση	Η φυσική κατάσταση του αξιοθέατου να επιτρέπει την επίσκεψη	Άριστο επίπεδο συντήρησης
	Η φυσική κατάσταση του αξιοθέατου να επιτρέπει σε ορισμένο βαθμό την επίσκεψη αλλά να είναι απαραίτητο να ληφθούν μέτρα για την συντήρησή του	Ικανοποιητικό επίπεδο συντήρησης
	Η φυσική κατάσταση του αξιοθέατου να μην επιτρέπει την επίσκεψη και να είναι απαραίτητο να ληφθούν μέτρα για τη συντήρησή του	Πολύ κακό επίπεδο συντήρησης

Βάση των παραπάνω αναγνωρισμένων ενδείξεων και κριτηρίων η ανάλυση και η εκτίμηση, όσον αφορά την προσβασιμότητα και το επίπεδο συντήρησης για την

Το παρόν έγγραφο δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος "Πρόωθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της διασυνοριακής βουλγαρικής και ελληνικής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων" (eTOURIST), που χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα συνεργασίας Ελλάδας - Βουλγαρίας 2014 INTERREG VA -2020", Σύμβαση Επιχορήγησης B2.6γ.07 / 09.10.2017. Το Έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο Πρόγραμμα Συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα -Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.

επίσκεψη στα αξιοθέατα, έχουν γίνει στο Επισυνημμένο έγγραφο 1.2. «Ανάλυση και εκτίμηση της προσβασιμότητας και επίπεδο συντήρησης για την επίσκεψη στα αξιοθέατα».

VI. ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΞΙΟΘΕΑΤΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΣΤΟΧΕΥΜΕΝΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ /ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΧΑΣΚΟΒΟ/

Σαν αποτέλεσμα από την ανάλυση και την εκτίμηση της αναγνωρισιμότητας των αξιοθέατων (Δες το Επισυνημμένο έγγραφο 1.3 «Ανάλυση και εκτίμηση της αναγνωρισιμότητας των αξιοθέατων μεταξύ του πληθυσμού της στοχευμένης περιοχής /περιφέρεια Χάσκοβο/») μπορούν να βγουν τα εξής συμπεράσματα:

- ο ντόπιος πληθυσμός έχει σχετικά υψηλό επίπεδο γνώσης για τα αντικείμενα της φυσικής και της πολιτιστικής κληρονομιάς στην περιφέρεια Χάσκοβο
- τα αντικείμενα της φυσικής κληρονομιάς είναι λιγότερο γνωστά σε σύγκριση με αυτά της πολιτιστικής κληρονομιάς
- τα αντικείμενα της πολιτιστικής κληρονομιάς που αναφέρουν οι ερωτηθέντες δείχνουν μια αντικειμενική αναγνωρισιμότητα μιας και στη λίστα των αυθόρμητα αναφερόμενων αξιοθέατων υπάρχουν αξιοθέατα με πραγματικό καθεστώς μνημείου και τα περισσότερα είναι εθνικής σημασίας. Υπάρχουν όμως και άλλα τα οποία έχουν συμβολική αξία για τους ντόπιους (π.χ. το μνημείο της Παναγίας που χτίστηκε τα τελευταία χρόνια)
- τα αντικείμενα της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι σημαντικά πιο αναγνωρίσιμα από τους ντόπιους σαν εμβληματικά της περιφέρειας σε σύγκριση με τα αντικείμενα της φυσικής κληρονομιάς..

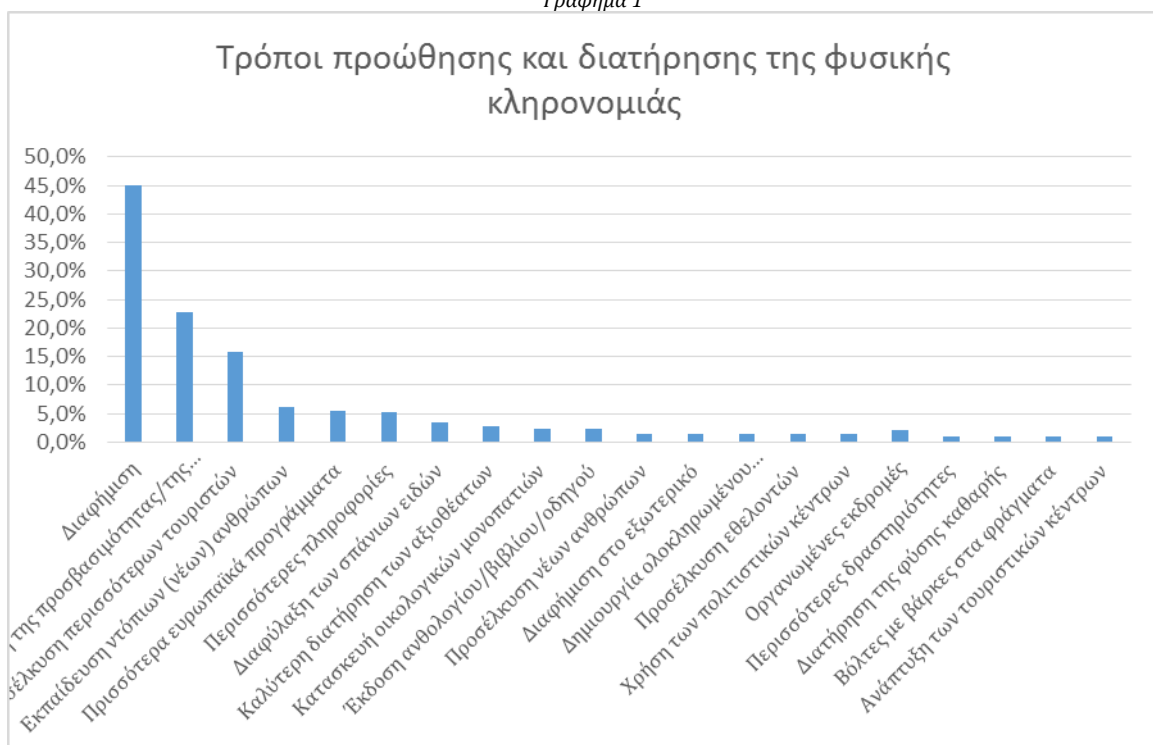
Στο πλαίσιο της ανάλυσης συμπεριλήφθηκαν ερωτήσεις σχετικές με το επίπεδο της εκμετάλλευσης των δυνατοτήτων για ανάπτυξη της περιφέρειας όσον αφορά την φυσική και την πολιτιστική κληρονομιά. Προς στιγμήν, κατά τους ερωτηθέντες, οι δυνατότητες για την ανάπτυξη των φυσικών και πολιτιστικών αξιοθέατων εκμεταλλεύονται σχεδόν στο ίδιο επίπεδο και μάλιστα σχετικά καλά – η μέση βαθμολογία είναι 5.16 για τα αντικείμενα της φυσικής κληρονομιάς και 5.11 για αυτά της πολιτιστικής κληρονομιάς με ανώτερη βαθμολογία το 7 (βαθμολογία από το 1 ως το 7 με το 1 να σημαίνει «σε πολύ χαμηλό βαθμό», το 4 να αποτελεί ουδέτερη εκτίμηση ενώ το 7 να σημαίνει «σε πολύ υψηλό βαθμό»). Η πιο υψηλή βαθμολογία για τα αντικείμενα της φυσικής κληρονομιάς είναι λογική μιας και 1) είναι λιγότερα από αυτά της πολιτιστικής κληρονομιάς και 2) γιατί για την δημοφιλή εμφάνιση της φυσικής κληρονομιάς γίνονται πολύ λιγότερα και δη να προστατεύεται από τις καταστροφές και να δημοσιοποιείται ενώ όσον αφορά την πολιτιστική κληρονομιά εκεί υπάρχει ανάγκη από ανακαίνιση/συντήρηση και ερμηνεία.

Έτσι λογικά στην ερώτηση τι πρέπει να γίνει για την δημοσιοποίηση και την

συντήρηση της φυσικής κληρονομιάς οι ερωτηθέντες θέτουν τρεις προτεραιότητες:

- διαφήμιση (45%);
- βελτίωση της προσβασιμότητας (22,8%);
- ενεργή προσέλκυση περισσότερων επισκεπτών (15,9%).

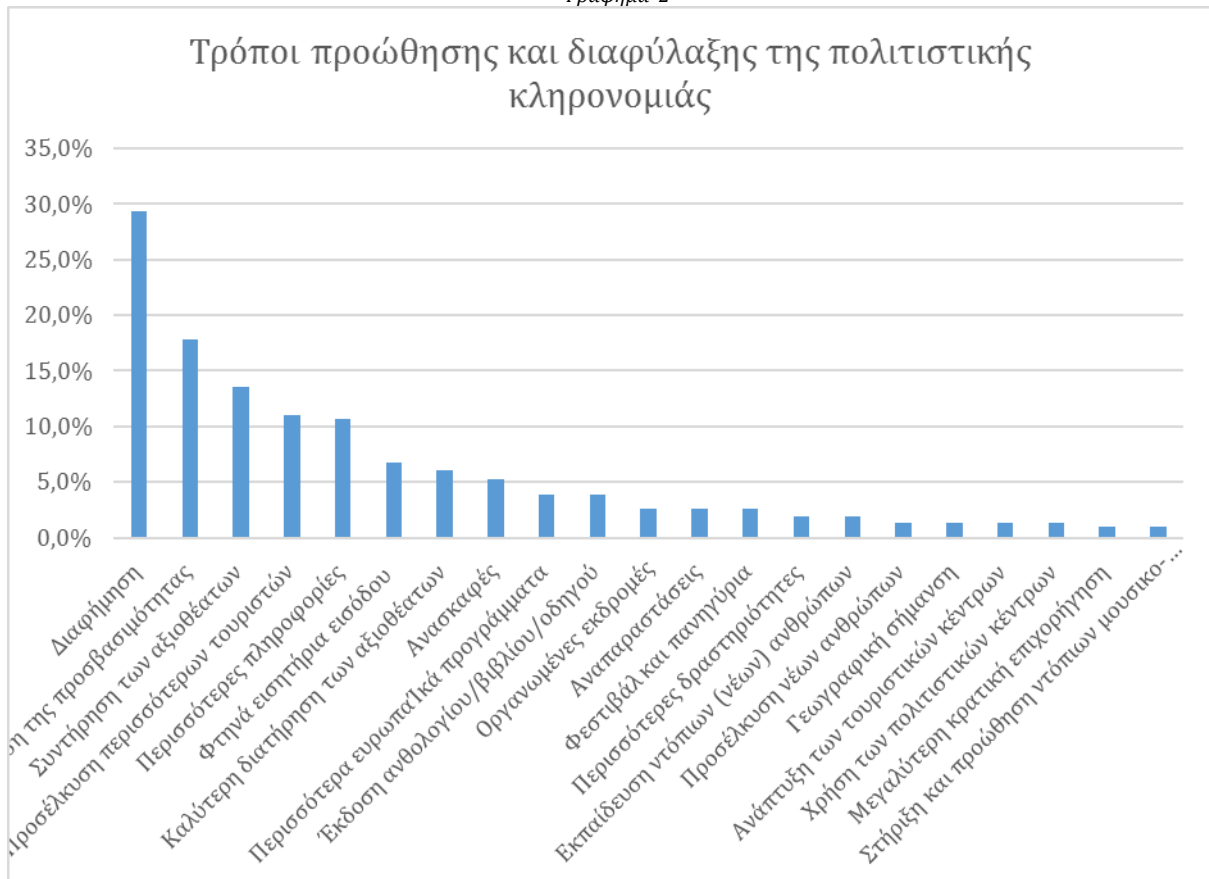
Γράφημα 1

Όσον αφορά την πολιτιστική κληρονομιά οι προτεραιότητες είναι τέσσερις:

- διαφήμιση (29,4%),
- βελτίωση της προσβασιμότητας (17,8%),
- συντήρηση των αξιοθέατων (13,6%)
- ενεργή προσέλκυση περισσότερων επισκεπτών (11%).

Γράφημα 2

Οι προτάσεις των ερωτηθέντων που δεν είναι ιδιαίτερα μαζικές είναι πολύ ενδιαφέρουσες και μπορούν να συνοψιστούν στις ακόλουθες βασικές κατευθύνσεις:

- να προσελκυστούν (συμπεριλαμβανομένου και να εκπαιδευτούν) μεγαλύτερες και ποικίλες ομάδες ντόπιων νέων ανθρώπων, συγκροτημάτων που ασχολούνται με πολιτισμό και τέχνη, εθελοντές όχι μόνο από την περιοχή, μέλη των πολιτιστικών κέντρων στην διαδικασία της συντήρησης και της δημοσιοποίησης των αξιοθέατων
- διοργάνωση και προώθηση περισσότερων ενδιαφερόντων και ελκυστικών δραστηριοτήτων για ομαδικές επισκέψεις όπως φεστιβάλ, αναπαραστές, βόλτες με βάρκες στα φράγματα, εκδρομές και επισκέψεις στα αξιοθέατα
- συστηματοποίηση της δημοσιοποιητικής δραστηριότητας, προσέλκυση επισκεπτών μέσω της ανάπτυξης περισσότερων τουριστικών κέντρων και δημιουργία ολοκληρωμένου/ακέραιου τουριστικού προϊόντος.

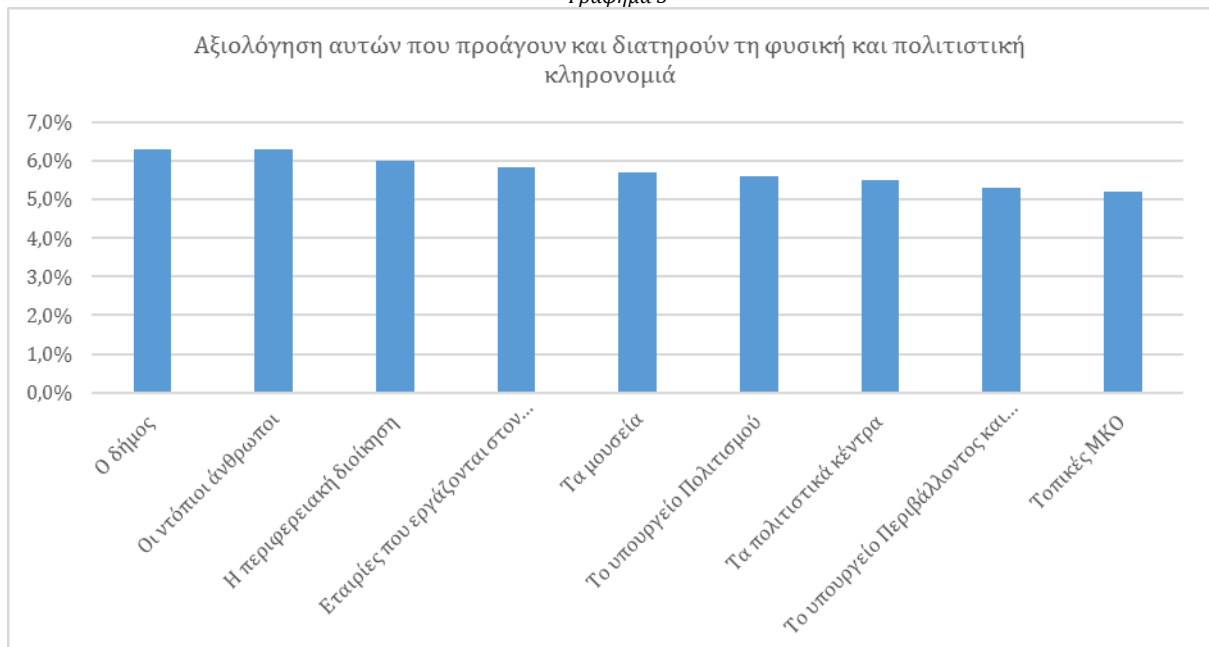
Για όλους τους προτεινόμενους υπεύθυνους οργανισμούς (δημόσια διοίκηση, επιχειρήσεις, ΜΚΟ, τοπικές κοινωνίες) γίνεται αποδεκτό πως παίζουν σημαντικό ρόλο για την συντήρηση και την δημοσιοποίηση της φυσικής και της πολιτιστικής κληρονομιάς – βαθμολογία πάνω από 5 για την σημασία του ρόλου βάση της ήδη γνωστής σκάλας από το 1 έως το 7.

Γίνεται ξεκάθαρο ότι είναι εξαιρετικά σημαντικός και ο ρόλος των τοπικών παραγόντων – οι δήμοι και οι ντόπιοι άνθρωποι (βαθμολογία πάνω από 6), όπως και των δημόσιων αρχών σαν υπεύθυνες για την εφαρμογή των κρατικών πολιτικών σε περιφερειακό επίπεδο (βαθμολογία 6). Αυτό από την μία δείχνει:

- τη σημασία του ρόλου του δήμου σαν πηγή πρωτοβουλίας σε τοπικό επίπεδο και σαν ηγέτη που προσελκύει την τοπική κοινότητα να δεσμευτεί
- την παρουσία επιπέδου ετοιμότητας της τοπικής κοινότητας να εργαστεί για συλλογικούς στόχους.

Ταυτόχρονα οι χαμηλότερες βαθμολογίες για το ρόλο των τοπικών ΜΚΟ (5,18) και των πολιτιστικών κέντρων (5,51) δείχνουν την ανάγκη αύξησης των δυνατοτήτων των μη κυβερνητικών οργανωτικών δομών σε τοπικό επίπεδο.

Γράφημα 3

VII. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΞΙΟΘΕΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗΣ

Όλα τα αναγνωρισμένα αξιοθέατα ήταν χρονολογημένα από την αρχή της μελέτης.

Η ιστορική χρονολόγηση είναι μεθοδολογία της ιστοριογραφίας. Πρόκειται για εργαλείο με το οποίο η μελέτη της ιστορίας χωρίζεται χρονολογικά σε κάμποσες συνοπτικές χρονολογικές περιόδους βάση χαρακτηριστικών διαφορών, ιδιαιτεροτήτων και σημείων αναφοράς στην εξέλιξη της ανθρωπότητας και του πολιτισμού.

Η κλασική ιστορική χρονολόγηση διαχωρίζει τις εξής εποχές:

1. Προϊστορία στην εποχή του Λίθου με ενδιάμεση εποχή την Χαλκολιθική – από 2.5 εκ. χρόνια π. Χ. έως 3300/3000 π. Χ.
2. Αρχαιότητα με γραφή κατά την εποχή του Χαλκού – από το 3300/3000 π. Χ. έως το 800 π. Χ.
3. Αρχαιότητα – από τον 8ο αιώνα π. Χ. ως τις αρχές του 6ου αιώνα μ. Χ.
4. Μεσαίωνας – από τις αρχές του 6ου αιώνα μ. Χ. ως τα τέλη του 15ου αιώνα μ. Χ.
5. Νέα Εποχή – από τα τέλη του 15ου αιώνα ως τα μέσα του 20ού αιώνα μ. Χ.
6. Σύγχρονη εποχή – από τα μέσα του 20ού αιώνα ως τις μέρες μας.

Βάση των προαναφερόμενων και της υπαγωγής τους σε συγκεκριμένη ιστορική περίοδο ο Εκτελεστής κατηγοριοποιεί τα αναγνωρισμένα αντικείμενα της πολιτιστικής κληρονομιάς στις εξής ιστορικές περιόδους /Επισυνημμένο έγγραφο 1.4. «Αξιοθέατα από την άποψη της ιστορικής τους χρονολόγησης»/:

1. προϊστορική – από 2.5 εκ. χρόνια π. Χ. έως 3300/3000 π. Χ.
2. αρχαία – από το 3300/3000 π. Χ. έως το 800 π. Χ.
3. αρχαία – από τον 8ο αιώνα π. Χ. ως τις αρχές του 6ου αιώνα μ. Χ.
4. μεσαιωνική – από τις αρχές του 6ου αιώνα μ. Χ. ως τα τέλη του 15ου αιώνα
5. νέα Εποχή – από τα τέλη του 15ου αιώνα ως τα μέσα του 20ού αιώνα μ. Χ.
6. σύγχρονη εποχή – από τα μέσα του 20ού αιώνα ως τις μέρες μας.

Προς στιγμήν η επιστήμη χρησιμοποιεί κάμποσες μεθόδους για την κατηγοριοποίηση των ιστορικών περιόδων των αντικειμένων της φυσικής κληρονομιάς:

- γεωλογική
- υδροχημική
- βιολογική
- γεωχημεία του εδάφους
- γεωγραφική ανάλυση πληροφοριών
- μέθοδοι εξ αποστάσεως κ.ά..

Μεταξύ των γεωλογικών μεθόδων υπάρχουν ορυκτολογική, πετρολογική, γεωμορφολογική, στρατηγραφική, ιζηματολογική κ.ά. Κάθε μια από τις μεθόδους μπορεί να δώσει λάθος χρονολόγηση αλλά όλες τους προϋποθέτουν δημιουργία

Interreg

Greece-Bulgaria

European Regional Development Fund

βάσεων δεδομένων που συμπεριλαμβάνουν λεπτομερείς τοπογραφικούς και γεωλογικούς χάρτες, χάρτες του υπέδαφους, δορυφορικές εικόνες, φωτογραφίες από αεροπλάνο, τρισδιάστατα μοντέλα του ανάγλυφου, εργαστηριακές μάκρο και μικρο-αναλύσεις των συστατικών του εδάφους κ.ά. Με αυτόν τον τρόπο περιγράφονται γεωχημικές, υδρολογικές ή γεωλογικές ιδιαιτερότητες των αντικειμένων που σε συνδυασμό δίνουν τη δυνατότητα να εξηγηθούν κάποια φυσικά φαινόμενα αλλά με τη χρήση αυτών των μεθόδων η μελέτη δεν τελειώνει. Σε αποτέλεσμα των αναλύσεων που έχουν διεξαχθεί μερικές φορές φτάνουμε σε ανεξήγητα φαινόμενα τα οποία μπορεί να μην χωράνε στις υπάρχουσες επιστημονικές θεωρίες. Τα νέα στοιχεία οδηγούν σε νέα ερωτήματα τα οποία μπορούν να απαντηθούν μέσω επιπλέον δειγμάτων, δημιουργία πιο λεπτομερών χαρτών, με πιο σύγχρονες αναλύσεις, με βελτίωση της ακρίβειας των εργαστηριακών ερευνών, με την διατύπωση καινούριων θεωριών κτλ. Η πιθανότητα να φτάσουμε ξανά σε ανεξήγητα φαινόμενα είναι μεγάλη και αυτό από την πλευρά του να μετατρέψει την συλλογή δεδομένων που αφορούν την χρονολόγηση των φυσικών αξιοθέατων σε μια ατελείωτη διαδικασία.

Στον ορισμό της χρονολόγησης των φυσικών αξιοθέατων λαμβάνεται υπόψη το γεγονός πως τα φαινόμενα αυτά διαμορφώνονται επί εκατομμύρια χρόνια, κατά τη διάρκεια διάφορων σταδίων εξέλιξης του πλανήτη, εξαρτώμενα από τις κλιματολογικές συνθήκες, τις γεωλογικές διαδικασίες, διάφορα φυσικο-γεωγραφικά και γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά κ.ά.

Εν κατακλείδι μπορούμε να ισχυριστούμε πως η περιφέρεια Χάσκοβο έχει τεράστιες δυνατότητες για την ανάπτυξη της πολιτιστικής και της φυσικής της κληρονομιάς. Επιθυμία για την ανάπτυξη αυτών των δυνατοτήτων βρίσκουμε στον Ειδικό Στόχο 1.2.2. «Ενθάρρυνση της ανάπτυξης βιώσιμου τουρισμού, βασισμένου στην φυσική και την πολιτιστική κληρονομιά» της Περιφερειακής Στρατηγικής για την Ανάπτυξη της Περιφέρειας Χάσκοβο για την περίοδο 2014-2020 αλλά το γεγονός πως μεγάλο μέρος από τα αναγνωρισμένα αντικείμενα της φυσικής και της πολιτιστικής κληρονομιάς από την αρχή της μελέτης δεν αναγνωρίζονται από τον ντόπιο πληθυσμό μας κάνει να σκεφτόμαστε πως τα μέτρα τα σχετικά με την δημοσιοποίηση της φυσικής και της πολιτιστικής κληρονομιάς δεν είναι αρκετά. Τα αξιοθέατα βρίσκονται σε κακή κατάσταση και δεν είναι καλή η προσβασιμότητα ως αυτά. Αυτό μειώνει επιπλέον τις δυνατότητες να αναπτυχθεί τουρισμός βασισμένος στη φυσική και την πολιτιστική κληρονομιά.

VIII. ΕΠΙΣΥΝΗΜΜΕΝΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

ΕΠΙΣΥΝΗΜΜΕΝΟ ΕΓΓΡΑΦΟ 1.1 ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΒΑΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΥΠΑΡΧΟΝΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΑΞΙΟΘΕΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ ΧΑΣΚΟΒΟ

ΕΠΙΣΥΝΗΜΜΕΝΟ ΕΓΓΡΑΦΟ 1.2. ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

ΕΠΙΣΥΝΗΜΜΕΝΟ ΕΓΓΡΑΦΟ 1.3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΞΙΟΘΕΑΤΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΣΤΟΧΕΥΜΕΝΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ /ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΧΑΣΚΟΒΟ/

ΕΠΙΣΥΝΗΜΜΕΝΟ ΕΓΓΡΑΦΟ 1.3.1. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΠΙΤΟΠΟΥ

ΕΠΙΣΥΝΗΜΜΕΝΟ ΕΓΓΡΑΦΟ 1.3.2. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ

ΕΠΙΣΥΝΗΜΜΕΝΟ ΕΓΓΡΑΦΟ 1.4. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΞΙΟΘΕΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗΣ

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Ιστορικό Μουσείο	πόλη Ντιμίτροβγκραντ	<p>Το Ιστορικό Μουσείο του Ντιμίτροβγκραντ είναι ένα πολιτιστικό και επιστημονικό ίδρυμα, που ιδρύθηκε το 1951. Ήταν το πρώτο στη Βουλγαρία Μουσείο Σύγχρονης Ιστορίας. Το προφίλ του μουσείου είναι ιστορικό και έχει τα εξής τμήματα:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Τμήμα Νέας και Νεότερης Ιστορίας - Τμήμα Εθνογραφίας - Καλλιτεχνικό Τμήμα - Πινακοθήκη «Πέτκο Τσοουρτουλιεβ» - Θυγατρικό παράρτημα - Σπίτι-Μουσείο του Πένιο Πένεφ - Τμήμα Αρχαιολογίας. <p>Σήμερα στο μουσείο εκτίθενται αντικείμενα από τη νεολιθική έως τη σύγχρονη εποχή, που παρουσιάζονται σε τέσσερις αίθουσες εκθέσεων.</p> <p>Η αίθουσα «Κίνημα εθελοντικής εργασίας στη Βουλγαρία» είναι μοναδική στη Βουλγαρία και αντανακλά ένα πολύπλοκο και αμφιλεγόμενο περίοδο του πρόσφατου παρελθόντος της Βουλγαρίας - από το 1945 έως το 1990. Στολές, σημαίες, βραβεία, φωτογραφίες και άλλα αντικείμενα από την καθημερινή ζωή των εθελοντών εργατών αποκαλύπτουν την ιστορία αυτού του κινήματος και βοηθούν τους επισκέπτες στο πνεύμα της περιόδου.</p> <p>Η αίθουσα «Ντιμίτροβγκραντ» παρακολουθεί την κατασκευή μιας από τις νεότερες πόλεις της Βουλγαρίας, η οποία στη δεκαετία του '50 του εικοστού αιώνα μετατράπηκε σε σύμβολο του σοσιαλισμού.</p> <p>Η αίθουσα Αρχαιολογίας παρουσιάζει αντικείμενα από τη ζωή των οικισμών του Δήμου του Ντιμίτροβγκραντ, μερικά από τα οποία έχουν συνεχή ανάπτυξη από τη νεολιθική περίοδο (6ος αι. Π.Χ.) μέχρι σήμερα.</p> <p>Μέρος της συλλογής του μουσείου είναι ο νεολιθικός άνθρωπος που ανακαλύφθηκε το 2009 κατά τη διάρκεια αρχαιολογικών ανασκαφών διάσωσης του μεσαιωνικού οικισμού στην περιοχή Καρά Ντερέ κοντά στο χωριό Κρουμ του Δήμου του Ντιμίτροβγκραντ. Ο σκελετός αποτελεί μέρος ενός νεολιθικού λατρευτικού συγκροτήματος, το οποίο είναι μοναδικό στο έδαφος της Βουλγαρίας και των γειτονικών χωρών. Αυτό το καθιστά μοναδικό από επιστημονική και εκθεσιακή άποψη. Част от фонда на музея е неолитният човек, открит през 2009 г. при спасителни археологически разкопки на средновековното селище в местността Кар дере до димитровградското село Крум. Сκεлетът е част от неолитен култов гробищен комплекс, който е единствен на територията на България и съседните страни. Именно това го прави уникален от научна и експозиционна гледни точки</p> <p>Η αίθουσα εκθέσεων του μουσείου είναι ένας χώρος ποικίλων και καταπληκτικών εκθέσεων, τόσο από το ταμείο του μουσείου όσο και από άλλα μουσεία και ιδρύματα.</p>
2	Σπίτι-μουσείο του Πένιο Πένεφ	πόλη Ντιμίτροβγκραντ	<p>Σπίτι-Μουσείο «Πένιο Πένεφ» στο Ντιμίτροβγκραντ αποτελεί πράξη ευχαριστίας, αγάπης και εκτίμησης για μια από τις πιο δραματικές και προκλητικές προσωπικότητες στη βουλγαρική ποίηση της δεκαετίας του '50 του εικοστού αιώνα - ο Πένιο Πένεφ. Το μουσείο διατρεί τη μνήμη για αυτόν, λέει την ιστορία του, δημοφιλώνει τα ποιήματά του.</p> <p>Το 1964 στο «Μουσείο της σοσιαλιστικής οικοδόμησης» στο Ντιμίτροβγκραντ εγκαινιάστηκε η έκθεση «Πένιο Πένεφ» που εξελίχθηκε σε μόνιμη έκθεση. Από το 1970 μετακόμισε στη λεωφόρο "Ντ. Μπλαγκόεφ" 9, στο σπίτι όπου έζησε ο ποιητής. Το 1980 η έκθεση μετονομάστηκε σε Σπίτι-Μουσείο του Πένιο Πένεφ - Ντιμίτροβγκραντ.</p> <p>Το μουσείο στεγάζει πάνω από 1.200 εκθέματα στο ταμείο του. Ανάμεσα στα πιο ενδιαφέροντα μουσειακά εκθέματα είναι τα χειρόγραφα των έργων του ποιητή και τα τετράδια με σημειώσεις, οι επιστολές, τα προσωπικά αντικείμενα και ένα πορτρέτο του Πένιο Πένεφ ζωγραφισμένο από τον γιο του - τον ζωγράφο Βλαντιμίρ Πένεφ. Το μουσείο διαθέτει οπτικοακουστικό σύστημα που επιτρέπει να ακουστούν οι πρωτότυπες απαγγελίες έργων του ίδιου Πένιο Πένεφ. Οι επισκέπτες μπορούν να δουν επίσης ταινίες αφιερωμένες στη ζωή και τη δημιουργικότητα του ποιητή.</p>
3	Πινακοθήκη	πόλη Ντιμίτροβγκραντ	<p>Η Δημοτική Πινακοθήκη «Πέτκο Τσοουρτουλιεβ» λειτουργεί ως συλλογή έργων τέχνης από το 1962. Ουσιαστικά, είναι ένα μουσείο τέχνης που αποθηκεύει περισσότερα από 2250 έργα από περίπου 400 καλλιτέχνες. Τα τμήματα είναι: Πίνακες, Γραφικά, Γλυπτικά, Σύγχρονη Τέχνη και Θεατρική αφίσα. Μαζί με τα έργα διακεκριμένων Βούλγαρων καλλιτεχνών, στη συλλογή παρουσιάζονται έργα καλλιτεχνών που έχουν συνδέσει το δημιουργικό τους μονοπάτι με το Δημητροβγκραντ.</p> <p>Η πινακοθήκη διαθέτει:</p> <ul style="list-style-type: none"> - μια σημαντική συλλογή θεατρικών αφισών Βουλγάρων και ξένων καλλιτεχνών. - πίνακες ζωγραφικής από τους συμμετέχοντες στις υπαίθριες συνεδρίες ζωγραφικής, - έργα του Συμποσίου Σύγχρονης Τέχνης «Στο δικό του πλαίσιο - Ντιμίτροβγκραντ», "και από το πρόγραμμα "Προσωπικότητες της δεκαετίας του '90", - ένα έργο του παγκοσμίου φήμης καλλιτέχνη Χρίστο Γιαβάσεφ (Κρίστο). <p>Η πινακοθήκη είναι η μοναδική στην χώρα όπου σώζεται ένα εκθέμα από την πρώτη εννοιολογική έκθεση στη Βουλγαρία - το «Θήκη - αρχείο του 88ου» του Νέντκο Σολάκοφ.</p> <p>Είναι ένα κέντρο έλξης για τους εραστές των εικαστικών τεχνών. Κάθε χρόνο, στις αιθουσές της οργανώνονται 10-12 εκθέσεις. Οι εκθέσεις από το ταμείο της πινακοθήκης και των φιλοξενούμενων καλλιτεχνικών μουσείων εναλλάσσονται με εκθέσεις σύγχρονων καλλιτεχνών που παρουσιάζονται μεμονωμένα ή συλλογικά. Στη πινακοθήκη παρουσιάζονται επίσης βιβλία και πραγματοποιούνται συναντήσεις με τους συγγραφείς τους, προβολές ταινιών, συναυλίες και πολλές μορφές εργαστηρίων.</p>
4	Δημοτικό Δραματικό Θέατρο «Απόστολ Καράμιτεφ»	πόλη Ντιμίτροβγκραντ	<p>Το Δημοτικό Δραματικό Θέατρο «Απόστολ Καράμιτεφ» - Ντιμίτροβγκραντ είναι ένα πολιτιστικό ίδρυμα με 60 χρόνια ιστορίας. Δημιουργήθηκε το 1953. Ήταν το μοναδικό κρατικό θέατρο σε μια μη περιφερειακή πόλη. Το θέατρο του Ντιμίτροβγκραντ διάνυσε περιόδους δυσκολιών και ακμής και το 1964 έκλεισε. Το κτίριο έγινε δεύτερη σκηνή του θεάτρου του Χάσκοβο. Το 1972 αποκαταστάθηκε και πάλι ως Κρατικό Δραματικό Θέατρο, το 1994 μεταμορφώθηκε σε ανοικτή θεατρική σκηνή «Απόστολ Καράμιτεφ» - Ντιμίτροβγκραντ. Από το 2011, με διάταγμα, έχει μετατραπεί σε Δημοτικό Δραματικό Θέατρο «Απόστολ Καράμιτεφ» - Ντιμίτροβγκραντ.</p> <p>Το 2006, το Δημοτικό Δραματικό Θέατρο «Απόστολ Καράμιτεφ» καθιέρωσε το βραβείο «Αγαπημένος 13" - ως υπόκληση στη μνήμη του προστάτη του θεάτρου, του μεγάλου Βούλγαρου ηθοποιού Απόστολ Καράμιτεφ. Ήταν μοναδικό στο είδος του βραβείου επειδή δίνεται από το ακροατήριο στον αγαπημένο του εκτελεστή, το αγαπημένο ακροατήριο της. 7 είναι οι ηθοποιοί στους οποίους απονεμήθηκε - ο Βαλεντίν Τάνεφ, ο Βλάχο Χρίστοφ, ο Χρίστο Μανασάσιεφ, ο Δασάλ Μπλατάνοφ, ο Καλίν Βαστάσιεφ και ο Γκεόργκι Γκεοργκίεφ Γκέρο.</p>
5	Πύργος διανομής ύδατος	πόλη Ντιμίτροβγκραντ	<p>Ο πύργος διανομής ύδατος θεωρείται ένα από τα σύμβολα της πόλης του Ντιμίτροβγκραντ. Η εγκατάσταση χτίστηκε αμέσως μετά την εγκαίνισή του σιδηροδρόμου του Μπαρόν Χιρς (τον Ιούνιο του 1873) και είναι ένα από τα παλαιότερα ιστορικά και αρχιτεκτονικά μνημεία της πόλης του Ντιμίτροβγκραντ.</p>
6	Αρχιτεκτονικό σύμπλεγμα στην Λεωφόρο «Τρέτι Μάρτ»	πόλη Ντιμίτροβγκραντ	<p>Η πόλη του Ντιμίτροβγκραντ έχει μοναδική εμφάνιση. Από τον Απρίλιο του 2014, η πόλη αποτελεί μέρος της 27ης Πολιτιστικής Διαδρομής προς το Συμβούλιο της Ευρώπης. Με την εμφάνισή της αποτελεί παράδειγμα και αναγνώριση της αξίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς των ολοκληρωτικών καθεστώτων του 20ου αιώνα και τη σύνδεσή τους με ορισμένες περιόδους της ευρωπαϊκής ιστορίας. Η Λεωφόρος «Τρέτι Μάρτ», η πλατεία και το σύνολο κτιρίων γύρω της είναι αντανάκλουν την αισθητική και το στυλ της συγκεκριμένης εποχής και αποτελούν ενδιαφέρον θέαμα για τους γνώστες του πολιτιστικού τουρισμού.</p>

7	Αρχιτεκτονικό σύμπλεγμα της κεντρικής περιοχής της πόλης	πόλη Ντιμίτροβγκραντ	Η λεωφόρος «Μπαλαγκάρια» - η λεωφόρος «Ντιμίταρ Μπαλαγκόφ» - το πάρκο «Μαρίτσα» και το σύμπλεγμα της πλατείας μπουροστά από το αναγνωστήριο «Χρίστο Μπίοτεφ» δηλώθηκαν αστική ακίνητη κληρονομιά με προκαταρκτική κατηγορία "εθνικής σημασίας".
8	εία «Μπαλαγκάρια» («της Βουλγαρίας»)	πόλη Ντιμίτροβγκραντ	Η πόλη του Ντιμίτροβγκραντ είναι από τις πόλεις που γνωρίζουν την ακριβή ημερομηνία γέννησής τους - την 2 Σεπτεμβρίου του 1947. Χτισμένη με τον ενθουσιασμό των νέων από 963 οικισμούς, σήμερα η πόλη είναι ένα είδος μουσείου, καθρέφτης του πνεύματος μιας εποχής που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της βουλγαρικής ιστορίας. Το κτίριο του Δήμου χτίστηκε το 1965. Το υψηλό οικοδόμημα 14 ορόφων συνδυάστηκε με ένα κτίριο κυκλικού σχήματος - τη ροτόντα. Στη Ροτόντα διαμορφώθηκε ένα πλαστικό χυτευμένο διάζωμα με μήκος 80 μέτρων, το οποίο παρουσιάζει μια σύνθεση φηγούρων με τίτλο «Η βουλγαρική ιστορία και η ιστορία του Ντιμίτροβγκραντ».
9	Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου	πόλη Ντιμίτροβγκραντ	Ο Ναός του Αγίου Δημητρίου στο Ντιμίτροβγκραντ είναι το παλαιότερο κτίριο της πόλης και χρονολογείται στο 1884. Σύμφωνα με το θρόλο η αυλή των 8 στρεμμάτων, που προορίστηκε για την κατασκευή εκκλησίας και σχολείου στο χωριό Καγιατζίκ (σημερινή συνοικία Ρακόβοκι της πόλης Ντιμίτροβγκραντ) δωρήθηκε από τον Τούρκο μπάη. Ο ναός χτίστηκε από τους κατοίκους του χωριού Καγιατζίκ. Η κατασκευή άρχισε το 1880 και τελείωσε το 1884 με εθελοντική εργασία, χρηματικές δωρεές και δωρεές σε υλικά ολοκληρω του πληθυσμού. Οι εικόνες της εκκλησίας που επίσης δωρίστηκαν από τους κατοίκους του χωριού Καγιατζίκ, είναι από τη Σχολή «Ζωγράφσκα» και είναι περίπου τρεις αιώνες παλαιότερα σε σύγκριση με το ίδιο το ναό. Στο δυτικό τμήμα της αυλής υπάρχει ένα παρεκκλήσι "Ανάσταση του Χριστού". Η αρμονία του τόπου επιτυγχάνεται με τον πλούσιο, όμορφο και καλά διατηρημένο κήπο. Το 1974, η εκκλησία κηρύχθηκε μνημείο πολιτισμού.
10	Εθνικό Αστρονομικό Παρατηρητήριο και Πλανητάριο «Τζορντάνο Μπρούνο»	πόλη Ντιμίτροβγκραντ	Το Πλανητάριο, που ιδρύθηκε το 1962, είναι το πρώτο στη Βουλγαρία. Η «Αίθουσα Αστεριών» του είναι εξοπλισμένη με δύο τηλεσκόπια και έχει χωρητικότητα 60 θέσεων.
11	Φεοδύο "Μπλέονα"	Στην περιοχή Καλέτο/Νουρχάνα του Δήμου του Ντιμίτροβγκραντ	Ένα από τα πιο διάσημα φρούρια του Μεσαίωνα. Σύμφωνα με τους ιστορικούς, ταυτίζεται με τον Μπλιόσιμος, τον Μπλιόσιμον ή την Μπλέονα. Μια αληθινή ακμή η Μπλέονα βιώνει κατά τη διάρκεια της βυζαντινής κυριαρχίας του 11ου - 13ου αιώνα, όταν έγινε πραγματικό πνευματικό και στρατιωτικό κέντρο. Τις μέρες μας, εκεί χτίστηκε το παρεκκλήσι του Αγίου Μηνά, όπου υπάρχει μια εικόνα του Αγίου Μάρτυρα Μηνά, για την οποία ο λαός πιστεύει ότι διαθέτει θεραπευτική δύναμη.
12	Θρακικό ιερό των νυμφών και της Αφροδίτης	Χωριό Κασνάκοβο, περιοχή «Γκισούρ Μπιουνάφ», 1 χλμ νοτιοανατολικά	Το μόνο καλά διατηρημένο στη Βουλγαρία «Ιερό των Νυμφών και της Αφροδίτης» βρίσκεται περίπου 500 μέτρα βορειοανατολικά του χωριού Κασνάκοβο του Δήμου του Ντιμίτροβγκραντ. Βρίσκεται σε μια όμορφη περιοχή. Το ιερό, που χτίστηκε τον 2ο - 4ο αιώνα, είναι ένα μικρό μέρος του μεγάλου κτήματος του Ρωμαίου άρχοντα Θρακικής καταγωγής του Τίτου Φλάβιου. Ξέρομε το όνομά του από την καλά διατηρημένη μέχρι τις μέρες μας επιγραφή πάνω από την κεντρική πηγή, που λέει: «Καλή τύχη! Ο Τίτος Φλάβιος Μπέπιουκέντ Εομπενάριος και η σύζυγός του Κλάβντια Μοντάνα έκαναν και αφιέρωσαν το σιντριβάνι στις νύμφες και στη Αφροδίτη». Περιλαμβάνει απομεινάρια θρησκευτικών κτιρίων που χρονολογούνται από τον 2ο αιώνα, ρωμαϊκή βίλα από το 3ο αιώνα, αφιέρωτο από το 4ο αιώνα και τρεις πηγές που αρχιτεκτονικά διαμορφώθηκαν σε σιντριβάνια τοποθετημένα πάνω σε μια έλλειψη. Οι πρώτες αρχαιολογικές ανασκαφές έγιναν κατά την περίοδο 1945-1946, στο ιερό λειτουργεί ένα κέντρο πληροφοριών. Οι θρόλοι λένε ότι σε αυτό το γραφικό μέρος του βράδου, οι όμορφοι φίλοι της φύσης - οι νύμφες - χορεύουν. Σύμφωνα με τη λαϊκή πίστη, αν οι γυναίκες πίνουν νερό από την πηγή, συλλαμβάνουν πιο εύκολα και γεννούν πανέμορφα αγόρια. Οι υπερφυσικές θεραπευτικές ιδιότητες του νερού της πηγής είναι πολύ γνωστές. Για αυτό, από αμνημονεύτων χρόνων, την ημέρα του Σπας εδώ συγκεντρώνονται άνθρωποι από παντού για να προσεύχονται για υγεία και γονιμότητα. Το 1968 το ιερό ανακηρύχθηκε πολιτιστικό μνημείο εθνικής σημασίας.
13	Φρούριο στην περιοχή «Χιοάρα»	χωριό Στάλεβο	Το φρούριο κοντά στο χωριό Στάλεβο του Δήμου του Ντιμίτροβγκραντ βρίσκεται στην περιοχή „Χιοάρα». Χτίστηκε ήδη από τους Θράκες, αλλά έγινε δημοφιλής κατά τον Μεσαίωνα. Κάποιοι από τους ερευνητές εντοπίζουν ως η αρχαία πόλη Μιλέονα. Ο θρόλος λέει ότι εκεί ακριβώς, στις 9 Μαρτίου του 1230, ο Βούλγαρος τσάρος Ιωάννης Β΄ Ασέν παρακολούθησε και οδήγησε τη μάχη της Κλοκότνιτσα. Αυτή είναι μία από τις μεγαλύτερες ήττες της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, κατά την οποία πιάστηκε αιχμάλωτος ο ίδιος ο Θεόδωρος Κομνηνός Δούκας της Ηπείρου. Μετά τη μάχη ο Βούλγαρος ηγέτης διέταξε να χτιστεί ένα παρεκκλήσι προς τιμήν της νίκης του οποίου ονομάστηκε "Αγ. Σαράντα μάρτυρες". Χάρη στους πατριωτικούς Βούλγαρους το παρεκκλήσι εξακολουθεί να υπάρχει και σήμερα. Κάτω από την κορυφή υπάρχει μια μεγάλη πέτρα που ονομάζεται «Καζάνιστο» ή το Βήμα του Κραλι Μάρκο. Σε αυτή υπάρχει μια σκαλιωμένη τρύπα που μοιάζει με βραστήρα και στην οποία έχει νερό, ακόμη και στη μεγαλύτερη ζέση και καύσωνα. Το σχήμα ενός τεράστιου βήματος βρίσκεται δίπλα της, λένε ότι ο ίδιος Κραλι Μάρκο πάτησε εκεί και γι' αυτό το ονομάζουν Βήμα του Κραλι Μάρκο.
14	Υπαίθρια Γκαλερί	χωριό Κρέποιστ	Μοναδικές τοιχογραφίες των αδελφών - ζωγράφων Χρίστο και Πάντο Πάνεβι - διακοσμοούν όλα τα δημόσια κτίρια στο χωριό Κρέποιστ του δήμου Ντιμίτροβγκραντ. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο το χωριό είναι γνωστό ως «Υπαίθρια Γκαλερί» και οι άνθρωποι εκεί είναι υπερήφανοι για τα έργα των αδελφών που ζωγράρισαν το σχολείο, το δημαρχείο, την υγειονομική υπηρεσία, το αναγνωστήριο, το παρεκκλήσι, την εκκλησία. Τοιχογραφίες υπάρχουν επίσης στο σπίτι τους. Την πρώτη τους τοιχογραφία ο Χρίστο και ο Πάντο Πάνεβι έκαναν ακόμη το 1997 οδηγούμενοι από την ευγενική επιθυμία να δωρίσουν κάτι στην πατρίδα τους. Η ιδέα τους βρήκε ζεστή υποδοχή και έτσι, με ενθουσιασμό, οι δύο τους συνεχίζουν το έργο τους μέχρι σήμερα. Οι κάτοικοι του μεγαλύτερου χωριού του Δήμου Ντιμίτροβγκραντ εξερευνούν τις δυνατότητες ενσωματώσε στο βιβλίο πανκόσμιων οσκό του Γκίνες.
15	Εκκλησία των Ισαποστόλων Κωνσταντίνου και Ελένης	χωριό Κρέποιστ	Χτίστηκε το 1874 με πρωτοβουλία πατριωτών κατοίκων του χωριού. Η εκκλησία είναι ένα ορθόγωνιο πέτρινο κτίριο με στέγη με δύο πλαγιές, είναι τρικλιτή και με αψίδα. Οι λάτρες των βουλγαρικών αρχαιοτήτων και της χριστιανικής εικονογραφίας θα βρουν στο ναό θαυμάσια και ελάχιστα γνωστά έργα των Βουλγαρών μαστόρων εικονογράφων. Οι περισσότερες εικόνες ζωγραφίστηκαν από τον Νικόλα Ντάντσοφ, φέρουν την υπογραφή του και χρονολογούνται από το 1874. Οι εικόνες και οι τοιχογραφίες σε όλη την εκκλησία έχουν ισχυρό αντίκτυπο στους επισκέπτες.
16	Εθνογραφική Συλλογή «Ντιάκο Πένεφ» στο αναγνωστήριο «Προσβέτα-1896»	πόλη Μεριτολέρι	Προς τιμήν της 1300ης επετείου από την εγκαθίδρυση του βουλγαρικού κράτους, το 1980 σε μια αίθουσα του αναγνωστηρίου της πόλης Μεριτολέρι, εγκαταστάθηκε μια εθνογραφική μουσειακή συλλογή. Με την πάροδο του χρόνου η εθνογραφική συλλογή έχει γίνει ένας χώρος όπου μπορεί κανείς να παρακολουθήσει την ιστορία της πόλης και η οποία μεταδίδει στις γενιές ολόκληρη την πολιτιστική κληρονομιά του οικισμού. Τα εκθέματα που συγκεντρώθηκαν στην αίθουσα είναι όλα δωρεά από πατριώτες κάτοικοι της πόλης Μεριτολέρι.
17	Εκκλησία του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού	πόλη Μεριτολέρι	Χτίστηκε το 1858 στην τοποθεσία του παρεκκλησίου του Αγίου Νικόλαου. Οι οικοδόμοι ήταν από την πόλη Μεριτολέρι, ενώ ως μαστοροί κατασκευαστές απασχολήθηκαν οι Ούστα Μανόλ και Ούστα Πασιόλ από το χωριό Γιούδοβο. Αυτή είναι μια από τις πρώτες εκκλησίες στην περιοχή του Χάσκοβο. Το 1928, όταν ο σεισμός υπέστη σοβαρές ζημιές, ο ναός καταστράφηκε εν μέρει, αλλά αργότερα αποκαταστάθηκε - έγιναν επισκευές και μια επέκταση στο πίσω μέρος του κτιρίου. Χτίστηκε ένα όμορφο ψηλό καμινάρι. Η τελική αποκατάστασή του ολοκληρώθηκε το 1930. Ο ναός είναι ένα πολύτιμο ιστορικό μνημείο. Οι εικόνες ζωγραφίστηκαν από τον αναγεννησιακό ζωγράφο Ντιμίταρ Αντόφ - ντόπιος του Τοιπάν. Η κατασκευή και η αρχιτεκτονική του κτηρίου του ναού εξακολουθούν να εκπλήσσουν τους επισκέπτες.
18	Ο χριστιανικός σταυρός	χωριό Κρουμ	Στις 5 Μαΐου 2014, ένας 15μετρος χριστιανικός σταυρός αγιάστηκε κοντά στο χωριό Κρουμ του Ντιμίτροβγκραντ. Είναι κατασκευασμένος από μέταλλο και πάνω του τοποθετήθηκαν φώτα για να λάμψει το βράδυ. Η ιδέα της ανύψωσης του σταυρού ανήκει στους κατοίκους του χωριού, και ο στόχος του ήταν να ενώσει τους ανθρώπους, να τους προστατέσει και να τους κάνει καλύτερους. Βρίσκεται στον υψηλότερο λόφο πάνω από το χωριό Κρούμ, στην περιοχή „Γκίτσιτσα». Το σύμβολο της χριστιανικής πίστης είναι χτισμένο εξ ολοκλήρου με χρήματα από δωρεές. Η ιδέα είναι να υπενθυμίσει στους ανθρώπους ότι το πνευματικό είναι σημαντικότερο από το υλικό.
19	Μονή της Παναγίας	χωριό Ντόμριτς	Ένας κάτοικος του χωριού το 1886, μέσα από ένα όνειρο, ανακάλυψε μια ιερή πηγή στα χωράφια του και τα δώρισε για την κατασκευή ενός παρεκκλησίου. Ο ιερός χώρος αποκαταστάθηκε κυρίως μετά το 2000. Το παλιό παρεκκλήσι ανακαίνιστηκε και χτίστηκε ένα διώροφο κτήριο με υπνοδωμάτια. Κάθε χρόνο, την παραμονή της Κοίμησης της Θεοτόκου πολλοί άνθρωποι έρχονται για να τιμήσουν τη Μητέρα του Θεού. Δίπλα στις εξωτερικές πόλες του μοναστηριού χτίστηκε μια όμορφη βρύση, από την οποία αντὶ μπορούν να γεμίσουν τα μπουκάλιά τους με το θεραπευτικό νερό της ιερής πηγής.

20	Εκκλησία του Αγίου Χαραλάμπους	Χωριό Τσερνογκόροβο	Χτίστηκε το 1863 από τον μάστορα Ούστα Κώστα από το χωριό Ουστόβο. Ζωγραφίστηκε το 1864 από τον Αλεξίου Εικονογράφο. Σύμφωνα με την λαϊκή παράδοση, οι κάτοικοι του Τσερνογκόροβο επέλεξαν το όνομα του ναού, επειδή κάθε χρόνο, την ημέρα που αφιερώθηκε στον άγιο, στις 11 Φεβρουαρίου, ένα μεγάλο ελάφι έβγαινε από το δάσος για να θοισαστεί. Η εκκλησία " του Αγίου Χαραλάμπους έχει 38 εικόνες, μερικές με ημερομηνία και τα ονόματα των εικονογράφων που εργάστηκαν στη δεκαετία του 60 του 19ου αιώνα. Εκτός από τις βιβλικές σκηνές, ενδιαφέρον παρουσιάζει μια σκηνή ενός άγνωστου εικονογράφου που απεικονίζει τρεις σιτίες σκλάβους με βασιλιά δεσπότη.
21	Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου	χωριό Γιάμπαλκοβο	Χτίστηκε το 1842 κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας. Το πρόσχημα για την οικοδόμησή του ήταν ότι χτίζεται ένα νέο σπίτι στον κρηά του χωριού Καλίν. Ο μεγάλος σεισμός του Τσιρπάν του 1928 κατέστρεψε την εκκλησία. Αναστηλώθηκε το 1930 με κεφάλαια από το Ταμείο «Ντεποζέ» και δωρεές από ολόκληρο το χωριό. Το 1950 ζωγραφίστηκε από τον εικονογράφο Πέταρ Τζάμτζεφ από το Πλόβνιτς. Το κτίριο της εκκλησίας είναι ογκώδες, χτισμένο με τούβλο, με στέγη με δύο πλαγιές και ανοιχτή γκαλερί από τα δυτικά προς τα νότια. Ο πύργος του καμπαναριού είναι χτισμένος στη βορειοδυτική γωνία με είσοδο από την γκαλερί στα δυτικά. Κοντά στην εκκλησία υπάρχει επίσης μια άγια πηγή.
22	Εκκλησία του Αγίου Γεωργίου του Νικηφόρου	χωριό Μπιντρόβο	Χτίστηκε το 1858 χάρη στον πλούτο και τη γενναιοδωρία του Χατζή Γεωργίου, ο οποίος έλαβε άδεια κατασκευής εκκλησίας το 1856. Ολόκληρο το χωριό συμμετείχε με την εργασία του στην κατασκευή του ναού. Η εκκλησία χτίστηκε από πέτρα, έχει αψίδα και στέγη με δύο πλαγιές. Οι εικόνες ζωγραφίστηκαν το 1859-1860 από τον Νικόλα τον Ζωγράφο. Στη βορειοανατολική γωνία της εκκλησίας χτίστηκε ένα οκτάπλευρο πέτρινο καμπαναριό.
23	Εκκλησία του Αγίου Γεωργίου του Νικηφόρου	χωριό Γκόροκι Τζβορ	Η παλαιότερη εκκλησία στο Δήμο του Ντιμίτροβγκραντ, ο Ναός του Αγίου Γεωργίου του Νικηφόρου στο χωριό Γκόροκι Τζβορ χτίστηκε το 1854. Οι τοιχογραφίες του ναού έχουν υψηλή καλλιτεχνική αξία. Είναι γνωστό ότι ο επικεφαλής εικονογράφος ήταν ο Γκεόργκι Νταντούφ Λούκοφ (Πόγκγεοργκιέφ) από τον Τσιρπάν. Η εκκλησία είναι μνημείο πολιτισμού εθνικής σημασίας από το 1964.
24	Εκκλησία του Αγίου Ιβάν της Ρίλας	χωριό Ντόμπριτς	Η εκκλησία του χωριού που αφιερώθηκε στον Άγιο Ιβάν της Ρίλας χτίστηκε το 1880.
25	Εκκλησία του Αγίου Γεωργίου	χωριό Μπροντ	Η εκκλησία του χωριού χτίστηκε το 1938.
26	Εκκλησία του Προφήτη Ηλία	χωριό Μ. Ασένοβο	Η εκκλησία του χωριού χτίστηκε το 1884.
№	ΦΥΣΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Πάρκο «Ν. Ι. Βασιτόροφ»	πόλη Ντιμίτροβγκραντ	Είναι το παλαιότερο πάρκο στο Ντιμίτροβγκραντ και περιλαμβάνει 821 εκτάρια λιβάδια και 40χρονό δάσος βελανιδιάς. Στο δάσος διαμορφώθηκαν μονοπάτια και φυτεύθηκαν διακοσμητικοί θάμνοι και δέντρα κατά μήκος του κεντρικού χώρου περπάτου και στα λιβάδια. Το πάρκο χτίστηκε για πολύ μικρό χρονικό διάστημα - μόνο για δύο χρόνια το 1955 και το 1956, κυρίως με εθελοντική εργασία. Στο πάρκο βρίσκεται ο ζωολογικός κήπος, ο οποίος απολαμβάνει το μεγάλο ενδιαφέρον των παιδιών. Εκεί μπορούν να παρατηρηθούν διάφορα είδη - από εξωτικά πουλιά έως αρκούδες. Τα ηλιακά παγκάκια και τα σκιερά μονοπάτια προσελκύουν κατοίκους και επισκέπτες της πόλης. Στο πάρκο βρίσκονται επίσης το Αστρονομικό Παρατηρητήριο και το Πλανητάριο «Τζορντάνο Μπρόνο». Η Αίθουσα Αστεριών του είναι εξοπλισμένη με δύο τηλεσκόπια και έχει χωρητικότητα 60 θέσεων.
2	Πάρκο «Πένιο Πένεφ»	πόλη Ντιμίτροβγκραντ	Το μνημειακό πάρκο «Πένιο Πένεφ» είναι ένα από τα εμβληματικά αξιοθέατα του Ντιμίτροβγκραντ. Το πάρκο εκτείνεται σε 365 στρέμματα και είναι μοναδικό με τα 92 είδη δένδρων, θάμνων και λουλουδιών του. Τα γλυπτά, τα χαραγμένα ποιήματα, τα λιθόστρωτα άσπρα μονοπάτια με ασβεστολιθικά κράσπεδα, τα γραφικά περάσματα και οι ψηφιδωτές σκάλες, οι καταράκτες και τα σιντριβάνια είναι καινοτομίες στην αρχιτεκτονική τοπίου της Βουλγαρίας κατά τις δεκαετίες του '50 και του '60 του 20ου αιώνα. Το πάρκο βρίσκεται στο νότιο τμήμα του Ντιμίτροβγκραντ. Έχει ένα όμορφο πανόραμα προς την πόλη. Διοικρίζεται για τη δική του πρωτότυπη εμφάνιση. Με τα χρόνια το πάρκο έχει γίνει ένας προτεινόμενος χώρος για πολιτιστικές εκδηλώσεις - αυτοσχέδιες λογοτεχνικές αναγνώσεις, συναυλίες, ρεσιτάλ κλπ., όπως και ένα αντιπροσωπευτικό μέρος για όλους τους επισκέπτες της πόλης και τις επίσημες αντιπροσωπείες.
3	Πάρκο Μαρίτσα	πόλη Ντιμίτροβγκραντ	Το πάρκο «Μαρίτσα» βρίσκεται στη δεξιά όχθη του ποταμού Έβρου, σε μια υπέροχη ποτάμια αναβαθμίδα. Στο πάρκο φυτεύθηκαν πολλά δέντρα και θάμνοι. Αυτό είναι το μεγαλύτερο από τα τρία πάρκα στο Ντιμίτροβγκραντ. Στην αρχή είχε μια πισίνα, ένα εστιατόριο, ακόμη και ένα τεχνητό ποτάμι όπου ήταν δυνατή η πλεύση με μικρά σκάφη. Το πάρκο έχει πολλά πλατιά και μακρά μονοπάτια.
4	Προστατευόμενη περιοχή Ζλάτο πολέ (Χρυσό πεδίο)	χωριά Ζλάτο Πολέ, Μπροντ και Ράινοβο	Ο μεγαλύτερος υδροβιότοπος φυσικού χαρακτήρα κατά μήκος του ποταμού Έβρου. Η έκταση της προστατευόμενης περιοχής είναι 84,79 εκτάρια. Καλύπτει τμήματα των περιοχών των χωριών Νόβα Νατέζντα (του Δήμου Χάσκοβο), Μπροντ, Ράινοβο και Ζλάτο Πολέ (του Δήμου Ντιμίτροβγκραντ). Περιλαμβάνει ένα συγκρότημα διασυνδεδεμένων υδάτινων λεκανών διαφορετικού σχήματος, μεγέθους και βάθους, καμιώνες και τύφες, νησιά και βοσκοτόπους. Είναι ενδιάμεσα ποικλών ειδών φυτών και ζώων που απειλούνται με εξαφάνιση και προστατεύονται, όπως το λευκό κρίνο, ο μικρός κορμωρόνος, ο ήταυρος, ο κοινός κύνκος και ο αγριόκύνκος και άλλα είδη υδρόβιων πτηνών, καθώς και η στικτή νεροχελώνα.
5	Προστατευόμενη περιοχή "Προπάνταλοτο μπλάτο" ("Το Βυθισμένο Βάλτο")	χωριό Γκολιάμο Ασένοβο	Μετά από πολλές αλλαγές με την πάροδο του χρόνου, ο υγρότοπος έχει γίνει ένας βιότοπος που προσελκύει πολλά είδη ζώων και φυτικών ποικιλιών.
6	«Νοσούβκα μικρού κορμωρόνος» («Διανκτέρευση Λαγγόνας») - Ντιμίτροβγκραντ (Προστατευόμενη περιοχή)	πόλη Ντιμίτροβγκραντ και χωριό Ραντίτσεβο	Χώρος διατήρησης ενόχων τμήματος της κοιλάδας του ποταμού Έβρου και υπολείμματα παρόχθιων δασών που αποτελούν ενδιάμεσα και τόπο ανάπαυσης και συσσώρευσης κατά τη διάρκεια της μετανάστευσης της λαγγόνας (Phalacrocorax pygmaeus) και άλλων προστατευόμενων ζωικών ειδών, όπως το χειμωνοβουτηχτάρι, ο ήταυρος, το σαινί, το δεντρογέρακο, η βίδρα και άλλα.
7	Σπήλαιο "Ντιάντο Πάνοβσβα Ντούπκα" ("Η Τρύπα του Παππού Πάνιο")	πόλη Ντιμίτροβγκραντ	Το όνομα προέρχεται από τον κουνητό θησαυρόν, τον παππού Πάνιο από το χωριό Ρακόβσκι (σημερινή γενοπιάτης πόλης Ντιμίτροβγκραντ), ο οποίος εισήγαγε το σπήλαιο για πρώτη φορά. Καταχωρήθηκε στις 26 Ιουλίου του 1964 από τον Μπίρις Κόλεφ - "Αίντα" Χάσκοβο.
8	Σπήλαιο Πόποβιτσα	χωριό Κρέπουτ του Δήμου του Ντιμίτροβγκραντ	Το σπήλαιο έχει μορφή διάκλασης και μήκος 36 μ.
9	Σπήλαιο "Κύρκοβατα Ντούπκα" ("Η Τρύπα του Κύρκου")	χωριό Κασνάκοβο του Δήμου του Ντιμίτροβγκραντ	Το όνομα της σπηλιάς δόθηκε στα τέλη του περασμένου αιώνα, όταν κρύφτηκε σε αυτό ένα αγόρι που ονομάστηκε Κίρκο. Αργότερα, πιθανότατα υπό την επήρεια των σχολικών βιβλίων για την ιστορία και τη λογοτεχνία, το όνομα αλλάχτηκε στο «Τρύπα του Κυρ Θεόδωρου», συνδέοντάς την με τη μάχη της Κλοκόνιτσα του 1230. Ο θρόλος της πιο σύγχρονης εποχής λέει ότι ο Βούλγαρος τσάρος Ιωάννης Β' Ασέν νίκησε τον ελληνικό στρατό και ο αρχηγός του ο Κυρ Θεόδωρος Κομνηνός έκρυψε στην τρύπα και εκεί πιάστηκε αιχμάλωτος. Γι' αυτό το σπήλαιο είναι στόχος πολλών κουνητών θησαυρών και θρόλων. Αλλά η πιο κοινή είναι η ονομασία "Τρύπα του Κύρκου". Μελετήθηκε και χαρτογραφήθηκε από τους Μπίρις Κόλεφ, Β. Γκεντούεφ και Βλ. Μεντόγιεφ από το "Αίντα" Χάσκοβο το 1972 και το 1983. Το σπήλαιο έχει σχεδόν γκρεμιστεί, και ακόμη και οι άνθρωποι που ξέρουν που είναι, δυσκολεύονται να το εντοπίσουν.
10	Σπηλαίοβάραθρο Γκάμπαρα	πόλη Ντιμίτροβγκραντ	Το σπήλαιο έχει μορφή διάκλασης, μήκος 49 μ και μετατόπιση 21 μ.

„Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Πρόωθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση ΒFI αριθ. B2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools” (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.”

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Αρχαία Ρωμαϊκή Βίλα "Αρμίρα" από το 2ο - 4ο αιώνα	4 χλμ. Δυτικά της πόλης του Ιβάνλοβγκραντ	<p>Η αρχαία βίλα χτίστηκε στην κοιλάδα του ποταμού Αρμίρα, που είναι παραπόταμος του ποταμού Άρδα, κατά το δεύτερο μισό του πρώτου αιώνα μ. Χρ. Η βίλα «Αρμίρα» είναι μία από τις αρχαιότερες και πιο ακριβώς χρονολογημένες βίλες από τη ρωμαϊκή εποχή, που έχουν μελετηθεί στη Βουλγαρία. Είναι ένα εξαιρετικό αρχιτεκτονικό μνημείο χτισμένο πριν από 2000 χρόνια. Αυτή είναι η πιο πλούσια διακοσμημένη ιδιωτική κατοικία (παλάτι) από τη ρωμαϊκή εποχή που έχει αποκαλυφθεί στα βουλγαρικά εδάφη. Η βίλα ήταν το κέντρο έγχειας ιδιοκτησίας μιας πλούσιας θρακικής αριστοκρατικής οικογένειας.</p> <p>Ο πρώτος ιδιοκτήτης της ήταν ένας απόγονος του βασιλιά της Θράκης (βασιλεύς). Αυτός έλαβε - για προσφορά προς την ρωμαϊκή εξουσία - το καθεστώς του Ρωμαίου πολίτη και ως εκ τούτου το δικαίωμα να κτίσει τη μεγάλη βίλα στο αγρόκτημα που είχε ήδη οργανώσει ακόμα στις δεκαετίες 50-70 του πρώτου αιώνα μ.Χ., δηλαδή μόνο είκοσι χρόνια μετά την οριστική κατάκτηση της Θράκης από τη Ρώμη. Η αρχαία βίλα «Αρμίρα» στήθηκε σε έκταση 3600 τετραγωνικών μέτρων, πάνω στην οποία χτίστηκε η κατοικία των ιδιοκτητών, καθώς και ένας κήπος για αναψυχή και περιπάτους. Στη νοτιοανατολική γωνία του κτιρίου χτίστηκε και μια βεράντα από την οποία οι κάτοικοι της βίλας και οι καλεσμένοι τους είχαν απολαύσει το όμορφο τοπίο και το ποτάμι. Αυτό το αρχαίο αρχιτεκτονικό σύμπλεγμα υπήρχε από τις δεκαετίες 50-70 του 1ου αιώνα μ.Χ. μέχρι το 378 μ.Χ., όταν καταστράφηκε κατά τη διάρκεια του Γοτθικού πολέμου. Η βίλα κάρηκε μετά τη μάχη της Αδριανούπολης (σημερινή Όδριν στην Τουρκία) στις 9 Αυγούστου του έτους 378.</p> <p>Ο ίδιος ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Βαλεντινιάνος βρήκε το θάνατό του από τις πληγές που έλαβε στη μάχη, κάπου κοντά στην Αδριανούπολη.</p>
2	Γέφυρα Ατερένοκι	7 χλμ. Νοτιοδυτικά της γειτονιάς "Λάτζα" της πόλης του Ιβάνλοβγκραντ	<p>Η γέφυρα κηρύχθηκε αρχαιολογικό μνημείο πολιτισμού τοπικής σημασίας. Στην παρούσα μορφή της, η εγκατάσταση χρονολογείται από τον 16ο αιώνα, αλλά υπάρχουν υποθέσεις ότι από εκεί περνούσε ένας αρχαίος ρωμαϊκός δρόμος προς το Αιγαίο και αργότερα η γέφυρα είχε μια σύνδεση με την οχυρωμένη πόλη - το φρούριο της Λούιττας. Κοντά στη γέφυρα (1 χλμ. χωματόδρομο κατά μήκος του ποταμού Ατερένοκα) υπάρχει ένα από τα πιο ελκυστικά σημεία για πεκ-νικ στο δήμο - ο Μεγάλος νερόλακκος. Η περιοχή του ποταμού διαθέτει κατάλληλη τουριστική υποδομή (2 τραπέζια, πάγκους και κρήνη με κρύο νερό), με δυνατότητα διεξαγωγής μεγαλύτερων γεγονότων στο γειτονικό λιβάδι.</p>
3	Μεσαιωνικό φρούριο "Λιουτίτσα"	6 χλμ. Δυτικά της γειτονιάς "Λάτζα" της πόλης του Ιβάνλοβγκραντ	<p>Οι αρχαιολογικές μελέτες ξεκίνησαν το καλοκαίρι του 2002. Σύμφωνα με τους ειδικούς, το φρούριο ήταν μια μεγάλη και πλούσια μεσαιωνική πόλη, που εκτεινόταν σε έκταση 26 στρεμμάτων. Το μήκος των εξαιρετικά καλά διατηρημένων τοίχων του φρουρίου είναι περίπου 600 μέτρα, ενώ οι πύργοι του φρουρίου είναι 14. Εκεί βρέθηκε μια εκκλησία που υπήρχε από τον 13ο έως τον 16ο αιώνα, μια τεράστια νεκρόπολη, νομισματοα, καθώς και μαρμάρια απομεινάρια μιας αρχαίας βασιλικής.</p>
4	Δημοτικό Ιστορικό Μουσείο - Ιβάνλοβγκραντ	πόλη Ιβάνλοβγκραντ	<p>Τρεις εκθέσεις παρουσιάζονται στο κτίριο του Ιστορικού Μουσείου - «Αρχαιολογία», «Ιστορία της πόλης και της περιοχής πριν από την Απελευθέρωση» και «Ιστορία μετά το 1878». Στο μουσείο εκτίθενται κεραμικά από την αρχαία βίλα «Αρμίρα», νομισματοα, αποσπάσματα ενός θρακικού άρματος κηφίας, απολείματα από τις ανασκαφές του τύμβου κοντά στο χωριό Σβήφρατσι, όπως και αντικείμενα από το φρούριο «Λιουτίτσα».</p> <p>Εκτός από τα αρχαιολογικά ευρήματα υπάρχουν τουφέκια και πιστόλια από τον Ρωσο-τουρκικό πόλεμο, εικόνες και έγγραφα διάφορων αρχείων που σχετίζονται με τη ζωή και το έργο των βοσπόδων (καπετάνιων κατά τον πόλεμο για την Απελευθέρωση) Γιάννη Ποπόφ και Στάμιπολ Ντιμιτρόφ. Οι επισκέπτες μπορούν επίσης να δουν τον μοναδικό γεωγραφικό και ιστορικό χάρτη της Βουλγαρίας από το 1913, καθώς και άλλα αντικείμενα από την πόλη.</p>
5	Εκκλησία της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος	πόλη Ιβάνλοβγκραντ	<p>Ένα εξαιρετικά πολύτιμο δείγμα της εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής της Αναγέννησης, της καλής και της εφαρμοσμένης τέχνης στη Βουλγαρία, που κηρύχθηκε αρχιτεκτονικό και καλλιτεχνικό μνημείο πολιτισμού εθνικής σημασίας. Η εκκλησία χτίστηκε το 1828 στον χώρο ενός παλαιότερου ναού. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το υπέροχο σκαλιστό τέμπλο με μοτίβα φυτών και ζώων, βασιλικές πύλες, ιερό θρόνο, μικρά εικονοστάσια, πλαστική διακόσμηση της οροφής και των κίωνων και βασιλικές εικόνες υψηλής καλλιτεχνικής αξίας. Η εορτή του Ναού Μεταμόρφωσης του Σωτήρος (6 Αυγούστου) γιορτάζεται με θεία λειτουργία και κουρμπάνι για υγεία. Η εκκλησία είναι ο βασικός ορθόδοξος ναός και είναι ανοιχτή κάθε Κυριακή.</p>
6	Αναγεννησιακό σπίτι-μουσείο του Μίρτοφ Πασκάλεφ - «Πασκάλεβα κάστα»	πόλη Ιβάνλοβγκραντ	<p>Ένα από τα λαμπρότερα παραδείγματα παραδοσιακού αρχοντικού σπιτιού ενός μεταξοσκωληκτοφύτου του τέλους του δέκατου ένατου αιώνα, το οποίο είναι επίσης αρχιτεκτονικό μνημείο πολιτισμού. Το σπίτι ανακαινώθηκε και στεγάζει το τοπικό εθνογραφικό μουσείο που παρουσιάζει τον παραδοσιακό τρόπο ζωής και τα επαγγέλματα στην περιοχή του Ιβάνλοβγκραντ κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης. Το σπίτι έχει μια πέτρινη βάση και κτίστηκε με πλιθος, ψηλό και επιχρυσισμένο ασβέστη. Στο παρελθόν, το ισόγειο του είχε αγροτικούς προορισμούς και οι δύο όροφοι πάνω του είχαν μεικτή χρήση, τα λεγόμενα «κάστι» ήταν καθιστικά, και το μεγάλο σαλόνι του μεταξοσκωληκτοφύτου - «φέγιατ» χρησιμοποιούνταν για την μεταξοσκωληκτοφροφία και για την αποδοχή επισκεπτών εκτός της σεζόν. Επί του παρόντος η έκθεση βρίσκεται στις δύο κύριους ορόφους και περιλαμβάνει: παραδοσιακό σαλόνι με τζάκι, τραπέζαρία της οικογένειας (χάλκινο τραπέζακι και μαξιλάρια για να κάθεται η οικογένεια στο πάτωμα γύρω από αυτό) και χώρο εργασίας της οικοδόπουνας (με μεγάλη βούρτσα, ηλακίτη, ροδάνι, ανέμη και υφαντικό αργαλειό), σαλόνι με όλα τα απαραίτητα χαρακτηριστικά που αποδεικνύουν τον πλούτο των οικοδεσπότην (χάλκινο μαγκάλι για τη θέρμανση του δωματίου με άνθρακα, καναπέδες από ξύλο κοντά στα παράθυρα με υπέροχα χειροποίητα υφάσματα και καλύμματα με λευκή δαντέλα, βαθύ ντουλάπι για την προίκα, τραπέζακι για το σερβίρισμα του καφέ με γλυκό του κουταλιού με σόκο, σκαλισμένο εικονοστάσι, πλούσια διακοσμημένη λάμπα με χρωματιστό γυαλί από την Αδριανούπολη) και σαλόνι μεταξοσκώληκα. Ο δεύτερος όροφος παρουσιάζει τα κύρια στάδια της παραγωγής των κοκκιλιών του μεταξίου και χαρακτηριστικές της περιοχής παραδοσιακές φορεσιές. Μετά την ανακαίνισή της, η συλλογή σήμερα έχει 11 νέα αντικείμενα που σχετίζονται με τα τοπικά επαγγέλματα και χειροτεχνήματα από τα μέσα του 19 αιώνα - σιδηρουργείο, υποδηματοποιία, ύφανση, καλλιέργεια κανιού, μεταξοσκωληκτοφροφία ή και πολλά άλλα.</p>
7	Μονή των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης	πόλη Ιβάνλοβγκραντ	<p>Η Μονή των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης στο Ιβάνλοβγκραντ χτίστηκε τον 12ο αιώνα και ένας αιώνας αργότερα σημειώθηκε η άνοδος της όταν έγινε μητροπολιτικό κέντρο. Κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας, το μοναστήρι καταστράφηκε δύο φορές για να αναστηθεί το 1846. Από το 1949 το μοναστήρι του Ιβάνλοβγκραντ δεν κατοικείται από μοναχική αδελφότητα, αλλά κάθε χρόνο στις 8 Σεπτεμβρίου εδώ διοργανώνεται μια βραδιά με νυχτερινή επαγρόπηση, θεία λειτουργία και κουρμπάνι για υγεία. Σήμερα η Μονή στο Ιβάνλοβγκραντ είναι περιοδικά ενεργή και αποτελεί ένα συγκρότημα εκκλησίας, οικιστικό κτήριο και παλιάς κρήνης που χρονολογείται από το 1846. Από το παλιό μοναστήρι διατηρείται μόνο το εκκλησάκι, το οποίο είναι τρίκλιτη ψευδο-βασιλική με μεταγενέστερη εικονογραφία (τέλη του 19ου αιώνα) και 8 μεταγινι από παλαιότερη περίοδο εντοιχισμένα στο τέμπλο. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης τα σκαλισμένα κηροπήγια και οι πολυέλατοι από μάρμαρο.</p>

8	Εκκλησία του Αγίου Αρχαγγέλου Μιχαήλ	χωριό Ντόλνο Λούκοβο	Πρόκειται για μια αξιόλογη τρίκλιτη ψευδο-βασιλική κατασκευασμένη από πέτρα. Στα μαρμάρινα αετώματα πάνω από τις δύο εισόδους έχουν χαραχθεί καλλιγραφικές επιγραφές με τα ονόματα των κτητόρων στην ελληνική γλώσσα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μεγάλη κλίμακας σκάλισμα του εικονοστασίου.
9	Θρακικό νεκροταφείο	περιοχή «Ρόνκιτε», 3,5 χλμ βορειοδυτικά του χωριού Ντόλνο Λούκοβο	Κοντά στο χωριό Ντόλνο Λούκοβο βρέθηκαν πολλά ντολμέν (ιερά) και ένα περίτεχνα διακοσμημένο νεκροταφείο που χρονολογείται από την εποχή των Θρακών. Ο τάφος κτίστηκε στο επίπεδο του αρχαίου εδάφους και καλύφθηκε με ανάχωμα με ύψος 4 μ. Αποτελείται από ένα ταφικό θάλαμο με ορθογώνια κάτοψη και είσοδο από το νότο, ανοικτό προς τα νότια προθάλαμο και δρόμο χωρίς οροφή (διάδρομο). Οι τοίχοι του θαλάμου καλύπτονται με μεγάλα μαρμάρινα και ασβεστολιθικά μπλοκ συνδεδεμένα μεταξύ τους με σφιγκτήρες σιδήρου, και διακοσμημένα με διάφορες σκαλισμένες στις πέτρες φηγούρες - δίσκους, τετράγωνα, ορθογώνια, ένα πεντάκτινο αστέρι, ένα κεφάλι αλόγου και ένα ψάρι. Οι φηγούρες αυτές, μαζί με το μισοφέγγαρο σκαλισμένο στην είσοδο σχηματίζουν μια σύνθεση με ισχυρό αισθητικό και κάπως μυστικιστικό αντίκτυπο στους επισκέπτες, ενδεχομένως κρύβοντας κωδικοποιημένες πληροφορίες που σχετίζονται με την τελετή της κηδείας. Ο προθάλαμος χτίστηκε όμοια με το νεκρικό θάλαμο, αλλά χρησιμοποιήθηκαν μόνο ασβεστολιθικοί ογκόλιθοι. Ο δρόμος έχει ένα τοίχο από πέτρες με συγκόλληση λάσπης και διατηρείται εν μέρει. Τα αντικείμενα που βρέθηκαν είναι σχετικά λίγες, επειδή ο τάφος κλέφθηκε ακόμη κατά την αρχαιότητα. Τα περισσότερα από τα ευρήματα βρέθηκαν στον προθάλαμο του τάφου (και μπροστά από αυτόν), και μεταξύ τους είναι: πέτρινο ανάγλυφο που απεικονίζει το κεφάλι ενός αλόγου, θραύσματα αγγείων, χάλκινα περόνη, χάλκινα κοσμήματα, κομμάτια από επχρυσωμένο ταφικό στεφάνι, ένα ασπμένιο νόμισμα και κεραμική λάμπα. Τα ευρήματα και οι σκελετοί αλόγων (η ταφή των αλόγων μαζί με τον οικοδεσπότη είναι ένα σημάδι της θρακικής αριστοκρατίας) δείχνουν ότι κατά πάσα πιθανότητα στον τάφο στο χωριό Ντόλνο Λούκοβο θάφτηκε τοπικός αριστοκράτης της Θράκης, αλλά μέχρι στιγμής δεν έχουν βρει αποδεικτικά στοιχεία που να δώσουν περισσότερες πληροφορίες.
10	Εκκλησία των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης	χωριό Ντόλνο Λούκοβο	Μια από τις πιο καλά διατηρημένες παλιές βουλγαρικές εκκλησίες. Κηρύχθηκε αρχιτεκτονικό μνημείο πολιτιστικής κληρονομιάς τοπικής σημασίας. Χρονολογείται από το 1806 και σύμφωνα με την παράδοση, κτίστηκε μυστικά στο δρόμο δάσος για μόνο 7 νύχτες. Καθοριστικός του σύντομου χρονοδιαγράμματος κατασκευής ήταν ο οθωμανικός νόμος, σύμφωνα με τον οποίο ένα κτίριο πάνω στο οποίο έχει τοποθετηθεί μια στέγη δεν καταστρέφεται. Μέσα της υπάρχουν δύο τμήματα - αρσενικό και θηλυκό. Το εσωτερικό του ναού διαμορφώταν μέχρι το 1918. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το ξυλόγλυπτο τέμπλο με τα λεγόμενα «ξυλόγλυπτα του βοσκού» και τις πρωτότυπες εικόνες από τις αρχές του 19ου αιώνα - έργο διακεκριμένων τοπικών μαστόρων.
11	Μεγαλιθικός τάφος (ντολμέν)	χωριό Πλεβούν	Ο μεγαλιθικός τάφος (V-I αιώνα π.Χ.) δηλώθηκε αρχαιολογικό μνημείο πολιτισμού εθνικής σημασίας. Φτιάχθηκε από μεγάλες και χοντρές πλάκες από γνεύσιο, οι οποίες είχαν τοποθετηθεί κατακόρυφα σε μια προκατασκευασμένη τάφο πάνω από ένα μικρό φυσικό λόφο. Το ντολμέν αυτό είναι το τελευταίο μεγαλιθικό Θρακικό μνημείο που ανακαλύφθηκε και είναι μοναδικό στην αρχιτεκτονική του επειδή συνδυάζει στοιχεία της πρόωξης της εποχής του σιδήρου και αυτά που υπενθυμίζουν τα νεότερα επιτεύγματα του ελληνοισμου. Ο τάφος του Πλεβούν έχει ένα μοντέρνο για την εποχή του σχέδιο που χαρακτηρίζει τους μνημειώδεις τάφους του 5-3 αιώνα π.Χ. Ο χώρος έχει συνολικό μήκος 7,5 μέτρων και είναι ορθογώνιο ντολμέν δύο θαλάμων με δρόμο που προσανατολίζεται στην κατεύθυνση Ανατολής-Δύσης. Έχει μια σύνθετη δομή που αποτελείται από 4 μέρη: διάδρομο, προθάλαμο, δεύτερο προθάλαμο και μεγάλο θάλαμο ταφής. Από το πρόθυρο προς την εγκατάσταση διαμορφώθηκε ένα είδος πρόσομφης δύο κάθρων στρογγυλεμένων πλακών, οι οποίες οδηγούσε προς την είσοδο. Η είσοδος πιθανά τοίχο από πέτρες με συγκόλληση λάσπης και διατηρείται εν μέρει. Τα αντικείμενα που βρέθηκαν είναι σχετικά λίγες, επειδή ο τάφος κλέφθηκε ακόμη κατά την αρχαιότητα. Τα περισσότερα από τα ευρήματα βρέθηκαν στον προθάλαμο του τάφου (και μπροστά από αυτόν), και μεταξύ τους είναι: πέτρινο ανάγλυφο που απεικονίζει το κεφάλι ενός αλόγου, θραύσματα αγγείων, χάλκινα περόνη, χάλκινα κοσμήματα, κομμάτια από επχρυσωμένο ταφικό στεφάνι, ένα ασπμένιο νόμισμα και κεραμική λάμπα. Τα ευρήματα και οι σκελετοί αλόγων (η ταφή των αλόγων μαζί με τον οικοδεσπότη είναι ένα σημάδι της θρακικής αριστοκρατίας) δείχνουν ότι κατά πάσα πιθανότητα στον τάφο στο χωριό Ντόλνο Λούκοβο θάφτηκε τοπικός αριστοκράτης της Θράκης, αλλά μέχρι στιγμής δεν έχουν βρει αποδεικτικά στοιχεία που να δώσουν περισσότερες πληροφορίες. 19 αιώνα - σιδηρουργείο, νεοεσσατοσία, δάσος, καλλιέργεια κηπών.
12	Συλλογή Μουσείου	χωριό Πλεβούν	Στο κτίριο του παλιού κρηφού σχολείου έχει οργανωθεί μια μόνιμη ιστορική-εθνογραφική έκθεση που παρουσιάζει τον παραδοσιακό τρόπο ζωής, τον πολιτισμό και το βιοπορισμό των Βουλγάρων της Μικράς Ασίας με ξεχωριστή, μόνιμη έκθεση φωτογραφιών αφιερωμένη στον καπετάνιο Πέτρο Βοϊβόδα.
13	Κλιμακωτής πέτρινη κατασκευή στο "Μεγάλο τώμβο"	χωριό Σβιράτσι	«Ο Μεγάλος Τώμβος» είναι ένα από τα πιο εντυπωσιακές ταφικές εγκαταστάσεις στη Βουλγαρία από τη ρωμαϊκή εποχή και αποτελεί ένας εντυπωσιακός τύμβος με ιδανικό θόλο (διαμέτρου 60 μ και 18-20 μέτρα πρωτότυπο ύψος), σφιχτός σε ένα πολύ ισχυρό δαχτυλίδι μιας μοναδικής πέτρινης δομής - κρηπίδας, που εκρβε τον ιερό χώρο από τον έξω κόσμο. Εκτός από τις θρησκευτικές λειτουργίες της η κρηπίδα είχε μια καθαρά τεχνική λειτουργία - να υποστηρίζει τον ίδιο τον τύμβο. Σε αυτή την περίπτωση, δεν ήταν ένα συνηθισμένο πέτρινο τοίχο αλλά μια πρωτότυπη δημιουργία της αρχαίας αρχιτεκτονικής, συγκρίσιμη με τον τ'Αντή η μνημειώδης εγκατάσταση, η μοναδική στο είδος της στα Βαλκάνια, είναι μια πολύπλοκη κλιμακωτής δομή μεγάλων πέτρων όγκων μήκους 3,70 μ., κομμένες στο εξωτερικό τους και συνδεδεμένων μεταξύ τους με μεταλλικούς σφιγκτήρες, σχηματίζοντας με αυτό τον τρόπο έναν τεράστιο κύκλο από τέλεια συναρμολογημένα εξαρτήματα πάνω σε σταθερή βάση. Το πέτρινο κτίριο του τύμβου καταστράφηκε εν μέρει ακόμη στην αρχαιότητα.
14	Θρακικό Μνημείο «Τα χωράφια του Ηλία»	χωριό Γκλούμποβο	Η περιοχή "Ηλιεβα Νίβι" ("Τα χωράφια του Ηλία") βρίσκεται στα περίχωρα του χωριού Γκλούμποβο του Δήμου του Ιβάνλοβγκαρντ. Στο χώρο αυτό, στις 3 Οκτωβρίου 1913, κατά τον Β' Βαλκανικό Πόλεμο, ο τουρκικός στρατός σκότωσε πάνω από 200 μωρά και παιδιά κρυμμένα στη νότια όχθη του ποταμού Άρδα. Αυτά ήταν τα παιδιά των Βουλγάρων που έφυγαν από τον τουρκικό στρατό που τους ακολουθούσε. Το 1996 στην περιοχή στήθηκε ένα μνημείο στη μνήμη περισσότερων από 40.000 δολοφονημένων Βουλγάρων προσφύγων και των παιδιών τους. Το μνημειακό συγκρότημα αποτελείται από μνημείο, κρήνη και το παρεκκλήσι της Αγίας Πέτκας της Βουλγαρίας.
15	Θρακικό Ντολμέν	Χωριό Ζελέζινο	Μεγαλιθικός τάφος που χρονολογείται από τα τέλη της 2ης χιλιετίας π.Χ. Η εγκατάσταση αποτελείται από μεγάλες, χοντρές, κάθετες πλάκες από γνεύσιο που έχουν σκαφτεί σε προετοιμασμένη τάφο. Η βόρεια και η δυτική εγκάρσιες πλάκες είναι καλά διατηρημένες, ενώ η νότια έχει κατά το ήμισυ καταστραφεί και η ανατολική πλάκα και η στέγη λείπουν.

16	Φρούριο «Μπιάλγκραντ» («Λευκή πόλη»)	3.47 χλμ. Ανατολικά του χωριού Γκουγκούτκα	<p>Το φρούριο χτίστηκε σε φυσικά προστατευμένο απόρροτο βραχώδη λόφο. Οι πλαγιές του λόφου κατεβαίνουν απότομα προς το Μπίαλα Ρεκά (Λευκό Ποταμό), που το περιβάλλει. Τα τείχη ακολουθούν το περίγραμμα του οροπεδίου του λόφου και περιβάλλουν μια έκταση 13 στρεμμάτων. Διατηρούνται σχεδόν εξ ολοκλήρου στην αρχική τους όψη - συνολικού μήκους 550 μ και ύψους 7-8 μ, ενώ το πάχος τους είναι 2 μ. Στην ανατολική πλευρά, όπου το φρούριο είναι πιο προσιτό, μπροστά στο κύριο τείχος σε απόσταση 10-15 m κατασκευάστηκε ένα δεύτερο τείχος, το οποίο περιγράφει ένα ακανόνιστο ημικύκλιο. Τα διπλά τείχη - προτείχια είναι σπάνια στα φρούρια της Ανατολικής Ροδόπης. Παρόμοια αρχιτεκτονική λύση εφαρμόστηκε μόνο στο κάστρο κοντά στο χωριό Βοντεντσαρόκο του Δήμου του Τζέμπελ.</p> <p>Το φρούριο οφείλει το όνομά του - Λευκή Πόλη, πιθανόν στο γεγονός ότι για την κατασκευή των τοίχων χρησιμοποιήθηκαν πολλά κομμάτια από μάρμαρο. Και μια άλλη ιδιαιτερότητα - το επίπεδο του εδάφους στο εσωτερικό του φρουρίου είναι υψηλότερο από το έδαφος έξω από τα τείχη της πόλης των 4-5 m. Αυτό εμπόδιζε την κατεδάφιση του κατά την πολιορκία. Στην ανατολική πλευρά του κάστρου αποκαλύφθηκε η βάση μονόκλιτης και με μία αψίδα εκκλησίας, εν μέρει σκαμμένη στο έδαφος. Έχει μήκος 8 μ, πλάτος 6 μ, ενώ το πάχος των τοίχων είναι 1 μ. Το πάτωμα ήταν καλυμμένο με πέτρινες τετράγωνες πλάκες του ίδιου μεγέθους. Η πιο ενδιαφέρουσα εγκατάσταση αυτού του φρουρίου, η οποία διατηρείται και σήμερα, είναι η εσωτερική φρουδαρχική κατοικία-πύργο. Είναι το είδος των λεγόμενων Δοηση (κύριος πύργος) και είναι ένα από τα λίγα σχετικά καλά διατηρημένους πύργους στη Βουλγαρία. Επίσης αυτός ο πύργος είναι ένας από τους λίγους αυτού του είδους στην επικράτεια μας. Αυτή είναι μία από τις μεγάλες διαφορές με την Κεντρική και Δυτική Ευρώπη, όπου αυτές οι οχυρώσεις είναι κοινά. Οι τοίχοι ανέρχονται σε ύψος 9 μ. και το πάχος τους είναι 1,5 μ. Έχει ορθογώνιο σχέδιο με διαστάσεις της βάσης 11 και 9 μ. Ήταν τουλάχιστον τρεις ορόφοι.</p> <p>Η έλλειψη πλήρους αρχαιολογικής ανασκαφής καθιστά δύσκολο να προσδιοριστεί ο ρόλος του φρουρίου στο Μεσαίωνα, αλλά το μεγάλο μέγεθος και η ασυνήθιστη μοίρα του δίνουν λόγους να θεωρηθεί κεντρικός οικισμός αστικού τύπου, στον οποίο έμενε φρουδαρχής με αγροκτήματα και χωριά γύρω του. Αυτό επιβεβαιώνεται έμμεσα από το όνομά του - «Λευκή Πόλη» ή πιο σπάνια «Γκραντίστε» (Μεγάλη Πόλη), ενώ τα άλλα φρούρια γύρω του ο τοπικός πληθυσμός αποκαλούσε «καλέ» (κάστρο).. Η τύχη της Λευκής Πόλης μετά την πτώση της Βουλγαρίας υπό οθωμανική κυριαρχία είναι ασαφής. Πιθανόν το φρούριο δεν καταστράφηκε αλλά σε αυτό εγκαταστάθηκε ένας προσωρινός οθωμανικός φρουδαρχικός ηγεμόνας.</p>
17	Εκκλησία του Αγίου Αναστασίου	Χωριό Μπελοπόλιανε	Ένα αξιόλογο δείγμα της αναγεννησιακής εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής από το πρώτο μισό του 19ου αιώνα και μνημείο πολιτισμού. Χτισμένο το 1838, ο ναός είναι τοπική τρίκλιτη ψευδο-βασιλική με μια αψίδα, πενταγωνικό καμπαναριό και πλούσια γλυπτική διακόσμηση στα εξωτερικά τοιχώματα. Το εσωτερικό είναι επίσης αυθεντικό, ξεχωρίζοντας με τη μοναδική διάφορη γκαλερί στον δόμο. Οι εικόνες του τέμπλου έχουν υψηλή καλλιτεχνική αξία και μεγάλη σπανιότητα για την περιοχή έχουν δύο εικόνες που προσκυνήτες έφεραν από τον Πανάγιο Τάφο στο Ιεροσολήμ. Ιδιαίτερη προσοχή αξίζει επίσης η θήκη δωρεών, με μια πολύ γραφική διακόσμηση. Η εκκλησία λειτουργεί και είναι ανοιχτή σε όλες τις χριστιανικές εορτές. Θεία λειτουργία όμως γίνεται μόνο την Ημέρα του Αγίου Αναστασίου (18 Ιανουαρίου, 2 Μαΐου). Τον Μάιο, γίνεται ένα κορμπάνι υγείας.
18	Μνημείο - οστεοφυλάκιο	Κορσφρ Τσέρνι Ριντ	Το μνημείο - οστεοφυλάκιο χτίστηκε και ανακαλύφθηκε στο μακρινό 1937 στην αιώνα μνήμη των θυμάτων της περιοχής του Ιβάνλοβγκραντ κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-1913) και τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο (1915-1918). Χτίστηκε εξ ολοκλήρου με δωρεές από κατοίκους της περιοχής, οι οποίοι επίσης έχασαν συγγενείς και φίλους στους πολέμους.
№ ΦΥΣΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ			ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ			
1	Περιοχή «Ντούπκατε» ("Οι τρύπες")	χωριό Σβιράτσι, Δήμος του Ιβάνλοβγκραντ	Μία από τις μικρότερες προστατευόμενες περιοχές του δήμου (6,5 στρεμμάτων), που έλαβε αυτή την ιδιότητα με σκοπό τη διατήρηση ενός ενδιαιτήματος σπάνιων και προστατευόμενων ορχιδέων και ενός οικοτόπου νυκτερίδων στο σπήλαιο «Νούπκατα». Εδώ υπάρχουν 13 είδη ορχιδέων, εκ των οποίων προστατευόμενες είναι η Οφρής η οιστροφόρος, η Οφρής η μαστοφόρος, το Αίγιο Υμαντόγλωσσο και η Ανακαμπτίς η παραμυδική. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης και τέσσερα είδη των νυκτερίδων της παγκόσμιας Κόκκινης Λίστας που βρίσκονται στο σπήλαιο «Ντούπκατα» - ο Μικρορινόλοφος, ο Τρανορινόλοφος, ο Μεσορινόλοφος νότιος και η Πτερυγονυκτερίδα. Δεν είναι ασυνήθιστο επίσης να βρεθούν απολιθώματα. <p>Ο χώρος αποτελεί ένα μεγάλο βράχο με τη μορφή οροπεδίου της οποίας η βάση από την ανατολή είναι καταρυσωμένη με διαδρόμους διαφορετικών βάθους. Υπάρχουν περίπου 15 τρύπες, οι πιο ρηχές εκ των οποίων έχουν βάθος που δεν ξεπερνάει το μισό μέτρο και οι δύο πιο βαθιές είναι πάνω από δέκα μέτρα σε βάθος. Μια από τις τρύπες έχει μετατραπεί σε οχυρό, η είσοδός της είναι λιθολοιμένη και υπάρχει ένα μέρος για να βάλλει ένα πολυβόλο. Ο βράχος είναι γεμάτος τρύπες, και στη βάση του περιβάλλεται από ένα τοίχο φρουρίου, από το οποίο σήμερα είναι εμφανή μόνο τα ερείπια. Ωστόσο, η τέλεια τοιχοποιία που κάλυψε το ιερό είναι ξεκαθάρα. Προφανώς ο τόπος ήταν ένα συγκρότημα λατρείας, όπου οι ιερείς έλεγαν τις προσευχές και τα ζόρκια τους.</p>
2	Λιτάνια (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριά Μπελοπόλιανε και Σβιράτσι	Η μικρότερη προστατευόμενη περιοχή του δήμου Ιβάνλοβγκραντ είναι η περιοχή «Λιτάνια» (3 εκτάρια). Κηρύχθηκε προστατευόμενη με σκοπό τη διατήρηση του μοναδικού ενδιαιτήματος στη Βουλγαρία της άγριας ορχιδέας Κεφαλάνθηρου επιπακτοειδούς. Γνωστό ως το βασιλείο των ορχιδέων, η περιοχή «Λιτάνια» προσελκύει επισκέπτες με τα εντυπωσιακά πλούτη σπάνιων φυτών, συμπεριλαμβανομένων 15 ειδών ορχιδέας. Ανάμεσά τους, εκτός από το Κεφαλάνθηρο επιπακτοειδές, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν η Οφρής η Οιστροφόρος, η Οφρής η Μαστοφόρος και η Οφρής η Μελισσοφόρος, το Αίγιο Υμαντόγλωσσο, το Λιμόδορο το εκτροπικό, η Ορχιδέα η πεταλούδομορφη και η Ανακαμπτίς η παραμυδική - προστατευόμενα είδη <u>εθνικής και ευρωπαϊκής σημασίας</u> .
3	Χαμπάρ Ντερέ (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριά Καζάκ, Μπιάλγκραντς και Γκουγκούτκα	Αυτή είναι η πιο δύσκολα προσβάσιμη περιοχή του Δήμου Ιβάνλοβγκραντ έκτασης 101 εκταρίων, η οποία κηρύχθηκε προστατευόμενη με σκοπό τη διατήρηση ενός συγκροτήματος από φυσικούς παραποτάμιους δασώδεις σχηματισμούς, ξηρόφιλα δάση δρυός και των οικοτόπων των σπάνιων και προστατευόμενων ειδών ψαριών, αμφιβίων, ερπετών, πτηνών και θηλαστικών. Περιλαμβάνει το κάτω ρου του ποταμού Χαμπάρ Ντερέ πριν την εκβολή του στον ποταμό Μπίαλα Ρεκά (χωριά Καζάκ και Μπιάλγκραντς), οι όχθες του οποίου καλύπτονται από μια σχεδόν συνεχή λωρίδα παρθένα δάση δρυός πάνω από 100 ετών (από δρυ κρηρίδα, μεσέ και δρυ γνοώδη), από συγκροτήματα των ειδών ιτιάς, ελάτης, λιάνας και είδη της χλωρίδας με υψηλή κατάσταση διατήρησης. Στα μοναδικά υδρόβια οικοσυστήματα που έχουν διατηρηθεί εντοπίστηκαν 10 είδη ψαριών, 4 βάλκανικά ενδημικά, και 9 είδη αμφιβίων, ενώ στη ξηρά βρέθηκαν 11 είδη ερπετών, 43 είδη πουλιών, συμπεριλαμβανομένων των 19 φωλιάζοντα είδη και 5 είδη νυκτερίδων. Ιδιαίτερης αξίας είναι η βίβρα, η Ελληνική και η Μεσογειακή χελώνες και οι νυκτερίδες Μικρορινόλοφος και Μεσορινόλοφος νότιος που περιλαμβάνονται στην παγκόσμια Κόκκινη Λίστα. Η περιοχή έχει επίσης μεγάλης σημασίας για την προστασία της Γραμμωτή νεροχελώνα - προστατευόμενου είδους από το Κόκκινο Βιβλίο της Βουλγαρίας.

4	Οι μαιάνδροι του ποταμού Μπιάλα Ρεκά (του Λευκού Ποταμού)	Χωριά Μέντεν Μπουκ και Ζελεζάρι	Είναι η δεύτερη σε έκταση περιοχή στην Ανατολική Ροδόπη (1532 εκτάρια), που κηρύχθηκε προστατευόμενη με σκοπό τη διατήρηση ενός μοναδικού για τη Βουλγαρία τοπίου με εξαιρετική ποικιλία των σπάνιων και απειλούμενων ειδών φυτών και ζώων. Καλύπτει το πιο ελκυστικό μέρος των μέσων του ποταμού Μπιάλα Ρεκά με όμορφο συγκρότημα μαιάνδρων (στα περίχωρα των χωριών Μέντεν Μπουκ και Ζελεζάρι), όπου διατηρούνται από τα λίγα φυσικά δάση της Βουλγαρίας από ατλαντικό πλάτανο και που περιλαμβάνονται στο Κόκκινο Βιβλίο. Ως προς το πλούτος των ειδών πεταλούδων (πάνω από 100) η περιοχή κατατάσσεται στη δεύτερη θέση στη Βουλγαρία. Στα μοναδικά για τη Βαλκανικής Χερσόνησο οδάτινα οικοσυστήματα του ποταμού Μπιάλα Ρεκά ανακαλύφθηκε ένα νέα για την επιστήμη είδος ψαριού - Βελονίτσα της Ροδόπης, μαζί με άλλα 9, συμπεριλαμβανομένων 4 βαλκανικών ενδημικών. Αυτή είναι μία από τις πλουσιότερες σε ερπετοπανίδα περιοχές της Βουλγαρίας με επτά είδη αμφιβίων και 19 είδη ερπετών. Ιδιαίτερης αξίας είναι ο Οφίσωψ (μοναδικό ενδιαιτήμα της χώρας), ο Τυφλίνος και η Γραμμωτή νεροχελώνα - είδη από το Κόκκινο Βιβλίο της Βουλγαρίας, καθώς και η Ελληνική και η Μεσογειακή χελώνα που απαριθμούνται στην παγκόσμια Κόκκινη Λίστα. Η προστατευόμενη περιοχή είναι μέρος της Ορνιθολογικά σημαντικής περιοχής «Μπιάλα Ρεκά» με παγκόσμια επίσης σημασία για την προστασία της φύσης. Από τα 94 είδη πτηνών που εντοπίστηκαν, 56 είναι ευρωπαϊκό ενδιαφέροντος, όπως εν προκειμένω βρέθηκαν 6 από 9 είδη με περιορισμένα μεγασοκοσυστήματα στη Βουλγαρία και χαρακτηριστικά της περιοχής της Μεσογείου - η Ασπροκόλινα, η Λιοστριτοίδα, ο Κοκκινότοροβάκος, ο Μαυροτοροβάκος, ο Παρδαλοκεφαλός και Αμπελουργός. Η περιοχή είναι ένα μόνιμο ενδιαιτήμα τροφής και ξεκούρασης του απειλούμενου σε παγκόσμιο κλίμακα μαυρογόπα και ένα από τα πιο σημαντικά μέρη στη χώρα για τη φωλιοποίηση του φιδαιτού, του σαινίου, του μικρού αετού, του γκιώνης, της δεντροσταρτήρα, της λιοστριτοίδας και του Παρδαλοκεφαλός. Μεταξύ των θηλαστικών, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα 5 είδη νυχτερίδων, 3 από τα οποία βρίσκονται στην παγκόσμια Κόκκινη Λίστα (ο Μικρορινόλοφος, η Μωτίδα του Daubenton και ο Μεγάλος νυκτοβάτης), όπως και η βίδρα - ένα προστατευόμενο είδος παγκόσμιας σημασίας.
5	Σπήλαιο	χωριό Μπελοπόλιανε, περιοχή «Κοτζά Ντερέ»	Εντάσσεται στα φυσικά αξιοθέατα από το 1978. Έχει προστατευόμενη έκταση 80 εκταρίων.
6	Ενδιαιτήμα σπανίου είδους αγριομηλιάς (Eriolobus trilobata) - Ντάνεβα Τσεομά (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Μπελοπόλιανε	Η περιοχή «Ενδιαιτήμα Eriolobus trilobata - Ντάνεβα Τσεομά» κηρύχθηκε προστατευόμενη με σκοπό τη διατήρηση ενός σπανίου είδους αγριομηλιάς (Eriolobus trilobata) και του ενδιαιτήματός του στα περίχωρα του χωριού Μπελοπόλιανε.
7	Ενδιαιτήμα σπανίου είδους αγριομηλιάς (Eriolobus trilobata) - Λιβάντιτε (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Μπελοπόλιανε	Η περιοχή «Ενδιαιτήμα Eriolobus trilobata - Ντάνεβα Τσεομά» κηρύχθηκε προστατευόμενη με σκοπό τη διατήρηση ενός σπανίου είδους αγριομηλιάς (Eriolobus trilobata) και του ενδιαιτήματός του στα περίχωρα του χωριού Μπελοπόλιανε.
8	Ενδιαιτήμα Γαλάνθου του Χιονώδη (Προστατευόμενη περιοχή)	Πόλη του Ιβάιλοβγκραντ, περιοχή «Πέτκοφ Μπαϊρ»	Φυσικά αξιοθέατα με συνολική έκταση 0,1 εκτάρια.
9	Ενδιαιτήμα Παϊώνιας (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Ζελέζινο, περιοχή «Χαλκά Μπαϊρ», κοροφή Πομπέντα	Προστατευόμενο είδος με συνολική έκταση 15,5 εκτάρια.
10	Ενδιαιτήμα Παϊώνιας (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Χούχλα	Προστατευόμενο είδος με συνολική έκταση 0,5 εκτάρια.
11	Ενδιαιτήμα φασκόμηλου (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Γκορνοσέλιτσι, ποταμός Μαρέοντσα	Συνολική έκταση 10 εκτάρια.
12	Ενδιαιτήμα φασκόμηλου (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Γκόρνο Λούκοβο, ποταμός Λούντα Ρεκά	Συνολική έκταση 80 εκτάρια.
<p>„Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση ΒΦΙ αριθ. Β2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools” (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program “Greece-Bulgaria 2014-2020”, Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.”</p>			

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Βραχώδες συγκρότημα λατρείας «Γκλούχιτε κάμανι» («Οι κουφές πέτρες»)	χωριά Ντάμποβετς και Μάλκο Γκραντίστε	Πρόκειται για ένα περίπλοκο συγκρότημα λατρείας, με πολιτιστικά στρώματα που ξεκινούν από την πρόιμη εποχή του σιδήρου μέχρι τον 13ο αιώνα μ.Χ. Το μεγάλο ενδιαφέρον για τους «Κουφές πέτρες» οφείλεται κυρίως στις πολυάριθμες κόγχες κείμενες στις κάθετες πλευρές των ψηλών 30 μέτρων βράχων. Οι πιο εντυπωσιακές είναι οι κόγχες στο πιο δυτικό και εξέχων πάνω από τους άλλους ορεινό όγκο. Μια βαθιά ορθογώνιο στέρνα για τη συλλογή και την αποθήκευση νερού σκαλιστήκε στην επίπεδη κορυφή του. Σε αυτήν φτάνει κανείς με μια καλά σχηματισμένη διπλή σκάλα. Σ' αυτό το μέρος βρίσκεται ένα σπήλαιο με ορθογώνιο σχέδιο και θολωτό κάλυμμα, το οποίο έχει αποκτήσει το δημοφιλές όνομα «βραχώδης τάφος». Νότια, κάτω από το ορεινό όγκο, υπάρχει ένας πλατύς βράχος όπου χτίστηκε ένας ναός τον 5ο ή τον 6ο αιώνα.
2	Θρακικός θολωτός τάφος	Χωριό Βάλτσε Πολέ	Ο τάφος βρίσκεται κάτω από την κορυφή Σέινοβετς, κοντά στο χωριό Βάλτσο Πολέ και ανακαλύφθηκε στη δεκαετία του '30 από τον καθ. Μπόγκναντ Φίλοφ μέσα σε ένα τώβμο με διάμετρο περίπου 30 μ. και ύψος περίπου 6 μ. Αποτελείται από ένα ορθογώνιο προθάλαμο και ένα στρογγυλό θολωτό θάλαμο σε μια μορφή που συμπίπτει πλήρως με το θόλο του θαλάμου του τάφου του Μεζές. Χρονολογείται γύρω στο 4ο αιώνα π.Χ. Ο τάφος έχει ληστέψει από την αρχαιότητα και τα τελευταία χρόνια έχει ανασκαφεί από κυνηγούς θησαυρών. Η δομή της οροφής του προθαλάμου και η είσοδος σε αυτό καταστράφηκαν. Υπάρχει ένα αρχικό στάδιο καταστροφής του χώρου από τις ατμοσφαιρικές επιρροές. Μέχρι στιγμής δεν έχουν γίνει εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης. Εκτός από αυτό, υπάρχουν δύο ακόμα Θρακικοί τάφοι στο λόφο πάνω από το χωριό, σχεδόν ολοσχερώς καταστραμμένοι από τα καιρικά φαινόμενα και τους κυνηγούς θησαυρών.
3	Νεκρόπολη από ντολμέν	χωριά Οριάχοβο και Βάσκοβο	Τα ντολμέν είναι από τα πιο συνηθισμένα είδη μεγαλιθικών μνημείων στη Βουλγαρία. Η μεγάλη τους συγκέντρωση στο βουνό Σακάρ είναι ασυνήθιστη. Τέτοια είναι η νεκρόπολη από ντολμέν ανάμεσα στα χωριά Οριάχοβο και Βάσκοβο. Έχει μελετηθεί ακόμη στα τέλη του 19ου αιώνα από τους αδελφούς Στέφαν και Γκεόργκι Μπόντσεβι από βουλγαρικής πλευράς και τους Τσέιους αδελφούς Χέρμαν και Κάρελ Σκόμπλ. Ο συνολικός αριθμός τους τότε ξεπερνούσε 70. Στην περιοχή «Καπακλίικατα» κοντά στο χωριό Οριάχοβο υπάρχει μια νεκρόπολη από 4 ντολμέν (μεγαλιθικούς τάφους). Το όνομα της περιοχής προέρχεται πιθανότατα από τα ντολμέν, τα οποία ο τοπικός πληθυσμός έμοιαζε με "καλυμμένα με καπάκι". Πολύ ενδιαφέρον είναι τα ντολμέν στην περιοχή του «Εομετζίκα», στα οποία ανακαλύφθηκαν σπάνια οβάλ χτυπήματα στους εσωτερικούς τοίχους της πέτρας. Η περιοχή «Κερέζ Νρερέ» έχει ένα άλλο ντολμέν και μια άλλη νεκρόπολη από 5 ντολμέν που χρονολογείται από την πρόιμη εποχή του σιδήρου - 10-9 αιώνα π.Χ.
4	«Γκόσποντεβα Στάπκα» («Το Βήμα του Κυρίου»)	χωριό Οριάχοβο	Το «Γκόσποντεβα Στάπκα» («Βήμα του Κυρίου») είναι ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον φυσικό και πολιτιστικό αξιοθέατο, που βρίσκεται στην περιοχή «Κερέζ Νρερέ», στην κοίτη ενός ποταμού. Γύρω του οι αρχαιολόγοι έχουν σημειώσει μια σειρά ντολμέν, μερικά από τα οποία είναι σε καλή κατάσταση. Πρόκειται για ένα φυσικό βαθούλωμα στο βράχο το οποίο είναι γεμάτο με νερό που στάζει μέσα από το βράχο καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Οι αρχαίοι Θράκες έχουν λατρεύει παρόμοιους τόπους, αποδίδοντας φόρο τιμής στις νυμφές του νερού. Αυτός είναι ο λόγος, με τα ντολμέν γύρω, να πιστεύουμε ότι η περιοχή ήταν ένα αρχαίο ιερό. Μετά την υιοθέτηση του χριστιανισμού, η θρησκευτική σημασία του χώρου συνεχίζεται να υπάρχει. Γεννήθηκε ένας θρύλος, σύμφωνα με τον οποίο ο Κύριος μεταμφιέστηκε ως ταξιδιώτης, ζήτησε νερό από μια γυναίκα που εργάστηκε στο χωράφι της, αλλά αυτή δεν του έδωσε. Τότε το άλογο του πάτησε πάνω στην πέτρα και το νερό ήρθε από εκεί. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο οι άνθρωποι αποκαλούν την πηγή «Βήμα του Κυρίου».
5	Αρχιτεκτονικό μνημείο-οβελίσκος των πεσόντων κατά τον Βαλκανικό πόλεμο (1912) - στην κορυφή Σέινοβετς	χωριά Βλατσο Πολέ και Μάλκο Γκραντίστε του Δήμου του Λιουμπιμέτς	Στην κορυφή Σέινοβετς, στην περιοχή μεταξύ των χωριών Βλατσο Πολέ και Μάλκο Γκραντίστε, το 1941 ανεγέρθηκε ένα αρχιτεκτονικό μνημείο - οβελίσκος στη μνήμη των θυμάτων του Βαλκανικού Πολέμου. Η κορυφή σχετίζεται με την έναρξη του Βαλκανικού Πολέμου του 1912. Σύμφωνα με τους Βούλγαρους ανιχνευτές την 4η Οκτωβρίου του 1912 στο οθωμανικό φυλάκιο που βρισκόταν στην κορυφή «Κοδρτκαλε» υπήρχαν περίπου 100 στρατιώτες, και κοντά σε αυτούς άλλοι δύο λόχοι. Η βουλγαρική στρατιωτική διοίκηση που παρασκευάστηκε για την επίθεση της κορυφής, η οποία αποτελούσε κύριο στόχο επειδή από εκεί μπορεί κανείς να παρατηρεί τις κοιλάδες των ποταμών Άρδας, Έβρου την κοιλάδα της Αδριανούπολης. Η πρόσβαση στην κορυφή είναι εξαιρετικά δύσκολη. Η νότια και η βόρεια πλαγιές είναι απότομες και απρόσιτες, και η ανατολική κλίση είναι βραχώδης και απότομη. Η ανάβαση στην κορυφή ήταν δυνατή μόνο σε ένα μονοπάτι, που κυλούσε μεταξύ βράχων και θάμων. Στις 4 Οκτωβρίου, στις 9 και μισή μ.μ., διατάχθηκε το 30ο Σύνταγμα Πεζικού του Σέινοβο να ξεκινήσει την κατάκτησης της κορυφής. Νωρίς το πρωί της 5ης Οκτωβρίου, οι βουλγαρικές στρατιωτικές δυνάμεις την κατέκτησαν. Αυτή είναι η πρώτη σοβαρή μάχη στην εκστρατεία του Βουλγαρικού Στρατού προς την Αδριανούπολη. Μετά από αυτή τη μάχη, τα βουλγαρικά στρατεύματα κατακτούν την πόλη Μουσταφά Πασά (σημερινή Σβίλενγκραντ) χωρίς εμπόδια.

6	Εκκλησία του Αγίου Αθανασίου	Χωριό Μάλκο Γκραντίστε	Η εκκλησία είναι τρίκλιτη, με μεγάλο τρούλο και ανοικτό νάρθηκα από τα δυτικά. Η κατασκευή της ξεκίνησε το 1840 και τα εγκαίνια έγιναν στις 27 Ιουνίου του 1844. Σύμφωνα με την επιγραφή στην εικόνα της Παναγίας το εικονίδιο ήταν ζωγραφισμένο το 1845. Οι οκτώ βασιλικές και 19 αποστολικές εικόνες ζωγραφίστηκαν από τον ντόπιο εικονογράφο στη ζεστή χρωματική γκάμα. Η εικόνα του Ιησού Χριστού Παντοκράτορος σε καμβά είναι επενδεδυμένη στο υψηλότερο σημείο του κεντρικού τόξου. Με το όνομά του εκφράζεται η ιδέα της ενότητας όλων των «δυνάμεων» του σύμπαντος, εξαρτώμενη από την ιεραρχική αρχή. Στα άγια προφητικά βιβλία υπάρχουν τα ονόματα «Κύριος των δυνάμεων» ή «Παντοκράτωρ» ή «Μέγας Αρχιερέυς». Ο όρος «δυνάμεις» σημαίνει ο ήλιος, το φεγγάρι και τα αστέρια που συνθέτουν το σύνολο των ουρανίων δυνάμεων. Η παράδοση λέει ότι ο εικονογράφος είναι από την Αδριανούπολη. Έφτιαξε το τέμπλο, το οποίο είναι ξύλινο, έγχρωμο σε πράσινο χρώμα, με κορόνα από σκαλισμένους σταυρούς και γρόπες. Στο ναό υπήρχε επίσης ένα κρυφό σχολείο, που άνοιξε κατά το 1862 και έκλεισε το 1883. Στην αρχή στα παιδιά δίδαξε ο Πατέρας Αθανάσιος Καβακλής /από το Τοπόλοβγκραντ/ στα ελληνικά. Μετά, στην περίοδο 1864-1865, ο ιερέας Φίλιου από Χιμίμπιτσεβο /σημερινό Λιουμπίμets/ δίδαξε στους μαθητές στα εκκλησιαστικά ολαβικά.
№	ΦΥΣΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Κοβάν Καγιά	χωριό Βάλτσε Πολέ	Θρακικές βραχώδεις κόγχες
2	«Πτίτσι Κάμακ» (Πέτρα των Πουλιών) ή «Κους Καγιά»	χωριό Βάλτσε Πολέ	Πρόκειται για ένας τεράστιος μεγαλοπρεπής βράχος σε σχήμα αετού που βρίσκεται βόρεια του χωριού Βάλτσε Πολέ. Σε πρόσφατες αρχαιολογικές ανασκαφές διαπιστώθηκε ότι ο βράχος ήταν ένα αρχαίο θρακικό συγκρότημα λατρείας, πιθανότατα συνδεδεμένο με το άλλο παρόμοιο συγκρότημα - «Κωφές πέτρες», που βρίσκονται μερικά χιλιόμετρα πάνω στο βουνό.
3	Ενδιαίτημα Λευκόου του θερινού - Ντόλντα Όβα (Προστατευόμενη περιοχή)	πόλη Λιουμπίμets	Διατήρηση του φυσικού ενδιαιτηματος του Λευκούου του θερινού.
4	Μπακαρλία (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Ιερσαλίμοβο	Μακροχρόνια διατήρηση των πληθυσμών παγκοσμίως και ευρωπαϊκώς απειλούμενων αμφιβίων, ερπετών, πτηνών, θηλαστικών και φυτών καθώς και τοπικών οικοτόπων και τοπίων του βουνού Σακάρ, καθώς και τμήματος σημαντικού ορνιθολογικού χώρου του νότιου Σακάρ. Διατήρηση τοπικών για το βουνό Σακάρ οικοτόπων, βραχώδων τοπίων και φυτειών.
5	«Γκόσποντεβα Στάπκα» («Το Βήμα του Κυρίου»)	χωριό Οριάχοβο	Το «Γκόσποντεβα Στάπκα» («Βήμα του Κυρίου») είναι ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον φυσικό και πολιτιστικό αξιοθέατο, που βρίσκεται στην περιοχή «Κερέζ Ντερέ», στην κοίτη ενός ποταμού. Γύρω του οι αρχαιολογοί έχουν σημειώσει μια σειρά ντολμέν, μερικά από τα οποία είναι σε καλή κατάσταση. Πρόκειται για ένα φυσικό βαθούλωμα στο βράχο το οποίο είναι γεμάτο με νερό που στάζει μέσα από το βράχο καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Οι αρχαίοι Θράκες έχουν λατρεύει παρόμοιους τόπους, αποδίδοντας φόρο τιμής στις νυμφές του νερού. Αυτός είναι ο λόγος, με τα ντολμέν γύρω, να πιστεύουμε ότι η περιοχή ήταν ένα αρχαίο ιερό. Μετά την υιοθέτηση του χριστιανισμού, η θρησκευτική σημασία του χώρου συνεχίζεται να υπάρχει. Γεννήθηκε ένας θρύλος, σύμφωνα με τον οποίο ο Κύριος μεταμφέστηκε ως ταξιδιώτης, ζήτησε νερό από μια γυναίκα που εργαζόταν στο χωράφι της, αλλά αυτή δεν του έδωσε. Τότε το άλογό του πάτησε πάνω στην πέτρα και το νερό ήρθε από εκεί. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο οι άνθρωποι αποκαλούν την ηγγή „Βήμα του Κυρίου“.
<p>„Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασνοριακής περιοχής μέσω έξοπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση ΒF1 αριθ. B2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools” (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.”</p>			

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Θρακικό μνημείο. Παρεκκλήσι «Αγία Πέτκα της Βουλγαρίας». Μνημείο-σύμβολο "Θράκη χωρίς σύνορα"	πόλη Ματζάροβο - 2 χλμ. ασφαλτοστρωμένη οδός βορειοανατολικά του κέντρου της πόλης, σε κοντινή απόσταση από το Κέντρο Προστασίας της Φύσης "Ανατολική Ροδόπη"	Το θρακικό μνημειακό συγκρότημα με πάνθεν-οσσοφυλάκιο, το παρεκκλήσι «Αγ. Πέτκα της Βουλγαρίας» και το μνημείο-σύμβολο „Θράκη χωρίς σύνορα” κηρύχθηκε ιστορικό μνημείο τοπικής σημασίας. Χτίστηκε στη μνήμη των δολοφονημένων κοντά στο χωριό Γιατατζικ (σημερινό Ματζάροβο) προσφύγων κατά τη μεγαλύτερη ήττα των Βουλγάρων στην Ανατολική Θράκη το 1913. Με πρωτοβουλία των τοπικών Θρακικών ενώσεων το 1928 για πρώτη φορά οργανώθηκε προσκύνημα στον τόπο εκτέλεσης κάτι που έγινε παράδοση που τηρείται ακόμη και σήμερα, και άρχισε η αναζήτηση για τα λείψανα των θυμάτων που συγκεντρώθηκαν σε έναν κοινό τάφο. Αργότερα το 1948, χτίστηκε το πανθέον, όπου μετακινήθηκαν τα οστά που βρέθηκαν. Τακαίνα έγιναν παρουσίες του βοεβόδα Ντιμίταρ Ματζάροφ που κατά την ομιλία του πήγε πίσω τον τροχό της ιστορίας και αφηγήθηκε τις αναμνήσεις ενός απότιης μάρτυρα και άμεσου συμμετέχοντα στα τραγικά γεγονότα του 1913. Στη συνέχεια χτίστηκε το μνημείο-σύμβολο «Θράκη χωρίς σύνορα» και το 1995 - το παρεκκλήσι «Αγία Πέτκα της Βουλγαρίας».
2	Θρακικό ταφικό-λατρευτικό σύμπλεγμα και οικισμός. Μεσαιωνικό φρούριο «Οκόπα»	πόλη Ματζάροβο - 2 ώρες με τα πόδια δυτικά από το κέντρο της πόλης μέχρι την περιοχή Χαρμάν Καγιά	Πόλη Ματζάροβο - 2 ώρες με τα πόδια δυτικά από το κέντρο της πόλης μέχρι την περιοχή Χαρμάν Καγιά (2 θρακικοί τάφοι), συμπεριλαμβανομένων του 1 χιλιόμετρο ασφαλτοστρωμένης οδού, των 0,5 χιλιομέτρων χωματόδρομου και του σηματοδοτούμενου μονοπατιού στα δάση, + 20 λεπτά με τα πόδια κατά μήκος ενός χωματόδρομου με τουριστική σύμπτωση νότια προς την περιοχή Οκόπα (θρακικό ιερό, θρακικός οικισμός, μεσαιωνικό φρούριο) + 40 λεπτά με τα πόδια κατά μήκος ενός χωματόδρομου χωρίς σήμανση βόρεια μέχρι την περιοχή Γκολέματ Μπουρούν κοντά στο εγκαταλελειμμένο χωριό Μπάλτζα (σαραπάνα). Από την πόλη Ματζάροβο μέχρι την σαραπάνα έχει δύο άμεσες διαδρομές: 1 ώρα με τα πόδια κατά μήκος ενός μονοπατιού με σήμανση μέχρι την περιοχή Οκόπα + 30 λεπτά με τα πόδια κατά μήκος ενός χωματόδρομου για το χωριό Μπάλτζα (το μονοπάτι του Μπάλτζα) ή 3 χιλιόμετρα ασφαλτοστρωμένη οδός δυτικά του κέντρου της πόλης, κατά μήκος του ποταμού Άρδα + 2 χιλιόμετρα σε χωματόδρομο με κατεύθυνση προς το χωριό Στράντζεβο + 1 ώρα με τα πόδια κατά μήκος του χωματόδρομου νότια (3χλμ.). Τα αξιοθέατα βρίσκονται στα όρια της προστατευόμενης περιοχής «Μόμνα Σκάλα».
3	Ρωμαϊκή Οδός	χωριό Ντόλνι Γκλαβανάκ	Το καλύτερο διατηρημένο στην Ανατολική Ροδόπη τμήμα μιας σημαντικής ρωμαϊκής οδού κατά μήκος της κοιλάδας του ποταμού Άρδα, που συνδέει την Αδριανούπολη με το εσωτερικό της Ροδόπης. Πολλοί δρόμοι περνούσαν από το έδαφος της σύγχρονης περιοχής του Χάσκοβο κατά την αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα. Ένας από αυτούς - ο κεντρικός δρόμος Βία Σινγκιτιόνουμ συνδέει τη Σέρντικα /τη Σόφια/ με την Κωνσταντινούπολη /το Ταδρίγκραντ/ είχε χρησιμοποιηθεί από τον 5ο αιώνα π.Χ. και είχε σημαντική στρατηγική σημασία. Κατά την περίοδο της ρωμαϊκής κυριαρχίας ήταν στρωμένος με πέτρα και κατά μήκος του χτίστηκαν πολλοί σταθμοί για τους ταξιδιώτες, οι αποστάσεις μεταξύ των οποίων σημειώθηκαν με στήλες.
4	Μεγαλιθική εγκατάσταση λατρείας - κρόμλεχ	περιοχή "Μπουνάρλατα", χωριό Ντόλνι Γκλαβανάκ	Το κρόμλεχ αποτελεί μια ειδωλολατρική εγκατάσταση από κάθετα μπηγμένα λίθινα κομμάτια, τεθειμένα απευθείας στο βράχο χωρία να προετοιμαστούν τρίπες για τη τοποθέτησή τους. Ο περιφραγμένος ιερός χώρος όπου διεξαγόταν οι τελετές έχει μορφή κύκλου. Για παρόμοιους ειδωλολατρικούς τόπους στη Δυτική Ευρώπη υιοθετήθηκε ο όρος «κρόμλεχ», ο διασημότερος αντιπρόσωπος των οποίων είναι το Στόουνεντζ στη Νότια Αγγλία.
5	Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου	χωριό Ντόλνι Γκλαβανάκ	Χτίστηκε τη δεκαετία του 30 του 20ου αιώνα από τον τοπικό πληθυσμό.
6	Βραχώδες ανάγλυφο/ Ιερό	τα περίχωρα του χωριού Γκόρνο Πολέ	Το Θρακικό μνημείο αυτό αποτελεί μια οβάλ πέτρα με σκαλιστό ανάγλυφο. Το πέτρινο μιλοκ πάνω στο οποίο σκαλίστηκε το ανάγλυφο, ως αποτέλεσμα της περαιτέρω επεξεργασίας, μοιάζει σε μεγάλο βαθμό με μια ανθρώπινη μορφή. Έχει πέσει σε μια από τις μακρές πλευρές του, αλλά στο παρελθόν στάθηκε όρθιο. Πάνω από αυτό, σχηματίζεται ένα τραχύ πλαίσιο, στο οποίο σκαλίστηκαν δύο ανθρώπινες μορφές η μια δίπλα στην άλλη, με ανυψωμένα χέρια, επιμηκωμένα σώματα και σηματοδοτημένα πόδια. Η μια είναι υψηλότερη από την άλλη. Το μνημείο είναι μοναδικό στο είδος του, διότι δεν έχει όμοιο του και αποτελεί ένα από τα παλαιότερα ανάγλυφα σε πέτρα στη βουλγαρική επικράτεια.
7	Πέτρινος τάφος	περιοχή Φουρντζίκα, χωριό Γκόρνο πολέ	Σκαλίστηκε σε ένα γυμνό από τη διάβρωση βράχο και βρίσκεται στην πλαγιά ενός λόφου. Ο τάφος έχει προθάλαμο, είσοδο και θάλαμο. Το ενδιαφέρον για αυτό το τάφο είναι ότι έχει άνοιγμα και πάνω από το κεντρικό θάλαμο.
8	Θρακικές πέτρινες κόγχες - «Χαμπαρκαγιά»	χωριό Γκόρνο Πολέ - 7 χιλιόμετρα ασφαλτοστρωμένη οδός βορειοδυτικά από την πόλη Ματζάροβο στην κατεύθυνση προς το Χάσκοβο (πριν το περουνί για το χωριό) + 20 λεπτά με τα πόδια προς τα αριστερά και προς τα νότια κατά μήκος του δασικού μονοπατιού μέχρι την περιοχή Χαμπάρ Καγιά.	Βρίσκεται μέσα στα όρια της προστατευόμενης περιοχής «Τσέρνα Σκάλα» («Μαύρη Πέτρα»). Μοναδικά θρακικά μνημεία τριπυλοειδούς μορφής, που βρέθηκαν μόνο στην Ανατολική Ροδόπη.
9	Θρακικό φρούριο και ιερό Σιβρί Ντικμέ	κορυφή Σιβριντικμέ σε απόσταση 2,66 χλμ βορειοδυτικά από το χωριό Γκόρνο Πολέ.	Το Θρακικό φρούριο και το βραχώδες ιερό χρονολογούνται από τον 1ο αιώνα π.Χ. Διατηρούνται τα ερείπια των τοίχων του φρουρίου, σκάλες, βράχοι με σκαλισμένες λεκάνες για θρησκευτικές τελετές. Το φρούριο αποτελεί μέρος του αμυντικού φρουριακού συστήματος της κοιλάδας του ποταμού Άρδα. Το φρούριο και το ιερό λειτουργούσαν κατά τη διάρκεια της Ρωμαϊκής εποχής και του Μεσαίωνα. Εκεί ανακαλύφθηκαν κεραμικά από την εποχή του Σιδήρου, μαρμάρينو ανάγλυφο Θρακικού υπέδα του 2-3ου αιώνα, ρωμαϊκά και μεσαιωνικά νομίσματα. Η περιοχή είναι αρχαιολογικό μνημείο πολιτισμού εθνικής σημασίας και βρίσκεται υπό την προστασία του νόμου.
10	Σαραπάνα	περιοχή Γκολέμα Μπουρούν, στα περίχωρα του χωριού Μπάλτζα	Η Σαραπάνα βρίσκεται σε μια πλαγιά στο λόφο Γκολέμα Μπουρούν, κοντά στο εγκαταλελειμμένο χωριό Μπάλτζα. Το μνημείο αποτελεί μια ρηχή λεκάνη σκαλισμένη σε βράχο και συνδεδεμένες μαζί της δεξαμενές αποστράγγισης υγρών. Υπάρχουν άλλα παρόμοια μνημεία στην περιοχή διαφόρων μορφών και μεγεθών.
11	Εκκλησία του Αγίου Αρχαγγέλου Μιχαήλ	χωριό Σενοκλάς	Η παλαιότερη εκκλησία του δήμου, που χτίστηκε το 1858, από τον μάστορα Γκεώργκι Μπουρμουόζα από το χωριό Ούσοβο του Δήμου του Σμόλιαν. Το 1913, η εκκλησία κάηκε, η αποκατάστασή της πραγματοποιήθηκε το 1921.

12	Θρακικό σύμπλεγμα λατρείας. Θρακικό μεσαιωνικό φρούριο "Χιοσάρια". Παρεκκλήσι „Άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος“	χωριό Σενοκλάς - 9 χιλιόμετρα ασφαλωμένη οδός νοτιοανατολικά / ανατολικά της πόλης Ματζάροβο + 6 χιλιόμετρα χωματόδρομος στρωμένο με πέτρα μακανάμ στα αριστερά του δρόμου προς το χωριό Σενοκλάς δίπλα στο παρεκκλήσι "Άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος " + 20 λεπτά με τα πόδια στα δεξιά κατά μήκος ενός μονοπατιού με τουριστική σήμανση μέχρι το φρούριο στην κορυφή Χιοσάρια	Ένα αξιόλογο αρχαιολογικό συγκρότημα, που περιλαμβάνει ένα θρακικό λατρευτικό κέντρο με πέτρινο ιερό, πέτρινες κόγχες και σπάνιο πέτρινο ήλιο. Κεντρική θέση σε αυτό καταλαμβάνουν τα ερείπια ενός μεγάλου θρακικού και μεσαιωνικού φρουρίου. Κοντά στο φρούριο βρίσκεται το παρεκκλήσι „Άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος“.
13	Εκκλησία του Αγίου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου Θεσσαλονίκης	χωριό Μποριολάβτσι	Χτίστηκε το 1936, σε εθελοντική βάση από τους ντόπιους Θράκες που κατοίκησαν το χωριό το 1914.
14	Βραχώδες συγκρότημα λατρείας «Γκλούχτε κάμαν» («Οι κοφές πέτρες»)	χωριό Εφρέμ	Πρόκειται για ένα περίπλοκο συγκρότημα λατρείας, με πολιτιστικά στρώματα που ξεκινούν από την πρόιμη εποχή του σιδήρου μέχρι τον 13ο αιώνα μ.Χ. Το μεγάλο ενδιαφέρον για τους «Κοφές πέτρες» οφείλεται κυρίως στις πολυάριθμες κόγχες κόμμενες στις κάθετες πλευρές των ψηλών 30 μέτρων βράχων. Οι πιο εντυπωσιακές είναι οι κόγχες στο πιο δυτικό και εξέχον πάνω από τους άλλους ορεινό όγκο. Μια βαθιά ορθογώνιο στέγνα για τη συλλογή και την αποθήκευση νερού σκαλιστήκε στην επίπεδη κορυφή του. Σε αυτήν φτάνει κανείς με μια καλά σχηματισμένη διπλή σκάλα. Σ' αυτό το μέρος βρίσκεται ένα σπήλαιο με ορθογώνιο σχέδιο και θολωτό κάλυμμα, το οποίο έχει αποκτήσει το δημοφιλές όνομα «βραχώδης τάφος». Νότια, κάτω από το ορεινό όγκο, υπάρχει ένας πλατύς βράχος όπου χτίστηκε ένας ναός τον 5ο ή τον 6ο αιώνα. Επεκτείνεται στα χωριά Ορεσέτς (του Δήμου Χάρμανλι), Ντάμποβετς και Μάλκο Γκραντίστε (του Δήμου Λιομπιμετς).
14	Εκκλησία του Αγίου Αθανασίου	χωριό Εφρέμ	Χτίστηκε το 1887 από τον τοπικό πληθυσμό της εκκλησίας.
№	ΦΥΣΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Θέσεις φωλεοποίησης σπανίων απειλούμενων ημεροβίων αρπακτικών (Προστατευόμενη περιοχή)	πόλη Ματζάροβο - 3 χιλιόμετρα ασφαλωμένη οδός στα βορειοανατολικά του κέντρου της πόλης προς το χωριό Μποριολάβτσι στην αριστερή όχθη του ποταμού Άρδα, χωριό Γκόρνο Πολέ, περιοχή Κοβάν Καγιά	Βρίσκονται στα περίχωρα του χωριού Γκόρνο Πολέ. Είναι η μόνη προστατευόμενη περιοχή του δήμου με την ιδιότητα φυσικών αξιοθεάτων που κηρύχθηκε με σκοπό την προστασία των τόπων φωλεοποίησης σπανίων και απειλούμενων ειδών πτηνών. Από τα είδη που περιλαμβάνονται στο Κόκκινο Βιβλίο της Βουλγαρίας, σε κόγχες ηφαιστειακών βράχων φωλιάζουν οι μοναδικοί για τη Βουλγαρία και την Ευρώπη Ασπροπάρης και Ασπροκέφαλος γύπας. Μπορείτε επίσης να δείτε το Μαυρόγυπα που ακόμη καλείται Καρτάλι.Εδώ μπορούν να παρατηρηθούν και άλλα απειλούμενα και σπάνια είδη όπως ο Μαυροπελαργός, η Αετογερακίνα, ο Γαλαζοκότυφας, ο Πετροκότυφας και πολλά άλλα ενδιαφέροντα είδη πτηνών.
2	Οι μαιάνδροι του ποταμού Άρδα	πόλη Ματζάροβο - 3 χιλιόμετρα ασφαλωμένη οδός στα βορειοανατολικά του κέντρου της πόλης προς το χωριό Μποριολάβτσι	Στο μέσο ρου του, ο ποταμός Άρδα σχηματίζει πολλούς όμορφους μαιάνδρους. Μερικοί από τους πιο εντυπωσιακούς και εύκολα προσβάσιμους για τους λάτρεις των φυσικών φαινομένων είναι εκείνοι στην είσοδο του φράγματος «Ιβάνλοβγκραντ» μεταξύ της πόλης Ματζάροβο και του χωριού Μποριολάβτσι. Οι μαιάνδροι του ποταμού Άρδα μαζί με τις αμμόβλετες παραλίες του, το φράγμα «Ιβάνλοβγκραντ», τα εντυπωσιακά βράχια γύρω από το Ματζάροβο και η εξαιρετικά πλούσια γεωγραφία και βιοποικιλότητα αποτελούν ένα μοναδικό φυσικό συγκρότημα με μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης του οικολογικού και εξειδικευμένου τουρισμού.
3	Πατρόνκα (Προστατευόμενη περιοχή)	πόλη Ματζάροβο, χωριό Μποριολάβτσι	Διατήρηση των φυσικών ενδιατημάτων των προστατευόμενων και σπανίων ειδών πουλιών και φυτών που περιλαμβάνονται στο Κόκκινο Βιβλίο της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας, ακθώς και στη Λίστα των απειλούμενων ειδών στην Ευρώπη.
4	Προστατευόμενη περιοχή "Γκιουργκένα"	πόλη Ματζάροβο - 4 χιλιόμετρα ασφαλωμένη οδός στα νοτιοανατολικά του κέντρου της πόλης προς το χωριό Σενοκλάς, συμπεριλαμβανομένων των 0,5 χλμ. επέκταση δρόμου στα αριστερά	Βρίσκεται νότια της προστατευόμενης περιοχής "Πατρόνκα" στα περίχωρα του εγκαταλειμμένου χωριού Γκαμπερόβο. Είναι η μικρότερη προστατευόμενη περιοχή του δήμου, η οποία έχει εθνική σημασία. Είναι χώρος διατήρησης ενδιατημάτων και πληθυσμών σπανίων και απειλούμενων φυτικών ειδών, προστατευόμενων ειδών αμφιβίων, ερπετών, πτηνών και θηλαστικών. Διατήρησης της καταγεγραμμένης στο Κόκκινο Βιβλίο της Βουλγαρίας Πυρρομωτίδας. Διατήρησης ενός αξιοσημείου τοπίου.
5	Προστατευόμενη περιοχή "Μόμινα Σκαλά"	πόλη Ματζάροβο - 15 λεπτά με τα πόδια δυτικά από το κέντρο της πόλης, συμπεριλαμβανομένων των 1 χιλιομέτρων ασφαλωμένης οδού + 0,5 χιλιομέτρων χωματόδρομου, στη δεξιά όχθη του ποταμού Άρδα	Βρίσκεται νότια της προστατευόμενης περιοχής "Τσερνάτα Σκαλά" στα περίχωρα της πόλης Ματζάροβο και του χωριού Μπριάστοβο (του Δήμου Κρούμοβγκραντ). Οικότοπος διατήρησης προστατευμένων και απειλούμενων φυτών και ζώων, όπως: η Ανθεμής η ωτιόμορφη, το Βούμπλερο το Γεράρδιοτοξο, η Κλεόμη η ορνιθοποιοειδής, η Ποντιακή Φριτλιάρια, το λιβαδικό είδος Microgryllus tenellum, η Ορχιδέα η πεταλούδομορφη, ο ανατολικός πλάτανος, κλπ., εκατοντάδες πεταλούδες, χελώνες, ο Τοφλίτης, ο Χρυσσατός και ο Πετρίτης. Οικότοπος διατήρησης πληθυσμών και οικοτόπων προστατευόμενων και απειλούμενων ειδών φυτών και ζώων, συμπεριλαμβανομένης της Ορχιδέας της πεταλούδομορφης, του ανατολικού πλάτανου, της Σκάνδιξ κτένιον της Αφροδίτης, της Στεφανόφιας του καρτού, του Βερμπάσκο humile. Διατήρηση του χαρακτηριστικού για την Ανατολική Ροδόπη μοναδικού βραχώδους τοπίου.
6	Προστατευόμενη περιοχή «Τσερνάτα Σκαλά» (Ο Μάυρος Βράχος)	πόλη Ματζάροβο - 4 χιλιόμετρα ασφαλωμένης οδός βορειοδυτικά του κέντρου της πόλης προς την κατεύθυνση του χωριού Γκόρνο Πολέ στην αριστερή όχθη του ποταμού Άρντα..	Βρίσκεται δυτικά του φυσικού αξιοθεάτου "Κοβάν Καγιά" και περίχωρα των χωριών Γκόρνο Πολέ, Γκόρνο Γκλαβανάκ, Ρουμελία και Τοπόλοβο. Είναι η μεγαλύτερη περιοχή του δήμου που δηλώθηκε προστατευόμενη με σκοπό τη διατήρηση των ενδιατημάτων και της σημαντικής ποικιλίας ειδών ζώων και φυτών που προστατεύονται και απειλούνται με εξαφάνιση σε εθνικό και ευρωπαϊκό κλίμακα. Κοντά σε αυτό το χώρο μπορείτε να δείτε τις χαρακτηριστικές για την Ανατολική Ροδόπη θρακικές βραχώδεις κόγχες. Είναι οικότοπος διατήρησης ενδιατημάτων και πληθυσμών προστατευόμενων και σπανίων ειδών φυτών και ζώων, συμπεριλαμβανομένης της Ανθεμής της ωτιόμορφης, της Ποντιακής Φριτλιάριας, του Θρακικού γαϊδουράγκαθου, του ο Τυφλίτη, της Ελληνικής και της Μεσογειακής χελώνας κλπ.
„Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω εξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση ΒΦΙ αριθ. Β2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools” (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program “Greece-Bulgaria 2014-2020”, Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.”			

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Θρακικό βραχώδες συγκρότημα λατρείας «Αλτάν τεπέ» και φρούριο από την εποχή της Όψιμης Αρχαιότητας στην περιοχή «Χιοάρια»	χωριό Άγγελ Βοεβόδα	<p>Ανάμεσα στα πολυάριθμα μεγαλιθικά μνημεία στο Δήμο Μινεράλνι Μπάνι, το θρακικό συγκρότημα λατρείας κοντά στο χωριό Άγγελ Βοεβόδα κατέχει ιδιαίτερη θέση. Το αρχαίο ιερό, ένα από τα μεγαλύτερα στη Βουλγαρία, έχει κηρυχθεί μνημείο πολιτισμού εθνικής σημασίας. Το συγκρότημα βρίσκεται σε μια βραχώδη κορυφή γνωστή με το όνομα Αοάρα. Στην κορυφογραμμή υπάρχει ένας ισχυρός τοίχος φρουρίου και πάνω από 50 (λατρευτικές) κόγχες έχουν σκαλισθεί στα βράχια. Κάτω από την κορυφή σχηματίστηκε μια βραχώδης ποίνα με τραπεζοειδές σχήμα και στρωγυλωμένες γωνίες - πιθανώς χρησίμευε ως βωμός. Στο υψηλότερο μέρος - σε τρία απότομα βράχια - έχουν σκαλιστεί άλλες εγκαταστάσεις λατρείας. Πέντε σκαλοπάτια οδηγούν σε έναν τάφο στο ανατολικότερο μέρος.</p> <p>Οι Σαραπάνες, τόσο στο Περπέρικον όσο και αλλού στην Ανατολική Ροδόπη, είναι πέτρινες κοιλότητες που σχετίζονται με τις θρακικές τελετουργίες από την ύστερη εποχή του Χαλκού και την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου. Υπάρχουν καταγεγραμμένες εκατοντάδες, οι οποίες έχουν διαφορετικό σχήμα και μέγεθος. Η σαραπάνα που βρέθηκε έχει μήκος περίπου 6 μέτρα, αλλά στερείται βάθους. Χρειάζονται περισσότερες ανασκαφές για να διαπιστωθεί ποιος ήταν ο προορισμός της.</p>
2	Προϊστορικό θρακικό φρούριο «Γκολιάμοτο Γκραντίστε»	1,5 χλμ. βόρεια του χωριού Γκόρνο Μπριάστοβο	<p>Το φρούριο χτίστηκε από μεγάλες πέτρες χωρίς κονίαμα. Είναι ελλειπτικό και τα τείχη του, με πάχος 2,5 μέτρων περίπου, βρίσκονται σε κατάσταση διαρροής. Έχει μήκος 150 μ. και πλάτος 50 μ. Η έκτασή του είναι 5-6 στρέμματα και έχει δύο εσωτερικούς τοίχους.</p>
3	Στάπκατα να Μπογκορόντιτσα (Το Βήμα της Παναγίας)	χωριό Μινεράλνι Μπάνι	<p>Το ίχνος της ρωμαϊκής εποχής διατηρείται ακόμα σε έναν χώρο, γνωστός ως το «Βήμα της Παναγίας», σκαλισμένο σε ένα φυσικό βράχο. Βρίσκεται 5 μέτρα από την πρώτη φυσική πηγή μεταλλικού νερού - στο κέντρο του χωριού Μινεράλνι Μπάνι, και είναι μήκους 2 μέτρων, βάθους 1 μέτρο και πλάτους 0,75 μ. Σύμφωνα με τους ιστορικούς, αυτή είναι μια αρχαία σαρκοφάγος και ο τοπικός πληθυσμός δημιούργησε ένα θρόλο που λέει αυτό είναι το βήμα της Παναγίας που φεύγει από τους Εβραίους που την ακολουθούν.</p> <p>Οι άνθρωποι πιστεύουν ότι το "θαυματουργό βήμα" της έχει θεραπευτική δύναμη, φέρνει καλή τύχη και κάνει τις επιθυμίες πραγματικότητα. Γι 'αυτό και οι χριστιανοί και οι μουσουλμάνοι λατρεύουν αυτό το ιερό μέρος και αφήνουν ένα νήμα ή ένα κομμάτι του ρούχου τους για υγεία και ευτυχία.</p>
4	Ρωμαϊκό φρούριο "Άγιο Πνεύμα"	χωριό Μινεράλνι Μπάνι	<p>Ιστορικά στοιχεία αποκαλύπτουν ότι στο έδαφος του σημερινού Μινεράλνι Μπάνι βρισκόταν η λεγόμενη πόλη Τοπλίτσος (ή Τοπλίκα), η οποία αριθμούσε περίπου 12.000 κατοίκους. Πιστεύεται ότι μετά από μάχες, οι Ρωμαίοι στρατιώτες θεράπευαν τις πληγές τους εδώ, γύρω από τις θερμές ιαματικές πηγές. Έτσι, χάρη στις μοναδικές θεραπευτικές ιδιότητες του μεταλλικού νερού, δημιουργήθηκε η αρχαία πόλη, που ονομάστηκε από τους Ρωμαίους Τοπλίτσος. Οι αρχαιολογικές ανασκαφές αποδεικνύουν ότι γύρω από τις ιαματικές πηγές υπήρχε έντονη ζωή κατά τη διάρκεια διάφορων ιστορικών εποχών. Το φρούριο του Αγίου Πνεύματος είναι ο καλύτερα διατηρημένος ιστορικός χώρος στο θέρετρο. Το όνομά του προέρχεται από το παρεκκλήσι "Άγιο Πνεύμα". Χτίστηκε στα ρωμαϊκά χρόνια από μεγάλες χοντρές πέτρες και χρησίμευε ως άμυνα του οικισμού. Απόδειξη της κατασκευής του κατά τη διάρκεια της ρωμαϊκής εποχής είναι οι χρησιμοποιημένες οικοδομικές τεχνικές και υλικά. Το φρούριο είναι ένα ακανόνιστο πολύγωνο με δύο εισόδους από το νότο και δύο μικρές πόρτες στ Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme." (βλίο της Βουλγαρίας, καθώς και η Ελληνική και η Μεσογειακή χελώνα που απεικονίζονται στην παγκόσμια Κόκκινη Λίστα. Η προστατευόμενη περιοχή είναι μέρος της Ορνιθολογικά σημαντικής περ</p>
5	Εκκλησία του Αγίου Γεωργίου	χωριό Μινεράλνι Μπάνι	<p>Αυτός είναι ο νεώτερος και μεγαλύτερος χριστιανικός ναός του Αγίου Γεωργίου στο χωριό Μινεράλνι Μπάνι, το οποίο προσελκύει το ενδιαφέρον των επισκεπτών με την όμορφη αρχιτεκτονική του. /Χτίστηκε το 2006/</p>
6	Φρούριο στην κορυφή Κούπενα / Βάργκα/ Λάντιντσα	χωριό Σαρνίτσα	<p>Το θρακικό φρούριο της όψιμης αρχαιότητας και του μεσαίωνα στην κορυφή Κούπενα/ Βάργκα/ Λάντιντσα χτίστηκε στην ομόνημη κορυφή, σε απόσταση 2,67 χλμ. βορειοδυτικά κατά μήκος μιας ευθείας γραμμής από το κέντρο του χωριού Σαρνίτσα. Τα τείχη του φρουρίου είναι φτιαγμένα από πέτρα, κολλημένα με λευκό κονίαμα. Τα απολείματα του φρουρίου είναι ορατά μόνο στο βόρειο τμήμα της κορυφογραμμής.</p>

7	Εκκλησία του Αγίου Νικόλα	χωριό Σαρνίτσα	<p>Γύρω στο 1910, το Σαρνίτσα ήταν μεγάλο για εκείνα τα χρόνια χωριό. Ζούσαν σε αυτό εμπνευσμένοι άνθρωποι - χριστιανοί. Είχαν την ιδέα μιας εκκλησίας που θα ικανοποιούσε τις πνευματικές τους ανάγκες. Ήθελαν όμως μια ειδική εκκλησία - γι' αυτό βρήκαν μάστορα από το μακρινό Καζανλάκ, και αυτός έκανε ένα όμορφο σχέδιο. Δύο χρόνια επεξεργάστηκε μεγάλες πέτρες για το κτίριο και όλοι οι κάτοικοι τον ταΐζαν με τη σειρά τους. Ήξερε κάθε πέτρα τόσο καλά που όταν τις έφεραν στο λιβάδι για να αρχίσει την κατασκευή, διαπίστωσε ότι έλειπε μια. Κλοπίστηκε προφανώς από μια ψεύτικη ψυχή. Ζήτησε να του την επιστρέψει και είπε ότι η κατασκευή δεν θα ξεκινήσει χωρίς την πέτρα. Το πρωί, η πέτρα ήταν στη θέση της και άρχισε η κατασκευή.</p> <p>Ο ναός ολοκληρώθηκε το 1912 - το έτος υπάρχει γραμμένο σε ένα από τα τεράστια κρηοπήγια, τα οποία είναι επίσης πρωτότυπα - περιστρέφονται, το οποίο δεν είναι χαρακτηριστικό για τις εκκλησίες της περιοχής. Υπάρχει ένα εσωτερικό μπαλκόνι /δεύτερο όροφος/ επειδή οι χριστιανοί ήταν πολλοί και χρειάζονταν περισσότερο χώρο για τους πιστούς. Οι εικόνες ζωγραφίστηκαν από καλλιτέχνες από τη Σχολή Ντέμπαρ της Μακεδονίας και έτσι οι εικόνες έχουν επίσης διακριτικό χαρακτήρα. Μια από αυτές είναι η κλαίουσα εικόνα του Αγίου Νικόλαου του Θαυματουργού.</p>
8	Καλέτο Σαρνίτσα - τοίχοι ενός θρακικού φρουριού με πύργο από την εποχή της όψιμης Αρχαιότητας και του Μεσαίωνα	κάτω από το χωριό Σαρνίτσα κοντά στο πέρασμα «Γιντίκα»	<p>Οι τοίχοι του φρουριού είναι φτιαγμένοι από μεγάλες πέτρες χωρίς συγκόλληση και σε μερικά μέρη η κατασκευή συμπεριλήφθηκε τα προεξέχοντα βράχια, συνδέοντάς τα δομικά με τον τοίχο. Η έκταση του φρουριού είναι περίπου 2 στρέμματα. Στο κατώτερο βόρειο άκρο του φρουριού, η ακρόπολη χωρίζεται από ένα επιπλέον τοίχωμα. Στην επιφάνειά του υπάρχουν κεραμικά θραύσματα από την αρχή και το δεύτερο μισό της πρώτης χιλιετίας π.Χ. καθώς και την ρωμαϊκή περίοδο και τον μεσαίωνα. Εδώ βρέθηκε ένα σπάνιο πολύτιμο έγγραφο - ένα στρατιωτικό δίπλωμα του αυτοκράτορα Ελαγκαμπάλ, με ημερομηνία 7 Ιανουαρίου του έτους 221. Το δίπλωμα φυλάσσεται στο πρώην μουσείο της αυτοκρατορικής αυλής στη Βιέννη.</p>
9	Σαραπάνι (πέτρινες ποινές «Σαρ'απ Τας»)	χωριό Μπριάστοβο	<p>Οι «σαραπάνι» είναι κοιλότητες στους βράχους που οι άνθρωποι έκαναν πριν 2600-2800 χρόνια. Οι αρχαιολογικές ανασκαφές χρονολογούν αυτά τα ευρήματα γύρω στα 8-12 π.Χ. Πρόκειται για τεχνητές κοιλότητες στα βράχια με βάθος 20-70 εκ. και διάμετρο 50-180 εκ. Κάθε «σαραπάνο» αποτελείται από ένα μικρό και μεγάλο κύπελλο με κεκλιμένο δάπεδο και ανοιχτό ή καλυμμένο κανάλι. Το όνομα «σαραπάνο» προέρχεται από την τουρκική λέξη «σαράπ» και σημαίνει κρασί. Υποτίθεται ότι οι αρχαίοι κάτοικοι αυτών των περιοχών είχαν επεξεργαστεί σταφύλια για την παραγωγή οινών. Θεωρείται ότι οι «σαραπάνι» έχουν σχέση με τη λατρεία του Θεού Διονύσου. Σαραπάνι υπάρχουν στις περιοχές «Καρακάγια», «Γκάρβαντσα», «Ποζάριστετο» και «Αβράμος κάμακ» (Πέτρα του Αβραάμ) στην περιοχή του χωριού Μινεράλι Μπάνι.</p> <p>Υπάρχουν δύο θεωρίες σχετικά με τη χρήση αυτών των ενδιαφερόντων εγκαταστάσεων: σύμφωνα με τη μία οι σαραπάνι χρησιμοποιούνταν στην οινοπαραγωγή (για την πάτηση των σταφυλιών) και, σύμφωνα με την άλλη οι σαραπάνι χρησιμοποιούνταν στην εξόρυξη, για την επεξεργασία του μεταλλεύματος με νερό. Σύμφωνα με ορισμένους συγγραφείς, οι σαραπάνι ήταν συγχρονισμένοι με τα μεγαλιθικά μνημεία (από την 1η χιλιετία π.Χ.) και είχαν χρησιμοποιηθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα. Μόνο στην περιοχή του χωριού Μπράστοβο έχουν βρεθεί πάνω από 200 σαραπάνι που βρίσκονται σε υψηλές και δύσκολα προσβάσιμες περιοχές, ενώ κοντά τους έχει ανακαλυφθεί ένα αρχαίο ορυχείο χρυσού.</p>
10	Εκκλησία του Αγίου Αθανασίου	χωριό Σουσαμπ	<p>Χτίστηκε το 1898. Αργότερα, το 1925, χτίστηκε το καμπαναριό του. Η εκκλησία κηρύχθηκε μνημείο καλλιτεχνικής πολιτιστικής αξίας λόγω της ζωγραφικής της μενταγιόν της αψίδας, των βασιλικών πύλων και της κορώνας, των εικόνων του βασιλικού και του εορταστικού κύκλου. Η αρχιτεκτονική του κτιρίου σημειώνεται επίσης ως μεγάλης αξίας.</p>
11	Τζαμί	χωριό Κόλετς	Παρουσιάζει ενδιαφέρον με την αρχιτεκτονική και τις τοιχογραφίες του.
12	Τζαμί	χωριό Μπογιάν Μπότεβο	Παρουσιάζει ενδιαφέρον με την αρχιτεκτονική και τις τοιχογραφίες του.
13	Τζαμί	χωριό Καραμάντσι	Παρουσιάζει ενδιαφέρον με την αρχιτεκτονική και τις τοιχογραφίες του.
14	Θρακικό φρούριο στην κορυφή «Ορλόβι Σκαλι» (Τα βράχια των αετών)	στην περιοχή Ορλόβι Σκαλι 3 χλμ. δυτικά σε ευθεία γραμμή από το κέντρο του χωριού Σαρνίτσα	<p>Το Θρακικό φρούριο της Νέας Εποχής του Σιδήρου βρίσκεται στην περιοχή „Ορλόβι Σκαλι», 3 χλμ. δυτικά σε ευθεία γραμμή από το κέντρο του χωριού Σαρνίτσα. Τα επιφανειακά κεραμικά είναι από το 2ο μισό της πρώτης χιλιετίας π.Χ.</p>
15	Ηλιακό ρολόι	χωριό Μινεράλι Μπάνι	<p>Αυτό το ρολόι είναι μοναδικό και δεν μετρά μόνο τις ώρες, αλλά επίσης τα λεπτά, τα δευτερόλεπτα και τις μέρες, έτσι ώστε να εκτελεί και τη λειτουργία ενός ημερολογίου. Ένα δεύτερο παρόμοιο υπάρχει στο Μεξικό με 5 σκαλοπάτια, ενώ αυτό στο Μινεράλι Μπάνι έχει επτά σκαλοπάτια.</p>
№	ΦΥΣΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Προστατευόμενη περιοχή «Αίντα»	τα περικόρα του χωριού Σπαχιέβο	Η προστατευόμενη περιοχή έχει έκταση 3,5 εκταρίων. Πρόκειται για ένα φυσικό, αιωνόβιο δάσος οξιάς.
2	Φυσικά αξιοθέατα "Ενδιατήματα Μιγκέ και Πατώνιας" (Προστατευόμενη περιοχή)	περιοχή Ντρενάκα, χωριό Σπαχιέβο	Τα φυσικά αξιοθέατα έχουν έκταση 3 εκταρίων. Κηρύχθηκαν προστατευόμενα είδη με σκοπό να διατηρηθεί το πεδίο Μιγκέ και Πατώνιας.

3	«Ντικιλιτάς» (Προστατευόμενη περιοχή)	τα περίχωρα του χωριού Σαρνίτσα	Έχει έκταση 0,2 εκτάρια. Η περιοχή κορύφθηκε προστατευόμενη με σκοπό την προστασία του καταρράκτη του ποταμού Χαρμανλίσκα.
4	Εθνικός δρυμός «Μποράκα»	τα περίχωρα του χωριού Σαρνίτσα	Ο δρυμός έχει έκταση 14,78 εκτάρια. Δηλώθηκε εθνικός δρυμός με σκοπό τη διατήρηση ενός αρχαίου, φυσικού, αυτοσυναπαραινόμενου μαύρου πευκοδάσους. Η μέση ηλικία των δέντρων κυμαίνεται μεταξύ 120 και 150 ετών.
5	«Ορλόβι Σκαλί» ("Τα βράχια των αετών") (Προστατευόμενη περιοχή)	τα περίχωρα του χωριού Σαρνίτσα	Αυτό είναι ένα μοναδικό βραχώδες συγκρότημα από ενδιαφέρουσες και μεγαλοπρεπή βράχια, μερικά από τα οποία φτάνουν τα 30 έως 40 μ. ύψος. Το βραχώδες φαινόμενο μοιάζει με ένα μεσαιωνικό κάστρο με ισχυρούς πύργους. Τραπεζοειδείς κόγχες λατρείας έχουν σκαλισθεί σε πολλά από τα βράχια. Τα περισσότερα από αυτές έχουν τραπεζοειδή σχήμα, αλλά υπάρχουν επίσης κολινδρικές και αιθιδωτές. Δύο απότομα βράχια μεταξύ των βραχών (Ντογκάν Καγιά – Ορλόβι Σκαλί) φυσικά προστατεύουν μια περιοχή περίπου 1,5 στρεμμάτων, που οχυρώνεται και από έναν τοίχο κατασκευασμένο από πέτρα χωρίς κονίαμα. Οι βραχώδεις σχεδιαμοί αποτελούν προστατευόμενα φυσικά αξιοθέατα. Εδώ υπήρχε ένας παλιός οικισμός των Θρακών, και μέχρι σήμερα είναι εμφανή τα απομεινάρια ενός φρουρίου από τη Νέα Εποχή του Σιδήρου. Το Θρακικό φρούριο της Νέας Εποχής του Σιδήρου βρίσκεται στην περιοχή „Ορλόβι Σκαλί», 3 χλμ. δυτικά σε ευθεία γραμμής από το κέντρο του χωριού Σαρνίτσα. Τα επιφανειακά κεραμικά είναι από το 2ο μισό της πρώτης χιλιετίας π.Χ.
6	Προμπίτια Κάμακ (Η διάτρητη πέτρα) Προστατευόμενη περιοχή)	τα περίχωρα του χωριού Σαρνίτσα	Τα φυσικά αξιοθέατα έχουν έκταση 1 εκτάριο. Πρόκειται για ένα συγκρότημα από ενδιαφέροντες βραχώδεις σχεδιαμούς. Ο βράχος έχει ύψος 4 μέτρα και το πλάτος του είναι πάνω από 12 μέτρα. Μοιάζει με τις θαυμάσιες γέφυρες της Ερκιουπρία, με τη διαφορά ότι βρίσκεται πάνω σε μια κορυφογραμμή και όχι πάνω σε μια κοιλάδα (ποταμιού). Εκτός από το άνοιγμα, υπάρχουν και μια νεράλη σπηλιά.
7	Φυσικά αξιοθέατα «Ογκλεντάλνατα Σκαλά» (Ο κατοπτρικός βράχος)	τα περίχωρα του χωριού Μπριάστοβο	Τα φυσικά αξιοθέατα έχουν έκταση 1,5 εκταρίων. Κηρύχθηκαν προστατευόμενα είδη με σκοπό την προστασία των βραχώδων φαινομένων.
8	Σπήλαιο "Γκολιάματα Εν Καγιά" ("η Μεγάλη Εν Καγιά")	χωριό Σπαχίεβο του Δήμου Μινεράνλι Μπάνι	Το σπήλαιο έχει μορφή διάκλασης, μήκος 18 μ και μετατόπιση 3 μ.
9	Σπήλαιο Λιποβίτσα	χωριό Σαρνίτσα του Δήμου Μινεράνλι Μπάνι	Το σπήλαιο έχει μορφή διάκλασης και μήκος 11 μ.
10	Σπήλαιο "Ιβάνοφ Κάμακ" ("Η πέτρα του Ιβάν")	χωριό Σαρνίτσα του Δήμου Μινεράνλι Μπάνι	Πάνω από τη νότια είσοδο του σπηλαίου, στον ομαλό βράχο, που έχει κόκκινο-καφέ χρώμα, υπάρχουν σκαλισμένα 7 τραπεζοειδείς λατρευτικές κόγχες - υπολείμματα εθιμάτων των παλιών Θρακών. Ίσως το σπήλαιο χρησιμοποιήθηκε από αυτούς για ένα ιερό ή για κάποια λατρευτικά έθιμα. Στους γύρω βράχους και σε όλη την περιοχή υπάρχουν πολλές τραπεζοειδείς κόγχες και ίχνη θρακικού πολιτισμού. Καταγράφηκε στους χάρτες στις 22 Ιουνίου 1980 από τον Μπορίς Κόλεφ και τον Ζέτσο Στάκοφ - «Αίντα» Χάσκοβο.
11	Σπήλαιο Ντούσκοβίτσα	χωριό Σαρνίτσα του Δήμου Μινεράνλι Μπάνι	Το σπήλαιο έχει μορφή διάκλασης, μήκος 14 μ και μετατόπιση 3 μ
12	Σπήλαιο Πετούρατα	χωριό Σαρνίτσα του Δήμου Μινεράνλι Μπάνι	Το σπήλαιο έχει μορφή διάκλασης και μήκος 28 μ.
13	Σπήλαια Καλέτο 1 και Καλέτο 2	χωριό Σαρνίτσα του Δήμου Μινεράνλι Μπάνι	Το σπήλαιο έχει μορφή διάκλασης και μήκος 18 μ.
<p>„Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Πρόωθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξιπλευρων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση ΒΦΙ αριθ. B2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.”</p>			

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Τοξωτή γέφυρα του Μουσταφά Πασά	πόλη Σβίλενγκραντ	Η γέφυρα αυτή είναι το μοναδικό απόλυτα διατηρημένο απομεινάρει ενός ολόκληρου οθωμανικού συμπλέγματος που αποτελούσε από ένα καραβάν σαράι (σημείο ανάπαυσης ταξιδιωτών), ένα ισλαμικό Τέμενος και ένα χαράμι. Χτίστηκε μετά από εντολή του Τσομπάν Μουσταφά Πασά, Βεζίρη του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄ ο Μεγαλοπρεπής /Σουλεϊμάν Ελ Κανουνί/. Έτος ολοκλήρωσης της κατασκευής της γέφυρας είναι το 1529, κάτι που φαίνεται στις αριθμητικές αναλογίες των αραβικών γραμμάτων στα δύο τελευταία λόγια της επιγραφής κάτω στη γέφυρα: Χασοάνα Αμπαντιέ, δηλαδή αιώνια καλό έργο. Έτσι, μαζί με την κατασκευή της γέφυρας, ο Μουσταφά Πασάς θεωρήθηκε επίσης ως ο ιδρυτής του νέου οικισμού του Σβίλενγκραντ που ονομάστηκε στα τουρκικά Μουσταφά Πασάς Κιομπριοσιού, δηλαδή „Η Γέφυρα του Μουσταφά Πασά”. Το μήκος της γέφυρας είναι 295 μέτρα και το πλάτος 6 μ. Είναι καλυμμένη με σκαλισμένες πέτρες και την εποχή της είχε 20 όμορφες τόξους. Οι χειρολιθίθρες είναι κατασκευασμένοι από ολόκληρες πέτρες. Ο αριθμός όλων των μπλοκ παραπέτου στη γέφυρα είναι 706, 353 και στις δύο πλευρές. Η επιγραφή για την κατασκευή της γέφυρας είναι ένα ανάγλυφο σε μαρμαρινή πλάκα, τοποθετημένο σε κυκλίδωμα στη μέση της γέφυρας ύψους 6 μ. Η πλάκα με την επιγραφή αναφερόταν από τον ντόπιο πληθυσμό ως «ταρέχα», «ταρίχ», δηλ. ιστορία. Η μετάφραση της επιγραφής έχει ως εξής: «Η γέφυρα χτίστηκε - όταν ήταν χαλίφης ο μεγαλύτερος Σουλτάνος εκ των Σουλτάνων ο Σουλεϊμάν Χαν, γιος του σουλτάνου Σελίμ Χαν - για να αποτελέσει συνέχεια της ασφάλειας και της προστασίας του από τον Βεζύρη Μουσταφά Πασά , Θεός να ρτον προστατεύει για όσα δημιουργεί. Και αυτό /η κατασκευή της γέφυρας/ ήταν το πιο διαρκές καλό έργο του κατά τη διάρκεια του έτους, και στην ημερομηνία όταν έχει γίνει ένα αιώνια καλό έργο.”
2	Ιστορικό Μουσείο	πόλη Σβίλενγκραντ	Το Ιστορικό Μουσείο του Σβίλενγκραντ ιδρύθηκε το 2007 με βάση μια υπάρχουσα συλλογή μουσείων, που συλλέχθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Περιέχει κυρίως φωτοεκθέσεις, αρχαία και μεσαιωνικά νομίσματα, αρχαιολογικά και εθνογραφικά αντικείμενα. Την δεκαετία του '70 τα εκθέματα φυλάσσονταν στο Ιστορικό Μουσείο του Ηασκονο. Την δεκαετία του '90 για τις ανάγκες του μουσείου είχε χορηγηθεί το ανακατασκευασμένο σπίτι του Δρ Τσοουκρόβσκι στο κέντρο της πόλης, το οποίο διακρίνεται με την χαρακτηριστική για τις αρχές του 20 αιώνα αρχιτεκτονική. Το Ιστορικό Μουσείο του Σβίλενγκραντ φροντίζει για τη διατήρηση και την προστασία της άυλης και εμπράγματης κληρονομιάς και ακίνητης πολιτιστικής κληρονομιάς του πληθυσμού κατά μήκος του κάτω ρου του Έσρου, στην Ανατολική Ροδόπη και στην περιοχή του βουνού Σακάφ. Το μουσείο έχει τρεις εκθέσεις: Ιστορία, Αρχαιολογία και Εθνογραφία, στα οποία εκτίθενται αντικείμενα μεγάλης ιστορικής, πολιτιστικής και επιστημονικής σημασίας, όπως έγγραφα, φωτογραφίες, χειρόγραφα, μετάλλια, εργαλεία, ρούχα και αντικείμενα που σχετίζονται με την καθημερινή ζωή και την παραγωγή μεταξίου, βαμβακιού και πηλινών αγγείων και πιασάκια όπως προσωπικά αντικείμενα και πολλά άλλα.
3	Αρχαίοι και Μεσαιωνικοί Οικισμοί	πόλη Σβίλενγκραντ, περιοχή "Χιούαρια", δίπλα στην γειτονιά Κανακλίσκα	Κατά τη διάρκεια της εποχής του Χαλκού και του Σιδήρου, τα εδάφη γύρω από το σημερινό Σβίλενγκραντ κατοικήθηκαν από τη θρακική φυλή των Οδρουών. Από την εποχή των Θρακών υπάρχουν ίχνη οικισμών, ταφόμενες, ιερά, ντολμέν και άλλα. Στην παλιά γειτονιά της Κανακλίας υπήρχε η περιοχή της Μογκίλια, που ονομάστηκε έτσι με το όνομα ενός μεγάλου τάφου στην περιοχή του οποίου βρέθηκαν απομεινάρια αράμων. Ο αρχαίος συγγραφέας Προκόπιος Καισαρέυς έγραψε ότι επί του αυτοκράτορα Ιουστινιανού (483 έως 565 μ.Χ. Χρ.) εκεί χτίστηκε η ενισχύθηκε ένα φρούριο που ονομάστηκε Βουρδέπιτσα. Πολλοί ιστορικοί συζητούν αυτό το κτίριο με τα παλιά ερείπια στην περιοχή Χιούαρια κοντά στην παλιά γειτονιά Κανακλίας του Σβίλενγκραντ.
4	Ντολμέν	χωριό Στουντένα, περιοχή "Καπακλίας", 12 χλμ. Βοραιοανατολικά	Το ντολμέν του χωριού Στουντένα του Δήμου του Σβίλενγκραντ βρίσκεται στην περιοχή «Καπακλίας» κοντά στο χωριό. Είναι μέρος του λεγόμενου «Μεγαλιθικού πολιτισμού» στα βουλγαρικά εδάφη, ιδίως στην περιοχή των βουνών Στράντζα και Σακάφ. Αποτελείται από δύο κατακόρυφα τοποθετημένες πέτρες μπηγμένες στο έδαφος, σχηματίζοντας ένα θάλαμο, και μια τρίτη τοποθετημένη επίπεδα, η οποία σχηματίζει την οροφή. Τα μεγαλιθικά μνημεία είναι γνωστά σε τρία είδη - το Μενίρ, το Κρόμιλεχ και το Ντολμέν. Τα μεγαλιθικά μνημεία είναι αρχαίοι σχηματισμοί που προέρχονται από τη Νεολιθική Εποχή, την Εποχή του Χαλκού και την πρόοιμη Εποχή του Σιδήρου. Η επεξεργασία της πέτρα στα μνημεία αυτά είναι σχετικά απλής, τραχιά. Αντίθετα με τις συνηθισμένες τεχνικές κατασκευής, οι μεγαλιθικά δομές συναρμολογούνται από στοιχεία που αγγίζουν μόνο τα άκρα τους. Συνήθως αποτελούνται από τον ελάχιστο δυνατό αριθμό δομικών στοιχείων (πέτρινες πλάκες, στήλες).
5	Μνημείο των ηρώων πολέμου	πόλη Σβίλενγκραντ	Βρίσκεται στην πλατεία Σβίλενα. Κατασκευάστηκε στη μνήμη των ηρώων από το Σβίλενγκραντ και το δήμο που σκοτώθηκαν στους πολέμους. Στα τείχη του από γρανίτη έχουν γραφεί πάνω από 100 ονόματα ανθρώπων που θυσίασαν τη ζωή τους για την ελευθερία./2008/
6	Εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής	πόλη Σβίλενγκραντ	Ο ναός χτίστηκε γύρω στο 1860, κυρίως με δωρεές από τους κατοίκους της γειτονιάς «Κεμπράν». Κατά τη διάρκεια του Β' Βαλκανικού Πολέμου (1913), η εκκλησία καταστράφηκε μέχρι τα θεμέλια της και μετά το τέλος των πολέμων άρχισε η ανοικοδόμησή της, η οποία ολοκληρώθηκε το 1924. Σε μια έκταση περίπου 4.000 τετραγωνικών μέτρων διαμορφώθηκε ένα όμορφο, πολύοιο σε βλάστηση πάρκο, στο κέντρο του οποίου είναι η εκκλησία. Πλήρως ανακατασκευασμένο είναι το δίκτυο αλεών, όπου τοποθετήθηκαν κίσκεια αναμνησής για τους κατοίκους της γειτονιάς. Οι αλέες καλύφθηκαν με έγχρωμες πλάκες από σκυρόδεμα. Φυτρώθηκαν φυλλόβολα και κοινοφόρα δέντρα, μεγάλες εκτάσεις αειθαλών ανθοφόρων θάμνων, όπως και αναρριχόμενοι θάμνοι. Υπάρχουν επίσης αρκετά εξωτικά είδη. Η πλούσια βλάστηση από δέντρα και θάμνους διατηρείται με αυτόματο σύστημα ποτίματος. Στη θέση υπάρχουσας παιδικής χαράς σχεδιάστηκε και χτίστηκε μια νέα, εξοπλισμένη με σύγχρονες παιδικές εγκαταστάσεις και πάγκους. Υπάρχει ένας φράχτης με πλέγμα αζούρ και τρεις εισόδους, οι οποίες συνδέονται με τις κύριες πόρτες της εκκλησίας. Εγκαταστάθηκε νέο οδικό φωτισμό. Το τεράστιο κτίριο του ναού γίνεται εμφανές με το νυχτερινό φωτισμό.
7	Εκκλησία της Αγίας Τριάδας	πόλη Σβίλενγκραντ	Η εκκλησία χτίστηκε με δωρεές το 1834 στον τόπο όπου πιθανότατα ήταν το πολιτιστικό κέντρο του βουλγαρικού πληθυσμού εκείνη την εποχή. Η κατασκευή της εκκλησίας έγινε από τους Βούλγαρους από τις τρεις γειτονιές της πόλης - Μπαγιαντάρ /Ευγενής/, Κανακλί /Προάστιο/ και Κεμπράν /Άπιστος, δηλαδή Χριστιανός/ και ίσως γι' αυτό ονομάστηκε Αγία Τριάδα. Όταν η πόλη κάηκε το 1913, η εκκλησία επίσης κάηκε, αλλά το σχήμα της διατηρήθηκε κατά την αποκατάστασή της. Το 1847-48 το πρώτο κοσμικό σχολείο της πόλης κτίστηκε στην εκκλησία. Σήμερα φέρει το όνομα ενός από τους ιδρυτές και επικεφαλής δάσκαλου Χρίστο Ποιμάρκοφ.

8	Προϊστορικό και Πρωτοϊστορικό λακκοειδές σύμπλεγμα	χωριό Καπιτάν Αντρέεβο, περιοχή «Χαούζα»	Το σύμπλεγμα αυτό, χρονολογούμενο στην περίοδο μεταξύ 5200 και 4800 χρονών π.Χ., δεν έχει όμοιο του στην Νοτιοανατολική Ευρώπη και αποτελεί σημαντική συνεισφορά στη γνώση που έχουμε για τον πρώτο ευρωπαϊκό πολιτισμό που άνθισε στη βουλγαρική επικράτεια. Η δεύτερη περίοδος στην κατοίκηση της μελετημένης περιοχής ήταν κατά τη Μέση Εποχή του Χάλκου – περίπου στα έτη 1800 – 1700 π.Χ. Βρέθηκαν ακόμη μερικοί λάκκοι λατρείας που είναι σπάνιοι στα βουλγαρικά εδάφη. Η τρίτη περίοδος κατοίκησης της περιοχής είναι από την Πρώιμη και Υστερη Εποχή του Σιδήρου – την 1η χιλιετία π.Χ. Μελετήθηκαν δεκάδες τελετουργικοί λάκκοι, μερικοί εκ των οποίων πολύ μεγάλων διαστάσεων. Χρονολογικά στο τέλος τοποθετούνται δύο μεσαιωνικά αμφιάττι και τουλάχιστον τρία τελετουργικά κολώματα με ανθρώπινη θύσις από τον 8ο έως τον 9ο αιώνα.
9	Απομεινάρια της ρωμαϊκής οδού «Βία Διαγωνάλης»	χωριό Καπιτάν Αντρέεβο, περιοχή «Χαούζα»	Σύμφωνα με τα ερημάτα που βρέθηκαν στο μελετημένο τμήμα με μήκος περίπου 130 μέτρα, χρησιμοποιήθηκε από τον 2ο έως τον 6ο αιώνα. Η οδός είναι χτισμένη από μεγάλο βότσαλο και έχει πλάτος περίπου 18 μέτρα. Μέχρι τώρα, τα καταγεγραμμένα τμήματα αυτής της στρατιωτικής οδού σε όλο το μήκος της από την Κεντρική Ευρώπη ως την Κωνσταντινούπολη έχουν πλάτος 6-8 μέτρα. Στη Βουλγαρία, μέχρι σήμερα, τα τμήματα της Βία Διαγωνάλης που έχουν ανακαλυφθεί βρίσκονται κοντά στο Χάρμανλι και το Κόστινμπροντ. Μόνο το τμήμα του Καπιτάν Αντρέεβο είναι τόσο μακρύ. Το ερημά στην περιοχή Χαούζα προκάλεσε γρήγορα την έκπληξη όλων των ειδικών στην Αρχαιότητα των βουλγαρικών εδαφών και λόγω του μεγάλου πλάτους 18 μέτρων που μπορεί να συγκριθεί με τις σημερινές εθνικές οδούς.
10	Βραχώδης εκκλησία	χωριό Μάτοτσινα, περιοχή «Ντελί Καγιά», 2 χλμ. Νοτιοδυτικά	Η βραχώδης εκκλησία είναι σκαλισμένη σε ασβεστολιθικά βράχια και βρίσκεται 2 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά του χωριού, στην περιοχή «Ντελί Καγιά» (Μηγμένη πέτρα). Το πρόσωπο του βράχου έχει σκαλιστεί τέλεια και μια δεκαριά σκαλισμένα πλατιά σκαλοπάτια, που βρίσκονται στις δύο πλευρές της εισόδου, κατεβαίνουν σε ένα μικρό θολωτό διάδρομο με μήκος 4,40 μέτρα, πλάτος 3 μ και ύψος 3,5 μ. Το εσωτερικό του ναού είναι ορθογώνιο, με θόλο. Έχει διαστάσεις 7 x 9,85 μ, με σημερινό ύψος του θόλου 5 μέτρα. Στον ανατολικό τοίχο του ναού που δεν έχει καμία αιχίδα, υπάρχουν τρεις κόγχες, οι οποίες βρίσκονται δύο μέτρα από το δάπεδο και πιθανότατα χρησιμοποιούν για την τοποθέτηση εικόνων. Υπάρχουν δύο τετράγωνα κόγχες και στις δύο πλευρές του διαδρόμου προς την έξοδο. Στο εσωτερικό, στα αριστερά, στο ίδιο ύψος υπάρχει και μια άλλη κόγχη. Πάνω στην εκκλησία βρέθηκαν μερικοί σκαλισμένοι στα βράχια τάφοι με προσανατολισμό ανατολικά-δυτικά. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση βραχώδων εκκλησιών βρίσκεται στην περιοχή του ποταμού Ρούκι Λομ και στη Μικρά Ασία, στην περιοχή της Αρμείας και της λίμνης Βαν. Η βραχώδης εκκλησία κοντά στο χωριό Μάτοτσινα, και αυτή κοντά στο χωριό Μιχάλιτς, σκαλιστηκαν από μοναχούς ασκητές γύρω από το 10 αιώνα. Εκκλησίες και μοναστήρια σκάλλισαν στους βράχους επίσης οι λάτρες διαφόρων αιρέσεων, που ήταν πολλές σε εκείνη την εποχή. Το 1968 η βραχώδης εκκλησία κοντά στο χωριό Μάτοτσινα κηρύχθηκε ως μνημείο πολιτισμού εθνικής σημασίας.
11	Μεσαιωνικός πύργος (Φρούριο Μπουσκελόν)	χωριό Μάτοτσινα, περιοχή «Κούλατα», 200 μ. Βόρεια	Το χωριό Μάτοτσινα βρίσκεται κοντά στα βουλγαρο-τουρκικά σύνορα, στη δεξιά όχλη του ποταμού Τούντζα. Στο βόρειο άκρο του υπάρχει ένας απότομος λόφος, προσβάσιμος μόνο από το χωριό. Εκεί υπήρχε ένας διαχωριστικός τοίχος, από τον οποίο παραμένουν μόνο ίχνη. Σε απόσταση 50 μέτρων από αυτό, πάνω στο λόφο, χτίστηκε το φρούριο Μπουσκελόν, η πλησιέστερη άμυνα της Αδριανούπολης από το βορρά. Είναι ένα από τα καλύτερα διατηρημένα στρατιωτικά κτίρια στη Βουλγαρία. Το φρούριο που περιβάλλει την κορυφή του λόφου έχει περίπου 65 μέτρα πλάτος και μήκος 150 μέτρα. Καλύτερα διατηρημένοι είναι ο προστατευτικός πύργος στην είσοδο και ένα μέρος του διπλού τοίχου του φρουρίου κοντά στην πόρτα. Ο πύργος και οι τοίχοι είναι κατασκευασμένοι από πέτρες και 4 σειρές τούβλες κολημένες με λευκό κρόσιασμα. Κατασκευάστηκε σε τρεις μεγάλους ορόφους. Ο τελευταίος ορόφος με ημικυλινδρικό σχήμα χρησίμευε ως ένα μικρό παρεκκλήσι στο οποίο προσευχόντουσαν οι πολιορκημένοι υπερασπιστές του φρουρίου. Τα όστρακα βρίσκονται σε όλες τις πλευρές και είναι προσβάσιμες από ξύλινες σκάλες. Το φρούριο χτίστηκε κατά τη Ρωμαϊκή εποχή. Εδώ, το 387, υπήρξε μια μεγάλη μάχη μεταξύ των στρατών του αυτοκράτορα Ουάλθ και των Γότθων. Τελείωσε με την πλήρη ήττα του ρωμαϊκού στρατού και ο αυτοκράτορας σκοτώθηκε στη μάχη. Το φρούριο έχει ξαναχρησιμοποιηθεί και ξαναχτιστεί κατά τη διάρκεια των αιώνων. Η οικοδομική τεχνική - μικτή τοιχοποιία με διακοσμητικές ζώνες από τούβλα και λευκό κονίαμα μας λέει την εποχή - μεταξύ του 12-14του αιώνα. Στα πλάγια της μπροστινής πόρτας είναι χτισμένο ένα σταυροειδές μονόγραμμα από τούβλα του κυβερνήτη του από τον 14ο αιώνα. Τα γράμματα σχηματίζουν το όνομα Μιχαήλ. Είναι γνωστό ότι μέχρι το έτος 1328 ο βούλγαρος τσάρος Μιχαήλ, που πολεμούσε εναντίον του Ανδρόνικου Γ, έφτασε στο Διδυμότειχο. Είναι δυνατόν κατά τη διάρκεια αυτής της πορείας ο Βούλγαρος Τσάρος να ξαναχτίσει γρήγορα το φρούριο. Κοντά σε αυτό το φρούριο στις 14 Απριλίου του 1205 τα βουλγαρικά στρατεύματα, με επικεφαλής τον Τσάρο Καλογιάν, κατέστρεψαν τον στρατό των Λατινών Ιπποτών και κατέλαβαν τον αυτοκράτορα Μπάλντουιν των Φλάνδερς. Ο αιχμάλωτος οδηγήθηκε στο Τίρονβο, όπου πέθανε το 1206. Κατά την τουρκική κυριαρχία, το φρούριο έχασε τη σημασία του και ήταν έρημο. Το 1664 στην περιοχή κινήθηκε ο Σουλτάνος Μωάμεθ ΙV, και από το ημερολόγιο του μαθαίνουμε ότι το φρούριο και το χωριό πλέον ονομαζόταν Φίκλα.
12	Μεσαιωνικό φρούριο	χωριό Μεζέκ, περιοχή «Καλέτο», 300 μ. Δυτικά	Στα περίχωρα του χωριού Μεζέκ (του Δήμου Σβίλενγκραντ), στον λόφο Καλέτο, υπάρχουν τα ερείπια μεσαιωνικού βυζαντινού φρουρίου από τα τέλη του 11ου αιώνα. Αυτή είναι η πλέον διατηρημένη αμυντική μονάδα της Ροδόπης. Το φρούριο εκτελούσε τις λειτουργίες ενός φρουρίου συνοριακής φρουράς. Είχε προστατεύσει τα εδάφη μεταξύ των ποταμών Έβρου και Αρδα. Βρίσκεται στα περίχωρα του χωριού Μεζεκ, 6 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά του Σβίλενγκραντ και μόλις 1 χλμ. από τα ελληνικά σύνορα. Μερικοί ιστορικοί πιστεύουν ότι αυτό είναι το γνωστό από τις γραπτές πηγές φρούριο Νευτζίκον και άλλοι επιστήμονες πιστεύουν ότι στον τόπο αυτό βρισκόταν το φρούριο της Βερσινίκιας όπου το 813 ο χαν Κρούμος νίκησε το βυζαντινό στρατό και κατέλαβε τη Θράκη. Αρκετές αρχαιολογικές ανασκαφές αποκάλυψαν αντικείμενα από την περίοδο πριν από τον 11ο αιώνα. Η κατασκευή του φρουρίου χρονολογείται στην εποχή του βυζαντινού αυτοκράτορα Αλεξίου Α Κομνηνού (1081-1117 μ.Χ.). Τα τειχεώματα του φρουρίου εσωκλείουν μια περιοχή περίπου 7 στρεμμάτων στο σχήμα ακανόνιστου ορθογωνίου με διαστάσεις 110/60 μέτρα και είναι κατασκευασμένα από χοντρές πέτρες με λευκό κονίαμα διακοσμημένα με τρεις ζώνες τούβλες από την εξωτερική πλευρά. Ο τοίχος του φρουρίου τελειώνει με κοροφογραμμές που διατηρήθηκαν μέχρι το 1900. Η υπεράσπιση του φρουρίου ενισχύθηκε με εννέα πύργους, με στρογγυλεμένο σχήμα και ύψος 10 μ. Πέντε από τους πύργους βρίσκονται στο νότιο τοίχο του φρουρίου (δύο στη γωνία και τρεις στο μπροστινό μέρος), δύο στη δυτική (στη μέση και στην κύρια είσοδο) και από ένα στο βόρειο και στον ανατολικό τοίχο. Το φρούριο λειτουργούσε μέχρι την οθωμανική κατάκτηση στα τέλη του δέκατου τέταρτου αιώνα. Είχε σχεδιαστεί ως μια ισχυρή μονάδα οχύρωσης και μέσα του υπήρξε έντονη ζωή. Αποκαλύφθηκαν μερικές αποθήκες τροφίμων με καμμένο σιτάρι μέσα τους. Βρέθηκαν πολλές αιχμές σιδερένιων βελών, σπιρόνια και πέταλα, που αποτελούν μαρτυρίες για την καθημερινή ζωή των στρατιωτών της φρουράς. Πέτρινοι μύλοι, μεταλλικά εργαλεία και άλλα στοιχεία δείχνουν τον τρόπο ζωής των αιώνων ανθρώπων. Το φρούριο κοντά στο χωριό Μεζέκ διατηρήθηκε μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα. Μέρος του καταστράφηκε γύρω στο 1900, όταν από το φρούριο πήραν πέτρες για την κατασκευή τουρκικών στρατώνες στο Σιβιάνγκραντ. Το βόρειο τοίχο του φρουρίου υπέστη περισσότερες ζημιές. Διατηρείται μόνο μέχρι το επίπεδο του εδάφους στο εσωτερικό του μέρος. Η νότια, η δυτική και η ανατολική πλευρά έχουν διατηρηθεί στο ύψος της πλατφόρμας πάνω από την οποία είχαν στηθεί οι τοίχοι.

13	Θρακικός θολωτός τάφος	χωριό Μεζέκ, 600 μ. Νοτιοδυτικά	Ανήκει σε μία από τις πιο μεγάλες μνημειακές εγκαταστάσεις αυτού του τύπου που βρέθηκαν στα εδάφη της αρχαίας Θράκης. Ο τάφος είναι μια εντοπωσιακή εγκατάσταση, με προσανατολισμό ανατολής-δύσης και είσοδο από την ανατολή, χτισμένη από μεγάλα, καλά επεξεργασμένα πέτρινα τετράγωνα. Η κατασκευή αποτελεί "ξηρής τοιχοποιίας", χωρίς κονίαμα. Τα μπλοκ συνδέονται μεταξύ τους με σιδερένιους και ξύλινους αρμούς. Έχει συνολικό μήκος 29,95 μ. Ο δρόμος / δηλ. Ο διάδρομος/ έχει μήκος 20,65 μ, πλάτος 1,55 μ και ύψος 2,40 έως 2,60 μ. Από αυτό διαδοχικά εισέρχεται σε δύο θαλάμους / προθαλάμους/ με ορθογώνια κάτοψη που ακολουθούνται από ένα κυκλικό θάλαμο με κυρλοειδή θόλο. Ο τάφος χρησιμοποιήθηκε επανειλημμένα, ο αριθμός των κηδεών δεν ήταν μικρότερος από 4. Εκεί τάφηκαν μέλη της θρακικής αριστοκρατίας. Σε αυτό βρέθηκαν πολλά αντικείμενα από χρυσό, ασήμι, χαλκό, σίδηρο, γυαλί, φαγεντιανή και πηλό. Χρονολογούνται από το 4ο έως το 3ο αιώνα π.Χ.
14	Βραχώδης εκκλησία	Χωριό Μιχάλιτς, 3 χλμ. Ανατολικά	Η βραχώδης εκκλησία στο χωριό Μιχάλιτς είναι η μόνη στην Βουλγαρία που έχει το μοναδικό σχήμα τριών κογχών. Ολόκληρη η εκκλησία κόπηκε/σκαλίστηκε σε ασβεστολιθικό βράχο. Σύμφωνα με το σχήμα της είναι μια πραγματική τρουλωτή εκκλησία τριών κογχών σαν να είχε κατασκευαστεί από απλά οικοδομικά υλικά. Ο εσωτερικός της χώρος φαίνεται ως σταυροειδής τρουλωτός ναός. Οι κόγχες είναι σχεδόν πανομοιότυπες διαστάσεις, οι δύο πλαγιές έχουν βάθος 4 μέτρα και πλάτος 3,60 μέτρα, ενώ η ανατολική έχει διαστάσεις 4 x 4 μ. Η δεξιά πλευρά της τελευταίας είχε επεκταθεί λόγω θραύσης του βράχου, για την οποία δεν μπορεί να ειπωθεί εάν συνέβη όταν σκαλίστηκε η εκκλησία. Η τρύπα που είχε σχηματιστεί με τον τρόπο αυτό είναι πλέον γεμάτη με πέτρες. Στο κάτω μέρος της ανατολικής κόγχης /αψίδας/ κατασκευάστηκε βάθρο - ιερό από λίθινες πλάκες ύψους 0,80 μ και πλάτους στη μέση 0,85 μ. Η επιθυμία των κατασκευαστών η βραχώδης εκκλησία να μοιάζει με κατασκευασμένη έφτασε ως εκεί, ώστε στη μέση της να σκαλιστεί κεντρικός τρούλος, με διάμετρο 5,5 μ. και ύψος 6 μ από το δάπεδο. Η εκκλησία έχει και άλλα αρχιτεκτονικά στοιχεία χαρακτηριστικά για τους κατασκευασμένους ναούς. Αντί για κορυφές των λοφίων (pendentifs) και κυκλικά στοιχεία που θα είχαν στρουγγυλίσει τον ορθογώνιο χώρο μεταξύ τις κόγχες, πάνω από τις οποίες βρίσκεται ο τρούλος, εδώ και στις δύο πλευρές της ανατολικής κόγχης σε απόσταση 2,60 μ. από το δάπεδο υπάρχουν κιονόκρανα (ή pilastro). Χτίστηκαν σε ύψος περίπου 30 εκ. και τοποτήθηκαν σε μια γωνία μεταξύ της ανατολικής και της πλευρικής κόγχης. Αυτή η γωνία σχηματίστηκε από δύο τοίχους πλάτους 90 εκατοστών. Έτσι δημιουργήθηκε η εντύπωση ότι ο τρούλος βρίσκεται πάνω σε στήλες. Στη γωνία ανάμεσα στην ανατολική και την αριστερή κόγχη υπάρχει χαραγμένος ένας σταυρός, με εσωτερικά διευρυμένους ώμους, ύψους 0,30 εκ. Άλλες εικόνες ή τοιχογραφίες στους τοίχους δεν υπάρχουν. Το δάπεδο φτιάχτηκε πάνω στα βράχια όπου στρώθηκε ένα λεπτό στρώμα (μέχρι 0,10 μ.) εδάφους.
15	Θρακικός θολωτός τάφος	Κορυφή Σέινοβets	Κάτω από την κορυφή του Σέινοβets (704 μ. ΜΣΘ) υπάρχει ένας άλλος θρακικός θολωτός τάφος. Ο προθάλαμος του είναι μικρός και σχεδόν καταστραμμένος, ο θολωτός θάλαμος διατηρείται για την ώρα, αλλά το δάπεδο καταστράφηκε εντελώς από τους κρηγώνες θησαυρών.
№	ΦΥΣΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Ενδιαίτημα του Λευκόιου του θερινού - Λόζενσκι πατ (Προστατευόμενη περιοχή)	πόλη Σβίλενγκραντ	Φυσικό ενδιαίτημα του Λευκόιου του θερινού.
2	Ενδιαίτημα Αγρίας Πατώνιας (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Κοστούρ, Τουσάν Μπαϊρ	Φυσικό ενδιαίτημα Αγρίας Πατώνιας.
3	Ενδιαίτημα της Βερόνικας μακροκάλυκας (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Στισ	Διατήρηση του φυτικού είδους - Βερόνικα η μακροκάλυξ (Veronica multifida L.) και του οικοτόπου του.
4	Ντερβίσκα Μογκίλα ("Ο τύμβος του δερβίση") (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Ντερβίσκα Μογκίλα	Πετρώδεις σχηματισμοί.
5	Καλέτο ("Το κάστρο") (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Μεζέκ	Πετρώδεις σχηματισμοί γύρω από ένα μεσαιωνικό φρούριο.
6	κορυφή Σέινοβets	Νοτιοδυτικά του χωριού Μεζέκ	Το ύψος της είναι 703,6 μέτρα. Η κορυφή είναι γνωστή στον τοπικό πληθυσμό ακόμη και με το τουρκικό όνομα «Κουρτ Καλέ» που μεταφράζεται ως «το Φρούριο των Λόκων». Εδώ στις 5 Οκτωβρίου του 1912 έγινε η πρώτη μάχη στον Βαλκανικό πόλεμο. Σε αυτή, προστατεύοντας το υψόμετρο, σκοτώθηκαν 14 στρατιώτες του 30ου συντάγματος Σέινοβets, που έδωσε το όνομα της κορυφής. Στην κορυφή στήθηκε ένα μνημείο στη μνήμη των χαμένων. Σήμερα, στην κορυφή υπάρχει επίσης ένας πύργος τηλεόρασης με ύψος άνω των 100 μέτρων που είναι ορατός από μεγάλη απόσταση. Με καλό και αίθριο καιρό από την κορυφή μπορείτε να δείτε το Αιγαίο στην Ελλάδα καθώς και ένα τμήμα του βραχίονα του φράγματος του «Ιβάλιοβγκραντ». Η κορυφή είναι προσβάσιμη με αυτοκίνητο, διέρχοντας από το χωριό Μεζέκ. Ο δρόμος είναι σε καλή κατάσταση, το μόνο μειονέκτημα του είναι ότι σε ορισμένα σημεία είναι απότομο και αρκετά στενό.
<p>„Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση BFI αριθ. B2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools” (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program “Greece-Bulgaria 2014-2020”, Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co-funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.”</p>			

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Μεσαιωνική νεκρόπολη	πόλη Σιμεόνοβγκραντ, περιοχή Μπελάνα, 2 χλμ. Ανατολικά	Κηρύχθηκε αρχιτεκτονικός και κατασκευαστικός χώρος από την Αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα εθνικής σημασίας.
2	Φρούριο Κωνσταντία	πόλη Σιμεόνοβγκραντ	Η πόλη της Κωνσταντίας από την Όψιμη Αρχαιότητα και το Μεσαίωνα βρίσκεται στο όψος «Ασάαρ» βόρεια της γειτονιάς Ζλάτι Ντολ, στη δεξιά όχθη του ποταμού Έβρου, 2.46 χλμ ανατολικά σε ευθεία γραμμή από το κέντρο της πόλης Σιμεόνοβγκραντ. Η πραγματική μεσαιωνική πόλη του 11ου-12ου αι., βρισκόταν στην αριστερή όχθη του ποταμού Έβρου στην περιοχή Γκραντίστοε απέναντι από το κάστρο. Το φρούριο αυτό διαμορφώθηκε ως μία από τις μεγαλύτερες και αρχαιότερες πόλεις στη Βόρεια Θράκη που υπήρχε από τον 4ο αιώνα έως τις αρχές του 13ου αιώνα. Εδώ ακόμη είναι εμφανείς οι ισχυροί τοίχοι, πάχους περίπου τριών μέτρων. Η είσοδος του φρουρίου είναι από το βορρά. Υπόγειες σήραγγες με διακλάδωση βρέθηκαν κατά τις ανασκαφές του φρουρίου.
3	Εκκλησία της Θεοτόκου	γειτονιά Ζλάτι Ντολ, πόλη Σιμεόνοβγκραντ	Από την εκκλησία της Θεοτόκου σήμερα σώζονται μόνο τμήματα των εξωτερικών τοίχων. Χτίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 50' του 19ου αιώνα.
4	Ορθόδοξος ναός του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού	πόλη Σιμεόνοβγκραντ	Χτίστηκε την δεκαετία του 40 του 19ου αιώνα. Ο προσάπτης της εκκλησίας δεν επιλέχθηκε τυχαία. Η πόλη του Σιμεόνοβγκραντ, η οποία βρίσκεται κατά μήκος του ποταμού Έβρου, φημίζεται για τον ανεπιτυγμένο πλοιο με σχέδια και ο προσάπτης των ναυτικών και των πλοιάρχων είναι ο άγιος Νικόλαος ο Θαυματουργός. Σύμφωνα με τη χρονολογία στα βιβλία του, μια άλλη εκκλησία χτίστηκε στην αυλή του το 1856, η οποία όμως καταδαφίστηκε γύρω στο 1866-1867, επειδή ήταν μικρή για τον αυξανόμενο οικισμό. Ο καινούριος ναός χτίστηκε το 1868. Σχεδόν όλες οι εικόνες του περιήμου Γεόργκι Ντάντοσφ του Ζωγράφου διατηρούνται. Κάθε εικονίδιο περιέχει τα ονόματα των δωρητών. Η επιγραφή στην κύρια εικόνα του ναού του Αγίου Νικολάου λέει «Ρούκα Β. Στ. Κ. Μόσκοφ το 1868».
5	Ρωμαϊκή Οδός	χωριό Τρογιάν	Ένας παλιός ρωμαϊκός δρόμος περνάει από το χωριό Τρογιάν και στα 1,5χλμ. του χωριού, καθώς και στο ίδιο το χωριό βρέθηκαν μεγάλες σταρτωτικές στήλες χωρίς επιγραφή. Στην περιοχή Μαναστίρτοε, κοντά στο χωριό, σώζονται παλιά ρωμαϊκά κτίρια. Από το χωριό Καλούγκεροβο ως το χωριό Τιάνεβο περνούσε η ρωμαϊκή οδός Βία Σινγκιντούουμ ή Βία Μιλιτάρις, η οποία συνέδεε την Κεντρική Ευρώπη με το Βαλκανικό Χερσόνησο και τη Μικρή Ασία, όπου βρήκαν έξι κίονες, τρία από τα οποία βρίσκονται στο Ιστορικό Μουσείο της πόλης Χάσκοβο.
№	ΦΥΣΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	-	-	-

„Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Πρόσθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση BFI αριθ. B2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools” (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program “Greece-Bulgaria 2014-2020”, Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017.

The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.”

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Ταφικός Τύμβος	χωριό Μαρτζάρι	Αυτός ο χώρος έχει μελετηθεί εν μέρει. Το σπαθί σιδήρου και τα κεραμικά, που προέρχεται από τον τύμβο που ληστεύτηκε από τους κρητικούς θησαυρών, ανήκουν στην ύστερη εποχή του σιδήρου.
2	Αρχαιολογικό συγκρότημα που περιλαμβάνει τα μνημεία: 1. Θρακικός οικισμός, 2. Θρακικός τύπος λατρείας, 3. Βραχώδεις κόγχες, 4. Βραχώδεις τάφοι.	χωριό Ντόλνο Τσερκόβιστε	<p>Οι πιο αξιοσημείωτες είναι οι βραχώδεις κόγχες («Καβανλάτσι, «Κοβάν Καγιιά), στις οποίες υποτίθεται ότι έβαλαν τα τέφρα των νεκρών. Εδώ είναι η διάσημη «Τρόπα του Ποι Μαρτίν» - ένας αρχαίος θρακικός βασιλικός τάφος. Η τρόπα βρίσκεται κάτω από μια σειρά από 12 τραπεζοειδείς κόγχες, σε ύψος 3,8 μ. από τη βάση ενός βράχου. Υπάρχουν επίσης αρκετοί τάφοι γύρω από το βράχο. Η «Τρόπα του Ποι Μαρτίν» έχει ορθογώνιο σχήμα, μήκους 2,75 μ., πλάτους 1,50 μ. και ύψους 1,80 μ. Ο άξονάς της δείχνει βορρά-νότο. Στη νότια πλευρά, ακριβώς έξω από την είσοδο σκαλίστηκε μια κόγχη. Η είσοδος έχει τραπεζοειδές σχήμα με ύψος 1 μ., πλάτος 90 και 65 εκ. Στο μπροστινό μέρος - πάνω και κάτω από την είσοδο - χαραχτηκε ένα ορθογώνιο αολάκι για το κλείσιμο του τάφου με πέτρινη πλάκα.</p> <p>Εδώ υπάρχουν πολλοί τύμβοι, οι περισσότεροι εκ των οποίων δυστυχώς, ληλατήθηκαν από κρητικούς θησαυρών. Ένα άλλο χαρακτηριστικό για τον πολιτισμό των Θρακών σημάδι, που μας έχουν αφήσει εδώ, είναι τα ιερά τους, όπως αυτό που ανακαλύφθηκε στην περιοχή Λούλ Καγιιά (βρίσκεται στους πρόποδες του Βράχου του Λέοντα). Κατά τη διάρκεια αρχαιολογικών ανασκαφών μεταξύ των θρακισμάτων κεραμικής και άλλων κεραμικών δοχείων βρέθηκαν και ίχνη εστίας και τέφρας, όπου είχαν και τα θύματα. Υπάρχουν ίχνη από διάφορη πέτρινη περιφέρεια ξηρής τοιχοποιίας. Η νεκρόπολη στο χωριό Ντόλνο Τσερκόβιστε είναι μια από τις μεγαλύτερες στην Ανατολική Ροδόπη. Οι τραπεζοειδείς βραχώδεις κόγχες (πάνω από 80) συγκεντρώθηκαν στην περιοχή Κοβάν Καγιιά και στο απέναντι βράχο Σαρακαγιιά. Ο ίδιος ο τάφος βρίσκεται στο χωριό Ορεοούρι, στη δεξιά όχθη του ποταμού Άρδα. Κοντά στο χωριό, κατά τη διάρκεια της κατασκευής του φράγματος «Στουτέν Κλάντεντετς», ανακαλύφθηκε ένας αρχαίος Θρακικός οικισμός από τη ρωμαϊκή εποχή, δίπλα σε παλιά ρωμαϊκή οδό. Στις όχθες του ποταμού Άρδα υπάρχουν απομεινάρια δύο φρουρίων, ένα στην κορυφή του Καρτλα Καγιιά (του Αγίου Γεωργίου) και το άλλο στην περιοχή Σαρλάκα (Χισαρλάκα). Το φρούριο της Χισαρλάκα βρίσκεται 500 μ. ανατολικά του χωριού, χτισμένο πάνω στη βραχώδη κορυφή του Αγ. Ηλία, στην αριστερή όχθη του ποταμού Άρδα. Το φρούριο έχει τραπεζοειδές σχήμα και περιβάλλει μια περιοχή ελαφρώς μεγαλύτερη από 1 στρέμμα. Οι τοίχοι του είναι πάχους 2 μέτρων και είναι κατασκευασμένοι από τοπική πέτρα, κολλημένοι με λευκό κονίαμα. Ο χώρος στον οποίο είναι χτισμένο το φρούριο έχει έντονη κλίση προς τα βόρεια. Οι τοίχοι του φρουρίου είναι χτισμένοι στη βόρεια, στη δυτική και σε τμήμα της ανατολικής πλευράς. Στη νότια και την ανατολική πλευρά υπάρχουν ψηλά, δυσπρόσιτα βράχια ύψους μέχρι 30 μ, που χρησιμεύουν ως φυσική προστασία. Οι τοίχοι γκρεμίστηκαν στο επίπεδο του διαπέδου, μόνο στη νοτιοδυτική πλευρά διατηρούνται 3 μέτρα πάνω από το έδαφος. Σε αυτό το μέρος υπάρχουν εμφανή ίχνη του τετραγώνου πύργου με διαστάσεις 5x5 μ.</p> <p>Στο φρούριο και στις πλαγιές της κορυφής υπάρχουν θραύσματα από μεσαιωνικά αγγεία. Έξω από το κάστρο, στα δυτικά, υπάρχουν τα θεμέλια ενός μικρού ορθογώνιου κτιρίου, με προσανατολισμό ανατολικά-δυτικά - κατά πάσα πιθανότητα εκκλησία. Στα 100 μέτρα ανατολικά του φρουρίου, μετά το διάσελο, οι ντόπιοι έχουν ανασκάψει χριστιανικούς τάφους σχηματισμένους από πέτρινες πλάκες. Στους τάφους βρέθηκαν γυάλινα και χάλκινα βραχιόλια (σύμφωνα με την περιγραφή των αυτόπτην μάρτυρων - από το 10-11 αιώνα).</p> <p>Στους πρόποδες του φρουρίου, στα ανατολικά του χωριού, υπάρχουν ίχνη ενός σχετικά καλά διατηρημένου παλαιού λιθόστρωτου δρόμου που προέρχεται από την πεδιάδα της Αδριανούπολης, μέσω των χωριών Ντόλνι Γκλαβανάκ και Τοπόλοβο, κατά μήκος της αριστερής όχθης του ποταμού Άρδα προς το φρούριο κοντά στο χωριό Ράμπιμπο, μέχρι τον τοίχο της τεχνητής λίμνης Στουτέν Κλάντεντετς, στην περιοχή της οποίας πιθανότατα ο δρόμος διέσχισε τον ποταμό, αλλάζοντας την κατεύθυνση του προς τα νότια.</p>
3	Εθνογραφικό Μουσείο	χωριό Ζάλτι Μπράγκ	<p>Παρουσιάζει τον πολιτισμό και τον τρόπο ζωής του τοπικού πληθυσμού αυτής της περιοχής. Το εθνογραφικό μουσείο στο χωριό Ζάλτι Μπράγκ, που ιδρύθηκε το 1980, διατηρεί μια πλούσια έκθεση, η οποία σχετίζεται κυρίως με την πολιτιστική παράδοση των Βουλγάρων στην περιοχή του Σταμπόλοβο, τη Θράκη και τις οροσειρές της Ροδόπης, την πολιτιστική και οικονομική τους ανάπτυξη κατά τα χρόνια της Αναγέννησης.</p> <p>Στις συλλογές του, η γεωργία και η κτηνοτροφία παρουσιάζονται ως τα κύρια μέσα διαβίωσης του πληθυσμού της περιοχής. Ξεχωρίζουν οι λαϊκές φορεσιές, τα χαλιά, τα χάλκινα αγγεία, τα κεραμικά, οι αντίκες, τα ξυλόγλυπτα, τα κοσμήματα και τα ιερά σκεύη και οι πλεκτές δαντέλες.</p>
4	Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου	χωριό Ζάλτι Μπράγκ	<p>Η κατασκευή του ναού του Αγίου Δημητρίου της Θεσσαλονίκης διήρκεσε τέσσερα χρόνια. Αγιάστηκε στις 3 Μαΐου 1859, γεγονός που αποδεικνύεται από ένα κείμενο στην πλάκα του θρόνου. Η λαϊκή παράδοση λέει ότι ολόκληρος ο πληθυσμός συγκεντρώθηκε πριν από το πρώτο σκάμμα. Ο μάστορας, με ένα καμπί στο χέρι του, έκανε τους ανθρώπους να σταθούν σε μια γραμμή κοντά το φράχτη. Πέρασε μπροστά από τη γραμμή τρεις φορές και τελικά έσκαψε το χώμα μπροστά σε μια νεαρή γυναίκα, την Ντόννα, από την οικογένεια Γκιουργκιντέλτοεβι. Η νεαρή έβρεξε στο σπίτι της με τα κλάμματα. Μετά από 40 ημέρες πέθανε. Αυτή η παράδοση συνδέεται με την λαϊκή πίστη ότι για να είναι ένα κτίριο ή μια γέφυρα σταθερά, πρέπει να οικοδομηθεί μια "ανθρώπινη οκιά" μέσα τους.</p>
5	Βραχώδης τάφος	χωριό Πόποβετς, περιοχή "Χαμπάρ Τας" 2 χλμ. Βορειοδυτικά	Θεωρείται ότι δημιουργήθηκε από τους Οδρύτες (θρακική φυλή) στο τέλος της πρώτης χιλιετίας π.Χ.
6	Ταφικός Τύμβος	χωριό Πόποβετς	Μνημείο πολιτισμού εθνικής σημασίας.
7	Θρακικό φρούριο "Χαμπάρλάκ Τελεσί"	χωριό Πόποβετς	Μνημείο πολιτισμού τοπικής σημασίας. Ένας ασφαλισμένος δρόμος περνά στα 1,50 χλμ. από την περιοχή, ενώ μέσω χωματόδρομου μπορεί να φτάσει κανείς στους πρόποδες του βράχου.
8	Τύμβος σε αρχαίο οικισμό	χωριό Σταμπόλοβο, περιοχή "Μπέσκοβα και Μάσκοβα Ρεκά", 1,5 χλμ. Νότια του χωριού	Προϊστορικός οικισμός από την ύστερη Νεολιθική Εποχή και την Λιθική Εποχή (5η-4η χιλιετία π.Χ.).
9	Νεκρόπολη των τύμβων	χωριό Σταμπόλοβο, περιοχή «Νιβέτε Τσοούκι», 1,2 χλμ. Ανατολικά του χωριού	Το 1966 στην περιοχή Νιβέτε Τσοούκι, απέναντι στην περιοχή Γκλέντκα, κατά την αναστροφή του εδάφους των αμπελώνων, λίγα μέτρα από ένα ύψωμα, ανακαλύφθηκε θρακικό άρμα από το 2ο αι. Το άρμα και ο ζυγός είναι διακοσμημένα είναι διακοσμημένα με περίτεχνα χάλκινα διακοσμητικά με αζούρ πλέξημο και μικρές χάλκινες φινιούρες του Πήγασου, κεφαλές αγριογούρουνων και μάσκες ηθοποιών. Στο πίσω μέρος του άρματος μεταξύ των δύο μικρών χάλκινων στηλών ιωνικού ρυθμού, τυλιγμένες με κισσό και έλικες του αμπελιού και διακοσμημένες με κόκκινες πέτρες, κεντρική θέση έχει το άγαλμα του Απόλλωνα που παίζει λύρα. Το 1985 είχε ανασκαφεί και ο παρακείμενος τύμβος, στον οποίο ανακαλύφθηκαν περίπου 30 κεραμικά αγγία από την ίδια εποχή, τοποθετημένα στον τάφο του νεκρού κατά μια τελετουργική κηδεία και το κάσιμο του. Υπάρχουν ίχνη ρωμαϊκών και μεσαιωνικών οικισμών γύρω από την τεχνική λίμνη Γκλέντκα.
10	Νεκρόπολη των τύμβων	χωριό Σταμπόλοβο, περιοχή «Λιάρσκα Γκορά», 2,5 χλμ. Βόρεια του χωριού	Η νεκρόπολη καταγράφηκε τον Ιούλιο του 2008 μετά από πληροφορίες για παρέμβαση από κρητικούς θησαυρών. Είναι από την πρώιμη Εποχή του Σιδήρου. Οι τύμβοι χτίστηκαν σε χαμηλή φυσική κορυφή στην κορυφογραμμή ενός υδροκρίτη, που είναι κατάφυτος από φυλλοβόλο δάσος. Τα αναχώματα τους είναι κυρίως από πέτρες - κομμάτια τοπικών ηφαιστειακών πετρωμάτων, ασβεστόλιθου και ψαμίτη, όπως και πέτρες ποταμών. Έχουν καταγραφεί 6 τάφοι.

11	Εκκλησία των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου	χωριό Σταμπολόβο	Η εκκλησία στο Σταμπολόβο είναι ένας από τους πρώτους χριστιανικούς ναούς στην περιοχή του Χάσκοβο - χτίστηκε το 1849. Φέρνει το όνομα των αποστόλων Πέτρου και Παύλου.
12	Εκκλησία των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης	χωριό Τάνκοβο	Η εκκλησία χτίστηκε το 1874 από πατριωτικούς κατοίκους του χωριού. Το οικοπέδο δωρήθηκε από τον Λένκο Καραϊβάνοφ. Οι εικόνες ακολουθούν τους κανόνες της ρωσικής εικονογράφησης. Ο αγιασμός της εκκλησίας έγινε το 1874 με το όνομα "Άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη".
13	Αρχαιολογικό συγκρότημα, το οποίο περιλαμβάνει 3 βραχώδεις τάφους	χωριό Πτσελάρι, 2,5 χλμ. Νοτιοδυτικά του χωριού, περιοχή "Χαμπάρ Καγιά"	Στα περίχωρα του χωριού Πλαλάρι υπάρχουν διάσπαρτα πολλά μνημεία πολιτισμού από την Αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα. Παρόμοια μνημεία είναι οι τάφοι που σκαλίστηκαν σε διαβρωμένα βράχια στις περιοχές Χαμπάρ Καγιά, Ακ Καγιά, Καρά Ιν, Μάλ Καζάν, Χοτζάς... Στην περιοχή Χαμπάρ Καγιά υπάρχουν εμφανή ίχνη από 6 τάφους που ήταν μνημύνοι στο πάνω μέρος του ορεινού όγκου και καλυμμένοι με μεγάλες πέτρινες πλάκες.
14	Βραχώδης τάφος	χωριό Πτσελάρι, περιοχή "Καρά Ιν", 2,5 χλμ. Νότια-νοτιοανατολικά	Περίπου 2 χλμ. νότια από το χωριό Πτσελάρι στην κοιλάδα του ποταμού Άρδα, στην αριστερή του όχθη, υπάρχουν μερικές υπόλευκες βράχοι, που φέρνουν τα ονόματα Ακκαγιά, Χαμπάρκαγιά, Μάλ Καζάν, Χαοτζάς και άλλα. Πολλές ομάδες τραπεζοειδών κόγχων λατρείας μπορούν να παρατηρηθούν στους τοίχους αυτών των βράχων. Στο βράχο Ακκαγιά, περίπου 10 μέτρα κάτω από το υψηλότερο σημείο, μπορείτε να δείτε το τραπεζοειδές άνοιγμα του βραχώδους τάφου του Καράιν. Το άνοιγμα του είναι τραπεζοειδές και βρίσκεται στα νοτιοδυτικά στα 700-800 μέτρα βόρεια του ποταμού Άρδα, ακριβώς απέναντι από το στόμα του ποταμού Κρούμποβιτσα. Ο τάφος αποτελεί ένα θάλαμο με σχεδόν τραπεζοειδές σχέδιο, με μήκος 2,40 μέτρα και πλάτος των πλευρών 1,80 και 2,30 μ. Το ύψος του είναι 1,80 και η είσοδος του έως 1,95 μ. Στη μέση της οροφής σκαλίστηκε ένας ρηχός θόλος. Το δάπεδο του τάφου είναι επίπεδο και οι γωνίες στρογγυλεμένες. Περίπου 70 μέτρα δυτικά του Τάφου του Καράιν, στη βάση του βράχου Ακκάγια υπάρχει ένας άλλος με σχήμα σπηλαίου και τζωφτή είσοδο. Πρόκειται για ένα θάλαμο με πλάτος και βάθος 2,10 μ. και ύψος 1,50 μ. Το δάπεδο του είναι επίπεδο, η αψίδα καμυλωμένη στο κάτω μέρος και η οροφή θολωτή. Η είσοδος επίσης είναι θολωτή, με νότιο προσανατολισμό. Στους τοίχους και στην οροφή του τάφου υπάρχουν τοιχογραφίες - πολλές εκ των οποίων ζωγραφίστηκαν αργότερα: κύκλοι (σύμβολα του ήλιου), ακτίνες, κύκλοι κουκιδών, σταυροί, διαμάντια, τετράπλευρα και άλλα σύμβολα και πινακίδες. Το χριστιανικό βαπτιστικό σύμβολο έχει σκαλιστεί περισσότερο από δέκα φορές.
15	Μεσαιωνικό φρούριο	χωριό Ράμποβο, περιοχή «Καλέτο» / «Ασάρα» /, 1,5 χλμ. Δυτικά	2 χλμ δυτικά του χωριού Ράμποβο, κοντά στο φράγμα «Στουντέν Κλάντεντες, υπάρχουν υπολείμματα του μεσαιωνικού φρουρίου „Ασάρα». Το φρούριο εντυπωσιάζει με τη στρατηγική του θέση και τη επιδέξιο χτίσιμό του στους απρόσιτους βράχους, από τους οποίους είχε εξαιρετική ορατότητα σε ολόκληρη την περιοχή. Το «Ασάρα» διαδραμάτισε ηγετικό ρόλο στο Βοζάντιο για τον έλεγχο και την προστασία των εδαφών του στην Ανατολική Ροδόπη. Η οχύρωση είχε τοίχους ύψους 6 μέτρων και πάχους 2 μέτρων, φτιαγμένους από πέτρινους όγκους, κολλημένους με κονίαμα. Υπήρχαν επίσης τέσσερις τεράστιοι πέτρινοι πύργοι που τον περιβάλλουν. Σε έναν από αυτούς τους πύργους βρέθηκε μια μικρή σπηλιά και υπήρχαν τάφοι δίπλα της. Το εσωτερικό του φρουρίου χωρίστηκε σε δύο μέρη από έναν άλλο τοίχο. Το πάνω μέρος ήταν μικρότερο σε μέγεθος και είχε πύργους ασφαλείας. Σήμερα έχουν πέσει τμήματα του τείχους του φρουρίου, αλλά παρέμειναν γυείς στο έδαφος. Στο κάτω μέρος βρίσκονται διατηρημένα θεμέλια ενός κτιρίου, γεισιμένο με μεγάλες ορθογώνιες πέτρες.
16	Βραχώδεις Οικοποιείες /σαραπάνα/	χωριό Καραλέβο, περιοχή Καϊράικα / Το Λατομείο /, 1 χλμ. Νότια	Στην κατεύθυνση προς την περιοχή Ντόλνο Μπότβεβο βρέθηκε μια καλά διαμορφωμένη σαραπάνα με δύο στρογγυλές κοιλότητες από τα τέλη της 2ης έως τις αρχές της 1ης χιλιετίας π.Χ.
17	Νεκρόπολη των τύμβων	χωριό Καραλέβο, περιοχή Καϊράικα / Το Λατομείο /, 0,5-1 χλμ. Νότια του χωριού	Πρόκειται για δύο Θρακικούς πέτρινους τάφους που έχουν χαραχθεί στους βράχους. Η πρώτη, γνωστή ως «Πεστεράτα» («Η Σπηλιά») έχει το σχήμα ενός φούρνου με ελλειπτική είσοδο με νότιο προσανατολισμό, 1,85 μέτρα ύψος και πλάτος 2,5 μέτρα. Μέσα ο θάλαμος διατελλεται και φθάνει διάμετρο μέχρι τα 4 μ και ύψος 1,70 μ. Τα ίχνη του σκαλισματος της οροφής και των τοίχων του τάφου είναι σαφώς ορατά. Το πάτωμα είναι επίπεδο. Στη δυτική πλευρά του υπάρχει μια κυκλική τρύπα με διάμετρο 17 εκατοστών, που ίσως χρησιμοποιήθηκε για την τοποθέτηση ενός τελετουργικού σκάφους. Στο ανατολικό τμήμα υπάρχει μια άλλη τρύπα φυσικής προέλευσης (ρήγμα στον βράχο), με ίχνη επιπλέον σκαλισματος και υπολείμματα κόγχης. Το μέγεθος του τάφου και το άνοιγμα στο ανατολικό άκρο δείχνουν ότι χρησιμοποιήθηκε ως φυσική σπηλιά. Ο δεύτερος τάφος είναι "Μάλκατα Πεστερά" ("Η Μικρή Σπηλιά") - ένας πλήρως τεχνητός τάφος με τρύπα περίπου 1 μ. Τώρα είναι μισοκαταστραμμένος.
18	Θρακικό φρούριο "Κράλεφ Βραχ"	χωριό Κράλεβο	Διάσπαρτα και κακώς διατηρημένα υπολείμματα φρουριακών τοίχων. Το φρούριο έχει κυκλικό σχήμα με διάμετρο περίπου 70 μέτρων. Εν μέρει, είναι ορατό ένα δεύτερο τοίχωμα (ή άξονας) που περιβάλλει τον τόπο. Πλήρως καταστραμμένο. Δεν υπάρχουν κεραμικά. Εδώ νομίζω ότι πρόκειται για έναν οχυρωμένο Θρακικό οικισμό. Η κορυφή είναι χαμηλή με κεκλιμένες πλαγιές. Στην πράξη, βρίσκεται σε έναν απολύτως επίπεδο τόπο.
19	Θρακικό συγκρότημα στο λόφο Τσάλα της Ανατολικής Ροδόπης	χωριό Κράλεβο	Μεγαλύτερο ενδιαφέρον έχει ένα συγκρότημα λατρείας του Θρακικού συγκροτήματος (που αποτελείται από φρούριο, ιερό, νεκρόπολη) στο μεγάλο λόφο της Ανατολικής Ροδόπης Τσάλα. Μελέτες έχουν δείξει ότι στο υψηλότερο τμήμα του Τσάλα, περίπου 2 χλμ ανατολικά της περιοχής Κράλεβο, υπάρχουν εμφανή κατάλοιπα από τρεις τοιχογραμμές Θρακικού φρουρίου, που αποτελούν πέτρινους τοίχους (φράχτες) από ξηρή τοιχοποιία (χωρίς συγκόλληση). Στην περιοχή του φρουρίου βρέθηκαν σιδερένιες αιχμές αρχαίων και μεσαιωνικών βελών. Εδώ υπήρχε ένα Θρακικό ιερό από τους ρωμαϊκούς και προ-ρωμαϊκούς χρόνους. Τα κατάλοιπα της ρωμαϊκής εποχής είναι από τον 3ο αιώνα - βρέθηκαν αρκετοί καθρέφτες μολύβδου, μερικοί από αυτούς με επιγραφές, δοξάζοντας την ομορφιά. Περίπου 1 χιλιόμετρο νοτιοανατολικά του Κράλεβο, κάτω από το 'Αι Μπιουνάρ, στις δυτικές πλαγιές του Τσάλα, υπάρχουν αρκετά γραφικά βράχια, πλούσια σε βλάστηση και δύσκολα προσβάσιμα. Οι βράχοι είναι μαλακοί, και οι σκάλες που έχουν σκαλισθεί σ' αυτά είναι σε μεγάλο βαθμό διαβρωμένες από το νερό. Στο νοτιότερο βράχο υπάρχουν 12 κόγχες με νότιο και νοτιοδυτικό προσανατολισμό. Οι καλύτερα διατηρημένες είναι ψηλά. 60 εκ. έχουν πλάτος 35 εκ. και βάθος 15 εκατοστά. Σε κοντινή απόσταση βρίσκεται ένας ημιτελής βραχώδης τάφος. Περίπου 100 μ. βόρεια, στα άλλα βράχια, εκτός από τις σχεδόν καταστραμμένες τραπεζοειδείς κόγχες λαξεύθηκαν δύο Θρακικοί βραχώδεις τάφοι. Η πρώτη, γνωστή ως «Πεστεράτα» («Η Σπηλιά») έχει το σχήμα ενός φούρνου με ελλειπτική είσοδο με νότιο προσανατολισμό, 1,85 μέτρα ύψος και πλάτος 2,5 μέτρα. Μέσα ο θάλαμος διατελλεται και φθάνει διάμετρο μέχρι τα 4 μ και ύψος 1,70 μ. Τα ίχνη του σκαλισματος της οροφής και των τοίχων του τάφου είναι σαφώς ορατά. Το πάτωμα είναι επίπεδο. Στη δυτική πλευρά του υπάρχει μια κυκλική τρύπα με διάμετρο 17 εκατοστών, που ίσως χρησιμοποιήθηκε για την τοποθέτηση ενός τελετουργικού σκάφους. Στο ανατολικό τμήμα υπάρχει μια άλλη τρύπα φυσικής προέλευσης (ρήγμα στον βράχο), με ίχνη επιπλέον σκαλισματος και υπολείμματα κόγχης. Το μέγεθος του τάφου και το άνοιγμα στο ανατολικό άκρο δείχνουν ότι χρησιμοποιήθηκε ως φυσική σπηλιά. Εκτός από την γενικά δύσκολη προσβασιμότητα των βράχων, η είσοδος του τάφου τοποθετήθηκε πάνω σε ψηλό βράχο και υπάρχει λαξευμένο ένα κατάφλι ύψους περίπου 1,5 μέτρων - δηλαδή ο κάθετος κορμμένος βράχος το χωρίζει από την υπόλοιπη απότομη πλαγιά. Γύρω από την είσοδο είναι ακόμα ορατά τα λαξευμένα που έπρεπε να κρατήσουν την πέτρινη πόρτα (πλάκα). Στα 4-5 μέτρα από την Σπηλιά υπάρχει δεύτερος τάφος - "Μάλκατα Πεστερά" ("Η Μικρή Σπηλιά") - ένας πλήρως τεχνητός τάφος με τρύπα περίπου 1 μ. Τώρα είναι μισοκαταστραμμένος. Στην περιοχή του Μπιουνάρ υπάρχουν θραύσματα πρώιμων θρακικών (τέλη 2ης - αρχές 1ης χιλιετίας π.Χ.) και μεσαιωνικών αγγείων.
20	Ταφικός Τύμβος	χωριό Ντόλνο Μπότβεβο, 2,5 χλμ. Βορειοδυτικά από το κέντρο του χωριού, περιοχή "Τομακλί"	Στην περιοχή Τομακλί υπάρχει ένας ρωμαϊκός οικισμός που χρονολογείται από τη Ρωμαϊκή Εποχή (1ο - 3ο αι.). Τα κεραμικά του χώρου αυτού είναι κόκκινα, ωραία, με κόκκινο λάκα και άλλα - τοπικά και πιο χοντρά. Η ρωμαϊκή αγειοπλαστική βρίσκεται στην επιφάνεια και στην περιοχή Ακμάρα. 1 χλμ βόρεια του χωριού, όπου το 1958 ανακαλύφθηκε μια καλά διατηρημένη ρωμαϊκή πηγάδα εγκατάσταση λήψης με δεξαμενή, γύρω από την οποία, εκτός από τα κεραμικά της Ρωμαϊκής και της Ομημης Ρωμαϊκής εποχής, υπάρχουν κεραμικά από τον Μεσαίωνα - προφανώς η πηγή και η δεξαμενή, που αποκαταστάθηκε το 1958, έχουν χρησιμοποιηθεί σε όλες τις ιστορικές εποχές.

21	Θρακικά "σαραπάνι"	χωριό Ντόλνο Μπότεβο	Στους πρόποδες του λόφου Τσάλα, από τη μεριά του χωριού Ντόλνο Μπότεβο, ανακαλύφθηκαν θρακικά σαραπάνι (κιολότητες για την οινοπαραγωγή), και στην καρστική πηγή της περιοχής Ακμάρα - μια εντελώς διατηρημένη πηγάδι εγκατάσταση λήψης νερού με δεξαμενή του 4ου αιώνα. Από αυτή την περιοχή παρουσιάζει επίσης ενδιαφέρον το μεγάλο εύρημα των Θρακικών απομιμήσεων αργυρών τετράδραχμων από τη Θάσο από τον 1ο αιώνα π.Χ., στην περιοχή Τερφιλικά, περίπου 2,5 χλμ. από το Ντόλνο Μπότεβο, προς την κατεύθυνση του χωριού Κλάντετες ανακαλύφθηκε ένας ασημένιος θρόσκακας από τον V αιώνα π.Χ.
22	Φρούριο "Τσάλα" της εποχής της Ουιμής Αρχαιότητας και του Μεσαίωνα	χωριό Γκολιάμ Ιζβόρ	Το φρούριο είναι μια από τις σημαντικότερες οχυρωμένες μονάδες μεταξύ των ποταμών Χάρμανλικο και Άρδα, με απομεινάρια από τους τοίχους και αγγεία από τη Νεολιθική Εποχή (5η χιλ. π.Χ.), τη Ρωμαϊκή Εποχή (1ο - 4ο αι. π.Χ.), την Πρώιμη Βυζαντινή Εποχή (5ο - 6ο αι.) και τον Μεσαίωνα (11ο - 14ο αι.). Μέρος των τειχών του φρουρίου είναι κατασκευασμένο από μεγάλους ογκολίθους, ενώ άλλο - από μεγάλες πέτρες και λευκό κονίαμα. Στο φρούριο ανακαλύφθηκαν μεσαιωνικές σιδερένιες αιχμές από δόρατα και βέλη (του 9ου - 14ου αι.), καθώς και μαχαίρια, ενδιαφέροντα διακοσμηματα, επενδύσεις και αγράφα ζώνης, πόρπες, ένα χρυσό νόμισμα του αυτοκράτορα Ανδρόνικου Β' (1282-1328), χαλκίνο νόμισμα του αυτοκράτορα Μιχαήλ Δ' (1034-1041), ένα δαχτυλίδι με μονόγραμμα και αρκετές μολύβδινες σφραγίδες του Βασιλείου Αγαπήτου, ένας πατρικός του 11ου αιώνα, του Αλεξίου Α' Κομνηνού, επίσης από τον 11ο αιώνα, και του Σταφάνου Βατάτζη, ένας σεβαστός από τον 12ο - 13ο αιώνα. Βρέθηκαν επίσης νομίσματα του 6ου-7ου αι., όπως και αρχαία μαρωνίτικα νομίσματα του Φιλίππου Β της Μακεδονίας και άλλα.
23	Τουρμιάς	χωριό Λιάσκοβets	Ο Τουρμιάς «Ντεμίρ Μπαμπάς» βρίσκεται στην περιοχή ενός μεσαιωνικού οικισμού ακριβώς κάτω από τη μεσαιωνική νεκρόπολη, δίπλα σε μια βρύση - μια ιερή πηγή. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι είναι ο διάδοχος ενός παλαιού χριστιανικού τόπου λατρείας.
24	Νεκρόπολη των τύμβων	χωριό Τσάρεβα Πολιάνα, 0,3 χλμ. Ανατολικά-βόρειοανατολικά του χωριού	Πρόκειται για ένα χώρο από την Εποχή της Αρχαιότητας που δεν έχει ερευνηθεί καλά ακόμα.
25	Εκκλησία του Αγίου Ηλία	χωριό Τσάρεβα Πολιάνα	Η εκκλησία στο Τσάρεβα Πολιάνα χτίστηκε το 1858. Η άδεια κατασκευής λήφθηκε από το σουλτάνο με την προϋπόθεση ότι ο ναός θα στηθεί σε χαμηλό μέρος και θα κατασκευαστεί σε μικρό χρονικό διάστημα. Γι 'αυτό το σύνολο του πληθυσμού συμμετέχει στην κατασκευή. Ο θρόλος λέει ότι χτίστηκε στα θεμέλια μιας παλιάς εκκλησίας. Ο ναός πήρε το όνομά του από τον άγιο Ηλία και είναι αγιασμένος στο λίντεν. Σ αυτή την ημέρα γίνεται το παραδοσιακό τοπικό πανηγύρι. Κάθε χρόνο, με διακοπή μόνο κατά τον σοσιαλισμό, στο χωριό κάνουν και κουρμάνι. Οι κάτοικοι συγκεντρώνονται στην εκκλησία όπου, μετά την λειτουργία, αγιάζεται το κουρμάνι. Η παράδοση λέει ότι μια φορά, εκείνη την ημέρα, ένας άνθρωπος εργάστηκε και ο ποταμός ξεπέρασε, κάτι που θεωρήθηκε τιμωρία για ολόκληρο το χωριό, επειδή σε εκείνη την ημέρα κανένας δεν εργάζεται.
26	Παρεκκλήσι του Αγίου Γεωργίου	χωριό Τσάρεβα Πολιάνα	Στην περιοχή Γκιουργκιάντσια, στο δρόμο μεταξύ των χωριών Τσάρεβα πολιάνα και Σταμπόλοβο, υπάρχουν ιαματικές πηγές και ένα παρεκκλήσι με το όνομα του Αγίου Γεωργίου. Πρόκειται για ένα τετράγωνο πέτρινο κτίριο χτισμένο πάνω από την πηγή με χωματένιο δάπεδο (460-360 εκ.) και ανοιχτό τσαρδάκι (στεγασμένο εξώστη) στη δυτική πλευρά του. Στον ανατολικό τοίχο υπάρχει μια ημικυκλική κόγχη με μια προσόχλη. Πάνω από αυτό - ένα ημικυκλικό παράθυρο. Στο βόρειο και νότιο τοίχο υπάρχει ένα μικρό παράθυρο με ορθογώνιο σχήμα. Στα δυτικά βρίσκεται η πόρτα και ένα ορθογώνιο παράθυρο. Η δομή της στέγης είναι ξύλινη, το τσαρδάκι επίσης. Δεν υπάρχει οροφή. Τρία σκαλιά οδηγούν σε μια μεγάλη πέτρινη πλάκα μπροστά από την ιερή πηγή. Για την πηγή χτίστηκε μια μικρή ημισφαιρική τοξωτή κόγχη με μια τρύπα (90-60 εκ.) προς τα δυτικά. Στα πέτρινα τοιχώματα στα βόρεια, ανατολικά και νότια υπάρχει από μια κόγχη (30-35 εκ.). Μέχρι πρόσφατα εκεί υπήρχε επίσης ένας πέτρινος σπαιρός.
27	Παρεκκλήσι της Αγίας Τριάδας	χωριό Ζάλτι Μπριάγκ	Στο νοτιοανατολικό μέρος του χωριού, κάτω από τους δύο λόφους, είναι το "Γιάσμοτοκατα". Σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση περίπου 150 χρόνια πριν, ένα κορίτσι που ονομαζόταν Μπόζκα Κανράκοβα ονειρεύθηκε ένα όνειρο τη νύχτα του Αγίου Πνεύματος. Ήταν ένας άνθρωπος που του είπε να πάει στην περιοχή Γιαμάτσα κάτω από τα δύο βράχια και να σκάψει με το τσαπί - εκεί θα βρει ιαματικά νερά για τα μάτια της. Το φοβισμένο κορίτσι δεν έκανε τίποτα, ούτε είπε σε κανένα. Την επόμενη χρονιά, την ίδια νύχτα, το όνειρο επαναλήφθηκε, αλλά με το σύνθημα: "Αν δεν πεις σε κανέναν και δεν κάνεις τίποτα, θα είσαι τυφλή". Το κορίτσι τότε είπε στον παππού Γκούρκο, ο οποίος πήγε στον τόπο, έσκαψε και το νερό βγήκε. Έχτισε τη βρύση και αργότερα ένα παρεκκλήσι χτίστηκε από τους σταρτιώτες που γύρισαν από τους Βαλκανικούς Πολέμους. Το παρεκκλήσι βρίσκεται πάνω από την άγια πηγή. Αποτελείται από ένα μικρό εκκλησιαστικό δωμάτιο με εικόνες και τοιχογραφίες. Παρακάτω χτίστηκε ένα θολωτό πηγάδι για τα ιαματικά νερά. Η εορτή της είναι την Ημέρα του Αγίου Πνεύματος, την πενήντα πρώτη ημέρα του Πάσχα. Στο χωριό Ζάλτι Μπριάγκ είναι γνωστή ως «Στα Τρούιτσα». Στην ιερή πηγή κάθε χρόνο γίνονται προσευχές και κουρμάνι για υγεία. Εκείνοι που την χρειάζονται έρχονται όλο το χρόνο, όχι μόνο από το χωριό αλλά και από τα γύρω χωριά. Πλένουν τα μάτια τους και δέουν ένα νήμα από το ροζό τους σε ένα θάμνο μπροστά από την είσοδο της βρύσης. Μετά τη δεκαετία του 60 του 20ού αιώνα, αυτός ο ιερός χώρος εγκαταλείφθηκε, δε διατηρείται. Οι εικόνες είναι λεηλατημένες, οι τοιχογραφίες καταστράφηκαν και οι τοίχοι σχεδόν έπεσαν. Το 1977, για σύντομο χρονικό διάστημα, η τοπική κληρική ένωση γύρισε το παρεκκλήσι σε μια καλύβα - με τζάκι, τραπέζια, καρέκλες. Το 2000, έγιναν έργα ανακαίνισης και αποκατάστασης, με μέσα ολόκληρου του χωριού. Αγιάστηκε την Ημέρα του Αγίου Πνεύματος. Δεν συμμετείχαν μόνο οι κάτοικοι του χωριού, ήρθαν και κάτοικοι του Χάσκοβο, γεννημένοι στο Ζάλτι Μπριάγκ. Τώρα το εκκλησάκι και ο τόπος γύρω του διατηρούνται από το συμβούλιο της εκκλησίας. Επισκέπτεται από τους πιστεύοντες στη δύναμη των ιαματικών νερών.
№	ΦΥΣΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

1	Στουντέν Κλάντεντες ("Κρόο Πηγάδι") (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριά Μπαλ Κλάντεντες, Ράμποβο και Σβετοσλάβ	<p>Είναι μια ειδική προστατευόμενη περιοχή που συμπεριλήφθηκε στο Πανευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο NATURA 2000. Η περιοχή καλύπτει την τεχνητή λίμνη «Στουντέν Κλάντεντες», που βρίσκεται στο βραχώδες φαράγγι του ποταμού Άρντα, περιτριγυρισμένη από απόκρημνους βράχους, απότομες όχθες με λιγοστή βλάστηση και όπως και τις γειτονικές κορυφές των βουνών. Μέρους της επικράτειας του Δήμου Σταμπολόβο επίσης εμπίπτει στην προστατευόμενη ζώνη. Η συνολική έκτασή της είναι 159 956 στρέμματα. Πρόκειται για έναν από τους σημαντικότερους τόπους για τη διατήρηση των ειδών πουλιών που απειλούνται με εξαφάνιση που ζουν στην Ανατολική Ροδόπη.</p> <p>Οι περισσότερες βουνοπλαγιές γύρω από τη λίμνη καλύπτονται από μικτά φυλλοβόλα δάση που αποτελούνται από Γαύρο ανατολικό, Φράξο Μελία, Μεσέ και Δρυ την Άμιχο. Λιγότερο κοινά στην περιοχή είναι τα καθαρά δάση από Δρυ την Άμιχο ή αυτά που αναμιγνύονται με το απλό γαύρο. Δεν είναι επίσης λίγες οι θέσεις κατά μήκος του φράγματος της τεχνητής λίμνης, που καλύπτονται από δάση και θάμνους από Γαύρο ανατολικό, Παλιούρι και Άρκευθο την οξέκεδρο. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα συγκροτήματα βράχων που καταλαμβάνουν σημαντικό τμήμα της προστατευόμενης περιοχής. Απίστευτη είναι η θέα των βραχώδων συμπλεγμάτων όπου μόνιμες πέτρες εναλλάσσονται με τρύχαλους. Σε όλη την περιοχή υπάρχουν ανοιχτοί χώροι που καταλαμβάνονται από γεωργικές εκτάσεις και λιβάδια, όπου κυριαρχούν τα ξηρόφιλα γρασίδια, όπως τα θερμόβια πολυετή αγρωστώδη και η Πόα τη Βολβώδη. Συνολικά 219 είδη ιπτηνών βρέθηκαν στην προστατευόμενη περιοχή «Στουντέν Κλάντεντες». Από αυτά, 91 περιλαμβάνονται στο Κόκκινο Βιβλίο της Βουλγαρίας. Από τα είδη που εμφανίζονται, 103 είναι ευρωπαϊκής σημασίας διατήρησης και 12 απειλούνται από παγκόσμια εξαφάνιση. Ο χώρος, που καλύπτει περιοχές γύρω από τη τεχνητή λίμνη Στουντέν Κλάντεντες», έχει επίσης παγκόσμια σημασία ως αντιπροσωπευτική περιοχή για το Μεσόγειο. Εδώ μπορεί κανείς να παρατηρήσει 7 από ένα σύνολο 9 ειδών περιορισμένων μεγαοικοσυστημάτων που εντοπίστηκαν στη χώρα μας. Αυτά είναι η Ασπροκωλίνα, η Λιοστριτσιόδα, ο Κοκκινοτσιροβάκος, ο Βραχοτσιροβάκος, ο Παρδαλοκεφαλάς και ο Μαυροτσιροβάκος. Η περιοχή της λίμνης είναι υμίστης σημασίας για τη διατήρηση των ενδιαιτημάτων 69 ειδών πουλιών που φωλιάζουν εδώ και 21 ειδών υδρόβιων μεταναστευτικών ή διαχειμάζοντων ιπτηνών.</p> <p>Ο τόπος είναι μοναδικός στο ότι μια από τις δύο αποικίες των ορνιών στη Βουλγαρία φωλιάζει στις βραχώδεις ακτές του φράγματος. Εδώ έρχονται τακτικά για να ψάχνουν φαγητό επίσης οι μαυρογίπες που φωλιάζουν στο Εθνικό Πάρκο Δάσους Δαδιάς της Ελλάδας. Η περιοχή του φράγματος "Στουντέν Κλάντεντες" είναι ένας από τους πιο σημαντικούς στη Βουλγαρία τόπους φωλιοποίησης του μαυροπελαργού, του ασπροπάρη, του σβλίουρα, του μπουφούτης λιοστριτσιόδας και του παρδαλοκεφαλά. Η περιοχή διατηρεί επίσης ένα σημαντικό πληθυσμό αναπαραγωγής του γαλαζοκότουρα σε ευρωπαϊκό επίπεδο.</p>
2	«Γκολέματ Σίπει» («Ο Μεγάλος Τροχός») (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριά Μπαλ Κλάντεντες και Ράμποβο	<p>Η προστατευόμενη περιοχή «Γκολέματ Σίπει» βρίσκεται στη βόρεια όχθη της τεχνητής λίμνης «Στουντέν Κλάντεντες» και βρίσκεται στα περίχωρα των χωριών Μπαλ Κλάντεντες και Ράμποβο. Η έκτασή της είναι 653,9 εκτάρια. Καλύπτει μια δύσκολα προσβάσιμη περιοχή που βρίσκεται μεταξύ του φράγματος του «Στουντέν Κλάντεντες» και του Κατολάμπουϊουκ Ντερέ. Περιλαμβάνει αξιοσημείωτα συμπλέγματα βράχων, τροχούς, θάμνους και δάση. Αναμένεται να συμπεριληφθεί στο Πανευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο NATURA 2000. Η περιοχή χαρακτηρίζεται από εξαιρετικά υψηλή βιοποικιλότητα και έχει δηλωθεί σημαντικός ορνιθολογικός χώρος παγκόσμιας σημασίας. Εδώ υπάρχει ποικίλη βλάστηση και ξηρόφιλα δάση αποτελούμενα κυρίως από Μεσέ (Quercus frainetto), Δρυ χνοώδη (Q.pubescens) και Δρυ την κερρίδα (Q.cerris). Η βλάστηση θάμνων αποτελείται από Γαύρο ανατολικό (Carpinus orientalis), Παλιούρι (Paliuros spina-christii), Άρκευθο την οξέκεδρο, (Juniperus oxycedrus), Κράταιγο (Crataegus monogyna), Αγριοτριανταφυλλιά (Rosa sp.div.). Μεγάλες εκτάσεις καταλαμβάνουν τα ξηρόφιλα γρασίδια, όπως τα θερμόβια πολυετή αγρωστώδη (Dichanthion ischaemum), η Πόα τη βολβώδη (Roa bulbosa) και τα αυτοφυή αγρωστώδη (Crysorodon gryllus).</p> <p>Η περιοχή έχει δηλωθεί σημαντικός ορνιθολογικός χώρος παγκόσμιας σημασίας με πιθανή θέση στο δίκτυο του Natura 2000. Η προστατευόμενη περιοχή «Γκολέματ Σίπει» είναι μια από τις δύο πιο σημαντικές θέσεις φωλιοποίησης του Γυπός καφεκίτρινου (Gyps fulvus) στη Βουλγαρία. Εδώ φωλιάζουν μεταξύ 9 και 14 ζευγάρια από τα συνολικά 30 για τη χώρα. Οι εξειδικευμένοι ειδικοί φροντίζουν για τη διατροφή των γυπών και την προστασία των εκκολαφθέντων ιπτηνών. Η παρατήρηση των γυπών σε φυσικές συνθήκες τους καθιστά ελκυστικούς για τους λάτρεις της ορνιθολογικής ποικιλομορφίας.</p> <p>Η παρουσία ενός συνόλου περίπου 87 ειδών πουλιών καθιστά την περιοχή ιδιαίτερα πλούσια και ενδιαφέρουσα για τους λάτρεις της φύσης. Από αυτά τα είδη, 38 είναι σε ευάλωτη κατάσταση διατήρησης στην Ευρώπη. Από τα είδη που περιλαμβάνονται στο Κόκκινο Βιβλίο, εδώ φωλιάζουν μεταξύ 6 και 9 ζευγάρια μαυροπελαργοί (Cicinia nigra), 1-2 ζεύγη χρυσαετοί, 3-4 ζεύγη ασπροπάρηδες (Neorhion percnopterus), φιδαστοί (Circetus gallicus), σταυραετοί και σφηκιάρηδες. Εδώ βρίσκονται επίσης ο Φιδαστός, ο Κραυγαετός (Aquila pomarina) και ο Τσίφτης (Milvus migrans).</p> <p>Στην προστατευόμενη περιοχή εμφανίζεται επίσης η μόνο αποικία στη χώρα των Σταχτοτσιρηνιών (Ardea cinerea), που ζουν πάνω στα βράχια. Είναι ενδιαφέρον ότι σε αυτή την περιοχή φωλιάζουν 7 εκ των 9 ιπτηνά στη Βουλγαρία περιορισμένων μεγαοικοσυστημάτων που είναι χαρακτηριστικά της περιοχής της Μεσογείου: η Ασπροκωλίνα (Oenanthe hispanica), η Λιοστριτσιόδα (Hippolais olivetorum), ο Μαυροτσιροβάκος (Sylvia melanocephala), ο Κοκκινοτσιροβάκος (S. cantillans), ο Παρδαλοκεφαλάς (Lanius nubicus) και ο Βραχοτσιροβάκος (Sitta neumayer), όπως και άλλα σπάνια είδη ιπτηνών.</p> <p>Σε κατάσταση διατήρησης και ρυθμισμένης χρήσης βρίσκονται σημαντικοί αριθμοί ειδών άγριων φυτών και ζώων που παρατίθενται στα προσαρτήματα του νόμου περί της βιοποικιλότητας.</p>
3	Ενδιαιτήμα του Ασπράγαλου του Θράκα (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Βοντέντσι	Ενδιαιτήμα του Ασπράγαλου του Θράκα.
4	Ενδιαιτήμα της Χαμπερλέας της Ροδόπης (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Ράμποβο, περιοχή Σεϊτάν Κιοιπρίς	Ενδιαιτήμα της Χαμπερλέας της Ροδόπης.
5	"Ντιάβολοκι Μοστ" ("Γέφυρα του διαβόλου") (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Ράμποβο	Η προστατευόμενη περιοχή αυτή βρίσκεται στα περίχωρα του χωριού Ράμποβο του Δήμου Σταμπολόβο. Ως φυσικά αξιόθετα αυτού του είδους στη Βουλγαρία δηλώνονται χαρακτηριστικά ή αξιόλογα αντικείμενα μη ζωντανής φύσης, όπως πετρώδεις σχηματισμοί, πηγάδες, σπηλιές, πονόρ, καταρράκτες, κοιτάσματα απολιθωμάτων και ορυκτών, αμμοθίνες και άλλα.

6	Ανατολική Ροδόπη	-	<p>Μέρος του Δήμου Σταμπολόβο εμπίπτει στην προστατευόμενη περιοχή «Ανατολική Ροδόπη», η οποία προτάθηκε να γίνει μέρος του ευρωπαϊκού οικολογικού δικτύου Natura 2000. Είναι μια περιοχή που θα πρέπει να δηλωθεί προστατευόμενη και μέρος του δικτύου σύμφωνα με την Οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, γνωστή εν συντομία ως «Οδηγία των οικοτόπων». Αυτή η προστατευόμενη περιοχή καλύπτει το μεγαλύτερο τμήμα της Ανατολικής Ροδόπης, και η συνολική της έκταση ανέρχεται σε 2 173 530 στρέμματα. Εντός των ορίων της βρίσκονται και τις δύο υψηλότερες κορυφογραμμές της Ανατολικής Ροδόπης – η κορυφογραμμή Γκιουμουρτζίνσκι Σνέζνικ με υψός 1 463 μ. και Μάγκλενικ με ύψος 1266 μέτρα.</p> <p>Στην προστατευόμενη περιοχή υπάρχουν δάση από το ενδημικό για τα Βαλκάνια Φραξό ο Κοινό, που δεν έχουν υποστεί επεξεργασία από τους ανθρώπους. Η περιοχή είναι επίσης σημαντική για την προστασία των διαφόρων τύπων παρόχθιων δασών που αποτελούνται από Άλνο, Ανατολικό Πλάτανο, Λεύκες και ιτιές. Άλλοι σημαντικοί βιότοποι είναι τα μικτά δάση δρυός. Αποτελούνται από Κηρρίδα, Μεσέ και Δρυ Χνοώδη και εδώ κατέχουν μια σημαντική περιοχή.</p> <p>Η προστατευόμενη περιοχή "Ανατολική Ροδόπη" είναι μία από τις τέσσερις περιοχές της Βουλγαρίας όπου βρίσκεται το ενδημικό βουλγαρική έλατο, γνωστό ως Έλατο του Βασιλιάς Μπιορίς.</p> <p>Η προστατευόμενη περιοχή "Ανατολική Ροδόπη" είναι η σημαντικότερη περιοχή για την προστασία των πληθυσμών των δύο τύπων χερσαίων χελωνών που υπάρχουν στη Βουλγαρία: η Ελληνική και η Μεσογειακή χελώνα.</p> <p>Στο παρελθόν, οι δύο τύποι χερσαίων χελωνών ήταν ευρέως διαδεδομένοι. Σήμερα, όμως, απειλούνται με εξαφάνιση σε παγκόσμιο επίπεδο και περιλαμβάνονται στην Κόκκινη Λίστα της Διεθνούς Ένωσης για τη Διατήρηση της Φύσης.</p> <p>Και τα δύο είδη αποτελούν προτεραιότητα για τη διατήρηση σύμφωνα με ορισμένα διεθνή έγγραφα διατήρησης:</p> <p>Η Σύμβαση της Βέρνης για τη διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης</p> <p>Η σύμβαση για το διεθνές εμπόριο των ειδών άγριας πανίδας και χλωρίδας που απειλούνται με εξαφάνιση</p> <p>Η Οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και της άγριας πανίδας και χλωρίδας</p> <p>Σύμφωνα με τη βουλγαρική νομοθεσία οι χελώνες είναι υπό την προστασία του νόμου περί της βιοποικιλότητας, σύμφωνα με τον οποίο οι παραβάτες υπόκεινται σε πρόστιμο έως και 10.000 λέβα και αποζημίωση για κάθε άτομο που σκότωσαν, και υπό την προστασία του ποινικού κώδικα της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας σύμφωνα με τον οποίο οι λαθροθήρες τιμωρούνται με πρόστιμο μέχρι 5.000 λέβα, φυλάκιση έως 5 ετών και καταβολή αποζημίωσης για κάθε σκοτωμένο άτομο.</p> <p>Από τα ερπετά ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης τα ενδιαιτήματα της Γραμμωτής νεροχελώνας. Η περιοχή έχει εξαιρετική σημασία για τη διατήρησή της. Το άλλο είδος χελώνας γλυκού νερού – η συνηθισμένη Στικτή νεροχελώνα, μπορεί να παρατηρηθεί στις υδάτινες λεκάνες της περιοχής. Από τα 30 είδη νυχτερίδων που υπάρχουν στη Βουλγαρία, στην προστατευόμενη περιοχή «Ανατολική Ροδόπη» έχουν εντοπιστεί 19 είδη. Οι σπηλιές κατά μήκος του Άρδα και κοντά στο χωριό Ρίμπινο παρέχουν ενδιαιτήματα σε δεκάδες χιλιάδες από αυτά τα υπάμενα θηλαστικά. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται στην Παγκόσμια Κόκκινη Λίστα ο Ρινόλοφος του Μεχέλι, ο Ρινόλοφος του Μπλάζιους, ο Μικρορινόλοφος και ο Τρανορινόλοφος, όπως και η Ποδαρομωτίδα, η Τρανομωτίδα και η Πορρομωτίδα.</p>
7	Γέφυρα Άρντα	-	<p>Πρόκειται για μια περιοχή που εγκρίθηκε για να συμπεριληφθεί στο Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο NATURA 2000. Μέσα στα όρια αυτής της προστατευόμενης ζώνης που καλύπτει μια έκταση 150 224 εκταρίων συμπεριλαμβάνονται περιοχές του Δήμου Σταμπολόβο. Η προστατευόμενη ζώνη «Γέφυρα Άρντα» βρίσκεται στο νοτιοανατολικό τμήμα της Βουλγαρίας, στην Ανατολική Ροδόπη. Η περιοχή αποτελεί μέρος της κοιλάδας του ποταμού Άρδα μεταξύ των φραγμάτων «Στούντέν Κλάντεντες» και «Ιβάλιοβγκραντ» που περιβάλλεται από τις δασώδεις πλαγιές των βουνών και των βραχώδων όγκων.</p> <p>Η μεγαλύτερη περιοχή αυτής της ζώνης καταλαμβάνεται από μικτά φυλλοβόλα δάση που αποτελούνται από κηρρίδα, μεσέ και δρυ χνοώδη. Συναντώνται επίσης μεσογειακά είδη, όπως ο Άρκευθος οξυκέδρος και η Κολουτέα η δενδρώδης. Επιμέρους περιοχές της προστατευόμενης περιοχής καλύπτονται με κρτάιγο και γιασεμί. Τα δάση κατά μήκος του ποταμού Άρδα στην προστατευόμενη περιοχή εναλλάσσονται με τεράστιες λιβλάδες με ζηρόφιλα γρασιδιά και παρόχθια βλάστηση με υγροφιλικά ποσιλίβαδα. Μεγάλες εκτάσεις καταλαμβάνουν οι γεωργικές εκτάσεις που βρίσκονται στην ίδια την κοιλάδα και τις πλαγιές και στοργυλεμένες κορυφές. Η κοίτη του Άρδα σε αυτή την περιοχή είναι πολύ όμορφη, με αμμώδη και βραχώδη βυθό και τις με τις κατάφυτες από ιτιές όχθες.</p> <p>Στην προστατευόμενη περιοχή βρέθηκαν 142 είδη πουλιών. 31 είδη περιλαμβάνονται στο Κόκκινο Βιβλίο της Βουλγαρίας και 65 από τα είδη είναι σημαντικά για την προστασία της ευρωπαϊκής φύσης.</p> <p>Εδώ, μπορούν να παρατηρηθούν 5 είδη που απειλούνται από την παγκόσμια εξαφάνιση. Η προστατευόμενη ζώνη «Γέφυρα Άρντα» είναι παγκόσμιας σημασίας για τη διατήρηση ορισμένων ειδών πτηνών εκπροσώπων του Μεσογειακού Μεγαοικοσυστήματος. Επτά από τα 9 βιολογικά απειλούμενα είδη που συναντιούνται στη Βουλγαρία και είναι τοπικά του Μεσογειακού Μεγαοικοσυστήματος, εμφανίζονται εδώ. Αυτά είναι η Αοπροκάλινα, η Λιτστριτοίδα, ο Παρδαλοκεραλάς, ο Κοκκινότοροβάκος, ο Μαυροτοροβάκος, ο Βραχοτοπανάκος και Αρμελοργός.</p> <p>Ο τόπος είναι μοναδικός και είναι ένας από τους λίγους στη Βουλγαρία, ο οποίος έχει παγκόσμια σημασία για τη διατήρηση του Μαυρόγυπα, καθώς το είδος αυτό επισκέπτεται τακτικά την περιοχή σε αναζήτηση τροφίμων.</p> <p>Εδώ συναντάται επίσης ο απειλούμενος σε όλο τον κόσμο Βασιλαετός. Ο προστατευόμενος χώρος «Γέφυρα Άρντα» είναι ένας από τους σημαντικότερους στη χώρα μας και είναι μεγάλης σημασίας επίσης για την Ευρωπαϊκή Ένωση στην προστασία ειδών όπως η Πετροπυλίδα, ο Μαυροπελαργός, ο Αοπροπάρης, ο Γκιώνης και ο Γαλαζοκότσιφας. Άλλα είδη αντιπροσωπευτικών πληθυσμών στην περιοχή είναι το Βλαχοσίχλονο και Γερακοτοροβάκος.</p>

„Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Πρόωθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω εξεισμένων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση BFI αριθ. B2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools” (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program “Greece-Bulgaria 2014-2020”, Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.”

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Δημοτικό Ιστορικό Μουσείο	πόλη Τοπόλοβγκραντ	<p>Μια συλλογή μουσείου υπήρχε στο Τοπόλοβγκραντ ήδη από τη δεκαετία του 1930. Ιδρύθηκε από τον Επιστημονικό και Αρχαιολογικό Σύλλογο «Ντολμέν» - Τοπόλοβγκραντ, και σταμάτησε την ύπαρξή της το 1943. Το 1970 δημιουργήθηκε μια συλλογή μουσείου στο τοπικό αναγνωστήριο, το οποίο το 1982 μετακόμισε στο σημερινό του κτίριο - ένα από τα πιο όμορφα στην πόλη. Χτίστηκε στις αρχές του εικοστού αιώνα από την πλούσια οικογένεια Βλαϊκίδη από το Καβακλί (σήμερα μετανάστες στην Θεσσαλονίκη). Μετά τον εκτοπισμό των Ελλήνων από την περιοχή κατά την περίοδο 1923-1926, στο κτίριο βρισκόταν τα παραρτήματα της ΒΖΚΒ (Βουλγαρική Γεωργικής και την Συνεταιριστικής Τράπεζας) και της Βουλγαρικής Εθνικής Τράπεζας.</p> <p>Η σύγχρονη έκθεση βρίσκεται σε δύο ορόφους και παρουσιάζει πολύτιμα αντικείμενα, έγγραφα και εικόνες που αποδεικνύουν την ιστορική εξέλιξη της περιοχής. Η ιστορία της περιοχής από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα παρουσιάζεται στον πάνω όροφο. Στον κάτω όροφο υπάρχει μια ~~εθνογραφική συλλογή~~.</p>
2	Εκκλησία της Παναγίας, μνημείο του Χριστού Σωτήρος	πόλη Τοπόλοβγκραντ, κεντρική περιοχή της πόλης	<p>Αυτός είναι ο μεγαλύτερος και πιο αντιπροσωπευτικός ορθόδοξος ναός στην περιοχή. Η σημερινή εκκλησία βρίσκεται σε ένα μέρος όπου ακόμα το 18ο αιώνα υπήρχε ένα ορθόδοξο παρεκκλήσι. Με την άδεια των τουρκικών αρχών, το 1800 οι κάτοικοι του Καβάκλι (το παλιό όνομα του Τοπόλοβγκραντ) έχτισαν μεγαλύτερο ναό για να ικανοποιήσουν τις θρησκευτικές τους ανάγκες. Η παλιά εκκλησία υπήρχε μισημένη λίγα μέτρα στο έδαφος. Το 1934 το εκκλησιαστικό συμβούλιο, μαζί με το δημοτικό συμβούλιο και την ιθαγένεια, αποφάσισαν να χτίσουν ένα νέο, ακόμα μεγαλύτερο και πιο όμορφο κτίριο στη θέση της παλιάς εκκλησίας. Υπό την ηγεσία του ιερού Γιάννη Πόπηχριστοφ και του πρωτομάστορα Μποζίν Πέντοσεφ για δύο χρόνια 1936-1937, ο ναός χτίστηκε, μαζί με τη στέγη, σφραγίστηκε μέσα, και επιπλώθηκε ώστε να μπορέσουν να εκτελεστούν λειτουργίες. Στην εκκλησία της Παναγίας από το 1934 έως το 1987, έχει υπηρετήσει ο καλός-σεβαστός πατέρας σε όλη την περιοχή, ο Γιάννη Πόπηχριστοφ. Μετά το θάνατό του το 1987, ο πατέρας Ιβάν Γιάντοσεφ Μιχάλεφ, ο οποίος είναι επίσης αντιπρόεδρος της Αρχιεπισκοπής, διορίστηκε ιερέας. Κάτω από την ηγεσία του, η εκκλησία ανακαινίστηκε, χτίστηκε ένας περίβολος εκκλησίας, σχηματίστηκε εκκλησιακή αυλή με σιντριβάνι. Το αντιπροσωπευτικό εσωτερικό του ναού οφείλεται κυρίως στο όμορφο ξυλόγλυπτο τέμπλο (κατασκευασμένο το 1966 από τον Πέταρ Κοούλεφ και τοπικές ξυλουργοί) και τους πλούσια ζωγραφισμένους τοίχους (έργο του Άγγελ Μαλιάεφ και του Τομά Ποπιγιάντοσεφ). Τα τελευταία χρόνια, τοπικοί καλλιτέχνες και μάστοροι έχουν αποκαταστήσει τις τοιχογραφίες και έχουν κάνει ένα νέο σκαλιστό θρόνο.</p>
3	Μονή της Αγίας Τριάδας	12 χλμ. νοτιοανατολικά της πόλης Τοπόλοβγκραντ, 4χλμ. από το χωριό Μράμφορ και 6 χλμ. από το χωριό Ούστρεμ (απόκλιση 1,5 χλμ. από το δρόμο Τοπόλοβγκραντ - Ούστρεμ)	<p>Είναι ενεργό γυναικείο μοναστήρι - ένα από τα μεγαλύτερα πνευματικά κέντρα σε αυτό το τμήμα της χώρας. Θεωρείται ότι μοναστήρι σε αυτό το χώρο χτίστηκε ακόμη στις αρχές του 14ου αι. επί του τσάρου Ιβάν Αλεξάντερ και τότε ονομάστηκε Μονή των Αγίων Πρωτοκορρυφαίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου. Η μονή πιθανότατα καταστράφηκε το 1373 από τις εισβαλλόμενες προς το βορρά τουρκικές ορδές υπό την ηγεσία του Τιμουρτάς Μπέη. Και πάλι, ξαναχτίστηκε στο 18ο αιώνα. Η ιστορία της μονής συνδέεται στενά με την κίνηση των ανταρτών και των κλεφτών, και αυτός είναι ο λόγος που μέχρι σήμερα είναι γνωστή ως «Χαϊντούσκι Μοναστήρι» («Κλέφτικο Μοναστήρι»). Στο μοναστήρι έμειναν και κρυβόντουσαν οι θρυλικό ηγέτες και αντάρτες: ο βοεβόδας Βαλτοάν, ο βοεβόδας Ιντζέ, ο Καρά Κόλιο, ο βοεβόδας Χρίστο, ο Δάγλα Στογιάν, ο Καρά Ντόμρι, ο Γκαράμπιτο Γκιδόργκι και άλλοι. Μετά την αποχώρησή του από τη ζωή των κλεφτών το 1812 ο βοεβόδας Χρίστο πήρε το μοναχισμό και έγινε ηγούμενος της Μονής με το όνομα Χριστιάνης. Έκανε πολλές επισκοπές για την ανακαίνιση του μοναστηριού. Το 1818, λόγω της τρομερής μαστίγας της πανούκλας, στεγάστηκαν στο μοναστήρι και βρήκαν τη σωτηρία τους πολλοί άνθρωποι από τα γύρω χωριά. Δείχνοντας ευγνωμοσύνη δώρισαν πολλά χρήματα με τα οποία κατασκευάστηκαν νέα κτίρια (ο αχυρώνας, η κουζίνα και τα κάτω δωμάτια της μονής). Το 1870, κατά τις θρησκευτικές σύγκρουσεις, το μοναστήρι άρχισαν να διαχειρίζονται Έλληνες κληρικοί και ο Έλληνας επίσκοπος της Αδριανούπολης. Αυτό οδήγησε σε έντονη αντίδραση του βουλγαρικού πληθυσμού της περιοχής του βουνού Σακάρ, που άρχισε τον αγώνα για την αποκατάσταση της Μονής ως Βουλγαρικό πνευματικό κέντρο. Αυτός ο αγώνας στέφθηκε με επιτυχία το 1898, όταν το μοναστήρι πέρασε υπό της Μητρόπολης του Σιβίεβ. Το 1909 το μοναστήρι μετατράπηκε σε γυναικείο μοναστήρι και εγκαταστάθηκαν περίπου 50 μοναχές από τη Μονή του Αγίου Θεοδώρου Στουδίτη (στο σημερινό χωριό Στουντένα). Σήμερα εκεί μένουν δύο καλόγριες και λίγους υπαλλήλους. Κεντρικό σημείο στο μοναστηριακό συγκρότημα του σήμερα καταλαμβάνει η εκκλησία της Αγίας Τριάδας που χτίστηκε το 1836. Βρίσκεται στην περιοχή της παλιάς εκκλησίας των Αγίων Πρωτοκορρυφαίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, η οποία ενσωματώθηκε στη νέα κατασκευή. Το νέο τέμπλο επίσης είναι ίδιο με εκείνο του παλαιού ναού. Η εκκλησία της Αγίας Τριάδας είναι τρικλίτη, με μια αμίδα, χωρίς προόλο, πέτρινη βασιλική. Με τις διαστάσεις της (12 μέτρα x 18 μέτρα), είναι μια από τις πιο ευρύχωρες μοναστικές εκκλησίες στη Βουλγαρία. Η αρχιτεκτονική διαμόρφωσή της και το σχέδιο κατασκευής της διακρίνονται για τα απλά και καθαρά σχήματα. Οκτώ κυλινδρικές στήλες με τόξα διατηρούν το ξύλινο θόλο, οι τοίχοι είναι ασβεστομένοι ομαλά, χωρίς τοιχογραφίες. Τα εικονίδια στην εκκλησία είναι από το 18, το 19 και το 20το αιώνα.</p>

4	Βραχάδης ναός	Η εκκλησία βρίσκεται 500 μ. πάνω από τη μονή της Αγίας Τριάδας. Βρίσκεται στη βόρεια πλαγιά ενός ασβεστολιθικού οροπεδίου που ξεκινάει από το ίδιο το μοναστήρι και ανεβαίνει απότομα προς τα πάνω.	Η Παλαιά Εκκλησία είναι ένα σπήλαιο με ακανόνιστο σχήμα με πληθώρα εσοχών και κόγχες στους τοίχους και τις καμάρες, το οποίο το 10 ^ο αιώνα χρησιμοποιήθηκε ως εκκλησία. Οι κατά προσέγγιση διαστάσεις του είναι 8 μ x 6 μ. Η εκκλησία δεν έχει διαμορφωθεί περαιτέρω, έχει διατηρηθεί η φυσική διαμόρφωση των βράχων και σχεδόν όλοι οι κόγχες και τοίχοι βάρφηκαν απευθείας σε γυμνό βράχο. Εικόνες αγίων και, σε ορισμένες περιπτώσεις, ελληνικές επιγραφές ξεχωρίζουν στις καμάρες και τις ψηλές κόγχες. Δυστυχώς, λόγω της διεύθυνσης του νερού και της διάβρωσης, πολλές εικόνες και επιγραφές είναι μόλις ορατές και μόνο ένα μικρό μέρος των εικόνων διατηρούνται καλά. Μεταξύ αυτών είναι οι τρεις άγιοι ζωγραφισμένοι σε ένα από τους θόλους. Στη μέση βρίσκεται η Αγία Παρασκευή, και στα δεξιά είναι ένας νέος άγιος. Αυτές οι δύο εικόνες διατηρούνται καλύτερα από καλλιτεχνική άποψη. Στα δεξιά τους υπάρχει μια εικόνα σε προτομή της «Παναγίας Οράντας» (Προσευχή και Προστάτις). Η εικόνα του Αρχαγγέλου Μιχαήλ βρίσκεται στο πάνω δεξιά μέρος, απέναντι από την είσοδο του σπηλαίου. Όλες οι εικόνες δημιουργήθηκαν με πινέλο, με γήινη όχρα, σε ένα τόνο, σε μερικά σημεία ποικνότερα και σε μέρη ελαφρότερα και διαφανή (π.χ. στα φωτοστέφανα γύρω από τα κεφάλια). Άλλα ίχνη εικόνων (μόνο εικόνες, πουθενά ολοκληρωμένες) μπορούν να εντοπιστούν με προσεκτική προσήλωση του βλέμματος. Υπάρχουν πολλές διαφορετικές υποθέσεις σχετικά με την ιστορία και τη μοίρα της Παλαιάς Εκκλησίας. Ίσως το σπήλαιο κατοικήθηκε από την Αρχαιότητα, καθώς και κατά τον πρώιμο Χριστιανισμό, παρόμοια με τα μοναστικά κελιά της Μονής Αλαντζά. Από το πέτρινο τόξο της «Παλαιάς Εκκλησίας» έσταζε νερό, το οποίο στο παρελθόν θεωρούνταν ιερό και θεραπευτικό. Κατά τη διάρκεια των μεγάλων εορτών Σπύσσοβντεν, του Αγίου Γεωργίου, της Αγίας Τριάδας, των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου κλπ. εδώ έρχονταν άνθρωποι από όλες τις άκρες της χώρας για να πλύνουν τα άρρωστα σώματα τους και να λάβουν θεραπεία.
5	Λατρευτικό Θρακικό Συγκρότημα "Παλατόκαστρο" και Θρακικό Φρούριο	πόλη Τοπόλοβγκραντ, 3 χλμ. δυτικά	Είναι ένα ενδιαφέρον λατρευτικό συγκρότημα της εποχής των Θρακών σε περιφερειακή και εθνική κλίμακα. Βρίσκεται στην κορυφή Παλατόκαστρο από την οποία υπάρχει καλή ορατότητα προς όλες τις κατευθύνσεις και η οποία έχει φυσική προστασία από τα νότια με τις απότομες πλαγιές και τους γκρεμούς ύψους έως και 14 μ. Η καλή στρατηγική θέση εκτιμήθηκε από τους Θράκες. Εδώ έχτισαν ένα ιερό, και αργότερα ένα φρούριο και έναν οικισμό. Στους βράχους των δύο γειτονικών κορυφών και στις βάσεις τους έκαναν πάνω από 150 κόιλες, κύκλους και κυρτά σχήματα που μοιάζουν με το ηλιακό δίσκο. Θεωρείται ότι το πέτρινο ιερό του ήλιου υπήρχε από τον 10 ^ο έως τον 5 ^ο αιώνα π.Χ. Το ίδιο το φρούριο μοιάζει στο σχήμα του με ένα δόρυ με την αιχμή του στραμμένη προς τα νοτιοανατολικά. Από τα ανατολικά, βόρεια και δυτικά το κάστρο προστατευόταν από ένα ψηλό, ανθεκτικό τείχος, μήκους περίπου 350 μέτρων. Τα βράχια στη νότια πλευρά είχαν επίσης συνδεθεί με το τείχος του φρουρίου. Η πέτρινη τοιχοποιία συνδέεται με κονίαμα. Στο βόρειο τοίχο του φρουρίου, το οποίο είναι πιο προεξοχικό για επίθεση, χτίστηκαν δύο αμυντικοί πύργοι. Ο ένας βρισκόταν στη βορειοδυτική γωνία του φρουρίου, όπου ήταν και η πόλη και ο άλλος στα βορειοανατολικά. Το εσωτερικό μέρος του φρουρίου έχει διαστάσεις: 200 μ. μήκος και πλάτος 20 έως 60 μ. Βόρεια του κάστρου βρέθηκαν τα ερείπια ενός μεγάλου οικισμού - θεμέλια κτιρίων, κεραμικά θραύσματα, οικοδομικά υλικά, λεπίδες από δόρατα και βέλη, αζεσούρα, πανοπλίες, αγγία και διακοσμητικά, χάλκινα νομίσματα από τη Μεσημβρία, του Αλέξανδρου Γ' της Μακεδονίας και άλλα. Ρωμαϊκά νομίσματα του Σεπτίμιου Σεβήρου, της Ιουλίας Δόμνας, του Καρακάλλα, του Φιλίππου του Άραβα, του Γορδιανού Γ', του Αλεξάνδρου Σεβήρου, του Μαξιμιανού Δάξια, του Διοκλητιανού, του Γέτα, του Μάρκου Αυρηλίου και άλλων. Βρέθηκαν επίσης πρώιμα βυζαντινά νομίσματα του Θεοδοσίου Β', του Αναστασίου Α', του Ιουστινιανού Α', του Ιουστινιανού Α', ενώ τα πιο όμημα είναι της εποχής του Μανουήλ Α' Κομνηνού (1143-1180). Οι - τα κοιλόκορτα χάλκινα νομίσματα. Από τα ευρήματα νομισμάτων, τα παλαιότερα εκ των οποίων χρονολογούνται στον 5 ^ο αιώνα π.Χ., και τα νεότερα στο 13 ^ο αιώνα, μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι σε αυτό το μέρος υπήρχε ζωή στη διάρκεια 1600 ετών. Χτισμένο από τους Θράκες, το κάστρο χρησιμοποιήθηκε από τους Ρωμαίους, τους Βυζαντινούς και τους Βούλγαρους. Ίσως κατακτήθηκε και καταστράφηκε το 12 ^ο αιώνα από τους Κουμάνους και τους Πετσενέγους κατά τις εισβολές τους στην περιοχή.
6	Ερείπια του φρουρίου του Βισογκραντ	πόλη Τοπόλοβγκραντ, 6-7 χλμ. νότια	Το Κάστρο του Βισογκραντ/ "Παπαρίσκοτο Καλέ" βρίσκεται στην υψηλότερη κορυφή του βουνού Σακάρ, σε απόσταση 10,28 χιλιομέτρων νοτιοδυτικά, σε ευθεία γραμμή από το κέντρο του Τοπόλοβγκραντ. Προς το φρούριο υπάρχει ένας ασφαλτοστρωμένος δρόμος που ξεκινάει από την οδό Τοπόλοβγκραντ - Χλιάμποβο στα αριστερά μόλις αφήσει κανείς την πόλη. Το πρόβλημα είναι ότι όλη η κορυφή τελεί υπό τον έλεγχο του στρατού και δεν μπορεί να διαπιστωθεί τι έχει απομείνει από το φρούριο.
7	Ντολμέν (δύο θαλάμων) και Μεγαλιθικός Κύκλος - απομεινάρια	χωριό Μπάλγκαροκα Πολιάνα, περιοχή Σλάβοβα Κορία, 5,5 χλμ. ανατολικά - βόρειοανατολικά και περιοχή Μανγκάαρ	Ο μεγαλιθικός κύκλος βρίσκεται κοντά στο Τοπόλοβγκραντ στο βουνό Σακάρ. Σύμφωνα με τους επιστήμονες, είναι ένας Θρακικός τάφος. Θεωρείται ότι χρονολογείται από την Εποχή του Χαλκού. Οι πλάκες του έχουν πάχος 25-40 εκ. και έχουν υποβληθεί σε χοντρή επεξεργασία. Σήμερα, ο μεγαλιθικός κύκλος είναι εν μέρει μισημένος στο έδαφος. D11
8	Οχυρωμένη αρχοντική κατοικία από την Ελληνιστική εποχή	Χωριό Κνιάζεβο, περιοχή «Τατάρ Μασά»	Η «Τατάρ Μασά» είναι μια περιοχή στη Νότια Βουλγαρία που βρίσκεται πολύ κοντά στο χωριό Κνιάζεβο του Δήμου Τοπόλοβγκραντ, Περιφέρειας Χάσκοβο. Υπάρχει μια υπόθεση ότι στην περιοχή αυτή βρισκόταν η αρχαία Θρακική πόλη «Δρογγιλιόν». Στην «Τατάρ Μασά», στο έδαφος του σημερινού χωριού Κνιάζεβο, πάνω σε ένα φυσικό λόφο πριν από αιώνες υπήρχε ένα ανάκτορο που κάποτε, απόδειξη για το οποίο είναι τα απανθρακωμένα ξύλινα δοκάρια που βρέθηκαν εκεί. Οι τελευταίες ανασκαφές υπό την ηγεσία της Ντανιέλας Αγκρέ ανακάλυψαν αντικείμενα που δείχνουν ότι στο χώρο αυτό έρχονταν σημαντικοί επισκέπτες και αντιπροσωπείες για την υπογραφή εμπορικών και πολιτικών συμβάσεων. Οι αρχαιολόγοι διαθέτουν επίσης στοιχεία για την ύπαρξη πύργου στην ανατολική πλευρά, τα θεμέλια του οποίου έχουν διαστάσεις 6,20 μ και 6,20 μ. Οι οικοδομοί επωφελήθηκαν από τη φυσική προστασία του λόφου και στήθηκαν μια κατοικία στην κορυφογραμμή του. Τα θεμέλια της χτίστηκαν από μεγάλες επεξεργασμένες πέτρες και πάνω τους κατασκευάσθηκαν οι τοίχοι από τούβλα, ορισμένα από αυτά με πάχος 2,40 μ. Για τους αρχαιολόγους ήταν μια έκπληξη η ανακάλυψη μιας βαθιάς και μεγάλης τάφρου, δίπλα στον οχυρωματικό τοίχο. Επίσης, στη δυτική πλευρά του ανακτόρου βρέθηκε ένας μεγάλος διπλός αμυντικός τοίχος. Τα νεότερα νομίσματα που ανακαλύφθηκαν στην περιοχή είναι του Αντίοχου Β' από τα μέσα του 3 ^{ου} αιώνα και τα παλαιότερα νομίσματα προέρχονται από το τρίτο τέταρτο του 4 ^{ου} αιώνα π.Χ. Το αρχαιολογικό χώρο βρέθηκε επίσης μεγάλη ποσότητα ελληνικής κεραμικής - πιάτα ψαριών, γλάστρες και αμφορείς με σφραγίδες από τον κατασκευαστή.

9	Ντολμέν (δου θαλάμων)	Το Ντολμέν βρίσκεται περίπου 3 χλμ. νότια από το χωριό Σακάρτσι ανάμεσα σε δάση βελανιδιάς. Στην περιοχή υπάρχουν πολλές πηγές και όμορφα μέρη για ξεκούραση.	Ντολμέν δυο θαλάμων με καλά διατηρημένο οπίσθιο θάλαμο. Υπάρχει ένα μικρό κομμάτι που απομένει από την μπροστινή κάμερα. Το ντολμέν είναι προσανατολισμένο κατά μήκος του διαμήκου άξονα του βορρά-νότου, με είσοδο από το νότο. Οι διαστάσεις του πίσω θαλάμου είναι: πλάτος και μήκος 2 μ x 2 μ, ύψος 1,5 μ, άνοιγμα 0,60 μ x 0,40 μ. Κοντά στο συγκρότημα μπορεί να επισκεφθεί κανείς τις περιοχές «Ρεντέντε Κάμανι», «Γκάρβανοφ Κάμακ», «Μανγκάρα», «Γκολιάμα Ρεκά».
10	Ντολμέν (δου θαλάμων)	Βρίσκεται περίπου 3 χιλιόμετρα νότια από το χωριό Σακάρτσι σε δασικό λιβάδι, μέσα σε ένα αραίο δρόμο δάσος.	Είναι ένα ημι-σπασμένο ντολμέν δύο θαλάμων. Ο μπροστινός θάλαμος καταστράφηκε σε μεγάλο βαθμό. Δεν υπάρχει η οροφή ολόκληρης της εγκατάστασης. Η είσοδος του ντολμέν είναι από το νότο. Κοντά στο συγκρότημα μπορεί να επισκεφθεί κανείς τις περιοχές «Γκάρβανοφ Κάμακ», «Χαιντούτ Μπουσάρ», «Σεντεμτέ Γκάμπαρα», «Μπόγκοβets».
11	Ντολμέν (δου θαλάμων - απομεινάρια)	Στα 4 χλμ. νοτιοανατολικά του χωριού Σακάρτσι	Ντολμέν δύο θαλάμων με δρόμους, σχεδόν χωρίς πρόσωση και ανάχωμα. Με ποιοτικά επεξεργασμένες πέτρινες πλάκες. Χωρίς οροφή, το κάλυμμα του δεν διατηρείται.
12	Ντολμέν (δου θαλάμων)	χωριό Σακάρτσι, περιοχή "Γιουργκάκοφ Γκρεκ", 3 χλμ. νότια	Είναι ένα ημι-σπασμένο ντολμέν δύο θαλάμων. Ο μπροστινός θάλαμος καταστράφηκε σε μεγάλο βαθμό. Δεν υπάρχει η οροφή ολόκληρης της εγκατάστασης. Η είσοδος του ντολμέν είναι από το νότο.
13	Βραχώδες Ιερό «Κάμεννα Μογκίλα» («Πέτρινος Τύμβος»)	Το ιερό απέχει 9 χλμ. νοτιοδυτικά από το Τοπόλβγκραντ και 3 χλμ. νότια από το χωριό Χλιάμποβο. Βρίσκεται στην κορυφογραμμή, η οποία χωρίζει τις λεκάνες απορροής των ποταμών Σοκολίτσα και Σιναπόβκα. Έχει καλή ορατότητα προς το βορρά και προς την κεντρική κορυφογραμμή του βουνού Σακάρ.	Ο χώρος είναι ακόμα λίγο γνωστός και ανεπαρκώς διερευνημένος, αλλά είναι ένα ενδιαφέρον μέρος για επισκέψεις. Θεωρείται ότι στην κορυφή, που ονομάστηκε Πέτρινος Τύμβος, υπήρχε ένα αρχαίο ιερό. Κοντά στο ιερό βρέθηκαν πολλά θρακικά, μακεδονικά, κελτικά και ρωμαϊκά νομίσματα και θραύσματα οικιακής κεραμικής. Γύρω του βρίσκονται μερικά από τα γνωστά ντολμέν - Μπάλατα Τρεβά, Ευτζίκα, Κράλεβα Σαγιά και άλλα. Η κορυφή αποτελεί έναν πέτρινο σωρό από διάσπαρτα, περίεργα γρανιτένια μπλοκ. Σε μερικούς από αυτούς υπάρχουν ενδείξεις που δεν έχουν μελετηθεί μέχρι τώρα.
14	Ντολμέν δυο θαλάμων - απομεινάρια	4,5 χλμ. νότια του χωριού Χλιάμποβο, περιοχή «Μπάλατα Τρεβά» («Λευκό Χορτάρι»)	Τα λεγόμενα «Βασίλικά Ντολμέν» βρίσκονται στην περιοχή "Μπάλατα Τρεβά", μερικά χιλιόμετρα νότια από το χωριό Χλιάμποβο. Είναι μέρος αρχαίας θρακικής νεκρόπολης. Τα ντολμέν είναι τα πρώτα δείγματα της μνημειακής ταφικής αρχιτεκτονικής στη βουλγαρική επικράτεια. Σε αυτά οι αρχαίοι Θράκοι έβαλαν τα σώματα των νεκρών. Παρόμοιος τύπος τάφου χρησιμοποιήθηκε σε αυτά τα εδάφη κατά την περίοδο μεταξύ του 13ου και του 6ου αιώνα π.Χ. Σε κοντινή απόσταση βρίσκονται η περιοχή Κάμεννα Μογκίλα (Πέτρινος Τύμβος), όπου θεωρείται ότι υπήρχε ένα πέτρινο ιερό, και το φράγμα Καραμάνοβο. Αυτό είναι το πιο καλοδιατηρημένο ντολμέν τριών θαλάμων στο βουνό Σακάρ. Το ντολμέν είναι προσανατολισμένο βορρά-νότου, με είσοδο από τη νότια πλευρά. Οι διαστάσεις των δύο καλοδιατηρημένων θαλάμων είναι: μπροστινός θάλαμος - 1,60 μ x 1,40 μ και ύψος 1,60 μέτρα, με άνοιγμα με διαστάσεις 0,70 μ x 0,80 μ, πίσω θάλαμος: 2,50 μ x 1,85 μ και ύψος 2,15 μ., με άνοιγμα με διαστάσεις 0,80 μ x 0,65 μ.
15	Ντολμέν (δου θαλάμων)	χωριό Χλιάμποβο, περιοχή Μανγκάρα, ακίνητο 151002 σύμφωνα με το Χάρτη Αποκατεστημένων Ακινήτων	Ντολμέν δύο θαλάμων. Ο μπροστινός θάλαμος είναι σχεδόν σπασμένος. Η πέτρα της οροφής του πίσω θαλάμου έχει πέσει στο εξωτερικό της εγκατάστασης. Διαστάσεις: μπροστινός θάλαμος 1,30 x 1,70 x 1,80 m και ανοίγματα 0,65 x 0,50m. Στον διαμήκη άξονα του το ντολμέν προσανατολίζεται από βορρά προς νότο με είσοδο από το νότο.
16	Ντολμέν (δου θαλάμων)	Στα περίχωρα του χωριού Χλιάμποβο. Στο δρόμο Τοπόλβγκραντ - Χάρμανλι, σε περίπου 3 χλμ. νοτιοδυτικά του χωριού Χλιάμποβο, στα 200 μ. Από την οδό για το χωριό Μπάλγκαρσκα πολιάνα (περιοχή «Νάτοσβι Τσεϊρ»)	Είναι ένα καλά διατηρημένο ντολμέν δύο θαλάμων. Το ανατολικό τμήμα του καταστράφηκε εν μέρει. Διαστάσεις - μπροστινή κάμερα: μήκος και πλάτος 1,40 σε 1,40 μ. ύψος 1,25 μ., πίσω θάλαμος: μήκος 2 μ., πλάτος 1,40 μ., ύψος 1,50 μ. ανοίγματα: 0,55 - 0,65 μέτρα. Είναι προσανατολισμένο κατά μήκος του διαμήκου άξονα του σε κατεύθυνση βορρά-νότου με είσοδο από το νότο.
17	Ντολμέν (δου θαλάμων)	στα 2 χλμ. νοτιοδυτικά του χωριού Χλιάμποβο, βρίσκεται σε κήπο αμυγδαλιάς, κοντά στον ποταμό Σοκολίτσα (περιοχή του Σηηλαίου Γκαϊντάροβα)	Αυτό είναι ένα καλά διατηρημένο ντολμέν δύο θαλάμων. Λείπουν μόνο οι πέτρες της οροφής που γκρεμίστηκαν μέσα στο ντολμέν. Γύρω του υπάρχουν μισημένες μεγάλες πέτρες - η κρηπίδα.
18	Ντολμέν (συγκρότημα)	Στα περίπου 1,0 - 1,5 χλμ. νότια του χωριού Χλιάμποβο, σε ένα μικτό φυλλοβόλο δάσος (περιοχή Ευτζίκα)	Σκαλιστό στους βράχους, μισημένο ντολμέν - το ντολμέν αυτό είναι σκαλισμένο στο μονολιθικό βράχο με διαστάσεις 1,40 x 1,40 μ. Στο εσωτερικό υπάρχουν πολλά τεχνητά σκαλιστές τρύπες, πιθανότητα για διακόσμηση. Το ντολμέν στην Ευτζίκα είναι ένα μονοθάλαμο ντολμέν, από το οποίο λείπουν οι δύο κοντές πλευρές. Διαστάσεις: μήκος 2,80 μ, πλάτος 0,80 μ, ύψος - 1 μ. Πεδίο Λατοείας.
19	Ντολμέν (συγκρότημα)	χωριό Χλιάμποβο, περιοχή "Στόβα Κρούσα" και "Μπεκίρ Σοβάτ", 1,5 χλμ. νότια	Ο αρχαιολογικός χώρος βρίσκεται νότια του χωριού Χλιάμποβο, στην περιοχή Στόβα Κούσα, που απέχει νοτιοδυτικά από την περιοχή Αυτζίκα. Στον χώρο είναι εμφανή τα ερείπια ενός μεγάλου καταστρεφόμενου μεγαλιθικού μνημείου (πιθανότητα ντολμέν). Πάνω από το έδαφος είναι εμφανείς επίσης οι κορυφές των κάθεται μισημένων πλακών με στρογγυλεμένες άκρες, χαρακτηριστικές για τα τοπικά ντολμέν, αλλά μπορεί επίσης να είναι στοιχεία μιας κρηπίδας.
20	Συγκρότημα από ντολμέν - απομεινάρια 4 ντολμέν δυο θαλάμων και ένα κρόμλεχ	Στα 2 χλμ. βορειοανατολικά του χωριού Πλανίνοβο, περιοχή "Πιάστσιτε" (Οι Άημοι)	Αυτό το ντολμέν βρέθηκε σε κρόμλεχ χωρίς κάλυμμα τύμβου.
21	Ντολμέν - απομεινάρια	Τα ντολμέν βρίσκονται στα 3-4 χλμ. ανατολικά και βορειοανατολικά του χωριού Ράντοβετς στις περιοχές Καπακλιά και Τσερβέντε Βαρβόδοκι	Στην περιοχή Καπακλιά υπάρχουν υπολείμματα 17 ντολμέν (κυρίως μονοθάλαμα), αλλά κανένα από αυτά δεν διατηρείται εντελώς. Υπάρχουν κυρίως πέτρες μισημένες στο έδαφος, και όχι από όλα τα ντολμέν.
22	Συλλογή μουσείου	χωριό Ράντοβετς	Η συλλογή βρίσκεται στο Κοινοτικό Αναγνωστήριο "Βασιλ Λέβοκι 1934".
23	Μεσαιωνικό φρούριο Καλέτο	χωριό Ορλόβ Ντολ	Το μεσαιωνικό φρούριο Καλέτο βρίσκεται 1,89 χλμ βορειοδυτικά σε ευθεία γραμμή από το κέντρο του χωριού Ορλόβ Ντολ. Καλύπτει μια έκταση περίπου 8-9 στρεμμάτων. Από τα ανατολικά, δυτικά και νότια κατεβαίνουν απόκρημνα βράχια. Το φρούριο είναι πιο προσβάσιμο από το βορρά. Τα ερείπια του τείχους του φρουρίου και άλλων κτιρίων βρίσκονται σχεδόν εντελώς κάτω από ένα ανάχωμα. Ο νότιος τοίχος του φρουρίου καταστράφηκε σχεδόν εντελώς (για την κατασκευή κατοικιών και κτιρίων από τους ντόπιους). Ο τοίχος του φρουρίου είναι φτιαγμένος από πέτρες, κολλημένος με λευκό κονίαμα και έχει πλάτος 2 μ. Κατά μήκος του δυτικού και νότιου τοίχου του φρουρίου υπήρχε ένας παλιός δρόμος. Το φρούριο χτίστηκε σε μια στρατηγικά καλά επιλεγμένη τοποθεσία.

№	ΦΥΣΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΥΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Περιοχή «Καζάνκιτε»	χωριό Ορλόβ Ντολ	Στην περιοχή «Καζάνκιτε» μπορεί να φτάσει κανείς από δύο δρόμους. Ο πρώτος είναι πιο σύντομος και πιο εύκολος - παίρνετε το δρόμο Τοπόλοβγκραντ - Βισεγκράντ, μετά την κορυφή Καρτάλκα, παίρνετε το αριστερό δασικό δρόμο προς το χωριό Πλανίνοβο και μετά που αρχίζεται να κανεβαίνεται προς τον ποταμό Ζντράβτσεβοκο Ντερέ, στρίβεται πάγιαριστερά και παίρνετε ένα δασικό δρόμο. Από το χωριό Μραμορ μπορείτε επίσης να φτάσετε στην «Καζάνκιτε». Το χωριό βρίσκεται στον ποταμό Ζντράβτσεβοκο Ντερέ. Εδώ, ο ποταμός περνάει από το γρανίτη του βουνού Σακάρ, σχηματίζοντας μερικούς όμορφους μικρούς καταρράκτες, ρυάκια και κολυμπήτρες. Την άνοιξη και τις αρχές του καλοκαιριού αυτός είναι ένας θαυμάσιος και όμορφος, ιδανικός για χαλάρωση και απόδραση από την καθημερινή ένταση χώρος. Δυστυχώς, τον Ιούλιο, τον Αύγουστο, τον Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο ο ποταμός στερεύει.
2	Σπήλαιο «Μπάμπινι Μπόσκι»	Χωριό Μράμορ του Δήμου του Τοπόλοβγκραντ	Έχει μήκος 324 μέτρα. Το σπήλαιο δεν είναι κοινωνικοποιημένο. Αν αποφασίσετε να μπειτε μέσα, θα χρειαστείτε τουλάχιστον καλό φωτισμό και μπότες. Στην αρχή του ο διάδρομος του σπηλαίου είναι πολύ στενός, αλλά σύντομα επεκτείνεται και μπορείτε να απολαύσετε τις αισθήσεις. Στην σπηλιά δεν υπάρχουν πολλοί σπηλαιώδεις σχηματισμοί, από αυτή περνάει ένας μικρός ποταμός, για τα νερά του οποίου οι ντόπιοι λένε ότι βγαίνουν στις κρήνες της Μονής Αγίας Τριάδας.
3	"Μπρασονόρσκιατ Στολ" ("Η καρέκλα του κουρέα") (Προστατευόμενη περιοχή)	πόλη Τοπόλοβγκραντ	Είναι ένας βραχώδης σχηματισμός.
4	"Καρακόλοβτα Ντούπκα" ("Η Τρόπα του Καρά Κόλιο") (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριά Οούστρεμ και Μράμορ	Είναι μια σπηλιά που περιβάλλεται από δάση. Εκεί βρίσκεται επίσης η λεγόμενη Παλιά εκκλησία.
5	Κρατικό δάσος γύρω από τη Μονή της Αγίας Τριάδας (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριά Οούστρεμ και Μράμορ	Πρόκειται για ένα αιωνόβιο δάσος γύρω από τη Μονή της Αγίας Τριάδας και για βραχώδεις πλαγιές
6	Το φαράγγι του ποταμού Τούντζα (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Ράντοβετς	Προστατευόμενη περιοχή με σκοπό τη διατήρηση 149 ειδών πτηνών, 8 αμφιβίων, 21 ερπετών και άλλων προστατευόμενων και σπάνιων φυτικών και ζωικών ειδών, καθώς και των των οικοτόπων τους και του χαρακτηριστικού τοπίου της περιοχής.
7	Ενδιαίτημα του Βερμπάσκου πορφυρούντος (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Μπάλγαροκα Πολιάνα	Διατήρηση του φυτικού είδους (<i>Verbascum purpureum</i>) και του οικοτόπου του.
8	Το βουνό Σακάρ	-	Το Σακάρ είναι ένα συνοριακό βουνό με σχήμα κόπας στη νοτιοανατολική Βουλγαρία κοντά στους ποταμούς Έβρο, Τούντζα Σοκόλιτσα και Σαζλίκα. Το υψηλότερο σημείο του είναι η κορυφή Βισεγκράντ. Από το Σακάρ περνάει η εθνική οδός Τοπόλοβγκραντ - Σβίλενγκραντ. Με την αφθονία της χλωρίδας και της πανίδας του, το βουνό παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον για τους επιστήμονες και τους οικολόγους. Εδώ υπάρχει η μεγαλύτερη ποικιλία αρπακτικών στη Βουλγαρία που απειλούνται με εξαφάνιση. Για πολλά χρόνια, η περιοχή του βουνού Σακάρ είχε κλειστεί επειδή είναι παραμεθόρια περιοχή. Η τουριστική υποδομή δεν είναι καλά ανεπτυγμένη αλλά έχει μεγάλες δυνατότητες. Τα τελευταία χρόνια ο κληρονομικός και αλιευτικός τουρισμός είναι πολύ δημοφιλής. Για το σκοπό αυτό δημιουργήθηκαν ειδικά προσαρμοσμένα οικήματα κινήγι, και για όσους θέλουν να μάθουν να κνηγούν, οι ιδιοκτήτες προσφέρουν ένα είδος εκπαίδευσης. Από την άποψη του οικολογικού τουρισμού στο Σακάρ υπάρχουν πολλά οικολογικά μονοπάτια που προσφέρουν πεζοπορία, γεμάτη με περιπέτειες σε συνδυασμό με το μοναδικό φυσικό τοπίο της άγριας ζωής που περιβάλλει τους τουρίστες. Εκτός από τα τουριστικά και φυσικά χαρακτηριστικά του, το βουνό διακρίνεται επίσης από το γεγονός ότι διατηρεί πολύτιμα ίχνη της ιστορίας μας. Υπάρχουν υπολείμματα Θρακικών οικισμών έως τον Μεσαίωνα - υπάρχουν δεκάδες ντολμέν, ιερά και φρούρια από διάφορες εποχές. Εδώ βρίσκεται επίσης ένα από τα σημαντικότερα πολιτιστικά αξιοθέατα στην περιοχή του βουνού Σακάρ - η Μονή Αγίας Τριάδας στο Οούστρεμ. Το Σακάρ έχει και άλλα αξιοθέατα - εδώ βρίσκονται 7 προστατευόμενες περιοχές και 6 φυσικά αξιοθέατα, μεταξύ των οποίων υπάρχουν μερικοί βραχώδεις σχηματισμοί και χώροι ιστορικής σημασίας.

„Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω εξοπλισμών και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση BFI αριθ. B2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme."

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	«Ιζβορατ να Μπελονόγκατα» («Η Πηγή της Νύφης με τα λευκά πόδια»)	πόλη Χάρμανλι	<p>«Υπάρχει μια κρήνη στο δρόμο μεταξύ Ιμπίντα και Χαρμανλί, που λέγεται Ακ Μπαλντάρ Τσεμεσί...» Αυτή είναι η αρχή ενός από τα διασημότερα ποιήματα της βουλγαρικής λογοτεχνίας "Η πηγή της νύφης με τα λευκά πόδια». Το 1873 ο Πέτρο Σλαβέικοφ έγραψε αυτό το έργο, επαινώντας την δύναμη του πνεύματος της βουλγαρικής γυναίκας και την ομορφιά του βουλγαρικού χωριού. Η ιστορία λέει ότι ο Σλαβέικοφ πέρασε λίγο καιρό στο Χάρμανλι και είχε την ευκαιρία να εξερευνήσει την περιοχή. Ήταν πρόθυμος να ανακαλύψει πού βρισκόταν ο τάφος του Βαλκασίν. Ήταν αυτή η επιθυμία που τον οδήγησε αργότερα στην κρήνη, η οποία έγινε γνωστή χάρη στο έργο του.</p> <p>«Ακ Μπαλντάρ Τσεμεσί» ή όπως εμείς σήμερα ονομάζουμε την κρήνη «Ιζβορατ να Μπελονόγκατα» («Η Πηγή της Νύφης με τα λευκά πόδια») χτίστηκε στα τέλη του 16ου αιώνα από τον Σιαβούς Πασά. Είχε στηθεί ένα άγαλμα της ηρωίδας Γκεργκάνα με τα λευκά πόδια την οποία θαύμαζε ο μεγάλος βεζίρης για την αξιοπρεπή συμπεριφορά της. Οι άνθρωποι λένε ότι παλαιότερα στην κρήνη υπήρχαν τρεις επιγραφές στο μάρμαρο, από τις οποίες σήμερα σώζεται μόνο μια: «Χάρη στο νερό, όλα είναι ζωντανά. Ο ενεργέτης αξιοσεβαστός Σιαβούς Πασά, το 1585.» Κατά τη διάρκεια ανασκαφών που πραγματοποιήθηκαν το 1960 από το Ινστιτούτο Αρχαιολογίας της Βουλγαρικής Ακαδημίας Επιστημών έχει επιβεβαιωθεί ότι η κρήνη κοντά στο Χάρμανλι χτίστηκε στα τέλη του 16ου αιώνα, μαζί με την περίφημη γέφυρα Ολόντερε και τα ήδη κατεστραμμένα караβάν саράи, тζами και χαмам. Κατά τη διάρκεια των ανασκαφών ανακαλύφθηκε Θρακική κεραμική από την προ-ρωμαϊκή εποχή που μαρτυρεί την ύπαρξη οικισμού πριν από 2.500 χρόνια. Η με άλλα λόγια, γύρω από την πηγή πάντα υπήρχε ζωή.</p>
2	Η καμπορωτή γέφυρα	πόλη Χάρμανλι	<p>Χτίστηκε το 1585 πάνω από τον ποταμό Ολού Ντερέ (ποταμός Χαρμανλίτσκα). Κοντά στη γέφυρα χτίστηκε και ο Καραβάν σαράι - πάνω στα ερείπια της βυζαντινής εποχής, τα οποία σήμερα βρίσκονται κάτω από το επίπεδο του χώρου στάθμευσης του ξενοδοχείου «Χέμπος».</p>
3	Εκκλησία του Μέγα Αθανασίου	πόλη Χάρμανλι	<p>Χτίστηκε το 1834. Αργότερα ένα ξύλινο καμπαναριό χτίστηκε στην αυλή, το οποίο το 1931 αντικαταστάθηκε με ένα νέο μεγαλύτερο καμπαναριό προστιθέμενο στη δυτική πρόσοψη της εκκλησίας. Την ίδια χρονιά, η εκκλησία ήταν σε μεγάλο βαθμό επισκευασμένη, και σχεδόν έχασε την αρχική της εμφάνιση.</p> <p>Πιθανώς το 1834, η εκκλησία ήταν τρίκλιτη βασιλική χωρίς τρούλο, με νάρθηκα που εντάχθηκε στο κοινό κτίσμα του κτιρίου. Σήμερα η θέση του νάρθηκα αντικαθίσταται από το σώμα του καμπαναριού. Οι στήλες που χωρίζουν τις κλίτες είναι ξύλινες και οι οροφές είναι επίπεδες, με σανίδες. Η εμπορεία (ο εξώστης πάνω από το νάρθηκα) στο δυτικό τμήμα τροποποιήθηκε επίσης σε μεγάλο βαθμό το 1931. Το τέμπλο φτιάχθηκε από καρεκλοποιούς και οι λεπτομέρειες είναι φτωχές.</p>
4	Ιστορικό Μουσείο	πόλη Χάρμανλι	<p>Η ιδέα δημιουργίας ενός ιδρύματος που να ασχολείται με τη συλλογή, τη μελέτη, τη διατήρηση και την προώθηση εκθεμάτων γεννήθηκε στην τοπική πολιτιστική κοινότητα στα τέλη της δεκαετίας του 1950. Η συλλογή εγκαινιάστηκε στις 18 Ιανουαρίου του 1968. Αρχικά βρισκόταν στο πρώτο σχολικό κτίριο της πόλης, που χτίστηκε μετά το 1835. Το 2000 η συλλογή του μουσείου μετατρέπεται σε Ιστορικό Μουσείο. Το κτίριο στο οποίο βρίσκεται σήμερα το μουσείο χτίστηκε το 1884 ακολουθώντας ένα σχέδιο του Ιταλού αρχιτέκτονα Πιέτρο Μοντάνι. Το κτίριο διαθέτει 350 τ.μ. εκθεσιακό χώρο, υπάρχουν ξεχωριστά ταμεία, ένας διοικητικός χώρος και ένα δωμάτιο κατάλληλο για βιβλιοθήκη με πάνω από 1000 τόμους λογοτεχνίας. Το μουσείο έχει τρία τμήματα - Αρχαιολογία, Εθνογραφία και Νέα και Νεώτερη Ιστορία.</p>
5	Βραχώδες συγκρότημα λατρείας «Γκλούχιτε κάμαν» («Οι κουφές πέτρες»)	χωριό Ορεσέτς	<p>Πρόκειται για ένα περίπλοκο συγκρότημα λατρείας, με πολιτιστικά στρώματα που ξεκινούν από την πρώτη εποχή του σιδήρου μέχρι τον 13ο αιώνα μ.Χ. Το μεγάλο ενδιαφέρον για τους «Κουφές πέτρες» οφείλεται κυρίως στις πολυάριθμες κόγχες κόμμενες στις κάθετες πλευρές των υψηλών 30 μέτρων βράχων. Οι πιο εντυπωσιακές είναι οι κόγχες στο πιο δυτικό και εξέχον πάνω από τους άλλους ορεινό όγκο. Μια βαθιά ορθογώνιο στέρνα για τη συλλογή και την αποθήκευση νερού σκαλίστηκε στην επίπεδη κορυφή του. Σε αυτήν φτάνει κανείς με μια καλά σχηματισμένη διπλή σκάλα. Σ 'αυτό το μέρος βρίσκεται ένα σπήλαιο με ορθογώνιο σχέδιο και θολωτό κάλυμμα, το οποίο έχει αποκτήσει το δημοφιλές όνομα «βραχώδης τάφος». Νότια, κάτω από το ορεινό όγκο, υπάρχει ένας πλατύς βράχος όπου χτίστηκε ένας ναός τον 5ο ή τον 6ο αιώνα.</p> <p>Βρίσκεται στις περιοχές των χωριών Ορεσέτς (Δήμος του Χάρμανλι), Ντάμποβετς και Μάλκο Γκραντίστε (Δήμος του Λιουμπιμετς), χωριό Εφρέμ (Δήμος του Μπάζιτσοβο).</p>

6	Ρωμαϊκή οδός	χωριό Ίζβοροβο, περιοχή "Καλνταράμα", 2 χλμ. νότια	<p>Στο Δήμο Χάρμανλι, σε διάφορα σημεία, παρέμενον όχι μόνο απομεινάρια, αλλά και ολόκληρα τμήματα της ρωμαϊκής οδού. Οι Ρωμαίοι κατασκεύαζαν τους δρόμους τους σύμφωνα με ορισμένους κανόνες - τοποθετούσαν μερικά στρώματα διαφορετικής σύνθεσης εδάφους και πετρωμάτων για την αποστράγγιση του νερού, ενώ η επιφάνεια έστρωναν με πέτρινες πλάκες, κάτι που καθιστά τους δρόμους ανθεκτικούς και υγιείς - έτσι ώστε να επιζησουν μέχρι σήμερα.</p> <p>Το κατώτατο στρώμα ήταν από γη, χαλίκι και ασβέστη και ονομαζόταν Pavimentum. Το δεύτερο στρώμα ήταν το πέτρινο θεμέλιο - Statument. Το τρίτο στρώμα κατασκευαζόταν από πέτρες και αποβλήτα κατασκευών - Rudus. Το τέταρτο, ανώτερο στρώμα, ο πραγματικός δρόμος, ονομαζόταν Sumum Dorsum. Και στις δύο πλευρές του υπήρχαν χαντάκια - Fossa.</p> <p>Σε όλο το μήκος του δρόμου, κατά τη διάρκεια της ρωμαϊκής εποχής, βρίσκονται σταθμοί για τους ταξιδιώτες - άλλοι χρησιμοποιούν μόνο για να αλλάξουν τα άλογά τους και να ξεκουραστούν, άλλοι - για διανοκτέρευση. Τις περισσότερες φορές εκεί υπήρχε μια οχύρωση, συχνά με στρατιωτική φρουρά, η οποία χρησίμευε για την προστασία του σταθμού και των ταξιδιωτών. Σε περίπου 7 χλμ από το χωριό, βρίσκονταν ο σημαντικός οδικός σταθμός Κάστρα Ρούμπρα, που χτίστηκε τον 2ρο αιώνα και χρησιμοποιούνταν από τους ταξιδιώτες της ρωμαϊκής οδού ως ένα μέρος όπου άλλαζαν τα άλογα, ξεκουράζονταν ή πενούσαν τη νύχτα. Στη συνέχεια αναπτύχθηκε ως φρούριο στα όρια του Βυζαντίου. Πριν φτάσετε σε αυτό, γίνεται μια παρουσίαση για το πώς κατασκευάστηκε ο ρωμαϊκός δρόμος.</p>
7	Αρχαιολογικό συγκρότημα Κάστρα Ρούμπρα	Χωριό Ίζβόροβο, περιοχή «Καλέτο»	<p>Το φρούριο «Κάστρα Ρούμπρα» της εποχής της Όμιμης Αρχιαιότητας και του Μεσαίωνα βρίσκεται στην περιοχή «Καλέτο», 6 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά του χωριού Ίζβόροβο. Ολόκληρη η περιοχή «Καλέτο» αποτελεί ένα τεράστιο συγκρότημα που κατοικήθηκε από τη Νεολιθική εποχή. Από το φρούριο αποκαλύφθηκαν τμήματα του τείχους, δύο πύργοι και η πύλη εισόδου. Τουλάχιστον δύο περίοδοι είναι σαφώς εμφανείς στο φρούριο. Η μία είναι η πρόωμη βυζαντινή, η οποία διακρίνεται από τα ανακαλυπθέντα νομισματικά αυτοκράτορα Αναστασίου Α' (491-518), ενώ ο πύργος είναι του Μεσαίωνα. Το φρούριο πιθανότατα υπήρχε μέχρι την εποχή του αυτοκράτορα Ηρακλείου (610-641). Στο φρούριο βρέθηκε μεσαιωνική δεξαμενή. Η τύχη του συγκροτήματος είναι ακόμη ασαφής.</p> <p>Το φρούριο αποτελεί μια πολύ σταθερή εγκατάσταση, μοναδική στο είδος της στη Νότια Βουλγαρία και μία από τις πιο αρχαίες στα Βαλκάνια κατά την πρόωμη Βυζαντινή περίοδο. Το «Κάστρα Ρούμπρα» ή το «Κόκκινο Φρούριο» έχει επίμηκες ακανόνιστο τραπεζοειδές σχήμα. Οι τοίχοι του φρουρίου περικλείουν μια έκταση περίπου 11 στρεμμάτων και έχουν κατασκευαστεί από μεγάλες πέτρες και κόνιαμα αναμιγμένο με κομμάτια τούβλων. Σε κάθε γωνία υπήρχε ένας ορθογώνιος πύργος. Η είσοδος του φρουρίου επίσης γινόταν από έναν ισχυρό ορθογώνιο πύργο. Ο πύργος είχε δύο πόλες - εσωτερική και εξωτερική. Το κάστρο χτίστηκε στα τέλη του 5ου ή τις αρχές του 6ου αιώνα. Υπήρχε μέχρι την αρχή του 7ου αι., όταν, κατά τη διάρκεια των επιδρομών των Σλάβων και των Αβάρων κήκε.</p>
8	Η πέτρα Μενίρ Τσουτσοούλ	χωριό Οβτοάροβο	<p>Η πέτρα Μενίρ Τσουτσοούλ κοντά στο Οβτοάροβο είναι το μοναδικό θρακικό μνημείο του είδους του στον κόσμο. Πρόκειται για μια χονδροκομμένη, κωνική, ελικοειδή στήλη, που μοιάζει με φάλιο. Έχει ύψος 2,10 μ. και η διάμετρος της στο ευρύτερο τμήμα είναι περίπου 1 μ. Το όνομα «μενίρ» είναι βρετανικής καταγωγής (men - πέτρα και hir - υψηλός). Αυτός ο τύπος κατασκευών ανήκει στους λεγόμενους μεγάλιθους, οι οποίοι στα βουλγαρικά εδάφη χρονολογούνται από την Πρόωμη Εποχή του Σιδήρου (12-6 αι. π.Χ.) και συνδέονται με τους Θράκες.</p> <p>Η ονομασία «μεγάλιθος» προέρχεται από τα αρχαία ελληνικά και σημαίνει κυριολεκτικά μεγάλες πέτρες. Το φαινόμενο αυτό περιλαμβάνει κατασκευές που κόβονται σε φυσικούς βράχους ή είναι χτισμένες από μεγάλες πέτρες εντυπωσιακού μεγέθους και βάρους. Περιλαμβάνει μερικά θρακικά φρούρια, ντολμέν, πέτρινους τάφους, ποίνες, κόγχες, κρόμλεχ και άλλα.</p> <p>Τα Μενίρ εξοιχετεύονταν λατρευτικούς σκοπούς. Η φαλλιστική τους μορφή συνδέεται με τη διαδεδομένη μεταξύ των Θρακικών φυλών λατρεία της θεάς της γονιμότητας και της αλόνας, της νεοανατολικής.</p>
9	Ρωμαϊκή οδός	χωριό Οβτοάροβο, περιοχές "Γκερένα", "Τούροκοτο Γκρόμπε", "Κοβανλάκα" και "Γιουρούσκι; Κλάντεντες"	<p>Από εδώ περνούσε η Βία Διαγωνάλης - η πιο σημαντική οδός προς τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία που συνέδεε τη Ρώμη με την Κωνσταντινούπολη.</p>
10	Ντολμέν	Χωριό Τσερεπόβο	<p>Το χωριό Τσερεπόβο βρίσκεται σε μια μικρή κοιλάδα στις δυτικές πλαγιές του βουνού Σακάρ. Στα περιχώρα του χωριού βρέθηκαν ίχνη έντονης ζωής στη διάρκεια χιλιετιών. Υπάρχουν μερικά μεγαλιθικά μνημεία, τα περισσότερα από τα οποία είναι ντολμέν, πέτρινοι τάφοι, κρόμλεχ. Το 1903 υπήρχαν πάνω από 28 ντολμέν και κρόμλεχ. Κάποιοι από αυτά ήταν στο ίδιο το χωριό. Σήμερα σώζονται περίπου 18 ντολμέν.</p> <p>Η νεκρόπολη από ντολμέν βρίσκεται νότια του χωριού, στην περιοχή «Μπιλάτα Πραστ». Τουλάχιστον 3 ντολμέν είναι εμφανή, αλλά δεν είναι καλά διατηρημένα. Παρόλο που ήταν μονοθάλαμα, χωρίς δρόμους και πρόσωση, είχαν σχετικά σύνθετες τεχνικές κατασκευής. Πιθανώς όλα τα ντολμέν είχαν επικλινείς εμπρόσθιους και οπίσθιους τοίχους, δηλαδή τα διαμήκη τοιχώματά τους αποτελούνταν από δύο πλάκες, η κάτω πλάκα ήταν μπηγμένη κάθετα στο έδαφος και η επάνω είχε ελαφρά κλίση προς τα μέσα. Μάλλον όλα είχαν μπροστινές πλάκες με όμορφα ανοίγματα με διακοσμητικό αυλάκι: στο ντολμέν 1 η μπροστινή πλάκα είναι διαθέσιμη, αλλά χτύπησε κάτω και είναι ορατή σε δύο, στο ντολμέν 3 υπάρχει μόνο το κάτω τμήμα της μπροστινής πλάκας μπηγμένη στο έδαφος, παρουσιάζοντας την τομή του ανοίγματος.</p>
11	Ντολμέν	Χωριό Οσταρ Κάμακ, περιοχή «Σίβρι Καγιά»	<p>Ένα από τα πιο σημαντικά και ενδιαφέροντα μνημεία είναι το ντολμέν «Κάμεννα Κάστα» («Πέτρινο Σπιτί»), το οποίο βρίσκεται στα δεξιά του δρόμου προς το χωριό, περίπου 500-700 μ. από την κορυφή του Οσταρ Κάμακ. Σώζονται μόνο τρία τοιχώματα του ντολμέν, ενώ η πλάκα προσώπου λείπει ήδη από τη δεκαετία του 1950. Τα ντολμέν είναι αξιόλογα μνημεία του θρακικού πολιτισμού και στα βουλγαρικά εδάφη βρίσκονται μόνο στα βουνά Στράντζα, Σακάρ και λίγα στην Ανατολική Ροδόπη, στην περιοχή της κορυφογραμμής Χουλίτα, κοντά στα χωριά Οσταρ Κάμακ, Ιβάνοβο και Μπριάγκοβο.</p>
12	Καραβάν σαράι	πόλη Χάρμανλι	<p>Κατασκευάστηκε (περίπου το 1510) για να φιλοξενήσει τους ταξιδιώτες κατά τη διάρκεια της διαδρομής τους από και προς την Κωνσταντινούπολη. Γύρω του σχηματίστηκε σταδιακά ένα χωριό και ένα «χαρμάνι» - επίπεδος χώρος όπου γινόταν το αλώνισμα του σιταριού. Οι άνθρωποι που εργαζόταν στο χαρμάνι ονομαζόταν «χαρμανλίοι, από όπου προέρχεται το όνομα της πόλης. Σήμερα σώζεται μόνο ένας τοίχος του Καραβάν σαράι.</p>
№	ΦΥΣΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

1	Καταρράκτης Κιουμουρλούκα	πόλη Χάρμανλι	Ο φυσικός καταρράκτης βρίσκεται στο φράγμα Κιουμουρλούκα, το τελευταίο με πολύ καλά ανεπτυγμένη τουριστική βάση και προσβάσιμο από το δρόμο προς το Ματζάροβο, 4χλμ. από την πόλη Χάρμανλι.
2	Καταρράκτης Κουρού-Ντερέ	πόλη Χάρμανλι	Είναι ένας φυσικός καταρράκτης στην περιοχή Κουρού-ντερέ.
3	Σπήλαιο "Χαϊντοόκατα Ντούγκα" ("Η τρύπα των Κρεφτών")	χωριό Ντρίπτεβε, περιοχή Σιρόκια Αλτσάκ	Είναι ένα σπήλαιο με τη μορφή διάκλασης. Ο βράχος είναι μαρμαρωμένος ασβεστόλιθος.
	Σπήλαιο "Στάνκοβα Κάστα" (Το Σπίτι του Στάνκο)	χωριό Ντοιστέβε του Δήμου του Χάρμανλι	Είναι ένα σπήλαιο με τη μορφή διάκλασης. Ο βράχος είναι μαρμαρωμένος ασβεστόλιθος. Το σπήλαιο συνδέεται με το εθνικό απελευθερωτικό κίνημα της Βουλγαρίας.
4	Ενδιαίτημα του Λευκού του θερινού (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Μπίσερ, περιοχή Σαζλάκα	Ενδιαίτημα του Λευκού του θερινού
5	Το φαράγγι Ολού-ντερέ (Προστατευόμενη περιοχή)	πόλη Χάρμανλι, χωριά Όσταρ Κάμακ και Πολιάνοβο	Η περιοχή κηρύχθηκε προστατευόμενη με σκοπό τη διατήρηση θερμόφιλων και υπομεσογειακών δασών δρυός, παρόχθιων σχηματισμών από ιτιές (Salix spp.), μικτών ομάδων από φράξα και άλνους κατά μήκος των ποταμών (Fraxinus excelsior - Alnus glutinosa), και προστατευόμενων ειδών όπως ο Ευρωπαϊκός δεντροβάτραχος (Hyla arborea), ο Βαλκανικός Πηλοβάτης (Pelobates syriacus balcanicus), ο Τυφλίτης (Pseudopus apodus), ο Τύφλωψ ο σκωληκοειδής (Typhlops vermicularis), ο Λαφίτης του Ασκληπιού (Zamenis longissimus), ο Θρακικός Λαφιιάτης (Elaphe sauromates), το Ερμιόφιδο (Eryx jaculus), Μεσογειακή χελώνα (Emys orbicularis), η Γραμμωτή νεροχελώνα (Testudo hermanni), η Ελληνική χελώνα (Testudo graeca), ο Μαυροπελαργός (Ciconia nigra), το Σαΐτι (Accipiter brevipes), το Ξεφτέρι (Accipiter nisus), το Διπλοσίνο (Accipiter gentiles), ο Φιδαιτός (Circus gallicus), ο Σταυραετός (Hieraaetus pennatus), ο Κραυγαετός (Aquila pomarina), η Λετογερακίνα (Buteo rufinus), ο Σφηκιάρης (Milvus migrans), ο Ίερας ο ξένος (Falco peregrinus), το Δεντρογέρακο (Falco subbuteo), η κουκουβάγια (Bubo bubo) και η πετροτρίλιδα (Burhinus oedipnemus), ο λαγόγυρος (Spermophilus citellus), η στικτόκτιδα (Vormela peregusna) και η βίδρα (Lutra lutra), κλπ.
6	Μπακαρλία (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Ίζβοροβο	Μακροχρόνια διατήρηση των πληθυσμών παγκοσμίως και ευρωπαϊκώς απειλούμενων αμφιβίων, ερπετών, ιπτηνών, θηλαστικών και φυτών καθώς και τοπικών οικοτόπων και τοπίων του βουνού Σακάρ, καθώς και τμήματος σημαντικού ορνιθολογικού χώρου του νότιου Σακάρ.
7	Ενδιαίτημα του Βερμπάσκου πορφορούτσος (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Μπράντοα	Διατήρηση τοπικών για το βουνό Σακάρ οικοτόπων, βοτανικών τοπίων και φυτειών. Διατήρηση του φυτικού είδους (Verbascum purpureum) και του οικοτόπου του.

„Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Πρώιμη και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση BFI αριθ. B2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools” (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program “Greece-Bulgaria 2014-2020”, Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.”

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Εκκλησία των Αγίων Αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ, και τοιχογραφίες και ξυλόγλυπτα	πόλη Χάσκοβο	Η εκκλησία των Αγίων Αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ χτίστηκε το 1861 από βουλγάρους που φερόντοσαν ως Έλληνες. Είναι η δεύτερη στη σειρά στην πόλη και γνωστή ως ελληνική εκκλησία των πλουσίων. Αποτελεί τρίκλιτη βασιλική με μεγάλη, σχετικά χαμηλή ημικύκλια αψίδα και πλατό νάρθηκα Π-οχήματος. Πολλές από τις εικόνες του ναού έχουν επιγραφές κτητόρων στην ελληνική γλώσσα, υποδεικνύεται και η ημερομηνία δημιουργίας τους. Μεταξύ τους διακρίνονται η «Σύνοδος των Αρχάγγελων» - η εικόνα του προστάτη από το 1866, «Αγ. Ιωάννης ο Βαπτιστής» από το 1872, «Τα Εισόδια της Θεοτόκου», «Η Γέννηση του Χριστού». Τα πλούσια ξυλόγλυπτα του εικονοστασίου, του αρχιερατικού θρόνου και του μικρού εικονοστασίου (το προσκονητήριο) είναι έργο του διάσημου μάστορα Γιάνε Σπίροφ. Οι τοιχογραφίες στο Ναό των Αγίων Αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ είναι υπέροχες, ιδίως αυτές του θόλου της εκκλησίας. Με βεβαιότητα μπορούμε να πούμε ότι είναι έργο καλλιτέχνη με πλούσια εμπειρία. Πολύ καλά μελετημένη είναι και η συνθετική κατανομή των φειγούρων στις σκηνές των θόλων και του κύκλου του προστάτη. Ελάχιστοι γνωρίζουν πως το 1877-1878, κατά τη διάρκεια του Ρωσοτουρκικού απελευθερωτικού πολέμου, μπροστά από το ναό υψωνόταν η μεγαλύτερη από τις επτά κρεμάλες στο Χάσκοβο. Το 1972 η εκκλησία κηρύχθηκε μνημείο του πολιτισμού. Ο τρούλος του καμπαναριού της εκκλησίας των Αγίων Αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ επιχρυσώθηκε το 2003.
2	Εκκλησία της Κοίμησης Θεοτόκου και ξυλόγλυπτα	πόλη Χάσκοβο	Η εκκλησία της Κοίμησης Θεοτόκου είναι η παλαιότερη και πλέον εντοπισσιακή εκκλησία της πόλης. Μεγάλη πίστη, προσπάθειες και τόλμη επένδυσαν σε αυτή την εκκλησία οι κάτοικοι της πόλης, ενωμένοι και μαχητικοί, προκειμένου να λάβουν άδεια κατασκευής του ναού τους στην εποχή της Οθωμανικής κυριαρχίας. Τα εγκαίνια του έγιναν μέσα σε πολύ πανηγυρική ατμόσφαιρα, στις 15 Αυγούστου 1837, την Ημέρα της Κοιμήσεως Θεοτόκου, μία από τις μεγαλύτερες χριστιανικές γιορτές. Ο ναός χτίστηκε στη θέση αρχαίου παρεκκλησίου, μέσα σε ευρύχωρη αψίδα και λιθόκλιτη περίφραξη άνω των 4 μέτρων, για να προστατευθεί η θεία αυτή οικία από ατίμωση. Για άγνωστους λόγους η εκκλησία είναι προσανατολισμένη σχεδόν εξ' ολοκλήρου Νοτιοανατολικά - Βορειοδυτικά. Ως προς τον ρυθμό της είναι μονόκλιτη βασιλική με οροφή χωρίς τρούλους. Στο εσωτερικό έχει τρεις αψίδες στο Άγιο Βήμα. Το εικονοστάσιο είναι έργο καλλιτεχνών της Σχολής του Ντέμπιαρ, επίσης πλούσια διακοσμημένο με ξυλόγλυπτα. Από τις τοιχογραφίες πλέον αξιόλογη είναι η μορφή του Θεού ώρα που ευλογεί. Ζωγραφίστηκε στο κέντρο της αψίδας, οι διαστάσεις της είναι τεράστιες και αφήνει την εντύπωση του Παντοκράτορα που ίσως ήταν και η βασική ιδέα του ζωγράφου, την οποία ενέπνευσε σε αυτή τη μορφή, τοποθετημένη θαρρείς στον ουρανό.
3	Εκκλησία του γιού Δημητρίου	πόλη Χάσκοβο	Στις 14 Ιουλίου 1896 τοποθετήθηκαν τα θεμέλια της εκκλησίας του Αγίου Δημητρίου στο Χάσκοβο. Η κατασκευή συνεχίστηκε για δύο χρόνια και το φθινόπωρο του 1898, την Ημέρα του Σταυρού (14 Σεπτεμβρίου), ο ναός αγιάστηκε από τον Μητροπολίτη της Φιλιππούπολης Ναθαναήλ. Ο ναός του Αγίου Δημητρίου είναι χτισμένος με πέτρα και ασβέστη. Η στέγη έχει δύο πλαγιές. Αρχικά υπήρχε ένας τρούλος, αλλά το 1956 - λόγω γήρανσης και έλειψης επισκευής - κατέρρευσε. Όλα τα παράθυρα και οι πόρτες στην εκκλησία τελειώνουν με καμάρες. Το τέμπλο στο υψηλότερο τμήμα πάνω από τις πόλες είναι ύψους 6,32 μ. Και το μήκος του είναι ολόκληρο το πλάτος του ναού - 10 μ. Κάθε Κυριακή στις 10.30 π.μ. στην εκκλησία του γιού Δημητρίου πραγματοποιείται το μοναδικό κυριακάτικο σχολείο στο Χάσκοβο. Ο σκοπός των ιερέων είναι να εκπαιδεύσουν τα παιδιά για τις αξίες της ορθόδοξης πίστης.
4	Αρμενική εκκλησία "Сурп Степаннос" (Свети Стефан)	πόλη Χάσκοβο	В първите десетилетия на 20 век хасковската арменска общност постепенно се развива и укрепва. Главната им цел сега е да си създадат Богослужебно място. На едно събиране се взема решение двете стаи, намиращи се в дворно място, закупено от общността, да бъдат преустроени в параклис. Започва се трескава работа - срутват средната стена и съединяват двете стаи, превръщайки ги в параклис. Единият ъгъл представлява олтър като на стената е поставена иконата на Света Богородица, а от двете страни - две големи запалени свещи. В средата е поставен Вем кар, донесен от църквата в Хай-кюх. През 1923 г. за първи път празнуват Великден. Извършва се първото богослужение. Цялата хасковска арменска общност присъства на това грандиозно събитие. 24 февруари 1924 г. е паметна дата. Събрали се родолюбиви арменци избират църковно ръководство. Сформира се и дружеството "Арак", чиито членове с неуморен плам допринасят за постигане целите на хасковската арменска общност. Тяхното усърдие и стремеж за по-скорошно завършване на сградата, предвидена за църква и училище, се увенчават с успех. На 15 август 1925 г., Успение на Пресвета Богородица, сградата е предадена на църковното настоятелство. Първият етаж е определен за църквата, именувана "Сурп Степаннос", а горният етаж - за училище.

5	Εοκί Τζαμί (Τζαμί Τζαντινί)	πόλη Χάσκοβο	<p>Το Εοκί Τζαμί θεωρείται ένα από τα παλαιότερα τζαμιά, χτισμένα στη Βουλγαρία. Σύμφωνα με την επιγραφή στα αραβικά, που υπάρχει στην πέτρινη πλάκα χτισμένη στον τοίχο πάνω από την είσοδο, το τζαμί χρονολογείται από το 1394. Σήμερα είναι μνηγμένο σημαντικά στο έδαφος (ίσως λόγω της αύξησης του επιπέδου των γύρω οδών).</p> <p>Το κτίριο είναι ορθογώνιο και βρίσκεται με τη βόρεια πρόσοψη του ελαφρά απομακρυσμένη από το δρόμο σε μια μικρή αυλή. Η αίθουσα προσευχής με ελαφρώς υπογραμμισμένο διαμήκη άξονα, στον οποίο ανταποκρίνεται η κεντρικά τοποθετημένη κόγχη μικράβ στον απέναντι τοίχο, φρενίζεται από τις δύο σειρές των παραθύρων. Οι τοίχοι του κυρίου κτίσματος (χωρίς τα καταστήματα και τους εμπορικούς χώρους) είναι πάχους 1,00 μ. Στον εμπορικό χώρο από το οποίο είναι προσβάσιμος και ο μιναρές σώζεται το παλατό ξύλινο πλέγμα. Είναι εμφανή επίσης τα ίχνη από εξωτερική γραφή (σε ένα παχύ τοίχωμα του κύριου κτιρίου). Ο μιναρές είναι καλυμμένος με λευκό σοβά - με ένα σταλακτικό μοτίβο τεσσάρων γραμμών κάτω από το κυκλικό εξώστη. Το Εοκί Τζαμί είναι ο κύριος οίκος προσευχής των Μουσουλμάνων στην πόλη.</p> <p>Το κτίριο καταχωρήθηκε το 1967 στην τεύχη 68 της ΦΕΚ ως πολιτιστικό μνημείο τοπικής σημασίας.</p>
6	Τσαροι Τζαμί	πόλη Χάσκοβο	<p>Το όνομα του κτιρίου σχετίζεται με τη θέση του - τόσο στο παρελθόν όσο και τώρα - στο κέντρικό εμπορικό πορτίνα της πόλης. Τώρα είναι σχεδόν εντελώς κλειστό από εμπορικά κτίρια δύο και ενός ορόφων και καταστήματα κοντά σε αυτό, τα οποία το απομονώνουν σε μεγάλο βαθμό από την οπτική γωνία του περαστικού.</p> <p>Στο παρελθόν υπήρξε ελεύθερος χώρος, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζαν τα δύο μεγάλης κλίμακας συντριβάνια που βρίσκονταν ελεύθερα (έξω από την αυλή) σε απόσταση αμφοτέρων των πλευρών. Ένα χαρακτηριστικό της αίθουσας προσευχής είναι ότι ο μακρός άξονάς της είναι εγχαρτισμένος προς την κατεύθυνση εισόδου. Η σοφίτα είναι επίπεδη. Στη μέση του αντίθετου τοίχου υπάρχει η κόγχη μικράβ, διαμορφωμένη με ένα ανάγλυφο πλαίσιο. Συνολικά, το εσωτερικό είναι φτωχό, σε μεγάλο βαθμό τροποποιημένο και εκσυγχρονισμένο (ξύλινες οροφές έχουν αφαιρεθεί, γύψος έχει ληφθεί, κλπ.). Στην εσοχή σώζεται καλά μια χαρακτηριστική τοιχογραφία με τοπία μοτίβα. Η εξωτερική αρχιτεκτονική του κτιρίου (εκτός από τον μιναρές) δεν είναι χαρακτηριστική.</p> <p>Στον νότιο τοίχο υπάρχει μια πλάκα με αραβική γραφή, η οποία είναι ακόμα αδιάβαστη.</p>
7	Μνημείο της Θεοτόκου	πόλη Χάσκοβο	<p>Το ψηλότερο άγαλμα της Θεοτόκου με το Θείο Βρέφος στον κόσμο είναι χτισμένο με ελάβεια, αγάλπη και ευγνωμοσύνη προς τη τη Θεία Μητέρα. Το μνημείο εγκαινιάστηκε το 2003 με τον αγιασμό που έκανε ο Μητροπολίτης Αρσένιος. Το 2005 είναι εγγεγραμμένο στο βιβλίο παγκόσμιων ρεκόρ του Γκίνες και από το 2009 είναι επίσης στον κατάλογο των 100 Εθνικών Τουριστικών Αξιοθέατων της Βουλγαρίας. Δημοουργοί του μνημείου είναι ομάδα γλυπτών με επικεφαλής τους Πέτιο Αλεξάντροφ και Νικόλα Στογιάνοφ. Κατασκευάστηκε από πολυμερές σκυρόδεμα και ζυγίζει 120 τόνους. Το συνολικό ύψος του μνημείου είναι 32,8 μ. και η ελκυστικότητα του συμπληρώνεται από το παρεκκλήσι της Γέννησης της Παναγίας χτισμένο μέσα, στη βάση του μνημείου. Από το λόφο Γιάμτσα, στο οποίο στήθηκε το άγαλμα, το πανόραμα όλης της πόλης είναι μαγευτικό.</p> <p>Η πρωτοβουλία για την κατασκευή του Μνημείου της Θεοτόκου ανήκει στο Δήμο του Χάσκοβο και υλοποιήθηκε με δωρεές των κατοίκων της πόλης. Το σύμβολο δεν έχει επιλεγεί τυχαία. Η Θεία Μητέρα θεωρούνταν πάντα προστάτσα της πόλης. Στην χλιετή ιστορία της, η Ημέρα της Γέννησης της Θεοτόκου ήταν μία από τις μεγαλύτερες εορτές της και με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου η 8η Σεπτεμβρίου καθιερώθηκε ως Ημέρα του Χάσκοβο.</p>
8	Μνημείο "1000 χρόνια Χάσκοβο"	πόλη Χάσκοβο	<p>Το μνημείο "1000 Χρόνια Χάσκοβο" χτίστηκε το 1985 με την ευκαιρία της 1000ης επετείου του Χάσκοβο. Δημοουργοί του έργου είναι ο γλύπτης Κρουμ Νταμιάνοφ και ο αρχιτέκτονας Σιμεόν Μπορίσοφ. Το μνημείο βρίσκεται πάνω στα θεμέλια του παλιού πύργου ωρολογίου του Χάσκοβο, που αποκαλύφθηκαν κατά την κατασκευή του ξενοδοχείου «Αιντα» τη δεκαετία του 60 χρόνια του εικοστού αιώνα. Το μνημείο «1000 χρόνια Χάσκοβο» είναι ένα σύγχρονο πύργο ωρολογίου με ύψος 26,5 μ. Αποτελείται από τρία ίσα μέρη που συνδέονται με σύνθετο τρόπο. Το πρώτο μέρος αποτελείται από πλακάκια από γρανίτη με στολίδια και στα μέσα του δαπέδου υπάρχει τελετουργική πέτρα που σηματοδοτεί το γεγονός των εγκαινίων. Το δεύτερο μέρος είναι ένα συγκρότημα τεσσάρων γλυπτών από γκρι γρανίτες με ύψος 6 μ., τοποθετημένο σε στρογγυλές στήλες από χάλυβα. Το τρίτο μέρος είναι ένα ρολόι με τέσσερις πίνακες με διάμετρο 1,6 μ. και δύο καρπάνες, που κινούνται από βάρη ακολουθώντας την αρχή των παλαιών μηχανισμών ρολογιού. Ο μηχανισμός ρολογιού παράχθηκε στη Λειψία της Γερμανίας.</p> <p>Το μνημείο συμβολίζει τις τέσσερις κατευθύνσεις του κόσμου, τη μετάβαση στη νέα χιλιετία και το Χάσκοβο ως σταυροδρόμι ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση.</p>
9	Το καμπαναριό	πόλη Χάσκοβο	<p>Ένα καμπαναριό με εντυπωσιακό μέγεθος και αξέχαστο πανόραμα ανεβαίνει πάνω από την πόλη του Χάσκοβο. Το καμπαναριό ύψους περίπου 30 μέτρων στήθηκε το 2010 σε κοντινή απόσταση από το Μνημείο της Θεοτόκου και πήρε γρήγορα τη θέση του στο οχηματοποιημένο αρχιτεκτονικό σύνολο. Στην κορυφή του υπάρχουν οκτώ καμπάνες διαφορετικών μεγεθών. Ένα περίεργο γεγονός είναι ότι μέρος των καμπάνων παρήχθησαν στο χυτήριο καμπάνων του Βελγικανόφ, Πλόβνιτς. Το χυτήριο ιδρύθηκε το 1872 και η λειτουργία του συνέπεσε με την εποχή της προ-απελευθέρωσης της Βουλγαρίας και οι αδελφοί του Βελγικάν συμμετείχαν ενεργά στην προετοιμασία της Επανάστασης του Απριλίου, δημιουργώντας λιοντάρια και ~~σφαίρες για τους ασπύστες~~.</p>
10	Ο παλιός πύργος ωρολογίου	πόλη Χάσκοβο	<p>Ο πύργος ωρολογίου στο Χάσκοβο χτίστηκε στις αρχές του 19ου αιώνα ως σύμβολο της πόλης και της οικονομικής ανάπτυξης της περιόδου εκείνης. Για άγνωστους λόγους το 1913 το Δημοτικό συμβούλιο της πόλης έλαβε απόφαση να καταδαφίσει τον πύργο ωρολογίου του Χάσκοβο. Στις 8 Σεπτεμβρίου του 2012 όμως οι δικητοί του Χάσκοβο Γκεόργκι Ιβανόβ έκαναν το πρώτο σκάμμα για την αναστύλωση του παλαιού πύργου ωρολογίου της πόλης. Ένα χρόνο αργότερα, και πάλι στη εορτή της πόλης - τη Γέννηση Θεοτόκου, το Χάσκοβο επανέκτησε ένα από τα σύμβολά του.</p> <p>Ο ανακαινισμένος πύργος ωρολογίου φτάνει τα 23 μέτρα στο ύψος και είναι κατασκευασμένος από κομμένη πέτρα από την περιοχή του Ουζουντζόβο. Υπάρχουν τρεις πλάκες ρολογιού και ένα ηλεκτρονικό εργαλείο με ευθυγράμμιση GPS, ενώ το χτύπημα της καμπάνας μετράει τις ώρες που περνούν.</p> <p>Είναι περίεργο το γεγονός ότι η καμπάνα του πύργου κατασκευάστηκε από το χυτήριο «Whitechapel» που παρήγαγε την καμπάνα του Big Ben, την καμπάνα της ελευθερίας της Φιλαδέλφειας, τις καμπάνες των Ολυμπιακών Αγώνων του Λονδίνου και της Βασιλείσας Ελισάβετ Β για την επέτειό της. Το χυτήριο „Whitechapel“ (που ιδρύθηκε το 1570) είναι εγγεγραμμένο στο βιβλίο παγκόσμιων ρεκόρ του Γκίνες ως το παλαιότερο στο Ηνωμένο Βασίλειο. Ο παλιός πύργος ωρολογίου του Χάσκοβο έχει αποκατασταθεί εξ ολοκλήρου με δωρεές.</p>

11	Το ηλιακό ρολόι	πόλη Χάσκοβο	<p>Στην αρχαιότητα, όταν οι άνθρωποι δεν είχαν ρολόγια, ημερολόγια και ψηφίδες, ο ήλιος ήταν μια βασική αναφορά για το χρόνο και το χώρο. Τότε οι λαοί της Μεσοποταμίας, της Ινδίας, της Αιγύπτου και της Ελλάδας εφευρέθηκαν τα ηλιακά ρολόγια. Αν και αποτελούνται από μια κάθετη ράβδο μπηγμένη στο έδαφος ή έναν τελετουργικό οβελίσκο, διδάξαν στους προγόνους μας να μετρήσουν το χρόνο. Με τα χρόνια, τα ηλιακά ρολόγια έχουν γίνει όλο και μεγαλύτερα, πιο ποικίλα, πιο όμορφα, πιο εξελιγμένα και πιο περίπλοκα...</p> <p>Εκτός από το χρόνο, το ηλιακό ρολόι στο Χάσκοβο μας δείχνει επίσης το «Τριαντάφυλλο ψηφίδων». Για αιώνες, το σύμβολο του τριαντάφυλλου συνδέθηκε με τις κάρτες και οδήγησε τους ανθρώπους προς τη σωστή κατεύθυνση. Βαμμένο σε σχεδόν όλους τους χάρτες, το «Τριαντάφυλλο ψηφίδων» έδειξε βόρεια και νότια, ανατολικά και δυτικά. Αρχικά γνωστό ως «Τριαντάφυλλο των Ανέμων», έδειξε τους 8 κύριους ανέμους και τους 8 δευτερεύοντες, προσθέτοντας ακόμη και άλλους 16 τεταρτορόμβια, έτσι ώστε όταν εγγραφούν σε έναν κύκλο, αυτά τα τριάντα δύο σημεία ψηφίδας ταιριάζουν απόλυτα με τα τριάντα δύο πέταλα του τριαντάφυλλου.</p>
12	Μνημείο του Φθόνου	πόλη Χάσκοβο	<p>Το πρώτο και μοναδικό στον κόσμο Μνημείο του Φθόνου – ο Βουλγαρικός Ίκαρος εγκαινιάστηκε στις 8 Σεπτεμβρίου 2014 στο Χάσκοβο. Το γλυπτό παρουσιάζει έναν άνθρωπο με ανοιγμένα τα χέρια, με φτερά και ορμή να πετάξει. Αλλά δύο σκελετικά χέρια πιάνουν τα φτερά του τραβώντας τα προς τα κάτω σε μια προσπάθεια να τα σπάσουν. Η ιδέα για το μνημείο του Φθόνου μετατρέπεται σε γλυπτό κάτω από τα χέρια του κ. Τένεβ – Γκοζόπατα, δημιουργός πολλών άλλων εγκαταστάσεων τέχνης στο Χάσκοβο: το γλυπτό της Μπάμπια Γιάγκα, ο μισοφύος μπροστά από το Δήμο, οι φιγούρες στην Πορτοκαλί γέφυρα, το μνημείο του καλλιτέχνη Λίτσο.</p> <p>Το μοναδικό έργο αυτό δημιουργήθηκε από χυτό ορείχαλκο, έχει ύψος 3 μέτρα και βάρος – 1 τόνο. Τοποθετήθηκε στο κέντρο του Χάσκοβο επί ογκώδους υποβάθρου από γρανίτη.</p> <p>Το Μνημείο του Φθόνου –ο Βούλγαρος Ίκαρος χτίστηκε εξ ολοκλήρου με δωρεές.</p>
13	Φρούριο «Μάρσα»	πόλη Χάσκοβο	<p>Το Χάσκοβο είναι ένας οικισμός με πλούσια χιλιετή ιστορία. Στο έδαφος της σημερινής πόλης, που βρισκόταν σε ένα σημαντικό στρατηγικό σημείο στο δρόμο από την Κεντρική Ευρώπη προς την Κωνσταντινούπολη, την Αρχαιότητα εγκαταστάθηκαν και ζούσαν διαφορετικές φυλές. Μερικοί από αυτές εξαφανίστηκαν, άλλοι λιγότεψαν για να έρθουν στη θέση τους τρίτοι, που να εγκατασταθούν για πάντα, όπως οι αρχαίοι Θράκες. Οι αρχαιολογικές ανασκαφές αποκάλυψαν έναν αρχαίο Θρακικό οικισμό στην περιοχή της Χισιάριας.</p> <p>Στα τέλη του 8ου αιώνα, το ύψος Χισιάρια (σημερινή γειτονιά Χισιάρια) νότια του ποταμού Χάσκοβο εμφανίστηκε ένας νέος οικισμός. Περιτριγυρισμένο από έναν παχύ τοίχο, ο οικισμός σταδιακά αυξήθηκε και ένας δεύτερος τοίχος ενισχύθηκε στις αρχές του 10ου αιώνα. Έτσι πριν από δέκα αιώνες γεννήθηκε το μεσαιωνικό Χάσκοβο ως μια τυπική βουλγαρική πόλη με αναπτυσσόμενες χειροτεχνίες, στρατιωτική φρουρά και πληθυσμό σημαντικού αριθμού.</p> <p>Για να εξαφανίσουν το νέο βουλγαρικό κράτος από τα Βαλκάνια, τον 11ο αιώνα οι Βυζαντινοί κατακτητές κατέστρεψαν εξ' ολοκλήρου τα τείχη, όπως κατέστρεψαν και το χωριό. Παρά αυτά τα αίτια χτυπήματα ο πληθυσμός δεν εγκατέλειψε την πατρίδα τους και εγκαταστάθηκε στην άλλη όχθη του ποταμού, αργότερα και γύρω από το σημερινό πάρκο "Τιαμάτσα".</p>
14	Περιφερειακό Ιστορικό Μουσείο	πόλη Χάσκοβο	<p>Το Περιφερειακό Ιστορικό Μουσείο του Χάσκοβο διατηρεί πάνω από 120.000 χιλιάδες κινητά μνημεία πολιτιστικής και ιστορικής κληρονομιάς, πολλά από τα οποία έχουν εξαιρετικά μεγάλη αξία. Μοναδικές συλλογές προϊστορικών, παλαιών και μεσαιωνικών εκθεμάτων όπως κεραμικά, πέτρες, σίδηρο και γυαλί αποτελούν μέρος του πλούσιου μουσείου. Ανάμεσα στα πιο ενδιαφέροντα εκθέματα είναι δύο από τα σπάνια για τη Βουλγαρία κύπελλα «τύπου Τρώων» που χρονολογούνται από τον 1ο αιώνα π.Χ., ένα εκ των οποίων είναι σύμβολο του μουσείου.</p> <p>Μια εξαιρετικά πολύτιμη συλλογή από αντικείμενα και μεσαιωνικά νομίσματα που αριθμούν περισσότερα από 22.000 κομμάτια μπορεί να επισκεφθεί εδώ.</p> <p>Με τα χρόνια, το Περιφερειακό Μουσείο Ιστορίας έχει πραγματοποιήσει δραστηριότητες συλλογής, έρευνας και μεθοδολογίας στο έδαφος 11 δήμων της σημερινής περιοχής του Χάσκοβο. Έχει αποκαταστήσει πάνω από 30 μνημεία του πολιτισμού. Το μουσείο έχει μία από τις καλύτερες εθνογραφικές συλλογές. Τα ταμεία του τμήματος έχουν σχεδόν 15.000 μονάδες. Εδώ είναι αποθηκευμένες συλλογές από χάλκινα δοχεία, φορεσιές, υφάσματα, κοσμήματα, γεωργικό και βιοτεχνικό εξοπλισμό, αντικείμενα λαϊκής τέχνης, τελετουργικά αντικείμενα και πολλά άλλα.</p> <p>Το 2016 το Περιφερειακό Ιστορικό Μουσείο του Χάσκοβο εγκαινίασε την ανακαινισμένη αρχαιολογική έκθεση. Βρίσκεται σε μια νέα σύγχρονη αίθουσα σε δύο ορόφους και διαθέτει υλικές μαρτυρίες για την ιστορία της περιοχής από τη Νέα Εποχή του Λίθου (του 7 – 5 αιώνα π.Χ.) έως τον ύστερο Μεσαίωνα.</p>
15	Το Σπίτι του Τσορματζή Πασκάλ /ΓΗΚ/	πόλη Χάσκοβο	<p>Αναμφισβήτητο το σπίτι του Τσορματζή Πασκάλ είναι ένα πραγματικό αρχιτεκτονικό αριστούργημα. Είναι μνημείο πολιτισμού εθνικής σημασίας. Σε αυτό, μπορούμε να εντοπίσουμε τη μετάβαση από τον παραδοσιακό αγροτικό σε αστικό και ευρωπαϊκό τρόπο ζωής του τοπικού πληθυσμού μετά την Απελευθέρωση.</p> <p>Το σπίτι του Τσορματζή Πασκάλ είναι διώροφο, ασύμμετρο, με υπέροχη λειτουργική διάταξη. Αριστοκρατική ευκολία του προσδίνει το ημι-κυκλικό παράθυρο, άνεση και ζεστασιά αισθάνονται από τα όμορφα σκαλιστά ταβάνια, πόρτες και ντουλάπια, ενώ οι διακοσμητικές κόγχες ή τα λεγόμενα «αλαφράγκα» - συμπληρώνουν το εσωτερικό και του δίνουν μια μοναδική κομψότητα.</p> <p>Η εθνογραφική έκθεση στο σπίτι αποκαλύπτει θησαυρούς από τη ζωή των κατοίκων του Χάσκοβο την εποχή εκείνη. Ο πρώτος όροφος παρουσιάζει την καθημερινή ζωή μιας πλούσιας οικογένειας του Χάσκοβο και ο δεύτερος εντυπωσιάζει με την αντιπροσωπευτικότητα και την ευρωχώρα του. Παράξενη είναι η αίσθηση που κυριαρχεί στο Σπίτι του Τσορματζή Πασκάλ - ένα μείγμα από περιέργεια, αισθητική απόλαυση, ασφάλεια και έκπληξη - οι ζύλινοι καναπέδες στο σαλόνι βρισκονται δίπλα σε έπιπλα από τη Βιέννη, ενώ δίπλα στα ευρωπαϊκά ασημένια μαχαροπήφωνα μπορούμε να δούμε ρωσικό σαρβάρτι... και όλα αυτά σαν να ενώνονται από τα τοπικά χαλιά της περιοχής του Χάσκοβο, με εκπληκτικές πολύχρωμες ρίγες, στη δημιουργία των οποίων η γυναίκα του Χάσκοβο ενσωμάτωσε τη λεπτή της αίσθηση ομορφιάς και αισθητικής.</p>

16	Το Σπίτι του Τσορμπατζή Ντιμιτράκ	πόλη Χάσκοβο	<p>Το σπίτι του Τσορμπατζή Ντιμιτράκ είναι ένα από τα παλαιότερα στο Χάσκοβο. Χτισμένο στις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα, αποδεικνύει τις πολυμέρες αισθητικές απαιτήσεις και προσδοκίες των πλούσιων επαγγελματιών και εμπόρων του Χάσκοβο. Εντυπωσιάζει με την αριστοτεχνική του κατασκευή, τα εξαιρετικά καλλιτεχνικά γλυπτά και τα άλλα πρωτότυπα στοιχεία.</p> <p>Το Σπίτι του Τσορμπατζή είναι ενδιαφέρον με την ασυμμετρία του και τη διάταξη των δωματίων στο σχήμα του Γ. Από το σημαντικό μέγεθος υπόγειο χώρο του τοαρδακισού (του μεγάλου στεγασμένου εξώστη) μπορούν να επισκεφθούν τρία δωμάτια - ένα μεγάλο κάτω σαλόνι, μια κουζίνα με τζάκι και ντολπά. Το σαλόνι με περίτεχνα σκαλισμένο ταβάνι από ξύλο δύο χρωμάτων, με «αλά φράγκα» που πλαισιώνεται από ντολπά, αποκαλύπτει ένα από τα πιο όμορφα και καλοδιατηρημένα παλιά καθιστικά στο Χάσκοβο. Παρόμοια διακόσμηση έχει επίσης ένα από τα μικρότερα δωμάτια. Το ταβάνι του είναι επίσης ξύλινο, με διακοσμητικές λωρίδες που σχηματίζουν διαμάντια. Τα παράθυρα είναι διακοσμημένα με όμορφο σκάλιομα - το μοναδικό στο είδος του σε ολόκληρη την πόλη.</p>
17	Το Σπίτι του Μιογιατζή Ογλού	πόλη Χάσκοβο	<p>Πολυτέλεια, μοναδικό στυλ και πνεύμα Αναγέννησης - αυτά τα λόγια ίσως να χαρακτηρίζουν καλύτερα το Σπίτι του Τσορμπατζή Μιογιατζή Ογκλού από το Χάσκοβο. Οι οικία λάμπει με τα όμορφα διακοσμητικά του σχέδια και σχέδια με φύλλα και λουλούδια, ενώνοντας την αρχιτεκτονική, τις καλές τέχνες και τη φαντασία.</p> <p>Το διώροφο, στο σχήματος του Γ σπίτι χτίστηκε στα μέσα του 19ου αιώνα. Ένα αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό του εσωτερικού του χώρου είναι τα διαφορετικά ξυλόγλυπτα ταβάνια κάθε από τα οποία ακολουθεί το δικό του ξεχωριστό σχέδιο. Μέσα από αυτά ο μάστορας πέτυχε ένα είδος ανύψωσης του χώρου και αίσθηση αέρα. Το εντυπωσιακό σαλόνι έχει μια λειτουργική σχέση με τα άλλα δωμάτια που το μετατρέπουν σε ένα από τα πιο αντιπροσωπευτικά δωμάτια. Χαρακτηριστικά στοιχεία στη συνολική τοιχογραφία του εσωτερικού χώρου είναι οι πλούσια ζωγραφισμένες με πολύχρωμα μπιτβα διακοσμητικές κόγχες ή τα λεγόμενα «αλά φράγκα». Το τελικό αποτέλεσμα είναι μια συμφωνία των χρωμάτων, της γοητείας και της λεπτής αισθητικής.</p>
18	Το Σχολείο του Κόρκοβο	πόλη Χάσκοβο	<p>Το Σχολείο του Κόρκοβο είναι ένα υπέροχο παράδειγμα της αρχιτεκτονικής της Αναγέννησης στο Χάσκοβο και ένα μνημείο πολιτισμού σε εθνική κλίμακα. Το κτίριο εντυπωσιάζει με την εξαιρετικά πλούσια τοιχογραφία και την πλαστική του διακόσμηση. Η τετράκλιτη στοά και η σκάλα προσδίδουν ιδιαίτερη επισημότητα και αποδεικνύουν την αισθητική της αρχιτεκτονικής κατά την Αναγέννηση. Μια φυσική συνέχεια του Σχολείου του Κόρκοβο είναι ο εξαιρετικά όμορφος κήπος μπροστά του. Γοητεύει με τις πράσινες πέργκολες, το βαθύ πηγάδι, τα εξαιρετικά φτιαγμένα πυξάρια και τα πολλά λουλούδια.</p> <p>Μετά από μακρά περίοδο κατά την οποία στο κτίριο ήταν εκπαιδευτικό, το 1952 το Σχολείο του Κόρκοβο έγινε έδρα του Περιφερειακού Ιστορικού Μουσείου και μέχρι το 1993 σε αυτό παρουσιάζονταν έκθεση αφιερωμένη στη ζωή και το έργο του γεννημένου στο Χάσκοβο παγκοσμίου φήμης επιστήμονα και καθηγητή διδ. Ασέν Ζλατάρφ. Σήμερα το Σχολείο του Κόρκοβο φιλοξενεί την έκθεση "Οι Εμπνευστές του Χάσκοβο", η οποία παρουσιάζει υλικό για τους σημαντικότερους ανθρώπους που συνέλαβαν στην πνευματική ανάπτυξη της πόλης από την Αναγέννηση μέχρι τις μέρες μας. Το Σχολείο του Κόρκοβο λειτουργεί με προκαταρκτικό αίτημα.</p>
19	Θέατρο «Ιβάν Ντίμοφ»	πόλη Χάσκοβο	<p>Το θέατρο «Ιβάν Ντίμοφ» είναι γνωστό ως ένα από τα πιο όμορφα και σύγχρονα θέατρα της Βουλγαρίας. Ο ναός της Μελπομένης του Χάσκοβο χτίστηκε το 1926 και το 2004 αναστηλώθηκε/ ανακαίνιστηκε πλήρως από τον δήμο του Χάσκοβο. Στα χρόνια της ύπαρξής του έπαιξε πάντα έναν από τους κορυφαίους ρόλους στην πολιτιστική ζωή της πόλης. Το Θέατρο «Ιβάν Ντίμοφ» - Χάσκοβο παρέχει στους θεατές δύο αίθουσες: μια μεγάλη αίθουσα για τα έργα δράμας με 260 καθίσματα και ένα σαλόνι για κωμικοθέατρο με 110 θέσεις. Παρέχει επίσης απρόσκοπτη πρόσβαση για άτομα με ειδικές ανάγκες. Το θέατρο διαθέτει αποθήκη, καλλιτεχνικό εργαστήριο, εργαστήριο ζυλουργού, εργαστήριο σιδήρου, εξαιρετικά γκαρνταρόμπα και σκηνικά.</p> <p>Τα δύο φουαγιέ του θεάτρου «Ιβάν Ντίμοφ» - Χάσκοβο αποτελούν μόνιμη γκαλερί τέχνης. Στους θεατές που δεν έχουν κανέναν να αφήσουν τα παιδιά τους κατά τη διάρκεια των παραστάσεων παρέχεται μια «Αίθουσα Παραμοθιών». Πριν από την έναρξη κάθε παράστασης, ένας επαγγελματίας πιανίστας δημιουργεί καταπληκτική ατμόσφαιρα που έχει γίνει ήδη αναγνωρισμένο στοιχείο του θεάτρου.</p>
20	Πινακοθήκη - Χάσκοβο	πόλη Χάσκοβο	<p>Η Πινακοθήκη - Χάσκοβο ιδρύθηκε το 1962. Αρχικά, στεγαζόταν στο κτίριο του πρώην κινηματογράφου «Σεπτέμβρη» και το ταμείο της αποτελούνταν από περίπου 550 έργα, κυρίως ντόπιων καλλιτεχνών - του Ντιμίταρ Ιβανόφ-Λίζω, του Πέταρ Τόλτοεφ και άλλων. Το 1998 η πινακοθήκη μεταφέρθηκε στα πρόσφατα ανακαίνισμένα κτίρια -μνημεία πολιτισμού από τις αρχές του περασμένου αιώνα, στην οδό "Επίσκοπ Σωφρόνι" 1, όπου βρίσκεται ακόμα. Επί του παρόντος, το ταμείο της πινακοθήκης διαθέτει 1.500 έργα τέχνης - ζωγραφικά, γραφικά και γλυπτά καλλιτεχνών από διαφορετικές γενιές. Τα έργα των πιο διάσημων καλλιτεχνών παρουσιάζονται σε μόνιμη έκθεση, ανοιχτή καθημερινά για επισκέψεις από τους πολίτες και τους επισκέπτες της πόλης.</p>
21	Πινακοθήκη «Φόρουμ»	πόλη Χάσκοβο	<p>Η Πινακοθήκη «Φόρουμ» ιδρύθηκε από τον Δήμο του Χάσκοβο και λειτουργεί ως γκαλερί σύγχρονης τέχνης από τις 05.09.2007. Βρίσκεται στο κέντρο της πόλης, κοντά στο θέατρο και έχει 130 τμ εκθεσιακού χώρου σε δύο ορόφους. Η πρόσοψη είναι αρχαίου ύψους, με τριγωνικό αέτωμα, Ιωνικές κολώνες και εναρμονίζεται με εκείνη του θεάτρου.</p> <p>Στο ισόγειο βρίσκεται το γραφείο της Ένωσης των Καλλιτεχνών του Χάσκοβο που λειτουργεί ως μόνιμη αγορά των έργων τους. Στο ισόγειο οργανώνονται ατομικές και γενικές εκθέσεις καλλιτεχνών από την πόλη, τη χώρα και το εξωτερικό. Εδώ εκτίθενται έργα καλλιτεχνών όπως Βεζντί Ρασίντοφ, Ζορζ Παπάζοφ, Σβετλίν Ρούσοφ, καθώς και έργα καλλιτεχνών που συνδέονται με την πόλη. Οι εκθέσεις στην Πινακοθήκη «Φόρουμ» αλλάζουν κάθε 20 ημέρες περίπου, με τα αποκορυφωμένα σημεία να είναι γύρω από τις λογοτεχνικές ημέρες "Νότια Άνοιξη", την Ημέρα του Χάσκοβο - 8 Σεπτεμβρίου και την ετήσια Γενική Χριστουγεννιάτικη Έκθεση της Ένωσης Καλλιτεχνών του Χάσκοβο.</p>
22	Προϊστορικός οικισμός	πόλη Χάσκοβο, 2 χλμ νοτιοδυτικά	<p>Αρχιτεκτονικό και πολιτιστικό μνημείο της Αρχαιότητας και του Μεσαίωνα. Είναι ένας χώρος εθνικής σημασίας</p>

23	Τύμβος του Αλεξάνδρου (Θρακικός τύμβος με τοιχογραφίες)	χωριό Αλεξάνδρου	<p>Στα περίχωρα και στο ίδιο το Χάσκοβο σώζονται ίχνη πολλών προϊστορικών, θρακικών, θρακικο-ρωμαϊκών, αρχαίων και μεσαιωνικών οικισμών. Τον Δεκέμβριο του 2000 στο τύμβο «Ρόσαβατα τσοόκα» κοντά στο χωριό Αλεξάνδρου, μια ομάδα αρχαιολόγων με επικεφαλής τον Δρ Γκεόργκι Κιτόφ (1943-2008), πραγματοποίησε ένα από τα πιο σημαντικά ευρήματα στη βουλγαρική αρχαιολογία. Εισέρχοντας από την τρύπα που είχαν κάνει οι αρχαιολογικοί , οι επιστήμονες έπεσαν σε θρακικό τάφο από τον 4ο αιώνα π.Χ. με απίστευτα καλά διατηρημένες τοιχογραφίες. Η πρώτη ακόμη περιεγραφή έδειξε ότι η καλλιτεχνική διακόσμηση είναι μοναδική, χωρίς να υπάρχει παρόμοια μεταξύ των προηγουμένων ανακαλυφθέντων εγκαταστάσεων αυτού του τύπου. Εντοπισμένη είναι επίσης η αρχιτεκτονική του τύμβου, ο οποίος σε μέγεθος μοιάζει με τους πιο μεγάλους στη χώρα μας. Ο τύμβος βρίσκεται σε άμεση γειτνίαση με το χωριό και ξεχωρίζει ως ένα όμορφο λόφο. Το ύψος του τύμβου είναι περίπου 15 μ., και η διάμετρος του υπερβαίνει 70 μ. Από την ανατολική του περιφέρεια αρχίζει διάδρομο μήκους άνω των δεκαεσάρων μέτρων που περνά διαδοχικά σε ένα ορθογώνιο και ένα στρογγυλό δωμάτιο.</p> <p>Το κτίριο έπαιξε το ρόλο ενός ηρώου (ναοῦ-μαυσαλείου). Το μικρό ύψος της αίθουσας και οι δύο εισόδους επέβλεπαν σε κάθε επισκέπτη να περάσει στο εσωτερικό του τύμβου σκορπόμενος, καταλήγοντας σε έναν κόσμο χρωμάτων και σχημάτων, φυτικών και γεωμετρικών μοτίβων, πεζών και υπνών, κατοικίδιων και άγριων ζώων. Οι τοιχογραφίες είναι απροσδόκητα ρεαλιστικές, έχουν εξαιρετική επιστημονική και καλλιτεχνική αξία, όπως και αξία ιστορικής πηγής και εντοπισάζουν τον επισκέπτη με απίστευτο τρόπο.</p> <p>Οι εικόνες καλύπτουν ολόκληρο τον στρογγυλό και ορθογώνιο θάλαμο και ένα μικρό τμήμα του διαδρόμου. Κονήγι, σκηνές μάχης και σκηνές από την κηδεία και το γεύμα μετά του εναλλάσσονται με μονόχρωμες ζώνες και διακοσμητικά στοιχεία. Οι τοιχογραφίες στον πρώτο θάλαμο είναι ως επί το πλείστον μονόχρωμες ή διακοσμητικές. Πάνω από την είσοδο στον κεντρικό χώρο είναι ένας υπνός και εναντίον του ένας πεζός, ζωγραφισμένοι σε μια στιγμή της μονομαχίας.</p> <p>Οι τοιχογραφίες στο στρογγυλό θάλαμο κηδείας είναι πολύ διαφορετικές και πλούσιες. Είναι διακοσμημένες με έξι οριζόντιες, η μια πάνω από την άλλη, ζώνες. Δύο από αυτές έχουν διακόσμηση με φυγοδρές. Καλύτερα διατηρημένες είναι οι ζώνες με ζωγραφισμένες σκηνές κονηγιού. Ιδιαίτερα σημαντικές και επιστημονικά πολύτιμες είναι οι εικόνες των υπνών. Φορούν χιτώνες, μερικοί ακόμη και παντελόνια. Είναι οπλισμένοι με δόρατα και σπαθιά. Τα ζωγραφισμένα όπλα εμπλουτίζουν τις γνώσεις μας για τον θρακικό εξοπλισμό.</p> <p>Εντοπισμακές είναι οι φυγοδρές των αλόγων και η λεπτομερής ζωγραφισμένη ιπποσκεύη, η οποία σύμφωνα με τα χρώματα, έχει χρυσά, ασπρήνια και χάλκινα κοσμήματα. Η τοποθέτησή τους στις ζώνες, τις σέλες και το στήθος είναι σημαντική για την ερμηνεία των ήδη γνωστών αντικειμένων αυτού του είδους. Στα κεφάλια των αλόγων απεικονίζονται λάβρος (δουλό τοεκοίρι).</p>
24	Μουσείο Θρακικής Τέχνης	χωριό Αλεξάνδρου	<p>Το Θρακικό Μουσείο Τέχνης στην Ανατολική Ροδόπη, κοντά στο χωριό Αλεξανδρούπολη, χτίστηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος της Ιαπωνικής Κυβέρνησης για την Πολιτιστική Επιχορήγηση. Η κατασκευή του μουσείου ξεκίνησε τον Φεβρουάριο του 2008 και εγκαταστάθηκε επίσημα στις 15 Μαΐου 2009 από τους Α.Ε. Πρίγκιπα και Πριγκίπισσα Ακισίνο (τον Φουμχίτο και τη Νορίκο Ακισινόμια) και τον τότε Πρόεδρο της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας Γκεόργκι Παρβάνοφ.</p> <p>Το Μουσείο «Θρακική Τέχνη στην Ανατολική Ροδόπη» έχει συνολική έκταση 834 τ.μ. και βρίσκεται σε άμεση γειτνίαση με τον τύμβο με τον αρχικό τάφο. Ένα μέρος του κτιρίου έχει προοριστεί για την πλούσια έκθεση για το ποτό αντίγραφο του τάφου. Στο άλλο μέρος υπάρχει ένα σύγχρονο επιστημονικό ερευνητικό κέντρο με εργαστήρια, εξοπλισμένα με τον πιο σύγχρονο εξοπλισμό αποκατάστασης και συντήρησης. Το μουσείο έχει μία μεγάλη αποθήκη, καθώς και οπτικοακουστική αίθουσα για συνέδρια, στρογγυλά τραπέζια και θεματικές συναντήσεις που σχετίζονται με τη μελέτη του Θρακικού πολιτισμού.</p>
25	Τοποθεσία του Πανηγυρίου του Ουζουντζόβο από τον 16ο έως τον 19ο αιώνα	χωριό Ουζουντζόβο, η πλατεία μπροστά από την εκκλησία	<p>Το Πανηγύρι στο χωριό Ουζουντζόβο απόκτησε μεγάλη φήμη και καθιερώθηκε ως η κορυφαία μεταξύ άλλων εκθέσεις όχι μόνο στα βουλγαρικά εδάφη, αλλά και σε ολόκληρη την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η ανάπτυξη της έκθεσης ευνοήθηκε από διάφορους παράγοντες. Από τους αρχαίους χρόνους, μέσω Ουζουντζόβο είχε περάσει ένας ρωμαϊκός δρόμος. Η γειτνίαση του οικισμού με τον ποταμό Έβρο, ο οποίος τότε ήταν πλωτός, συνέβαλε επίσης στην ανάπτυξη της περιοχής. Σημαντικό είναι επίσης το γεγονός ότι το Ουζουντζόβο βρίσκεται στο δρόμο που συνδέει την Ευρώπη και την Ασία, την Ανατολή και τη Δύση (τον σημερινό διεθνή δρόμο E80). Με την πάροδο του χρόνου, το Πανηγύρι του Ουζουντζόβο έγινε κέντρο εμπορίου. Δεν ερχόταν μόνο Βούλγαροι έμποροι, αλλά και εκείνοι από την Ευρώπη και την Ασία, υπήρχε σημαντική συσσώρευση κεφαλαίου και τεράστιο κύκλο εμπροσμημάτων.</p> <p>Το Πανηγύρι του Ουζουντζόβο διήρκεσε σχεδόν δύο αιώνες. Με την έναρξη του ρωσοτουρκικού πολέμου απελευθέρωσης, έπαυσε να υπάρχει ως διεθνές εμπορικό κέντρο.</p> <p>Μετά την απελευθέρωση και τη διαίρεση των βουλγαρικών εδαφών σε δύο μέρη, το Πλόβντιν έγινε πρωτεύουσα της Ανατολικής Ρωμυλίας. Σταδιακά η πόλη αναπτύχθηκε οικονομικά και πολιτιστικά. Στις 15 Αυγούστου του 1892, επί κυβερνήσεως Στέφαν Σαμπαρόφ, εγκαταστάθηκε η Έκθεση της Ανατολικής Ρωμυλίας.</p>
26	Η εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου (η εκκλησία του Ουζουντζόβο)	χωριό Ουζουντζόβο	<p>Η Κοίμηση της Θεοτόκου είναι η μεγαλύτερη εκκλησία σε χωριό στη Βουλγαρία, που με έναν εκπληκτικό τρόπο συνδυάζει μέσα της στοιχεία του Χριστιανισμού και του Ισλάμ. Χτίστηκε ως χριστιανικός ναός το 1593 και καταστράφηκε από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Στη θέση του ανακατασκευάστηκε το 1930 - μέρος τεράστιου καραβάν σαράι που σύμφωνα με τους χρονολογικούς έμοιαζε με κάστρο, η κεντρική είσοδος του οποίου διατηρήθηκε μέχρι τις μέρες μας. Στις αρχές του 20ου αιώνα η Τουρκία επιστρέφει αυτή την περιοχή στη Βουλγαρία και από τότε αρχίζει η ανασυγκρότηση του τζαμιού και η μετατροπή του σε εκκλησία.</p> <p>Το 2007 ο ναός ανακατασκευάστηκε πλήρως από τον Δήμο Χάσκοβο. Κατά τη διάρκεια της αναστήλωσης ανακαλύφθηκαν δύο αρχαίες επιγραφές στην αραβική γλώσσα θρησκευτικού φιλοσοφικού περιεχομένου που ακόμα δεν έχουν επακριβώς χρονολογηθεί. Ανακατασκευάστηκαν και όλες οι εικόνες και τοιχογραφίες. Ο μάστορας ζωγράφος Ουστά Νταρίν Μπόζκοφ από την πόλη Τριάνβα φιλοτέχνησε νέο ξύλινο εικονοστάσιο, το οποίο ως προς τις διαστάσεις του κατατάσσεται ανάμεσα στα τρία πλέον επιβλητικά στη χώρα. Εντοπισμακές είναι οι υαλογραφίες στα παράθυρα με σκηνές από τη ζωή της Μητέρας του Θεού.</p> <p>Στην εκκλησία του Ουζουντζόβο σώζεται επίσης μια από τις θαυματοργές εικόνες της Παναγίας. Τον περασμένο αιώνα, η εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου του Ουζουντζόβο ήταν ένα από τα πιο σημαντικά κέντρα της Ανατολικής Ρωμυλίας.</p>

27	Μεσαιωνικό φρούριο	χωριό Κλοκόντιτσα, Ασένοβα μαχαλά, 2 χλμ. νοτιοδυτικά	Λίγα άτομα γνωρίζουν το δεύτερο φρούριο του Ασέν Β', το οποίο βρίσκεται κοντά στο χωριό Κλοκόντιτσα, 5 χλμ. από το Χάσκοβο. Ακριβώς εδώ στις 9 Μαρτίου 1230 ο Τούρκος Ιβάν Ασέν Β' νίκησε τα στρατεύματα του βυζαντινού αυτοκράτορα Θεοδώρου Κομνηνού. Η νίκη έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της Βουλγαρίας και την απόκτηση πρόσβασης σε τρεις θάλασσες - τη Μαύρη, το Αιγαίο και την Αδριατική. Το φρούριο κτίστηκε σε ένα ξεχωριστό λόφο με ύψος 387 μ., ακριβώς στο κλειδίωμα των δύο ποταμών, δηλαδή στον τόπο όπου πιστεύεται ότι έχει γίνει η μάχη. Δυστυχώς δεν έχει απομείνει σχεδόν τίποτα, μόνο τα μεσαιωνικά τείχη είναι εμφανή. Ωστόσο, η θέα από το λόφο είναι όμορφη, υπάρχουν 2 κιάσκια και συντριβάνια κατά μήκος της οικολογικής διαδρομής προς το φρούριο και ο τόπος έχει μεγάλη σημασία για την ιστορία της Βουλγαρίας.
28	Αγία πηγή και παρεκκλήσι της Αγίας Άννας	χωριό Τρακιέτς	Η ιστορία αυτού του αγίου τόπου ξεκινάει πρό δυο αιώνων περίπου. Μία γυναίκα ήταν τυφλή εκ γενετής. Την παραμονή της Κοιμήσεως της Αγίας Άννας - 25 Ιουλίου, ο Κύριος έκανε την εμφάνισή του και είπε «Θα πάς στο Ελέχτσα (η παλαιά ονομασία του χωριού Τρακιέτς). Εκεί στο δάσος υπάρχει μια πέτρα απ' όπου πηγάζει νερό. Θα πάρεις από αυτό το νερό, θα πλύνεις τα μάτια σου, και θα βρεις το φως σου». Πήγε η γυναίκα και βρήκε την πηγή. Πέρασε όλη τη νύχτα εκεί πλένοντας τα μάτια της. Την επόμενη μέρα βρήκε το φως της. Τότε ξεκίνησαν να χτίζουν το παρεκκλήσι, που οι ντόπιοι ονόμασαν «Αγία Άννα» - προστάτισα των γυναικών και των παιδιών, θεραπεύτρια και μητέρα της Παναγίας Θεοτόκου. Το παρεκκλήσι της Αγίας Άννας κοντά στο χωριό Τρακιέτς έχει χτιστεί αποκλειστικά από δωρεές και με τον κόπο των ανθρώπων, τους οποίους η ιαματική πηγή έχει βοηθήσει. Κοσμικοί απ' όλη τη Βουλγαρία αναζητούν ίαση στον άγιο αυτό τόπο. Το αθάνατο νερό από την αγία πηγή βοηθάει όχι μόνο στα προβλήματα της οράσεως - πολλά άτεκνα ζευγάρια αποκτούν πρώτο παιδί ύστερα από προσκύνημα στο παρεκκλήσι. Χιλιάδες άνθρωποι που υποφέρουν από διάφορους πόνους δέχονται ίαση από την Αγία Άννα. Το 2009 για να επισημάνει τον άγιο τόπο, ο δήμαρχος του Τρακιέτς Κρασμίρ Μπίτοσεβ, με δικά του χρήματα ανυψώνει σιδερένιο σταυρό ύψους 13 μέτρα. Κάθε χρόνο την ημέρα της Κοιμήσεως της Αγίας Άννας (25 Ιουλίου), ευγνώμονες άνθρωποι απ' όλη τη χώρα μαζεύονται στο παρεκκλήσι της αγίας πηγής, γίνεται αγιασμός και προσφέρεται κουρμπάνι.
29	Παραδοσιακό δωμάτιο	χωριό Κνιζόβνικ	Ένα παραδοσιακό δωμάτιο με περισσότερα από 100 εθνογραφικά εκθέματα άνοιξε για επισκέψεις το Μάρτιο του 2015 στο χωριό Κνιζόβνικ του Χάσκοβο. Η ιδέα ανήκει στη δήμαρχο Ζόρκα Νασκαλόβα και την γραμματέα του αναγνωστήριου «Ιζγκρεβ 1900 - Κνιζόβνικ», Βάνια Πετκόβα. Το σπίτι βρίσκεται στο αναγνωστήριο και τα εκθέματα συλλέχθηκαν από τους κατοίκους του χωριού, οι οποίοι δώρισαν παραδοσιακά αντικείμενα χαρακτηριστικά για τον τοπικό τρόπο ζωής - φορεσιές, μουσικά όργανα, λάμπες αερίου, αγγεία, υφαντικό αργαλειό και διάφορα εργαλεία. Η συλλογή νέων αντικειμένων για το δωμάτιο συνεχίζεται, ενώ ήδη συντάχθηκαν φυλλάδια για την ιστορία του χωριού.
30	Ο Τουρμπές του Οσμάν Μπαμπά	χωριό Τεκέτο	"Ο τεκές (η λέξη προέρχεται από την τουρκική λέξη tekke) είναι μια μουσουλμανική μοναστική κοινότητα, ένα μοναστήρι, συνήθως ένα τελετουργικό συγκρότημα κτιρίων όπου η κεντρική θέση καταλαμβάνεται από ένα επιθαβείο κτίριο - ένας τουρμπές που είναι τάφος/μαυσαλείο (συνήθως συμβολικό) ενός αγίου. Ο τουρμπές Οσμάν Μπαμπά κοντά στο χωριό Τεκέτο του Δήμου του Χάσκοβο είναι ένα από τους τέσσερα παλαιότερους, μεγαλύτερους και πιο διάσημους τεκέδες στη Βουλγαρία, μαζί με τον Ντεμίρ Μπαμπά στο χωριό Σβεστάτι, κοντα στην πόλη Ισπερίχ, το Ακιαζλά Μπαμπά στο χωριό Ομπρότοστε, κοντά στο Ντόμπριτς και το Καντερλί Μπαμπά στο χωριό Σοκόλ, κοντά στη Νόβα Ζαγκόρα.
№	ΦΥΣΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Σπήλαιο "Ιβάνοβα Ντούπκα ("Η Τρύπα του Ιβάν")	χωριό Κλοκόντιτσα	Είναι ένα σπήλαιο με τη μορφή διάκλασης, μήκος 10 μ και μετατόπιση 6 μ. Βράχος - ασβεστόλιθος.
2	Σπήλαιο "Ντιάντο Ντούλοβατα Ντούπκα ("Η Τρύπα του Παππού Ντούλο")	χωριό Νόβα Ναντέζντα	Ανακαλύφθηκε από τον παππού Ντούλο σε αναζήτηση εισόδου ρωμαϊκού νομισματοκοπείου. Είναι ένα σπήλαιο με τη μορφή διάκλασης, μήκος 134 μ και μετατόπιση 27 μ.
3	Σπήλαιο Μουτσαράκα	χωριό Νόβα Ναντέζντα του Δήμου του Χάσκοβο	Είναι ένα σπήλαιο με τη μορφή διάκλασης, μήκος 77 μ και μετατόπιση 13 μ.
4	Άλος «Κενάνα»	πόλη Χάσκοβο	«Κενάνα» είναι το μεγαλύτερο πάρκο στην επικράτεια του Δήμου Χάσκοβο (236,6 εκτάρια) και βρίσκεται βορειοανατολικά της πόλης. Το κύριο μέρος του είναι δασωμένο. Υπάρχουν πολλά είδη δέντρων εδώ. Ενδιαφέροντα από денτρολογική άποψη είναι «το μικρό και το μεγάλο ισόγειο», οι βιολογικοί κήποι με δέντρα και τριαντάφυλλα και ο «ξηρός ποταμός». Ένας ευρύς πεζόδρομος, μήκους 2,5 χιλιομέτρων, περνά μέσα από το πάρκο. Οδηγεί στο κέντρο της σύνθεσης του πάρκου - μια τεχνητή λίμνη και ένα εστιατόριο. Στο πάρκο υπάρχουν πολλά μπαρ, ξενοδοχεία, ποίνες, θερινός κινηματογράφος, παιδική χαρά και αθλητικές εγκαταστάσεις. Εδώ υπάρχουν 8 καλά εξοπλισμένα γήπεδα τένις, με προπονητές, που είναι πολύ καλά για τένις και σκόουζ. Στο «Κενάνα» βρίσκεται επίσης ο ζωολογικός κήπος της πόλης του Χάσκοβο, με έκταση 9 στρεμμάτων και μεγάλο αριθμό διάφορων ζωικών ειδών, καθώς και το φράγμα «Σίβατα Βοντά» (Τα Έκαι Νερό).

5	Προστατευόμενη περιοχή «Ζλάτο Πολέ» («Χρυσή πεδίο»)	χωριό Νόβα Ναντέζντα	«Ζλάτο πολέ» κηρύχθηκε προστατευόμενη περιοχή το 2001. Περιλαμβάνει την παλιά κώπη του Έβρου, η οποία έχει αποκοπεί από τον ποταμό στη δεκαετία του '50 του περασμένου αιώνα. Η προστατευόμενη περιοχή «Ζλάτο Πολέ» περιλαμβάνει λίμνες διαφόρων μεγεθών και βάθους, καλαμιώνες και τύφες, νησιά και βοσκοτόπια. Αυτό είναι το μεγαλύτερο υγρότοπο φυσικό χαρακτήρα κατά μήκος του ποταμού Έβρου. Χαρακτηριστικά για την προστατευόμενη περιοχή «Ζλάτο Πολέ» είναι τα φτερωτά, κυρίως είδη υδρόβιων πτηνών. Στην προστατευόμενη περιοχή μπορούν να παρατηρηθούν το Νανοβουτηχτάρι, η Νερόκοτα, ο Μικροτσικνιάς, η Αλκούνη και πολλά άλλα. Για ορισμένα είδη η προστατευόμενη περιοχή «Ζλάτο Πολέ» είναι ένας σημαντικός χώρος διαχείμασης και ξεκούρασης κατά τη μετανάστευση. Εδώ, το χειμώνα, καταγράφηκαν έως και 2.000 άτομα του απειλούμενου με εξαφάνιση Μικροκάρβωνα πυγμαίου και αυτό καθορίζει την προστατευόμενη περιοχή ως υγρότοπο παγκόσμιας σημασίας. Άλλα τέτοια είδη είναι η Ευρωπαϊκή Βαλτόπαπια και η Ορτυγομάνα. Ενδιαφέρουσες για τους ορνιθολόγους είναι ο Ήταυρος και η Βαλτόπαπια. Πριν από χρόνια, στην προστατευόμενη περιοχή «Ζλάτο Πολέ» μεταφέρθηκε ο λευκός κρινός που περιλαμβάνεται στο Κόκκινο Βιβλίο, από ένα φυσικό ενδιαίτημά του στην Ποπόβιτσα (επίσης παλιά κώπη του ποταμού Έβρου) μεταφέρθηκε στην προστατευόμενη περιοχή «Ζλάτο Πολέ». Η καλλιέργεια κρινών αποτελεί μέρος του συνολικού προγράμματος αποκατάστασης της βιοποικιλότητας. Η περιοχή καλύπτει τμήματα των περιχωρών των χωριών Νόβα Ναντέζντα (του Δήμου Χάσκοβο), Μπροντ, Ράινοβο και Ζλάτο Πολέ (του Δήμου Ντιμίτροβγκραντ).
6	Μποάζα (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Γκάρβανοβο	«Μποάζα» είναι το επίσημο όνομα του φαραγγιού του ποταμού Μπάνοκα.
7	Γάλανθος ο Χιονώδης (Προστατευόμενη περιοχή)	χωριό Γκάρβανοβο, περιοχή «Ασένοβα Κρέποστ»	Ενδιαίτημα του Γαλάνθου του Χιονώδη .
8	Ενδιαίτημα δρυός της έμμισχου (Προστατευόμενη περιοχή)	Χωριό Ουζονζτόβο, περιοχή Πλαμούντοε	Ενδιαίτημα δρυός της έμμισχου.

„Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Πρωτόκληση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση ΒFI αριθ. B2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.“

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Ιστορικό Μουσείο	ναι	άριστη
2	Σπίτι-μουσείο του Πένιο Πένεφ	ναι	άριστη
3	Πινακοθήκη	ναι	άριστη
4	Δημοτικό Δραματικό Θέατρο "Απόστολ Καραμίτεφ"	ναι	άριστη
5	Πύργος διανομής ύδατος	ναι	άριστη
6	Αρχιτεκτονικό σύμπλεγμα στη λεοφόρο «Τρέτι Μάρτ»	ναι	άριστη
7	Αρχιτεκτονικό σύμπλεγμα της κεντρικής περιοχής της πόλης	ναι	άριστη
8	Πλατεία της Βουλγαρίας	ναι	άριστη
9	Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου	ναι	άριστη
10	Εθνικό Αστρονομικό Παρατηρητήριο και το Πλανητάριο «Τζορντάνο Μπρούνο».	ναι	άριστη
11	Φρούριο "Μπλέσνα"	όχι	ικανοποιητική
12	Θρακικό ιερό των νυμφών και της Αφροδίτης	ναι	άριστη
13	Φρούριο στην περιοχή "Χισάρα"	ναι	άριστη
14	Ανοιχτή Γκαλερί	ναι	άριστη
15	Εκκλησία των Ισαποστόλων Κωνσταντίνου και Ελένης	ναι	άριστη
16	Εθνογραφική Συλλογή «Ντιάκο Πένεφ» στο αναγνωστήριο «Προσβέτα-1896»	ναι	άριστη
17	Ορθόδοξος ναός του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού	ναι	άριστη
18	Ο χριστιανικός σταυρός	ναι	άριστη
19	Μονή της Παναγίας	ναι	άριστη
20	Εκκλησία του Αγίου Χαραλάμπους	ναι	ικανοποιητική
21	Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου	ναι	άριστη
22	Εκκλησία του Αγίου Γεωργίου του Νικηφόρου	ναι	άριστη
23	Εκκλησία του Αγίου Γεωργίου του Νικηφόρου	ναι	άριστη
24	Εκκλησία του Αγίου Ιβάν της Ρίλας	ναι	άριστη

25	Εκκλησία του Αγίου Γεωργίου	ναι	άριστη
26	Εκκλησία του Προφήτη Ηλία	ναι	άριστη
№	ΦΥΣΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Πάρκο «Ν.Ι. Βαπτσάροφ»		άριστη
2	Πάρκο «Πένιο Πένεφ»	ναι	άριστη
3	Πάρκο «Μαρίτσα»	ναι	άριστη
4	Προστατευόμενη περιοχή «Ζλάτο πολέ»	ναι	άριστη
5	Προστατευόμενη περιοχή «Προπάντναλοτο μπλάτο» (το βυθισμένο βάλτο)	ναι	άριστη
6	Нощувка на малък корморан - Димитровград (Защитена местност)	ναι	άριστη
7	Σπήλαιο "Ντιαντοπένεβατα Ντούπκα (Η τρύπα του παππού Πένιο)"	όχι	ικανοποιητική
8	Σπήλαιο Πόποβιτσα	όχι	πολύ κακή
9	Σπήλαιο "Κύρκοβα Ντούπκα (η Τρύπα του Κύρκοβο)"	όχι	πολύ κακή
10	Σπηλαιοβάραθρο Γκάμπαρα	όχι	πολύ κακή

Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση ΒFI αριθ. Β2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Αρχαία Ρωμαϊκή Βίλα «Αρμίρα»	ναι	άριστη
2	Γέφυρα Ατερένσκι	ναι	άριστη
3	Μεσαιωνικό φρούριο «Λιουτίτσα»	ναι	ικανοποιητική
4	Общински исторически музеј - Ивайловград	ναι	άριστη
5	Εκκλησία της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος	ναι	άριστη
6	Αναγεννησιακό σπίτι-μουσείο του Μιρτό Πασκάλεφ - «Πασκάλεβα κάστα»	ναι	άριστη
7	Μονή των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης	ναι	άριστη
8	Εκκλησία του Αγίου Αρχαγγέλου Μιχαήλ	ναι	ικανοποιητική
9	Θρακικό νεκροταφείο	όχι	ικανοποιητική
10	Εκκλησία των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης	ναι	άριστη
11	Μεγαλιθηно гробно съоръжение (долмен)	ναι	ικανοποιητική
12	Συλλογή μουσείου	ναι	άριστη
13	Κλιμακωτής πέτρινη κατασκευή στο «Μεγάλο τύμβο»	ναι	ικανοποιητική
14	Θρακικό Μνημείο «Τα χωράφια του Ηλία»	ναι	άριστη
15	Θρακικό ντολμέν	ναι	πολύ κακή
16	Φρούριο «Μπιάλγκραντ» («Λευκή πόλη»)	όχι	πολύ κακή
17	Εκκλησία του Αγίου Αναστασίου	ναι	άριστη
18	Μνημείο - οστεοφυλάκιο	ναι	άριστη
№	ΦΥΣΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Περιοχή "Ντούπκιτε"	ναι	άριστη
2	Λικάνα (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
3	Χαμπάρ Ντερέ (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
4	Οι μαϊανδροί του ποταμού Μπάλα Ρεκά (του Λευκού Ποταμού)	ναι	άριστη

5	Σπήλαιο	ναι	άριστη
6	Ενδιαίτημα σπανίου είδους αγριομηλιάς (<i>Eriolobus trilobata</i>) - Ντάνεβα	ναι	άριστη
7	Ενδιαίτημα σπανίου είδους αγριομηλιάς (<i>Eriolobus trilobata</i>) - Λιβάντιτε	ναι	άριστη
8	Ενδιαίτημα Γαλάνθου του Χιονώδη (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
9	Ενδιαίτημα Παιώνιας (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
10	Ενδιαίτημα Παιώνιας (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
11	Ενδιαίτημα φασκόμηλου (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
12	Ενδιαίτημα φασκόμηλου (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη

Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Πρόωθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση BFI αριθ. B2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Βραχώδες συγκρότημα λατρείας «Γκλούχιτε κάμανι» («Οι κουφές πέτρες»)	ναι	άριστη
2	Θρακικός θολωτός τάφος	ναι	πολύ κακή
3	Νεκρόπολη από ντολμέν	ναι	πολύ κακή
4	Αρχιτεκτονικό μνημείο-οβελίσκος των πεσόντων κατά τον Βαλκανικό πόλεμο	ναι	ικανοποιητική
5	Εκκλησία του Αγίου Αθανασίου	ναι	άριστη
№	ΦΥΣΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Κοβάν Καγιά	ναι	άριστη
2	«Πτίτσι Κάμακ» (Πέτρα των Πουλιών) ή «Κους Καγιά»	ναι	άριστη
3	Ενδιαίτημα Λευκόιου του θερινού - Ντόλναατ Όβα	ναι	άριστη
4	Μπακαρλία (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
5	Γκόσποντεβα Στάπκα (Το Βήμα του Κυρίου)	ναι	άριστη

Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση BFI αριθ. B2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Θρακικό μνημείο. Παρεκκλήσι «Αγία Πέτκα της Βουλγαρίας». Μνημείο-σύμβολο «Θράκη χωρίς σύνορα»	ναι	άριστη
2	Θρακικό ταφικό-λατρευτικό σύμπλεγμα και οικισμός. Μεσαιωνικό φρούριο «Οκόπα»	ναι	άριστη
3	Ρωμαϊκή οδός	ναι	ικανοποιητική
4	Μεγαλιθική εγκατάσταση λατρείας - κρόμλεχ	ναι	άριστη
5	Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου	ναι	άριστη
6	Βραχώδες ανάγλυφο/ Ιερό	ναι	πολύ κακή
7	Βραχώδης τάφος	ναι	οτλιχνο
8	Θρακικές βραχώδεις κόγχες - «Χαμπαρκαγιά»	ναι	ικανοποιητική
9	Θρακικό φρούριο και ιερό Σιβρί Ντικμέ	όχι	πολύ κακή
10	Σαραπάνα	όχι	ικανοποιητική
11	Εκκλησία του Αγίου Αρχαγγέλου Μιχαήλ	ναι	άριστη
12	Θρακικό συγκρότημα λατρείας. Θρακικό και μεσαιωνικό φρούριο «Χισάρια». Παρεκκλήσι των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου	ναι	άριστη

13	Εκκλησία του Αγίου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου Θεσσαλονίκης	ναι	άριστη
14	Βραχώδες συγκρότημα λατρείας «Γκλούχιτε κάμανι» («Οι κουφές πέτρες»)	ναι	άριστη
15	Εκκλησία του Αγίου Αθανασίου	ναι	άριστη
№	ΦΥΣΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Θέσεις φωλεοποίησης σπανίων απειλούμενων ημερόβιων αρπακτικών	ναι	άριστη
2	Οι μαϊάνδροι του ποταμού Άρδα	ναι	άριστη
3	Πατρόνκα (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
4	Προστατευόμενη περιοχή "Γκιουργκένα"	ναι	άριστη
5	Προστατευόμενη περιοχή "Μόμινα Σκαλά"	ναι	άριστη
6	Προστατευόμενη περιοχή "Τσέρνατα Σκαλά"	ναι	άριστη
<p>Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση BFI αριθ. B2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.</p>			

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Θρακικό βραχώδες συγκρότημα λατρείας Αλτάν Τεπέ και φρούριο από την εποχή της Όψιμης Αρχαιότητας στην περιοχή «Χισάρια»	ναι	ικανοποιητική
2	Προϊστορικό φρούριο από την εποχή των Θρακών «Γκολιάμοτο Γκραντίστε»	ναι	ικανοποιητική
3	Στάπκατα να Μπογκορόντιτσα ("Το Βήμα της Παναγίας")	ναι	άριστη
4	Ρωμαϊκό φρούριο «Άγιο Πνεύμα»	ναι	άριστη
5	Εκκλησία του Αγίου Γεωργίου	ναι	άριστη
6	Φρούριο κορυφή Κούπενα / Βάργκα / Λάντιτσατα	ναι	ικανοποιητική
7	Εκκλησία του Αγίου Νικόλα	ναι	άριστη
8	Καλέτο Σαρνίτσα - τοίχοι ενός θρακικού φρουρίου με πύργο από την εποχή της όψιμης Αρχαιότητας και του Μεσαίωνα	ναι	ικανοποιητική
9	Σαραπάνι (πέτρινες πισίνες «Σαράπ Τας»)	ναι	άριστη
10	Εκκλησία του Αγίου Αθανασίου	ναι	άριστη
11	Τζαμί	ναι	άριστη
12	Τζαμί	ναι	άριστη
13	Τζαμί	ναι	άριστη
14	Θρακικό φρούριο στην κορυφή «Όρλοβι σκαλί» ("Βράχια των Αετών")	ναι	άριστη

15	Ηλιακό ρολόι	όχι	ικανοποιητική
№	ΦΥΣΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Προστατευόμενη περιοχή «Αΐντα»	ναι	άριστη
2	Ενδιαίτημα Μιγκέ και Παιώνιας (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
3	"Ντικιλιάς" (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
4	Εθνικός Δρυμός «Μποράκα»	ναι	άριστη
5	"Ορλοβι σκαλί" ("Βράχια των Αετών") (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
6	"Πομπίτιατ Κάμακ" ("Η Μπηγγμένη Πέτρα") (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
7	Φυσικό φαινόμενο «Ογκλεντάλνατα Σκαλά» (Ο κατοπτρικός βράχος)	ναι	άριστη
8	Σπήλαιο "Γκολιάματα Ευ και Μέτσιτε Ντούικι" ("Η Μεγάλη Ευ και οι Τρύπες των Αρκουδών")	όχι	πολύ κακή
9	Σπήλαιο Λίποβιτσα	όχι	πολύ κακή
10	Σπήλαιο Ιβάνοφ Κάμακ (Η Πέτρα του Ιβάν)	όχι	ικανοποιητική
11	Σπήλαιο Ντούσκοβιτσα	όχι	πολύ κακή
12	Σπήλαιο Πεστούρατα	ναι	άριστη
13	Σπήλαια Καλέτο 1 και Καλέτο 2	ναι	άριστη

Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση ΒΦΙ αριθ. Β2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Τοξωτή γέφυρα του Μουσταφά Πασά	ναι	άριστη
2	Ιστορικό Μουσείο	ναι	άριστη
3	Αρχαίος και μεσαιωνικός οικισμός	όχι	πολύ κακή
4	Ντολμέν	όχι	πολύ κακή
5	Μνημείο των ηρώων πολέμου	ναι	άριστη
6	Εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής	ναι	άριστη
7	Εκκλησία της Αγίας Τριάδας	ναι	άριστη
8	Προϊστορικό και Πρωτοϊστορικό λακκοειδές σύμπλεγμα	ναι	ικανοποιητική
9	Απομεινάρια της ρωμαϊκής οδού «Βία Διαγωνάλης»	ναι	άριστη
10	Βραχώδης εκκλησία	ναι	άριστη
11	Μεσαιωνικό πύργο από το φρούριο Μπουκελόν	ναι	άριστη
12	Μεσαιωνικό φρούριο	ναι	άριστη
13	Θρακικός θολωτός τάφος	ναι	άριστη
14	Βραχώδης εκκλησία	ναι	άριστη
15	Θρακικός θολωτός τάφος	όχι	πολύ κακή
№	ΦΥΣΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Ενδιαίτημα Λευκού του θερινού - Λόζενσκι πατ (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη

2	Ενδιαίτημα Άγριας Παιώνιας (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
3	Ενδιαίτημα Βερμπάσκου πορφυρούντος (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
4	Ντερβίσκα Μογκίλα ("Ο τύμβος του δερβίση") (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
5	Καλέτο (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
6	Κορυφή Σέινοβετς	ναι	άριστη
<p>Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση ΒΦΙ αριθ. Β2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.</p>			

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Μεσαιωνική ικανοποιητική	όχι	πολύ κακή
2	Φρούριο Κωνσταντία	ναι	πολύ κακή
3	Ναός της Θεοτόκου	ναι	πολύ κακή
4	Ναός του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού	ναι	άριστη
5	Ρωμαϊκή οδός	όχι	ικανοποιητική

Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση ΒΦΙ αριθ. Β2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Τύμβος	όχι	πολύ κακή
2	Αρχαιολογικό συγκρότημα που περιλαμβάνει τα μνημεία: 1. Θρακικός οικισμός, 2. Θρακικός τόπος λατρείας, 3. Βραχώδεις κόγχες, 4. Βραχώδεις τάφοι.	ναι	άριστη
3	Εθνογραφικό Μουσείο	ναι	άριστη
4	Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου	ναι	άριστη
5	Βραχώδης τάφος	όχι	πολύ κακή
6	Τύμβος	όχι	πολύ κακή
7	Θρακικό φρούριο Χαμπαρλάκ Τελεσί	όχι	ικανοποιητική
8	Τύμβος Σλέστινα	όχι	πολύ κακή
9	Νεκρόπολη τύμβων	ναι	άριστη
10	Νεκρόπολη τύμβων	ναι	άριστη
11	Εκκλησία των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου	ναι	άριστη
12	„Св. св. Константин и Елена“	ναι	άριστη
13	Αρχαιολογικό συγκρότημα που περιλαμβάνει 3 βραχώδεις τάφους	ναι	άριστη
14	Βραχώδης τάφος	ναι	άριστη

15	Μεσαιωνικό φρούριο	ναι	ικανοποιητική
16	Οινοποιείο στους βράχους /σαραπάνα/	όχι	πολύ κακή
17	Νεκρόπολη τύμβων	όχι	πολύ κακή
18	Θρακικό φρούριο «Κράλεβ Βραχ» (Κορυφή του Κράλεβο)	όχι	πολύ κακή
19	Θρακικό συγκρότημα στο λόφο Τσάλα της Ανατολικής Ροδόπης	ναι	ικανοποιητική
20	Τύμβος	όχι	ικανοποιητική
21	Θαρκικά σαραπάνι	όχι	πολύ κακή
22	Φρούριο «Τσάλα» από την Όψιμη ρωμαϊκή περίοδος και το Μεσαίωνα	όχι	πολύ κακή
23	Τουρμπές	ναι	ικανοποιητική
24	Νεκρόπολη τύμβων	όχι	πολύ κακή
25	Εκκλησία του Αγίου Ηλία	ναι	άριστη
26	Παρεκκλήσι του Αγίου Γεωργίου	ναι	άριστη
27	Παρεκκλήσι της Αγίας Τριάδας	ναι	άριστη
№	ΦΥΣΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Στουντέν Κλάντενετς ("Κρύο Πηγάδι") (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
2	«Γκολέμιατ Σίπει» («Ο Μεγάλος Τροχός») (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
3	Ενδιαίτημα Αστράγαλου του Θράκα (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
4	Ενδιαίτημα Χαμπερλέας της Ροδόπης (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
5	Ντιάβολσκιαντ Μοστ ("Γέφυρα του διαβόλου") (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
6	Ανατολική Ροδόπη	ναι	άριστη

7	Γέφυρα στο Άρδα	ναι	άριστη
<p>Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση BFI αριθ. B2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme</p>			

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Δημοτικό Ιστορικό Μουσείο	ναι	άριστη
2	Εκκλησία της Θεοτόκου	ναι	άριστη
3	Μονή της Αγίας Τριάδας	ναι	άριστη
4	Βραχώδης ναός	ναι	ικανοποιητική
5	Θρακικό συγκρότημα λατρείας «Παλιόκαστρο» και Θρακικό φρούριο	ναι	άριστη
6	Υπολείμματα του φρουρίου Βίσεγκταντ	όχι	ικανοποιητική
7	Ντολμέν (δύο θαλάμων) και Μεγαλιθικός κύκλος - απομεινάρια	ναι	ικανοποιητική
8	Οχυρωμένη αρχοντική κατοικία από την Ελληνιστική εποχή	ναι	ικανοποιητική
9	Ντολμέν (δύο θαλάμων)	ναι	ικανοποιητική
10	Ντολμέν (δύο θαλάμων)	ναι	πολύ κακή
11	Ντολμέν (δύο θαλάμων - απομεινάρια)	ναι	πολύ κακή
12	Ντολμέν (δύο θαλάμων)	ναι	πολύ κακή
13	Βραχώδες Ιερό «Κάμεννα Μογκίλα» («Πέτρινος Τύμβος»)	ναι	ικανοποιητική
14	Ντολμέν δύο θαλάμων - απομεινάρια 4 ντολμέν δύο θαλάμων και ενός	ναι	άριστη
15	Ντολμέν (δύο θαλάμων)	όχι	πολύ κακή
16	Ντολμέν (δύο θαλάμων)	ναι	άριστη
17	Ντολμέν (δύο θαλάμων)	ναι	άριστη
18	Ντολμέν (συγκρότημα)	ναι	άριστη
19	Ντολμέν (συγκρότημα)	όχι	ικανοποιητική
20	Ντολμέν (συγκρότημα) - απομεινάρια 4 двукамерни долмени и кромлех	ναι	πολύ κακή
21	Ντολμέν - απομεινάρια	όχι	πολύ κακή
22	Συλλογή μουσείο	ναι	άριστη
23	Μεσαιωνικό φρούριο Καλέτο	όχι	πολύ κακή
№	ΦΥΣΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ

1	Περιοχή "Καζάνκιτε"	ναι	άριστη
2	Σπήλαιο "Μπάμπινιτε Μπόζκι"	ναι	ικανοποιητική
3	Μπρασανάροκια Στολ ("Η καρέκλα του κουρέα") (Προστατευόμενη	ναι	άριστη
4	Καρακόλιοβατα Ντούπκα ("Η Πέτρα του Καρα Κόλιο") (Προστατευόμενη	ναι	άριστη
5	Κρατικό δάσος γύρω από τη Μονή της Αγίας Τριάδας (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
6	Το φαράγγι του ποταμού Τούντζα (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
7	Ενδιαίτημα Βερμπάσκου πορφυρούντος (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
8	Το βουνό Σακάρ	ναι	άριστη

Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση BFI αριθ. B2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	«Ιζβορατ να Μπελονόγκατα» («Η Πηγή της Νύφης με λευκά πόδια»)	ναι	άριστη
2	Η καμπουρωτή γέφυρα	ναι	ικανοποιητική
3	Εκκλησία του Μέγα Αθανασίου	ναι	άριστη
4	Ιστορικό Μουσείο	ναι	άριστη
5	Βραχώδες συγκρότημα λατρείας «Γκλούχιτε κάμανι» («Οι κουφές πέτρες»)	ναι	άριστη
6	Ρωμαϊκή οδός	ναι	άριστη
7	Αρχαιολογικό συγκρότημα Κάσταρ Ρούμπρα	ναι	πολύ κακή
8	Μενίρ-Τσουτσούλ Κάμακ	ναι	άριστη
9	Ρωμαϊκή οδός	ναι	άριστη
10	Ντολμέν	ναι	πολύ κακή
11	Ντολμέν	ναι	πολύ κακή
12	Καραβάν σαρράι	ναι	άριστη
№	ΦΥΣΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Καταρράκτης Κιουμουρλούκα	ναι	άριστη
2	Καταρράκτης Κουρού-Ντερέ	ναι	άριστη
3	Σπήλαιο Χαϊντούσκατα Ντούπκα (Η Τρύπα του Κλέφτη)	όχι	άριστη
	Σπήλαιο Στάνκοβα Κάστα (Το Σπίτι του Στάνκο)	όχι	άριστη
4	Ενδιαίτημα Λευκίου του θερινού (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη

5	Το φαράγγι Ολού-ντερέ (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
6	Μπακαρλία (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
7	Ενδιαίτημα Βερμπιάσκου πορφυρούντος (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
<p>Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση BFI αριθ. B2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.</p>			

№	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Εκκλησία των Αγίων Αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ	ναι	άριστη
2	Εκκλησία της Κοίμησης Θεοτόκου	ναι	άριστη
3	Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου	ναι	άριστη
4	Αρμενική Εκκλησία «Σουρπ Στεπάννος» (του Αγίου	ναι	άριστη
5	Εσκι Τζαμί (Τζαμί Τζαντιντ)	ναι	άριστη
6	Τσαρσί Τζαμί	ναι	άριστη
7	Μνημείο της Θεοτόκου	ναι	άριστη
8	Μνημείο «1000 χρόνια Χάσκοβο»	ναι	άριστη
9	Το καμπαναριό	ναι	άριστη
10	Ο παλιός πύργος ωρολογίου	ναι	άριστη
11	Το ηλιακό ρολόι	ναι	άριστη
12	Μνημείο του Φθόνου	ναι	άριστη
13	Φρούριο Μάρσα	ναι	ικανοποιητική
14	Περιφερειακό Ιστορικό Μουσείο-Χάσκοβο	ναι	άριστη
15	Το Σπίτι του Τσορμπατζή Πασκάλ	ναι	άριστη
16	Το Σπίτι του Τσορμπατζή Ντιμιτράκ	ναι	άριστη
17	Το Σπίτι του Μπογιατζή Ογλού	ναι	άριστη
18	Το Σχολείο του Κύρκοβο	ναι	άριστη
19	Θέατρο "Ιβάν Ντίμοφ"	ναι	άριστη
20	Πινακοθήκη - Χάσκοβο	ναι	άριστη
21	Γκαλερί "Φόρουμ"	ναι	άριστη
22	Προϊστορικός οικισμός	όχι	πολύ κακή
23	Νεκροταφείο του Αλεξάνδροβο - πρωτότυπο	ναι	ικανοποιητική
24	Μουσείο Θρακικής Τέχνης	ναι	άριστη

25	Τοποθεσία του Πανηγυρίου του Ουζουντζόβο από τον 16ο έως τον 19ο αιώνα	ναι	άριστη
26	Εκκλησία της Κοίμησης Θεοτόκου (η εκκλησία του Ουζουντζόβο)	ναι	άριστη
27	Μεσαιωνικό φρούριο	ναι	πολύ κακή
28	Αγία πηγή και παρεκκλήσι της Αγίας Άννας	ναι	άριστη
29	Παραδοσιακό δωμάτιο	ναι	άριστη
30	Ο Τουρμπές του Οσμάν Μπαμπά	ναι	άριστη
№	ΦΥΣΙΚΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ	ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
1	Σπήλαιο "Ιβάνοβα Ντούπκα" ("Η Τρύπα του Ιβάν")	όχι	ικανοποιητική
2	Σπήλαιο "Ντιάντο Ντούλοβατα Ντούπκα" ("Η Τρύπα του Πάππα")	όχι	άριστη
3	Σπήλαιο Μουρτσάλκα	όχι	ικανοποιητική
4	Άλσος «Κενάνα»	ναι	άριστη
5	Προστατευόμενη περιοχή Ζλάτνο πολέ (Χρυσό πεδίο)	ναι	άριστη
6	Μποάζα (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
7	Γάλανθος ο Χιονώδης (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
8	Ενδιαίτημα δρυός της έμμιοχου (Προστατευόμενη περιοχή)	ναι	άριστη
<p>Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση BFI αριθ. B2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian - Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.</p>			

Ένθετο 1.3.

Ανάλυση και εκτίμηση της αναγνωρισιμότητας των αντικειμένων της πολιτιστικής και της φυσικής κληρονομιάς μεταξύ του πληθυσμού της στοχευμένης περιοχής/επαρχία Χάσκοβο

I. Θέση των πολιτιστικών και των φυσικών αντικειμένων στην αντίληψη του τοπικού πληθυσμού για την ανάπτυξη της στοχευμένης περιοχής

Η αναγνωρισιμότητα των αντικειμένων μελετάται στο πλαίσιο της γενικής αντίληψης του τοπικού πληθυσμού για την ανάπτυξη της στοχευμένης περιοχής (επαρχία Χάσκοβο).

Τα αντικείμενα της πολιτιστικο-ιστορικής κληρονομιάς έχουν κατηγορηματική θέση στην αντίληψη του πληθυσμού σαν δεύτερη πιο σημαντική πηγή για την ανάπτυξη της στοχευμένης περιοχής με τη δυνατότητα που προσφέρει να προσελκύει επισκέπτες:

- Τα αντικείμενα της πολιτιστικο-ιστορικής κληρονομιάς είναι η δεύτερη πιο σημαντική πηγή (30,6%), με τη νομοία συνδέεται η βασική δυνατότητα για ανάπτυξη της περιφέρειας Χάσκοβο – μετά τη γη και τη δυνατότητα ανάπτυξης της Γεωργίας (33,2%).
- Μετά τη Γεωργία (58,8%), η νομοία οι ερωτηθέντες αντιλαμβάνονται σαν τη δραστηριότητα με τη καλύτερη προοπτική για την περιφέρεια Χάσκοβο, ο Τουρισμός είναι στη δεύτερη θέση (45%) ενώ η Αμπελουργία και η Οινοποιία (22,8%) είναι ο τρίτος βασικότερος τομέας ανάπτυξης.

Μεταξύ των αντικειμένων της πολιτιστικής κληρονομιάς **βασικό ρόλο έχουν τα αρχαιολογικά αντικείμενα** – αρχαιότητες, ανασκαφές και ερείπια (με λιγότερο ενδιαφέρον προσταρχιτεκτονικά μνημεία): με βαθμολογία από το 1 έως το 7, με το 7 να είναι η υψηλότερη, τα αρχαιολογικά μνημεία λαμβάνουν πολύ υψηλή βαθμολογία για τη δυνατότητα τους να προσελκύουν τουρίστες στην περιοχή – 6.02, βαθμολογία η οποία είναι η υψηλότερη μεταξύ των αντικειμένων – για τα αρχιτεκτονικά αξιοθέατα η βαθμολογία είναι 5.81, ενώ για τα τοπικά έθιμα και τις παραδόσεις – 5.65.

Τα αντικείμενα της φυσικής κληρονομιάς μένουν σε δεύτερο πλάνο:

- Οι ερωτηθέντες μιλάνε αυθόρμητα για τις φυσικές μορφές της περιοχής αλλά είναι πολύ λιγότεροι οι άνθρωποι που αναφέρονται σε αυτές σαν πηγή ανάπτυξης απ' ό,τι αυτοί που αναφέρονται στα πολιτιστικά αξιοθέατα – 20,8%.

- Ημέση βαθμολογία της δυνατότητας των φυσικών αξιοθέατων να προσελκύουν επισκέπτες είναι 5.54 (από το 1 έως το 7, με το 1 χαμηλότερη και το 7 υψηλότερη βαθμολογία) – η βαθμολογία αυτή είναι υψηλή αλλά είναι χαμηλότερη από τις βαθμολογίες των πολιτιστικών αξιοθέατων – αρχαιολογικών, αρχιτεκτονικών και αυτών που ανήκουν στην άυλη κληρονομιά – έθιμα και παραδόσεις.

II. Αναγνωρισιμότητα και εκτίμηση των αντικειμένων

Σαν αποτέλεσμα της δημοσκόπησης στην επικράτεια της περιφέρειας του Χάσκοβο διαπιστώθηκε ότι το ποσοστό πληθυσμού σχεδόν 80% των πολιτιστικών και πολιτιστικής κληρονομιάς στην περιφέρεια του Χάσκοβο – πάνω από 80% από τους ερωτηθέντες μπορούν αυθόρμητα να υποδείξουν τουλάχιστον ένα πολιτιστικό αξιοθέατο και πάνω από 70% από αυτούς – φυσικό αξιοθέατο.

Συνολικά όμως τα φυσικά αξιοθέατα είναι λιγότερο γνωστά από τα πολιτιστικά αξιοθέατα. Εκτός αυτού σαν αντικείμενο της φυσικής κληρονομιάς οι ερωτηθέντες αναγνωρίζουν τις Προστατευμένες Περιοχές (ΠΠ «Η Τρύπα», «Λικάνα») και γενικά μέρη στην εξοχή έξω από τους οικισμούς (κορυφές, ποτάμια), όπως και υποδομές ύδρευσης σαν τα φράγματα, συμπεριλαμβανομένου και αστικά πάρκα. Κάποια από τα αξιοθέατα δεν βρίσκονται στην περιφέρεια Χάσκοβο (Κάστρο Βίσεγκραντ, «Πέτρινο σγάμο», η πηγή του ποταμού Άρντα, «Πέτρινα Μανιτάρια»). Αυτό που συνδέει αυτά τα μέρη είναι πως πρόκειται για τόπους ξεκούρασης κοντά σε πράσινο, σενερά και άλλα φυσικά στοιχεία.

Τα πολιτιστικά αξιοθέατα στα οποία αναφέρονται αυθόρμητα οι ερωτηθέντες είναι αντικείμενα αναγνωρίσιμα πολιτιστικά μνημεία που έχουν και αντίστοιχο καθεστώς, τα περισσότερα από τα οποία είναι εθνικής σημασίας όπως και άλλα που έχουν περισσότερο συμβολική σημασία για τους ντόπιους (π. χ. μνημείο της Θεοτόκου φιλοτεχνημένο πρόσφατα).

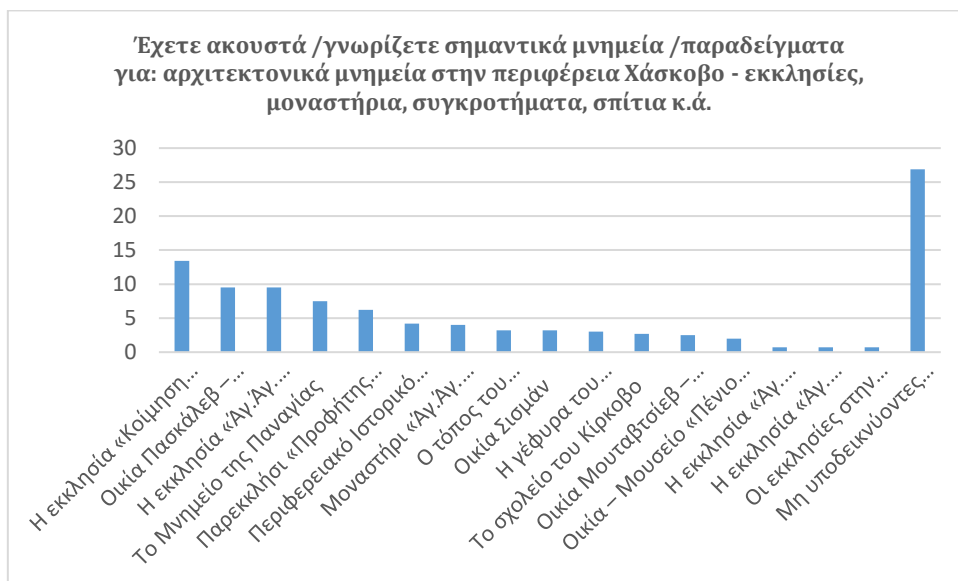
Τα αντικείμενα της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι πιο δημοφιλή μεταξύ του ντόπιου πληθυσμού σαν έμβλημα της περιφέρειας από τα φυσικά αξιοθέατα.

- Όσον αφορά τα αντικείμενα της πολιτιστικής κληρονομιάς, το μέρος των ερωτηθέντων που τους έρχονται αυθόρμητα στο μυαλό αρχαιολογικά μνημεία είναι 83,8% ενώ αρχιτεκτονικά μνημεία - 73,1%. Τα φυσικά αξιοθέατα αναφέρονται λιγότερο από άνθρωποι - 69,4%.
- Αναλογικά τα μνημεία που αναφέρονται συχνότερα είναι ιστορικά αρχαιολογικοί χώροι (25 αξιοθέατα), ακολουθούν τα αρχιτεκτονικά αξιοθέατα (15 αξιοθέατα) σαν μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιφέρειας και πιο περιορισμένη είναι αναφορά στα φυσικά αξιοθέατα (14 αξιοθέατα), συμπεριλαμβανομένων αξιοθέατων σαν τα φράγματα στην περιοχή και το πάρκο «Κενάνα».

Πίνακας 1

Πίνακας 2

Στην ενότητα αυτή θα δείχναν πρώτα απ' όλα σε κάποιον οποιοδήποτε επισκέπτεται για πρώτη φορά την περιοχή, επίσης συνηθισμένα αντικείμενα της πολιτιστικής κληρονομιάς, με την πρώτη θέση στη λίστα να κρατούν δυο αξιοθέατα και τα δυο πραγματικά πολιτιστικά μνημεία με εθνική σημασία: Η «Βίλα Αρμίρα» (20,1%) και ο Θρακικός τάφος στο χωριό Αλεξάντροβο (14,7%). Στα επόμενα αντικείμενα -

Το παρόν έγγραφο δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του έργου "Πρώτωση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ηλεκτρονικών μέσων" (eTOURIST), που χρηματοδοτείται από το INTERREG VA "Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020" Συμφωνία προφοράς B.2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και τα εθνικά κονδύλια των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.

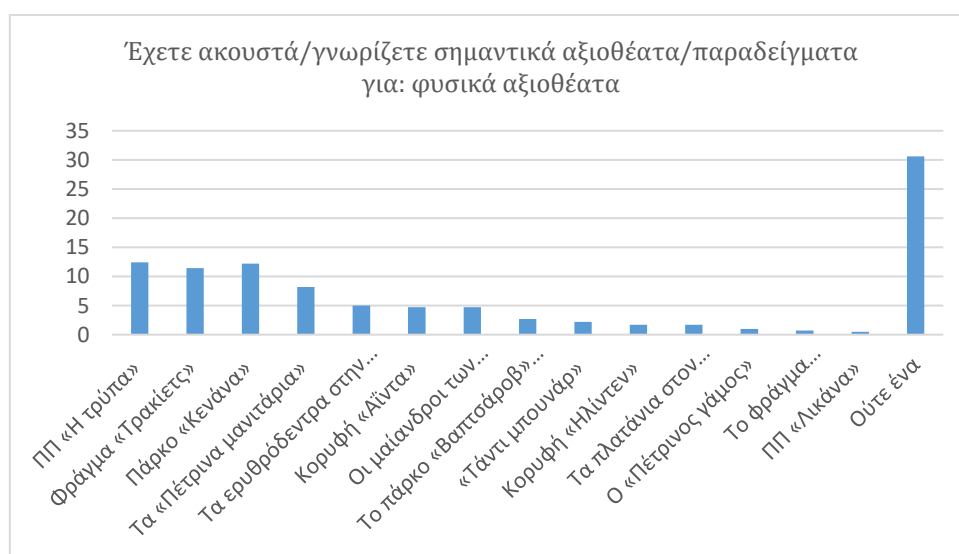
όπως της πολιτιστικής, της φυσικής κληρονομιάς έχουν αναφερθεί λιγότερο από το 10 % των ερωτηθέντων.

Πίνακας 3

Τα Φυσικά αξιοθέατα που είναι πηγή υπερηφάνειας είναι πολύ λιγότερα με το πάρκο «Κενάνα» να αναφέρεται συχνότερα (5, 0%), τα φράγματα «Τρακίετς» (4%) και «Ιβάλοβγκραντ» (3,2%) και την κορυφή «Αϊντα» (3%).

Πίνακας 4

Σχεδόν οι μισοί (47%) από τους ερωτηθέντες έχουν επισκεφτεί τουλάχιστον ένα από τα

υποδειγμένασανφυσικάαξιοθέαταενώ63%- τουλάχιστον ένα από τα πολιτιστικά μνημεία.

Σχεδόνολοιοιεπισκέπτεςέχουνδώσειεκτίμησητωναξιοθέατωνπουέχουνεπισκεφτείαλλά γιακάποιααπότααξιοθέαταιεπισκέπτεςείναιλίγοικαιγι'

αυτόιεκτιμήσειςλαμβάνονταιμόνοσανπροσανατολισμόςπουμπορείνααλλάξεισημαντικ άστηνπερίπτωσημιαςπιοεμπεριστατωμένηςανάλυσης. Με βαθμολογία από το ένα ως το εφτά (1 η πιο υψηλή, 2, 3, 4 – ουδέτερη και 5,6, 7 – υψηλότερη βαθμολογία)οι μέσες βαθμολογίες βάση των δυο κριτηρίων για τα φυσικά αξιοθέατα, που οι ερωτηθέντες έχουν επισκεφτεί τον τελευταίο χρόνο δείχνουν :

- Ηγενικήκατάστασηκαιτοεπίπεδοσυντήρησηςέχειμεγαλύτερηβαθμολογίαγιασχεδόνόλατααξιοθέαταεναντιθέσειμετηνβαθμολογίαγιατιςπληροφορίεςκαιτιςοδηγίες γιαναφτάσειςωσαυτά, μεμόνηξαίρεσηταφράγματαταποίαείναιμέροςυποδομήςπουαπαιτείταιναείναισ αφώσσηματοδοτημένη.
- ΜετηνκαλήτουςκατάστασηξεχωρίζουνοιΠροστατευμένεςΠεριοχέςγύρωαπότοΜατζάροβοκαιενμέρειηΠροστατευμένηΠεριοχή«Ητρύπα».

Όσοναφοράταπολιτιστικάαξιοθέατασημειώνεταιικαλήαναγνωρισιμότητακαιιερωτηθέντεςδηλώνουνπωςπερνούνελεύθεροχρόνος'αυτούςτουςχώρους–περισσότεροιαπό τουςμισούς από τους ερωτηθέντες (63%) έχουν επισκεφτεί τουλάχιστον ένα από τα πολιτιστικά αξιοθέατα.

Ηβαθμολογίαγιαταπολιτιστικάμνημείαβάσηκαιτωνδυοκριτηρίωνείναιπιουψηλήαπόαυτήτωνφυσικώναξιοθέατωνμετηνγενικήκατάστασηξανάναεκτιμάταιπερισσότεροαπό την ύπαρξη πληροφοριών.

Τααναγνωρίσιμαπολιτιστικάκαιφυσικάαξιοθέαταμεταξύτουπληθυσμούείναι:

«Βίλα Αρμίρα»
Ο θρακικός τάφος στο Αλεξάντροβο
«Σαραπάνι»/κάβες στο βράχο στο χωριό Κράλεβο, στην περιοχή Αβράμοβ κάμακ και στην τοποθεσία Ποζάριστετο
Κάστρο «Λιουτίτσα»
Κάστρο«Ροντόστιτσα»
Κάστρο«ΆγιοΠνεύμα»
Θρακικόςτάφος«Πτσελάρι»
«ΙερότωνΝυμφών»
ΜεσαιωνικόςπύργοςστοχωριόΜάτοσινα
Κάστρο«Μεζέκ»
«ΚοβάνΚαγιά» – εσοχέςσταβράχια
Το «Μενίρ» στο χωριό Οβτσάροβο
Θρακικός τάφος«Αλτάν τεπέ»

Οι «Κουφές πέτρες»
Θρακικός τάφος στο χωριό Ντόλνο Λούκοβο
Θρακικός τάφοςστην κορυφή «Σέινοβets»
Κάστροκοντά στο χωριό Γκουγκούτκα
«Παλαιόκαστρο»
Θρακικός τύμβος στο χωριό Σβιράτσι
«Ντελί καγιά» – εκκλησία στο βράχο
Το «Ντολμέν» στο χωριό Πλεβούν
«Κάστρα Ρούμπρα»
Κάστρο«Βίσεγκραντ»
Ταερείπιατηςρωμαϊκήςοδοού«ΒίαΝτιαγκονάλις»
Κάστρο«Κλοκότνιτσα»
Ηεκκλησία «ΚοίμησηΘεοτόκου» στοχωριόΟυζουντζόβο
ΟικίαΠασκάλεβ – Χάσκοβο
Η εκκλησία «Άγ.Άγ. Κωνσταντίνος και Ελένη» στο Ντόλνο Λούκοβο (μέσα στη γη)
Το Μνημείο της Παναγίας
Παρεκκλήσι «Προφήτης Ηλίας» πάνω από το χωριό Χούχλα
Περιφερειακό Ιστορικό Μουσείο
Μοναστήρι «Άγ.Άγ. Κωνσταντίνος και Ελένη»- Λάτζα
Ο τόπος του Πανηγυριού του Ουζουντζόβο
Οικία Σισμάν
ΗγέφυρατουΜουσταφάπασά – Σβίλενγκραντ
Το σχολείο του Κίρκοβο
Οικία Μουταβτσιέβ – Ιβάηλοβγκραντ
Οικία – Μουσείο «Πένιο Πένεβ» – Ντιμίτροβγκραντ
Η εκκλησία «Άγ. Δημήτριος» στο χωριό Μάντριτσα
Η εκκλησία «Άγ. Δημήτριος» στο Χάσκοβο
Οι εκκλησίες στην περιοχή γενικά
ΠΠ «Η τρύπα»
Φράγμα «Τρακίετς»
Πάρκο «Κενάνα»
Τα «Πέτρινα μανιτάρια»
Τα ερυθρόδεντρα στην τοποθεσία «Κολιμπάρ τσεσμά»
Κορυφή «Αΐντα»
ΟιμαϊάνδρωιτωνποταμώνΆρντα, ΛούνταΡεκάκαιΜπιάλαΡεκά
Τοπάρκο «Βαπτσάροβ» καιηλίμνητου
«Τάντι μπουνάρ»
Κορυφή «Ηλίντεν»
Τα πλατάνια στον ποταμό Άρντα
Ο «Πέτρινος γάμος»
Το φράγμα «Ιβάηλοβγκραντ»

ΠΠ «Λικιάνα»

Μέση βαθμολογία των επισκεπτών για τα φυσικά και τα πολιτιστικά αξιοθέατα - γενικά για όλα τα αξιοθέατα

η χαμηλότερη βαθμίδα 1 2 3 4 5 6 7 η υψηλότερη βαθμίδα

	Εκτίμηση γενικής κατάστασης και επιπέδου συντήρησης	Εκτίμηση ύπαρξης πληροφοριών και σήμανσης
Μέση βαθμολογία των φυσικών αξιοθέατων : βάση όλων των απαντήσεων	4,89	4,40
Μέση βαθμολογία των πολιτιστικών μνημείων : βάση όλων των απαντήσεων	5,16	4,89

Μέση βαθμολογία επισκεπτών για τα αντικείμενα της φυσικής κληρονομιάς - για κάθε αξιοθέατο

η χαμηλότερη βαθμίδα 1 2 3 4 5 6 7 η υψηλότερη βαθμίδα

Φυσικό Αξιοθέατο	% από τις επισκέψεις	Εκτίμηση γενικής κατάστασης και επιπέδου συντήρησης	Εκτίμηση ύπαρξης πληροφοριών και σήμανσης
Πάρκο «Κενάνα»	26,3%	4,72	4,38
Φράγμα «Τρακίετς»	23,7%	4,36	4,64
ΠΠ «Η τρύπα»	18,4%	5,10	4,45
Τα «Πέτρινα μανιτάρια»	13,2%	4,86	4,50
Οι μαϊάνδροι του ποταμού Μπιάλα Ρεκά	7,4%	4,56	3,56
Οι μαϊάνδροι του ποταμού Άρντα	6,8%	5,00	4,50
Το φράγμα «Ιβάλοβγκραντ»	6,3%	4,33	4,67
Οι Προστατευμένες Περιοχές γύρω από το Ματζάροβο	5,8%	6,27	6,27
ΠΠ «Λικιάνα»	4,2%	3,50	3,0
Κορυφή «Αΐντα»	2,1%	4,00	4,0
Κορυφή «Ηλίντεν»	2,1%	7,00	4,0
Τα δάση γύρω από το χωριό Χούχλα	1,6%	Δεν αναφέρεται	Δεν αναφέρεται
Τα δάση κατά μήκος του	1,6%	1,0	1,0

Το παρόν έγγραφο δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του έργου "Πρώιμη και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ηλεκτρονικών μέσων" (eTOURIST), που χρηματοδοτείται από το INTERREG VA "Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020" Συμφωνία Προσφοράς B.2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και τα εθνικά κονδύλια των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program "Greece-Bulgaria 2014-2020", Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A "Greece - Bulgaria 2014-2020" Cooperation Programme.

	Ποταμού Άρντα			
	ΤοΚάμπινγκ «Αλεξάντροβο»	1,1%	6,0	6,0
	Μέση βαθμολογία βάση του κριτηρίου		4,89	4,40

Μέση βαθμολογία επισκεπτών για τα αντικείμενα της πολιτιστικής κληρονομιάς για κάθε αξιοθέατο

η χαμηλότερη βαθμίδα 1 2 3 4 5 6 7 η υψηλότερη βαθμίδα

Αντικείμενο της πολιτιστικής κληρονομιάς	% από τις επισκέψεις	Εκτίμηση γενικής κατάστασης και επιπέδου συντήρησης	Εκτίμηση ύπαρξης πληροφοριών και σήμανσης
«Βίλα Αρμίρα»	23,6%	6,63	6,52
Κάστρο «Λιουτίτσα»	20,5%	3,79	4,35
Ο θρακικός τάφος στο Αλεξάντροβο	14,6%	4,44	4,32
Η εκκλησία του Ουζουντζόβο	13,4%	5,06	4,69
Το Μνημείο της Θεοτόκου	11,8%	4,69	4,54
Οι «Κουφές πέτρες»	9,4%	5,38	4,83
Κάστρο «Μεζέκ»	7,9%	6,00	5,39
Οικία Πασκάλεβ	4,7%	5,25	3,88
Κάστρο «Ροντόσιτσα»	4,7%	4,00	2,00
Ο θρακικός τύμβος κοντά στο χωριό Σβιράτσι	3,9%	2,30	2,70
Οικία - Μουσείο «Πένιο Πένεβ»	3,1%	6,50	6,50
Ρωμαϊκή γέφυρα	3,1%	3,75	3,75
Τοποθεσία Ποζάριστετο	2,8%	6,50	6,50
«Σαραπάνα»	2,8%	5,86	5,29
Παρεκκλήσι «Προφήτης Ηλίας»	2,4%	7,00	5,87
Κάστρο «Άγιο Πνεύμα»	2,0%	5,80	6,80
Περιφερειακό Ιστορικό Μουσείο - Χάσκοβο	2,0%	6,13	4,25
Το Σχολείο του Κίρκοβο	1,6%	4,50	4,50
Μοναστήρι «Άγ. Αγ. Κωνσταντίνος και Ελένη»	1,6%	4,00	4,00
«Κοβάν καγιά»	1,6%	6,00	5,00
Κάστρο κοντά στο χωριό Γκουγκούτκα	1,6%	6,00	6,00
Μέση βαθμολογία βάση του κριτηρίου		5,16	4,89

Πράρτημα 1.4. Ορισμένοι χώροι από την άποψη της ιστορικής περιόδου τους

ΠΕΡΙΟΔΟΣ	
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ	
<i>/ πριν από 2,5 εκατομμύρια χρόνια - 3300/3000 π.Χ./</i>	
	<p>Ακρόπολη από ντολμέν, χωριά Οριάχοβο και Βάσκοβο, Δήμος Λιουμπίμετς Προϊστορικό φρούριο από την εποχή των Θρακών «Γκολιάμοτο Γκραντίστε», χωριό Γκόρνο Μπριάστοβο, Δήμος Μινεράλνι Μπάνι Ηλιακό ρολόι, χωριό Μινεράλνι Μπάνι, Δήμος Μινεράλνι Μπάνι Ντολμέν, χωριό Στουντένα, περιοχή «Καπακλία», Δήμος Σβίλενγκραντ Προϊστορικό και Πρωτοϊστορικό λακκοειδές σύμπλεγμα, χωριό Καπιτάν Αντρέεβο, περιοχή Χαούζα, Δήμος Σβίλενγκραντ</p>
ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ (ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ)	
<i>/3300/3000 π.Χ. μέχρι το έτος 800 π.Χ./</i>	
	<p>Θρακικό ντολμέν, χωριό Ζελέζινο, Δήμος Ιβάλιοβγκραντ Βραχώδες συγκρότημα λατρείας «Γκλούχιτε κάμανι» («Οι κουφές πέτρες»), χωριά Ντάμποβετς και Μάλκο Γκραντίστε, Δήμος Λιουμπίμετς Θρακικός θολωτός τάφος, χωριό Βάλτσο Πολέ, Δήμος Λιουμπίμετς Γκόσποντεβα Στάπκα (Βήμα του Κυρίου), χωριό Οριάχοβο, Δήμος Λιουμπίμετς Θρακικό φρούριο και ιερό Σιβρί Ντικμέ, χωριό Γκόρνο Πολέ, Δήμος Ματζάροβο Στάπκατα να Μπογκορόντιτσα (Το Βήμα της Παναγίας), χωριό Μινεράλνι Μπάνι, Δήμος Μινεράλνι Μπάνι Αρχαίο και μεσαιωνικό ιερό, πόλη Σβίλενγκραντ, περιοχή Χισάρια, κοντά στην γειτονιά Κανακλίσκα Τύμβος, χωριό Ματζάρι, Δήμος Σταμπολόβο Βραχώδες τάφος, χωριό Πόποβετς, περιοχή «Χαμπάρ Τας», Δήμος Σταμπολόβο Τύμβος, χωριό Πόποβετς, Δήμος Σταμπολόβο Νεκρόπολη τύμβων, χωριό Σταμπολόβο, περιοχή «Ντβέτε Τσούκι», Δήμος Σταμπολόβο Νεκρόπολη τύμβων, χωριό Σταμπολόβο, περιοχή «Ιλιάρσκα Γκορά», Δήμος Σταμπολόβο Ντολμέν (δύο θαλάμων - απομεινάρια), χωριό Σακάρτσκι, Δήμος Τοπόλοβγκραντ Ντολμέν (δύο θαλάμων), χωριό Σακάρτσκι, περιοχή «Γιουργκάκοφ Ιγκρέκ», Δήμος Τοπόλοβγκραντ Βραχώδες Ιερό «Κάμεννα Μογκίλα» («Πέτρινος Τύμβος»), Δήμος Τοπόλοβγκραντ Ντολμέν δύο θαλάμων - απομεινάρια, χωριό Χλιάμποβο, περιοχή «Μπιάλατα Τρεβά» («Λευκό Χορτάρι») Ντολμέν (δύο θαλάμων), χωριό Χλιάμποβο, περιοχή «Μανγκάρα», Δήμος Τοπόλοβγκραντ Ντολμέν (δύο θαλάμων), χωριό Χλιάμποβο, Δήμος Τοπόλοβγκραντ Ντολμέν (δύο θαλάμων), χωριό Χλιάμποβο, Δήμος Τοπόλοβγκραντ Ντολμέν (συγκρότημα), χωριό Χλιάμποβο, Δήμος Τοπόλοβγκραντ Ντολμέν (συγκρότημα), χωριό Χλιάμποβο, Δήμος Τοπόλοβγκραντ Ντολμέν (συγκρότημα), χωριό Πλανίνοβο, περιοχή «Πιάσατσιτε» («οι Άμμοι»), Δήμος Τοπόλοβγκραντ Ντολμέν, χωριό Ράντοβετς στις περιοχές Καπακλία και Τσερβένιτε Βαρβούσκι, Δήμος Τοπόλοβγκραντ</p>

	<p>Βραχώδες συγκρότημα λατρείας «Γκλούχιτε Κάμανι» («Οι κωφοί πέτρες»), χωριό Ορεσέτς, Δήμος Τοπόλοβγκραντ Μενίρ-Τσουτσούλ Κάμακ, χωριό Οβτσάροβο, Δήμος Χάρμανλι Ντολμέν, χωριό Τσέρεποβο, Δήμος Χάρμανλι Ντολμέν, χωριό Όσταρ Κάμακ, περιοχή «Σιβρί Καγιά», Δήμος Χάρμανλι</p>
	<p>ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ (ΚΛΑΣΙΚΗ ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΗ ΕΠΟΧΗ)</p>
	<p><i>/από τον 8ο αιώνα π.Χ. μέχρι τις αρχές του 6ου αι. μ.Χ./</i></p>
	<p>Θρακικό ιερό των νυμφών και της Αφροδίτης, Χωριό Κασνάκοβο, περιοχή «Γκιαούρ Μπουνάρ», πόλη Ντιμίτροβγκραντ Αρχαία Ρωμαϊκή Βίλα «Αρμίρα» 2ο-4ο αιώνα, πόλη Ιβάιλοβγκραντ Θρακικό νεκροταφείο, περιοχή «Ρόνκιτε», χωριό Ντόλνο Λούκοβο, Δήμος Ιβάιλοβγκραντ Μεγαλιθική ταφική εγκατάσταση (ντολμέν), χωριό Πλεβούν, Δήμος Ιβάιλοβγκραντ Κλιμακωτής πέτρινη κατασκευή στο «Μεγάλο τύμβο», χωριό Σβιράτσι, Δήμος Ιβάιλοβγκραντ Θρακικό ταφικό-λατρευτικό σύμπλεγμα και οικισμός. Μεσαιωνικό φρούριο «Οκόπα». Σαραπάννα, πόλη Ματζάροβο Ρωμαϊκή οδός, χωριό Ντόλνι Γκλαβανάκ, Δήμος Ματζάροβο Μεγαλιθική εγκατάσταση λατρείας - κρόμιλεχ. «Μπουνάραλτα», χωριό Ντόλνι Γκλαβανάκ, Δήμος Ματζάροβο Βραχώδες ανάγλυφο/ Ιερό, τα περίχωρα του χωριού Γκόρνο Πολέ, Δήμος Ματζάροβο Βραχώδης τάφος, περιοχή Φουρντζικά, χωριό Γκόρνο Πολέ, Δήμος Ματζάροβο Θρακικές βραχώδεις κόγχες – «Χαμπαρκαγιά», χωριό Γκόρνο Πολέ, Δήμος Ματζάροβο Σαραπάννα, περιοχή «Γκολέματ Μπουρούν» στα περίχωρα του χωριού Μπαλτζά, Δήμος Ματζάροβο Θρακικό συγκρότημα λατρείας. Θρακικό και μεσαιωνικό φρούριο «Χισάρια». Παρεκκλήσι των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου, χωριό Σενοκλάς, Δήμος Ματζάροβο Βραχώδες συγκρότημα λατρείας «Γκλούχιτε κάμανι» («Οι κουφές πέτρες»), χωριό Εφρέμ, Δήμος Ματζάροβο Θρακικό βραχώδες συγκρότημα λατρείας και φρούριο από την εποχή της Όψιμης Αρχαιότητας στην περιοχή «Χισάρια», χωριό Άγγελ Βοεβόδα, Δήμος Μινεράλνι Μπάνι Ρωμαϊκό φρούριο «Άγιο Πνεύμα», χωριό Μινεράλνι Μπάνι, Δήμος Μινεράλνι Μπάνι Φρούριο κορυφή Κούπενα / Βάργκα / Λάννιτσατα, χωριό Σαρνίτσα, Δήμος Μινεράλνι Μπάνι Καλέτο Σαρνίτσα – τοίχοι ενός θρακικού φρουρίου με πύργο από την εποχή της όψιμης Αρχαιότητας και του Μεσαίωνα, χωριό Σαρνίτσα κοντά στην ορεινή διάβαση «Γκιντίκα», Δήμος Μινεράλνι Μπάνι Σαραπάνι (πέτρινες πισίνες «Σαράπ Τας»), χωριό Μπριάστοβο, Δήμος Μινεράλνι Μπάνι Θρακικό φρούριο στην κορυφή «Όρλοβι σκαλί» (Βράχια των Αετών), χωριό Σαρνίτσα, Δήμος Μινεράλνι Μπάνι Απομεινάρια της ρωμαϊκής οδού «Βία Διαγωνάλης» χωριό Καπιτάν Αντρέεβο, περιοχή «Χαούζα», Δήμος Σβίλενγκραντ Θρακικός θολωτός τάφος, χωριό Μεζέκ, Δήμος Σβίλενγκραντ Θρακικός θολωτός τάφος, κορυφή Σέινοβετς, Δήμος Σβίλενγκραντ Μεσαιωνική νεκρόπολη, πόλη Σιμεόνοβγκραντ, περιοχή Μπελάνα, Δήμος Σιμεόνοβγκραντ</p>

	<p>Φρούριο Κωνσταντία, πόλη Σιμεόνοβγκραντ Ρωμαϊκή οδός, χωριό Τρογιάν, Δήμος Σιμεόνοβγκραντ Αρχαιολογικό συγκρότημα, χωριό Ντόλνο Τσερκόβιστε, Δήμος Σταμπολόβο Τύμβος σε αρχαίο οικισμό, χωριό Σταμπολόβο, περιοχή «Μπέσκοβα και Μάσκοβα Ρεκά», Δήμος Σταμπολόβο Αρχαιολογικό συγκρότημα που περιλαμβάνει 3 βραχώδεις τάφους, χωριό Πτσελάρι, Δήμος Σταμπολόβο Βραχώδης τάφος, χωριό Πτσελάρι, περιοχή «Καρά Ιν», Δήμος Σταμπολόβο Οινοποιείο στους βράχους /σαραπάνα/ χωριό Κράλεβο, Δήμος Σταμπολόβο Νεκρόπολη τύμβων, χωριό Κράλεβο, Δήμος Σταμπολόβο βο Θρακικό φρούριο «Κράλεβ Βραχ» (Κορυφή του Κραλεβο), χωριό Κράλεβο, Δήμος Σταμπολόβο Θρακικό φρούριο Χαμπαρλάκ Τελεσί, χωριό Πόποβετς, Δήμος Σταμπολόβο Θρακικό συγκρότημα στο λόφο Τσάλα της Ανατολικής Ροδόπης, χωριό Κράλεβο, Δήμος Σταμπολόβο Τύμβος, χωριό Ντόλνο Μπότεβο, Δήμος Σταμπολόβο Θρακικά σαραπάνι, χωριό Ντόλνο Μπότεβο, Δήμος Σταμπολόβο Φρούριο «Τσάλα» από την Όψιμη ρωμαϊκή περίοδο και το Μεσαίωνα, χωριό Γκολιάμ Ιζβόρ, Δήμος Σταμπολόβο Νεκρόπολη τύμβων, χωριό Τσάρεβα Πολιάνα, Δήμος Σταμπολόβο Βραχώδεις κόγχες Κοβάν Καγιά, χωριό Ντόλνο Τσερκόβιστε, Δήμος Σταμπολόβο Θρακικό συγκρότημα λατρείας «Παλαιόκαστρο» και Θρακικό φρούριο, πόλη Τοπόλοβγκραντ Υπολείμματα του φρουρίου Βίσεγκταντ, πόλη Τοπόλοβγκραντ Οχυρωμένη αρχοντική κατοικία από την Ελληνιστική εποχή, χωριό Κνιάζεβο, περιοχή «Τατάρ Μασά», Δήμος Τοπόλοβγκραντ Ρωμαϊκή οδός, χωριό Ίζβοροβο, περιοχή «Καλνταράμα», Δήμος Χάρμανλι Αρχαιολογικό συγκρότημα Κάσταρ Ρούμπρα, χωριό Ίζβοροβο, περιοχή «Καλέτο», Δήμος Χάρμανλι Ρωμαϊκή οδός, χωριό Οβτσάροβο, περιοχή Γκερένα, Δήμος Χάρμανλι Προϊστορική σχολή, πόλη Χάσκοβο Τύμβος του Αλεξάνδροβο (Θρακικό νεκροταφείο με τοιχογραφίες), χωριό Αλεξάνδροβο, Δήμος Χάσκοβο</p>
ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ	
<i>/από τις αρχές του δου μέχρι τα τέλη του 15ου αιώνα/</i>	
	<p>Φρούριο στην περιοχή «Χασάαρα», χωριό Στάλεβο, πόλη Ντιμίτροβγκραντ Μεσαιωνικό φρούριο «Λιουτίτσα», 6 χλμ. Δυτικά της περιοχής «Λάτζα», γρ. Ивайловград Μονή των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, πόλη Ιβάιλοβγκραντ Φρούριο «Μπιάλγκραντ» («Λευκή πόλη»), χωριό Γκουγκούτκα, Δήμος Ιβάιλοβγκραντ Μεσαιωνικό πύργο (Φρούριο Μπουκελόν), Χωριό Μάτοτσινα, περιοχή «Κούλατα», Δήμος Σβίλενγκραντ Μεσαιωνικό φρούριο, χωριό Μεζέκ, περιοχή Καλέτο, Δήμος Σβίλενγκραντ Βραχώδης εκκλησία, Χωριό Μάτοτσινα, περιοχή «Ντελί Καγιά», Δήμος Σβίλενγκραντ Βραχώδης εκκλησία, χωριό Μιχάλιτς, Δήμος Σβίλενγκραντ</p>

	<p>Μεσαιωνικό φρούριο, χωριό Ράμποβο, Δήμος Σταμπολόβο Τουρμπές, Χωριό Λιάσκοβets, Δήμος Σταμπολόβο Μονή της Αγίας Τριάδας, Δήμος Τοπόλοβγκραντ – χωριό Ούστρεμ Βραχώδης ναός η Εκκλησία, Δήμος Τοπόλοβγκραντ Μεσαιωνικό φρούριο Καλέτο, χωριό Ορλόβ Ντολ Εσκή Τζαμί (Τζαμί Τζαντίντ), πόλη Χάσκοβο Φρούριο Μάρσα, πόλη Χάσκοβο Μεσαιωνικό φρούριο, χωριό Κλοκότνιτσα, Δήμος Χάσκοβο</p>
	<p>ΝΕΩΤΕΡΗ ΕΠΟΧΗ</p>
	<p><i>/ τέλη του 15ου αιώνα - μέσα του 20ού αιώνα /</i></p>
	<p>Πύργος διανομής ύδατος, πόλη Ντιμίτροβγκραντ Πλατεία της Βουλγαρίας, πόλη Ντιμίτροβγκραντ Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, πόλη Ντιμίτροβγκραντ Φρούριο «Μπλέσνα», στην περιοχή Καλέτο / Ντουρχάνα του Δήμου του Ντιμίτροβγκραντ Εκκλίσια των Ισαποστόλων Κωνσταντίνου και Ελένης, χωριό Κρέποστ, Δήμος Ντιμίτροβγκραντ Ορθόδοξος ναός του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού, πόλη Μεριτσελερι, Δήμος Ντιμίτροβγκραντ Μονή της Παναγίας, χωριό Ντόμπριτς, Δήμος Ντιμίτροβγκραντ Εκκλίσια του Αγίου Χαραλάμπους, χωριό Τσερνογκόροβο, Δήμος Ντιμίτροβγκραντ Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, χωριό Γιάμπαλκοβο, Δήμος Ντιμίτροβγκραντ Εκκλίσια του Αγίου Γεωργίου του Νικηφόρου, χωριό Μπόντροβο, Δήμος Ντιμίτροβγκραντ Εκκλίσια του Αγίου Γεωργίου του Νικηφόρου, χωριό Γκόρσκι Ιζβόρ, Δήμος Ντιμίτροβγκραντ Εκκλησία του Αγίου Ιβάν της Ρίλας, χωριό Ντόμπριτς, Δήμος Ντιμίτροβγκραντ Εκκλίσια του Αγίου Γεωργίου, χωριό Μπροντ, Δήμος Ντιμίτροβγκραντ Εκκλησία του Προφήτη Ηλία, χωριό Μ. Ασένοβο, Δήμος Ντιμίτροβγκραντ Γέφυρα Αρτένσκι, γειτονιά «Λάτζα», πόλη Ιβάλιοβγκραντ Εκκλίσια της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, πόλη Ιβάλιοβγκραντ Αναγεννησιακό σπίτι-μουσείο του Μιρτσό Πασκάλεφ – «Πασκάλεβα κάστα», πόλη Ιβάλιοβγκραντ Εκκλησία του Αγίου Αρχαγγέλου Μιχαήλ, χωριό Ντόλνο Λούκοβο, Δήμος Ιβάλιοβγκραντ Εκκλίσια των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, χωριό Ντόλνο Λούκοβο, Δήμος Ιβάλιοβγκραντ Συλλογή μουσείου σε παλιό κρυφό σχολείο, χωριό Πλεβούν, Δήμος Ιβάλιοβγκραντ Θρακικό Μνημείο «Τα χωράφια του Ηλία», χωριό Γκλούμοβο, Δήμος Ιβάλιοβγκραντ Εκκλησία Αγίου Αναστασίου, Χωριό Μπελοπόλιανε, Δήμος Ιβάλιοβγκραντ Μνημείο – οστεοφυλάκιο, κορυφή Τσέρνι Ριντ, Δήμος Ιβάλιοβγκραντ Αρχιτεκτονικό μνημείο-οβελίσκος των πεσόντων κατά τον Βαλκανικό πόλεμο (1912) - στην κορυφή Σέινοβets, χωριά Βλατσο Πολέ και Μάλκο Γκραντίστε, Δήμος Λιουμπίμετς Εκκλησία του Αγίου Αθανασίου, χωριό Μάλκο Γκραντίστε, Δήμος Λιουμπίμετς Θρακικό μνημείο. Παρεκκλήσι «Αγία Πέτκα της Βουλγαρίας». Μνημείο-σύμβολο «Θράκη χωρίς σύνορα"», πόλη Ματζάροβο, Δήμος Ματζάροβο Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, χωριό Ντόλνι Γκλαβανάκ, Δήμος Ματζάροβο Εκκλησία του Αγίου Αρχαγγέλου Μιχαήλ, χωριό Σενοκλάς, Δήμος Ματζάροβο</p>

	<p>Εκκλησία του Αγίου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου Θεσσαλονίκης, χωριό Μπορισλάβτσι, Δήμος Ματζάροβο</p> <p>Εκκλησία του Αγίου Αθανασίου, χωριό Σουσάμ, Δήμος Μινεράλι Μπάνι</p> <p>Τζαμί, χωριό Κόλετς, Δήμος Μινεράλι Μπάνι</p> <p>Τζαμί, χωριό Μπογιάν Μπκξότεβο, Δήμος Μινεράλι Μπάνι</p> <p>Τζαμί, χωριό Καραμάντσι, Δήμος Μινεράλι Μπάνι</p> <p>Τοξωτή γέφυρα του Μουσταφά Πασά, πόλη Σβίλενγκραντ</p> <p>Εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής, πόλη Σβίλενγκραντ</p> <p>Εκκλησία της Αγίας Τριάδας, πόλη Σβίλενγκραντ</p> <p>Εκκλησία της Θεοτόκου, Γειτονιά Ζλάτι Ντολ, πόλη Σιμεόνοβγκραντ</p> <p>Ναός του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού, πόλη Σιμεόνοβγκραντ</p> <p>Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, χωριό Ζάλτι Μπριάγκ, Δήμος Σταμπολόβο</p> <p>Εκκλησία των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, χωριό Σταμπολόβο, Δήμος Σταμπολόβο</p> <p>Εκκλησία των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, χωριό Τάνκοβο, Δήμος Σταμπολόβο</p> <p>Εκκλησία του Αγίου Ηλία, χωριό Τσάρεβα Πολιάνα, Δήμος Σταμπολόβο</p> <p>Παραεκκλησία του Αγίου Γεωργίου, χωριό Τσάρεβα Πολιάνα, Δήμος Σταμπολόβο</p> <p>Παραεκκλησία της Αγίας Τριάδας, χωριό Ζάλτι Μπριάγκ, Δήμος Σταμπολόβο</p> <p>Δημοτικό Ιστορικό Μουσείο, πόλη Τοπόλοβγκραντ</p> <p>Εκκλησία της Θεοτόκου, πόλη Τοπόλοβγκραντ</p> <p>Συλλογή μουσείου, χωριό Ράντοβετς, Δήμος Τοπόλοβγκραντ</p> <p>Η Πηγή της «Μπελονόγκατα», πόλη Χάρμανλι</p> <p>Η καμπουρωτή γέφυρα, πόλη Χάρμανλι</p> <p>Εκκλησία του Μέγα Αθανασίου, πόλη Χάρμανλι</p> <p>Καραβάν σαράι, πόλη Χάρμανλι</p> <p>Εκκλησία των Αγίων Αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ, και τοιχογραφίες και ξυλόγλυπτα, πόλη Χάσκοβο</p> <p>Εκκλησία της Κοίμησης Θεοτόκου και ξυλόγλυπτα, πόλη Χάσκοβο</p> <p>Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, πόλη Χάσκοβο</p> <p>Αρμενική Εκκλησία «Σουρπ Στεπάννος» (του Αγίου Στεφάνου), πόλη Χάσκοβο</p> <p>Τσαρσί Τζαμί, πόλη Χάσκοβο</p> <p>Ο παλιός πύργος ωρολογίου, πόλη Χάσκοβο</p> <p>Περιφερειακό Ιστορικό Μουσείο, πόλη Χάσκοβο</p> <p>Το Σχολείο του Κύρκοβο, πόλη Χάσκοβο</p> <p>Θέατρο «Ιβάν Ντίμοφ», πόλη Χάσκοβο</p> <p>Τοποθεσία του Πανηγυρίου του Ουζουντζόβο, χωριό Ουζουντζόβο, Δήμος Χάσκοβο</p> <p>Το Σπίτι του Τσορμπατζή Πασκάλ, πόλη Χάσκοβο</p> <p>Το Σπίτι του Τσορμπατζή Ντιμιτράκ, πόλη Χάσκοβο</p> <p>Το Σπίτι του Μπογιατζή Ογλού, πόλη Χάσκοβο</p> <p>Η εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου (η εκκλησία του Ουζουντζόβο), χωριό Ουζουντζόβο, Δήμος Χάσκοβο</p> <p>Αγία πηγή και παραεκκλησία της Αγίας Άννας, χωριό Τρακίετς, Δήμος Χάσκοβο</p> <p>Ο Τουρμπές του Οσμάν Μπαμπά, χωριό Τεκέτο, Δήμος Χάσκοβο</p>
	ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ
	<i>/ από τα μέσα του 20ού αιώνα μέχρι τις μέρες μας/</i>

Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Πρωτόκληση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της βουλγαρο-ελληνικής διασυνοριακής περιοχής μέσω έξυπνων και ψηφιακών εργαλείων» (eTOURIST), που χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG VA «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020», σύμφωνα με την Σύμβαση ΒΦΙ αριθ. Β2.6c.07 / 09.10.2017. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και από εθνικούς πόρους των χωρών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Βουλγαρία 2014-2020». This document has been created within the framework of the Project „Promotion and development of natural and cultural heritage of Bulgarian – Greek cross-border region through smart and digital tools“ (eTOURIST), financed under the INTERREG V-A Cooperation Program “Greece-Bulgaria 2014-2020”, Subsidy Contract No B2.6c.07/09.10.2017. The Project is co funded by the European Regional Development Fund and by national funds of the countries participating in the Interreg V-A “Greece - Bulgaria 2014-2020” Cooperation Programme.

Ιστορικό Μουσείο, πόλη Ντιμίτροβγκραντ
Σπίτι-Μουσείο του Πένιο Πένεφ, πόλη Ντιμίτροβγκραντ
Πνακοθήκη, πόλη Ντιμίτροβγκραντ
Δημοτικό Δραματικό Θέατρο «Απόστολ Καράμιτεφ», πόλη Ντιμίτροβγκραντ
Αρχιτεκτονικό σύμπλεγμα στην λεοφόρο «Τρέτι Μάρτ», πόλη Ντιμίτροβγκραντ
Αρχιτεκτονικό σύμπλεγμα της κεντρικής περιοχής της πόλης, πόλη Ντιμίτροβγκραντ
Ανοιχτή γκαλερί, χωριό Κρέποστ, Δήμος Ντιμίτροβγκραντ
Εθνογραφική Συλλογή «Ντιάκο Πένεφ» στο αναγνωστήριο «Προσβέτα-1896», πόλη Μεριτσλέρι, Δήμος Ντιμίτροβγκραντ
Ο χριστιανικός σταυρός, χωριό Κρουμ, Δήμος Ντιμίτροβγκραντ
Δημοτικό Ιστορικό Μουσείο – Ιβάιλοβγκραντ, πόλη Ιβάιλοβγκραντ /2009/
Εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, χωριό Μινεράλι Μπάνι, Δήμος Μινεράλι Μπάνι
Εκκλησία του Αγίου Νικόλα, χωριό Σαρνίτσα, Δήμος Μινεράλι Μπάνι
Ιστορικό Μουσείο, πόλη Σβίλενγκραντ
Μνημείο των ηρώων πολέμου, πόλη Σβίλενγκραντ
Εθνογραφικό Μουσείο, χωριό Ζάλτι Μπριάγκ, Δήμος Σταμπολόβο
Ιστορικό Μουσείο, πόλη Χάρμανλι
Μνημείο της Θεοτόκου, πόλη Χάσκοβο
Μνημείο «1000 χρόνια Χάσκοβο», πόλη Χάσκοβο
Το καμπαναριό, πόλη Χάσκοβο
Το ηλιακό ρολόι, πόλη Χάσκοβο
Μνημείο του Φθόνου, πόλη Χάσκοβο
Πνακοθήκη – Χάσκοβο, πόλη Χάσκοβο
Πνακοθήκη «Φόρουμ», πόλη Χάσκοβο
Μουσείο Θρακικής Τέχνης, Χωριό Αλεξάνδροβο, Δήμος Χάσκοβο
Παραδοσιακό δωμάτιο, χωριό Κνιζόβνικ